

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DE DANSKE BYERHVERV

I TEKST OG BILLEDER

JYLLAND

I HOVEDKOMMISSION HOS LEHMANN & STAGE

J. COHENS BOGTRYKKERIER (GEORG A. BACH)

MCMV

RANDERS

BERING LIISBERG

BYENS OG NÆRINGSLEVETS
UDVIKLING GENNEM TIDERNE

RANDERS I MIDDELALDEREN.

DET er en Ejendommelighed ved de danske Søkøbstæder, at de kun undtagelsesvis ligger der, hvor man skulde vente at finde dem, ude ved Havet, paa den aabne Kyst. Men dette er en Følge af, at de fleste af dem er opstaaet i et Tidsrum, hvor det var et tvivlsomt Gode at bo ude paa Kysten. Havet bar nok Rigdom til Huse, men vel at mærke kun, naar man var Herre derpaa, kunde besejle det og værne sine Kyster. Kunde man ikke det, var det at bo i en aaben By ved Søen nærmest som at bo i ustænget Hus ved en Landevej, hvor der altid færdedes Hobe af Røvere og Ugerningsmænd, og hvor man hvert Øjeblik maatte være belavet paa Besøg af ubudne Gæster.

Der var kun eet at gøre for fredelige Borgere i de danske Købinger ved Stranden, naar de saae saa mange Sørøverskibe stævne ind mod Land, at de ikke turde haabe paa at blive de stærkeste i Kampen, og det var at flygte bort til et eller andet højtliggende Sted, hvor de kunde forskanse sig, eller skynde sig ind i Landet og skjule sig i Krat og Moser. Byen blev i saa Fald ødelagt i Bund og Grund, men fik man Livet og noget af Aarets Forraad bjærget, var det meste vundet. Rørligt Gods havde man ikke meget af i de Tider, og Boligerne var som oftest kun Hytter, der snart var rejst igen.

I de Byer, der havde et Stenhus, — Kirken var som oftest det første af den Slags, — tog Borgerne gerne Tillflugt dertil med deres Gods og Kvæg, ligesom til et Fæstningstaarn.

Under saadanne Forhold var det en stor Fordel for en By at kunne blive advaret i Tide, naar Fjenden nærmede sig. Bedst faren var de Byer, som laa inde i Bunden af en lang, smal Fjord. De kunde ikke blot ved Udkigsposter paa Højderne ude ved Havet faa Mælding, saa snart noget mistænkeligt viste sig ude i Kimmingen, men i den lange, smalle Fjord havde de tillige noget af et Værn. Det var en farlig Sag for en Fjende at ro op ad et saadant langt og smalt Vandløb; han maatte stadig under Farten være forberedt paa Angreb, maaske endog fra bægge Sider, og ydermere vendte han hele Tiden den svageste Side, Bredsidens, til, der frembød den største Sigte- og Træffeflade for Modstanderne paa Fjordens Bredder.

Om det er Randers Bys Beliggenhed ved den lange, smalle Randers Fjord, der har holdt den fri for Besøg af Vender og Nordmænd, som ellers med umild Haand gæstede de fleste danske Byer, eller om saadanne Overfald og Hærgninger ogsaa har fundet Sted her og blot, som saa meget andet, ikke er bleven optegnet af Historien, faar staa hen. Men Hensynet til Sikkerheden har uden Tvivl været bestemmende for Byens Plads inde i Bunden af Fjorden. Nu regnes Randers Fjord at høre op ved Uggelhusene, halvanden Mil Øst for Randers, saaledes at Byen nu og i umindelige

HELLIGAANDSHUSET

Tider siges at ligge ved Gudena. Men i Oldtiden har Fjorden gaaet langt længere ind i Landet, saaledes at Randers i sin første Tid med Rette har baaret sit Navn Randaros, det vil sige Byen ved Mundingen — Os — af Rand. Det første Led, »Rand«, opfattes som et nu ellers forsvundet Navn paa det nederste Løb af Aaen, der i sin Helhed kaldes *Guden*, men som for enkelte Strækningers Vedkommende havde flere Lokalnavne.

Endnu et Naturforhold kan have haft Betydning for Valget af Stedet, hvor Byen blev lagt, nemlig den høje Bakke Flintebjærg umiddelbart Nord for Bopladsen. Her var et Sted, hvor man kunde forskanse sig i Tilfælde af Angreb, og her var, i alt Fald efter Navnet at dømme, Overflod paa hine Tidens mest benyttede Kastevaaben, Sten.

Naar det i gamle Beretninger hedder, at Randers oprindeligt er anlagt oppe paa Flintebjærg, men i Tidens Løb er flyttet ned paa Engen ved Bakkens Fod, er det

muligt endnu en Erindring om, at Byens Beboere i den ældste Tid midlertidigt har søgt Tillflugt her oppe, naar fjendtlige Skibe nærmede sig Byen.

Det har saaledes muligvis fundet Sted i Sommeren 1048. I dette Aar lagde, som Snorre Sturleson fortæller, Harald Haarderaade med sine Skibe ind i *Godnarfjord*. Og medens han laa her, morede han sig blandt andet med Skjaldekunst og digtede en Sang om, at hans Skibe nu laa for Anker i *Godnarfirdi*, men næste Aar skulde han nok komme længere Syd paa med dem. Han var nemlig paa Hærtog og plyndrede paa de danske Kyster, og efter Digtets Ord at dømme, maa han jo antages at have

KOBMANDSGAARD FRA 1643 PAA STOREGADE

begyndt Nord fra. Navnet Randers Fjord var saaledes endnu ikke til. Fjorden kaldtes efter det store Vandløb, der løb ud i den, Gudenfjord, med andre Ord: Randers By var endnu saa ubetydelig, saa lidet kendt som Søstad, at den endnu ikke havde givet Navn til Fjorden. Men der kan næppe være Tvivl om, at den har været til. En gammel Beretning, der næppe helt kan forkastes, siger, at omtrent 1040 blev den første Kirke bygget i Randers, og at den blev opført af engelske Bygmestre. Naar man erindrer, hvor stor en Paavirkning fra England vort Fædreland var Genstand for i hint Tidsrum, lyder det ikke helt urimeligt. Og ganske faa Aar senere har Byen naaet en saadan Anseelse, at den bliver Møntsted.

Som Midtpunkt for historiske Begivenheder nævnes Randers først 1086. Tidligt paa Sommeren havde Vendelboerne rejst sig mod Knud den Hellige, og var under Anførsel af hans Farbroder Asbjørn Jarl draget Syd paa, efter den flygtende Konge.

I Randers gjorde de holdt i nogle Dage, medens kongsfjendske Bønder strømmede til dem fra hele Jylland. Fra Randers gik Bondehæren paa mange Skibe, som det hedder, til Fyn, og deraf tør man vist slutte, at der endnu ikke har været nogen Bro over Guden ved Randers By.

Under Erik Ejegod var Randers atter Møntsted ligesom under Borgerkrigen ved Aarhundredets Midte. Og nu kommer den atter til at spille en Rolle i Historien, idet en Række mindre Kampe, der indledede den store Afgørelse mellem Kongerne Svend og Valdemar i Efteraaret 1157 paa Gratehede, udkæmpedes i Nærheden af Randers. Straks efter at være bleven hyldet paa Viborg Ting var Valdemar draget til Randers, og samlede der sine Mænd, medens Esbern Snare som Spejder stadig holdt ham underrettet om Svends Bevægelser. Da Svend Nordvest fra nærmede sig Byen, gik Valdemar over Aaen og lod Broen bryde af, saa snart Esbern vel var kommen over. »Da Svend nu ikke kunde komme over Aaen,« og Valdemar ikke vilde gaa imod ham, eftersom han ikke mente at have Stridskræfter nok til at indlade sig paa en Kamp, »besatte de raskeste af de unge Krigere paa egen Haand de Brostumper, der var bleven staaende paa bægge Sider af Aaen, og kæmpede med Spyd og Pile, hvorved de gav store Prøver paa Tapperhed. Ti da de ikke kunde komme til at gaa hinanden paa Livet, kunde de i deres ungdommelige Kaadhed ikke dy sig for at slaas med hinanden paa en lempeligere Maade.«

Valdemar den Store synes at have opholdt sig en Del i Randers og maa antages at have haft en Gaard eller en Borg der paa Stedet. I alt Fald omtales der en Kongsgaard i Randers omtrent 1170, da den norske Jarl, Erling Skakke, mødtes med ham i Randers. Kong Valdemar havde hjulpet hans Søn Magnus paa Tronen i Norge; Erling havde til Gengæld tilsagt ham Herredømmet over Landskabet Viken og søgte nu i den Anledning Kong Valdemar i Randers. Han var ikke ukendt i disse Farvande; ti kun tre Aar i Forvejen havde han tillige med Orm Kongsbroder hærget paa Danmarks Kyster og slaaet den jydsk Ledingsflaade ved Dyrmaa. Derpaa havde de plyndret og brændt Grenaa, og var saa sejlet til København, — der ved denne Lejlighed nævnes første Gang i Historien — og blev kun ved Absalons Nærværelse hindret i ogsaa at ødelægge den. Nu sejlede Erling fra Viken over til Randers, lagde til Land, gjorde sit Skib fast og gik selv tolvte op til Kongsgaarden, hvor Kongen netop sad til Bords med sine Mænd. Nordmændene havde Stormhatte under deres Kabudser og Sværd under deres Kapper, lod sig mælde og kom ind i Hallen, hvor Kongen sad i Højsædet og havde firsindstyve Mand hos sig. Sagaen fortæller, at de alle var ubevæbnede, hvilket lyder ret utroligt, men derved bliver det muligt for Erling Skakke at vise, hvilken rask Karl han er. Han gik frem for Højsædet og forlangte, sandsynligvis med sine Bedrifter for tre Aar siden i frisk Minde, Fred for sig og sine Folk »baade her og til Hjemfærd.« »Er Du der, Erling!« lød Kongens forundrede Svar, og saa lovede han dem Fred og Sikkerhed. »Folk, som kommer til Møde med mig, gør jeg ikke noget ondt.« Hvorpaa Jarlen kyssede Kongens Haand og gik ud og ned til sit Skib.

Ifølge den Forbindelse, der var mellem Valdemar den Store og Randers, maa det snarere antages, at han er den Kong Valdemar, der gav Byen Jurisdiktionsret i alle Voldssager inden for dens *Wibols pali*, det vil sige dens Skelpæle, end Valdemar Sejrr, hvem dette Privilegium ellers tilskrives.

Den her omtalte Kongsgaard er muligvis gaaet til Grunde i den eller de Ilde-

brande, der hærgede Byen i Krigen mellem Erik Plovpenning og hans Broder, Hertug Abel, enten det nu var 1244 eller 1247 eller maaske bægge Aar. Under Krigen har den været besat af Abel. Byen selv har oprindelig næppe været befæstet, og efter Kongsgaardens Ødelæggelse har den sikkert ikke længer haft noget Værn, saa den har været en ganske aaben By, da den holstenske Grev Geert i 1340 lagde sig ind i Byen med 4000 Mand, — en Trediedel af den Hær, som han havde ført op i Jylland for at tvinge Jyderne til Lydighed mod det holstenske Herredømme. »Hans Fjender veg, hvorhen de kunde,« hedder det i en gammel Krønike, og Rygtet gik, at det var hans Agt at udrydde den jyske Adel og dele Landet ud til sine tyske Mænd.

Hvor Grev Geert boede i Randers, vides ikke. Kun saa meget kan man sige, at der i Nærheden af hans Bolig laa et Stenhus, og at den uden Tvivl har været i Nærheden af Sønderport, og har ligget paa Byens Hovedgade. I det nævnte Stenhus samledes kort efter Nytænding, paa en Tid altsaa da Natten var mørkest, sent Lørdag Aften 31. Marts 1340 en lille Skare danske Mænd, 47 i alt, under Anførsel af den jyske Adelsmand Niels Ebbesen. Jyllands Plageaand var lige kommet sig efter en svær Sygdom, som de Danske havde haabet skulde skille ham ved Livet; dette Haab var ikke gaaet i Opfyldelse, og saa havde de 47 med Haand og Mund lovet hinanden at fælde ham og befri sig selv og deres Landsmænd for deres frygtelige Fjende. De havde ikke haft vanskeligt ved at liste sig ind i Byen, og hvem der havde spurgt, havde de svaret, at de var Vagter for den sovende Hær. Ved første Hanegal, en halvanden Time efter Midnat, gjorde de rede til Opbrud. Ved samme Tid var Greven staaet op og havde læst sine Tider, som det hed, tillige med sin Kapellan, det vil sige, havde bedt den for Gejstligheden og andre fromme Mænd, der mere eller mindre underkastede sig de kanoniske Regler, anordnede Morgenbøn, Matutinaen. Og derefter havde han atter lagt sig. Men næppe var dette sket, før han blev vækket ved Bulder og Larm udenfor. Han fik lige Tid til at springe til Vinduet og raabe om Hjælp, men i samme Øjeblik brød Niels Ebbesen, der paa gammel Vis havde undsagt Grev Geert og erklæret ham Fejde, ind med sine Mænd og dræbte ham og dem, der ilede ham til Hjælp.

Hvorledes Niels Ebbesen trak sig ud af den brændende By, rørte sine Trommer for at vedgaa sin Daad og lykkelig slap over Randers Bro, der blev kastet af efter ham, er kendt af hvert Barn i Danmark og skal ikke gentages her. Derimod skal det fortælles, at Jyderne, der ikke havde villet finde sig i den gamle holstenske Greves Haardhed, heller ikke var til Sinds at bøje Nakken under den unge, danske Konges strenge Fordringer. Og Valdemar Atterdag maatte, for at hævde sit Herredømme mellem de trodsige Jyder, lægge en fast Borg i Randers som Støtte for sin Magt. Det er sandsynligvis af denne Borg man har fundet Murrester i Nørregade, tæt ved Fabrikstræde, der syntes at hidrøre fra et meget svært, firkantet Taarn. Og det Navn, som dette Taarn bar, da det i en senere, vistnok meget forringet Skikkelse blev benyttet som Forsvarstaarn ved den nordre Indkørsel til Byen, *Nørrebaand*, tør sikkert antages at stamme fra Valdemar Atterdags Tid, da Borgen blev anlagt som en Tvangborg, der skulde »lægge Baand« paa Nørrejydernes Trodsighed og oprørske Lyster.

Sagnet fortæller, at Kongen benyttede Stenene fra elleve Landsbykirker til sin nye Borg i Randers. Netop paa den Tid, efter den sorte Døds frygtelige Hærgninger, fandtes der mange Landsbykirker, der stod tomme i Danmark. Og Sagnet

synes at finde Bekræftelse i de Fund, man gjorde i 1873, idet der nemlig viste sig hugne Granitsten fra romanske Bygninger, uden Tvivl fra romanske Kirkebygninger, imellem Grundstenene i ovennævnte Fund.

Valdemar Atterdags haarde Skattepaalæg bragte Jyderne til at rejse sig imod ham, og 1357 blev hans nys opførte Borg i Randers erobret af de oprørske jyske Adelsmænd. Det synes, som om disse straks efter at have gjort sig til Herrer over Byen har ladet denne befæste, om dette ikke er gjort af Kongen selv, og saaledes at Randershus har udgjort en Del af Befæstningen. Da Kongen i 1359 kom for Byen

GAARDINTERIØR FRA EN KØBMANDSGAARD I RANDERS, BYGGET 1643

med en Hær, maatte han begynde en Belejring af den, »rettende Skyts, Bukke og Blider rundt om,« som der staar i Krøniken. Men de Belejrede gjorde Udfald og stak Kongens Lejr i Brand. Byen og Borgen synes dog snart at være kommen i Kongens Besiddelse.

Om denne ældste Befæstning omkring Randers vides kun lidet. Der tales om en yderste og en inderste Grav, om Porte og Broer, og der synes tillige at være Tale om en Ringmur, men man veed end ikke med Bestemthed, hvor disse Forsvarsværker har ligget. Sandsynligheden taler dog for, at den nyere Befæstning, som Christian III. lod lægge omkring Byen, har været anlagt i alt Fald til Dels paa de gamles Værkers Plads, saaledes at Gaderne Vestergrave og Østergrave endnu i vore Dage angiver Byens Udstrækning mod Vest og Øst og Voldgaderne og Nørregrave mod Nord.

Det middelalderlige Randers var da ikke nogen meget anselig By i Udstrækning, og mindre anselig blev den ved, at Bebyggelsen, som i alle vore Byer i Middelalderen, var meget spredt. Tilmed laa der to Klostre inde i selve Byen, som med deres Bygninger, Abildgaarde og Tofter indtog en betydelig Plads. Af disse var *Vor Frue Kloster*, anlagt ved Midten af det XII. Aarhundrede, det ældste. Det laa ved det nuværende Raadhustorv og var et Nonnekloster for Nonner af Benediktinerordenen, men allerede tidligt i det XV. Aarhundrede omtales det som værende i Forfald og Tilbagegang. Medens Klosterkirken, Vor Frue Kirke, i 1428 blev Sognekirke for Randers By, blev Kloret selv ophævet i 1451. Ved Reformations-tiden var ogsaa Kirken saa brøstfældig, at den ikke længer kunde benyttes. I 1529 fik Borgerne Tilladelse til at rive den ned, og en Snes Aar senere, godt og vel, var den forsvunden.

Ved Siden af Vor Frue Kloster var Helligaandsklostret i alt Fald i sin Begyndelse en meget beskedne Stiftelse, idet det nemlig oprindelig kun har været en borgerlig Hospitalsstiftelse som de smaa Helliggæsthuse, der fandtes i

saa mange af vore Købstæder, og som — uden maaske direkte at staa i Forbindelse med Helligaandsordenen — lagde Vægt paa de samme Barmhertighedsgerninger som denne. Helligaandshusene aabnede gæstfrit deres Døre for fattige Rejsende, for Kvinder i Barnsnød, for Hittebørn, for Syge og Elendige, og der var i Reglen et Helligaandskapel forbundet med dem. I Slutningen af det XV. Aarhundrede kom Helligaandshuset imidlertid til at virke under større Forhold, idet Kong Hans 1489 skænkede det den

PARTI AF VESTERGRAVE

gamle, paa den Tid vistnok meget forfaldne St. Mortenskirke, mod at der her i al Evighed skulde læses en Messe hver Uge for ham og hans Slægt. Samtidig blev Stiftelsen omdannet til et Helligaandskloster med det oprindelige Moderkloster i Rom som Forbillede og blev fra nu af rigelig betænkt med Gaver. Den gamle St. Mortenskirke, vistnok en romansk Granitkirke, blev revet ned, og den nuværende gotiske Murstenskirke blev rejst i nær Forbindelse med det Nord for Kirken liggende Helligaandskloster, af hvilket det nylig restaurerede Helligaandshus antages at være en sidste Levning. Ved Reformationen gik Kirken over til Byen, idet den 1529 blev Sognekirke i Stedet for Vor Frue Kirke. Klosteret blev som et almindeligt Fattig- og Sygehus lagt ind under den verdslige Øvrighed og maatte afstaa sine Jordegodser til Hospitalet i Aarhus, hvorhen ogsaa de Syge blev flyttet. Da der senere i 1558 oprettedes et eget Hospital i Randers, som eksisterer endnu, kom det gamle Hospitalsgods dog tilbage til Byen.

Umiddelbart uden for Byens Østerport anlagdes *Graabrødreklostret*, der blev stiftet 1235. I 1530 skænkede Kongen det til Rigshofmesteren, Mogens Gjøe, der gav Kirken til Byen og den lutherske Præst, og efter hvis Død 1544 Klostret kom tilbage til Kronen. Faa Aar senere lod Kongen Klosterbygningerne omdanne til det kongelige Slot Randersgaard eller, som det hyppigere kaldtes, *Dronningborg*.

Foruden de tre nævnte Klosterkirker havde Randers endnu en fjerde Kirke inden for sine Mure og Grave, nemlig St. Clemens Kirke, der laa imellem Taarngyde, Middelgade og Brødregade, og som blev nedrevet 1540. Taarnet blev dog længe staaende; det blev først revet ned i Tiden 1724—1736. Efter dette St. Clemens Taarn har Taarngyde Navn.

Oppe paa den nordlige Side af Torvet stod lige til 1795 et andet Kirketaarn, nemlig St. Peders Taarn, der almindelig holdes for at være en sidste Levning af en St. Pederskirke, der skal være nedrevet samtidig med Vor Frue Kirke. Der synes at være adskilligt, der taler for, at denne St. Peders Kirke er den samme som Vor Frue Kloster Kirke, der laa i dens umiddelbare Nærhed.

Umiddelbart Nord for Byen uden for Nørreport laa paa St. Laurentii Bakke en lille Kirke af samme Navn; den blev ligeledes revet ned efter Reformationen.

Kirketaarnene i en By kan i Reglen betragtes som de synlige Udtryk for dens Størrelse og Betydning. Om Borgerskabets Udvikling vidner Gilderne. I den Retning var Randers ganske vel forsynet. *Guds Legems Lav* eller *Papegøjegildet* var Købmændenes Gilde, og sandsynligvis har her lige som andetsteds ingen kunnet være Handlende i Byen uden at være Medlem af dette Gilde. Desuden fandtes et *Hellig Knuds Gilde*, et *Hellig Kors Lav*, hvis daglige Messe holdtes i Graabrødre Kirke og et *St. Barbara Gilde*, der optog baade Mænd og Kvinder, og hvis Medlemmer 1479 gik ind i Graabrødrenes Broderskab. For Gejstligheden alene var der de to Præstegilder, *St. Cathrine* eller det store Præstegilde og *Vor Frue* eller det lille Præstegilde. Om det var det stærke Randers Øl, Burøllet, om hvilket mere siden, der var Skyld i, at det ogsaa kunde hænde Gildesøstrene at faa en Taar over Tørst, skal vi lade usagt, men den endnu bevarede Gildeskraa for Købsvendenes Gilde har ikke blot Bestemmelser for den Broder, men ogsaa for den Søster, som af Drukkenskab spyr i Gildehus eller Gaard eller gør Husbonden, Husfruen eller Hjonet — det vil sige Tjenestefolkene — nogen Umag eller Ulejlighed.

Hvis vi havde været saa heldige endnu at have Navnelisten over Brødrene i

Byens forskellige Gilder, vilde vi uden Tvivl støde paa en ikke ringe Mængde tyske Navne. Handelen syntes nemlig at have for en stor Del været i Hænderne paa Købmænd fra de nordtyske Stæder, og da navnlig fra Lybæk. Om dette Forhold mindes man endnu ved forskellige Gadenavne som Traffuensstræde, Dytmærskens og Peberslippen. Af denne sidste Gyde eller rettere Slip, — Slip er det gamle danske Navn for, hvad der nu kaldes *en cul de sac* — der laa mellem Brødregade og Middelgade, er nu kun Navnet tilbage. Og Peberslippen maa da antages at have været den Del af Byen, hvor *Pebersvendene* — de lybske Købsvende — særlig havde deres Ophold. De er her som i andre danske Købstæder oprindelig kun kommet med deres Varer ved det aarlige Marked, hvor de fik Lov til at holde aaben Bod mod at betale en Afgift af Peber til Byens Magistrat. Efterhaanden som Byen og dermed Trangen dertil voksede, er disse »Gæster« kommet hyppigere eller, maaske rettere, har udstrakt deres Besøg over en længere Tid, og er til sidst blevet liggende i Byen Vinteren over. Saadanne Handlende kaldtes i Modsætning til Gæsterne »Liggere«; de søgte som faste Agenter for deres Handelshus i Hjemstaden snart at tilrive sig Omsætningen i de Byer, hvor de opholdt sig, og det var først i Slutningen af det XV. Aarhundrede, at det lykkedes de danske Handlende at gøre sig til Herrer i deres egne Hjembyer.

Hvad Randers, der havde det Held at ligge ved en stor Vandvej, som kunde benyttes til Transport af Gods langt ind i Landet, havde at give igen for de Varer, Jærn, Tjære, Tovværk, Pelsværk og andet, som de fremmede Købmænd bragte til Staden, var de samme Produkter, som er Genstand for Udførsel fra de danske Byer den Dag i Dag, nemlig Korn, Smør, Huder osv. Dertil kom en meget stor Handel med Laks. Det var dog kun Omsætningen med Udlandet, der var i Hænderne paa fremmede Købmænd. Handelen paa Indlandet besørgede Borgerne selv, og i 1302 fik Randers Borgere af Erik Mændved Toldfrihed for deres Varer over alt i Riget med Undtagelse af Skanør Marked. 1311 fik de af samme Konge Stadfæstelse paa det oven omtalte Privilegium fra Valdemar den Stores Tid, nemlig Jurisdiktionsret i alle Sager for Vold, der foregik paa Byens Enemærker, og dette Privilegium blev endelig i 1322 udvidet til at omfatte alle Retssager. Hermed blev Randers i retslig Henseende udskilt fra det omgivende Land og kan maaske som Følge deraf først nu siges at fremtræde som en egentlig By. Endnu 1302 kaldes den *villa forensis*, hvilket nærmest betyder Markedsplads, Handelsplads.

Byerne havde i Middelalderen Privilegium paa Handel og Haandværk. Af disse to Næringsveje var Handelen den fornemste. Købmændene dannede Byens Overklasse; det var dem, der tjente de store Formuer. Som Følge deraf havde de Magten i Byen, og af deres Kreds valgtes altid, trods Modstand fra Haandværkernes Side, Borgmestre og Raadmænd. Fra gammel Tid betragtedes Haandværkeren, som den der maatte tjene sit Brød ved Arbejde for andre, som en ufri Mand. Men man maa formode, at Haandværkerne i Tiden omkring 1400—1420 har søgt at sprænge de Baand, der bandt dem; ti i Erik af Pommerns Forordninger om Næringslivet, forekommer udtrykkelig den Bestemmelse, at ingen Haandværker maa blive valgt ind i Raadet, medmindre han først opgiver sit Haandværk.

Henimod Slutningen af Middelalderen faar Kongerne Øjnene op for, at de i en velstaaende og kraftig Borgerstand har den bedste Forbundsfølge mod Adelens Magtsyge. De begynder nu at interessere sig for Byernes Udvikling. Christoffer af Bayern

sørger saaledes for at lette Sejladsen op til Byen, idet han lader afmærke et Sejlløb op gennem Fjorden. Christjærn I. giver Randers Privilegium paa Købstadshandel i Randers Fjord, i det han 1457 forbyder Skipperne »at bryde deres Last«, det vil sige tage Lugerne af for deres Lastrum og sælge af Ladningen, før de kom op til Randers Bro. Ved dette Privilegium fik Handelspladsen *Ørsted* ved den gamle Havarm fra Grund Fjord, sit endelige Knæk til Fordel for Randers. 1492 giver Kong Hans Randers Borgere Ret til Købstadshandel over alt paa Landet i Nørre-Jylland samt i alle Købstæder, en Ret, der dog blev i høj Grad indskrænket ved den Særret, som

RAADHUSTORVET

hver Købstad havde i sit nærmeste Landdistrikt, — ti Retten til Handel i Købstæderne gjaldt kun for Markedstiden, — for Randers Bys Vedkommende strakte dette Landdistrikt eller rettere Bælte, hvor ingen andre havde Lov til at handle, sig i en Afstand af to Mil fra Staden.

Randers synes i Middelalderen at have været i langsom Fremvækst. Første Gang der nævnes Borgmester og Raad i Randers er saa sent som 1379, og Raadhuset omtales først 1417. Det laa alt dengang paa sin nuværende Plads; paa dets nordre Side laa Bytinget, hvor der endnu langt ned i Tiden paa gammel, nordisk Vis blev holdt Ret under aaben Himmel.

RANDERS BY I DEN NYERE TID.

Den nyere Tid indledes med de aandelige Rørelser, der førte til Reformationen, og denne vinder først fast Fod herhjemme gennem den Borgerkrig, som vi kalder Grevens Fejde. Den nye Tid bryder saaledes frem med Uro i Følge, og det er meget betegnende, at den i Randers, som i saa mange andre danske Byer, indledes med svære Ildebrande. I de nærmeste Aar før 1527 samt i 1530 blev Randers lagt i Aske med Undtagelse af Kirker og Klostre og andre grundmurede Bygninger.

TEATRET

Her som andre Steder var det de højere Samfundsklasser, som banede Vejen for den ny Lære. I Randers ser vi saaledes en af Borgmestrene, Niels Hammer, som dens Befordrer og Beskytter. Og da Aarhusbispen Ove Bilde i 1526 fandt sig foranlediget til at advare Borgmestre og Raad i Randers mod at lade Simon Skaaning prædike det lutherske Kætteri i deres Stad, havde dette allerede slaaet saadan Rod i Byen, at to Munke, den ene fra Graabrødreklosteret, Niels Christensen, samt Henning Baltersen optraadte som evangeliske Prædikanter, og af dem havde endda den sidste været i Wittenberg og havde der lært selve Luther at kende. Under Niels Hammers Ledelse var man alt i Færd med ganske at afskaffe den gamle Lære. Det var vel særlig til ham og hans Meningsfæller i Raadet, at Povl Helgesen, Katolicismens lidenskabelige Stridsmand, der netop paa denne Tid færdedes i Jylland, rettede sit lille Skrift: *En kort og kristelig Undervisning paa det hemmelige Stykke i Messen,*

som kaldes *Kanon*, med et føje *Brev til Borgmestre og Raad i Randers*. Men Øvrigheden her var ikke længer til Sinds at lade sig undervise, den

tog, slog djævleblændt Bog
ved Bøddelhaand paa Kagestage,

som der staar i den gamle *Vise*. Og det at faa sin Bog slaet paa Kagen, som Skarnsfolk blev bundet ved, naar de skulde have Ris, var vel den største Forhaanelse, der kunde times en Forfatter, en Straf, der stod i god Samklang med Reformationstidens grove og voldsomme Maade at udtrykke sig paa, naar man talte til og skrev om Modstandere.

Som udpræget luthersk By sluttede Randers sig hurtigt til den nye Konge, Christian III., og denne søgte straks at gøre den til en Støtte for sin Magt i Jylland ved at lade den befæste. Det var derfor til denne Kongens gode og faste By, at Resterne af Adelshæren søgte Tilflugt efter Slaget ved Svenstrup i Efteraaret 1534, efterfulgt af Bønderne under Skipper Clement. Da denne ikke formaaede at gøre sig til Herre over Byen, — hvis Fæstningsværker saaledes straks blev sat paa Prøve —, lagde han sig i Lejr paa Flintehjærg. Og her led Bondehæren et stort Nederlag, da de Belejrede gjorde Udfald. De havde fundet en virksom Forbundsfølge i det stærke Burøl, som Vendelboerne havde »slaet sig fulde i«, og det havde ganske taget Magten fra Skipper Clements Bønder, saa de hverken kunde staa eller slaa, men blev hugget ned for Fode.

Dette Nederlag skulde naturligvis hævnnes. Vendelboerne svor at hjemsege Randers med Baal og Brand, men de Randers Folk havde en Trumf i Baghaanden. Kongen, der havde god Grund til at berømme deres Manddom og Troskab, udstedte et særligt Beskærmelsesbrev, ved hvilket han tog Randers By og Borgere i sin kongelige Varetægt og Beskyttelse, om Vendelboerne skulde finde paa at gøre Alvor af deres Trusler.

Da Christian III. Aaret efter sin Tronbestigelse holdt Herredag i Randers, som han i øvrigt viste sin kongelige Gunst paa forskellig Vis, bl. a. ved at anlægge en latinsk Skole, maatte han særlig føle Savnet af en egen Gaard, hvor han kunde bo nogenlunde bekvemt med sit store Følge, naar han opholdt sig i Byen. Men først senere fandt han en passende Plads og Bygning, idet det gamle Graabrødrekloster, som Frederik I. i 1530 efter Munkenes Forjagelse havde skænket Rigshovmesteren Mogens Gøye, ved hans Død 1544 kom tilbage til Kronen. Gaarden fik straks Navnet Randersgaard eller »Vor Gaard i Randers«, men efter 1550, da Nybygningerne var fuldførte og Gaarden i Stand til at modtage sit kongelige Herskab, fik den til Ære for Dronningen, til hvis Enkegods den kom til at høre, Navnet Dronningborg. Efter Christian III.s Død benyttedes Dronningborg kun sjældent som Kongebolig. Lensmændene holdt Hus paa Slottet, der blev ilde medtaget ved Svenskerne's forskellige Besøg i Byen. I 1660 kom det paa private Hænder, og i 1721 blev alle Bygningerne, Kirken med, der fra Reformationen havde været Bykirke ved Siden af at være Slotskirke, revet ned, saa man nu kun kan vise Stedet, hvor Christian III.s Dronningborg har staaet.

Dronningborg indgik som Led i den nye Befæstning, Christian III. lagde omkring Randers, og værnede Byen mod Øst. De nye Volde og Grave blev væsentlig anlagte paa de gamle, middelalderlige Værkers Plads (se foran), og betegner ingen nye By-

grænser, ingen Udvidelse af Byen. Efter Reformationens og Grevefejdens urolige Tid laa hele Landet en Tid i Dvale, men efter Midten af det XVI. Aarhundrede begynder der en Opgangstid, der ogsaa lader sig mærke i Randers, og som varer ved i omtrent et Hundrede Aar. Det nuværende Randers ejer eet anseligt middelalderligt Borgerhus som Vidnesbyrd om, at der ogsaa i Middelalderen havde været driftige Mænd i Staden, — det nød den sjeldne Ære at blive besunget i den gamle Vise om Paaske-sønnerne i Randers, der »forbygged' alle Borge«, d. v. s. byggede Huse, der var større end Adelsmændenes Borge. Men fra denne Opgangsperiode, 1550 til 1630 omtrent, ejer Randers endnu adskillige smukke og anselige Bindingsværksgaarde som Vidnesbyrd om Byens Fremgang og Velstand.

Sin Velstand hentede Randers By væsentlig fra Fjorden, maaske dog ikke saa meget ved Sejlads derpaa som ved Fiskeri. Dybden i Randers Fjord har som i alle vore lange og smalle Fjorde ved snart østlige og snart vestlige Vinde samt paa Grund af den snart større og snart mindre Vandtilførsel ad Gudenaen været meget omskiftelig og Fjorden saaledes vanskelig at besejle. »Hvo der sejler udi Randers Fjord om Natten, skal staa der (staa paa Grund) om Dagen,« hedder det med et gammelt Ord, der i sin Form udmærket karakteriserer det hasarderede ved denne Fjordsejlad. Endnu i Begyndelsen af det XVII. Aarhundrede var Randers Fjord sejlbar for »temmelig store Skibe«, men »temmelig store« kunde disse Fartøjer sikkert kun kaldes i Forhold til de ganske smaa og ubetydelige Skuder, som de Randers Folk i senere Tider saae stævne ind mod deres By ude fra Søen.

Nej, det var Fiskeriet og da særlig Laksefiskeriet, der gav Randers sin Betydning. Endnu kender vi jo Ordsproget: Saa bekendt som Randers Laks, der er et Minde om hine Tider, da Randers By stod højt i Ry hele Landet over for denne Specialitet. Det var Laksen, der trak Handelsmænd fra hele Danmark, ja fra Lybæk og Hamborg og mulig andre fjerne Stæder, til Byen, og det var Laksen, der fik Lommerne til at strutte af Penge paa de Randers Købmænd, saa de kunde føre det store Ord paa Snapstinget i Viborg som »Randers Rentenerere«, et Udtryk, der var kendt over hele Jylland. Randers selv blev, paa Grund af den store Omsætning, her fandt Sted, og paa Grund af Byens Rigdom paa rede Penge, kaldet »det lille Kiel«. Og ligesom man altid, naar man var i Stand til at sætte Borgen vel at mærke, kunde rejse Penge i Kiel, saaledes kunde man ogsaa, som det synes, altid faa Penge i Randers, i alt Fald efter et gammelt Vers at dømme, der lød saaledes:

Den trængend' Mand han hid i sit Anliggend' skref,
og stoere Summer fik, kun for et lidet Bref.

Skal en Digter slaa Harpen til Randers Bys og dens gode Borgeres Ære, kan han da heller ikke undgaa at begynde med Laksen.

Du feede Laksestad, berømte Rigdoms Kiste,
Du, som af Borgerslægt i danske Land fremviste
det allerbedste Blod, din Povlsøn, Hemmer, Hviid,
din Hofmann, Bentzøn og din Lassøn, fordem Tid.

Og det var ikke nok med, at Laksen var saa rigelig for Haanden, at disse Mænd, hvis Navne gennem Christian Schønnings Vers er blevet udødeliggjorte, kunde blive de »gode Mænd«, det vil i Tidens Sprog sige: de velstaaende, de formuende Mænd, de var, — nej, Laksen var til Stede i saadant Overflod, at Tjenestefolk, naar

de lod sig fæste i Randers, stillede den Betingelse, at de kun paa visse bestemte Dage og ved visse Lejligheder vilde have Laks at spise. Ellers fik de let for meget.

»Fisken maa stænkes!« siger Franskmanden, — og Franskmanden ved jo i den Retning, hvordan det skal være — det vil sige: Til Fisk hører der et godt Glas. Det synes man ogsaa at have haft en tydelig Forstaaelse af i Randers, som hvis væsentligste Indtægtskilder man i det XVII. Aarhundrede anfører Fiskeri og Ølbrygning. Fra gammel Tid var Randers bekendt for sit stærke Burøl, der ifølge Randers Folks Mening kun kunde brygges i Randers og kun af Vand fra Randers Gadekilde eller By-

HAVNEN

brønd. Endnu langt ind i det XVIII. Aarhundrede hedder det, at »Øllet gav mange i Byen god Næring«, og om end Kendskabet til Burøllet i vore Dage ganske er forsvundet, har det dog i sin Tid været kendt over det hele Land, og Holberg synger om »det fede Randers Øl«, der »gav Lyst til mere Snak«. Burøllet gav imidlertid Lyst til andet end Snak. Det spiller en stor Rolle i en Mængde Volds- og Drabs-sager i Randers i det XVI. og XVII. Aarhundrede, og det har sikkert sin betydelige Andel i det gamle Ord, der var meget gængs mellem de tyske Handlende: »Wer vom Randers kommt unbesoffen und ungeschlagen, der mag vom grossen Glück sagen.«

Alt i alt en fed By i en fed, frugtbar Egn; en By, som i Modsætning til de fleste andre danske Byer laa ved en sikker og farbar Vandvej, der satte den i nem og forholdsvis billig Forbindelse med store Dele af det indre Land, saa Landboerne

havde let ved at faa deres Varer ind til Torve- og Markedsdagene, hvor Landets og Byens Frembringelser blev ombyttet mod hinanden.

Men Randers Borgere nøjedes ikke med at sidde hjemme og vente paa, at Kunderne skulde komme til dem for at købe; de tog ogsaa selv ud med deres Varer for at faa dem afsat. I 1541 sluttede de Forlig med Borgerskabet i Aarhus, — efter i nogle Aar at have kævledes med det om Handelsret paa Markederne — om at de fremtidig skulde holde godt Venskab og Naboskab og frit besøge hinandens Markeder med deres Kram og Varer. Over for den eneste større By paa de Tider i Jyl-

FREDERIKSPLADSEN

land, nemlig Aalborg, holdt de to mindre Byer, Randers og Aarhus, da ogsaa sammen, hvad enten det gjaldt at hævde deres Ret til at fiske i Limfjorden eller til at handle paa Fiskerlejerne i den østlige Del af Fjorden. Den 19. Oktober 1553 fik Randers Kongebrev paa at maatte handle paa disse Fiskelejer og skikke Købmandsvarer did, »straks Fastelavns Søndag er fremgaaet om Aaret«. De maa imidlertid først aabne deres Boder, altsaa begynde at handle, efter Vor Frue Dag, den 25. Marts, og de skal lukke deres Kramboder Pinsedags Aften. Efter den Tid maa de ikke handle med andet, end det der er nødvendigt under Fiskeriet, nemlig Salt og Træ.

Man kender kun lidet til Randers' Bys Vækst og indre Udvikling i Begyndelsen af den nyere Tid — i 1588 talte dens Borgerskab 266 vaabenføre Mænd — men der har uden Tvivl her været de samme Stridigheder som i alle andre Byer mellem de to Grupper af Borgere, Købmændene, der over alt dannede Overklassen, og Haand-

værkerne, der dannede Underklassen. Og der har været de samme Stridigheder og Kampe mellem Borgerne, særlig Haandværkerne, og Statsmagten som i alle de Byer, hvor vi er i Stand til at følge Udviklingen. Haandværkerne har med deres Lavsrettigheder og Lavsvedtægter villet tvinge de øvrige Borgere til at tage deres Vare, hvad enten de duede noget eller ej, og betale de Priser for dem, som Lavene fastsatte. De Randers Skomagere har næppe været mere samvittighedsfulde, end deres Kammerater i Aarhus og har næppe leveret bedre eller billigere Arbejde end de. Og derfor er det sandsynligvis gaaet dem paa samme Maade, nemlig at de maatte døje den Tort, at Kongen, — for at bryde deres Overmod — gav fremmede Skomagere Lov til uhindret at sælge Fodtøj paa Randers Torv. Og Bagerne i Randers har næppe været mere fintmærkende med Hensyn til Vægten eller Godheden af deres Brød, end Bagerne var andre Steder, og har maattet finde sig i, at Kongen — som andet steds — lod Byens vise Magistrat gaa rundt og prøve Brødets Vægt og Kvalitet.

Ligesom Randers havde en Specialitet i sin Laks*) og i sit Burøl, havde den en Specialitet i sine Handsker, der sikkert har gjort Byen endnu mere navnkundig end nogen af de andre. Talemaaden »Saa bekendt som Randers Handsker« var alt gængs i det XVII. Aarhundrede, og Fabrikationen maa vel være begyndt adskilligt tidligere. Parfumerede Handsker var højt paa Mode i Slutningen af det XVI. Aarhundrede, — hvad man blandt andet ser af Christian IV.s Barnebreve — og det er, trods andre Forklaringer, vist det naturligste at antage, at det er den fine Vellugt af Calmusroden, der forekom i stor Mængde ved Gudenaen, og som blev benyttet ved Tilvirkningen, der har skaffet Randers Handsker deres Ry.

Ligesom det hele Danmarks Land blev Randers By revet ud af sin rolige, stilfærdige Tilværelse, i hvilken den fede Laks og det fede Øl sikkert spillede en Hovedrolle, ved Siden af en Smule Pest en Gang imellem, da Christian IV. i 1625 bragte sit Rige ind i den europæiske Politik's Malstrøm. Besøget i 1627 af de kejserlige Tropper var kun en Forsmag, om end kraftig nok til at overbevise Byen om, at dens Forsvarsværker ikke egnede sig til at holde en Fjende ude mere, og kraftig nok til at den ansete Borger Rasmus Pedersen Thestrup i Nabobyen Aarhus kunde skrive i sin Dagbog, »at Fjenden holdt saa sælsomt Hus, at det vilde svie til Barnet, i Vuggen ligger, saa længe Verden staar«. Snart kom det dog til at svie endnu mere. I Januar 1644 kom Svenskerne for Byen under Oberst Helmut Wrangel og slog Løj paa Flintebjærg. Oberst Wrangel anlagde til Værn mod en fra Syd mulig kommende Fjende den Skanse, som man endnu mindes om ved Navnet »Skansemølle«, og udskrev en Brandskat paa ikke mindre end 24,000 Rdl. at betale i tre Terminer, 21. Januar, 19. Februar og 25. Marts. Med paaløbne Omkostninger og Rekvitioner, Fourage, Fortæring, Dusører, skiftende Kommandanter, Proviant osv. samt til en

*) Det var vel den særlige Maade at tilberede Fisken paa, der gav Randers Laks sin egentlige Tiltrækning. Og om Behandlingen faar man en klar og tydelig Forestilling i Pontoppidans Danske Atlas, som her skal citeres i Korthed: Laksen skæres op fra Snuden gennem Nakken og Ryggen, ned til Halen, og Ben og Indvolde tages ud. Skal Fisken ikke forsendes, afskæres Hoved og Hale, der tillige med Rygben, Lever og Rogn m. m. — den saakaldte Kissing — let fordærves og derfor maa spises straks. Naar Laksen er saaledes skaaren, gnides den med Salt, lægges i Presse mellem stærkt belastede Brædder, spiles efter en tre-fire Dages Forløb ud ved Hjælp af Spaaner og hænges i Nærheden af Skorstenen, dog ikke i Røg. Naar Laksen har hængt saaledes i nogle Dage, er den »ræset« og er da »allernydligst at spise«, d. v. s. kan da spises med den allerstørste Nydelse.

lille Flaadeafdeling, der ankrede op paa Fjorden, blev det imidlertid langt over 26,000 Rdl., som Randers maatte rykke ud med i anden Omgang.

I tredie var der ikke saa meget at tage af. Da Svenskerne kom igen i 1657 kunde de ikke sætte deres Fordringer højere end til 4,000 Rdl., som Byens Øvrighed endda erklærede det umuligt for Borgerne at betale; hvorfor nogle af dens Medlemmer og andre Borgere blev kastet i Hullet i Aarhus. De 4,000 Rdl. voksede imidlertid, inden de blev betalt, hvad der tog næsten eet Aar, med 1,220 Rdl. 1 Skill., som var gaet med i Dousører, til nogle Officerers Fortæring, Vin og Øl, Salt og Korn, Støvler og Sko m. m.

Under saadanne Brandskatningsforhold var det et ubetaleligt Gode for en By at have Borgere med gode Handelsforbindelser paa fremmede Steder. Saa mange rede Penge, som Fjenden forlangte, fandtes slet ikke i Byen. Den hele Sum blev beregnet i Pund Sølv, og Byens Borgere maatte møde op paa Torvet, eller hvor den fjendtlige Kommandant havde ladet sin Vægt stille op, og lægge deres Sølv- eller Guldsager, deres Sølvkrus og Kander osv. paa Vægten, indtil en, i Reglen ringe Del af Summen var kommet ind. Resten maatte saa skaffes ved Laan hos dem, der havde rede Penge at laane ud. Og her kunde Randers da prise sin Lykke at have en Mand som Raadmand Thomas Povlsen, død 1669, »som var en Mand, hvis ene Tro og Haand Lybskerne tog for fulde, for Penge at forstrække Randers By, til en hel Brandskat, udi Fjendetiden, mange Tusind Rigsdaler. En Mand, som af højeste Flid befordrede Retten, en Mand, hvilken, naar han fornam der var Dyd og Conduite hos et ungt Menneske, skaffede han det Penge og Kredit til at komme frem ved. Var ham ej saa lige rede Penge ved Haanden, tog han sin Sølvkande, Guld-kæde eller andet og leverede ham, sigendes: Se der, min Søn, se, hvor Du kan faa Penge paa dette Pant, indtil Du kan løse det ind igen!«

Til trods for Krigens Ødelæggelser, Landets almindelige Udsugelse og de haarde trykkende Aar efter Enevældens Indførelse vilde Randers med sit gode og frugtbare Opland snart være kommet paa Fode igen, om ikke Byen i 1671 var bleven hærget af en voldsom Brand, der ødelagde det meste af, hvad Fjenderne havde skaanet. Endnu mere ødelæggende for Byens Trivsel var dog uden Tvivl Fjordens Tilgroning, der gik ud baade over Fiskeriet og Skibsfarten. Paa Steder, hvor man endnu omkring 1650 kunde sætte sine Net og fange mange Snese Tønder Fisk, var der i Slutningen af Aarhundredet kun Dynd og Morads. Sejlløbet indsnævredes og blev ubrugeligt, og Skibsfarten standsede. Byens Borgere forstod, at de her var stillet over for Spørgsmaalet, om deres By skulde bestaa eller ikke, og henvendte sig i 1696 til Regeringen med Bøn om at maatte faa Lov til at laane en Muddermaskine til at holde Sejlløbet ryddeligt med samt om en Hjælp paa 600 Rdl. i samme Øjemed, men bægge Dele blev allernaadigst afslaaet. Og medens en enkelt Købmand i Randers ved Tiden 1640 alene havde kunnet holde en 30 Skibe i Søen, talte Byens samlede Skibsflaade i 1711 ikke mere end 10 smaa Skibe; medens Aarhus i den store nordiske Krig har et Tab paa en Snes Skibe, der med Ladninger repræsenterer en Værdi af 77,915 Rdl., Horsens 12 Skibe til 25,114 Rdl., mister Randers kun 7 Skibe, »til Dels meget smaa« og til en Værdi af 5,640 Rdl.

Det er Fjordens Usejlbarhed, der er Skyld i Elendigheden. Allerede 1696 klages der over, at Fartøjerne ikke længer kan lægge ind til Skibsbroen, men maa ligge ude i Fjorden og laste i Pramme, »og det giver Bekostning«. Og i 1735 hedder det,

at medens før Skibe paa 6 à 7 Fods Dybgaende kunde løbe op til Byen, kan ingen komme derop nu, som blot stikker lidt over 4 Fod, men alle Varer maa føres i Pram de sidste 2 til 3 Mil. Der er kun Fart paa København, lidt paa Norge, og »somme Aar« kan det gaa saa vidt, at der fragtes et eller to Skibe til at gøre en Rejse til Lybæk eller til Flensborg. Men der er dog Fremgang. I 1735 tæller Randers' Skibsflaade 15 Skibe, af hvilke det største er paa 17 Læster, de andre paa 10 og derunder.

Kunde man faa Besejlingsforholdene forbedret, vilde meget være vundet! I 1739 sendte en Mand i Randers et Forslag ind til Regeringen om Fjordens og Guden-

MUSEET

aaens Opmudring. Men den havde altfor travlt med at tænke paa Københavns Udvikling til at kunne give sig af med saadanne Smaating. I 1759 fik Byen imidlertid et Havnereglement og Tilladelse til at opkræve Havneafgift af Skibe, som lossede til Byen. Disse Indtægter skulde bruges til Sejlløbets Opmudring, og Borgerne begyndte samtidig at samle Penge sammen til at bygge en Muddermaskine for. Efter tre Aars Arbejde var en saadan da ogsaa færdig. Den blev taget i Brug 1770, men den var uheldigvis bygget efter hollandsk Model og egnede sig ikke til at arbejde i haard og stenet Grund som her. I 1778 blev det hele opgivet, Byen havde sat en 10,000 Rdl. til; Havneafgifterne blev atter ophævet, og Fjorden overladt til sin Skæbne. Men faa Aar senere bragte en Tilfældighed nogle Hornbækkerskipper i Forbindelse med en praktisk Mand i Byen, og han besluttede at drage Fordel af deres Færdighed i at fiske Sten, for at faa de farligste af Grundene rensat. Snart

begyndte der da atter at vise sig Skibe paa Randers' Fjord; en ny Skibsbro blev bygget, en Vinterhavn anlagt ved Udbyhøj, og en Havneafgift blev indført paa ny for dog at skaffe Byen nogen Indtægt til Bestridelse af de store Udgifter.

I 1672, Aaret efter den store Brand, Randers usleste Periode, da man i Modsætning til tidligere, fede Tidens Pralen med Laks maatte nøjes med en ringere Fisk, saa man med Sandhed kunde sige: »Var ikke Skalleføde, var Randers snart øde«, talte Byen 2,036 Indbyggere. Omtrent 100 Aar senere, 1769, var den steget til 3,143, hvilket trods alle Ulykker og al Modgang dog tyder paa Fremgang. Fremgangen spores tydeligt allerede i 1735 i en Indberetning om Næringslivet i Randers, hvoraf det ses, at enkelte Haandværkslav har været langt bedre stillet her, end Tilfældet i Reglen var. Saaledes talte Handskemagerlavet, der var bleven stiftet 1684, og som var langt det største Lav i Byen, 17 Mestre (senere 28), hvoraf 1 kan anslaaes til at eje en 2000 Rdl., 1 en 900 Rdl., 1 ca. 400 og 3 ca. 200 Rdl. Ingen af de andre Haandværksmestre kommer op ved Siden af dem. Købmændene er dog som altid de mest formuende. Der er 6 Købmænd og Kræmmere, der »anses for bemidlede«, og hvis Formue »ikke kan ansættes«. Dernæst er der tre andre Købmænd, hvis »rollerende Formue« anslaaes paa ca. 2000 Rdl. hver, og endelig 36 mindre Handlende, som imidlertid »er alle til Hobe intet ejende«, men som dog klarer sig. Apotekerens Enke kan ikke regnes med til disse, ti hun anslaaes paa 6000 Rdl.

De Formuer, der blev tjent i Randers, blev tjent paa den gamle solide Bondehandel, ti Landboernes Varer førtes nu som tidligere ad Gudenaen ned til Randers. Skibsfarten fra Randers gik nok saa meget paa »Kaage« op ad Fjorden som ned ad den. Først i Slutningen af Aarhundredet, under det almindelige Opsving af den danske Handel, fik Randers en Storkøbmand i Ditlev Kirketerp, der ikke nøjedes med at lade sine egne Fartøjer sejle paa Amsterdam og Bordeaux, men som under den Nordamerikanske Frihedskrig havde Skibe baade paa Middelhavet og Vestindien. Dernæst var der Brødrene Rasmus og Hans Christian Hansen, I. Trap og senere Huset Ree.

De første 50 Aar af forrige Aarhundrede har væsentlig været optaget af Reguleringsarbejder af Gudenaen og Randersfjord for at skaffe Byen en saa tilfredsstillende Forbindelse med det Indre af Landet og en saa god Besejling som muligt. Og med det store Opsving i Landboforholdene og den deraf følgende forøgede Tilstrømning af Landbovarer til Byerne, samt med Dampskibssejladens Begyndelse har disse Arbejder baaret gode Frugter. Indtil Jærnbanernes Anlæg i Tresserne havde Randers en Forbindelse med de indre Landsdele i Jylland som ingen anden By i Riget med Undtagelse af Aalborg. Og Byens Fremgang saas snart paa Befolkningens Vækst. 1801 talte den 4,562 Indbyggere, — med jævn Stigen var Tallet i 1901 naaet op til 20,050.

Den sidste Menneskealders særlig store Udvikling skyldes her som alle Vegne væsentlig de moderne Samfærdselsmidler, for hvilke Randers blev et vigtigt Knudepunkt. I 1862 aabnedes Jærnvejen mod Syd, hvorved Randers kom i Forbindelse med Aarhus og Viborg. 1869 aabnedes Jærnvejen mod Nord til Aalborg, 1876 fulgte Randers—Grenaa Banen, 1877 Randers—Ryomgaard og endelig 1883 Randers—Hadsund Banen. 1859 blev der anskaffet en Slæbedamper for at slæbe Sejlskibene op til Byen under ugunstige Vindforhold, snart efter kom Randers i ugentlig Dampskibsforbindelse med Hovedstaden. Nu befares Fjorden daglig af store Dampere, og Skibe paa 16 Fods Dybgaende kan lægge til ved Havnens Bolværker, der har en samlet Længde af 2800 Fod.

R. C. ANDERSEN

NUTIDENS NÆRINGS LIV

J. ANKERSTJERNE

I den sidste Menneskealder er der Ingen, der har været knyttet saa nøje til Randers By og dens Udvikling som Etatsraad J. Ankerstjerne, der her har grundlagt og drevet en af Landets største Provinsforretninger, som har gjort hans Navn kendt og agtet i Forretningsverdenen, ikke alene i Danmark, men ogsaa i Udlandet, hvorhen hans Forbindelser har strakt sig.

Fra en ret beskedne Begyndelse er Forretningen oparbejdet og baaret frem ved denne Mands store Handelstalent, Flid, Udholdenhed og Paapassenhed. Han har med et aabent og vaagent Øje, roligt og sikkert fulgt enhver Bevægelse i Forretningslivet og har vidst at udnytte enhver gunstig Chance til at fremme, grundfæste og ud-

ETATSRAAD J. ANKERSTJERNE

vide Virksomheden, der derved er bleven den *store, solide* Forretning, som viser den dygtige *Købmand* — og som den solide og dygtige *Købmand* fra først til sidst er det netop, at J. Ankerstjerne har skabt sig det ansete Navn.

Johan Martin Christoffer Ankerstjerne er født i Randers d. 13. April 1835 i et jævnt borgerligt Hjem, hvor han fik en fornuftig

Opdragelse og god Skolegang. Straks efter Konfirmationen blev han sat i Handels lære i en af Byens gamle Købmandsforretninger med Brænderi, Kolonial- og Produkthandel; han forblev her et Par Aar efter Læretidens Udløb og var saa i en anden lignende Forretning, indtil han i 1859 selv etablerede en Købmandshandel med Kolonialvarer, Korn og Landbrugsprodukter, og da han var flink i Sprog og navnlig talte flydende Engelsk, gjorde han her Begyndelsen til den store Eksportforretning, han senere drev paa England.

Da Handelen med Korn og Landprodukter var i rask Fremvækst og mere og mere optog ham, afstod han Butikshandelen for helt at gaa over til Storhandelen, og i 1866 købte han den store gamle Købmandsgaard Nr. 2 paa Storegade, hvor han siden har virket og endnu bor. Her udvikledes en betydelig Korn-Eksport,

navnlig af Rug til Norge, Byg til Norge og England og Havre til England. Denne Eksport afløstes senere af en ikke mindre Import af Korn og Foderstoffer; men langt betydeligere blev dog Smørforretningen, som hidtil var gaaet i de gamle Former, men i 60erne tog et vældigt Opsving sammen med Landbruget. Samtidig med at Smørproduktionen tog til, blev Kvaliteten ogsaa bedre, hvilket i en væsentlig Grad skyldtes Smørekseportørerne, idet de gennemførte en streng Sortering af Smørret og Betaling derefter. J. Ankerstjerne var en af de første, som indsaa Betydningen heraf og med Kraft virkede i den Retning, saa han derved i mange Aar i særlig Grad har bidraget til den store Fremgang i vor Smørproduktion.

Den tiltagende Udførsel af Kvæg, Svin og Landprodukter gav forøget Skibsfart i Landets Havnestæder, ogsaa i Randers, hvor J. Ankerstjerne var med til at danne »Randers Dampskibsselskab af 1866«, som anskaffede den første danske Kreaturdampner »Njord« til stadig Fart paa England. Senere anskaffedes Dampskibene »Jyden«, »Frejr« og »Tyr« til samme Fart, som havde stor Betydning for Byen og dens Opland, indtil den pludselig afbrødes ved, at England udstedte Forbud imod Indførsel af levende Kreaturer.

Naar J. Ankerstjerne har kunnet gennemføre en saa stor og omfattende Livsvirksomhed, saa skyldes det naturligvis hans fremragende Evner og hans helstøbte energiske Personlighed. Han har forstaaet ikke at sprede og dele sig, men ihærdigt at samle sin Interesse og Kraft om sin Forretningsvirksomhed, og grundig, solid og paalidelig som han er, har han ved sit bramfri og jævne, næsten beskedne, Liv og Færden overalt vundet sig ubetinget Tillid og Agtelse. I Karakter og Personlighed staar han som Type paa en ægte Jyde.

Som god Bypatriot og Fædrelandsven har J. Ankerstjerne altid levende interesseret sig for Randers' merkantile og materielle Udvikling, og navnlig har han beskæftiget sig meget med Byens kommunale Anliggender. I 18 Aar har han haft Sæde i Byraadet og over 30 Aar i Havneudvalget, hvor han begge Steder navnlig har bidraget meget til Udviklingen af Byens Jernbaneforbindelser, dens Skibsfart og Havneforhold, alt efter Tidens og Forretningslivets Krav, ligesom der i disse mange Aar næppe har været noget større og betydeligere Foretagende i Randers, uden at Ankerstjerne har været medvirkende og væsentligt har bidraget til dets Fremgang.

Paa mangfoldige Maader har J. Ankerstjerne faaet Bevis paa sine Medborgeres Agtelse og Tillid ved de mange Tillidshverv, der har været ham betroet, og de Æresbevisninger, som er blevne ham til Del. Byen har saaledes ladet hans Billede udføre i Olie og ophænge i Raadhussalen, han er udnævnt til Æresmedlem af Randers Handelsforening m. m., og efter i mange Aar at have været Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmænd, blev han i 1894 udnævnt til Etatsraad og nu i 1906 til Kommandør af Dannebrog. Men det skønneste Hædersminde og Eftermæle har han sat sig selv ved den store palæagtige Bygning, Villa »Merkur«, som han har ladet opføre til Hjem for 13 trængende Familier af Randers By, med en aarlig Hævning af 300 Kr. til hver, samt ved de forskellige andre Legater, han har skænket til sin gamle Hjemby, Randers.

ANKERSTJERNES EFTERFØLGERE

VED at læse, hvad der foran er skrevet om Etatsraad, Grosserer J. Ankerstjerne og hans Forretning, vil man sikkert have forstaaet, at den ikke alene ved sin *Omsætning*, men ogsaa ved sit vidtrækkende *Omfang* og de *forskellige Brancher*, den omfattede, har været en af de allerstørste af vore Provincesforretninger; og det træder endnu mere frem, naar man ser, hvorledes den ligesom har delt sig og udskilt flere store Forretninger, efterhaanden som J. Ankerstjerne i Aarenes Løb afgav den ene Branche

af sin Virksomhed efter den anden. Der fremstod derved Forretninger, som hver for sig har haft Livsbetingelser og Udviklingsmuligheder, saa de er blevne fortsatte som store og værdifulde Virksomheder.

Det var den store Smørhandel, der blev den første Del af den oprindelige Forretning, som J. Ankerstjerne afgav til yngre Kræfter, idet han under 1. Januar 1891 overdrog den til A. Kraunsøe, der saa med de gode Traditioner og paa det solide Grundlag fra Forretningens Grundlægger og Skaber førte den videre til endnu større Udvikling.

Den næste store Forandring, der skete i J. Ankerstjernes Forretning, var den, at hans mangeaarige Medarbejder og Prokurist, Eduard Kipp, i Sommeren 1894 fratraadte sin Stilling i Firmaet for at begynde en selvstændig Virksomhed. Herved udskiltes atter en stor og vigtig Gren fra Forretningen, idet E. Kipp samtidig overtog Ankerstjernes Forretning i Markfrø, hvilken han saa som selvstændig Virksomhed yderligere udvidede og fremarbejdede, indtil den senere gik over til Aktieselskabet »Trifolium«. Ved Udtrædelsen af Firmaet overdrog Ankerstjerne ligeledes til E. Kipp sin Part i Aktieselskabet »Randers Margarinefabrik«, som han i sin Tid havde været med til at starte.

Samtidig med, at den hidtilværende Prokurist udtraadte, meddelte Ankerstjerne kollektiv Prokura til sine to yngre Medarbejdere, P. Blom og M. Hassing, og den øvrige Del af Forretningen, væsentligst Korn- og Foderstofhandelen, fortsattes derefter saa temmelig uforandret, indtil J. Ankerstjerne den 1. Juli 1900 overdrog Ledelsen til de nævnte to yngre Mænd, der siden har drevet Forretningen under Firmaet »Ankerstjernes Efterfølgere«.

Forretningen drives paa det samme Grundlag som tidligere, nemlig roligt og solidt, og forhaabentlig vil den fremdeles kunne holde sig paa Højde med Tiden, saa at den værdigt vil svare til sin Fortid og det Navn, den bærer.

RANDERS DISKONTO- OG LAANEBANK

AKTIESELSKAB

Jo mere velordnet et Lands Bankvæsen er, des lettere er det ogsaa at opretholde et velordnet og sundt Pengevæsen, og i tidligere Tider, da man ikke havde Banker, var Pengemarkedet i en ganske anden Grad underkastet Tilfældigheder og Vilkaarligheder, end det nu er Tilfældet, og det er i det hele vanskeligt nok at forstaa, hvorledes Forretningsfolk da klarede sig uden Banker, noget som ældre Folk dog endnu saa vel kan erindre; thi de fleste af vore Banker er jo af en forholdsvis sen Oprindelse, naar undtages Nationalbanken, oprettet 1818, dens Filial i Aarhus 1837 og dens Filial i Flensborg 1844. Derefter kom Fyens Diskontobank i 1846, den private Laanebank i Kjøbenhavn 1854. Samme Aar oprettedes Randers Diskonto- og Laanebank, som vi her skal omtale, og senere kom saa Privatbanken i Kjøbenhavn 1857, medens de fleste andre af Landets Banker, maaske dog med Undtagelse af en enkelt mindre Provinsbank, først er oprettede efter 1870.

Før 1854 var de fleste Forretningsfolk i Randers som overalt i Jylland for det meste nødte til at ligge med vel store Kassebeholdninger, og deres Pengeomsætning skete da ved private Diskontører, mest i Kjøbenhavn og i Hamborg, navnlig i den sidstnævnte By, som Jyderne fra gammel Tid havde mest Forretningsforbindelse med, indtil der ved Krigen i 1864 skete en Forandring heri.

Den vanskelige Pengeomsætning og de dermed følgende besværlige Forretningsforhold havde hos de dygtige og fremadstræbende Forretningsfolk, som den Gang virkede i Randers, fremkaldt Ønsket om at opnaa lettere og bedre Pengeforhold ved Oprettelse af en Bank der i Byen, og ved Samvirken mellem Byens betydeligste Forretningsdrivende og de mest fremstaaende Landmænd i Randersegnen, nemlig Godejere, Proprietærer og Gaardejere fra Byens fjernere og nærmere Opland, lykkedes det efter længere Tids forudgaaende Forhandlinger at samle tilstrækkelig Støtte til Dannelse af et Aktieselskab, og paa den konstituerende Generalforsamling, som afholdtes i Randers den 30. August 1854, vedtoges det da at oprette »Randers Diskonto- og Laanebank« med en Aktiekapital paa 246,000 Rdl. Samtidig valgtes et Repræsentantskab paa 20 Mand med daværende Købmand Julius Rée (senere Byens Rigsdagsmand) som Formand. Halvdelen af dette Repræsentantskab kom til at bestaa af Mænd fra Randers, medens der til den anden Halvdel blev valgt 3 Medlemmer fra Hobro, 1 fra Ebeltoft og de øvrige 6 fra Landet.

Direktionen kom til at bestaa af følgende 5 Medlemmer: Apotheker, Raadmand Schack Køster, Raadmand Melchiorson, Købmand J. M. Jacoby, Prokurator Olsen og Købmand T. Westermann, alle af Randers.

Banken begyndte sin Virksomhed Tirsdagen den 5. December samme Aar under Ledelse af Apotheker S. Køster og fik Lokale paa 1. Sal i hans Ejendom, Svane-Apothekets Gaard paa Middelgade Nr. 2, hvor den forblev, indtil den i 1879 henflyttedes til lejede Lokaler i Købmand J. F. Gøtzsches Gaard Nr. 3 i Kirkegade, hvilken Ejendom Banken købte i Aaret 1900, og hvor den nu fremdeles har sit Sæde.

Banken, hvortil der sikkert havde været følt almindelig Trang, blev modtaget med Interesse og Velvillie, hvorfor den da ogsaa slog godt an og gik jævnt fremad, og om der ogsaa havde været nogle mindre Vanskeligheder at overvinde, saa gik alt dog godt indtil 1858, da Virkningerne af den store almindelige Pengekrise ogsaa naede til Randers; men saa kom der rigtignok ogsaa store Vanskeligheder for den nye Bank, som endnu næppe var tilstrækkelig rodfæstet, endsige havde faaet Tid til at samle Kraft og Styrke til at staa imod i det finansielle Uvejr, som hvirvlede op i disse vanskelige Tider. —

Folk havde gennem Banken trukket Veksler til meget betydelige Beløb, og da de senere ikke kunde indfri dem, faldt de tilbage paa Banken, som ret pludseligt og overraskende maatte sørge for Dækning, hvoraf kun en forholdsvis mindre Del senere kom ind. Bank-Huset D. B. Adler, som Banken arbejdede med i Kjøbenhavn, havde vel bidraget til at støtte den og hjælpe over Vanskelighederne, men Tabet blev dog meget stort, godt 120,000 Rdl. eller omtrent Halvdelen af Aktiekapitalen.

I 1861, det første Aar efter at Krisen kunde siges at være overstaaet, var Bankens hele Netto-Overskud kun 4946 Rdl. 3 Mark 1 Skilling, og det saa ud til, at det vilde have lange Udsigter med at faa Banken paa ret Køl igen; men man tog fat for Alvor og med den ægte jyske, sejge Energi, og fra nu af arbejdedes der med den største Paapassenhed Aar for Aar for at faa Tabet dækket lidt efter lidt, og de gode Tider i Halvfjerdserne hjalp godt fremad. Det lykkedes dog først i 1883 at naa Maalet og faa det hele dækket, og at det endda opnaaedes til den Tid saa fuldt og helt, skyldtes i en særlig Grad de to Direktører, Prokurator A. Bredstrup og Købmand J. F. Gøtzsche, som ved deres omsigtsfulde Ledelse i en lang Aarrække havde haft stor Fortjeneste af Bankens Fremgang.

Fra og med Aaret 1884 var Aktiekapitalen saa atter fuldt til Stede, og Fremgangen fortsattes og dermed den egentlige Opgang, hvorved Bankens Status har forbedret sig Aar for Aar, saa at den nu ved Udløbet af Bankens 52. Regnskabsaar har naaet til det smukke Resultat, at den staar med en Reserve- og Forstærkningsfond paa ca. 387,000 Kr., efter at Bankens Udbytte dog i de senere Aar stadig har været 8 pCt.

ETATSRAAD A. BREDSTRUP

DIREKTØR J. F. GÖTZSCHE

I 1866 valgtes Kommerceraad, Købmand W. A. Simon til Direktør og Prokurator, nu Etatsraad A. Bredstrup til Formand for Repræsentantskabet; men da Apotheker, Justitsraad S. Køster i 1871 fratraadte Direktionen, indvalgtes Prokurator Bredstrup som Direktør i hans Sted, medens samtidig Købmand C. F. E. Hoff blev Repræsentantskabets Formand, hvilket Hverv han beklædte til sin Død i 1874, da den nuværende Formand, Etatsraad J. Ankerstjerne, blev valgt i hans Sted. Ved Kommerceraad W. A. Simons Død i 1877 blev Købmand J. F. Gøtzsche Direktør. Efter Købmand T. Westermanns Død i 1882 blev Købmand Johs. Mønsted valgt til Suppleant, og da han traadte tilbage i 1889 for at blive Meddirektør i Byens Sparekasse, traadte Justitsraad S. Ostenfeldt i hans Sted ved Banken. — I 1898 traadte Prokurator, Etatsraad A. Bredstrup paa Grund af sin høje Alder tilbage fra sin mangeaarige Virksomhed i Banken, og til Direktører valgtes de to yngre Mænd, Sagfører A. Franzen og Købmand S. Larsen, som begge i en længere Aarrække havde været ansatte i Banken.

Den næste Forandring i Bankens Ledelse skete, da Direktør J. F. Gøtzsche nu i Aar 1906, ligeledes paa Grund af sin høje Alder, fratraadte som Direktør, hvorefter de to ovennævnte Direktører, A. Franzen og S. Larsen, er Ledere af Banken, medens Etatsraad J. Ankerstjerne fremdeles er Formand for Repræsentantskabet.

I disse Dage, Slutningen af August 1906, er Bankens Aktiekapital udvidet fra 500,000 Kr. til 1 Million Kroner, hvoraf de gamle Aktionærer overtog ca. 450,000 Kr. til Kurs 120, og Resten, der udbødes til 130, blev overtegnet 50 Gange. — Reservefonden er herved yderligere avanceret godt 100,000 Kr.

MÆGLERFIRMAET ADOLPH ANDERSEN

FADER OG SØN

DETTE gamle velansete Mæglerfirma har nu bestaaet i Randers i noget over et halvt Aarhundrede, og det har stadig, som Aarene gik, været nøje knyttet til Byens Skibsfart og Handel og er vokset frem dermed i dette Tidsrum, som paa disse Omraader viser en Udvikling og Fremgang, hvortil næppe nogen foregaaende Tidsperiode af samme Omfang kan opvise noget tilsvarende.

Den første Indehaver, hvorefter Firmaet har sit Navn, Mægler Adolph Andersen, var født 1827 i Bogense, hvor hans Fader var ansat ved Toldvæsenet; han blev straks efter Konfirmationen sat i Handelslære i Vejle hos Firmaet Glud & Møller, en blandet Forretning efter den Tids Mønster, hvor han fik en særdeles god

ADOLPH ANDERSEN
Firmaets Grundlægger

Uddannelse. Medens han endnu var ansat i Vejle, blev han i 1849 indkaldt til Militærtjeneste og gennemgik i Aarhus Rekrutskolen ved Dragonerne. Da Regimentet senere blev udkommanderet til Hæren, gik han ind paa efter Anmodning at fungere som Kvartermester til dets Tilbagekomst til Garnisonen, og han oplevede da under Felttogget i denne Stilling mange interessante og fornøjelige Episoder, som

han hele sit Liv igennem mindedes med Glæde og Begejstring og gerne genfortalte med megen Humor.

Kort efter Krigen fik han Ansættelse som Fuldmægtig hos den gamle Mægler Christian Hennings i Randers, i hvis gammeldags Forretning han snart bragte nyt Liv og Fremgang, og efter nogle Aars Forløb blev han i 1859 konstitueret som Mægler og Leder af Forretningen. Efter Chefens Død i 1864 fik han selv Mæglerbestalling og fortsatte saa Forretningen under Firma Adolph Andersen.

Efter Krigens Ophør begyndte en Opgangsperiode, som snart mærkedes saavel i Landbruget som i Handel og Skibsfart, ogsaa i Randers, hvor den bevirkede Dannelsen af »Randers Dampskibsselskab af 1866«, der anskaffede Dampskibet »Njord« til Udførsel af levende Kvæg og Landbrugsprodukter fra Jylland til England, og det var det første danske Dampskib, som specielt var indrettet for denne Fart.

Ved Dannelsen af dette Selskab var Adolph Andersen medvirkende; han blev antagen som dets Forretningsfører og korresponderende Reder, og under hans dygtige og energiske Ledelse udvikledes Selskabet efterhaanden saaledes, at der Tid efter anden maatte anskaffes flere Skibe. I 1882 indkøbtes Dampskibet »Jyden«, derefter byggedes »Frejr« i 1883, »Tyr« i 1890 og endelig »Adolph Andersen« i 1897; men sidstnævnte Aar sammensluttedes saa Selskabet med »Det jydsk-engelske Dampskibs-selskab« i Aarhus under Firma »Det jydsk Dampskibs-Selskab« med Sæde i Ran-

FIRMAETS EJENDOM

ders, hvorved Flaaden øgedes med Dampskibene »Hengest«, »Orrik« og »Octa« og kom til at omfatte ialt 8 større Dampskibe.

For dette Selskab blev Sønnen, Adolph Andersen, der fra 1880 var medvirkende i Forretningen og i 1892 havde overtaget Mæglerbestillingen, ansat som korresponderende Reder og Forretningsfører, og han ledede det med Held og Dygtighed i samme Aand som det gamle Selskab, indtil det i Aaret 1900 blev sluttet sammen med »Det forenede Dampskibs-Selskab«.

I 1898 døde Mægler Adolph Andersen senior, og Forretningen fortsattes nu af Sønnen under samme Firma i den af ham efter Faderens Død nyopførte Ejendom.

S. CHR. KAARUP

M. MICHAELSENS EFTFLG.

BLANDT de gamle Købmandsforretninger i Randers hører ogsaa denne til de mest kendte og ansete, og allerede for et Par Aar siden opnaaede den tillige med sin Grundlægger, Konsul M. Michaelsen, at kunne fejre sit 50 Aars Jubilæum i den store Gaard Nr. 5 i Nørregade, hvortil den alle Dage har været knyttet, og hvor den endnu fremdeles udfolder sin Virksomhed.

Forretningens Grundlægger, hvis Fader her drev en gammeldags Kolonialhandel og blandet Købmandshandel i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, blev født i samme Gaard i 1827. Som ganske ung Mand havde han Lyst til Søen, men efter at have gjort en Prøvetur som Kahytsdreng om Bord i en Englandsfarer, opgav han Søvejen og kom i Handelslære i Aarhus. Efter at have udlært her kom han

KONSUL M. MICHAELSEN

i større Forretninger i Nibe og Aalborg, indtil han i 1854 som vel uddannet Handelsmand etablerede en Forretning i sin Fædrenegaard i Randers. Det var med saa forskelligartede Artikler som Kul, Støbegods og Fjer; men de to sidstnævnte Artikler blev dog snart opgivne, idet den unge dygtige Købmand indsaa, at Kulforretningen havde de bedste Fremtidsmuligheder og vilde faa den største Betydning, hvorfor han ogsaa lagde al Kraft ind paa den

og snart fik den dreven op til et meget betydeligt Omfang, saa at den for lange Tider var og stedse er den største Forretning med Kul og Kokes der paa Pladsen. Hertil føjedes ogsaa Handel med glaserede Rør o. l., ligesom han ogsaa anlagde et Saltraffinaderi i Byen, hvorfra der i mange Aar udgik en stor Produktion af Salt og Kokes.

Konsul M. Michaelsen har i det hele alle Dage været en meget energisk og virksom Mand, og det er ikke alene som Handelsmand, at han har forstaaet at skabe sig et kendt og anset Navn; men ogsaa i det offentlige Liv har han taget megen Del, og han har Tid efter anden haft mange forskellige Tillidshverv. Han har saaledes haft Sæde i Randers Byraad omtrent i et kvart Aarhundrede, han har været Formand for den derværende Handelsforening, af hvilken han nu er Æresmedlem, og Medlem af Bestyrelsen for de samvirkende jyske Handelsforeninger m. m., ligesom

han i en Aarrække har været medvirkende ved mange betydelige Foretagender i Byen, saavel offentlige som private, og ved sin Intelligens, Energi og hele repræsentative Personlighed har han været en fremtrædende og stout Repræsentant for sin Stand; med levende Interesse og vaagen Sans har han fulgt Tidens Bevægelser paa alle Omraader, navnlig ved alt, hvad der vedkom Randers By og har kunnet have sin Betydning for den, ligesom han ogsaa har været en varm Patriot, selvbevidst og mandig i alle Forhold. Som et for ham særdeles karakteristisk Træk bør nævnes, at han offentlig har udtalt den Fordring, at enhver »Probenreuter«, som vilde gøre Forretning her i Landet, burde tale Landets Sprog — i Virkeligheden en saare naturlig Fordring, som vel mange har tænkt, men næppe nogen har fremsat højt og tydeligt — eller, saaledes som han, virkelig privat har søgt at gennemføre i sin egen Forretning.

I en lang Aarrække har M. Michaelsen været hollandsk Vicekonsul i Randers, og ved sin Udrædelse af Byrådet og Havneudvalget blev han i 1890 udnævnt til Ridder af Dannebrog.

Efter i 1904 at have fejret sit 50 Aars Jubilæum som Købmand i Randers i en Alder af 77 Aar, afstod saa M. Michaelsen det følgende Aar Forretningen til sin mangeaarige Medhjælper, S. Chr. Kaarup.

Søren Christian Kaarup er født i Randers den 11. Maj 1871; han kom efter sin Konfirmation i Handelslære i Eftersommeren 1887 og fik sin første Uddannelse som Handelsmand i en almindelig blandet Købmandsforretning hos Købmand Peter Sørensen (W. H. Maks's Eftf.) i Skousgade, og efter at have udlært her, kom han i September 1892 i en anden lignende, men noget større Forretning hos Købmand H. Starck i Østergade, hvor han forblev, indtil han den 1. Maj 1896 tiltraadte Pladsen hos Konsul M. Michaelsen.

Den unge paalidelige Handelsmand fik snart her en betroet Stilling, hvori han saa forblev, indtil han den 1. Januar 1905 overtog Forretningen for egen Regning under Firma S. Chr. Kaarup, M. Michaelsens Eftf., med Import og Salg af Kul og Kokes som Hovedartikler, medens der ogsaa fortsattes som tidligere med Salg af Raajern, Salt og Soda m. m. Men den nye Chef har ikke nøjedes med kun at fortsætte med de hidtil førte Artikler, han har ogsaa optaget adskillige nye, og deriblandt skal kun nævnes raa Texas Olie, som nu finder mere og mere Anvendelse i den moderne Maskindrif i Industri og Haandværk, saa at det er en Artikel, som i Fremtiden tegner til at blive meget stor og faa vidtrækkende Betydning, efterhaanden som Motordriften indføres i videre og videre Omfang.

Ledet med vaagent Øje for det nye og gode i Forretningslivet og de Krav, som Tiden og Udviklingen stiller, synes saaledes denne gamle Forretning under den nye Leder at ville faa en Fremtid, der smukt og værdigt vil komme til at svare til dens Fortid, og forhaabentlig vil ogsaa de projekterede Forbedringer af Skibsfarten og Havneforholdene i Randers for denne Forretning faa stor Betydning og skabe Muligheder for betydelig Udvikling og Fremgang.

AKTIESELSKABET
RANDERS KORN- OG FODERSTOF-
FORRETNING

FORTSÆTTELSE AF FIRMAET N. H. BOJES ENKES EFTERFL.
VED WILH. JENSEN

DENNE store moderne Forretning maa regnes blandt de ældste Købmandsforretninger i Randers, idet den er grundlagt i Aaret 1833 og saaledes nu har bestaaet i omtrent tre Fjerdedele af et Aarhundrede. Den har ikke altid haft lige lette Kaar, der har ogsaa været ret trange og vanskelige Forhold at arbejde under; men det er nu længe siden, og under de vekslende Former og Forhold har den forstaaet at følge med Tiden, og igennem lange Opgangsperioder er den gaaet frem i forreste Række blandt Byens Købmandsforretninger, indtil det sidste Skridt, da den i Overensstemmelse med Udviklingen af vort Forretningsliv er gaaet over til at blive et Aktieselskab i vor Tids moderne Former og nu staar som en af vore største Virksomheder paa sit Omraade.

Dens Grundlægger, Niels Henrik Boje, drev den som blandet Købmandsforretning af den sædvanlige Slags i Datidens gammeldags Former indtil sin Død i 1846. Den var da kommen paa svage Fødder, men efter nogen Forstyrrelse kom den dog snart igen paa ret Køl og fortsattes af hans Enke under Firmanavn N. H. Bojes Enke, og i nogle Aar blev den saa ledet af forskellige Bestyrere, indtil Sønnen, Hans Boje, i en Alder af 19 Aar traadte til og overtog Ledelsen i Aaret 1855.

I de forløbne Aar siden Faderens Død havde det været trange og vanskelige Aar for Forretningen; men Sønnen viste snart, at han var en dygtig Forretningsmand, der med ægte jydsk Handelstalent forenede et skarpt Blik og viste en sejt energisk Paagaahenhed, uden ængstelig Vaklen, hvor der var Forretning at gøre — og det lykkedes ham snart at drive Virksomheden betydeligt frem og udvide den paa forskellig Maade.

Foruden Brændevinsbrænding og den almindelige blandede Købmandsforretning med Kolonialhandel, Korn- og Produkthandel slog han ind paa Eksport af Landprodukter, navnlig Korn og saltet Kød og Flæsk, hvortil der just i Randers var særlig god Lejlighed, idet Byen ligger midt i et stort og godt Opland, hvorfra der alle Dage i vid Omkreds har været en usædvanlig stor Tilførsel af saavel slagtet som levende Kvæg og alle andre Fødevarer paa de ugentlige Torvedage, navnlig om Lørdagen, som endnu fremdeles i vore Dage har en Tilførsel af disse Landprodukter, der næppe overgaas i nogen anden dansk Provinsby.

HANS BOJE

Om Lørdagen, naar den almindelige Torvehandel var tilendebragt, købte saa Hans Boje for det meste det Kød og Flæsk, som saavel By- som Landslagterne havde tilbage, lod det nedsalte og slaa ned i Tønder; men desforuden opkøbte han ogsaa levende Kreaturer til Slagtning og Nedsaltning. Eksporten heraf, som navnlig gik til Norge, fik et meget betydeligt Omfang, og disse nedsaltede Fedevarer, Kød og Flæsk i Tønder, fik i en lang Aarrække vid Udbredelse, mest til Proviantering af de norske Skibe, og den vældige norske Handelsflaades talrige Besætninger kunde forbruge en Mængde af disse Fødevarer, hvorved der fremkaldtes en Afsætning herfra, som skabte en efter den Tids Forhold ualmindelig stor Eksport.

Da denne Eksport senere ophørte, kastede Hans Boje sin Energi over paa andre Omraader indenfor Forretningslivet, thi han var altid en saare virksom Mand, og han har igennem en lang Aarrække haft sin

store Andel i flere af de største og betydeligste Virksomheder i Randers; men udenfor sin Forretning og Handelsvirksomhed havde han ingen Interesser, og han tog ikke nogen videre Del i det offentlige Liv, kun havde han i nogle Aar Sæde i Randers Byraad. Skønt han tilsyneladende var en stærk Mand, blev han dog henimod Slutningen af 80'erne noget svagelig, saa at han, endnu før han kunde betragtes som en ældre Mand, maatte begynde at trække sig tilbage fra sin omfattende Virksomhed, og den 1. Januar 1888 overdrog han da sin egentlige Købmandsforretning i den gamle Fædrengaard paa Vestergade til en yngre Forretningsmand, Wilh. Jensen, dens nuværende Indehaver.

Wilhelm Jensen, som hører til en af Randers gamle Købmandsslægter, er Sønnesøn af forlængst afdøde Købmand Chr. Jensen og Søn af Købmand J. P. Jensen, som i sin Tid har drevet en af de største Isenkramforretninger i Byen. Han blev født i Randers den 6. Juni 1859, og efter at have frekventeret den herværende Latinskole kom han i Handelslære hos den bekendte Købmand J. J. Stokkebye i Odense fra 1875 til 79, derefter frekventerede han et Handelsakademi i Kjøbenhavn og kom saa til Firmaet »Stokkebye & Hvalsøe« og arbejdede i denne store en gros Forretning i Korn og Foderstoffer indtil 1886, hvorefter han var et Aar i Hamburg i det bekendte og ansete Firma H. Pontoppidan & Co.

Den unge Købmand havde saaledes faaet en omhyggelig og alsidig Uddannelse som moderne Købmand og var godt med i Tidens Handelsrørelser, og da han nu kom hjem og overtog denne gamle Provinsforretning, var her noget for ham at tage fat paa, og han bragte snart en ny Gang ind i Forretningen, som nu gik fra den

KONSUL WILH. JENSEN

aftagende Eksport af Korn over til en forøget Import af Korn og Foderstoffer, som det forandrede Landbrug da krævede i stedse højere Grad, og denne Import fik snart en voksende Omsætning i en videre og videre Omkreds, ikke alene i det nærmeste Opland omkring Randers, men ogsaa ud over hele den midterste og nordlige Del af Jylland ligefra Skanderborg—Skjern-Banen og op til nord for Limfjorden.

I nogle Aar drev Forretningen tillige en ret betydelig Smørekseport, men Tid efter anden blev der dog lagt mere og mere Vægt paa Importen af Korn og Foderstoffer, og da midt i Halvfemserne de større Korn- og Foderstofforretninger i Aarhus sloges

INTERIØR FRA HOVEDKONTORET

sammen til et Firma, mente man i Randers, at man efter Forholdene maatte tilstræbe noget lignende til at danne Modvægt og skabe en jævnbyrdig Konkurrence, og nogle af Byens betydeligste og ansete Forretningsmænd traadte da sammen og dannede, efter at have sikret sig Hr. Wilh. Jensen som Leder, det nuværende Firma »Aktieselskabet Randers Korn- og Foderstof-Forretning« paa Grundlag af den gamle Forretning, som han hidtil havde ledet og været Indehaver af.

Forretningen traadte dermed ind i en ny Æra, og Virksomheden er derefter gaaet fremad Aar for Aar, saaledes at den vel nu er en af de største her i Landet i denne Branche. Det er nu saa at sige udelukkende Import af Korn og Foderstoffer, det drejer sig om; men det er da ogsaa vældige Kvanta heraf, der nu føres her til Landet, delvis i de store transatlantiske Dampere, som bringer direkte Ladninger fra Nordamerika og Sortehavet. Firmaet har hidtil væsentlig dirigeret disse til Aarhus, hvor

det har flere Pakhuse, for der at udlosse dem og ekspedere Varerne dels søværts, dels ad Jernbanerne ud over Jylland; men der er nu i dette Foraar taget fat paa en meget betydelig Regulering og Uddybning til 18 à 19 Fod af Sejlløbet gennem Randers Fjord op til Byen, og naar dette Foretagende bliver færdigt, efter Beregningen til Efteraaret 1907, vil en større Del af den oversøiske Tilførsel komme til at gaa denne Vej.

Wilh. Jensen, som 1897 blev udnævnt til hollandsk Vicekonsul, har samtidig med Ledelsen af sin Forretning paa mange Maader været optaget af forskellige offentlige Tillidshverv. Han har saaledes i en Aarrække været Medlem af Randers Byraad; men mere og mere optaget som han blev af Forretningslivet, bad han sig fritaget for dette Tillidshverv, da han sidste Vinter blev valgt ind i Bestyrelsen og samtidig valgtes til Formand for Randers Handelsforening. Han er imidlertid endnu fremdeles Medlem af Havneudvalget, og det skyldes nærmest hans omsigtsfulde og energiske Arbejde i Byraad og Havneudvalg, at man nu er naaet til at faa taget fat paa den ovennævnte tidssvarende Regulering og Uddybning af Randers Fjord, som med den Udvikling, der er foregaaet i de senere Aar, viste sig nødvendig, for at Randers kan hævde sin Position over for Nabobyerne.

Konsul Wilh. Jensen er endvidere Medlem af Bestyrelsen for de jyske Handelsforeninger, Formand i Bestyrelsen for den lokale Arbejdsgiverforening og Medlem af Repræsentantskabet for Randers Laane- og Diskontobank m. m.

AKTIESELSKABET
FABRIKKEN „SCANDIA“

NAAR Randers gennem Tiderne har været betragtet som en af Jyllands bedste og betydeligste Købstæder, saa skyldes det vel navnlig dens Handel og Skibsfart, men tillige, at den ogsaa alle Dage har haft en talrig og dygtig Haandværkerstand, ligesom den ogsaa til Tider har haft en Del Fabriksvirksomhed, saaledes talrige Brændevinsbrænderier og Ølbryggerier. Fra gammel Tid har Byen jo været bekendt for det gode Randers »Burøl«, ligesom senere i endnu højere Grad for sine Handsker, der, som det hedder i en gammel Beskrivelse, »har gjort Randers baade i og udenfor Landet navnkundig«; endvidere kan nævnes Garverier, Farverier og forskellige andre Virksomheder, som nærmer sig til Fabriksdrift. Men med alt dette maa det dog indrømmes, at nogen egentlig Fabriksby har Randers aldrig været, og ved Begyndelsen af forrige Aarhundrede nævner Stadfeldt i sin udførlige Beskrivelse af Randers kun følgende Fabriksvirksomheder der, nemlig en Klædefabrik, der dog nærmest kun var en Arbejdsanstalt ved Byens Fattiggaard og uden nogen væsentlig Betydning, et Sukkerraffinaderi, et Garveri, en Kønrogfabrik og et Par Tobaksfabrikker, hvortil der kommer en Del Brænderier, Bryggerier og Farverier.

I den første Halvdel af Aarhundredet synes der heller ikke at have været nogen Fremgang i Fabriksdriften, men den kom i den sidste Halvdel deraf, og navnlig henimod Aarhundredets Slutning fremkom der en Del Fabriksvirksomheder af forskellig Art.

Som et af de ældste af de derværende industrielle Foretagender maa nævnes Fabrikken »Scandia«, som vi her skal gøre til Genstand for særlig Omtale; det er tillige Byens største Fabriksvirksomhed og den største, der nogensinde har været. Den er anlagt af engelske Ingeniører og skylder Anlægget af den østjydske Hovedbane sin Tilblivelse.

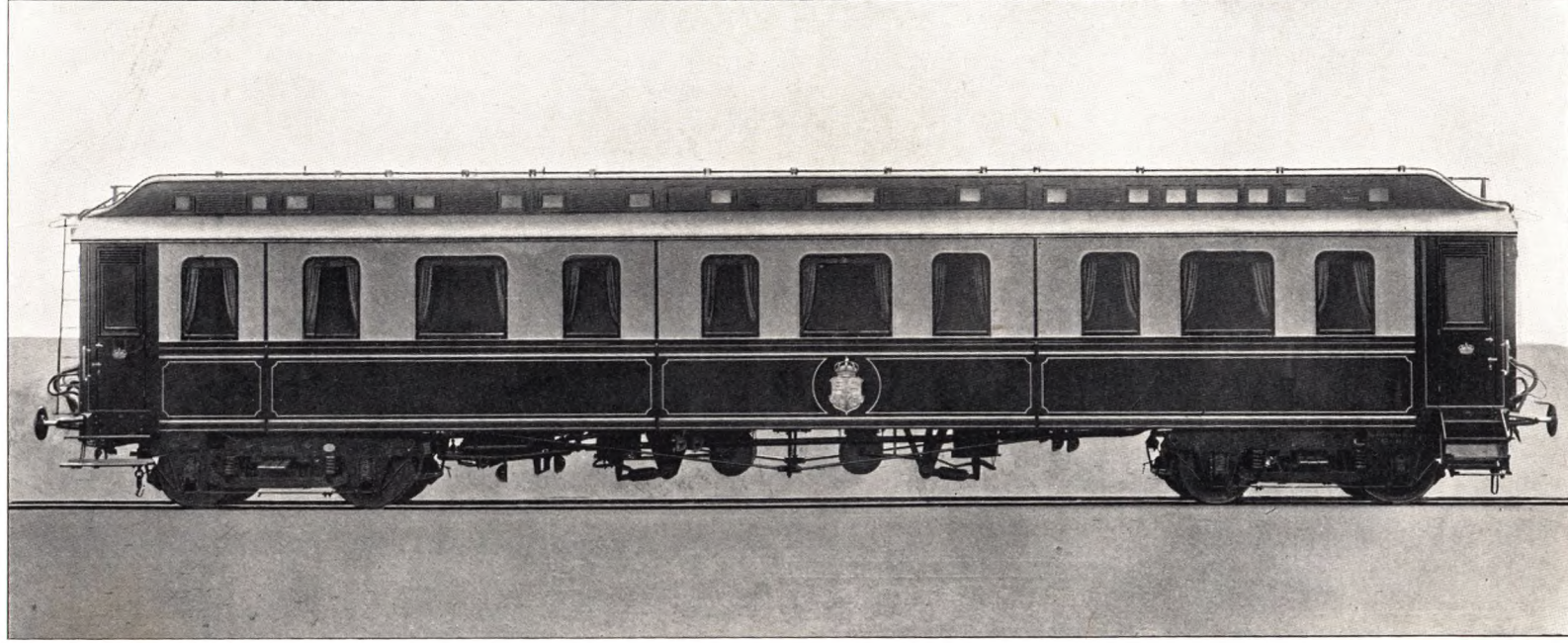
Det var det engelske Ingeniørfirma Peto, Brassy & Betts, som i Aarene 1861 til 1871 byggede Jernbanerne fra Grænsen til Aalborg, fra Langaa til Holstebro samt den fynske Tværbane, og Firmaet overtog dette Arbejde saaledes i Entreprise, at det ikke alene udførte selve Banelegemet, men ogsaa leverede alt det dertil hørende rullende Materiel. Til Fabrikationen af dette saavelsom af Sporskifter til Anlægget, Bygningsarbejdet til Stationer etc. fandt man det fordelagtigst at anlægge en Fabrik umiddelbart ved Baneanlægget i Stedet for at lade Arbejderne udføre paa et andet Sted og føre dem dertil i færdig Tilstand, og Randers blev da valgt som det Sted, der var heldigst beliggende midt i Østjylland og lige for Enden af den midtjydske Tværbane. Firmaet købte saa en større Ejendom i Byens vestlige Udkant tæt op til den projekterede Jernbanestation, det var den saakaldte »Hvide Mølle«, som laa

lige ved Randers Hospital, og samtidig eksproprieredes midlertidig et Stykke af Hospitals Grund dertil. Paa det saaledes erhvervede Areal byggedes Værkstederne til Fabrikationen af Vogne i Aaret 1861, og i de følgende 10 Aar byggedes her saa under Ledelse af de engelske Ingeniører Messrs. Goff og Lawrence samtlige de Vogne, som leveredes med selve Baneanlægget.

Da Jernbaneanlægene var tilendebragte, overtoges Fabrikken i Aaret 1871 af Overingeniør Rowan, som indtil den Tid havde forestaaet Ledelsen af denne paa Peto, Brassy & Betts Vegne, og for egen Regning drev saa Ingeniør Rowan Fabrikken med Ingeniør Brehm som Direktør indtil Aaret 1875, paa hvilket Tidspunkt Aktieselskabet »Scandia« blev dannet.

I Løbet af Aaret 1876 ordnedes Aktieselskabets Forhold derefter saaledes, at Bestyrelsens Sæde blev Kjøbenhavn. Selskabets administrerende Direktør var i Aarene 1876 til 1880 Ingeniør Rowan jun. og derefter fra 1880 til 1892 Fabrikant W. Danchell, Kjøbenhavn, medens Fabrikken i hele dette Tidsrum fra 1876 til 1894 lededes af Direktør Conrau.

I denne Periode udførtes en Del større Arbejder, hvorved Fabrikken søgte at udvide sin Virksomhed paa forskellige Omraader, idet den i dette Tidsrum, foruden Bygningen af Vogne af alle forskellige Slags, tillige paatog sig Anlæg

KONGEVOGNEN

af Jernbaner, og den har saaledes i disse Aar anlagt Gribskovbanen samt i Forbindelse med Etatsraad N. Andersen, Søholm, udført Anlægget af Randers—Hadsund Jernbane og ligeledes Anlægget af Strandvejens Dampsporvej.

Fabrikkens Hovedvirksomhed var og blev dog Vognfabrikationen, og omend den væsentligste Del af det store Antal Vogne, som byggedes i disse Aar, leveredes til de danske Statsbaner og danske Privatbaner, hvis Anlæg da var i rask Udvikling, saa var det dog endnu paa dette Tidspunkt muligt for Fabrikken at blive overdraget Leverancer til Udlandet trods den haarde Konkurrence fra alle Sider, og der blev saaledes i flere Aar leveret ikke alene et betydeligt Antal Jernbanevogne til de tyske Statsbaner, men ogsaa flere Hundrede Sporvogne til russiske, polske, ungarske, tyske og engelske Byer, saasom St. Petersborg, Warschau, Hamborg, Lübeck, Halle, Erfurt, London og flere andre.

Disse Aars vidtstrakte Virksomhed forløb ikke saa helt roligt og jævnt, men under adskillige Besværligheder og Brydninger samt under en stadig voksende Konkurrence, navnlig fra Udlandet, og efter at Selskabet i Aarene 1890 til 1892 havde haft forskellige Vanskeligheder at kæmpe med, blev der i 1894 foretaget en fuldstændig Rekonstruktion

af Selskabet, og Bestyrelsens Sæde, som hidtil havde været i Kjøbenhavn, blev nu flyttet til Randers, idet en Del af Byens mest fremragende Forretningsmænd var traadte til og havde tegnet nye Aktier i Foretagendet, hvorved de havde medvirket til Rekonstruktionen og var blevne delagtige i Selskabets Styrelse.

Samtidig med at denne Forandring skete, fratraadte Direktør Conrau som Leder af Virksomheden, og i hans Sted ansattes en af Fabrikkens yngre Ingeniører, N. P. Bruun, som Selskabets administrerende Direktør og Leder af Fabrikken.

Den stærke Udvikling af vort Jernbanevæsen, som skete, efter at Loven om An-

FRA KONGEVOGNENS INDRE

læg af Privatbaner i 1894 blev vedtaget, samt den store Trafikstigning paa Statens Baner medførte et langt større Forbrug af Vogne end hidtil, og Fabrikens Virksomhed øgedes derved i en saadan Grad, at en større Udvidelse blev nødvendig. Det blev derfor i 1896 besluttet at flytte hele Fabrik anlæget fra Hospitalets Grund, hvor det havde bestaaet i 35 Aar, til en større velbeliggende Grund øst for Randers, hvor

SALONEN I KONGEVOGNEN

der byggedes nye og i alle Henseender moderne indrettede Værksteder af en saadan Størrelse, at alle de Jernbanevogne, der i en overskuelig Aarrække kunde blive Anvendelse for her i Danmark, vilde kunne bygges der.

Ikke destomindre blev der i Marts 1897 dannet et nyt Aktieselskab til Fabrikation af Jernbanevogne under Navn af Aktieselskabet »Vulkan« i Maribo, og igennem en Aarrække forsøgte dette Selskab at tage Konkurrencen op med »Scandia«. Det tabte imidlertid meget betydelige Kapitaler derved, indtil der i Foraaret 1906 paa Grund af forskellige ydre Omstændigheder fandt en Sammenslutning Sted, og denne vil i Løbet af kort Tid medføre en fornyet Udvidelse af »Scandia«, medens Fabrikken i Maribo fuldstændig nedlægges.

Fabrikken »Scandia« indtager et bebygget Fladerum af ca. 6 Tdr. Land, me-

dens et lignende Areal benyttes som Lagerplads for de forskellige Træsorter, der anvendes ved Vognfabrikationen. Fra et centralt beliggende Maskinrum med 2 Dampmaskiner, som udvikler 250 Hestes Kraft, fordeles Maskinkraften dels ved Tov-Transmissioner, dels ved Elektricitet til alle de forskellige Værksteder, hvor der findes Anvendelse derfor. Til Belysning af Fabrikken benyttes udelukkende elektrisk Lys, som udvikles af en særlig Dampmaskine med tilhørende Dynamo og med et meget stort Akkumulatorbatteri som Reserve.

Til Fabrikationen af Vogne benyttes en Mængde forskellige Materialer, men de

væsentligste er dog Jern og Træ. Af Jern anvendes saaledes aarlig henimod 200 Jernbane-Vognladninger, som i raa, valset Tilstand indføres væsentligst fra Tyskland. Efter at Jernet ved Smeltning, Drejning, Høvling, Boring o. s. v. har faaet de rette Former, samles de enkelte Stykker ved Sammennitning til et Hele, som danner Underbygningen for selve Jernbanevognen. Overbygningen til Vognene bestaar derimod væsentligst af Træ, og af dette Materiale anvendes der meget store Kvantiteter, i Reglen omkring ved 100,000 Kubikfod aarlig, og det er fra de forskellige Egne af Jorden: Norge, Sverrig, Rusland, Asien, Afrika og Amerika, at de mange forskelligartede Træsorter samles sammen, som anvendes til Vognfabrikationen. Efter at være skaaet i Planker paa store Bloksave, lufttørres Træet ved Lagring i Tømmergaardene i flere Aar, og efter derpaa for nogle af Sorternes Vedkommende at være udsat for kunstig Tørring i Tørrerovne er Træet saa vidt, at selve Bearbejdningen kan finde Sted.

I Fabrikens Savværker og Snedkerværksteder, hvor henimod et halvt Hundrede Træbearbejdningmaskiner af de mest forskellige Typer og Størrelser er installerede, foregaar Forarbejdningen af Træet, og det sker med en saadan Nøjagtighed, at de enkelte Stykker uden væsentligt Efterarbejde kan samles til et Hele, som udgør den saakaldte Vogn-

kasse, der fast forbindes med Undervognen og i Forening med denne danner den hele samlede Vogn, som derefter beklædes med Jernplader paa den udvendige Side.

Efter en meget omhyggelig Maling af Vognen udvendig kan saa den indvendige Tapetsering og Montering med Sadelmagerarbejder, Snedkerarbejder, Metalbeslag m. m. finde Sted, og efter den sidste Afpudsning og Lakering staar da Vognen fuldt færdig.

Der beskæftiges ved Fabrikationen af Jernbanevogne mange forskellige Haandværksfag, saasom Grovsmede, Klejnsmede, Maskinarbejdere, Savværksarbejdere, Kareth-

KONGENS SOVEVÆRELSE

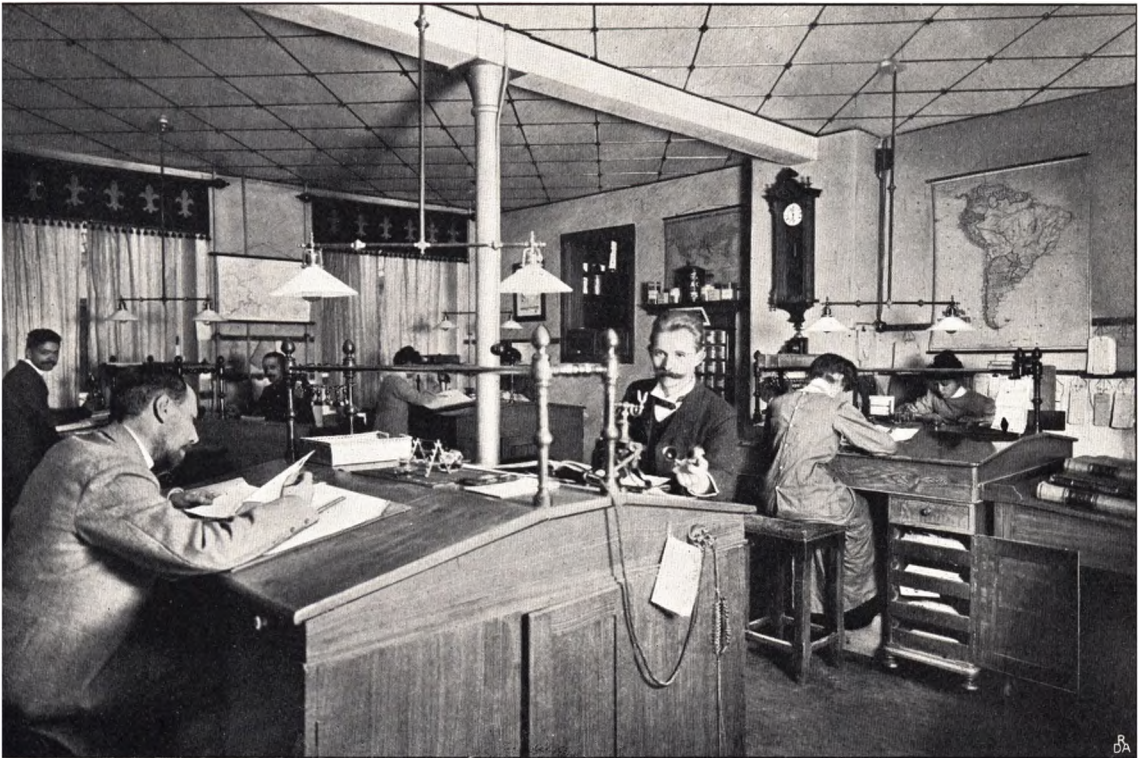
magere, Snedkere, Malere, Sadelmagere, Elektrikere o. fl. andre, og den samlede Arbejdsstyrke udgør i Reglen 5 à 600 Mand.

Der er fra Fabrikken siden 1896 leveret ca. 3500 Jernbanevogne, hvoriblandt findes Sovevogne af de mest moderne Typer, og særlig maa fremhæves den danske Kongevogn, som med dertil hørende ligeledes nybygget Salonvogn og Bagagevogn danner en i alle Henseender fuldt udrustet Togstamme. Endvidere har Fabrikken ved de københavnske Sporvejes Overgang til elektrisk Drift leveret det langt overvejende Antal af Sporvognene dertil, ligesom ogsaa samtlige Sporvogne til Aarhus elektriske Sporvejselskab.

Ved den i det foregaaende omtalte Sæmmenslutning af Fabrikkerne »Scandia« og »Vulkan« blev der valgt en ny Bestyrelse, og denne bestaar nu af følgende Herrer: Gehejmeetsraad J. Glückstadt, Etatsraad N. Andersen, Søholm, Direktør Edv. Rec, Ingeniør N. C. Monberg, Fabrikejer Bjørn Stephensen, alle af København, og Sagfører J. C. Jensen af Randers.

JUST ABILDGAARD

DET Navn, der staar over disse Linier, er saare vel kendt over hele Landet, selv om dets Indehaver og den Virksomhed, han har udfoldet, særlig er knyttet til Randers By og dens Opland, en 25aarig Virksomhed, hvorunder han har oparbejdet en Forretning og skabt sig et Navn som en af Jyllands første Storkøbmænd, ligesom

KONTORET

han ogsaa var blandt de første i Provinserne, der med Held tog Konkurrencen op med Kjøbenhavn i Kolonialbranchen. Han har ogsaa paa andre Maader været Foregangsmand, og flere af Jyllands nuværende Grossister har faaet deres Uddannelse hos ham.

Just Abildgaard, som er født i Nibe den 16. April 1856, lærte Handelen hos daværende Købmand, nu Bankdirektør J. F. Gøtsche i Randers og var derefter en Del Aar i Konsul M. Michaelsens Importforretning, indtil han i 1881 etablerede sig som selvstændig Købmand i Kolonialvarer en gros. I 1889 købte han den store Købmandsgaard Nr. 14 i Torvegade, hvor der senere er sket store Udvidelser og Ombygninger for at skaffe Plads til den stadig voksende Forretning, ligesom det

ogsaa har været nødvendigt at opføre et stort nyt Pakhus ved Havnen. De forskellige Arbejdsmaskiner, Elevatorer osv. drives ved eget Elektricitetsværk, som ogsaa leverer Belysning til hele Gaarden, Kontorerne og Lagrene.

Men derudover har J. Abildgaards Energi og Forretningsdygtighed yderligere lagt sig for Dagen ved forskellige andre betydelige Foretagender. I 1884 var han med

EKSTERIØR FRA FIRMAETS EJENDOM

til at købe Hoffs Tændstikfabrik i Randers; den gik senere over til Aktieselskabet H. E. Gosch & Co., hvorved Hr. Abildgaard fik Sæde i dette Selskabs Bestyrelse, i 1904 købte han »Jydsk Krydderiforretning«, der omdannedes til et Aktieselskab med Hr. Abildgaard som Formand. Fremdeles er han Medlem af Bestyrelsen for »De danske Cichoriefabrikker«, »Østjydske Trælasthandel« o. fl.

I 1900 udnævntes Just Abildgaard til svensk og norsk Vicekonsul og vedblev efter Unionens Opløsning at repræsentere Sverrig som saadan. Han er endvidere Næstformand i Randers Handelsforening, og i 1906 valgtes han til Medlem af Byraadet.

CHR. JUNCHERS KLÆDEFABRIK

DENNE store, moderne Fabrik viser som saa mange andre af vore nyere større Foretagender paa Industriens Omraade, hvorledes Udviklingen har omformet et Haandværk og dets Udøvelse saaledes, at det er gaaet over til at blive en industriel Virksomhed.

Den, som egentlig fra første Færd har grundlagt Firmaet, er daværende Farver J. M. Juncher, der i Aaret 1852 anlagde det Farveri i Gaarden Nr. 4 i Slotsgade, senere henflyttet til Nr. 1 og 3 i samme Gade, som i Aarenes Løb er vokset frem og har udviklet sig, først ret langsomt og senere under Sønnens Ledelse med ualmindelig Hurtighed, til den overraskende store og omfattende Virksomhed, det nu er.

Til at begynde med havde J. M. Juncher kun Hestekraft, men allerede i 1866 anskaffede han Dampkraft, ligesom der senere anlagdes Spinderi og anskaffedes 2 Haandvæve.

J. M. JUNCHER

Henimod Aarhundredets Slutning skete der imidlertid større Forandringer, navnlig i 90erne, da Sønnen, Christian Juncher, den nuværende Indehaver af Firmaet, efter endt Uddannelse i Klædefabrikationen var kommen hjem fra Udlandet og blev medvirkende i Forretningen. Han er født i Randers den 19. Februar 1866. Straks efter sin Konfirmation begyndte han sin Læretid i Faderens Forretning. Efter et

Aars Forløb fortsatte han den hos Firmaet Holm & Voigt i Aarhus i 2 Aar, hvorefter han et Aarstid var paa en Fagskole i Tyskland, i en af de større Fabriksegne dernede, hvor Klædefabrikationen drives som Specialitet og staar paa Højden af vor Tids Udvikling; derefter rejste han et Aarstid rundt i Udlandet til forskellige Fabrikssegne, hvor der var noget for ham at se og lære, indtil han saa i 1888 vendte tilbage til Hjemmet.

Han tog straks fat med Iver og Energi for at forbedre, udvide og modernisere Virksomheden; i 1890 anskaffedes saaledes den første mekaniske Væv, hvormed egentlig den ny Æra begyndte for Fabrikken, og hvormed Forandringen og den raskere Fremgang hurtig viste sig.

Den gamle J. M. Juncher, som nu var bleven noget svag og aflægs, overlod i disse Aar mere og mere Ledelsen i Sønnens Haand, indtil han i 1894 trak sig fuldstændig tilbage og overdrog hele Forretningen til denne. Han døde i Foraaret 1904.

Efter at Chr. Juncher nu i det nævnte Aar var bleven selvstændig Leder og Indehaver af Forretningen, kom der atter mere Fart i Udviklingen; Forandringerne og

Forbedringerne fulgte nu Slag i Slag i den gamle Gaard Nr. 1 og 3 i Slotsgade, der blev foretaget Ombygning af Side- og Baghuse og gjort forskellige Udvidelser, ligesom der stadig anskaffedes flere og flere nye Maskiner, og skønt Gaarden ellers var stor og rummelig, blev der dog trangere og trangere, og Pladsen viste sig tilsidst aldeles utilstrækkelig, saa at det allerede 6 Aar efter Over-

CHR. JUNCHER

tagelsen blev nødvendigt at gøre langt betydeligere Forandringer, hvorfor han endelig foretog det store og betydningsfulde Skridt at flytte hele Fabrikken. Han købte da i Aaret 1900 et Jordareal paa 2 Tønder Land, særdeles heldigt og smukt beliggende øst for Byen ved Udbyhøjvej. Her opførtes saa et stort Bygningskompleks af vidtstrakte, solide og tidssvarende Fabriksbygninger, som indrettedes paa den bedste

og mest praktiske Maade og naturligvis udstyredes med de nyeste og bedste Maskiner for alle Grene af Fabrikationen.

Her er Virksomheden i de forløbne 6 Aar vokset saaledes, at den i Aar atter er bleven udvidet ved en vældig Tilbygning, hvorved Hovedbygningens Omfang er forøget omtrent til det dobbelte, og hvorefter Virksomheden nu staar som en af de største Klædefabrikker her i Landet, fuldt ud moderne i alle Maader og i enhver Henseende up to date.

Medens hele Fabrikationen nu foregaar her ude i den nye Fabrik, finder alle Bygninger og Lokaler i den gamle Gaard fremdeles fuld Anvendelse til Lagerlokaler, Kontorer og Ekspeditionslokaler.

For at give et nøjere Begreb om dette store og smukke industrielle Foretagendes betydelige Omfang, skal vi sluttelig anføre nogle Talstørrelser til Vejledning.

Naar man fra Udbyhøjvej træder igennem den smukke fritliggende Portnerbolig, staar man foran selve Fabriksbygningen, som nu efter den sidste Udvidelse har et Fladerum af 12,500 Kvadratalen og fra Ende til anden er optaget af Maskiner; derefter følger saa Lagerrum med indtil 1100 Kvadratalen Gulvflade, endvidere Farveri, Appretur, Valkeri, Vadskeri m. m. Fabrikken har sin Drivkraft fra to Dampmaskiner, som afgiver 250 Hestes Kraft, samt tre Dampkedler med tilsammen 3000 Fod Hedeflade — ligesom den naturligvis har sit eget Elektricitetsværk, som er paa 600 Ampèrer og leverer Belysning til det hele Bygningskompleks samt Drivkraft til en elektrisk Pumpestation med store Vandreservoirer nede i Engen ved Gudenaen, hvorved det hele Vandforbrug, skønt meget stort, saa rigeligt tilfredsstilles, idet den kan levere 9000 Tdr. Vand daglig, og dette bløde Aavand er særlig egnet til Farvning og Vadskning.

Fabrikken beskæftiger til Stadighed ca. 200 Mennesker. De vigtigste Varer, som udgaar herfra, er Kostumestoffer, Dameklæde, Buckskin og Kamgarn, og alt, hvad Fabrikken leverer, er overalt anerkendt som de solideste og bedste Stoffer, der fremstilles i denne Branche.

RANDERS AKTIE-TØMMERHANDEL

TIDLIGERE var de fleste større Forretninger i vore Købstæder de saakaldte *blandede* Forretninger, som for det meste var indrettede i de store gamle Købmandsgaarde med vidtstrakte Arealer og talrige Bygninger, hvortil Bønderne kom kørende med egen Befordring og fik Vogn og Heste opstaldede; her afsatte de alle deres medbragte Produkter til Købmanden, og da han for det meste handlede med alt muligt, hvad de havde Brug for, og havde indrettet sig derefter, saa gjorde de samtidig deres hele Indkøb her lige fra Kolonialvarer til Brændevin, Tjære, Tømmer, Jern, Kul o. s. v. Men nu er det anderledes, idet alle disse blandede Forretninger er blevne mer eller mindre specialiserede, og medens saaledes ogsaa Tømmerhandelen tidligere dreves af de fleste større Købmænd, er den nu samlet i et Par store Tømmerforretninger, af hvilke vi her skal omtale den ældste og største, *Randers Aktie-Tømmerhandel*.

Den første Forretning, som saaledes udviklede sig til en Specialforretning i Tømmerbranchen i Randers, var Brødrene Steenbergs Tømmerhandel, der omtrent fra Midten af forrige Aarhundrede, navnlig i 60erne, tog Overtaget over Byens andre Tømmerforretninger, saa at den fik en ret dominerende Stilling, og i en Aarrække ikke alene var den største der i Byen, men ogsaa hørte til de største i hele Jylland. Den blev ledet med stor Energi og Dygtighed og havde en overraskende Fremgang, maaske endog lidt vel rask og dristig, saaledes at den i Begyndelsen af Halvfjerdserne var udsat for pekuniære Vanskeligheder, som bidrog til, at nogle af Byens fremstaaende og handlekraftige Mænd traadte til og forenede sig om at faa Forretningen omdannet til et Aktieselskab under det ovenfor anførte Navn og med den ene af de tidligere Indehavere, Konsul Johan Steenberg, som Direktør og fortsat Leder af Forretningen med en Bestyrelse ved sin Side. Denne kom til at bestaa af d'Herrer Sagfører R. Becker, Købmand Hans Boje og Konsul M. Michaelsen.

Under denne Ledelse, som gav en solidere Fundering og Støtte, havde Forretningen atter god Fremgang; men efter 4 Aars Forløb skete der igen en Forandring, idet den ledende Direktør, Joh. Steenberg, forlod Randers for at sætte Bo i Kjøbenhavn, og ved hans Bortrejse valgtes saa Selskabets Prokurist, Carl Bayer, til Leder af Forretningen fra 1. April 1878.

Kort Tid efter Selskabets Dannelse blev der tilkøbt en større Ejendom, det var den Købmand J. Chr. Møllers Arvinger tilhørende Ejendom med Façade til Brødergade og Frederikspladsen, en særdeles heldigt beliggende Ejendom med gode Bygninger og stort Lagerrum. I 1896 blev der købt et stort Stykke af Havnens Grund, og senere er der lejet endnu mere ved Havnen. Disse betydelige Forøgelse af Plads

gav gode Betingelser for en større Udvidelse af Forretningens Virksomhed, som nu ogsaa fulgte, navnlig under den dygtige unge Direktørs gode og støtte Ledelse; han tog fat med en egen rolig Energi og Kraft og ledede den ialt i 23 Aar, i hvilken Periode den havde en jævn og stadig Fremgang. Og samtidig med at Forretningen saaledes under Carl Bayers Ledelse voksede i Anseelse og Omfang og gav godt Udbytte, opnaaede han selv en særdeles agtet og smuk

CARL BAYER
Selskabets tidligere Direktør

Position blandt sine Medborgere og blev hædret med adskillige Tillidshverv; han sad saaledes en Række Aar i Byraadet, og under et Møde her var det, at han pludselig bortkaldtes den 15. April 1901.

Hans Efterfølger som Direktør og Leder af Forretningen blev daværende Prokurist i Aarhus Trælasthandel, N. J. Nielsen, der specielt er uddannet i denne Handelsbranche og uafbrudt har virket deri fra Konfirmationen. Han lærte i N. Kaspersens Forretning, hvor han forblev

i 9 Aar, kom derefter i H. Jørgensens Forretning, der senere blev H. Jørgensen & Stilling og endelig omdannedes til A/s Aarhus Trælasthandel, ialt 25½ Aar i samme Forretning. Selskabet har i ham fundet den rette Mand, som ved sin Indtrædelse i Forretningen paa den heldigste Maade har optaget de gode Traditioner og har forstaaet at føre Virksomheden videre i det Fodspor, hvori den forhen havde været ledet, ligesom han ved sin fortrinlige faglige Uddannelse har tilført den en dygtig og omsigtsfuld Ledelse, hvorved ikke alene hans Erfaring som Handelsmand, men ogsaa hans nøje Varekundskab kommer Forretningen til Gode og giver sig til Kende saavel

overfor Kunderne som ogsaa i de Varer, den har at byde til Salgs, hvor Sorteringen og den hele Behandling og Ordning just viser, at det er et Lager, der er valgt og ordnet med stor Sagkundskab.

I Bestyrelsens Sammensætning er der i Aarenes Løb kun sket et Par Forandringer, nemlig at Overretssagfører A. Th. Buhl i 1889 ved Sagfører R. Beckers Død er bleven valgt ind i Bestyrelsen, og at senere Étatsraad Joh. An-

N. J. NIELSEN
Selskabets nuv. Direktør

OVERRETSSAGF. A. TH. BUHL
Formand i Bestyrelsen

kerstjerne i 1904 har afløst Købmand Hans Boje som Bestyrelsesmedlem ved dennes Død samme Aar, hvorefter den nuværende Bestyrelse bestaar af d'Herrer Overrets-sagfører A. Th. Buhl, Formand, Konsul M. Michaelsen, Etatsraad Joh. Ankerstjerne og Direktør N. J. Nielsen. Konsul M. Michaelsen er saaledes den eneste, som har haft Sæde i Bestyrelsen lige siden Aktieselskabets Stiftelse.

Selskabet har i den forløbne Tid været hjemsøgt af et Par større Ildebrande, nemlig den 3. Juli 1886 og den 6. Maj dette Aar, af hvilke den første var af meget stort Omfang og omtrent lagde hele Lageret i Aske, medens den sidste dog kun strakte sig til Lageret ved Havnen, hvilket rigtignok ogsaa blev fuldstændig fortæret. Det er ikke lykkedes at faa Aarsagen til nogen af disse Ildebrande opdaget.

Naar Forretningen, der i sin Branche hører til de største i Landet, nyder stor Anseelse, da skyldes det ikke alene det Held, Selskabet har haft ved Valg af Direktører, men ogsaa i særlig Grad dets Bestyrelse, som stedse har arbejdet i bedste Forstaaelse med Lederne af Forretningens Drift og beredvillig er gaaet med til de Bekostninger o. s. v., som maatte antages at ville tjene Forretningens Tarv. Og spørges der yderligere om Grunden til den Anseelse, som Randers Aktie-Tømmerhandel nyder, da maa Svaret blive følgende: at den stadig bestræber sig for at levere særlig gode Varer og gennemfører en strengt ensartet Sortering, at den holder et stort Lager, dels for derved at kunne tilfredsstille enhver rimelig Fordring, dels for at Kunderne til enhver Tid kan faa tørt Træ, at Forretningens Ledere stedse efter Evne har søgt at modarbejde usund Byggespekulation, et Forhold, som de Borgere, der har Øje derfor, sikkert paaskønner — og endelig, at Forretningen i sin Driftsmaade og under gennemført Orden i sit Forhold overfor Sælgere, Købere, Arbejdere og Enhver ledes efter strengt redelige og humane Grundsætninger.

RANDERS MARGARINEFABRIK

PAA det Sted, hvor Randers Margarinefabrik nu ligger, var der for knap 30 Aar siden grønne Agre, det var Avlsgaarden Slynborgs Marker, som strakte sig paa Bakkeskraaning fra Flintebjerg og lige ned til Byens Nordside, den saakaldte Slynborgtoft, hvor Kvæget fredeligt græssede og leverede en beskeden Smørproduktion til Byens Forsyning. Den Gang tænkte de gode Randersborgere sikkert ikke, at det naturlige Smør i en ikke fjern Fremtid skulde blive erstattet af et saa fortrinligt Kunstprodukt som vor Tids Margarine — eller at der paa Slynborgmarkens landlige Agre inden en Snes Aars Forløb skulde fremstaa en saadan kunstig Smørproduktion som Randers Margarinefabriks, der nu fremstiller mere Margarine paa én Dag, end hele Slynborggaardens Kobesætning kunde levere Smør i samfulde 10 Aar. Og vilde nogen have sagt dette til den daværende Besidder af Gaarden, den højst agtværdige, men ret originale og gammeldags Proprietær Søren Møller, saa vilde han sikkert have frabedt sig saadan Galmandssnak og spottende have henvist til de mislykkede Forsøg, der allerede i Slutningen af Tresserne var gjort der i Byen af daværende Driftsinspektør, Kaptajn Poul Petersen, paa at lave Kunstsmør, hvilke faldt temmelig uheldigt ud, hvorefter de kloge og forsigtige Folk i Staden naturligvis var alt for sikre paa, at det aldrig vilde lykkes at lave noget, der paa langt nær kunde komme til at erstatte vore jyske Køers uforfalskede Græssmør — umuligt! — Og nu, ja nu gad vi nok se, om ikke disse kloge Folk vilde gaa ynkeligt i Vandet, hvis man stillede en Række Prøver af den fineste Randersmargarine sammen med det bedste Smør, der nogensinde er produceret af Slynborggaardens Køer — og saa lod dem dømme.

Som bekendt varede det ikke længe, før Kunstsmørret under Navn af Margarine kunde fremstilles i saa fine og gode Varer, at det med stort Held kunde konkurrere med vort almindelige Natursmør, og dermed vandt det snart Indgang overalt. — Ja, man kan vel sige, at Margارينen gik sin Sejrs gang over Landet. Forbruget blev stadig større og større, og skønt der alt var oprettet mange Fabrikker, ogsaa i de forskellige jyske Byer, og deres Produktion steg Dag for Dag, saa voksede Forbruget dog lige saa stærkt, idet Landbefolkningen mere og mere kom ind paa at sælge deres Produktion af Smør lige til det yderste til England og saa erstatte deres eget hele Forbrug med Margarine.

Saa kom endelig ogsaa Tiden til Oprettelse af en Margarinefabrik i Randers — og den rette Mand til at tage Sagen op her, det var den tidligere Købmand, Niels Erik Welling, der af Byen. Han havde indset, at der endnu trods den voksende Konkurrence ogsaa i Randers med det store folkerige Opland maatte være god

Plads for en Margarinefabrik. Han tog rask og energisk fat for at realisere sin Tanke, og efter at han grundig havde sat sig ind i Fabrikationen, fik han sammen med nogle faa Interesserede dannet et Aktieselskab, der begyndte beskedent og forsigtigt med en Aktiekapital paa 50,000 Kr.

I Foraaret 1892 købtes en større Ejendom, som ret egnede sig til Virksomheden. Det var et stort Mejeri, anlagt og drevet af en Proprietær Th. Fogh under Navn af »Slyngborg Mejeri«. Arealet udgjorde ca. 5000 □ Alen og havde en særdeles heldig Beliggenhed i Byens nordlige Del ud mod 3 Gader: *Søren Møllers Gade, Slyngborg*

FABRIKKEN

Gyde og Slyngborg Gade. De ud mod sidstnævnte Gade liggende nye Mejeribygninger indrettedes til Fabrik og afgav fortrinlig Plads til Damp- og Maskinanlæg samt til store, rummelige, lyse og luftige Fabrikslokaler.

Allerede ved Midsommertid stod Fabrikken færdig, den 2. Juli forelaa Resultatet af den første Kærning, og det nye Produkt fra Randers Margarinefabrik blev sendt i Handelen.

Det er imidlertid ikke nogen let Sag at starte et saadant Foretagende og indføre et nyt Produkt, naar man som her straks maa træde ind i en allerede stærk og vanskelig Konkurrence; men da Produktet var godt og Ledelsen fornuftig, fandt Randers Margarine dog snart Indgang, og man kan nok sige, at den banede sig selv Vej, eftersom der det første Aar intet videre blev ofret paa Reklame. Begyndelsen var god og lovende, og med den Opmuntring, som laa heri, blev der arbejdet fremad

med Flid og Ihærdighed. Der vaagedes over den omhyggeligste Produktion, og alt nyt, enhver Forbedring blev nøje prøvet og optaget, og saa fulgte da ogsaa Fremgangen rask og sikkert.

Det følgende Aar toges der fat paa Opførelsen af en ny toetages Bygning langs Søren Møllers Gade med store fortrinlige Lagerum i Kælderen, Kontorer i Stueetagen og Beboelseligheder i den øvrige Del af Huset. At der stadig

ERIK VALEUR

maatte foretages Forbedringer og Udvidelser, vil man let forstaa, da den aarlige Produktion allerede i 1893 var 500,000 Pd. og i 1894 1 Million Pd. — Efter at Aktiekapitalen i 1896 var udvidet til 150,000 Kr., steg Produktionen i 1897 til 1½ Mill. Pd. og er derefter gaaet jævnt og støt fremad. I Fjor foretoges den sidste store Udvidelse, idet der til selve Fabriksbygningen føjedes en stor toetages Sidebygning, hvor de nye Kraft- og Køleanlæg anbragtes.

Der begyndtes med 10 Hestes Dampkraft, nu er den vokset til 50 Hestes Kraft, og Folkeholdet er vokset i Forhold hertil; der var oprindelig kun Arbejde til 5 Mennesker foruden Chefen, og nu beskæftiges der stadig ca. 50 Mennesker.

Anlæggeren og Lederen af dette vellykkede Foretagende, N. E. Welling, døde i 1903, kun 58 Aar gammel; men to unge, raske og dygtige Mænd, som allerede havde deltaget i og var fortrolige med Virksomheden, stod rede til at overtage Fabrikens Drift.

Disse to unge Chefer, som nu leder Virksomheden, er Erik Valeur, født 7. Juni 1877, og Hans Erik Welling, født 5. Novbr. 1878. Førstnævnte, Søn af Birkedommer C. Valeur i Kjøbenhavns nordre Birk, er uddannet som Handelsmand hos de højt ansete Forretningsmænd Johs. Valeur i Odense og J. Ankerstjerne i Randers og har derefter været i Forretninger i Hamborg og i London. Sidstnævnte, Søn af Fabrikens Anlægger, N. E. Welling, er ligeledes uddannet som Handelsmand i store, ansete Forretninger i Flensborg, Kjøbenhavn og Glasgow.

At disse to unge Chefer paa en værdig Maade er traadt i deres Forgængers Fodspor og med stor Dygtighed har forstaaet at føre Forretningen videre, derom vidner den raske Fremgang og den voksende Udbredelse, Randers Margarine stadig kan glæde sig ved. Den gaar nu ud over hele Landet, navnlig i Jylland og Fyn, hvor en Stab af Rejsende er i stadig Virksomhed, ligesom Fabrikken har Repræsentanter og Lagere i enhver By i disse Landsdele.

S. C. SØRENSEN

JERN- OG STAALFORRETNING

DEN store gamle Hjørnegaard, Søndergade Nr. 3, hvori denne den største moderne Jernforretning i Randers har sit Sæde, ligger nederst i Gaden ved Havnen lige for Sønderbro, og den henstod indtil for kort Tid siden saa temmelig uforandret. Det er en af de rigtig gode gamle Købmandsgaarde med en to Etagers Hovedbygning af Bindingsværk til Gaden, store Side- og Bagbygninger med rummelig Gaardsplads, og inde i Gaarden har den været forsynet med hyggelige Svalegange langs Bindingsværksbygningernes øverste Etage, ret en Type paa de gamle velhavende Provinskøbmands Gaarde indtil henimod Slutningen af forrige Aarhundrede, hvor alt vidnede om Orden, Paapasselighed og solid Velstand. Den hører imidlertid langt fra til Byens ældste Gaarde, men For- og Sidehusets Bin-

S. C. SØRENSEN

dingsværksbygninger har dog staaet der i ca. halvandet Hundrede Aar, thi udskaaret i Portbjælken over Indkørselsporten fra Søndergade ses endnu følgende Indskrift: »Anno 1763 haver Christian Hugo Lund oc Elisabeth Marie Juul ladet denne Bygning sætte.«

I sidste Halvdel af forrige Aarhundrede ejedes denne Gaard af en af Byens mest agtede og ansete Købmænd af den gamle Skole, Købmand Jacob Schou, og navnlig om

Lørdagen, Byens Torvedag, var her stærkt Rykind, Gaarden stod fuld af Bøndernes Vogne og Staldene fulde af Heste. Landboerne bragte deres Korn og Landprodukter, som de solgte til Købmanden, medens de saa til Gengæld købte deres hele Forbrug her af Købmandsvarer, lige fra Brændevin og Kolonialvarer af enhver Art til Hør og Hamp, Slibesten, Redskaber, Jern, Staal, Kul, Tjære o. s. v. — Overalt i Gaarden var der paa en saadan Dag Liv og Travlhed fra tidlig Morgen til sildig Aften baade paa Kornlofter, i Pakhuse, Butik og Kontor, og ikke mindst i den saakaldte Bønderstue, et større Værelse tæt ved Butiken, hvor Husets Damer, helst Købmandens Kone og Døtre, gjorde Hønnør, modtog Bønderkonerne, hjalp dem med Stadsen, pakkede dem ud og pakkede dem ind i den Mangfoldighed af solidt Rejsetøj, hvormed de altid var udstyrede. Her stod Tobakskassen til fri Afbenyttelse for Mændene, og baade Mænd og Kvinder opvartedes med Øl, Snaps og Kaffe.

Ja, saaledes gik det til i Købmandsgaardene her i de gode gamle Dage, men det forandrede Tid efter anden henimod Aarhundredets Slutning, og da gamle Jacob Schou døde i 1893, afbrødes ogsaa her i denne Gaard den gamle Tid og dens Traditioner, idet Virksomheden straks traadte ind i nye, moderne og tidssvarende Former. Den blandede Forretning deltes, og den Del deraf, Jern- og Staalforretningen, som vi her særlig skal omtale, overtoges af en ganske ung Handelsmand, Søren Christian Sørensen, som gamle Jacob Schou selv havde oplært til Handelen. Butikken med Kolonialhandelen gik over til en anden.

S. C. Sørensen er født den 3. Septbr. 1870 i Randers, hvor han har tilbragt sin Barndomstid, og straks efter Konfirmationen kom han til Handelen og lærte i Jacob Schous Forretning fra 1884 til 1889, hvorefter han endnu forblev der et Par Aar som Kommis. Han havde her faaet særlig Interesse for Jernhandelen og havde allerede da Øje for, hvilke Udviklingsmuligheder Fremtiden vilde have for denne Branche, hvorfor han rejste til Udlandet for nøjere at uddanne sig heri, navnlig i Hamborg og Bjergværksegnene i Mellem- og Vesttyskland.

Ved gamle Jacob Schous ret pludselige Død i August 1893 kom han tilbage til Randers, og trods de unge Aar og de forholdsvis smaa Midler, han kunde raade over, fik han af Schous Bo og Arvinger Gaarden til Leje og overtog Jernforretningen med Lagre og alt Tilbehør for egen Regning. Han tog saa fat med ungdommeligt Mod og sejt maalbevidst Energi og har nu i Løbet af faa Aar oparbejdet en moderne Forretning i Jernbranchen af en saadan Størrelse og Omfang, at den er en af de største i Landet.

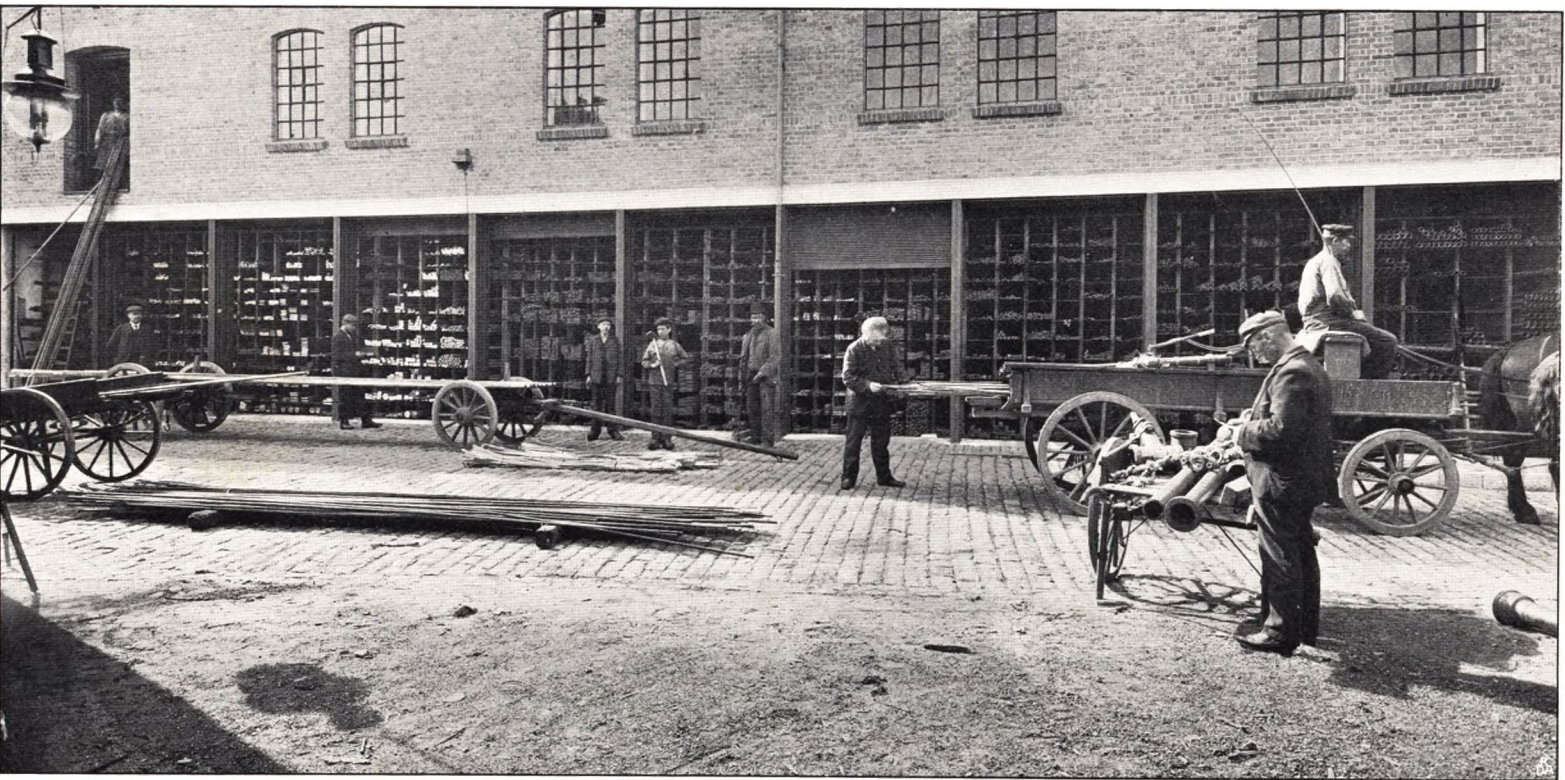
De mange Købmænd, som handlede med Jern sammen med saa meget andet, havde selvfølgelig af denne grove Vare kun mindre Lagre, der fornemmelig bestod af svensk Stangjern til Hjulringe og Hestesko og hvad andet en Landsbysmed ellers kunde forarbejde til Brug for Bønderne, hvortil kom lidt Rundjern og Baandjern, og de solgte det i smaa Partier, idet Bønderne hos deres Købmand selv købte den Smule Jern, de skulde bruge, og saa gik til Landsbysmeden dermed og lod ham forarbejde det for dem. Da dette var Landsbysmedenes meste Arbejde, havde de heller ikke noget stort Forbrug og kunde kun gøre smaa Indkøb af Raamateriale; men saa kom endelig i Løbet af 80'erne den Tid, da Anvendelse af Jern og Staal blev mere og mere almindelig, og det skete ret pludselig og med en stadig forøget Fart, saaledes som vi alle har set det og fremdeles ser det Dag for Dag.

Overalt, hvor man før anvendte Træ, skal det nu være Jern og Staal. I Landbruget kasserede man de gammeldags Træredskaber, og alle de moderne Redskaber og Maskiner af enhver Art er nu aldeles overvejende af Jern og Staal; ligesaa overalt i Haandværk og Industri, Maskinkraften er taget i Brug, alt skal gaa ved Damp eller Elektricitet, og alt dette har fremkaldt de talrige store Smede- og Maskinværksteder. Saaledes er det i den sidste Menneskealder gaaet fremad Aar for Aar med Anvendelse af Jern og Staal overalt i det daglige Liv, saa at vi med Sandhed kan sige, at vi nu staar midt i den *moderne* Jernalder.

Under denne Udvikling varede det ikke længe, inden de nævnte smaa Jernlagre hos Købmændene var altfor utilstrækkelige til at tilfredsstille Kunderne, som Dag for Dag forlangte flere og flere nye Ting i snart sagt utallige Kvaliteter, Dimensioner og Façoner, og vilde de følge med Efterspørgslen, saa maatte der anlægges store Lagre. Det var det, den unge S. C. Sørensen havde indset, da han gik i Jacob Schous

Jernlager og senere under sin Uddannelse, og derfor var det, at han forstod at benytte den rette Tid og Lejlighed til at følge Udviklingen og dens Fordringer, saa at da de gamle Købmænd gav tabt i Jernbranchen, saa tog han fat og skable med klart seendelønergi og Dygtighed en stor moderne Jernforretning, som i enhver Henseende er tidssvarende med alle mulige Kvaliteter og Former og Dimensioner i de Jernvarer, der kan være Anvendelse for, og med vældige Lagre, saa at enhver Efterspørgsel her straks kan efterkommes, og enhver Ordre udføres.

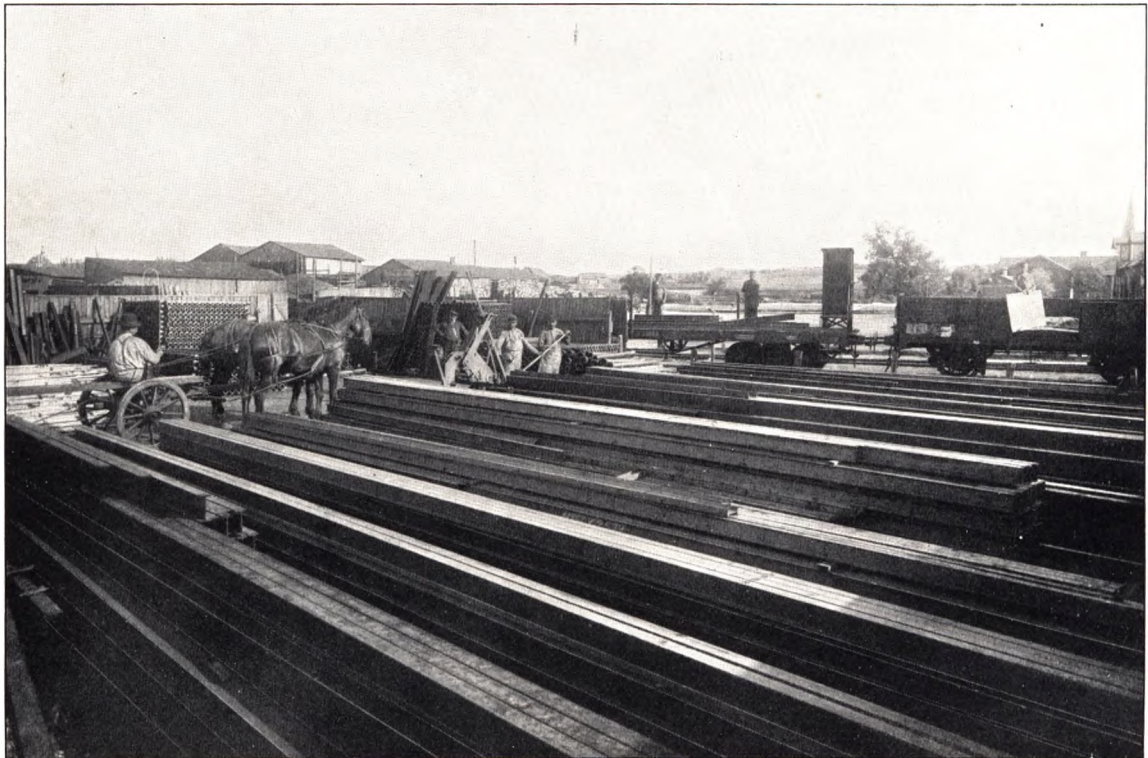
Medens det tidligere mest var svensk og engelsk Jern, der førtes paa Lager, er det nu i en langt overvejende Grad tysk Jern og Staal, ogsaa for de utallige Jerndeles Vedkommende, der forefindes i mere eller mindre færdig Tilstand. Og hvilken Mangfoldighed er der ikke i et saadant Lager, — ja endog i hver enkelt Afdeling forbaves man over disse Mængder, som er aldeles nøje indordnede

FRA PAKHUSET

i Reoler og paa Hylder, alt efter deres Bestemmelse, deres Kvalitet og de i det uendelige vekslende Dimensioner og Former. Uagtet det er saare vanskeligt ved en Beskrivelse at give noget rigtigt Begreb om, hvorledes et saadant moderne Jernlager virker ved dets overvældende Omfang, dets Rigdom af vekslende Genstande og disses uendelige Variation, skal vi dog forsøge derpaa ved en hurtig Gennemgang.

Vi begynder da med at betragte de vældige Bunker af Stangjern i forskellig Tykkelse og Bredde alt efter dets Anvendelse, fladt, rundt, firkantet, halvrunder; saa er der Vinkeljern T og Z i de forskjelligste Dimensioner, lettere og sværere Jernbane-

LAGERET AF STAALBJÆLKER

skinner, ligesaa Jernbjælker og Søjler, saa tunge og solide, at de maatte kunne bære de sværeste Byrder. Saa kommer vi til Baandjern, baade med og uden Galvanisering, derefter Jernplader i alle Størrelser og Tykkelser, lige fra de fineste og tyndeste op til de sværeste Dampkedelplader — og det meste af alt dette gentager sig derefter i Staal, atter i de forskjelligste Former og Dimensioner. — Særlig maa her nævnes de fint afdrejede og polerede Staalaksler i alle Størrelser til Anlæg af Akselledninger og Transmissioner i Fabrikker og Værksteder. Saa kommer man til Ting, der er mere forarbejdede, saaledes Plovjern og Muldplader, Ambolte og Skruestikker, Jernkætinger, Krankæder, Kedelnagler osv. osv. Saa kommer Afdelingen for Søm, alle mulige Slags: firkantede og runde, Traadsøm og Dykker, Rør- og Skiferstifter, og hvad de alle hedder, saa galvaniserede Stifter, stadig Søm og Stifter — saa Hesteskosøm og Brodder osv.; derefter staar vi overfor Masser af Jerntraad i Ruller og Stab-

ler, for det meste galvaniseret, mest til Hegn, med og uden Pigge, ligeledes Traadnet osv. osv. Saaledes gaar det op og ned ad Trapper, gennem Etager og Loftter, overalt Ophobning af disse Varer. En Afdeling er der med alle de Dele af Jern og Staal og Metal, der kan anvendes ved Vognfabrikationen, lige fra de mindste til de største, fra Knapper og Søm til Laase, Lygter, Aksler og Fjedre. Herpaa kommer vi til File, Bor, Skruenøgler og Tænger af alle mulige Slags, mere eller mindre snilde og kunstige, alt efter deres Bestemmelse, videre til Rækker af forskelligt Værktøj, fremdeles mindre og større Maskiner, mekaniske Hjælpemidler til Brug i Haandværker- og Fabriksværksteder. — Saa kommer der en Uendelighed af Bolte, Møttriker, Skruer osv., snart med, snart uden Gevind, og der er forskellig Gevind og en Mangfoldighed, som det er saare vanskeligt for uindviede at finde Rede i. — Hvad siger man om en saadan Betegnelse som »Bræddebolte med undersænket Hoved, firkantet eller Næse« — Puh! — — Endelig er der en af de allerstørste Afdelinger med Rør i alle Størrelser, Pumper, Haner osv., kort sagt alt, hvad der kan tænkes at finde Anvendelse ved Vand-, Gas- og Dampanlæg, lige fra det mindste Pumpeværk til det største Vandværk. Her er alle mulige Dimensioner af Rør og Forbindelsesdele osv., i Stabler og Bunker og Rækker, og inden man naar at komme igennem alle disse Lagre, løber det komplet rundt for Øjnene — — endelig naar man da forbi Stabler af Jernbjælker, Skinner og Stænger ind i det store Bølgeblik-Skur paa Havnebryggen, hvor en stille Betragtning af nogle Slibestene, Tjæretønder og lign. leder Tankerne tilbage til de stille gamle Dage i Købmandsbutikken og bringer Nerverne lidt i Ro igen.

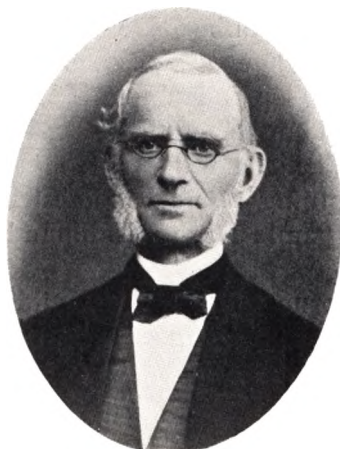
Men sluttelig vender Tankerne sig atter til Nutiden med Forbavselse over den store moderne Forretning, som saa hurtig er vokset op her. Efter ganske faa Aars Forløb var den hele store Gaard optaget af den, i alle de mange Bygninger, Side- og Baghuse, var hvert Rum opfyldt af de vældige Lagre lige fra Gulv til Tag; i Bunker og Stabler og paa Reoler ligger de tunge Masser, og den ene Udvidelse er fulgt efter den anden; saaledes er der anlagt en stor Lagerplads med Pakhus paa Havnebryggen med Jernbanespor, og i Aaret 1901 anlagdes en større Filial i Aalborg for derfra lettere at besørge den stadig voksende Forretning i det nordlige Jylland. Den er ogsaa stadig vokset fremad, saa at det har været nødvendigt at opføre et stort nyt Pakhus der, hvoraf et Billede gengives her.

Det store Lager betinger naturligvis en vid Kundekreds, der rækker over hele Landet, og foruden Lagerforretningen drives der en meget betydelig Forretning med Levering af Jern og Staal, Kedelmateriale, Staalbjælker m. m. fra de store Værker i Udlandet direkte til Købmændene, de større Fabrikker og Maskinværksteder, saa vel med Skib som pr. Jernbane.

I 1903 købte Grosserer S. C. Sørensen den gamle Gaard ved Sønderbro, og i Aar har han nedrevet Façadebygningen ud mod Havnen, for der at opføre et moderne Købmandshus, stort, solidt og fornemt, som et værdigt Ydre for den Forretning, der ligger bagved — svarende til Fremtiden, ligesom den gamle Bindingsværksgaard har svaret til Fortiden og dens jævne, solide Handelsliv.

AKTIESELSKABET BRYGGERIET „THOR“

SOM man véd, var det i gamle Dage det gode Randers »Burøl«, som gjorde Byen Berømt, og godt og kraftigt maa det jo have været; thi efter hvad der siges fra den Tid, var det nok egentlig det nævnte gode Øl, som i 1534 slog Skipper Clement og hans Mænd af Marken og befriede Randers for deres Belejring. Efter dette burde det gode Burøl jo have været holdt højt i Ære og været brygget og drukket der til evige Tider; men det synes desuagtet i Tidens Løb at være gaaet i Glemmebogen. Dog glemte man ikke helt at brygge Øl, saa Øldrikningen er stadig bleven holdt ganske godt vedlige, og da man lærte at drikke Bajersk Øl, varede det ikke længe, inden denne ædle Lædskedrik ogsaa blev brygget i Randers. Den Mand, der drog Omsorg herfor, var daværende cand. polyt. C. E. Synnestvedt, som ejede et større Hvidtølsbryggeri der i Byen. Han havde Øje for, hvilken Betydning Bajersk-ølbryggeriet havde og fremdeles vilde faa, hvorfor han ogsaa med Overbevisning og

CAND. POLYT. C. E. SYNNESTVEDT

Energi tog fat for at imødekomme Tidens Trang paa dette Omraade, og trods en Del Skepsis og Træghed hos sine Medborgere fik han endelig den 18. April 1873 dannet Aktieselskabet Bryggeriet »Thor« med en Aktiekapital paa 145,000 Rdl. Allerede den 1. Oktober samme Aar begyndte Bryggeriet sin Virksomhed som Bajersk- og Hvidtølsbryggeri, og C. E. Synnestvedt blev Direktør og Leder af Bryggeriet.

Det viste sig ogsaa, at Virksomheden kom til at svare til dens Grundlæggeres Forhaabninger og Løfter; thi den voksede stadig og støt, saa at der i Aarenes Løb maatte foretages en Del forskellige Forbedringer og Udvidelser — Forbruget voksede og dermed Produktionen trods den tiltagende Konkurrence. Saaledes gik det i de mange Aar under Grundlæggerens dygtige Ledelse, indtil 1897, da han paa Grund af sin høje Alder maatte træde tilbage og overlade Ledelsen til sin Svigersøn og mangeaarige Medarbejder, cand. pharm. J. E. Aagaard, under hvem Virksomheden atter er bleven udvidet og forbedret, idet der er optaget tre andre Hvidtølsbryggerier, og Aktiekapitalen er forøget til 600,000 Kr. Den aarlige Produktion er naaet til ca. 25,000 Tdr. Bajersk og skattefrit Øl, og der beskæftiges ialt ca. 50 mandlige og kvindelige Arbejdere.

Selv om »Thor«s Øl næppe kan siges at have skabt Randers en Berømmelse som det gamle »Burøl« eller endnu at have hidraget til Byens Frelse, saa har det sikkert forlængst naaet en langt større Produktion, ligesom det ogsaa er en langt renere, finere og bedre Drik, der gør sit Produktionssted al Ære og har vundet en stor og velfortjent Anseelse og Udbredelse.

HANS ANDERSEN

CROME & GOLDSCHMIDTS FABRIKKERS OG HORSENS TUGTHUS'
UDSALG I RANDERS

EN af de ældste og absolut største Virksomheder paa Tekstilindustriens Omraade her i Landet, ja i hele Skandinavien, er ubestridelig »Crome & Goldschmidt«s Fabrikker i Horsens og Ribe. Disse indtager nu i sin Art en enestaaende fremragende Plads, som er trofast hævdet ved Bestræbelserne for at fremstille Varer, der kan konkurrere med tilsvarende udenlandske Fabrikata, ikke alene i Udseende, Styrke og Holdbarhed, men som ogsaa overgaar disse i Prisbillighed.

Fabrikkerne har selv oprettet egne Udsalg i enhver By i Landet, hvorfra Varerne sælges direkte til Forbrugerne uden Mellemhandler-Avance, og da det viste sig, at der altid leveredes gode, solide Varer, der ikke skuffede Køberne, blev disse Udsalg modtaget af Publikum med Tillid og Velvillie hele Landet

HANS ANDERSEN

over, saaledes at Omsætningen stadig forøgedes og nu er over 4½ Mill. Kr.

I Marts 1874 oprettedes Udsalget i Randers og blev ogsaa her modtaget med samme Velvillie, ligesom det hurtigt fik en stor og fast Kundekreds. Forretningen blev i Foraaret 1887 overdraget til den nuværende Indehaver, Hans Andersen, som efter et fleraarigt Ophold i Magasin du Nord i Kjøbenhavn overtog det efter den tidligere Leder, Hr. Oluf Jacobsen.

Hans Andersen flyttede straks Forretningen fra det gamle Lokale i Kirkegade Nr. 7 til det mere moderne og heldigere beliggende paa Torvegade Nr. 18, og efter 5 Aars Forløb til Løveapothekets Ejendom i samme Gade, hvor der ved Opførelsen af den nye Gaard blev indrettet større og mere tidssvarende Lokaler.

Forretningens Hovedartikler er Lageret af »Crome & Goldschmidt«s Fabrikkers Fabrikata, der omfatter saa godt som alt under Manufakturbranchen, saaledes særlig Kjølestoffer, sorte og kulørte, med tilhørende Besætningsartikler, Klædevarer, Møbelstoffer, Bomulds- og Lærredsvarer, Dækketøjer, Kaaber, Overstykker og Konfektionsartikler, Senge-Udstyr med eget Fjerrenseri og med de mest moderne Rensemaskiner.

Man vil forstaa, at denne Forretning med et saa stort og alsidigt Lager indtager en ubestridelig første Rangs Plads blandt Byens Manufakturforretninger, hvilket man ogsaa vil faa bekræftet ved et Besøg der. Man faar straks et Indtryk deraf ved at betragte Bygningens Façade og de store rigtudstyrede Butiksvinduer med de mægtige

BUTIKSFAÇADEN

Spejlglasruder, som naaer fra Kælder til Loft, og endnu mere naar man træder ind i de store Udstillings- og Ekspeditionslokaler, som strækker sig langt ned i Sidebygningen med tætfuldte Reoler og mægtige Stabler af Varer i rig Mangfoldighed og Variation, hvorhen man vender Øjet — og endelig ogsaa naar man derefter fortsætter Vandringen igennem de tilsvarende vidtstrakte Kælderlokaler under Butiken, hvor Sengeudstysr-afdelingen er arrangeret med Rækker af Senge i alle Størrelser, videre i Lino-leums- og Tæppe-Lageret samt Lageret af Fjer og Dun m. m.

I de senere Aar har Forretningen anlagt eget Herre-Skræderi under Ledelse af en første Klasses Tilskærer, som har arbejdet i Udlandets største Forretninger; herfra leveres af Fabrikker-nes egne fortrinlige Fabri-kata, supplerede med et større Udvalg af de mest moderne engelske og fran-

ske Nyheder, Klædningsstykker saavel efter Maal med den mest elegante Udførelse som billigere færdigsyede Ting af enhver Art.

Foruden den daglige Butikshandel, som har draget en talrig og vid Kundekreds til sig saavel fra Byen som fra de fjerneste Kroge i Byens store og vidtstrakte Op-land, har Forretningen tillige adskillige Filialer ude paa Landet, og i den daglige Ekspedition beskæftiges mere end et Dusin Ekspedienter foruden Skrædersvende, Syersker og andre Medhjælpere.

I Efteraaret er der foretaget en større Udvidelse med Inddragelse af flere og større Lokaler, hvilket synes at varsle godt for en yderligere Fremgang, saaledes at dette ansete Firma fremdeles maa kunne hævde sig som en af de største Forretninger blandt alle de mange Udsalg, som »Crome & Goldschmidt«s Fabrikker har oprettet rundt om i Landet.

N. JENSENS ENKE

ENDNU i første Halvdel af forrige Aarhundrede var der kun faa eller ingen Købmænd paa Landet, naar undtages lidt Handel hist og her i de gammeldags Landevejskroer, saa at Landbøerne almindeligvis var henvist til de Handlende i Købstæderne, medens disse atter fik deres Forsyning fra Grossererne i Kjøbenhavn og i Udlandet, navnlig i Hamborg. Men ganske anderledes blev det i sidste Halvdel af Aarhundredet ved Anlægget af de talrige Jernbaner og de dermed følgende lettere og forbedrede Forbindelsesmidler overalt i Landet, og ved den raske Opkomst og Fremgang i Næringslivet, navnlig efter Krigen i 1864. Siden den Tid er der opstaaet Købmandsforretninger rundt om paa Landet i en stedse voksende Mængde, saaledes at der nu næppe findes den Landsby eller Landstation, hvor der ikke er en eller flere Købmandsforretninger, ofte endog af et meget betydeligt Omfang, og denne Udvikling fortsættes endnu stadig med

N. JENSEN

den voksende Folkemængde og det tiltagende Forretningsliv.

Samtidig hermed er der overalt i vore Købstæder ganske naturligt fremstaaet talrige Engros-Forretninger til Forsyning af alle disse Detail-Forretninger i By og paa Land, saa at Detaillisterne herhjemme nu godt kan faa hele deres Forbrug tilfredsstillet uden at gaa til Udlandet eller til fjerne Stabelpladser, og den voksende, alt ret skarpe Konkurrence indenfor disse Engros-

Forretninger har forlængst lært deres Indhavere og Ledere, ikke mindst de yngre og yngste, som vil erobre sig en Plads ved Siden af gamle rodfæstede Kolleger, at der maa regnes med den mindst mulige Avance og udfoldes den størst mulige Energi og Forretningsdygtighed, at der maa arbejdes med lydhørt Øre for, hvad Kunderne kan bruge, og hvorledes de vil have det, samt med den største Imødekommenhed overfor hvad der ønskes. Det Firma, der forstaar at efterkomme alt dette og saaledes kan siges rigtig at være med Tiden, har fremdeles gode Chancer og gaar frem med raske Skridt.

En saadan Forretning synes just den at være, som bærer ovenstaaende Firmavn. Dens første Oprindelse kan nok søges adskillige Aar tilbage, men var saa ringe og beskeden, at den dog først kan regne sin egentlige Betydning fra det raske Opsving, den i de senere Aar har faaet under sin nuværende yngre Leder, som med stor Energi og Dytighed har ført den ind i det nye moderne Spor, hvorved den med raske Skridt kan træde fremmest i Konkurrencen og virkelig kan siges at være »*up to date*« i alle Maader eller med andre Ord — at den er med Tiden.

Firmaet startedes i 1885 af daværende Købmand N. Jensen, der begyndte Virksomheden som Agenturforretning i forskellige Brancher, men som Tid efter anden

optog enkelte Artikler for egen Regning. Særlig oparbejdede han saaledes en ret betydelig Import af Svampe, og i 1890 paabegyndte han Fabrikation af dobbelte og tredobbelte Papirsposer til The, Kaffe og Konfekt. Denne Fabrikation blev Aar for Aar betydelig udvidet, endog til et overordentlig stort Omfang, saa at den til en Tid, navnlig i Aarene 1895 til 1903, var vokset til som en af Forretningens Hovedgrene at give den vigtigste Indtægt, og da den vedblev at gaa fremad, blev der i 1905 særlig for denne Fabrikations Skyld knyttet et specielt dertil svarende Trykkeri til Forretningen.

FORRETNINGENS GAARD

Blandt de forskellige Brancher eller Handelsvarer, som saaledes Tid efter anden optoges i Forretningen, kan endvidere nævnes saadanne Ting som Papir, The, Krydderier, Drejervarer m. m., der vel synes temmelig forskelligartede, men dog daglig sælges sammen Side om Side i de almindelige blandede Detailforretninger, navnlig paa Landet.

Saaledes stod Forretningen ret blomstrende, da dens Grundlægger, N. Jensen, døde i 1897; og til Trods for at han i de sidste 8 Aar ikke havde været rask, var der dog blevet lagt et godt og solidt Grundlag og samlet Kræfter, som hjalp til at bære over de kommende Aars Vanskeligheder.

Hans Enke fortsatte Forretningen efter hans Død under Firmanavn »N. Jensens Enke«, og den ældste Søn, N. C. H. Jensen, som den Gang var i Handelslære i Hobro, kom saa hjem for at assistere sin Moder i Forretningen, navnlig for at

N. HOLM JENSEN

varetage Ledelsen udadtil; men til Trods for at Om-sætningen fremdeles gik op, svarede Udbyttet ikke dertil, og for at hjælpe herpaa overtoges saa 1½ Aar senere, i Oktober 1898, en Detailforretning i den nye Bydel, Østerbro, ude ved Fabrikken »Scandia«. Paa denne blev saa Hovedvægten lagt, den maatte nu først og fremmest passes, og den havde virkelig særdeles god Fremgang; men ved Siden heraf søgte dog den unge Mand med den yderste Flid at vedligeholde Engros-Forretningen saa godt som muligt, og det lykkedes til Dels, navnlig blev Theposeforretningen i disse Aar en meget betydelig Faktor.

Dog blev det første Aar paa denne Plads heller ikke saa videre gunstigt. Aarsagen hertil var den store Lock-out, som indtraf i 1898; den voldte megen Forstyrrelse og skaffede Forretningen betydelige Tab; men da dette Aar var overstaaet, kom der Forandring i Sagerne, og det en glædelig Forandring, som bragte

Fremgang, Fart og Opmuntring, saa at Forretningen nu for hvert Aar viste en bedre og bedre Status med betydelig Opgang over det hele.

Saaledes virkede denne Detailforretning som en god Løftestang, og efter 7 Aars Forløb, i hvilken Tid der var samlet tilstrækkelige Kræfter, blev den saa i Januar 1905 afhændet, hvorefter den unge Niels Jensen med sin hele Iver og Kraft endelig atter fuldt og helt kunde kaste sig over Engros-Forretningen. Denne fremstod nu helt igennem som en Engros-Forretning med alt, hvad der kan henregnes under Kolonialbranchen, og med det meste af hvad der i Almindelighed kan sælges i de ovennævnte blandede Forretninger; og Maalet var: i videste Omfang at kunne blive den hurtigste, billigste og sikreste Leverandør for disse Detailforretninger.

Forretningen begyndte i den nye Skikkelse i Ejendommen Nr. 20 paa Brødregade, hvor der var store, rummelige Lokaler, som maatte synes at kunne afgive rigelig Plads for en længere Fremtid; men det gik ganske anderledes og langt over Forventningerne, og allerede efter kun 3 à 4 Maaneders Forløb var det helt klart, at Pladsen her var ganske utilstrækkelig, hvorfor N. Jensen resolut gik hen og købte den store gamle Købmandsgaard, Kirkegade Nr. 11, paa Hjørnet af Kirkegade og Store Kirkestræde, den saakaldte »Oves Gaard«, hvor der var mere end fire Gange saa store Lokaler, og allerede i Oktober samme Aar henflyttedes saa Forretningen hertil. Det er en af Byens største Gaarde, og her har nu Forretningen Plads til at vokse i; men det synes da ogsaa fremdeles at gaa rask med Væksten, eftersom Om-sætningen her i det første Aar er bleven fordoblet hver tre Maaneder, og i de første 5 Maaneder af 1906 allerede var naaet til det samme som i hele Aaret 1905.

I Forretningen beskæftiges nu 1 Bogholder, 1 Volontør, 1 Pakhusforvalter, 2 Kom-mis'er, 3 Karle, 4 Rejsende og dertil en hel Stab af Akkordarbejdere, saaledes alene ved Posefabrikationen til Tider indtil 60, samt mange andre, saa at det samlede Antal altsaa nærmer sig 100 Mennesker med Store og Smaa.

Om den unge Mand, Niels Chresten Holm Jensen, under hvis Ledelse Forretningen har haft en saa overraskende stor og smuk Fremgang, er der forøvrigt ikke

meget at sige personligt. Han er den ældste af 5 Søskende, født i Ringkjøbing den 2. Februar 1881, har frekventeret Randers Latinskoles Realklasser og var efter Konfirmationen i Handelslære i Købmand N. P. Rasmussens Kolonialforretning i Hobro, indtil han som foran nævnt ved Faderens Død maatte vende tilbage til Hjemmet for at assistere sin Moder i den Forretning, hvor han hidtil har været Leder, og nu ved sin Myndighedsalder staar som den egentlige Indehaver — og det med Muligheder, hvorved der velfortjent synes at forjættes ham den bedste Fremtid som Forretningsmand.

RANDERS REBSLAAERI

DET var i Aaret 1840, at den unge Rebslaaer, Peter Winther Winge, anlagde det lille beskedne Rebslaaeri, der i Aarenes Løb er vokset op til den store industrielle Virksomhed, *Randers Rebslaaeri*, som paa sit Omraade nu er den største i Jylland.

P. W. Winge var født i Randers 1817; i 10 Aars Alderen mistede han Forældrene og kom i Huset hos daværende Rebslaaer M. P. Berg i Nørregade, hvor han efter sin Konfirmation lærte Plejefaderens Haandværk. Dette dreves endnu den Gang paa gammeldags Vis, helt primitivt som fra de ældste Tider.

Rebslaaeren var for det meste Smaahaandværker, som selv sled i det med nogle faa Medhjælpere, og Stedet, hvor Virksomheden foregik, var den saakaldte »Reberbane«, der som Regel laa udenfor Byen og strakte sig langs et Dige, et Hegn eller en Skovkant, hvor der var Sol og Læ for Vind og Vejr. Ved den ene Ende var der opført et beskedent lille Hus eller endog kun et ret tarveligt Skur »Spindeboden«, hvor Materialer og Redskaber opbevaredes, og hvor Hjulet havde sin Plads. Dette Hjul drejedes gerne af en halv voksen Dreng eller ofte af en lidt defekt Person med nogenlunde Kræfter; thi dette Arbejde fordrede ikke megen Omtanke, kun nogen fysisk Kraft, som helst maatte være saa billig som muligt. — Med Hampen viklet omkring Livet gik saa Rebslaaeren og pillede Taverne, Hampetrævlerne, ud med Fingrene, stadig i en jævn Baglæns gang, hvorefter Hjulets Fart saa nogenlunde maatte afpasses, og stadig udad mod Banens anden Ende, — saa forfra igen, atter og atter, tilbage og frem, Dag ud og Dag ind, saavidt Vejret tillod det; men vort urolige og ublide Vejrlig lagde mange Hindringer i Vejen, saa Arbejdet ofte maatte standses, naar der var mest at bestille, og man nødigst vilde sinkes. Dog saaledes var nu Arbejdsmetoden, og saadan gik det den Gang.

Da den unge P. W. Winge i en Alder af 23 Aar fik Borgerskab og begyndte som vel udlært Rebslaaer, der havde vist sin Duelighed og var optagen i Randers Rebslaaerlaug, saa anlagde han efter Datidens Mønster en lignende Reberbane som ovenfor skildret. Det var Nord for Byen oppe paa Flintebjerg langs med Hobro Landevej, hvor han under sit Arbejde havde en herlig, stor og vid Udsigt over Byen og Gudenaadalen, og det kan næppe fejle, at den unge, raske Haandværker ogsaa har haft Øje for den, ligesom det snart viste sig, at han havde et klart Blik og et videre Syn for sin Forretning end de fleste af hans Standsfæller paa den Tid.

Hans Maal var højere end det sædvanlige — der skulde arbejdes fremad — dertil var han udholdende og energisk, og ved Flid og Dygtighed kom snart Fremgangen, saa han kunde følge sin Lyst til Udvidelse og Forbedring af Virksomheden. Forretningen voksede Aar for Aar, og i 1857 kunde han saa flytte fra den lille Reberbane deroppe paa den høje Bakke og ned i den lune Slotseng tæt Syd for Byen langs Fjorden, hvor han havde anlagt en lang, solidt og smukt overbygget Reberbane med Hestegang, hvilket da var et meget stort Fremskridt. Hestekraften blev nu den vigtigste Drivkraft og brugtes navnlig til Forarbejdning af Tovværk, medens Manden ved Hjulet fremdeles stod og drejede rundt ved Forfærdigelsen af Garn og Reb.

Produktionen af Skibstovværk voksede derefter stærkt og optog en stadig større Del af Arbejdet, saa Forretningen gik mere og mere fremad og naaede op til at

blive en af de største i sin Slags i Provinserne, og Wings Reb og Tovværk solgtes over hele Landet, endogsaa i Kjøbenhavn, men dog navnlig i Jylland. Alle Vegne vandt hans Produkt stor og vel fortjent Anseelse. Paa Fanø fandt han saaledes et betydeligt Marked for alle Slags Tovværk til Skibsbrug, og mangen stolt Fanøskude stævnede ud over de store Have, udstyret med Tovværk fra P. W. Winge i Randers.

Den nuværende administrerende Direktør for Randers Rebslaeri, Mathias Peter Winge, ældste Søn af P. W. Winge, født 1840, fik en god og omhyggelig Skoleuddannelse og kom derefter i Lære i Faderens Forretning. Da han var udlært her og

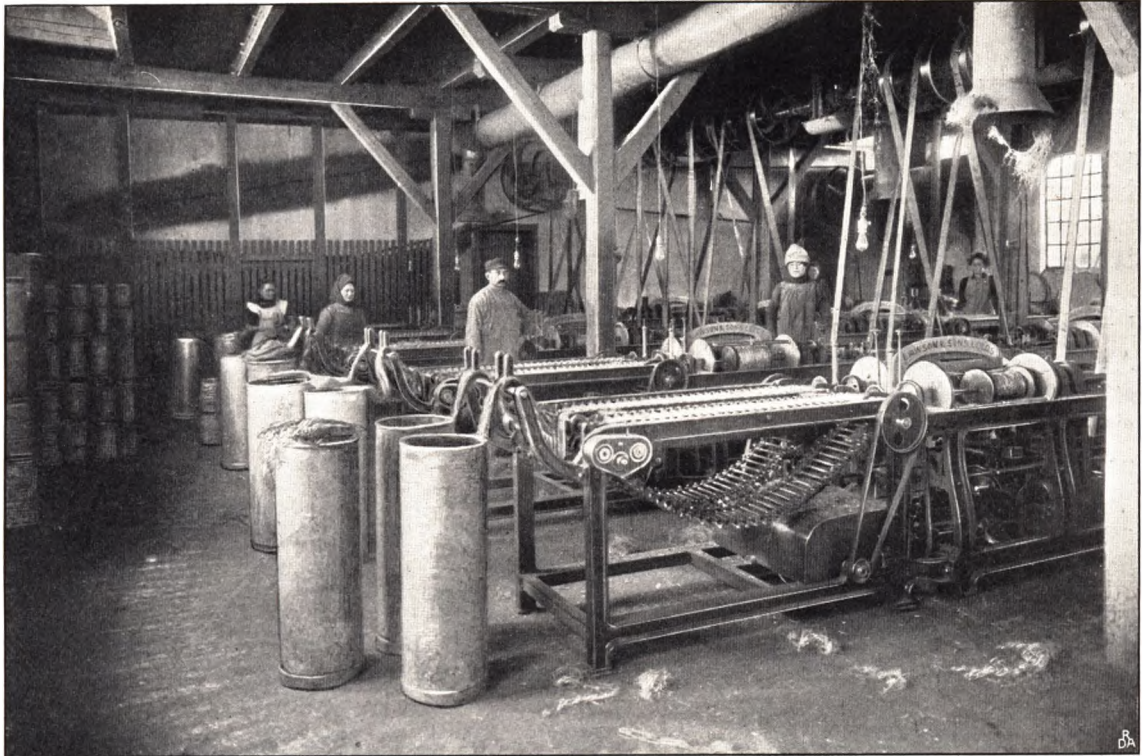
BANEN TIL SLAANING AF TOV OG REB

havde faaet den Uddannelse i Faget, som kunde opnaas herhjemme, saa var det ham dog ikke nok. Han søgte og erholdt Statsunderstøttelse og Stipendium fra det Reiersenske Fond til videre Uddannelse. Han kunde da følge sin Lyst til at se og sætte sig ind i alt nyt paa Fagets Omraade, og i Løbet af nogle Aar var han saaledes i Tyskland, Rusland, Belgien, Frankrig, England og Skotland og gjorde paa alle disse Steder kortere eller længere Ophold, hvor der var noget for ham at lære.

Ved sin Hjemkomst fra Udlandet i 1864 gik den unge Winge straks ind i Hæren som Officersaspirant i den Tanke derefter at gaa med i Krigen til Fædrelandets Forsvar; men da der kort efter blev sluttet Fred, hævedes Skolen, og han blev hjemsendt. Dermed var saa Vandreaarene til Ende, han slog sig atter til Ro i sin Hjemby og traadte snart efter ind i Faderens Forretning, som nu skulde høste godt af, hvad han havde set og lært i Udlandet. Han blev først Værkfører og Leder og

var saa senere i nogle Aar Lejer, indtil han i 1877 overtog Forretningen, som Faderen dog vedblev at deltage i og følge med usvækket Interesse til sin høje Alder; han døde i 1899 og blev saaledes 82 Aar gammel.

Blandt Byens ikke faa Rebslaaerier var der endnu et andet foruden Wings, som ogsaa i disse Aar var gaaet fremad og havde hævet sig ud over det almindelige, det var *Soelbergs Rebslaaeri*, ogsaa et gammelt Rebslaaeri, som i sin Tid var anlagt af Rebslaaer Søren Soelberg, senere fortsat af Hans Soelberg, og ledet med Dygtighed var det ligeledes bragt frem til et betydeligt og anset Rebslaaeri; men det

INTERIØR FRA SPINDESALENE

indskrænkede sig dog i det væsentligste til Produktion af Reb og de Varer, som anvendes i Landbruget.

Disse to mere fremskredne yngre Haandværkere, M. P. Winge og H. Soelberg, som begge havde aabent Øje for Tidens Fordringer til deres Fags Udvikling, indsaa mere og mere klart, at det ved den daværende Driftsmaade ikke vilde være muligt for dem at fremstille et saa fuldendt og tidssvarende Produkt, som de ønskede, ihvor højt de end havde formaaet at hæve deres Virksomheder, og hvor ansete disse end var. De indsaa, at det var de nye moderne Maskiner, der maatte tages til Hjælp, hvis de turde vente stadig at kunne være blandt de forreste i Konkurrencen med de udenlandske Fabrikker. Fordringerne til Tovværkets Styrke og smukke Udseende øgedes stadig baade til Skibsbrug i Almindelighed, og særlig til det mere og mere oplømløst Kutterfiskeri, som stiller de største Fordringer til Tovværket i alle Retninger.

Med dette for Øje og for med nogenlunde Sikkerhed at kunne holde deres Virksomheder paa Højde med Tidens Fordringer forstod da disse to dygtige og fremadstræbende Haandværksmestre, at der ikke var andet at gøre end at tage de nyeste og bedste Maskiner og Apparater i deres Tjeneste og dermed føre deres Haandværk over i Storindustriens brede og kraftige Strømleje, hvilket maatte ske ved at lade deres Virksomheder

DIREKTØR WINGE

gaa op i en højere Enhed som »Aktieselskabet *Randers Rebslaaeri*«, hvis Virksomhed altsaa maa betragtes som en Fortsættelse og Udvidelse af M. P. Wings og H. Soelbergs Rebslaaerier.

Dette skete i Aaret 1898. Aktiekapitalen, 200,000 Kr., blev hurtig tegnet, og der toges straks fat paa Opførelsen af den nye Fabrik.

Bag de smukke Lystanlæg paa Flintebjerg og Bakkerne Nord for Byen ligger den Bydel, som i daglig Tale kaldes »Mar-

ken«. Her opførtes paa et dertil egnet Terræn de store nye Fabriksbygninger. Arealen, der for Reberbanens Skyld er temmelig langstrakt, yder rigelig Plads for det store Bygningskompleks, hvis Dampskorsten rager højt op over Lystanlægene og Omgivelserne, saa at den ses vidt ud i Egnen til alle Sider. Det hele Areal udgør ca. 30,000 □ Alen.

Mod Vest nærmest ved Hovedindkørselen fra Vinkelvej ligger Kontorbygningen og det store Maskinhus. Dampmaskinen er paa ca. 100 Hestes Kraft og leverer Drivkraften til alle Fabrikens mange Arbejdsmaskiner, og den driver desuden en Dynamo, som leverer elektrisk Lys til hele Fabrikken. Nær herved ligger en stor Bygning med forskellige Lokaler, hvor de mangeartede store, moderne Maskiner er opstillede, der behandler Hampen, lige fra den gaar fra Heglen og igennem de mange forskellige Processer, som den undergaar i de sindrige og snilde Maskiner, hvor den spindes og poleres, indtil den som en Mængde smukke glatte Traade har naaet sin foreløbige Skikkelse. Disse Traade slaas derefter sammen til de forskellige Arter og Dimensioner af Reb og Tovværk. Naar man staar her og ser de mange kvindelige og mandlige Arbejdere travlt beskæftigede ved de vældige Maskiner, som summer og snurrer med øredøvende Larm, medens de talrige Traade uafbrudt rulles op paa de lange Rækker af Tene — saa kommer man uvilkaarligt til at tænke paa den fattige Traad, som den enlige Rebslaaersvend frembragte jævnt og sindigt under den langsomme Baglænsmarsch derude i den stille idylliske Natur langs Hegnet — og med Undren maa man sige: Ak, hvor forandret!

Fabrikens brede, lukkede Bane har en Længde af ca. 500 Alen, her slaas de lange Reb og Tove, og her er Plads til at have mange i Arbejde samtidig. Fabrikken leverer alle Størrelser og Dimensioner fra de sværeste Tove til de fineste smækre Liner.

Rundt om paa Fabrikens Terræn ligger endnu flere forskellige Bygninger til særligt Brug, saaledes Lagerrum til de store Oplag af Raamateriale og til de færdige Varer, et større Reparationsværksted og et Hus, hvor Tovværket tjæres.

Samtidig med at Maskinerne er saa fuldkomne, som det er muligt at skaffe dem, saa at de virkelig kan siges at høre til de bedste, som findes, saa bliver Arbejdet ogsaa overalt udført med største Omhu og Akkuratesse, ligesom der selvfølgelig ogsaa sørges for at fremskaffe det bedst mulige Raamateriale. Hovedparten af dette er naturligvis Hamp, navnlig russisk, medens der ogsaa anvendes Manillahamp til sværere Reb og Tovværk, samt ogsaa Kokosgarn til de sværeste Trosser og lignende. Fabrikken har ved Anvendelse af de bedste Hampesorter lagt Vægt paa at fremstille det smukkeste og stærkeste Fabrikat af Reb til Anvendelse i Landbruget, hvor det stadig finder større og større Anvendelse; thi Landmanden har ogsaa lært, at det bedste er og bliver altid det billigste i Længden. Ligeledes har Fabrikken ogsaa lagt an paa at fremskaffe den bedst mulige Produktion af Liner og Tovværk til Skibs- og Fiskeribrug, og navnlig til denne sidste Anvendelse, hvor det gælder om at skaffe det saa godt, som det overhovedet er muligt, har den kunnet glæde sig ved en stedse forøget Afsætning til vore Fiskere.

Naar Fiskeren udøver sin besværlige og ofte saa farefulde Gerning paa Havet, vil han ikke føle sig tilfreds og tryk, hvis han ikke fuldt ud tør stole paa sine Tove og Grejer. Det kan gælde Livet nu og da, om en Trosse springer, ligesom ogsaa store Værdier kan gaa tabt, hvis et Tov brister, og et Vaad ødelægges eller tabes i Havet med sin rige Fangst. Det er derfor heller ikke underligt, om Fiskerne ser sig nøje for ved Valg af Tovværk og søger at skaffe sig det bedst mulige Produkt. Anvendelse af det bedste Tovværk til Søs er ogsaa i Længden det mest økonomiske, da Tovenes Varighed og Styrke vil gøre, at de sjældnere behøver at fornyes og saaledes bliver meget billigere end de simple Kvaliteter, som ofte maa fornyes.

I de senere Aar har Fabrikken ogsaa lagt sig efter Fabrikationen af Transmissionstove, hvilket er lykkedes saaledes, at den har faaet den største Anerkendelse derfor og nu stadig i forøget Omfang leverer disse Tove til Kraftoverføring fra Dampmaskiner til Arbejdsmaskiner selv i meget store Anlæg og Fabrikker. Disse Transmissionstove, der stiller de allerstørste Fordringer baade til Materiale og Forarbejdning, synes at have en meget stor Fremtid og tegner til at blive en betydningsfuld Specialitet for Fabrikken.

Fabrikationen, der er bleven prisbelønnet paa forskellige Udstillinger, er vokset stærkt Aar for Aar, og Fabrikken beskæftiger nu 60 til 70 Arbejdere, men dens store Grundareal vil forhaabentlig dog yde tilstrækkelig Plads til de Udvidelser, som Tiden og Fremskridtet vil føre med sig i den nærmeste Fremtid.

Fabrikken har saaledes i de 8 Aar, den har været i Virksomhed, vundet almindelig Anerkendelse og Anseelse, saa at det har vist sig, at de gode Traditioner fra »Winges Rebslaaeri« er fortsatte fra Haandværket over i Storindustrien, i Trit med den store Udvikling og den forøgede Produktion, til Ære for »Randers Rebslaaeri« og dets nuværende Leder.

Efter en Ildebrand, som den 11. April 1906 overgik Fabrikken og lagde en Del af den i Aske, blev der straks taget fat paa Genopførelsen af de ødelagte Bygninger, og samtidig er der sket betydelige Udvidelser, hvorved der for Fremtiden bl. a. optages Fabrikationen af Jern- og Staaltraadstovværk. Trods Branden har Fabrikationen af Tovværk stadig været fortsat.

„RANDERS KULKOMPAGNI“

I de sidste Aartier ser man overalt her i Landet en stedse tiltagende Maskindrift ikke alene i Byerne, hvor ældre Fabrikker udvides, og nye anlægges, men ogsaa rundt om paa Landet, hvor større og mindre Maskiner i et stadig voksende Omfang tages i Virksomhed i Landbrugets Tjeneste, navnlig i de talrige Mejerier. Herved finder Kul overalt en stedse forøget Anvendelse, der ganske naturligt har fremkaldt en stadig stigende Kulimport, medens der samtidig er fremstaaet en Del yngre Specialforretninger i denne Branche. Disse ledes i Reglen af yngre dygtige Forretningsfolk, som har haft Lejlighed til at sætte sig nøje ind i det moderne Forretningsliv og med aabent Øje for dets skiftende Former og Bevægelser har forstaaet at følge de nye Spor, optage de tilstedeværende Muligheder og indrette deres Virksomhed derefter.

Et saadant forretningsdygtigt og fremadstræbende yngre Firma er Randers Kulkompagni, der vel i sin nuværende Skikkelse daterer sig fra 1. Juli 1905, men egentlig er en Fortsættelse af den af de to unge Købmænd Chr. Rasmussen og N. H. Boje 11 Aar tidligere startede Kulimportforretning, som efter sidstnævntes Udtrædelse af Firmaet i 1901 har været ledet af Chr. Rasmussen som eneste Indehaver, indtil den i Fjor gik over til et Aktieselskab med den hidtilværende Chef og den tiltrædende yngre Forretningsmand, Chr. Faber som administrerende Direktører.

Forretningen har hele Tiden kun beskæftiget sig med Import af Kul og dermed beslægtede Varer; men den har da ogsaa drevet denne Virksomhed op til en anseelig Højde, i nøje Kontakt med det forøgede Kulforbrug, hvilket har været saa betydeligt, at der nu importeres til Randers fire Gange saa mange Kul som for 12 Aar siden. Randers har saaledes vist, at den meget godt kan være med ogsaa paa dette Omraade, ja at den med sit store Opland og den i Byen tiltagende Fabriksvirksomhed just har gode Betingelser derfor og yderligere vil faa det, efterhaanden som Fjorden reguleres og uddybes, og Skibsfarten til Havnen forbedres. Det har da ogsaa vist sig, at den trods Afstanden fra det aabne Hav meget vel kan konkurrere med Nabobyerne paa dette Omraade, og »Randers Kulkompagni« indtager nu en meget fremskudt Plads blandt de jyske Kulimportfirmaer.

For 12 Aar siden var det næsten ukendt, at der fragtedes Skibe til Randers med Kulladninger, da alle Kul og Kokes saa at sige blev hjemført med den kendte gamle Rutebaad Dampskibet »Njord«, som besørgede Kreaturtransporten til England og som Returfragt omtrent den hele Kulimport til Randers. Den lastede kun ca. 400 Tons, medens Kulkompagniet nu modtager Kulladninger paa op til 1500 Tons med de 15 Fod Vand, som Sejlløbet nu har. Men efter den nu iværksatte yderligere Regulering og Uddybning af Fjordløbet til 18 Fod, som ventes afsluttet i Aaret 1907, vil der være god Sejlads for Skibe paa indtil ca. 3000 Tons, hvorved Fragterne vil blive ligesaa billige til Randers som til Nabobyerne, og Kulkompagniet i endnu højere Grad end hidtil vil kunne gaa frem i Konkurrencen og fortsætte sin Udvikling som en af de større Kulimportforretninger i Midtjylland.

Den ældste af de to administrerende Direktører er Christian Rasmussen, som er født den 6. Februar 1866 i Svendborg. Efter at have gennemgaaet Fredericia Latin-skole lærte han Handelen i Varde hos det vel ansete gamle Firma J. Cohns Efterfølgere og var senere Prokurist hos sin Fader, Konsul M. Rasmussen i Fredericia, indtil han i 1894 selv begyndte Forretningen i Randers. Da han særlig har kastet sig over Kulforretningen, mange Gange har været i England og Skotland og ofte har besøgt Minedistrikterne, har han erhvervet sig et nøje Kendskab til de derværende Forretningsforhold og er inde i alle Kulbranchens Finesser. I den store Kunde-

KULPLADS VED HAVNEN

kreds herhjemme anvendes det populære »Kul-Rasmussen« ofte lige saa meget som Firmanavnet og vidner om, hvor nøje hans Navn er knyttet til Forretningen.

Christian Gylding Faber, Søn af afdøde Stationsforstander Faber, er født i Ribe den 14. Juli 1876. Efter at have gennemgaaet Skive Realskole kom han til Handelen, og han har ligeledes lagt sig særlig efter Kulforretningen, som han ligesom sin Meddirektør er fuldt inde i. Han har sin meste Tid været ansat i det store, højtansete Firma Hans Broge & Co. i Aarhus, var derefter et Par Aar Medleder af Korn- og Foderstof-Kompagniets Afdeling i Aalborg og kom ved Dannelsen af Aktieselskabet »Randers Kulkompagni« til Randers og tiltraadte dets Ledelse som Meddirektør. Han er tillige Medindehaver af Kornfirmaet N. C. Kastrup & Co. i Randers.

LANDRY WENDELBOE

UDSALG FRA VETT & WESSEL

DET er nu noget over en Menneskealder siden, at Stormagasinet »Vett & Wessel« begyndte at anlægge Filialer og Udsalg rundt om i de danske Provinsbyer, og den første Manufakturhandler i Randers, som havde Udsalg derfra, var Købmand H. C. M. Sølling.

Kort efter hans Død i 1884 anlagde Magasinet direkte en Filial med egen Bestyrer, først nede i Kirkegade, men senere blev den henflyttet til den store Butik i Ejendommen Nr. 11 paa Torvegade, i samme Gaard som Hotel »Randers«, hvor Forretningen senere er fortsat og fremdeles drives. Under de forskellige Bestyrere har Forretningen svinget op og ned, alt efter disses Dygtighed og Energi; men den har selvfølgelig alle Dage hørt til Byens største Forretninger. Med sit store Varelager og det rige Udvalg i alle de Brancher, den har at byde paa, har den altid udøvet en stor Tiltrækning og været søgt af et stort Publikum, og navnlig har den under den nuværende Indehaver haft større og større Fremgang og faaet et Opsving, der er betydeligere end noget af de tidligere Aar.

Forretningens nuværende Chef, Landry Wendelboe, er født i Randers den 17. Februar 1877, men var i sin Barndomstid i Aarhus og gik i den derværende Kathedralskole, hvorfra han dimitteredes med Realafgangseksamen. Han kom derefter i Lære i Firmaet Emil Sechers Eftlg. paa Store Torv i Aarhus, en af de derværende største og mest ansete Manufakturforretninger.

Efter at være udlært der og have aftjent sin Værnepligt, vendte han atter tilbage til den samme Forretning som Kommis og var der i 3 Aar, hvorefter han kom til Kjøbenhavn og fik Ansættelse i det store bekendte Firma, Aktieselskabet C. Olesen paa Højbroplads. Her var Landry Wendelboe Lagerekspedient i Tæppeafdelingen; men i Foraaret 1901 vendte han atter tilbage til Aarhus og fik Ansættelse i det derværende Firma »Magasin du Nord«, den største af Vett & Wessels Forretninger i Provinserne og den egentlige Grundforretning for det store Firma »Magasin du Nord« i Kjøbenhavn. Her virkede han som Leder af Konfektionsafdelingen indtil Efteraaret 1902.

Omkring Aar 1900 var Magasin du Nord i Kjøbenhavn begyndt at afhænde sine direkte Filialer ude i Provinserne, og allerede i 1902 den 21. Oktober købte Landry Wendelboe Forretningen i Randers og fortsatte den som selvstændig Indehaver med Eneudsalg fra Vett & Wessel.

Straks efter Overtagelsen skete der en Omforandring af Façaden og Butiksvinduerne, hele Forretningen traadte ind i en ny Gænge og gik straks betydeligt

fremad, ligesom den stadig er i rask Udvikling. Tillige maa det erindres, at den med den store Omsætning og ved sin Forretnings-Forbindelse med Magasin du Nord i Kjøbenhavn altid har Fordelen af at kunne gøre de bedste og billigste Indkøb i alle Brancher; thi det er jo bekendt nok, at Magasin du Nord just har sin store Styrke derved, at dette Firma som Aftager af betydelige Partier direkte fra Fabrikkerne baade i Ind- og Udland opnaar de største Fordele og billigste Køb — og yderligere

FAÇADE AF BUTIKKEN

derved, at det i mange af disse Brancher har anlagt og driver egne Fabrikker og saaledes er ganske uafhængig af Mellemandlere.

Naar man fra den meget befærdede Hovedgade, Torvegade, ser de smukt udstyrede Butiksvinduer, nogle af de smukkeste i Provinserne, og derefter træder ind i de store hyggelige Forretningslokaler med de righoldige Varelagere i alle Manufakturbrancher, er man straks klar over, at denne Forretning hører blandt de største og betydeligste af de mange ansete og velrenommerede Manufakturforretninger i Provinserne, hvortil Stormagasinet »Vett & Wessel«s Navn er knyttet.

C. MÆRSK-ANDERSEN

DENNE store og ansete Forretning, hvis velsignelsesrige Virksomhed strækker sig over hele Landet og bringer Hjælp og Lindring til Tusinder, har opnaaet et ret enestaaende Omfang og Betydning, og da et stort Antal Svage og Lidende fra alle Egne af Landet har søgt Hjælp her, saa den er vel kendt, vil det være tilstrækkeligt at omtale den og dens Indehaver i korte Træk.

Dens egentlige Grundlægger er den senere saa bekendte Bandagist J. C. Lauritzen. Oprindelig Landsbybarn blev han Haandværker, Filehugger, og etablerede sig 1860 som Bandagist i Randers. Det var hans Menneskekærlighed og Humanitetsfølelse, der ligesom tilfældig gjorde ham til Bandagist. Han saa paa Gaden en lemlæstet Stakkel; det gjorde ham ondt, og han faldt paa den Tanke,

C. MÆRSK-ANDERSEN

at der maatte kunne gøres noget for at hjælpe ham. Han lod det ikke blive ved Tanken; men vel begavet og snild som han var, forsøgte han straks at realisere den, og det lykkedes ham saa godt, at han gik videre, og med sejt Energi og Interesse, baaren af Medfølelse med de Lidende, lykkedes det ham i Aarenes Løb at vinde Anseelse som Bandagist og bringe værdifuld Hjælp til mange syge og svage Stakler, endskønt han ikke havde faaet nogen faglig Uddannelse og

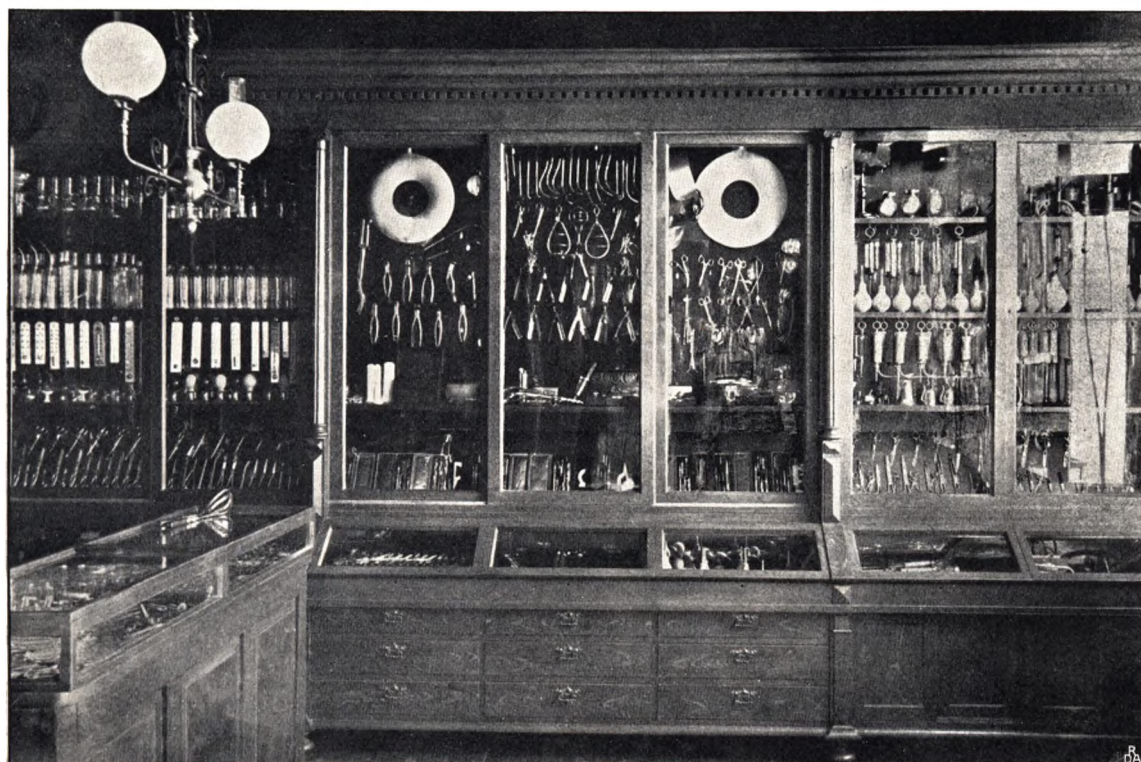
derved ofte maatte føle Omraadet for sin Virksomhed begrænset. Han blev hædret med Dannebrogskorset og døde 1888.

Men hvad han ikke naaede, det lykkedes for hans Eftermand, den nuværende Indehaver af Forretningen, C. Mærsk-Andersen, som fra sin første Ungdom just har faaet en særdeles omhyggelig og grundig Uddannelse paa dette specielle Omraade.

Christen Mærsk-Andersen er født i Randers den 21. Maj 1866 og kom straks efter Konfirmationen, før han endnu var fyldt 14 Aar, i Lære hos sin Onkel, Bandagist J. C. Lauritzen, under hvis Vejledning han straks viste, at han med en levende Interesse for Faget forenede gode Evner og Snille, ligesom han efter udstaaet Læretid var besjælet af en levende Trang og Lyst til at fortsætte sin Uddannelse. Han gik derfor straks i 1885 paa en længere Udenlandsrejse til Tyskland, Frankrig og Belgien for at tilegne sig, hvad der var at se og lære i Faget, ligesom han ogsaa senere to Gange har erholdt Rejsestipendium af Indenrigsministeriet til Studieophold i Udlandet.

PARTI AF UDS STILLINGSLOKALET

PARTI AF UDS STILLINGSLOKALET

Han havde derved opnaaet en alsidig, fortrinlig Uddannelse i sit Fag, saavel teoretisk som praktisk, og saaledes udrustet vendte han tilbage og blev Medhjælper hos Onkelen, indtil han efter dennes Død overtog Forretningen i 1889, og den unge selvstændige Mand bragte nu i Anvendelse, hvad han havde lært, med Energi og Kraft, og det kendtes snart, at der kom ny Fart og Fremgang i Forretningen, som i kort Tid kom paa Højden med, hvad der paa dette Omraade er opnaaet saavel her hjemme som i Udlandet.

INTERIØR FRA ET AF VÆRKSTEDERNE

Til at begynde med havde han næppe Arbejde til at beskæftige 2 à 3 Svende; men saa kom Fremgangen og nødvendiggjorde den ene Udvidelse efter den anden, saa at der nu paa Værkstederne til Stadighed beskæftiges 14 Mennesker, og de talrige Bandager og kunstige Lemmer, som udgaar herfra, har vundet den største Anerkendelse overalt, saa at Forretningen nu er Leverandør til 16 af Jyllands største Sygehuse og over 200 Læger. Det er da ogsaa blandt disse en almindelig Opfattelse, at de Bandager, der udgaar fra Mærsk-Andersens Forretning, ikke i nogen Henseende staar tilbage for det bedste, der ydes saavel her i Landet som i Udlandet, og de Tilfælde, hvor det er lykkedes Mærsk-Andersen at hjælpe, hvor anden Hjælp har vist sig virkningsløs, er ikke faa, — intet Under derfor, at Forretningen er kendt og anset over hele Landet. Foruden Forfærdigelse af kunstige Lemmer og Bandager drives der en meget stor Forretning med alle mulige Lægeinstrumenter og Sygeplejartikler.

ALFRED TVENSTRUP

SØLVVAREFABRIKANT OG GULDSMED

BEARBEJDELSEN af de ædle Metaller, Guld og Sølv, maa henregnes til de allerældste Haandværk og er dertil et af de fornemste, eftersom det i særlig Grad stiller Krav til saavel Aandens som Haandens Snille og mere end noget andet Haandværk kommer Kunsten nær. Som Følge heraf har det da ogsaa fra de forskellige Tider i Kulturudviklingen efterladt os Genstande, der som Kunsthaandværk er bevarede som Typer for de forskellige Tidsperioders Stil og Smag og viser de Udviklingstrin og den Højde, hvortil saavel Kunst som Haandværk er naaet indenfor disse Perioder, ligesom det da ogsaa den Dag i Dag er det Haandværk, indenfor hvilket vor Tids moderne Kunsthaandværk vel nok viser sin højeste og fineste Udvikling og Blomstring.

De mer eller mindre gunstige Perioder for Guldsmedekunsten har ret nøje fulgt med den almindelige Velstand: naar Tiderne var gode, anskaffedes der fine og kostbare Genstande, og der ofredes en Del paa

R. H. TVENSTRUP
Firmaets Grundlægger

den kunstneriske Udførelse; men var det daarlige Tider, saa blev der kun Raad til Anskaffelse af de tarveligste og billigste Smykker og Brugsgenstande, og godt var det, om man ikke blev nødt til at lade smukke og kostbare Klenodier, Arve- og Familiesmykker gaa i Smeltdiglen.

Saadanne daarlige Tider havde vi i Begyndelsen af forrige Aarhundrede efter den store Pengekrise, og nogen større Fremgang sporede ikke før efter Krigen 1864, da de gode Tider kom

i sidste Halvdel af Aarhundredet og bragte Velstand ud i Folkets brede Lag. En af de Guldsmedeforretninger i Randers fra den Tid, som er gaaet frem med Tiden og endnu staar i fuld Blomstring, er den, som vi her skal omtale; den er nu Byens ældste Guldsmedeforretning og har allerede for nogle Aar siden fejret sit 50 Aars Jubilæum.

Grundlæggeren af denne Forretning, Rasmus Henrik Tvenstrup, er født den 24. Marts 1828 i Aarhus, hvor han lærte Guldsmedehaandværket, derefter kom han som Svend til Randers og arbejdede hos Guldsmed J. Momme. Det var under den første slesvigske Krig, og da den var endt, etablerede han sig her den 26. April 1853. Aaret efter købte han Ejendommen Nr. 3 i Raadhusstræde og flyttede Forretningen hertil, hvor den derefter forblev og endnu fortsættes, efter at Huset gentagende er blevet delvis ombygget, og Lokalerne er blevne udvidede og forsynede med elektrisk Lys, et stort og moderne Butikslokale, i enhver Henseende flot og tidssvarende.

Som dygtig og paapasselig Haandværker oparbejdede R. H. Tvenstrup her en solid og anset Guldsmedeforretning, som han drev i ca. 40 Aar, indtil han i 1892 overdrog den til sin ældste Søn, A. F. Tvenstrup, som var uddannet i Faget.

Alfred Ferdinand Tvenstrup er født i Randers den 28. April 1862; han frekventerede Latin-skolens Realklasser, kom efter Konfirmationen først i Lære i Faderens Forretning, men var derefter Resten af Læretiden, to Aar, hos det kendte Firma P. Hertz i Kjøbenhavn i Sølvvarefabriken i Kronprinsensgade, hvor han specielt blev uddannet i Sølvarbejde, og efter aflagt Svendep prøve i 1881 arbejdede han endnu et Par Aar i andre kjøbenhavn-

ALFRED TVENSTRUP
Firmaets nuv. Indehaver

ske Forretninger. Efter at han saa i 1885 havde af-tjent sin Værnepligt, blev han Bestyrer af en Filial for Faderen i Aarhus, men 1888 kom han tilbage til Randers som Medarbejder i Faderens Forretning og blev efter Haanden Leder af denne, indtil den endelige Overtagelse skete i 1892.

Den unge Mester, som ved sin gode Faguddannelse og ved Rejser i Udlandet havde fulgt Udviklingen indenfor dette Haandværk med aabent Øje og set, hvorledes visse Grene deraf førtes over i mere industriel

Form, tog nu fat med Energi for at følge med i denne Udvikling og omdanne hele Virksomheden i en mere moderne Form samt kaste sig over Sølvvarefabrikationen. Han

FABRIKSBYGNINGEN

søgte først at indrette sig i Ejendommen i Raadhusstræde, men da Lokalteterne her ved Forretningens voksende Omfang snart blev for smaa, gjorde han Skridtet fuldt ud og byggede ved Hobrovej nordvest for Byen en stor ny Fabriksbygning, indrettet efter alle Forretningens Krav og med de nyeste og bedste Maskiner og tekniske Hjælpemidler.

Her i denne moderne Fabriksbygning er der Lys og Luft og Plads for den store Virksomhed. I Stueetagen er der Bolig for Fabrikmesteren og vældige brandfri Lagerrum for de færdige Varer og de kostbare Raamaterialer, derefter kommer det store Maskinrum med to svære Prægepresser, en 10 Hestes Motor, som driver to

INTERIØR FRA VÆRKSTEDET

Dynamoer og en Mængde Arbejdsmaskiner, endvidere Smedien, hvor Smeltningen, Valsningen og Udhamringen af de ædle Metaller foregaar. I Lokalerne paa 1. Sal foregaar ved Hjælp af en Mængde forskelligt Værktøj og mindre Maskiner alle de finere Arbejder, som Drejning, Boring, Udhugning, Lodning, Gravering o. s. v. Herfra gaar Genstandene videre til Sliberiet, hvorefter de undergaar den sidste Behandling: Gravering, Ciselering, Polering o. s. v., indtil Indpakningen kan foregaa, og de formskønne, straalende Genstande ligger saa rede til at gaa ud i Verden. Virksomheden, som ledes med Energi og Dygtighed, beskæftiger nu over 30 Mennesker og leverer Sølvarbejder af enhver Art, dog navnlig Skeer, til Dels efter moderne kunstneriske Tegninger, endvidere Medaljer, Emblemer o. s. v., og som en særlig Specialitet: Sølvkranse af Ege-, Bøge- og Laurbærblade samt Palmegrene. Fabriken leverede saaledes flere smukke Kranse til Kong Christian IX.s Baare.

MASKINFABRIKKEN

AKTIESELSKABET „STRØMMEN“

FABRIKKEN blev henimod Midten af forrige Aarhundrede anlagt paa den Plads, hvor den endnu findes, nemlig paa Vestsiden af Aarhus-Landevejen lige syd for Sønderbro i Bydelen »Strømmen«. Paa dette Sted anlagde Jernstøber L. C. Axelsen et efter Datidens Forhold særdeles stort Jernstøberi, som han med meget Held drev i en længere Aarrække, væsentlig beskæftiget med Fabrikation af Kakkellovne og Bygningsstøbegods.

Cirka 1870 solgte han Fabrikken til Jernstøber Smith, som dog ikke drev Forretningen længer end til 1875, i hvilket Aar han overdrog den til det nystiftede Aktieselskab Jochumsen, Nøddelund & Co.

J. Jochumsen og C. Nøddelund var 3 Aar tidligere komne til Randers fra Horsens og havde i Burchesgade begyndt en mindre Maskinfabrik, men ved Dannelsen af det nye Selskab indgik denne i dette, og hele Virksomheden samledes i »Strømmen«. Sammen med Støberiet oprettedes nu en efter Datidens Forhold stor og god Maskinfabrik, der i Tidernes Løb leverede en Mængde store og velindrettede Maskin-anlæg, og alt, hvad der udgik fra Værkstedet, saavel Dampmaskiner som Kedler m. m., nød megen Anerkendelse.

Der kan saaledes nævnes, at et af de første Anlæg, den nye Fabrik havde, var Damppumpeværket til Randers Vandværk, som til Dels bruges endnu. Der blev desuden leveret Maskiner af forskellig Slags til mange Dampbrænderier, Damp- og Vejr-møller, til et stort Antal Mejerier, Slagterier m. m. Baade Jochumsen og Nøddelund var gode Mekanikere, der i Udlandet havde faaet en Del theoretisk Uddannelse og praktisk Erfaring, hvorfor Fabrikken i det hele havde gode Aar under disse dygtige Mænds Ledelse.

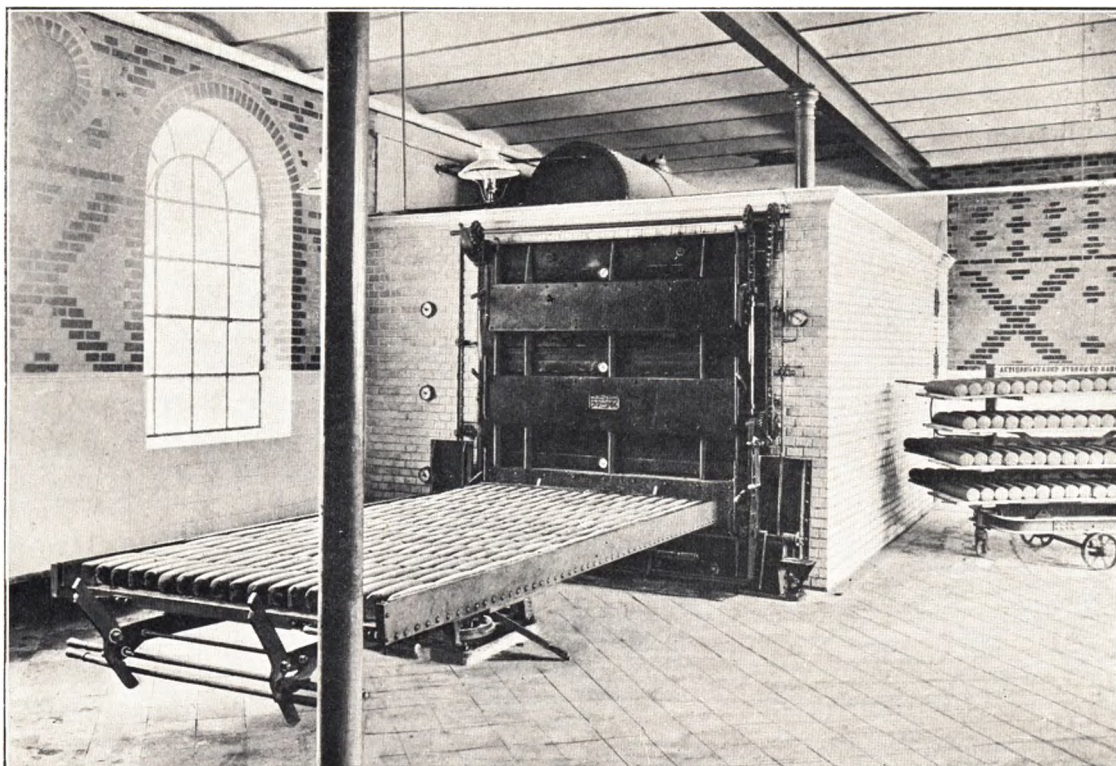
Efter 10 Aars Forløb trak Jochumsen sig tilbage og otte Aar senere Nøddelund, hvorefter den tekniske Ledelse overdroges til J. E. Ludvigsen og den merkantile til N. C. Møller. Disse fortsatte Fabrikens Virksomhed i nogle faa Aar, men paa Grund af forskellige Forhold gik det en Del tilbage for Aktieselskabet, og en Forandring viste sig nødvendig, hvis der ikke skulde likvideres.

En Del Mænd, som var interesserede i Selskabet, fortsatte da Driften, fik derefter valgt en ny Bestyrelse, og denne engagerede til Direktør Ingeniør Peter Rasch, som overtog Ledelsen den 22. December 1897 efter at være kommen hjem fra Amerika, hvor han havde opholdt sig i 15 Aar.

I Oktober 1898 blev Selskabet reorganiseret, der tegnedes et større Antal nye Aktier, og det antog tillige sit nuværende Navn. Samtidig hermed blev hele Virksomheden udvidet og ved Anskaffelse af nye Maskiner bragt paa Højde med Nutidens Krav. Tanken i Ledelsen blev herefter særlig at befatte sig med Specialiteter, og navnlig paa Bageriomraadet er det lykkedes at forcere en Branche frem, hvis

Fabrikat nyder Anerkendelse overalt i Norden. »Strømmen«s Ovne og Maskin-Inventar til Bagerier er lige saa godt kendte og vel anskrevne overalt, som »Randers Handsker« var det i sin Tid.

Hosstaaende Billede fremstiller en af de mange af Selskabet anlagte Brødfabrikker, og den 3 Etages Ovn, som det viser, er interessant derved, at den, naar undtages to lignende, byggede for Frederikssundsvejens Dampmølle i Kjøbenhavn, rimeligvis er den største Ovn, som overhovedet eksisterer. Den kan saaledes paa en Gang bage 3000 Pd. Mel eller ca. 15 Sække, og i et Døgn kan den behandle ca. 100 Sække Mel.

OVNEN FRA ESBJERG BRØDFABRIK

Selskabets øvrige Specialiteter er Slagteri-Inventar, Friktionskoblinger, elektriske Anlæg, Byinstallationer og Sandblæsningsanlæg.

Fabrikken indtager et Areal af cirka 15,000 Kvadrat-Alen og beskæftiger som Regel noget over 100 Mand. Den har foruden Maskinværkstedet et stort Støberi og Smedie og er overalt udstyret med de nyeste og bedste Værkstedsmaskiner. Dens Drivkraft bestaar af en 40 HK. Dieselmotor til Drift af Værktøjsmaskiner og en 25 HK. dito til Drift af Støberiet og de elektriske Maskiner.

Selskabets Fabrikat blev 1905 belønnet med højeste Udmærkelse paa Udstillingen i Horsens og med Sølvmedaille i München og fik 1906 2 Guldmedailler for det paa Nordisk Bageri- og Konditori-Udstilling i Kjøbenhavn arbejdende Bageri og de der udstillede Bagerimaskiner.

AKTIESELSKABET
„RANDERS TRÆVAREFABRIKKER“
(FORHEN KONSUL P. T. PETERSEN)

Vi staar atter her overfor en betydelig og vidtstrakt industriel Virksomhed, der er opstaaet derved, at den har samlet under sig en stor og mangfoldig Tilvirkning af Genstande, som tidligere er foregaaet spredt og smaat, dels som Husflidsarbejde, dels som Haandværksarbejde.

I tidligere Tid, for godt en Menneskealder siden eller mere, var det endnu ret almindeligt, at de haandsløve Bønder ved Vintertid sad i Gaardens Huggehus og lavede de fleste af de Træredskaber, de havde Anvendelse for i det daglige Arbejde i Gaard og Mark Aaret rundt, saaledes f. Eks. Trædelene til Vogne, Plove og Harver, Skafter til Skovle, Spader, Økser og Køller m. m.; men nu i vore Dage udgaar de fleste af disse Genstande i mere eller mindre færdig Tilstand fra Trævarefabrikkerne — og ligesom disse har grebet ind i Husflidsarbejdet,

KONSUL P. T. PETERSEN

har de ogsaa grebet ind i flere Haandværksfag.

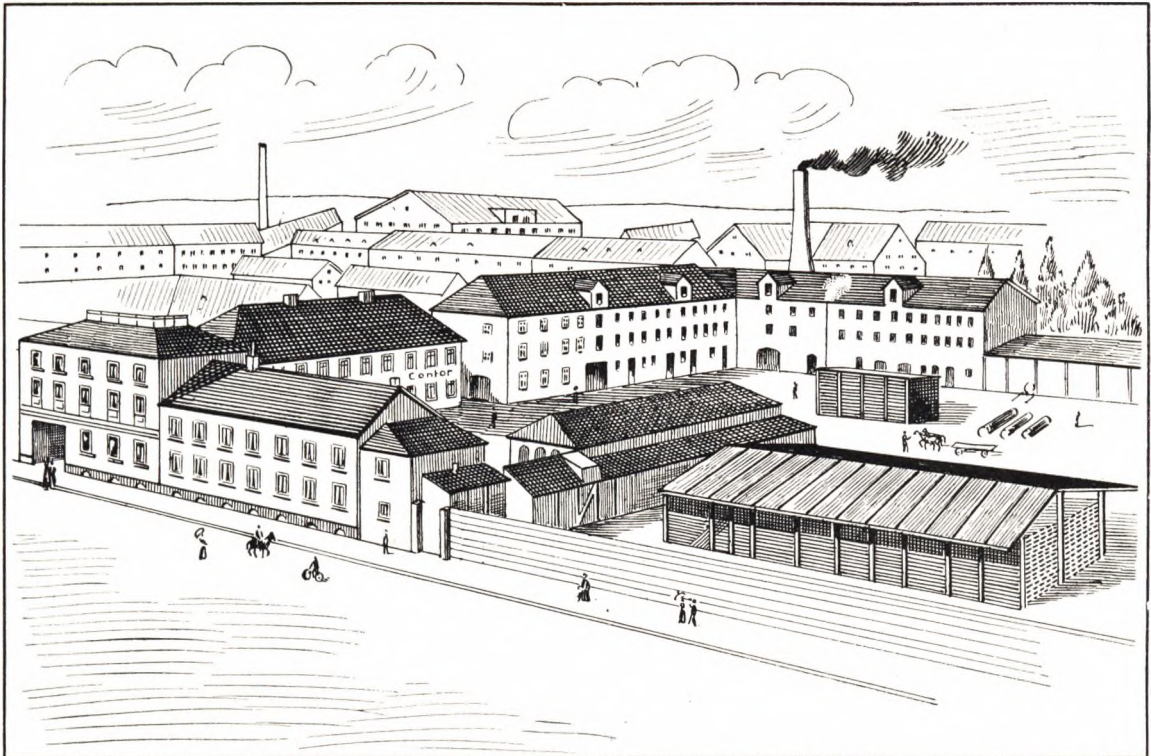
Forhen sad Hjulmanden og Karethmageren i sit Værksted og forarbejdede alle Vognens Trædele lige fra først til sidst, men nu leveres mange af disse Dele langt lettere og hurtigere, mere eller mindre færdige fra Trævarefabrikkerne. Og Træskomanden, som sad i Landsbyerne derude i Skovegnene og fremstillede vort nationale Fodtøj, Træskoene, Par for Par, han arbejdede med Flid og Omhu og lavede dem

nok snildt og omhyggeligt, ofte endog med et vist elegant Snit og med særdeles god Gang, saa at han derved opnaede en vis Berømmelse; men det gik saare langsomt, og han er nu ganske overfløjet af Trævarefabrikken, hvis Maskiner kaster Hundreder af Par af lette elegante Træsko paa Markedet i samme Tid, som han maatte anvende for at fremstille et enkelt Par — og saaledes videre i adskillige andre Fag.

»Randers Trævarefabrikker«, som nu har bestaaet i 35 Aar, hører til de ældste Fabrikker af den Art her i Landet, ligesom det ogsaa er en af de største. Den startedes oprindelig i 1871 af daværende Konsul P. T. Petersen som en Kartefabrik, der begyndte ret beskedent i Gaarden Nr. 12 i Vestre Kirkestræde ud mod Kirketorvet, men havde god Fremgang, saa at de her fabrikerede Karter fandt Anvendelse overalt i Landet samt paa Færøerne og paa Island.

Da Pladsen efterhaanden blev for trang i Gaarden paa Kirketorvet, købte P. T. Petersen den store, vidtstrakte Ejendom i Store Voldgade Nr. 4 for Enden af Hov-

meden, hvor der syntes at være rigelig Plads i en længere Fremtid, og i 1881 henflyttedes saa Virksomheden hertil, samtidig med at Fabrikken udvidedes og tillige kom til at omfatte Savværksdrift. Forretningen voksede nu Aar for Aar, og i 1890 oprettedes endvidere en Træskofabrik, hvis Produktion Tid efter anden er bleven betydelig forøget. Da Konsul P. T. Petersen imidlertid var noget til Aars og dertil i de senere Aar blev temmelig svag, overgik den hele Virksomhed i 1898 til et Aktieselskab under Navn af »Aktieselskabet »Randers Trævarefabrikker« (forhen Konsul P. T. Petersen)«, med følgende Mænd i Bestyrelsen: Konsul P. T. Petersen,

»RANDERS TRÆVAREFABRIKKER«

Mægler Adolph Andersen og Sagfører J. C. Jensen, medens Forretningens hidtilværende Forretningsfører, W. Lysholm, fortsatte sin Virksomhed som administrerende Direktør. Den 23. Marts 1900 afgang Konsul P. T. Petersen ved Døden, og i hans Sted indtraadte hans Søn, Poul Petersen, hvorefter Etatsraad J. Ankerstjerne i 1902 fik Sæde i Bestyrelsen, som senere har fortsat sin Virksomhed uforandret. I 1902 frattraadte ogsaa W. Lysholm sin Stilling som administrerende Direktør, og i hans Sted ansattes den daværende Bestyrer af Nørlund Savværk, Peter Noe, som altsaa nu er Leder af Virksomheden. Han er født den 19. November 1869 i Ulfborg paa Jyllands Vestkyst, er oprindelig oplært som Bygningshaandværker, men gik tidlig over til Savværksindustrien, var først i Skjern, derefter ved Savværk i Herning og Nørlund, saa at han fra først til sidst er godt inde i denne Virksomhed. Og under hans kyndige Ledelse har »Randers Trævarefabrikker« da ogsaa haft fornyet Fremgang

DIREKTØR NØE

og Udvikling, saa at Pladsen i den store Gaard i Voldgade atter er bleven for trang, hvorfor Fabrikken i 1903 maatte indrette en større Oplagsplads tæt ved Havnen med Skure og Bygninger til en Del af Trælageret, og der kan nu atter trænges til yderligere Udvidelser.

Af den omfattende Virksomhed skal vi først nævne selve Savværket, hvor de vældige Træstammer og Kævler i to store Bloksave faar den første Behandling for derfra at sælges som Blokke, Planker m. m. eller at gaa videre igennem de forskellige Træbearbejdningsmaskiner for at forarbejdes til Gavntre af alle Slags og anvendes af Snedkere, Karethmagere, Bødkere, Møllebyggere, Drejere, Træhandlere og mange andre; navnlig leveres der store Masser af Hjuleger, Staver og Foustagebaand m. m., samt forøvrigt alle inden- og udenlandske Træsorter, ligesom der ogsaa er en stor Fabrikation af Pakkasser.

Kartefabrikken, som nu er den eneste i Landet, leverer aarlig ca. 4000 Par Karter, hvilket efter Nutidens Forbrug af dette Husflidsredskab maa anses for en meget stor Produktion. Men langt større er Træskofabrikkens Virksomhed, idet den aarlig leverer ca. 150,000 Par Træsko og ligesaa mange Par Kapsko, begge i 3 Façon, med 28 Numre af hver Façon, — hvilket ialt bliver henimod en halv Million Par af begge Slags tilsammen, en Produktion, der alene vilde være nok til at give Virksomheden Plads i vor Storindustri. For at vise Forretningens Fremgang i de senere Aar skal kun anføres, at Aarsomsætningen, der ved Direktør P. Noes Tiltrædelse som Leder af Forretningen var ca. 250,000 Kr., nu er vokset saaledes, at den i det sidst forløbne Regnskabsaar var naaet op til ca. 690,000 Kr., og til Stadhed beskæftiges der nu aarlig ca. 110 Mennesker.

Forretningen driver ogsaa Handel med Møllestene og har det største Lager i Jylland af disse.

I 1903 skete en yderligere betydelig Udvidelse af Virksomheden, idet Selskabet købte Thorslunde Savværk paa Laaland, hvor der nu beskæftiges 35 Mand ved Op-skæring af Egetræ og med Forarbejdning af Materiale, Staver og Bunde, til Smørdritler som Specialitet.

THERCHILSEN'S TOBAKSFABRIK

P. P. DOMMERBY

FRA gammel Tid har man sat stor Pris paa Tobak her i Danmark, og da der ikke har været lagt særlig store Hindringer i Vejen for Brugen af dette Nydelsesmiddel, er det stadig blevet anvendt i en stedse voksende Grad i de forskellige Former som Skraatobak, Røgtobak, Cigarer og Cigaretter, medens den tidligere meget almindelige Anvendelse som Snustobak nu næsten ganske er op-hørt her til Lands.

I mange andre Lande har man vist kraftige Be-stræbelser for paa forskel-lig Maade at hæmme eller endog helt at forhindre Brugen af Tobak, og dette sidste søgtes i gamle Dage endog opnaaet ved strenge, næsten umenneskelige Straffe; men desuagtet er Tobakken gaaet sin Sejrs-gang over den hele Verden, og naar der endnu i mange Lande er lagt store Told-afgifter og Skatter paa To-

H. F. THERCHILSEN

bakken, eller Tobaksindu-strien er gjort til Stats-monopol, saa er det næppe saa meget for at hæmme Brugen deraf som Nydel-sesmiddel som snarere for at udnytte den som Skatte-objekt, hvortil den jo ogsaa paa mange Maader synes at egne sig ganske godt.

Da vi nu her i Dan-mark ikke har andet hæm-mende Baand lagt paa os over for Nydelsen af To-bak end en ret taalelig Tobakstold, saa at vi kan faa en rigtig god Cigar for en meget billig Penge og

endog for en lignende Pris kan faa mangan en god Pibe Tobak eller en ganske an-tagelig lang »Ende« Skraa, saa er det jo ret naturligt, at Tobakken hos os er et saa almindeligt og vidt udbredt Nydelsesmiddel baade hos Høje og Lave. Her har da ogsaa fra gammel Tid været en ret betydelig Tobaksindustri rundt om i Landet, ikke alene i Hovedstaden, men ogsaa i vore Provinsbyer, og den er stadig vokset, navnlig i den sidste Halvdel af det foregaaende Aarhundrede, ogsaa i Randers.

Den største og en af de ældste af de derværende Tobaksfabrikker er den, som vi her skal omtale, *Therchilsen's Tobaksfabrik*. Den er grundlagt i Aaret 1860 af H. F. Therchilsen, der begyndte ganske smaat og beskedent med Fabrikation af Ci-garer og Tobakker i nu afdøde Vinhandler Mørcks Ejendom paa Raadhustorvet Nr. 3, hvor han havde en lille uanselig 2 Fags Butik og selv drev hele Virksomheden ved Hjælp af en Dreng, der senere blev oplært i Cigar- og Tobaksfabrikationen. Det gik

trangt og langsomt med Virksomheden, først i 1863 begyndte Cigarfabrikationen at gaa saa smaat fremad, og ved Hjælp af en Lærling blev der optaget lidt Spinderi af Skraatobak. Krigsaaret 1864 var ganske heldigt; thi de tyske Soldater, som i lang Tid laa i Randers, konsumerede en Del Tobak og navnlig Cigarer; men efter Krigen kom der igen Stilstand i Cigarfabrikationen, og for at bøde herpaa blev der da lagt saa meget mere Kraft paa Fabrikationen af Skraa- og Røgtobakker, hvilket ogsaa viste sig at være ganske heldigt, idet der atter kom mere Liv og Fremgang i Forretningen.

FRA TOBAKSFABRIKKEN

Saa skete der i 1868 en Forandring, som betegner et stort og betydningsfuldt Fremskridt for Forretningen, idet den blev henflyttet til Naboejendommen Nr. 5 paa Raadhustorvet, hvor den siden har været og endnu er. Her indrettedes i Forhuset en større rummelig og anselig Butik med Lagerlokaler og Indpakningslokaler og derover Beboelseslejlighed m. m., medens der bagved ud mod Gaarden var større og bedre Plads til Udvidelse og Indretning af Fabrikslokaler, som tillod en betydelig forøget og langt større Fabriksvirksomhed end hidtil; og Fremgangen lod ikke vente paa sig, thi H. F. Therchilsen var en energisk og dygtig Mand i sit Fag og dertil noget af et mekanisk Snille, saa at han indførte Forbedringer i Fabrikationen og selv konstruerede en fortrinlig Tobaksskæremaskine. Denne viste sig at være en af de bedste paa den Tid, saa at han fik Patent derpaa, og den vandt saa megen Anerkendelse og Udbredelse, at han ikke alene forsynede de fleste Fabrikker her i Landet

dermed, men ogsaa fik den udbredt til Norge, Sverige, Tyskland og flere andre europæiske Lande, ja endog til det asiatiske Tyrki.

I disse Aar gik Forretningen jævnt og støt fremad, skønt Therchilsen allerede i en tidlig Alder blev ret svagelig af Helbred og maatte trække sig tilbage fra Virksomheden; men han havde da en trofast Støtte i sin yngre Medarbejder, P. P. Dommerby, som først i en længere Aarrække var Bestyrer og derefter blev Indehaver af Forretningen en halv Snes Aar før Therchilsens Død i 1896.

Peter Petersen Dommerby er født i Randers den 5. November 1851; han kom straks efter Konfirmationen 1865 i Lære hos Tobaksfabrikant H. F. Therchilsen, hvor han fra Bunden af lærte sit Fag grundigt under en dygtig og bestemt Chef — og hvorledes han gjorde det og udfyldte sin Plads, behøver man ikke at spørge om, naar man ser, at han ikke senere forlod den Forretning, han som Barn traadte ind i, men kun arbejdede sig støt og roligt fremad, saa at han snart blev sin Mesters mest betroede Mand og Bestyrer af Forretningen fra 1870 til 1886, indtil han selv overtog den og købte Ejendommen med de derværende Maskiner og Inventar samt det hele Lager saavel af raa som færdige Varer.

Som Indehaver af Forretningen har P. P. Dommerby, dygtig og paapassende som han er, vidst at fortsætte Fremgangen, og ligesom han var Therchilsens Medarbejder ved de tidligere nævnte Opfindelser og Forbedringer, har han senere fortsat paa egen Haand med nye forbedrede Maskiner og andre sindrige og fortrinlige Apparater af egen Opfindelse, som ikke findes i andre Fabrikker. For yderligere at skaffe Plads til den voksende Virksomhed købte han i 1899 den store Naboejendom, som menes at have været den gamle berømte »Paaskesønnerne«s Gaard, hvor han i 1902 lod Sidehuset nedrive og paa dets Grund lod opføre en meget stor moderne Fabriksbygning, særdeles solidt og praktisk indrettet i alle Maader, saa at den hele Fabrik baade med Bygninger, Indretning, Maskiner og Inventar i alle Henseender staar som en Mønsterfabrik i Tobaksindustrien. Forretningen beskæftiger ialt ca. 50 Mennesker, og der fabrikeres Skraa- og Røgtobakker i alle Sorter samt Cigarer og Cigarillos, Fabrikata, der overalt er kendte og søgte som gode, reelle Varer og har opnaaet en stedse forøget Udbredelse, navnlig Fabrikkens Specialitet, den fine Normalskraa, som er behandlet med særlig Omhu og tilberedt med en ekstra fin Sauce, hvis Sammensætning er Fabrikantens Hemmelighed, og som af Kunderne, der har faaet Smag paa den, betegnes som en udsøgt Lækkerbidsken. Den har da ogsaa faaet en overraskende vid Udbredelse, endog udover Landets Grænser.

P. P. DOMMERBY

CHR. CHRISTENSEN & SØN

GULDSMEDE- OG JUVELÉRFORRETNING

GRUNDLÆGGEREN af dette Firma, Christian Christensen, er født i Randers den 11. Januar 1843 og blev efter sin Konfirmation først sat i Handelslære; men da dette ikke tiltalte ham, og han ikke kunde falde til Ro derved, fik han Lov til at følge sin Lyst til Guldsmedehaandværket og kom i Lære hos en af Byens daværende dygtigste Mestre, Guldsmed Julius Nathansen.

Efter at den 5aarige Læretid var til Ende, gik den unge Guldsmed til Kjøbenhavn, hvor han i nogle Aar arbejdede i forskellige af Hovedstadens større Værksteder; men i September 1870 etablerede saa Christian Christensen sin egen Forretning i en mindre Butik ud til Hovmeden i den store gamle Gaard paa Hjørnet af nævnte Gade og Torvegade.

Ledet med Flid og Dygtighed slog Forretningen godt an og voksede i det stille rask fremad, og allerede efter faa Aars Forløb, da den gamle Gaard blev ombygget og erstattet med den nye statelige Ejendom, som nu staar paa den gamles Plads, blev Guldsmedebutikken flyttet ind i et større moderne Lokale i den nye Ejendom, hvor den vender ud til den mere anselige Hovedgade, Torvegade.

Det var den første større Udvidelse, der fandt Sted, og fra den Tid har Fremgangen været stadig og sikker. Firmaet har saaledes i de forløbne Aar med megen Hæder udført flere større Arbejder og deltaget i flere Udstillinger, hvor det stedse

har faaet de højeste Præmier, og dets Arbejder har været Genstand for Anerkendelse og Beundring.

Blandt de mange ypperlige Stykker, som Firmaet saaledes har frembragt, og hvorved det har fremmet sin Anseelse, skal vi nævne: Alterkanden og Alterbægeret til Kirken i Vorup og den høje syv-

FAÇADE AF UDSILLINGS-LOKALET

armede Sølvlysestage til Hospitalskirken i Randers, der hver især er virkelige Pragtstykker og vidner om megen kunstnerisk Forstaaelse og særdeles Dygtighed i Behandlingen af de ædle Metaller.

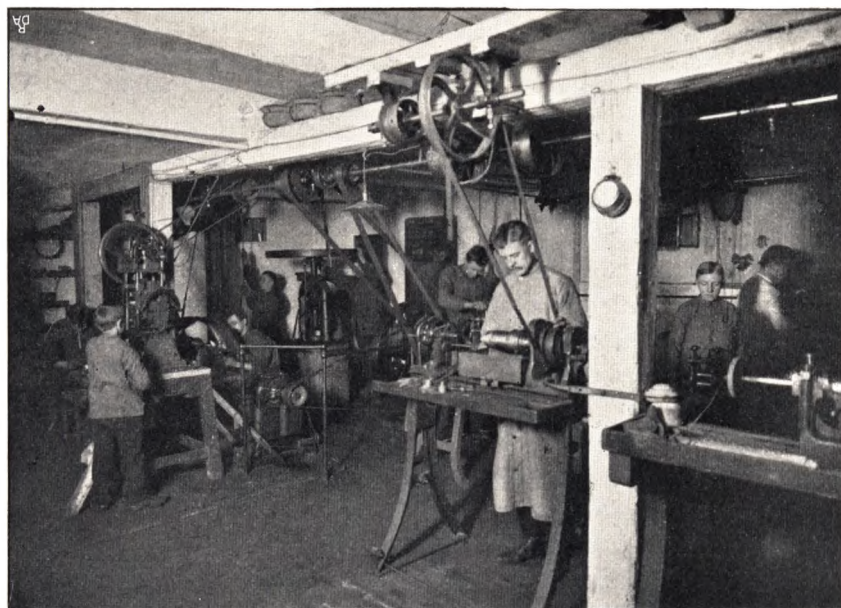
Sønnen, Hans Karsten Christensen, er nu Indehaver af Firmaet, som han overtog, da Faderen i Aaret 1903 trak sig tilbage fra Forretningen. Den nuværende Chef er født den 22. September 1871. Han kom efter sin Konfirmation straks i Lære i Faderens Forretning,

og efter at være udlært her, fortsatte han, ligesom i sin Tid Faderen, sin Uddannelse i flere større Forretninger i Kjøbenhavn, blandt andet ogsaa hos det meget ansete Firma A. Dragsted i Bredgade.

Den unge Chef er saaledes traadt ind i Forretningen med nye Ideer og Tanker udefra og har naturligvis derved tilført Firmaet nye Kræfter og ny Virkelyst, som alt har givet sig Udslag derved, at der er foretaget betydelige Udvidelser af Lagere og Værksteder, ligesom ogsaa nye, moderne Arbejdsmethoder og Redskaber har afløst det gamle, medens der tillige er lagt større Vægt paa Fremstilling af Sølvvarer.

I de forskellige Værkstedslokaler sysselsættes der nu Aaret rundt henimod tredive Mennesker, saa Firmaet fuldt ud med Held kan deltage i den stærke Konkurrence udefra.

Vi skal endnu blot til Slutning omtale en af Firmaets Specialiteter, nemlig »Danmarksskeen«. Motivet til denne Ske er taget efter Fru Professorinde Jerichaus Maleri, den bekendte og hævdvundne »Danmarksfigur«, som findes i Ny Carlsbergs Glyptothek. Øverst paa Skaftets For-side er fremstillet Danmarksfiguren i et meget kraftigt Relief og derunder det danske Vaaben, omkranset af Bøgeblade. Den videre Udsmykning er afsluttet med de kendte Egeblade. Skeen fremtræder i mange forskellige Størrelser, særdeles originalt og smukt, og symboliserer saa karakteristisk Fædrelandet »Danmark«, at den allerede har vundet stor Udbredelse og sikkert vil havne rundt om i Verden, hvor Danske lever og med Kærlighed mindes deres Fædreland.

INTERIØR FRA ET VÆRKSTEDS-LOKALE

AKTIESELSKABET
FREDERIK CHRISTENSEN

UDVIKLINGEN af det danske Mejerivæsen har i den sidste Menneskealder ganske omformet vor Smørproduktion. Tidligere fremstilledes Smørret saa at sige haandværksmæssigt, idet hvert enkelt lille Landbrug fremstillede sit Smør paa Haandkærne, og kun de større benyttede et mere eller mindre primitivt Kærneværk; nu derimod samles Mælken fra en Mængde større og mindre Landbrug for at behandles paa én Gang, og Smørproduktionen, Kærningen, sker i Massevis ved Dampkraft og under Anvendelse af en Mængde snilde og sindrige Maskiner og Apparater. Fremstillingen af vort Smør er saaledes nu fuldt ud bleven en fabriksmæssig industriel Virksomhed, ja endog i et saadant Omfang, at hvis der her i Danmark skal være Tale om nogen Storindustri, saa maa det først og fremmest være Smørproduktionen, derfor Danmarks Vedkommende kan betegnes som en virkelig saadan.

Den Mængde Maskiner og Apparater af forskellig

HANS FREDERIK CHRISTENSEN

Art, som herved er bragt i Anvendelse i Mejerivæsenet, har naturligvis samtidig fremkaldt en ivrig Kappelstrid for at fremstille de bedste og mest praktiske Redskaber og Hjælpe midler til Behandling af Mælken og Fløden ved Smørproduktionen, og de Maskinværksteder, som har optaget Fabrikationen af disse Mejerimaskiner og Redskaber, har lagt meget Snille og genial Omtanke for Dagen ved stadig at forbedre dem for at gøre dem saa hensigtsmæssige

og fuldkomne som muligt. Blandt de Virksomheder, som har været med i denne Kappelstrid og saaledes har gjort Fremstillingen af disse Artikler til sin Specialitet, maa først og fremmest nævnes *Aktieselskabet Frederik Christensen* i Randers, som i de sidste 20 Aar har været forrest i Fabrikationen af de nyeste og bedste Maskiner og Hjælpe midler paa Mejerivæsenets Omraade.

Den Mand, som har grundlagt og fremdeles er Leder af denne Forretning, som bærer hans Navn, er Hans Frederik Christensen. Han er født i Randers den 6. Oktober 1861, og som hørende til en større Haandværkerfamilie valgte han at blive Blikkenslager, hvorfor han straks efter Konfirmationen kom i Lære hos daværende Blikkenslager Harald May der i Byen. Efter endt Læretid ønskede han yderligere at dygtiggøre sig i sit Fag og gik derfor paa Rejse i Udlandet, navnlig i Tyskland, hvor han havde Arbejde paa forskellige Steder, indtil han vendte tilbage til Hjemlandet og i en forholdsvis ung Alder, nemlig paa sin 25 Aars Fødselsdag den 6. Oktober 1886 tog Borgerskab som Blikkenslagermester i Randers. Først havde han Butik og Værksted i Hovmeden Nr. 1, men da Forretningen voksede og fordrede mere Plads, flyttede han i 1894 til Gaarden Nr. 1 paa Hjørnet af Slotsgade og Brødregade, hvor der var større Lokalteter.

Han var straks begyndt med Fabrikation af Blikspande og forskellige andre Redskaber til Mejeribrug; men da han efter Flytningen fik forøget Plads til Udvidelse, kastede han sig i disse Aar mere og mere over denne Virksomhed og fremstillede efterhaanden flere og flere nye og forbedrede Mejeriredskaber og Maskiner, og da de Ting, der udgik fra hans Værksted, var gode, solide og praktiske, vandt de snart vid Udbredelse rundt om i Mejerikredse, og Forretningen voksede baade i Omfang og i Anseelse.

Under disse Forhold, hvor Virksomheden var i stadig Fremgang og stillede større og større Fordringer til Plads og Virkemidler, overgik saa Forretningen til et Aktieselskab med den hidtidige Leder og Indehaver som Direktør, ligesom ogsaa Selskabet bibeholdt hans Navn. Dette skete i 1898, og nu fulgte der straks store Forandringer i Retning af Udvidelser for at følge Forretningens Fremgang og Udvikling. Selskabet erhvervede en større, heldigt beliggende Plads tæt vest for Byen ved Viborg Landevej og i Nærheden af Hovedbanegaarden, hvor der opførtes nye rummelige og hensigtsvarende Fabriksbygninger, og hertil henflyttedes saa Virksomheden samme Aar og sattes i Gang den 1. November, medens Butiksforretningen blev nedlagt, og Fabrikken fuldt optog Fabrikationen af Mejeri-Maskiner og Redskaber som sin Specialitet.

I disse nye og vel indrettede Fabriksbygninger har Forretningen haft god Plads til i de følgende Aar at udfolde en forøget Virksomhed og fortsætte sin Udvikling, saaledes at den ikke alene har kunnet være med blandt de første, men ogsaa er gaaet i Spidsen paa Mejeriteknikens Omraade ved med vaagent Øje at optage alt, hvad nyt og godt der fremkom, og stadig fremstille de nyeste og bedste Apparater samt indføre Forbedringer ved de allerede brugte; thi paa dette Omraade er Udviklingen gaaet fremad med raske Skridt og gaar stadig fremad, saa at de Redskaber, som har været brugte til Dato, maaske om en Maaned eller to er forældede og overfløjede af andre, der er endnu bedre indrettede og yder betydelige Fordele. Det betaler sig derfor ikke at fortsætte med de gamle Redskaber, naar der kommer andre, som er bedre, de maa ubarmhertig kasseres og erstattes med de bedste og mest praktiske. Dette gælder ingen Steder mere end i Mejerierne, hvor man mere end noget andet Sted stiller Krav om at følge med Tiden og Udviklingen, og med dette for Øje har Fabrikken skabt og hævdet sin Position saaledes, at den stadig har kunnet levere det nyeste, bedste og mest praktiske paa Mejeriteknikens Omraade. Den er bleven kendt og anset i denne specielle Branche, og dens Fabrikata har faaet den videste Udbredelse saavel til vore talrige Mejerier i Indlandet som ogsaa rundt om i Udlandet, ikke alene i mange forskellige europæiske Lande, men ogsaa til oversøiske Pladser, som New-Zeeland og mange andre Lande, hvor Mejeridriften er i Fremgang.

Siden 1902 er Hr. J. C. Schrøder knyttet til Virksomheden som Meddirektør.

Til Stadighed beskæftiges her nu ca. 50 Mennesker, og forhaabentlig vil Fabrikken have fortsat Fremgang som hidtil.

Endnu maa det tilføjes, at Firmaet foruden den Anerkendelse og Udbredelse, dets Fabrikata har faaet, tillige er blevet prisbelønnet og har modtaget flere Guld- og Sølvmedaljer paa de forskellige Udstillinger, hvor dets Apparater og Maskiner har været udstillede.

AKTIESELSKABET

„RANDERS DAMPBRÆNDERI“

SOM bekendt var Brændevinsbrændingen i tidligere Tid næsten lige saa almindelig her i Danmark som Ølbrygningen, i alt Fald i enkelte Egne af Landet, hvor hver Gaard ofte havde sine Apparater og Redskaber til Brændevinsbrænding i god Orden, saa vel som Bryggeriredskaberne, og benyttede dem fuldt saa flittigt, saa at det danske Kornbrændevin virkelig kunde siges at være vor Nationaldrik, maaske adskillige Steder endog i en lidt vel høj Grad. Skønt der Tid efter anden kom strengere og strengere Lovbestemmelser med Forbud imod denne saa almindelige Brændevinsbrænding hos Bønderne rundt om paa Landet, saa hjalp det dog saa lidt, at der helt op imod Midten af forrige Aarhundrede endnu blev brændt Brændevin i Smug hist og her paa adskillige afsides Steder, hvad vistnok mange gamle Folk kan huske fra deres Barndomstid. Og hvem har ikke, navnlig i Jylland, hørt adskillige af de mange pudsige Fortællinger om, hvorledes Bønderne forstod at narre Rettens Folk, naar de kom for at overraske dem ved den ulovlige Brændevinsbrænding, som straffedes med store Mulkter og Konfiskering af Apparater og Redskaber. Disse Folk blev af Bønderne med en vis Foragt kaldet »Fiskaaelen«, og Bønderne holdt altid sammen og hjalp hinanden troligt med at lede disse Politimænd paa Vildspor og narre dem. Men skete det desuagtet, at de blev overraskede ved Brændevinsbrændingen, da gjaldt det om i en Fart at udslette ethvert Spor og faa Redskaberne brågte i Sikkerhed i de bedst mulige Skjulesteder paa Loft eller i Lade, i Bagerovne, Brønde, i hemmelige Rum i Mure eller nedgravede i Jorden, hvor de ikke saa sjældent er blevne forglemte og har faaet Lov at ligge, saa at de nu af og til findes ved tilfældig Gravning. Adskillige af de gamle Brændevinsapparater, man ser i Randers Museum, er saaledes blevne bevarede til Nutiden og fremkomne paa denne Maade.

Endelig ophørte saa dog denne Smugbrænding omtrent ved Aarhundredets Midte, vel til Dels fordi Folk havde vanskeligere og vanskeligere ved at fortsætte dermed og staa sig overfor det stadig skarpere og dygtigere Polititilsyn, men vistnok ogsaa — og mest — fordi de lovlige Brænderier i Byerne lavede et stedse bedre og finere Produkt, i Konkurrence med hvilket den hjemmelavede daarlige »Finkel« i Længden dog ikke kunde staa sig.

Under disse Forhold havde Brændevinsbrændingen udviklet sig og haft stor Fremgang i Byerne, saaledes at der efterhaanden var indrettet Brændevinsbrænderier, større eller mindre, næsten i enhver større Købmandsgaard, — og Stadfeldt angiver saaledes i sin Beskrivelse af Randers, at i Aaret 1801, da Byen endnu kun talte ca. 4500 Indbyggere, havde den dog ikke mindre end 34 Brændevinsbrændere, saa det synes at have været en ganske god Næringsvej.

Sidste Halvdel af Aarhundredet viste imidlertid en stedse fortsat større og større Udvikling og Fremgang paa Brændevinsproduktionens Omraade, idet der Tid efter anden fremkom nyere og forbedrede Metoder og Maskiner, hvorved Produktet stadig forbedredes og blev renere og finere; men samtidig bevirkede Konkurrencen ogsaa,

at de mindre Brænderier, som havde vanskeligt ved at klare sig, blev nedlagte, medens de større udvidedes, saa at den gammeldags Brændevinsbrænding gik over til at blive Spritfabrikation, en virkelig Storindustri, som i Aaret 1881 fik sin mest fremtrædende og karakteristiske Form ved Dannelsen af Aktieselskabet »De Danske Spritfabrikker«.

I Løbet af 70erne var den samme Udvikling foregaaet i Randers, idet en Del

JØRGEN H. BOJE

J. C. HENRICHSEN

SAGFØRER R. BECKER

ANTHON HØEG

GEORG KRAGELUND

af de mindre Brændevinsbrænderier var blevne nedlagte, medens de allerfleste af de tilbageværende saa slog sig sammen og senere gik ind under »De Danske Spritfabrikker«, der nu har en af sine største Fabrikker her.

Man skulde have troet, at denne Filial af det store, mægtige Selskab var bleven dominerende og eneraadende i Randers. Men det viste sig snart, at her var Mænd, som indsaa, at der ogsaa meget godt kunde være noget for andre at gøre, og som havde baade Initiativ, Mod og Kræfter til at optage Konkurrencen og gennemføre et stort, sundt og godt Foretagende paa dette Omraade, og disse Mænd var: Købmand og Brændevinsbrænder J. C. Henrichsen, Ulstrup, Købmand Georg Krage-

lund, Houlberg, og Købmændene Anthon Høeg og Jørgen H. Boje samt Sagfører R. Becker, Randers, som i 1887 stiftede Aktieselskabet »Randers Dampbrænderi« og byggede Fabrikken.

Hvad der særlig gav Anledning til Selskabets Dannelse og Fabrikkens Tilblivelse, var det, at førstnævnte Købmand J. C. Henrichsen, som i en længere Aarrække havde drevet et mindre Brændevinsbrænderi paa Hovedgaarden Ulstrup, stadig havde følt sin Virksomhed der mere og mere trængt af Storindustrien, og som en dygtig og fremsynet Mand havde han derved indset, at de smaa Brænderiers Eksistens dog

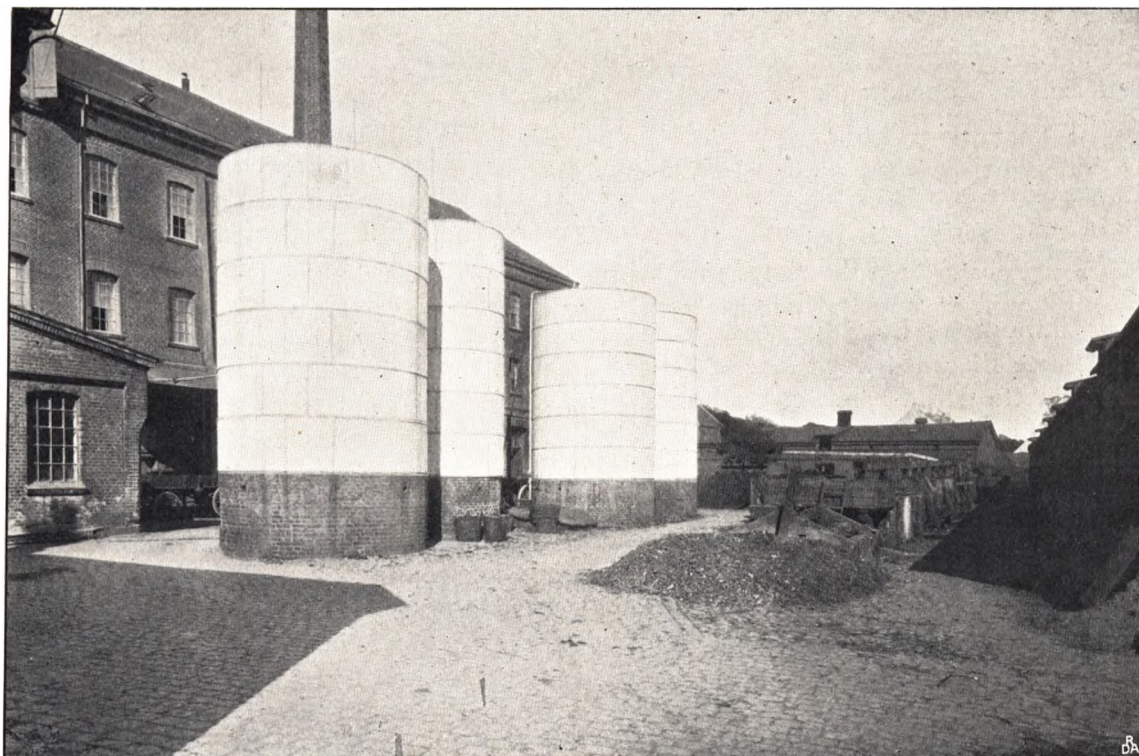
FAÇADEPARTI AF BRÆNDERIET

kun var et Tidsspørgsmaal, medens de større, moderne endnu havde en god Fremtid for sig, og han henvendte sig derfor som den særlig sagkyndige til de nævnte andre Forretningsmænd. Det skete i Februar 1887, og straks blev Selskabet stiftet med Sagfører R. Becker som juridisk Konsulent og Købmand G. Kragelund som administrerende Direktør. Derefter blev Grundstenen til Fabriksbygningen lagt i Marts, og saa rask og energisk blev Arbejdet fremmet, at Fabrikken stod færdig inden Aarets Udgang, og allerede den 26. December samme Aar fremstilledes den første Sprit, der viste sig at være et ganske fortrinligt Produkt.

Brænderiet var bleven anlagt til at levere en Produktion af 3 Kar daglig, hvert med et Karrum paa 42 Tønder, og med 8 Kreaturstalde, som hver kunde rumme 36 Kreaturer; men allerede det følgende Aar maatte man skride til en Udvidelse, hvorved der tilføjedes et Kar mere daglig af samme Størrelse som de første, ligesom

der byggedes endnu to Stalde som de foregaaende, saa at Fabrikkens daglige Karrum blev i alt 168 Tdr., og dens 10 Stalde derefter havde Plads til 360 Kreaturer.

Egentlig blev Fabrikken anlagt udelukkende som Spritfabrik; men i September 1889 gik man over til at indrette Gærfabrik og optage Gærfabrikation i stort Omfang, ligesom der ogsaa samtidig indsattes yderligere 2 Kar à 42 Tdr., saaledes at Fabrikken siden den Tid har haft en stadig Drift af 6 Kar med 252 Tdr. Karrum daglig og en daglig Produktion af ca. 2500 Pd. Gær og 4000 Potter 8 Graders Sprit, som rectificeres til Vinsprit, Akvavit og Brændevin.

GAARDPARTI

Til at begynde med var Kreaturbesætningen udelukkende Stude, som indsattes til Fedning, men da England saa kort efter lukkede for Indførselen af levende Kreaturer, maatte der hurtigst muligt sadles om, og Staldene blev saa besatte med unge Malkekøer, for at Stude-Fedningen kunde afløses af Mælkeridrft. Denne er senere bleven bevaret, saa at den daglige Produktion af ca. 35,000 Potter Bærme, hvoraf en stor Del sælges direkte, bliver delvis anvendt som Hjælpefoder til den store Besætning af Malke- og Fedekøer.

Det første Par Aar solgte Fabrikken sin Mælk til et større Mejeri i Randers; men allerede i 1892 byggede Selskabet sit store tidssvarende Mejeri, hvor der siden er foregaaet en meget stor Produktion af Smør og Ost, og foruden Mælken fra den store Besætning af Malkekøer behandles her daglig endvidere 5 à 6000 Pd. Mælk, som købes fra større Gaarde i Byens Omegn, og til Byens Forsyning sælges der

daglig fra Butik baade Mælk og Fløde, Smør og Ost, medens Vogne besørger Salget af Mælk og Fløde rundt om i Byen.

Ved Fabrikkens Anlæggelse indrettedes der ogsaa et Maltgøreri, som daglig kunde forarbejde 20 Centner Byg til Malt; men da det snart viste sig for lille og utilfredsstillende, maatte man endelig i 1892 skride til en større Udvidelse deraf, og der anlagdes da et pneumatisk Maltgøreri til, nyt og moderne i alle Maader, hvor der daglig forarbejdes 30 Centner Byg til Malt. Fabrikken har endvidere sin egen Kornmølle, som formaler ca. 5½ Millioner Pd. Korn om Aaret.

Som administrerende Direktør for Selskabet og Leder af Fabrikken og hele Forretningen blev som sagt valgt Købmand Georg Kragelund, og det maa siges, at var det J. C. Henrichsen, den gamle erfarne Brændevinsbrænder, som gav Stødet til Oprettelsen af Fabrikken og Dannelsen af Selskabet, saa skyldes det til Gengæld i en særlig Grad G. Kragelund, den unge, dygtige Forretningsmand, at Gennemførelsen af Foretagendet gik saa glat, idet han fra første Færd var udset til dets Leder, og havde man ikke haft ham, var Foretagendet maaske næppe blevet gennemført, i alt Fald ikke saa let og sikkert; thi han var just her den rette Mand paa den rette Plads, og et heldigere Valg for Fabrikkens Trivsel kunde næppe være sket.

Som Søn af Smaakaarsfolk fik Georg Kragelund sin Skoleundervisning i Randers Kommuneskole, hvor han maatte nøjes med Halvdagsundervisning, der naturligvis ikke førte til noget højt Maal af Udvikling, men flittig som han var, fik han dog alt det Udbytte deraf, som Skolen kunde give, og da han tillige var opvakt og energisk, forstod han ogsaa i en tidlig Alder at gøre sig nyttig udenfor Skolen, idet han allerede fra sit 9. Aar gik som Bydreng hos daværende Købmand Chr. Guldberg paa Vestergrave. Denne saa snart, hvad Drengen indeholdt, og fik Interesse for ham, saaledes at han, da Konfirmationen kom, forærede ham hans Konfirmationstøj og derefter tog ham i Lære i sin store omfattende Forretning, hvor der handledes baade med Kolonial- og Grovvarer samt med Jern og Trælast. Paalidelig og pligttopfyldende som den unge Mand var, vandt han her yderligere sin Principals Tillid og Tilfredshed, saa at denne knyttede ham til Forretningen, efter at Læretiden var udstaaet, og Købmand Guldberg blev saaledes hans første og eneste Principal, idet han forblev her, indtil han selv skulde starte og lede en Forretning, hvilket skete i 1877, da han sammen med Grossererne Hans Boje og J. Ankerstjerne oprettede en Forretning i samme Branche ude i Landsbyen Houlberg, ca. 2 Mil sydvest for Randers. I denne gode og velbefolkede Egn oparbejdede Købmand Kragelund snart en stor, solid og rentabel Forretning, som han drev i 10 Aar, indtil han i 1887 tiltraadte den nye Stilling som administrerende Direktør og Leder for »Randers Dampbrænderi«, hvilken Stilling han fremdeles beklæder.

At ogsaa hans Medborgere har haft Øje for hans Dygtighed, har de vist ved at vælge ham først til Medlem af Ligningskommissionen og derefter til Byraadet, hvor han straks blev valgt ind i Havneudvalget, da særlig denne Livsnerve for Byens Trivsel har haft hans varme Interesse, hvorfor han da ogsaa efter sin Udtrædelse af Byraadet senere igen fik Sæde i Havneudvalget, og forhaabentlig vil han, som endnu er en Mand i sin bedste Alder, saavel her som i sin store private Virksomhed have en lang og frugtbringende Arbejdstid liggende for sig. Kragelund har desuden Sæde i Direktionen for Randers Bys og Omegns Sparekasse samt i Repræsentantskabet for Randers Diskonto- og Laanebank.

RANDERS LØVE-APOTHEK

RANDERS LØVE-APOTHEK er ikke alene det ældste Apothek i Randers, men ogsaa et af de ældste i hele Jylland. Det er nemlig grundlagt den 17. September 1634 af Johan Odendal og har saaledes om ikke saa ret mange Aar bestaaet i hele tre Aarhundreder, ligesom det nu allerede kan opvise en Række af henimod en Snes Indehavere.

Af dets Historie, som det vilde blive for vidtløftigt her at gaa nærmere ind paa, skal vi kun fra forrige Aarhundrede omtale, at Apotheker-Privilegiet en Gang har været stillet til offentlig Auktion, noget som vistnok sjældent er sket med et saadant Privilegium. Det var efter Apotheker Jørgen Thomas Schaarups Død, at det af hans Bo og Arvinger blev

APOTHEKER STRØYBERG

bortsolgt ved Auktion den 1. September Aar 1800 for den Sum 14,200 Rigsdaler dansk Courant til Pharmaceut Christoffer Faith fra Kjøbenhavn, som det følgende Aar ogsaa købte Gaarden Nr. 12 paa Torvegade og henflyttede Apotheket hertil, hvor det fremdeles har haft og endnu har til Huse.

Denne interessante gamle Gaard med sit toetages Forhus af Bindingsværk ud

til Torvegade, som endnu mange kan huske, var med sine herlige udskaarne Bjælkehoveder, Konsoller og Porthjælke en af Byens smukkeste og mest stilfulde Bygninger, opført ved Begyndelsen af det 17. Aarhundrede af en af Byens mest ansete Borgere, sikkert nok af Borgmester Niels Jacobsen (død 1624), hvis Bomærke stod over Porten.

I Følge Købekontrakt af 14. Juni 1835 blev Apotheket med Privilegium, Inventar og Gaard af Christoffer Faith solgt til Apotheker Jens Valentin Arntzen fra Skive, og denne solgte det igen 1842 til Preben Schack Nellemann, fra hvem det i 1853 gik over til Apotheker Frederik Theodor Munch, og fra denne igen i 1883 til Hans Daugaard, som saa i 1889 solgte det til den nuværende Ejer, cand. pharm. Christopher Strøyberg.

Jens Christopher Hannibal Strøyberg er en Søn af Apotheker J. J. Strøyberg i Aalborg, hvor han er født den 6. September 1860. Efter at have frekventeret Aalborg

INTERIØR FRA OFFICINET

rende store, anselige Bygning, som i alle Maader er moderne og indrettet for Apotheket, hvis Ekspeditionslokale navnlig er udstyret med solid Pragt, stilfuldt og særdeles tiltalende.

Latinskole, kom han kort efter Konfirmationen i Lære paa Apotheket i Assens, tog sin Kandidat-eksamen i 1881, fortsatte Studierne et Aar i Kjøbenhavn og senere et Semester ved Universitetet i Strassburg og var derefter paa forskellige Apotheker, ogsaa i Kjøbenhavn, indtil han i 1889 overtog Løve-Apotheket.

Dettes gamle Forhus lod han i 1892 nedrive, hvorefter han opførte den nuvæ-

tidssvarende ind-

RANDERS SVANE-APOTHEK

Af Byens 3 Apotheker er Randers Svane-Apothek det næstældste, og det har just i Aar bestaaet i tre Fjerdedele af et Aarhundrede; det er nemlig oprettet den 16. November 1831 af daværende cand. pharm., senere Justitsraad, Schack Lüneborg Køster, som efter at have drevet det i 43 Aar, til Dels under Ledelse af Sønnen, Janus Køster, solgte det den 8. Marts 1874 efter Sønnens Død til sin Svigersøn, Karmark Obel, der i 1877 optog Christoffer Holten som sin Kompagnon. Disse solgte det efter 4 Aars Forløb, og under 11. Juni 1881 overgik det saa til den nuværende

Ejer, cand. pharm. O. E. Hauberg, Søn af Etatsraad Hauberg, tidligere Ejer af Christianshavns Apothek. O. E. Hauberg har saaledes i Sommer fejret sit 25 Aars Jubilæum som Apotheker i Randers.

Det vidtstrakte og rige Opland omkring Randers har altid gjort den til en nær-som By, ogsaa for Apothekerne. Randers Svane-Apothek maa regnes som et af de største i Jylland, og det er navnlig blevet vidt og bredt bekendt ved en Specialitet, nemlig Fabrikationen af den højt skattede »Køsters Mavebitter«, som skylder den nævnte Janus Køster sin Oprindelse og allerede om nogle faa Aar kan fejre sit 50 Aars Jubilæum. Den har i Aarenes Løb fundet enorm Udbredelse og er prisbelønnet med Guldmedaljer og Diplomer i Kjøbenhavn, Wien, Paris og Innsbruck. Dens gode Renommé og det deraf følgende store Forbrug har selvfølgelig fremavlet en Mængde Efterligninger; men ved Højesteretsdom af 8. Oktober 1886 er den bleven anerkendt som den eneste ægte *Køsters Mavebitter*.

HANDELSBANKEN I RANDERS

SOM alt andetsteds meddelt i dette Værk, fik den store københavnske Veksellerer D. B. Adler i det bevægede Aar 1870 tvende yngre Købmænd, Herman Meyer og gennem ham Rud. Wulff, interesserede i en af ham lagt Plan til Dannelsen af en større Vareforretning i Aarhus. Tidspunktet for en saadan Start var det bedst mulige, og alt gik da ogsaa som planlagt: Forretningen kom i Gang, ja endog straks i fuld Fart, alt føjede sig, som det skulde, og der tjentes stolte Penge. Man begyndte med Kul og Petroleum, men tog snart Kolonialvarer med, og ej alene trivedes dette Varesalg godt, men efterhaanden kom Firmaet — Adler, Wulff & Meyer, som det hed — desuden ind paa at drive *Bankforretninger*, købe og sælge tyske og engelske Valuta, diskontere Veksler o. s. v.

Imidlertid havde, som ogsaa allerede skildret i nærværende Værk, D. B. Adler faaet stiftet Handelsbanken i Kjøbenhavn (1873), og den Tanke kom da ganske naturligt op: med denne nye store Hovedstadbank i Ryggen at omdanne Aarhusforretningen til et Aktieselskab med tvende Afdelinger, en Vare- og en Veksel-Afdeling.

Saaledes skete det da ogsaa i Oktober 1874, og det nye Selskab, der helt overtog Firmaet Adler, Wulff & Meyer's Aktiver og Passiver, fik Navn af »Jydsk Handels- og Landbrugsbank«.

Ogsaa det ny Foretagende trivedes til en Begyndelse godt, ikke mindst Bankafdelingen, og Kundekredsen i Jylland udvidedes efterhaanden saa stærkt, at man i Aaret 1875 anlagde en Filial i *Randers*.

Men i Løbet af 1875 vekslede Konjunktur-Strømmen brat, det trak tydeligvis op til trykkede og vanskelige Tider, og under disse Forhold fandt Handelsbanken det snart for risikabelt at have to indbyrdes saa uensartede Forretninger som ren Varehandel og en Bank uopløselig sammenklinede i eet Fællesbo. Man foretrak derfor at holde op, medens Legen endnu var god, og »udskiftede« i September 1876 Vareafdelingen, der blev overtaget af Rud. Wulff for egen Regning. Samtidig lod man Bankafdelingen likvidere og genoprettede den derpaa fra ny af som en *Filial* af Handelsbanken, dog med Bibeholdelsen af det gamle Fællesnavn som Firmamærke.

Man gjorde endelig Filialen i Randers til en Filial af den københavnske Handelsbank under Navn af »Handelsbanken i Randers«.

Udviklingen siden da har ogsaa noksom godtgjort, hvor rigtigt det var at skaffe den driftige, nørrejydske Fjordby et slikt fuldt ud moderne Bankinstitut. Medens Omsetningen straks det første Aar (1877) var ca. 20 Mill. Kr., er den nu oppe paa henvend det *femdobbelte* — Folioomsætningen er alene gaaet op fra 4,₁ til 15,₂ Mill. Kr.,

INTERIØR FRA DE GAMLE LOKALER

BANKENS NYE EJENDOM

Sparekasseomsætningen næsten tidoblet (fra 0,⁹⁹ til 9,² Mill. Kr.), Vekseldiskonteringen endelig stegen fra 4 til næsten 18 Mill. Kr.

Et ypperligt Udtryk for den sidste Menneskealders vældig voksende Handelsrøre i Niels Ebbesens gamle Stad.

*

*

*

Efter i 30 Aar at have boet til Leje i Ejendommen Nr. 2 paa Raadhustorvet, købte Banken Naboejendommene, den store røde Købmandsgaard bag Niels Ebbesens Statue, hvor tidligere St. Peders Kirke har ligget, og har nu her under Ledelse af Arkitekt Jensen Wærum ladet opføre en stor smuk Hjørneejendom med Façade mod Raadhustorvet og Nørregade. Det er en solid og imponerende Bygning, der i alle Henseender er indrettet med alle de Krav for Øje, som Nutidens Bankvirksomhed kan stille.

I Fløjen mod Torvet er der i den store hvælvede Kælder indrettet en Boksafdeling, hvortil der i Randers længe har været Trang, og i Stueetagen derover ligger det egentlige Banklokale, der indtager hele Bygningens Bredde. Dets kassetterede Loft bæres af 4 store Søjler, det er dekoreret i lyse og lette Farver, mest Hvidt og Guld, og er i alle Henseender rigt og smagfuldt udstyret. Hertil slutter sig saa forskellige andre Lokaler og sikre, brandfri Rum.

Denne nye store Bankbygning, som i disse Dage nærmer sig sin Fuldendelse, vil staa som et synligt ydre Tegn, der varigt og værdigt vil minde om Bankens Betydning for Byens Erhvervsliv.

VEJLE

BERING LIISBERG

BYENS OG NÆRINGSLIVETS
UDVIKLING GENNEM TIDERNE

NAVN OG BELIGGENHED. — ÆLDSTE TOPOGRAFI OG HISTORIE.

Hvis man kunde fæste Lid til de historiske Oplysninger, som gamle Klavs Kristoffersen Lyskander fremsætter, maatte Vejle være en meget gammel By. Efter hans Opfattelse er den grundlagt »mange saecula« d. v. s. mange Hundrede Aar før Christi Fødsel og saaledes have en Ælde, som ingen anden dansk By kunde rose sig af. Men Lyskander er — desværre, ti han har mange interessante Ting at berette — saa ofte bleven grebet i Upaalidelighed, at vi ikke tør tillægge disse Oplysninger om Vejle nogen som helst Værdi.

Saa vilde det da, siger Pontoppidan, Forfatteren af det for sin Tid udmærkede historisk-topografiske Værk om vort Fædreland, som hedder »Danske Atlas«, være rimeligere at henhøre Byens Oprindelse til Dronning Thyras og Harald Blaatands Tider, »saafremt det er vist, at Haraldskær og Tyrsbæk, som Vejle ligger imellem, af demmeh ere anlagte«.

Det er nu i alle Tilfælde nok saa rimeligt at henlægge Vejle Bys Grundlæggelse til Thyra Dannebods og Harald Blaatands Tider, end til mange Hundrede Aar før Christi Fødsel, selv om Haraldskærs og Tyrsbæks kongelige Herkomst er mere end tvivlsom. Men det kunde vel endda være adskilligt rimeligere at gaa endnu nogle Aarhundreder ned i Tiden, til det XII--XIII Aarhundrede, til Valdemarernes Tidsalder, da saa mange andre danske Købstæder blev grundlagt. Hvis virkelig Aaen — tidligere Holmeaa, nu Sønderaa — har været sejlbar op til Skibet Kirke, tre Fjerdingvej Vest for Vejle i den nu forsvundne By Skibet, hvad saa vel Byens oprindelige Navn, Skibeterp, d. v. s. Skibsbyen, som Tradition og forskellige Fund af Skibsankre og lignende, kunde tyde paa, er Vejle By maaske opstaaet, da Sejladsen op ad Aaen havde maattet ophøre paa Grund af Vandstandens Aftagen og Aaløbets gradvise Tilgroning. Og muligvis er Byen opvokset i Læ af den Borg, der var anlagt lidt inden for Aaens Udløb i Fjorden. De sidste Spor af denne Borg, der i Middelalderen kaldtes Vejlehus eller Vejleborg, forsvandt ved Jærnbanens Anlæg. Den findes paa Vejlekortene til 1ste Udgave af Trap (1859) samt til Pontoppidans »Danske Atlas« (1769) som »Borgevold«. Under samme Navn omtales den ogsaa i 1473. Da Navnet Borgevold dog vel nærmest betyder Pladsen, hvor der i tidligere Tid har staaet en Borg, af hvilken kun den ophøjede Plads, Volden, som Borgen har staaet paa, er tilbage, tør man mulig slutte, at Borgen allerede i 1473 havde ophørt at være til.

Mærkeligt nok findes Borgevold ikke ansat paa Vejle-Kortet i Resens Beskrivelse af Jylland, der stammer fra Tiden 1669—88. Men i den Indberetning, som Bi-

skoppen i Ribe i 1638 sendte den lærde Ole Worm over sit Stift, findes Borrevold omtalt. Da her tillige forekommer den ældste Beskrivelse af Vejle By, tør det hele Stykke sikkert paaregne Interesse.

»Vejle ligger i een meget lystig dall under høye bierge oc skoffue paa den nørre oc syndre side. Østen faare gaar fiorden ind imellum tuende skoffue, noget nær optill byenn. Vesten faare ligge platte oc viide enge, igennum huilcke løbe trende aær, som mødis ved byens syndre portt oc udgyde sig i fiordenn, huor i fordum tiid, førend byenn bleff till kiøbsted oc broenn bleff lagt offuer, vaar it ferrested, offuer huilckett de, som komme nordenn fra oc vilde synder paa, met baade sette offuer. Huorudaff byenn behaalder det nafn, at denn kaldis Veyle. Thi enn veill er paa gamell danske it lidett vand, som mand lader sig sette offuer. Forudenn kirchen er der it klaaster, kaldis Sortebrødre, huilchet effter munchenis tid er giffuet borgerne af Kong. Mayestet till itt raadhus. Paa marc kenn der omkring findes der ingen monumenter eller antiquiteter, entenn paa bierge, høye eller udi dale, at mand derom noget kand skriffue. Menn paa begge sider, straks ved byenn, haffuer der ligget tuende slaatte. Det ene kaldis Borrevold, østenn ved byenn, huor graffuene derom endnu ere till siune; det andet Rosborre, vestenn ved byenn paa Rosborre høy, lidett bag Kongens Tene.«

I denne gamle Beretning sættes Anlægget af Vejle By i Forbindelse med Bygningen af en Bro over Aæn. Og det turde vistnok ogsaa i Virkeligheden forholde sig saaledes. Der kunde ikke være Tale om at lægge Bro over Aæn, saa længe der var Skibsfart op ad dette Vandløb. Da Vandstanden her, som paa saa mangfoldige Steder paa jydsk Østkyst aftog — enten det nu skyldtes en Hævning af Landet eller Tilgroning og Tilstopning af Vandløbet eller disse Virksomheder i Forening — standsede Skibsfarten ad Aæn op til Havnen og Byen ved Skibet Kirke. I vore Dage har man ved Gravning fundet Bygningsrester paa Stedet; i 1632 kunde man endnu paavise Byens Gade. Men Skibsfartens Standsning, som bragte Skibetorp og dens Havn til at forsvinde, tillod samtidig Bygningen af en Bro over Aæn og Fremvæksten af en By længere ude mod Fjorden, hvor Skibe endnu kunde flyde ind og hvor Betingelserne for Handel, Søfart og Fiskeri endnu stadig var til Stede.

Hvad der derimod i den gamle Beretning fortælles om Anledningen til Bynavnet Vejle, som Betegnelsen for et Overfartssted, et Færgested, er næppe ganske rigtigt. Navnet skreves i gamle Dage Wæthlæ og Wædel og afledes af det oldnordiske Ord vadill, der betyder et Sted med grundt Vand, et Sted hvor man kan vade. Da Skibsfarten i gammel Tid gik op ad Aæn, kan der ikke have været Tale om, at man kunde vade over den. Men eftersom Byen ligger paa en lille Holm, der paa sit højeste Sted hæver sig omtr. 25 Fod over Havets Overflade, maa Navnet sandsynligvis stamme fra Strækningen Nord for denne Holm, paa hvilken den gamle By ligger, mellem nuværende Vissingsgade og Skovgade. Dette Terrain maa antages at have været i alt Fald til Dels overflydt af Fjorden, der over det stod i Forbindelse med Vigen, nu Engene, inden for Byen. Der har saaledes, før Byen blev anlagt, været en Vejle, et Vadested, fra Land ud til Holmen. Men for at komme videre Syd paa derfra maatte man i Baad færges over Aæløbet.

Her ved Aæns Udløb blev da Vejleborg anlagt, da Rosborg længere inde i Land ved »Kongens Tene« eller Rusefiskeri ikke længer gjordes nødvendig, d. v. s. da Skibet By var gaaet til Grunde, mulig ved Fjenders Vold, mulig ved Sejlløbets

Ødelæggelse. Og her voksede en ny By frem med bedre Livsbetingelser og tog Navn efter sin naturlige Beliggenhed, efter Vejle, ved hvilken den laa.

Vejle Bys Anlæg kan med nogen Sikkerhed sættes til Tiden omkring 1200. Paa den nuværende Kirkes Plads har der nemlig først staaet en Kirke, bygget i den romanske Stil, som blomstrede her i Landet fra Slutningen af det XII. Aarhundrede. Og Kirken er vel næppe rejst, før der i alt Fald har været nogen Bebyggelse paa Stedet. Af den ældste Kirke findes der endnu Levninger i den nuværende Kirkes Murværk.

Der hersker længe Tavshed om Vejle i de historiske Aarbøger. Første Gang den

GAMMEL KØBMANDSGAARD

nævnes er 1256, i Anledning af det store Kirkemøde 6. Marts, paa hvilket Erkebispens Jakob Erlandsen fik vedtaget den berømte Kirkekonstitution. Naar Vejle baade den Gang og senere — i 1279 — blev valgt som Samlingssted for saadanne Møder, maa vel Byen alt da have haft nogen Betydning. Og saa Kongerne stævnedes undertiden til Møde i Vejle. Saaledes sluttede Erik

Mændved 1316 her et Forbund med Johan af Werle, og 1345 indgik Valdemar Atterdag i Vejle et Forbund med sin Svoger Hertug Valdemar af Sønderjylland.

Hvor har der i en lille By som Vejle ligget Bygninger, der kunde afgive sømelige Opholdssteder for saadanne Fyrster og Stormænd? Klostrene var ellers de Huse, hvor den Slags Møder fandt Sted, — ti selv paa Borgene var der i Reglen kun ringe Plads, men Vejles eneste Kloster var dengang endnu ikke til. Kongerne maa da sagtens have opholdt sig paa Vejlehus paa Borgevold, hvor ringe Pladsen der end kan have været, — eller har der mulig i Byen været en anden Borg, som har baaret Navnet Vejlehus? Det gamle Gadenavn Flegborre, der jo utvivlsomt engang har lydt Flegborg, kunde maaske endnu gemme Mindet om en ellers forglemt og for længe siden forsvunden Borg.

Kirkens Mænd har mulig paa de to nævnte Kirkemøders Tid ogsaa kunnet samles paa Vejlehus. Ti det var ikke saa ualmindeligt, at Kongerne undertiden maatte skaffe sig Penge ved at pantsætte Jordegods til Gejstligheden. Det skete for Vejles Vedkommende i 1351, da Valdemar Atterdag paa Knud Hertugs Dag pantsætter Vejlehus og alt dets Tilliggende til Ribe Bispestol, og det har kunnet ske før. Muligt har de ogsaa kunnet opholde sig paa Korsbrødregården, der hørte ind under det

VEJLE SPAREKASSES GL. BYGNING

store og rige Johannerkloster paa Antvorskov. Men ethvert Spor af denne Gaard er for længe siden forsvundet, og man er end ikke i Stand til at paavise Stedet, hvor den har staaet.

End ikke i Sagnerne eller gamle Krønikers Beretninger om Sørøvernes Plyndringer og Hærgninger paa de danske Kyster — i Anledning af hvilke saa mange andre danske Byer

for første Gang dukker frem af Fortidens Mørke — forekommer Vejles Navn. Og dog vilde det være mærkeligt, om den skulde være gaaet Ram forbi under Kampene mellem Erik Plovpenning og Abel og under de Norskes Plyndringer i Slutningen af Aarhundredet. Sagnet melder da ogsaa om et Besøg af Røvere i eller ved Vejle, ved hvilket det for en Gangs Skyld kom til at gaa ud over Røverne. Tre og tyve af dem blev fanget ude ved Roms Hule — Nord for Byen i Skoven — og halshuggede. Om disse Voldsmænd mindes man endnu ved tre og tyve Huller i Muren af Kirkens nordre Sideskib. Ti i dem, fortæller Sagnet, blev de henrettede Røvers Hoveder sat op til Skræk og Advarsel. Nu kan man kun se Hullerne, hvor de *har* siddet.

Lige saa lidt man er i Stand til at kontrollere Sagnet om Røvernes Hoveder i Vejle Kirkemur, lige saa lidt er man i Stand til at udrede de nærmere Forhold eller blot bedømme Værdien af det, som en gammel Vise fortæller om Rosborg. En fornem Jomfru vil løskøbe sin Trolovede, som har været Kongens Modstander, og som denne paa en eller anden Maade har faaet i sin Magt:

Jeg byder for hannem tyve fuld gode Ørs,
er ladt med Sølv og Guld hin røde.
Saa mænd ved Dannerkongen!
I monne hannem ingenlunde døde.
Jeg byder for hannem det rige Rosborg,
Som I monne længe efter lange.
Nu lever ikke den Jomfru i Danmark,
der mere byder for en Fange!

Udraabet: Saa mænd ved Dannerkongen! leder naturligt Tanken hen paa Erik Mændved. Den »Fange«, om hvis Løskøbelse Visen handler, kunde da have været del-

agtig i det store jyske Oprør 1313, som kom til at gaa haardt ud over forskellige Adelsmænd, hvoraf enkelte vides at have hørt hjemme paa disse Kanter.

Hvad enten nu Kong Erik er gaaet ind paa Jomfruens Tilbud og har sluppet sin Fange løs mod at komme i Besiddelse af det »rige Rosborg«, som han længe havde »monnet lange efter«, eller paa anden Maade er kommen i Besiddelse af Borgen, faar staa hen. Men 1400 var Rosborg et kongeligt Len, og Lensmanden hed Johannes Thomasen Lindenov til Fovslet.

En Mand, der en Tid hørte til Erik Mændveds nærmeste Omgivelser, Marsken Laurids Jensen, har knyttet sit Navn til Vejle By ved i Begyndelsen af det XIV. Aarhundrede at stifte Sortebrødreloftet, Byens eneste Kloster. Det laa paa det nordvestlige Hjørne af Raadhustorvet, — Navnet Klostergyde kan ikke siges egentlig at være et Minde derom, ti det er et Navn, der først er kommet op i nyere Tid — og var oprindeligt opført af Træ. Dog synes det allerede kort efter Midten af Aarhundredet at være bleven bygget af Sten. Det har næppe spillet nogen større Rolle og ophævedes 1529—1530, efter at Kongen havde ladet sig overdrage Inventar og Klenodier, hvorpaa Munkene drog bort. Det var dog 488 Lod Sølv, som Landsdommeren Jens Hvass førte bort fra Klosteret i »Weygle«, en Monstrans, et Sølvkors, otte Kalke, en Patene, et brudt »Helligdomskors«, tolv Par »Messereder« (Messeklæder) onde og gode, af Silke og dertil nogle daglige daarlige Messeklæder, en Bryggerpande, tre Ølkar, onde og gode, et Brandjærn, ti Kobbergryder, og fire Kedler, onde og gode. I Marts 1531 skænkede Kongen Klosteret til Vejle Bys Borgere ved følgende Brev:

»Burgimester, raad og menighed udi Vedelle ffinge breff paa Suortte brødre claastrer vdi theris bye met gaardtzs rom och haffue rom, som ther tilliger, aennseendis att thet nu stander øde, och brøderne, szom ther indewaare, haffue thet forladet, szaa att

for^{ne} burgere thet haffue, nyde, bruge och beholde mue till theris och menigebyeszenns gaffevonn, nytthe och behouff, dog vnder tagenn the two humble gaarde, som ther tillhører, och thet

treehuss stander hoess samme humble gaarde, och ther till met tegellgaardenn. Samledis*) och huess**) clenodie og boscaff, i samme claastrer ere, wille wi beholde oss

GAARDPARTI FRA EN GAMMEL KØBMANDSGAARD, NU NEDREVET

*) Ligelædes. **) hvis, hvilket.

selffuer. Och schulle for^{ne} vore vndersaathe, raadmendt och menige burgere vdi Wedelle vpbyge och ferdig gøre ith gaatt hwss paa ith bequemt stedt i samme claafter met gode sttwere^{***}) och Kamere, som wii och hogborne ffursttinde, woer kere husfrue, kunde haffue woer werelsez vdindenn, saa tiidt wii tiidt^{****}) till byenn kommenndis worde.«

Hvad det blev til med det Hus, som Borgerne skulde bygge til Bolig for Kongen og Dronningen, naar de opholdt sig i Vejle, vides ikke. Ej heller om der er nogen Forbindelse mellem dette Hus og »Løngangen« eller den underjordiske Gang herfra og til Borgevold, som er vist paa Kortet i Danske Atlas, eller om den allerede er indrettet i den Tid, her var Kloster. Om den Brug, Borgerne gjorde af det tidligere Sortebrødrekloster, ved man derimod god Besked. Det blev Byens Raadhus. Den nye Tid var nemlig i Vejle, som i saa mange andre Byer, bleven indvarslet ved store Ildebrande. 1523, samme Aar, som Christjærn II. i Vejle, i Huset paa Hjørnet af Torvegade og Kirkegade, havde modtaget Underretning om, at den jyske Adel havde stødt ham fra Tronen — enten han nu fik Brevet derom i Mogens Munks Handske eller ej — brændte »det meste af Byen«. Allerede 1530 galede den røde Hane paa ny over Vejle, og denne Gang gik ogsaa Raadhuset til Grunde. Saa der var god Anledning for Frederik I. til at komme Byen til Hjælp. Den af ham skænkede Raadhusbygning blev først nedrevet 1780. Dens Afløser fik ikke saa lang en Levetid, det maatte alt 1878 vige Pladsen for et nyt. I 1553 hærgedes atter en Del af Byen med Ild, og 1595 var det galt igen. Da gik ikke mindre end 37 Gaarde paa Søndergade og Fiskergade op i Luer. Ilden naaede lige til Byens sydlige Grænse og fortærede Porthuset ved Sønderport.

Aaen havde, sikkert fra den ældste Tid, været Vejles Grænse mod Syd. Grænsen mod Øst var til nyere Tider Greis-Aaens østlige Løb, — Greis-Aaen deler sig ved Stokbro, en jysk Betegnelse for Knippelsbro, i et vestligt og et østligt Løb, der senere kaldtes Mølle-Aa. Mod Vest naaede »Byfreden«, Byens Retsomraade, til det vestlige Løb, men Bebyggelsen naaede ikke længer ud end Baggaardene til Ejendommene paa Vestsiden af Klostret og Byens Hovedstrøg: Nørregade, Torvegade og Søndergade. Mod Nord strakte Byen sig til Broen over Mølle-Aaen for Enden af Nørregade. Nogen egentlig Befæstning omkring Byen har der næppe nogen Sinde været, om end der kan have været baade Hegn og Stakit og »Vindebro« — en saadan omtales i det XVII. Aarhundrede ved Nørreport — for at afgrænse Byens Rets- og Toldomraade.

Umiddelbart uden for Byens Nørreport laa og ligger endnu Vejle Hospital, som mulig stammer fra en middelalderlig Stiftelse, men hvis Oprindelse ikke kendes. Det nævnes første Gang 1542 i Anledning af noget Gods, som Christian III. tillagde det, og senere igen — 1558 — i en lignende Anledning. Syd for Byen laa Teglgården, der vistnok var anlagt af Munkene i Klostret. Den tilhørte i alt Fald dette ved Reformationen og blev i 1535 overdraget Byens Borgere.

Efter Reformationen blev der oprettet en Latinskole i Vejle, og den sidste Munk i Klosteret, Niels Bredal, »en fin, lærd og skikkelig Mand til Ungdommens Optugtelse«, nævnes som Skolens første Rektor. Blandt hans Elever kan nævnes Raadmandssønnen Anders Sørensen, der tog sin Fødebys Navn som Tilnavn og kaldte sig Vedel. Skolen laa umiddelbart op til Mølleaaen, bag Kirkens Kor. Men efter de

) Stuer. *) did.

store Ulykker, der i det XVII. Aarhdr. ramte Byen og affolkede den, sygnede Skolen hen. 1739 blev den, sammen med mange andre lærde Skoler i Smaabyerne, nedlagt, og Skolebygningen blev overladt Byen til et Sygehus, der igen efter Ombygning blev indrettet til »Administrationsbygning«, i hvilken bl. a. ogsaa Vejle Museum har faaet sin Plads.

Man har ikke nogen som helst Underretning om Gilder i Vejle, de Broderskaber eller Lav, som i alle danske Byer samlede Byens Borgere i fælles Interesse.

»FLEGBORG« GAMMELT GADEPARTI

Men der har uden Tvivl ogsaa her været saadanne Gilder, og blandt dem har Købmændenes været det fornemste. Købmændene dannede over alt i Middelalderens Bysamfund Overklassen, medens Haandværkerne som de mindre bemidlede udgjorde Underklassen. Købmændene alene havde Adgang til Byens Øvrighedsposter; det var dem, der styrede Staden og gav Tønen an.

En Købstad som Vejle og andre danske Kystbyer havde sin væsentligste Næring af Torvet og af Havnen. Paa Torvet solgtes og købtes der paa bestemte Dage af Ugen og paa en bestemt Tid om Aaret. I Dagene omkring en eller anden bekendt Helgens Navnedag holdtes der Marked. Paa Torvedagene kom Omegnens Bønder ind med deres Varer, der saa godt som alle faldt ind under Begrebet Fødevarer, som de byttede — ti rede Penge forekom kun sjældent i daglig Handel og Vandel — bort til Bymændene for de Varer, fremmede Landes Frembringelser og Haandværkernes eget Arbejde, som de havde Brug for i deres Bedrift, og som de ikke selv kunde avle eller fremstille ude paa Landet.

Paa de aarlige Markedsdage kunde baade Byfolk og Landfolk forsyne sig med Kram fra de udenbys og udenlandske Handlende, der drog om med deres Varer fra Marked til Marked og slog deres Boder op paa Torv eller Gade. Da man i enkelte Dokumenter fra det XVII. Aarhundrede finder Betegnelsen »Gammeltorv« for Torvet i Vejle, maa man antage, da denne Betegnelse sikkert bruges i Modsætning til Raadhustorvet, at Kirketorvet er Byens ældste Torveplads, og at Bebyggelsen er begyndt her, ved og med Kirken. I en tidlig Tid har Aaen paa Torvets Østside mulig været farbar for Baade og Pramme op til Torvet. Møllen er nemlig først bygget her under Svenskekrigen 1658—60, saa den har i tidligere Tid ikke været nogen Hindring for Sejladsen.

Byens egentlige Havn var i Sønderaa, i »Dybet« Øst for Sønderbro. Det har dog ikke været større Skibe, der kunde flyde herind. Saadanne maatte dengang som endnu, lige til Byens Havn blev gravet i første Halvdel af det XIX. Aarhundrede, losse og lade i Baade ude i Fjorden en lille halv Mil fra Byen. Skibsfarten paa Vejle har næppe, inden den nye Havns Anlæg, været af stor Betydning. I alt Fald ikke efter at »Dybet«, den gamle Havn, under Svenskekrigene var bleven ødelagt. Ved samme Lejlighed gik det ogsaa haardt ud over Byens Skibsflaade. Den bestod i 1634, efter at baade kgl. og kejserlige Tropper havde holdt Hus i Vejle 1627—29, kun af 2 Skuder paa 3 og 4 Læster og 1 »Sejlingsbaad« paa 1 Læst, »som brugtes især til at løbe inden Landet med«, altsaa op ad Aaen og handle med sorte Lerpotter (Jydepotter).

En særlig Indtægtskilde for Vejle var den ret betydelige Humleavl, der dreves af Byens Borgere. Den havde en saadan Betydning for Byen, at Borgmestre og Raad tog sig paa at bestemme, paa hvilke Dage og paa hvilke Steder, Humleplukningen skulde foregaa. Endvidere vedtog Magistraten Straffe for dem, der handlede imod dens Bestemmelser og Vedtægter. Den, der uden Minde, d. v. s. uden Tilladelse, borttog Humlestængerne i Humlehaverne, »schall stande i Halsz Jærnidt och mieste huis de haffuer med at fare«. I Krigene i det XVII. Aarhundrede blev mange af disse Humlehaver lagt øde af Fjenderne. Dog hørte der endnu i 1695, ifølge Grundtaksten af d. A., 95 Humlehaver til Vejle By.

Efter Reformationstidens Uroligheder havde Vejle som andre danske Byer Fred i Hundrede Aar. Men for Ildebrande og Pest blev man ikke forskaonet, selv om der ellers var Fred og Ro i Landet, og naar der i Optegnelserne kun mældes om een Pest i denne Periode, nemlig om Pesten i 1584, maa man ikke tro, at det var den eneste, der hjemsøgte Byen. Den optegnes kun, fordi det var den strengeste, — den bortrev 500 Mennesker, sikkert en betydelig Del af Byens Befolkning, der 1625 sattes til omtrent 1300 Sjæle. Men med 1627 var det forbi med de lykkelige og fredelige Tider. Først kom Kongens egne hvervede Tropper og dernæst de Kejserlige. De første hærgede og plyndrede som om de var i et fjendtligt Land, og Indbyggerne flygtede i Hobetal ud i Skovene og skjulte sig. Men da Kongens Tropper trak væk, kom de Kejserlige, og de slog sig ned i Byen og lagde sig til Borgerleje. De tog sig paa at befæste Byen, omdannede baade Raadhuset, det gamle Sortebrødrekloster, og Kirken, til Kasteller »med Volde, Grave og Pallisader«. I den Anledning blev den gamle Skolebygning, hvor der skulde bygges en Skanse, og andre Huse, der af strategiske Grunde laa i Vejen, sløjftet med Jorden. Under denne Krig blev ikke mindre end 200 Gaarde og Huse i Byen »nedderbrudt, brændt og øde«. I hele

Gader var Husene nedbrudt, Broen over Sønderaa var saa ødelagt, at man kun med Besvær kunde køre over den, Porthusene var nedbrudt, Kirken og Raadhuset saa ilde medtagne, at de næsten var faldefærdige. En Anmærkning i Byens Tingbog af 1632 om Borgmesteren Jens Bertelsens Gaard er i al sin Korthed meget oplysende om Borgernes Kaar i disse trange Tider: »Jens Bertilszens gaard bleff nederhuggen og nederbrødt af finderne, fordi att han icke vilde den forfrie med pendinge eller prouiant i nogen maade«.

Vejle var næppe begyndt at komme til Kræfter efter de kejserlige Troppers lange Besøg, før nye Ulykker brød ind over Byen. I December 1643 faldt Torstenson ind i Lan-

VEJLES GL. RAADHUS

det, og i Begyndelsen af 1644 rykkede Svenskerne ind i Vejle. Atter blev Raadhuset befæstet og adskillige Huse revet ned omkring det, og for yderligere at sikre sig, gravede Svenskerne et Vandløb, den saakaldte Midteraa, omkring den højeste og ældste Del af Byen. Mange af Indbyggerne flygtede fra Byen og lod Gods og Ejendom i Stikken som et let Bytte

for de graadige Fjender. Det synes næsten, som om der kun er bleven 54 Borgere tilbage til at bære den af Fjenderne udskrevne haarde Brandskatning. Af disse havde.

1 mistet	2,500 Rdl.	2 mistet	600 Rdl.
1 —	1,400 »	2 —	500 »
2 —	1,000 »	10 —	400 »
1 —	900 »	9 —	300 »
4 —	700 »	10 —	200 »

og 12 havde mistet mindre Summer under 200 Rdl.

Torstenson trak sig i Løbet af Forsommeren Syd paa igen, men kun for at blive afløst af Wrangel, der næppe har undladt at aflægge Vejle et Besøg paa sine Marcher Nord og Syd paa langs Østkysten. Da Fjenderne var borte, kom der Indkvartering af kongelige danske Tropper, som tyngede haardt paa den udsugede Befolkning. Og da Borgerne endelig blev fritaget for Indkvarteringen, maatte de drage til Frederiksdodde, hvor siden Fredericia blev anlagt, og gøre Skansearbejde »een Gang endogsaa 14 Dage i Træk med 6 Vogne hver Dag«, og dertil levere Proviant til de Soldater, som laa i Skansen.

Om Vejle By efter Krigen hedder det i en Synsforretning af 1645, at baade Raadhuset og Porthusene krævede betydelige og kostbare Istandsættelser, og »at den fjerde Part af Byen laa øde tillige med det, som tilforn i den kejserslige Krig var bleven ruineret«.

Atter gik der nogle Aar, hvor Byen langsomt begyndte at komme til Hægterne paa ny. Saa trak der et nyt Uvejr op, mere truende med Ødelæggelse end noget af dem, der hidtil havde hærget Byen. Frederik III. drømte om at gøre den nye By inden for Skansen paa Frederiksodde til en stor By, maaske endog til Landets Hoved- og Residensstad, og meddelte Vejles Borgmestre og Raad, at han agtede at »flytte Sejladsen fra Vejle til Frederiksodde, eftersom Vejle var en aaben By og i sidste Krig havde været Fjenderne til megen Nytte«. Med andre Ord, han agtede at nedlægge Vejle som Købstad. Men Vejle Borgere satte sig med Hænder og Fødder mod en saadan Plan, henviste til deres af Frederik III. selv og saa mange fremfarne Konger i Danmark bekræftede Privilegier, til alle de Ulykker, der havde ramt Byen under Krigene, til Borgerskabets Tab og Forarmelse og til alt det Arbejde og alle de Udgifter, som var bleven dem paabyrdede i Anledning af Skanseanlægene paa Frederiksodde o. s. v. o. s. v., at Planen blev stillet i Bero og Vejle By beholdt sine gamle Privilegier.

Foreløbig saac det ikke ud til, at den skulde have nogen Glæde af dem. Ti fra Slutningen af December 1657 til Oktober 1658 var Byen paa ny i Fjendevold og fra 1658 var den besat af polske og brandenborgske Tropper; de kom som vore Forbundsfæller, men optraadte med en langt større Vildskab og Grusomhed end selve Fjenden og som satte saa dybe Spor hos den ulykkelige Befolkning, at Minderne derom endnu er lyslevende paa Egnen.

For at gøre Maalet fuldt paa Byens Ulykker og Trængsler udbrød der en voldsom Pest, der hærgede Land og By og angreb Fjender og Venner det meste af Sommeren 1659. Da Freden var bleven sluttet 1660 var der heller ikke meget mere tilbage af Vejle By — kun 29 Gaarde og Huse stod endnu, men i en ynkelig Forfatning, og som oftest ubeboede. »Byen er næsten bleven øde og ganske ruineret og Folkene mestendels bortkomne og hendøde, som vemodigen er at beklage«. Folk flyttede under Krigen bort fra Byen og fra Polakernes og Brandenborgernes Raseri, og efter at Freden var sluttet flyttede de ud paa Landet for om muligt at bjærge Føden under mindre trykkende Forhold end i Byen med dens Indkvartering og Skatter og Byrder. 1672 talte Vejle By kun 712 Indbyggere. Og ved Forordningen af 1682 blev Vejle regnet med til de Smaabyer, der uden Skade kunde undvære Borgmestre.

Krigens Følger lod sig mærke længe efter. I deres graadige Søgen efter Bytte havde Polakkerne ledet Vandet bort fra en lille Sø oppe mellem de høje Bakker, i hvilken de troede, at Vejle Borgere havde nedsænket deres Skatte og Kostbarheder. Da Vandet strømmede ned, førte det en Masse Sand med sig, som skylledes ud over en Mængde af Humlehaverne, der blev ødelagt ved denne Lejlighed, og tillige ud i »Dybet«, saa ingen Fartøjer eller Baade kunde lægge ind til Bolværk mere. Al Handel ad Søvejen var dermed standset, og Byen kom kun langsomt til Kræfter. Hvor langsomt vil man forstaa, naar man hører, at der i 1793 endnu kun var 109 Gaarde og Huse, altsaa langt færre end der havde været, inden de fjendtlige Indfald tog deres Begyndelse i 1627.

Byens Vækst blev for en Del yderligere standset ved de to store Ildebrande, der hærgede den i 1739 og 1786 — ved den sidste, der var forudsagt — fortæller Sagnet — otte Dage i Forvejen af en sindssyg Pige, som selv indebrændte — lagdes Nørregade, eller mere end en Trediedel af hele Byen, i Aske. Da den lærde Skole paa Grund af Byens Ringhed blev meget lidt søgt, led den 1739 samme Skæbne som Latinskolerne i en Række danske Købstæder og blev nedlagt. I Hundredaaret 1672—1779 steg Indbyggerantallet med omtrent 200, til 950, i 1801 til 1310, i 1840 til 2705 og i 1890 til 9015.

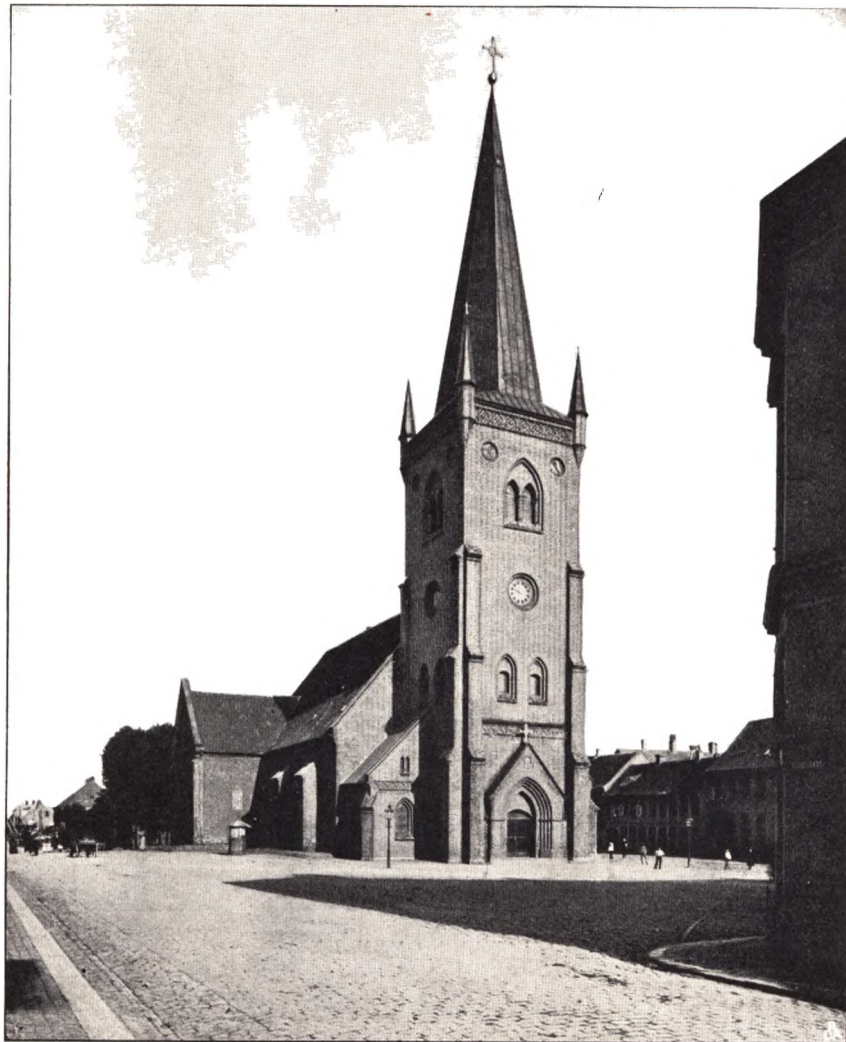

PARTI FRA TORVEGADE (NU DELVIS OMBYGGET)

Vejles Borgerskab talte i 1794 3 privilegerede Borgere, 1 Apoteker, 1 Farver og 1 Gæstgiver. Dertil 7 Købmænd, 4 »Kunstnere«, nemlig 2 Guldsmede, 1 Urmager og 1 Maler. Den havde 5 sluttede Lav, Skræddernes med 7 Mestre, Skomagernes med 9, Smedenes med 4 og Baadførenes med 7. Det sidste er et gammelt Lav og kan føres tilbage saa langt som til 1512. Uden for Lav var der i Byen 1 Bogbinder, 2 Sadelmagere, 3 Bagere, 2 Felberedere, 1 Handskemager, 1 Gørtler, 1 Hattemager, 2 Kobbersmede, 3 Murmestre, 2 Pottemagere, 4 Snedkere, 3 Tømmermestre, 1 Glarmester og 1 Parykmager. Hvor mange der ernærede sig af Ølbryggeri, Brændevinsbrænderi og Værtshushold, er ikke opgivet, men det var sikkert her som i andre danske Byer uforholdsmæssig mange.

Ved Siden af disse smaa Haandværk, som næppe fandt Afsætning uden for Byen og dens Opland, var der allerede da begyndt nogen Fabrikvirksomhed i Vejle.

I 1794 omtales saaledes bl. a. en Stivelse- og Pudderfabrik, der skal have haft stor Afsætning paa Grund af Værernes Godhed. Hvad der er af særlig Interesse er Anlægget af en Spindeskole i Slutningen af det XVIII. Aarhundrede. Det var nærmest Ønsket om at skaffe en passende Virksomhed for de mange fattige Børn i Byen,

VEJLE KIRKE

Vejle Bolte- og Møttrikfabrik, Steensens Margarinefabrik og en Række andre Fabrikker i forskellige Brancher.

Naar Vejle i det XIX. Aarhundrede er vokset saa betydeligt, skyldes det først og fremmest dens Havn. Der blev adskillige Gange i XVIII. Aarhundrede fra Byens Side gjort Forsøg paa at faae Myndighederne til at interessere sig for denne for Byen saa vigtige Sag, og i 1762 indgav en af Byens Borgere, Brosbøll, et Forslag til Indrettelsen af en Havn ved Vejle. I 1793 tog Toldinspektør Klingberg sig af Sagen, men havde lige saa lidt Held med sig som Brosbøll. I 1794 var Aaløbet saa tilstoppet, »at paa visse Tider af Dagen, og i Særdeleshed efter Stormvejr i mange Dage,

der ledede til Oprettelsen af denne Spindeskole, men den fik efterhaanden industriel Betydning. Og Bomuldsspinderiet er den Dag i Dag den Industri, der beskæftiger det største Antal Arbejdere i Vejle. 1901 blev tre ældre Bomuldsspinderier samlede i et Aktieselskab, Vejle Bomuldsspinderi, der sysselsætter 500 Arbejdere. Det har en Kapital paa 1½ Mill. Kroner og en aarlig Produktion af 4 Mill. Pund.

Ved Siden af Spinderierne er der i Vejle fremblomstret flere Dampværer og en betydelig Jærnindustri, saaledes Hess' i 1876 anlagte Jærnstøberi, der beskæftiger omtrent 300 Arbejdere,

SØNDERGADE (1907)

NØRREGADE (1907)

ikke en tom, fladbundet Baad kan komme ud og ind af samme, hvilket nu forarsager den ringe Skibsfart, Handel og Tilførsel og andre Indvaanernes Næringsveje af Søen«. Det var først ved den dygtige Amtmand H. Treschows Ihærdighed, at Bygningen af Vejle Havn med dens 4800 Fod lange Sejlløb ud til Fjorden blev paa-begyndt. Arbejderne var væsentlig tilendebragt i 1830, men Havnen er flere Gange, sidst i 1892, bleven udvidet og uddybet, saaledes at den nu kan modtage Skibe paa 18 Fods Dybgaaende. Byen havde i 1900 en Skibsflaade paa 97 Fartøjer med i alt 1071 Tons: deriblandt 5 Dampskibe paa 171 Tons.

NØRREPORT I 1907

Det er her som alle Vegne i vort Land de forbedrede Samfærdselsmidler, der har forvandlet de endnu ved Aarhundredets Midte idyllisk-fredelige, stillestaaende Købstæder til virksomme og travle Handels- og Fabriksbyer. Derfor ser man ogsaa Indbyggerantallet stige stærkest efter Jærnbanernes Anlæg. I 1868 kom Vejle som Station paa Østjydske Længdebane i Forbindelse med de andre østjydske Byer, baade mod Nord og mod Syd. I 1894 aabnedes den private Banestrækning til Give, og i 1897 den ligeledes private Bane til Vandel, som begge har knyttet det vestlige Opland nærmere til Byen. Mod Øst holder smaa Dampskibe Forbindelsen vedlige mellem Byen og de mange naturskønne Punkter ved Fjorden, og over Bogense og Kalundborg har Vejle fast ugentlig Dampskibsfart paa København. Vareindførslen til Vejle sker væsentlig ad Søvejen. Af de ca. 72,000 Tons Gods, som i 1901 indkom til Byen, kom de 44,000 pr. Skib. Men Udførslen besørages for den langt overvejende Del ad Banen, til Oplandet, der forsyner sig i sin Købstad.

H. BOESGAARD

NUTIDENS NÆRINGS LIV

DE ORIGINALÈ FOTOGRAFIER TIL
DETTE VÆRK ER UDGAÆDE FRA
FOTOGRAF H. P. JENSENS ATELIER

VEJLE BYES OG AMTS SPAREKASSE

UAGTET *Frederik den Sjette* havde givet Løsenet: »Nu ville vi alle spare«, var der ikke i Danmark i det 19. Aarhundredes første Aartier med de usikre Pengeforhold nogen frodig Jordbund for Sparekasse-Institutionen. Men hist og her fremstod dog en og anden Sparekasse, og i Begyndelsen af Aaret 1826 besluttede ogsaa nogle Mænd i Vejle at søge oprettet et lignende Foretagende her. Efter at Oplysninger var indhentede blandt andet ved Aalborg Sparekasse af Kaptain Bloch til Høgholt, sendtes disse til Amtmand Treschow, som efter at have overvejet Sagen henvendte sig til fem Mænd, Amtsforsvalter Worsaae, Landvæsenskommissær Ammitzbøll, Prokurator Seest, Købmand Gylding og Gæstgiver Worck, for at formaa dem til i Forening at udarbejde Planen til Oprettelse af en Sparekasse og paatage sig Bestyrelsen. De nævnte Mænd paatog sig Hvervet og fik under 9. Aug. 1826 kgl. Tilladelse til, at 50,000 Rdlr. kunde indsættes i Statskassen mod en Rente af 5 pCt. af de første 25,000 Rdlr. og 4½ af de næste 25,000, og i Forbindelse hermed erhvervedes den 10. November s. A. kgl. Bevilling til, at Indskudene ikke kunde belægges med Arrest.

Efter Ansøgning meddeltes den 21. Marts 1827 Bevilling til, at Indskudsbeviser og Kontrabøger maatte udfærdiges paa ustempleet Papir, og da nu Forberedelserne var gjorte, udsendtes den 2. Maj 1827 »Indbydelse til at deltage i en Sparekasse for Vejle Amt med underliggende Købstæder«. Indbydelsen sendtes rundt i Landet og navnlig til Præsterne, efter hvis Anmodning Kirkesangeren ved Kirkestævne oplæste Indbydelsen og »saavidt mulig forklarede dens Nytte for Menigheden«. Og nu aabnedes Sparekassen — som en af de første i Rækken udenfor Kjøbenhavn — Lørdag den 9. Juni 1827 Kl. 10 Form. i Gæstgiver Worcks Gaard og begyndte dermed sin Virksomhed.

Vedtægterne indeholdt bl. a. den (endnu gældende) Bestemmelse, at naar Afgang i Direktionen skulde finde Sted, var de tilbageblivende Direktører berettigede til at vælge i den afgaaendes Sted »en Meddirektør, der fortjener Medborgernes Tillid«, en Valgmaade, som i alt Fald for Vejle Sparekassens Vedkommende har haft god Virkning. Allerede i 1828 afgik Gæstgiver Worck ved Døden — hvorefter Kontoret flyttedes, først til Regnskabsfører Prokurator Schougaard og dernæst til Købmand N. Gylding, hvor det var indtil 1845 — og der valgtes i hans Sted ingen ny Direktør. Bestyrelsen bestod af kun 4 Medlemmer indtil 1863, da den forøgedes med et nyt Medlem, og for at imødekomme Ønsker fra Landboernes Side blev dette en Landejendomsbesidder, Proprietær Søltøft til Leerbæk.

Da det første Regnskab aflagdes, indestod 20,500 Rdlr., og Indskydernes Tilgodehavende steg herefter smaat, saa at der ved Slutningen af Regnskabsaaret 1837 kun

indestod 52,000 Rdlr. paa Interessenternes Konti, og ved Regnskabsaarets Slutning 1838 indestod kun 43,500 Rdlr., da Sparekassen havde set sig nødsaget til — paa Grund af Rentenedsættelse af det i Statskassen indestaaende Beløb — at nedsætte sin Rente af Indskud til 3 pCt.

I de herefter følgende Aar voksede Sparekassen meget stærkt, og da der i Slutningen af Aaret 1842 indestod 81,000 Rdlr., kom den Tanke frem at støtte de Ejendomsbesiddere, der maatte ønske at optage Laan, ved at udlaane af Sparekassens Midler mod 1. Prioritet og til en Rente af 4 pCt. Denne Side af Sparekassens Virksomhed, der paabegyndtes i 1843, udviklede sig efterhaanden til at blive fuldstændig sideordnet med den oprindelige Virksomhed og medførte en betydelig Fremgang for Institutet.

Sparekassens Vækst fortsattes fremdeles, og i mindre end 8 Aar fordobledes den indestaaende Kapital 2 Gange; Krigsaarene bragte kun en ubetydelig Nedgang, og fra 1851 tog man Bestemmelse om at anbringe en Del af Sparekassens Beholdning i realisable offentlige Papirer, der jo gav en højere Rente, end man fik af de Beløb, der indestod i Statskassen, og som kunde erhverves til en Kurs betydelig under *pari*.

Efter Krigsaarene voksede Sparekassen atter meget betydeligt. I 1853 indestod 279,000 Rdlr., næste Aar 337,000, og da den i Juni Termin 1855 havde forhøjet Indlaansrenten til 3½ pCt., tiltog den i dette Aar med 200,000 Rdlr., saa at der ved Slutningen af Regnskabsaaret 1856 indestod 583,000 Rdlr., hvoraf var udlaant 491,000 Rdlr. og anbragt i offentlige Værdipapirer 77,000 Rdlr.

Her kan nu nævnes, at i dette Aar afgik den længstlevende af Sparekassens Stiftere, Købmand Niels Gylding *sen.* ved Døden. Han var den, der havde virket længst i Sparekassens Tjeneste, og tillige den, der havde udført det største Arbejde, idet han saaledes fra 1829—45 gratis havde bestyret Sparekassens Regnskab. I hans Sted valgtes Kapt., Købmand S. C. Wulff, som udmeldte sig i 1879, uden at nogen da valgtes i hans Sted. De Mænd, der i den forløbne Aarrække indtil 1856 havde faaet Sæde i Bestyrelsen, var Prokurator Henckel, som var traadt til efter Ammitz-bølls Død 1831, og som havde fungeret til 1840; Assessor, Apotheker P. F. Friis, der fungerede fra 1839—60; Agent Linnemann fra 1840—61 og Cancelliraad Paludan 1854—64.

— Nu indtraadte imidlertid i 1857 den store Pengekrise med de deraf følgende store Krav til Sparekasserne — Krav, der her i Landet medførte en Tilbagegang af ⅙ af Sparekassernes Kapital og for Sparekassen i Vejle ca. 23 pCt. For at komme over Vanskelighederne valgte Sparekassen at stifte Laan paa sine Værdipapirer hos Nationalbanken, men da Renten af disse Laan var meget høj, maatte den lade sine Debitorer tage Del i det herved opstaaede Tab, og næsten alle indgik da ogsaa paa at betale 5 pCt. i Rente.

Forholdene bedredes dog snart, Indskudene tiltog atter, og ved Opgørelsen i 1862 indestod det samme Beløb som i 1856. Krigen i 1864 — under hvilken Værdipapirer og Regnskaber blev opbevarede i Privatbanken i Kjøbenhavn — bevirkede ingen Tilbagegang, og i 1868 indestod saaledes 963,000 Rdlr. Dette Beløb sank dog noget i de vanskelige Aar 1869—70.

— I 1860 var Assessor Friis fraflyttet Byen, og til Direktør i hans Sted var valgt Købmand A. Z. Gylding; i 1861 var Agent Linnemann død, og i hans Sted

var indvalgt Sønnen, Konsul E. Linnemann. Cancelliraad Paludan døde i 1864, og først i 1870 valgtes et nyt Medlem, Justitsraad Worsaae, der var Medlem af Direktionen til sin Død 1877, hvorefter Apotheker H. E. Friis valgtes ind i Bestyrelsen.

Til Trods for den stærkt stigende Konkurrence af nyoprettede Pengeinstituter saavel i Byen som paa Landet tiltog Sparekassen stærkt i Vækst i Aarene fra 1871—76, da Interessenternes Tilgodehavende androg 2,817,000 Kroner eller over 1 Million Kr. mere end i 1870.

SPAREKASSENS EJENDOM

Indtil 1875 havde Sparekassen kun haft Kontoret aabent for Ekspedition hver Lørdag, men fra 1. Januar 1876 besluttedes det at holde Kontoret aabent for Ekspedition hver Dag fra Kl. 10—4.

I 1877 og nærmest følgende Aar udtoges paa Grund af Konjunkturernes Slethed meget betydelige Beløb, hvorfor Sparekassen ligesom ved Krisen i 1857 valgte at optage Laan i Nationalbanken; men tillige maatte den realisere Størstedelen af sine Papirer og ligesom i 1869 modtage Laan privat af Direktør, Konsul Linnemann. Forholdene saa imidlertid temmelig mørke ud, og Folk fra Land og By holdt Møde for at forhandle om den bedste Maade til at raade Bod paa de vanskelige Forhold paa Pengemarkedet.

Da der omkring Slutningen af 1877 var Misligheder tilstede ved nogle af Landets Sparekasser, henstillede Vejle Byes og Amts Sparekasses Kasserer, Prokurator Schiødt, til Direktionen at lade foretage en grundig Revision af Kassen — til Beroligelse for Indskyderne — og dette Arbejde, der blev foretaget af Branddirektør Helms og

GODSEJER HJ. DE BANG

eftergaaet af Amtmand Nutzhorn, gjorde et særdeles godt Indtryk og gav til Resultat, at Sparekassens Tilsvær var 2,507,329 Kr. 52 Øre, medens dens Aktiver udgjorde 2,610,946 Kr. 98 Øre.

Imidlertid kom Sparekasseloven af 28. Maj 1880 med deraf følgende ordnet Regnskabsaflæggelse og betryggende aarlig Revision; Sparekassens Regnskabsaar afsluttes nu med Finansaaet, og dens Terminer for Renteberegning forandredes til 31. Marts og 30. September.

I 1881 var Konsul Linnemann rejst fra Byen og hans Plads i Direktionen besat med Kæmner Boesen. I 1882 var Købmand Gylding og i 1883 Proprietær Søltøft afgaaede ved Døden og deres Pladser besatte henholdsvis med Proprietær Thisted og Godsejer H. J. de Bang til Haraldskjær.

Efter Nedgangen i Slutningen af 70'erne begyndte Indskudene igen at stige i Begyndelsen af 80'erne, saa at den samlede Indlaanskapital i 1885 androg ca. 3 Millioner, og her indtraadte nu ligesom et Vendepunkt i Sparekassernes Liv. Renten, der hidtil havde været nogenlunde stabil, blev nu mere levende; under de billige Pengeforhold i 1886

JUSTITSRAAD JOHS. SCHIØDT

DIREKTØR THISTED

benyttede Staten Lejligheden til Konvertering af Statsgælden fra 4 til $3\frac{1}{2}$ pCt., og Kreditforeningerne konverterede deres Obligationer fra $4\frac{1}{2}$ til 4 pCt. Forskellige i Forbindelse hermed staaende Forhold medførte hyppige og stærke Svingninger i Renten, og Sparekassen, hvis Penge ellers altid havde været søgte og betragtede næsten ligesaa gode som Laan i offentlige Midler, maatte i 1894 for første Gang avertere sine Midler til Udlaan.

I den efterfølgende Tid indtraadte igen mere stabile Forhold, og siden 1899 har Indlaansrenten været 4 pCt.

Ved Slutningen af Sparekassens 75. Regnskabsaar, 1902, indestod paa Sparernes Konti 4,613,162 Kr. 04 Øre; ved Slutningen af Regnskabsaaet 1906 indestod 6,084,245 Kr. 59 Øre, og Reservefonden er nu vokset til 401,154 Kr. 89 Øre.

I 1890 var Apotheker Friis fraflyttet Vejle, og Kæmner Boesen døde i Maj 1900; men i 1899 var Sparekassens Kasserer, Sagfører Johs. Schiødt bleven Medlem

af Direktionen, og der valgtes ikke nogen ny Direktør i den afdødes Sted. Den nuværende Bestyrelse bestaar saaledes af Direktør I. Thisted, Vejle, Godsejer H. J. de Bang til Haraldskjær og Justitsraad Johs. Schiødt; sidstnævnte forestaar den daglige Ekspedition samt Kassererforretningerne.

Til ovenstaaende Hovedtræk af Sparekassens Historie og Udvikling, der er udarbejdede paa Grundlag af Direktør Schiødts Jubilæumsskrift, skal endnu føjes nogle

SPAREKASSENS STIFTELSE FOR VÆRDIGE OG TRÆNGENDE ENKER

Bemærkninger om Sparekassens Bygninger, Stiftelse og Gaver.

Da Sparekassen i 1835 havde opsparet en Kapital af 2,750 Rdlr., vedtoges det at oprette en Stiftelse for værdige og trængende Enker, og med dette for Øje opkøbtes af Major Kroghs Enke Ejendommen Matr. 172 paa Residentsgaden (den samme Ejendom, Sparekassen endnu ejer og bebør).

I 1869 lod Sparekassen de gamle Bygninger nedrive og opførte et Forhus til Gaden til Kontorer, Kassererbolig m. m. samt en Bygning inde i Gaarden. I denne Bygning, der ligger overordentlig hyggeligt i den af Træer overskyggede Gaard, er indrettet 6 Lejligheder i Stuen og 4 Lejligheder paa 1. Sal til Bolig for 10 værdige og trængende Enker. Med dette kønne Gaardinteriør er Sparekassen nu en af de stilfuldste Bygninger i Vejle.

I Sparekassens Vedtægter er optaget en Bestemmelse om, at dens Overskud, — efter at Vedligeholdelsesudgifter, Lønninger etc., samt hvad der uddeles i veldædigt Øjemed, er afholdt — overgaar til Reservefonden, og denne tilhører ved Kassens Ophør Enkestiftelsen.

Foruden de betydelige Beløb, Sparekassen har anvendt til denne Fribolig, har den bortskænket store Summer til mange forskellige Private og Institutioner i Byen og paa Landet. Siden den i 1877 fejrede sit 50 Aars Jubilæum, har den saaledes aarlig paa sin Stiftelsesdag uddelt 400 Kr. i Portioner paa 50 og 25 Kr. og i mange Aar hvert Nytaar uddelt ikke ubetydelige Beløb til trængende Familier. Ved dens 75 Aars Jubilæum i 1902 oprettedes flere Legater, og bortgaves store Beløb. Ogsaa paa anden Maade har Sparekassen ydet Bidrag i veldædigt Øjemed, hvoraf adskillige er komne ogsaa Landboerne og Landbo-Institutioner tilgode.

Som Vejle Byes og Amts Sparekasse i Henseende til Alder staar blandt de første i Rækken af Landets Pengeinstituter, har den ved sin Virken, By og Borgere til Gavn, paa ærefuld Maade indskrevet sit Navn i Vejle By's og Amts Historie.

VEJLE BANK

DEN 13. Marts 1854 samledes i Vejle fem Mænd, dels fra Byen, dels fra Oplandet, til et privat Møde, og ved en Bekendtgørelse i »Vejle Amts Avis« i de nærmeste Dage derefter fik man at vide, at disse Mænd havde vedtaget at virke til Oprettelsen af en Disconto- og Laanekasse for Byen og dens Omegn.

Tidspunktet var gunstigt, thi efter Krigen i Aarhundredets Midte var Næringslivet i vore Købstæder ved at vokse sig stort og stærkt, og en økonomisk Blomstringsperiode var allerede mere end indvarslet, samtidig med at Afhængigheden af Hovedstaden og senere af Hamborg var et overvundet Stadium.

Vi ser nu af forskellige Bekendtgørelser, hvorledes Planerne til Oprettelsen af en Laane- og Disconto-Kasse i Vejle skrider fremad mod Virkeliggørelsen: den 19. Juli 1854 afholdtes paa Raadhuset et Møde af dem, der havde tegnet Aktier, det meddeltes, at der var tegnet Kontantaktier til et Beløb af 29,500 Rdlr. og Indskudsaktier til Beløb 73,500 Rdlr.; der valgtes 10 Repræsentanter, Halvdelen fra Byen, Halvdelen fra Landet, samt 5 Suppleanter, og efter at Agent Linnemann, Købmændene H. J. Sørensen, Fogtmann og S. C. Wulff samt Cancelliraad Anchersen var valgte til Direktører, bebudedes Virksomheden aabnet den 1. September. Da Købmand Fogtmann imidlertid inden Bankens Start traadte tilbage som Direktør for at overtage Posten som Bogholder, valgtes i hans Sted Købmand S. Seligmann til Direktør, hvilken Stilling han beklædte til sin Død den 2. December 1888 — fra 1868 som administrerende Direktør.

I November 1873 udvidedes Aktiekapitalen til 250,000 Kr. og i August 1901 til 1,000,000 Kr., der er fuldt indbetalt.

Den 17. November 1903 nedsattes et Udvalg til at undersøge Spørgsmaalet om Tilvejebringelsen af nye Lokaler til Bankens Kontor, og paa et Møde den 25. Marts 1904 vedtoges det at opføre en ny Bygning i den Hensigt paa Bankens Ejendom paa Hjørnet af Kirketorvet, og der nedsattes et Byggeudvalg, bestaaende af Repræsentantskabets Formand, Stiftamtmand Bardenfleth, Fabrikant Hess, Proprietær Sabroe og Muremester Christoffersen, til at arbejde paa Sagens videre Fremme.

Og nu i dette Efteraar staar den nye Bygning fuldfærdig som et stolt og stateligt Hus, der hæver sin granitbaarne, røde, pilasterprydede Façade, kronet med Bankens Bomærke, myndigt og sikkert op over Kirketorvet og Kirkegade, det første stærke — og det mest blivende — Bygnings-Indtryk, den Fremmede modtager, naar han kommer til Vejle. Bygningen er opført af Arkitekt N. Christof-Hansen i Vejle, dog med Støtte af Arkitekt, Professor Martin Nyrop for de vigtigste Bygningsdeles Vedkommende, navnlig Façaden og Banklokalernes Udstyrelse.

Banken har i en lang Aarrække støttet saavel stedlige som andre Institutioner med Gaver, ligesom den i Anledning af sit 50 Aars Jubilæum uddelte ca. 14,000 Kroner i veldædigt og filantropisk Øjemed. I det Hele har Vejle Bank haft afgjort Betydning for Vejle By og Oplands Fremgang, og der er sikkert mangen god og sund Virksomhed, for hvilken Banken har været en Støtte.

— Fra to lejede Værelser er Banken saaledes nu rykket ind i et moderne, storstadsmæssigt og højloftet Palæ. Selve denne Vandring taler om den Triv-

BANKENS EJENDOM

INTERIØR FRA EKSPEDITIONS-LOKALET

sel og Fremgang, Vejle Bank har haft i sin Virksomhed, men med nogle Tal skal denne Vækst her yderligere anskueliggøres:

Udbyttet, som ikke i de sidste 40 Aar har været under 6 pCt., har i det sidste Ti-Aar været jævnt stigende fra 8 pCt. til 10 pCt. for de sidste 3 Aar.

Balance den 1. Juli 1855:

Kassebeholdning	33679.15	Contant Actie Conto	84500.00
Cambio Rigsmønt Conto.	89675.00	Indskuds - Conto	15200.00
Cambio Banco Conto	70850.00	Deposita Conto	85875.00
Inventarie Conto	100.00	Skyldige Deposita Renter	1048.53
		Correspondenter	4119.53
		Disconto af løbende Veksler	1273.56
		Overskud	2286.39
	<u>Rdlr. 194304.15</u>		<u>Rdlr. 194304.15</u>

Balance den 1. Juli 1906:

Debitorer:		Creditorer:	
Kassebeholdning	92,799.44	Actiecapital	1,000,000.00
Krone Veksler	2,111,373.49	Reservefond	350,000.00
I Conto-Curant udlaant	2,806,751.96	Andre Reserver	250,000.00
Fonds og Aktier	3,802,866.62	Indlaan	7,306,460.56
Udlaant i faste Ejendomme	335,002.00	Folio Conto	541,627.38
Partialobligations Conto	200,700.00	Udbytte Conto	100,680.00
Fremmede Valuta	19,847.16	Deposita Renter	97.49
Fremmede Mønter og Cupons.	10,315.88	Tantième Conto	22,422.91
Cupons og Rente Conto	7,354.46	Disconto af løbende Veksler	13,138.22
Inventarium	6,140.04	Forskellige Institutioner	4,175.00
Faste Ejendomme	150,000.00	Diverse Creditorer	164,447.12
Diverse Debitorer	285,117.88	Correspondenter	253,440.53
Correspondenter	114,284.46	Incasso Conto	11,118.64
Bygge Conto	79,967.02	Overført fra forrige Aar	4,912.56
	<u>Kr. 10,022,520.41</u>		<u>Kr. 10,022,520.41</u>

Repræsentantskabets Medlemmer er for Tiden følgende Herrer: Stiftamtmand V. Bardenfleth, K. af D., Dbmd., Formand; Creditforeningsdirektør A. Johnsen, R., Næstformand; Fabrikejer F. Brincker; Fabrikejer J. C. Christiansen, R., tillige Revisor; Proprietær, Amdsraadsmedlem S. Eskildsen; Proprietær H. Hartvigsen; Fabrikejer C. M. Hess, R.; Købmand C. W. Jensen; Købmand Frederik Poulsen, tillige Revisor; Proprietær N. C. Sabroe.

Suppleanter er: Murermester Christoffersen; Fabrikejer H. Steensen, tillige tilsynshavende Direktør; Møllejer J. R. Tams.

Direktører er endvidere P. B. Wulff, ansat fra 1. Juli 1889, og Jacob Petersen, ansat den 9. Maj 1900.

C. M. HESS' FABRIKER

FOSSUM Værk, Laurvik eller et andet norsk Fabriksmærke stod der paa de fleste af de Kakkelovne, hvis sorte mythologiske Ornament-Figurer, Jason, Achilles og Minerva — med eller uden Attributer — satte vor barnlige Fantasi i Bevægelse, medens Bøgeknunderne buldrede i Brændselslugernes rummelige Indre, og den syrlige, snærpande Lugt af Brænderøg anedes gennem Stuens Tasmørke.

Før forrige Aarhundredes Begyndelse og indtil Freden i Kiel levede Norge nemlig næsten alt Jærnstøbegods til Danmark, og det varede en rum Tid efter Adskillelsen, inden den danske Industri kunde staa paa egne Ben og fik vænnet sig til at indføre Raajærn fra England. Derfor holdt man Hævd over de gamle norske Ovne og skilte

C. M. HESS

sig nødig af med dem til Trods for alle deres Skrøbeligheder og Skavanker, thi det var dyrt og vanskeligt at faa dem erstattede.

Efterhaanden udviklede saa den hjemlige Jærnindustri sig; den tog Dampmaskinen og andre mekaniske Hjælpe-midler i sin Tjeneste, og Tekniken blev sikrere og mere fuldkommen. Samtidig med Sansen for bedre og sundere Boliger vaagnede ogsaa Kravet om bedre og

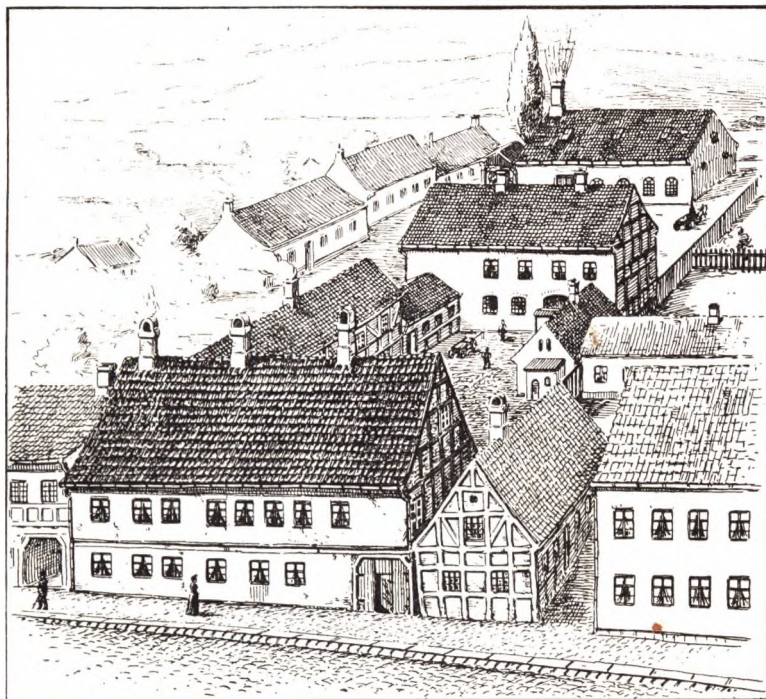
mere rationelle Opvarmningsapparater, den runde Kakkelovn fremstod, og der fulgte nu en Periode, da man kan sige, at en god Jærnkakkelovn og en »lang Klokk« (Regulatoruhr) blev Nødvendighedsartikler for saa godt som hvert Hjem paa Landet i Danmark, samtidig med at Befolkningen krævede stedse bedre og smukkere Ovne og hensigtsmæssige Komfurer.

Denne Udvikling har C. M. Hess' Fabriker gjort med.

Tusinder og atter Tusinder af Kakkelovne er sendt ud fra deres Værksteder, og nu er det ikke mere de gamle norske Navne, men det mere end landskendte Vejlemærke, man finder paa saa mange af vore sorte, lunende Venner.

En Oversigt over C. M. Hess' Virksomhed i de tredive Aar, der er gaaet, siden den paabegyndtes, er da i Virkeligheden en Oversigt over et Afsnit af dansk Erhvervslivs Historie.

— Den 1. April 1876 overtog Hess et lille Jærnstøberi i Grønnegade, en saare beskedne Virksomhed med gamle Bygninger, kneben Plads og yderst primitivt Materiel, hvormed en Arbejdsstyrke paa 7 Mand tilvirkede Kakkelovne. Støbningen foregik kun hver 10. Dag; da kom der ca. 3000 Pd. Jærn i Smelteovnen, og det var en hel Højtidelighed, — omtrent som ved Juleslagting paa Landet; — der krævedes lange Forberedelser forinden og Hvile bagefter, og om Lørdagen kom Arbejderne op i Jærnstøberens meget beskedne Kontor og fik udbetalt Ugelønnen, som

DEN GAMLE FABRIK I GRØNNEGADE

et stedse hurtigere Tempo for Udvidelsen.

Saa brændte en væsentlig Del af Fabriken i 1894 og blev bygget op fra Grunden paa Arealet mellem Dæmningen og Grønnegade, hvor nu et 75 Alen langt Forhus dækker for et Kompleks af Bygninger paa den stærkt udnyttede Grund. Men da heller ikke denne Udvidelse viste sig tilstrækkelig til at huse den stadig voksende Virksomhed, og der ikke var Mulighed for at faa mere Byggegrund inde ved Grønnegade, bestemte Fabrikant Hess sig til at erhverve en stor Ejendom i Vejle Enge, kun fem Minutters Gang fra den gamle Fabrik, og her opførtes nu en imponerende og fuldt moderne Fabriksbygning, som i Juni Maaned 1898 stod rustet med de nyeste og bedste Maskiner og Anlæg, færdig til at tages i Drift. Og samtidig blev Fabrikationen delt saaledes, at alle flade Ovne, Komfurer, Bygningsgods o. l. tilvirkes herude, medens alle runde Ovne fremstilles paa Fabriken i Grønnegade, hvor ogsaa Kontor- og Udstillingslokaler, Tegnestuer o. m. a. findes. I *hvor* høj Grad Virksomheden kræver stadig Forøgelse af Husrum, fremgaar eksempelvis deraf, at den bogstavelig har trængt Fabrikant Hess ud af Huset, lagt Beslag paa hans Privatlejlighed og tvunget ham til at flytte sine Penater andetsteds hen. —

Vi fortalte ovenfor, at der, da Fabrikant Hess begyndte Virksomheden, blev støbt hver 10. Dag ca. 3000 Pund; nu støbes der hver Dag ca. 40,000 Pd. i to Smelteovne, og to Dampmaskiner paa 200 Hestes Kraft og over 300 Mand har fuldt op at gøre Dag ud og Dag ind.

Mægtige Dampreladninger Raajærn transporteres til Fabrikernes Oplagspladser og føres herfra ved Elevator op i Smelteovnene, hvor Cinders og Jærn ligger i vekslende Lag. Det smeltede Metal flyder ud forneden i en fastmuret Beholder og rinder fra denne som en liflig farvet, lysende Strøm ud i Støbeskeerne og i For-

ialt beløb sig til ca. 80 Kroner.

Det var *dengang*. Der er forandret adskilligt siden!

Længe varede det ikke, inden Udvidelser og Forandringer ved Jærnstøberiet blev paakrævede, thi de Ovne og Komfurer, der tilvirkedes, talte godt for sig. Der blev da installeret en større Dampmaskine, 4 af Naboejendommene blev efterhaanden indkøbte; der blev bygget om og bygget til; Arbejdernes Antal voksede, og moderne Hjælpe-midler blev anskaffede, medens den bestandigt stigende Efterspørgsel efter det gode Fabrikat paabød

mene. Hermed er vi imidlertid hverken ved Begyndelsen eller Enden, thi forud gaar Formenes Tilblivelse — fra Tegnestuen til Billedhugger-, Modelsnedker- og Billedskærerværkstederne, hvorefter Træmodellen overføres i Jærn og ciseleres for saa endelig at kunne afgive den egentlige Form i Støbesandet.

Og der er ligeledes langt til Enden. Thi naar Jærnet er støbt, skal det renses for Sand og slibes paa roterende Smærgelskiver; det førstnævnte af disse Arbejder besørges paa Fabriken i Engene af en overordentlig fiks og sindrig moderne Ma-

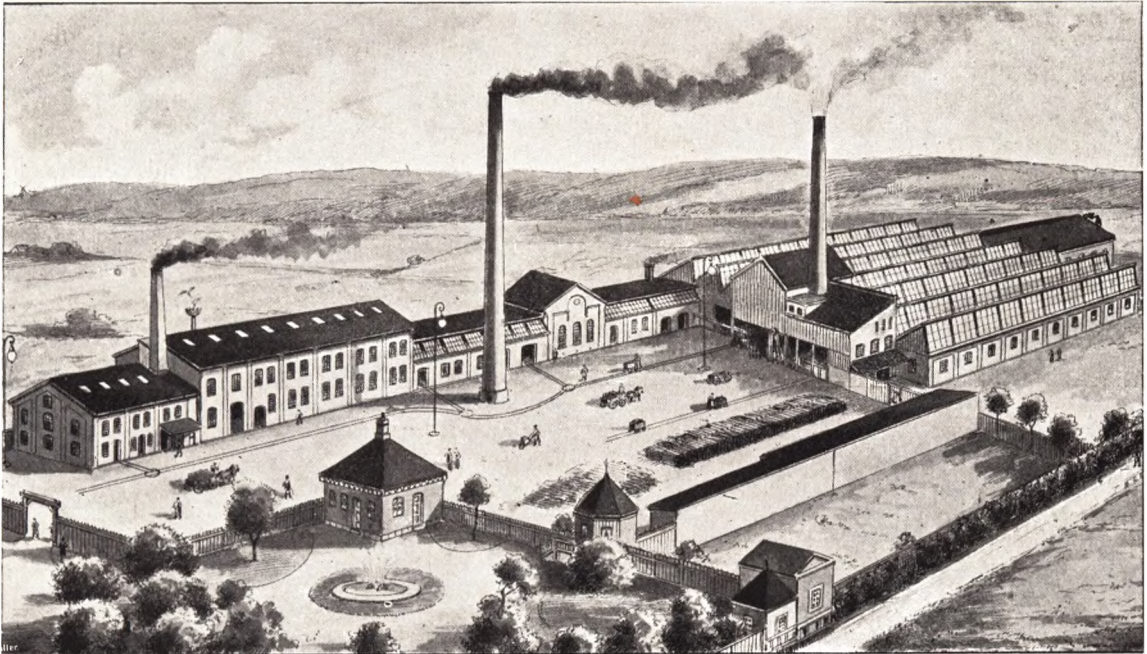

FABRIK A I GRØNNEGÅDE

skine, en »Sandstraaleblæser«, hvis Pust er saa kraftigt, at det vilde tage Huden af, om det skulde komme til at »aande« paa Haanden i Stedet for paa Jærnet. Efter Rensningen følger Sorteringen, Fordelingen til Sortérlagrene, hvorfra de mindre Stykker atter gaar til Sliberi og Polererværksted eller Drejerværksted og dernæst for enkelte Stykkers Vedkommende til Forniklingsafdelingen og Efterpoleringsværkstedet. Og sluttelig mødes og samles alle de forskellige Dele fra de særlige Værksteder og Lagere i Beslagværkstederne, hvor Stykkerne passes til, og Ovnens stilles sammen.

Nu er Ovnens *Ovn*, Tilblivelsen er fuldbyrdet, men endnu staar tilbage Behandlingen i Pudsekamret, førend den er rede til at gaa ud mellem Folk og sprede Lunhed og Hygge.

Som et Apropos netop til Ordet Hygge kan her indskydes, at da der sammen med Kravet om forbedret Konstruktion — bedre Udnyttelse af Brændselet — ogsaa rejste sig Ønsket om mere formskønne, stilfulde Ovne, sikrede Fabrikant Hess sig den fornødne kunstneriske Assistance til at opfylde dette Ønske. I Aaret 1901 indbød han fem af vore mest ansete yngre Arkitekter til at deltage i en Konkurrence med Tegninger til Ovne i forskellige Stilarter, og som Resultat af denne Konkurrence, ved hvilken de indleverede Tegninger blev bedømte af et sagkyndigt Udvalg, fremkom en Række meget smukke og smagfulde Ovne, der alle tilfredsstiller For-

FABRIK B I ENGENE

dringen om, at ogsaa Kakkellovnen ved sin Form og sit Udseende skal kunne tiltale Øjet og som et dekorativt Led passe ind i et stilfuldt udstyret Hjem.

Fremkomsten af disse Ovne i bestemte Stilarter gav Stødet til en hel Omvæltning i Ovnfabrikationen herhjemme. Efterat Hess sammen med Firmaet Lange, nu »De forenede Jærnstøberier« — startede en betydelig Ovnfabrik i Flensborg: »Vereinigte Nordische Ofenfabriken«, kan man finde Ovnene fra ovennævnte Konkurrence udstillede i selve Tysklands Hovedstad. Endvidere har Fabriken taget fat paa Fremstillingen af forskellige andre Typer, deriblandt tidssvarende aabne Kaminer — »Arnen« med det muntert brændende Baal, om hvilket Familien kan samle sig.

— Efter denne lille Afstikker vender vi atter et Øjeblik tilbage til selve Fabrikationsvirksomheden. Saa godt udnyttet end Værksteder og Lagerrum er i Fabriken i Grønnegade, er det dog selvfølgelig, at Pladsforhold og Lokaler her i nogen Grad er præget af den Begrænsning, som Beliggenheden inde i selve Byen medfører, og den Besøgende, der gennemvandreren hele den omfattende Virksomhed, Formerværksteder, Sliberier, Modelkamre (paa en Maade Fabrikens Hjærte- og Skattekammer), Forniklingsanstalt, Lagere for halv- og for helfærdigt Arbejde — han undgaar ikke

BESLAGVÆRKSTEDET, FABRIK B

STØBERIET PAA FABRIK B

en Vandring »berg auf, berg ab«. Men i de nyere og paa én Gang opførte Fabriksbygninger i Engene er Forholdene i denne Henseende ideelle; her ligger Lokalerne planmæssigt for hinanden, her er Organismen sluttet, saaledes at Raajærnet tages under Behandling i Bygningens ene Ende for, efter en Vandring fra den ene Maskine til den anden, fra Værksted til Værksted, sluttelig at staa færdigt forarbejdet i den anden Ende af Bygningskomplekset.

Til Anlægget her er endvidere for et Par Aar siden kommet en ny Lagertilbygning, Fabrikernes seneste Udvidelse indtil Dato.

Men disse Masser af Jærn, der tilvirkes, disse Tusinder af Kakkelovne og Komfurer, der aarlig fabrikeres, og som umiddelbart før Sæsonens Begyndelse fylder alle disse vidtløftige Lagere til sidste Plads, hvor gaar de hen?

Ja Kakkelovne, Komfurer, Bygningsgods, Opvarmningsanlæg o. s. v. er nu en Gang Nødvendighedsartikler. Se, hvor Nybygning rejser sig efter Nybygning Landet over, og betænk, hvorledes Fordringerne om det bedste, det mest besparende, det smukkeste stiger fra Dag til Dag. Fra trehundrede Forhandlere i Danmark, i Sønderjylland, paa Island og i Norge strømmer Ordrene ind. Virksomhedens Grænser er videre end Landets; Hygiejnen kræver sin Ret, Udviklingen paa dette Omraade hører aldrig op og betinger naturnødvendigt Virksomhedens Vækst — vel at mærke, naar man sørger for at holde Skridt med Udviklingen.

Og det er dette, Fabrikant Hess altid har ladet sig være magtpaaliggende. De nøgne Tal viser, hvorledes den lille Fabrik fra Midten af 1870'erne, — den, der med sine 7 Arbejdere producerede 150 Ovne og Komfurer aarlig, nu har udviklet sig til en af de største Virksomheder af sin Art i hele Skandinavien, et moderne, imponerende Fabriksanlæg, der foruden Bygningsstøbegods, Centralopvarmningsanlæg o. s. v. tilvirker ikke mindre end 25,000 Ovne og Komfurer om Aaret, og som nu til en Hær af Arbejdere udbetaler *dagligt* i Arbejds løn en Sum, der maa skrives med 4 Cifre.

— Der er maaske intet af »Eventyret« i dette, men det er i alt Fald en baade interessant og lærerig Virkelighedshistorie, at en ung dansk Haandværksmester har evnet at opføre en Bygning som dette Foretagende, saa at sige paa bar Bund, i Kraft af sin Energi, sin Flid og sit sunde Blik.

Og saa mangehaande Krav, som hans store Virksomhed end har stillet til hans Tid og hans Kræfter, har Fabrikant Hess dog lagt et stort Arbejde ogsaa i andre Opgaver og paa andre Omraader. Stærkt kommunalt interesseret og med megen Sans for sociale Spørgsmaal har han — som flereaarigt Medlem af Byraad og Skatte-ligningskommission — taget livlig Del i Byens offentlige Liv. Og virksom med Raad og i Daad ved Grundlæggelsen og Ledelsen af mange større Foretagender har han været blandt de ypperste af dem, der har bygget vor Tids Vejle op, gjort den lille Provinsby til den anselige og driftige, livskraftige Stad, som den nu viser sig for os.

Og endnu ét bør nævnes, fordi det hører med til Billedet af Manden. Han er i Dag som den store Skatteyder, som Lederen af en imponerende Virksomhed den samme jævne og ligefremme Mand som for 30 Aar siden, da han som ung Jærnstøber tog fat i den lille Bygning i Grønnegade. Mellem ham og hans Folk hersker det samme patriarkalske Forhold som dengang, og der er her ingen Kiler drevne ind i det gensidige Hengivenheds- og Agtelsesforhold mellem Arbejdsgiver og Arbejder.

Som C. M. Hess' Virksomhed er en Pryd og en meget betydende Faktor for Erhvervs livet i Vejle, er han selv blandt sin Bys bedste og betydeligste Borgere.

BRØDRENE CHRISTIANSEN

J. C., M. OG FR. CHRISTIANSEN

UDENOM Navnet Christiansen kommer man overhovedet ikke i Vejle. Det er blandt de første, den Fremmede faar at høre, naar han begynder at spørge ud om Byens Næringsliv og dens Mænd, og Byen selv har regnet med det i mere end en Menneskealder. Næsten som »Kanitverstan«s Navn i Eventyret dukker det — med det ene eller det andet Forbogstav — frem i Forbindelse med Aktieselskaber og al Stadens Foretagsomhed. Man møder det ved Nørreport og i Søndergade, i Bank og i Bod. Og som hin tyske Digter sagde om *sit* Navn: »Nævner man de bedste, er dette derimellem.«

— Jo, det skal nok vide at skaffe sig Opmærksomhed. Men kommer man det saa paa lidt nærmere Hold, hører saa Et, saa et Andet om de tre Brødre, J. C., M. og Fr. Christiansen, bliver det til mere end Opmærksomhed — Interessen og Respekten kommer til: thi dette er jo dog atter en Gang det gode gamle Eventyr om de tomme Hænder, der arbejdede sig frem til Velstand; Dygtigheden og Udholdenheden, der banede sig sejrrig Vej; Daleren, der blev en Lykkeskilling, fordi man agtede paa dens Egenskaber.

Enhver Historie om den, der viser sig som sin egen Lykkes Smed, — al Fortælling om oprindeligt Talent og Dygtighed, der med Sejghed og Taalmod, med Flid og fast Vilje bryder sig Bane, er jo fængslende. Og saaledes er ogsaa Brødrene Christiansens Historie et Stykke Roman fra Hverdagslivet og Arbejdsmarken, underholdende og nyttig til Ansporing og derhos tiltalende ved det Eksempel paa Sammenhold og godt Broderskab, som den frembyder.

Men lad os nu se paa Historiens første Kapitler:

Ude i Melhede i Tørring Vest for Horsens i et Husmandshjem voksede de tre Brødre op blandt en Flok paa fem. J. C., den ældste af de her omhandlede, kom i Skræderlære og tjente sig ved Professionen og ved Uldhandel nogle Hundrede Kroner sammen; og de var ikke let erhvervede, thi i de Dage fik en Svend 1 Mark om Dagen og maatte arbejde til Kl. 10 om Aftenen. Hvorledes hans Livsbane nu vilde have formet sig, om der ikke var stødt særlige Omstændigheder til, er ikke let at sige, men det blev ikke Naal, Saks og Pressejærn, der kom til at bestemme hans Vej; en Øjensvaghed tvang ham til at opgive Haandværket og forsøge sig med noget andet.

Og saa paabegyndte han da i 1863 sammen med den yngre Broder, M. Christiansen, der siden 1856 havde været i Handelslære (hos Konsul Thisted i Vejle), April Flyttedag en Købmandsforretning med blandet Handel ved Nørreport i Vejle. Tilsammen raadede de nok over en Driftskapital paa 1300 Rigsdaler, og fremmed

J. C. CHRISTIANSEN

Hjælp var der ikke Tale om, men Forretningen lod til at ville trives, — da saa Krigen kom i 1864 og bragte den ud af det slagne Spor.

J. C. var nemlig indkaldt til at skulle møde ved sin Afdeling til en bestemt Dato, og da Lyden af de første Skud rullede ned fra Bakkerne Syd for Byen, trak han i Støvlerne, tog Kassebeholdningen til sig og vandrede i Ilmarsch hjem til Forældrene i Tørring, hvor Kassen blev gemt i et gammelt »Klok'hus«, medens han

selv, sammen med flere Kammerater, drog videre Nord paa til Aarhus; og herfra kom han senere til sin Deling i Odense, hvor han iøvrigt efter 14 Dages Forløb blev kasseret paa Grund af sin Øjensvaghed.

Imedens havde Broderen i Vejle, M. Christiansen, ene passet Forretningen, som det bedst lod sig gøre i hine bevægede Tider. Det var ikke saa faa prøjssiske Dalere, der sprang paa Disken, og M. Christiansen gemte dem omhyggeligt i Strømpeskaffer, og hvergang et var fuldt, sendte han det ud til sit Fædrenehjem i Tørring, hvorfra Dalerne vanskeligere kunde finde paa at søge hjem til Tyskland igen. Ret drøje Dage var det imidlertid, og det var derfor kærkomment, da J. C. vendte tilbage og bragte med sig den næstyingste af Brødrene, Johan Christiansen (nu i Horsens), som var bleven opdraget paa Sjælland hos den ældste af Brødrene (der var Skolelærer), og som nu kom i Købmandslære hos dem.

Allerede i 1866 var Forretningen gaaet saa betydeligt frem, at de kunde købe Ejendommen ved Nørreport, og 1872 bragte en afgørende Udvidelse, idet J. C. Christiansen lejede en Forretning med Brænderi i Søndergade (i Knüttels Enkes Ejendom), saaledes dog, at begge Forretninger fortsattes i Kompagniskab, og at den yngste af Brødrene, Frederik Christiansen, som de i 1868 ogsaa havde taget i Lære, nu fulgte med den ældre Broder til Søn-

M. CHRISTIANSEN

FR. CHRISTIANSEN

dergade. Forretningen her flyttedes imidlertid 2 Aar senere lidt længere ned i Gaden, til det Sted tæt ved Aaen, hvor den endnu er, idet de af Kreditforeningen købte Ejendommen Nr. 29 og her paany satte det Brænderi i Drift, som tidligere havde været her, men som i de sidste 9 Aar havde ligget stille.

Paa begge Steder — saavel ved Nørreport som i Søndergade — gik Forretningerne nu stærkt frem

og maatte stadig udvides. I Vestergade drev M. Christiansen særlig paa med Handel med Korn og Foderstoffer, medens man i Søndergade fortrinsvis lagde Vægt paa Brænderiet og Butikshandelen. I 1874 havde de fleste af de Købmænd, der handlede med Trælast, sluttet sig sammen, og denne Virksomhed var bleven lagt ud paa Havnen.

I Vestergade havde M. Christiansen flere Gange bygget Pakhuse og i 1880 et nyt Forhus, og i 1884 fandt man det nu betimeligt at ophæve Kompagniskabet. Begge Forretninger blev iøvrigt fortsatte i samme Spor, og Aaret efter Adskillelsen overtog Frederik Christiansen Købmandsforretningen i Søndergade. J. C. fortsatte imidlertid

M. CHRISTIANSENS PAKHUS VED HAVNEN

fremdeles Brænderivirksomheden, som først i indeværende Aar er bleven lejet ud til den yngste af Brødrene.

Ser vi tilbage til Vestergade, finder vi, at M. Christiansen stadig udvider sin Korn- og Foderstofforretning, bygger det første Silopakhus i Vejle i 1893 og driver hele Virksomheden frem til et meget betydeligt Omfang; i 1898 bliver Butiksforretningen lejet ud, men der er endda nok at tage vare. I det sidste Aars Tid har M. Christiansens ældste Søn, C. T. Christiansen, deltaget i Forretningens Ledelse. Han har faaet en omhyggelig handelsmæssig Uddannelse, blandt andet ved fleraarigt Ophold i Tyskland og England, og han synes at have Betingelserne for med Tiden at kunne drive den Virksomhed, som Faderen har skabt, fremad i dens hævdvundne solide Spor.

Thi medens de har drevet deres egne store Forretninger med Flid og Energi, træffer vi nu ogsaa Brødrene Christiansen som Medstiftere og Parthavere i de fleste

Aktieforetagender, der fremstaar i Vejle, det vil altsaa sige, de er Sjælen i en stor Del af Byens blomstrende Erhvervsliv og tager et kraftigt Tag i med for at bringe Vejle frem til den fremskudte Plads, som den nu indtager blandt de mest foretagsomme og virksomme danske Provinsbyer. J. C. Christiansen er saaledes Medstifter af Vejle Bomulds-spinderi og begge de ældste Brødre Parthavere i en Mængde Foretagender, saa-

C. T. CHRISTIANSEN

som Vejle Dampbaadsselskab, Saalelæderfabriken, De danske Blodfoderfabriker, Vejle Bolte- og Møtrikfabrik o. m. a. Og i det Hele kan det siges, at de har haft en lykkelig Haand — med andre Ord, de har haft det kloge Fremsyn, det sunde købmandsmæssige Blik og Fremdriften.

Til det medfødte Handels-talent, det, der ofte fostres netop af Jyllands magre Hedejord, har de føjet Egenskaber som Flid, Sparsommelighed og Virketrang, og

derfor er deres Roman bleven saa lykkelig i sin Udvikling. Vi begyndte med at sige, at enhver er sin egen Lykkes Smed, — Brødrene fra det lille Hjem i Melhede har smedet rigtigt! At de heller ikke — ved Siden af deres egne betydelige Virksomheder — har skyet Arbejde for Samfundet og deres Medborgere, og at de derfor har vundet disses Tillid og Paaskønnelse, fremgaar af hele deres Position i Vejle Borgerskab. Som officielt Vidnesbyrd herom bærer J. C. Christiansen Ridderkorset siden 1901, i 18 Aar har han siddet i Byens Raad, i 20 Aar været i Repræsentantskabet for Vejle Bank, er Bestyrelsesmedlem af Vejle Telefonselskab o. s. v. M. Christiansen har siddet i Ligningskommissionen i en halv Snes Aar og har været Formand i Vejle Handelsforening siden 1896.

STEENSENS MARGARINEFABRIK

AKTIESELSKAB

Vi ser i Butiksvinduerne Blikdaaser med farvestærke, lokkende Billeder af yppige, tropiske Frugter. Spekulationen er rigtig, Fantasien sættes i Bevægelse ved disse Farver og denne Fylde; der dæmrer, halvt ubevidst, Omridsene af et eksotisk Landskab med Sol over svajende Palmer, med gyldne, glødende Frugter, lifflige og lædskende — altsammen en for Salget af de preserveerede Sager saare gunstig Række Stemnings-svingninger. Eller man søger et Mærke kondenseret Mælk, eller maaske en lækker Dessertchokolade, hvormed man skal dække et ikke ukærkomment Tab i »Fillipine«; saa fanges Opmærksomheden af en

FABRIKANT H. STEENSEN

Reklameplakat med Køer paa frodige Bjærggræsgange, af en Emballage med sirlige Mejeripiger med Mælkespand paa Hovedet. »Alpenglüh«, Klängen af Kvægets Klokker i Dalen melder sig langt tilbage i Bevidstheden, — og uvilkaarligt fødes der Lyst til det Produkt, der sættes i Forbindelse hermed.

Paa lignende Vis med Steensens Margarine.

Fabriken har et lille Reklamehæfte fra sine første Dage, et lille Landskab med røde Fabriksbygninger under en grøn, skovklædt Bakkeaa, en smilende Idyl, en dansk Sæter. Idéen i denne Form for Reklame er rigtig, som Fabrikens Grundlægger greb rigtigt ogsaa *deri*, at han indenfor sin naturskønne Hjembys Omraade valgte en af de skønneste Pletter til Plads for sin Fabrik. Enhver, der har set Steensens Margarine-Fabrik — i Virkeligheden eller i Afbildning —, forbinder uvilkaarligt med Produktet en Fornemmelse af Friskhed, af Skov, af Græs, af Sol. Kan der tænkes nogen lykkeligere Tilknytning, nogen gunstigere Idéassociation for en Fabrik, hvis Virksomhed er Fremstilling af Kunstsmør!

Og den samme Fornemmelse af Renhed og Friskhed bevares, ja øges, naar man kommer ind i Fabriken.

Man følger Fremstillingen: fra Smeltekammeret, hvorfra Oleo-Margarinen — Oksefedt, som Stearinen er smeltet fra — løber sammen med den klare vegetabiliske Olie ned i Beholdere for saa sammen med syrnet Mælk at tappes over i Kærner, hvor den inderlige Blanding foregaar. Og videre følger man Produktet paa dets Vej til Fuldendelse: naar Massen kommer ud af Kærnen, køles den med Isvand, æltes ved Valser, tumles og vendes ved en Plov — Fingre kommer ikke i Berøring med den — æltes sammen med syrnet Fløde eller syrnet Mælk og foreligger endelig færdig som en yderst appetitlig Vare, med en svag Vellugt netop af Græsgange, en kølig Friskhed, der korresponderer med de Fornemmelser, som »nykærnet Smør« vækker hos os.

Thi det er jo netop dette: *Naturam furca pellas ex* o. s. v. Vi kan længe nok lade Kemikere og Fordøjelsesspecialister forsikre os, at Margarine er *mindst* lige saa

nærende og sundt som Natursmør. Som Eventyrets tapre Skræder gaar det os, selve Ordene »nykærnet Smør« parrer vor Næse og Gane — det er som Fyenboerne, der mimrer med Munden, naar de gaar forbi en Boghvedeaager. Forsikringen alene gør det ikke. Men selve *Varen*, ren og lækker, pynteligt emballeret i Ballier eller Blikdaaser, kan besejre, — og gaar man gennem Fabriken, strækker man uvægerligt Gevær. For her er netop alt det, vi forbinder med Begrebet Mejeri: den let syrlige Mælkeduft, der kun behageligt iblandes en Anelse af Oliens Vellugt af Nøddekærner; Pladsken og Brusen af klart og frisk Vand, Ismaskinernes Kølighed, Ælten og forsigtig Baksning — det hele Apparat, som vi kender det, kun at her har Maskinerne afløst de bararmede Mejersker, et Changement, som dog — med al Respekt for Mejersker — ikke kan siges at være af det onde.

*

*

*

Steensens Margarine-Fabrik har Navn efter sin Grundlægger. I 1880 etablerede den 27-aarige Hans Slott Steensen — en Haandværkersøn fra Vejle — sig dér i Byen som Købmand med Korn- og Fødestoffer, og Handelstalent, som han var, lykkedes det ham ved Energi og Paapasselighed at drive Forretningen betydeligt i Vejret. Imidlertid var den franske Kemiker Mège-Mouriès Opfindelse, Fremstillingen af et Surrogat for Natursmør ved en Blanding af rensed Oksefedt med forskellige Olier og syrnede Mælk, ved at slaa an. I Begyndelsen af 1880'erne havde man i Holland faaet Øje for Opfindelsens Betydning, og et Par Aar efter naaede den til vore Breddegrader.

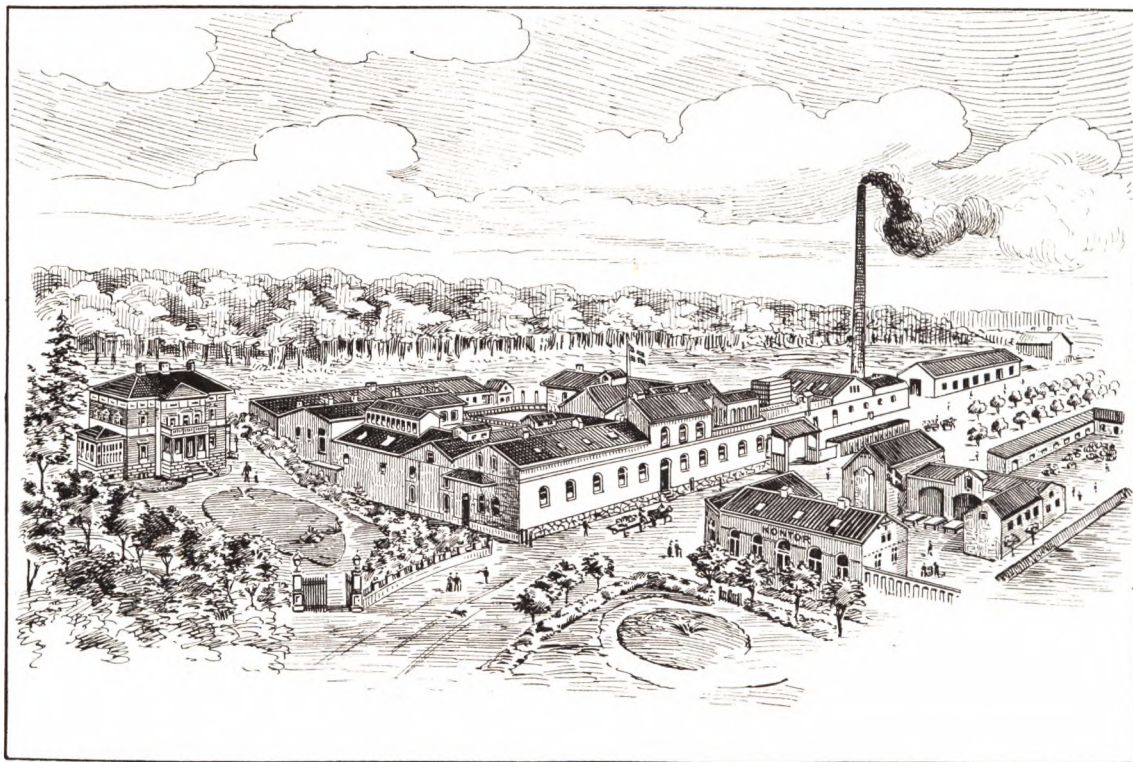
I November Maaned 1889 paabegyndte da Steensen Tilvirkning af Margarine i en lille Fabrik, han havde anlagt i Vejle Skov ved Vejen ud til det kendte Udflugtssted Skyttehuset. Det var intet imponerende Bygningskompleks, der klumpede sig sammen om Dampskorstenen ved Foden af Bakken, og det manglede ikke paa kloge Folks Hovedrysten: det kunde saamænd aldrig gaa! — Men det *gik*. Allerede

Aaret efter var en betydelig Udvidelse paa krævet, næste Aar igen saa' nye Bygninger rejse sig, og Fabrikatet var snart landskendt og stærkt efterspurgt. Alle nye Opfindelser og tekniske Finesser blev indførte og bragte til Anvendelse i Fabriken; der blev indlagt Ismaskine, eget elektrisk Lysanlæg, Kærnernes og Æltemaskinernes Tal voksede, og snart var det en af Landets betydeligste Virksomheder.

FABRIKEN I 1889

Imidlertid begyndte saa Fabrikant Steensen, der ved Siden af sin Forretningsvirksomhed havde mange andre Interesser (Byraadsmedlem fra 1895—1901, Direktør i Vejle Bank fra 1901, Bestyrelsesmedlem i Den danske Sømandsmission o. s. v.), at omgaas med Tanken om at omdanne Forretningen til et Aktieforetagende, og denne Tanke blev ført ud i Virkeligheden, idet Fabriken 1. Januar 1903 gik over til et Aktieselskab med en Kapital af 600,000 Kroner. Som administrerende Direktør blev ansat Hr. H. G. Knudsen, der havde været Steensens Medarbejder

FABRIKEN I 1906

lige siden 1891. Aktieselskabets Bestyrelse bestaar nu af Fabrikant Steensen, Formand; Bankdirektør Jacob Petersen (Vejle Bank) og Overretssagfører Axel Bang, Kjøbenhavn. Direktør er Hr. H. G. Knudsen.

Og stadig gaar Virksomheden frem i Omfang, i teknisk Ypperlighed og Anseelse. Paa Fabriken i Vejle sysselsættes mange Arbejdere og Funktionærer, og i Kjøbenhavn, i Odense, i Aarhus og i Nykjøbing paa Falster har Selskabet Filialer med Kontorer samt Agenturer og Lagre i næsten alle danske Byer. Forbruget af Margarine er jo stedse stigende, Modviljen mod »Kunstmørret« er snart kun en Fordom, der stilles lige med Overtro. »Stjerne«-Mærkerne og Mærket »Bedste« fra Steensens Fabrik er kendte og skattede af Husmødre over hele Landet, — og naar i vore Dage en Digter lavede Eventyr om en tapper Skræders Kamp med lækkersultne Fluere, vilde han ikke lade en Krukke nykærnet Smør, men en Bøtte Stjerne-Margarine figurere.

En Bøtte lysegul, svagt duftende, lækker Margarine fra Fabriken under Vejle skovklædte Bakker.

AKTIESELSKABET DE DANSKE BOMULDSSPINDERIER (FORHEN »VEJLE BOMULDSSPINDERIER«)

I Slutningen af Halvfemserne var Vejle vel nok den af Landets Provinsbyer, der forholdsvis gik stærkest fremad. Nye Fabriker startedes, ældre Anlæg udvidedes, og hele Gader byggedes hvert Aar. Indbyggerantallet steg i denne Periode med over Tusinde Mennesker aarlig, og hele nye Bykvarterer voksede frem. Folk i Nabobyerne kunde slet ikke forstaa, hvad der gik af det hidtil saa stilfærdige Vejle, og ikke faa af de gamle, konservative Vejleensere rystede paa Hovedet og mente, at denne rivende Udvikling ikke var sund og naturlig. Der var jo gjort meget for at faa Folk til at tro, at Industri ikke kunde trives i Danmark, og man kan derfor ikke undres over, at det var med blandede Følelser, en stor Del af Byens Borgere saa de mange nye Skorstene skyde i Vejret.

Det mægtige Opsving, som Byen tog i disse Aar, skyldtes først og fremmest Bomuldsspinderiernes Fremkomst og hurtige Udvikling. Indtil Aaret 1892 blev der overhovedet ikke spundet Bomuld i Kongeriget Danmark. Dette var saa meget mærkeligere, som ellers hvert eneste Land i hele Evropa paa dette Tidspunkt havde sine egne Bomuldsspindrier, og i vore Nabolande Norge, Sverrig og Tyskland var det endogsaa en gammel Industri. Mærkeligt var det ogsaa, at det netop blev Vejle, hvor den nye Industri først skulde sætte sig fast, thi til Vejle indførtes der kun et ringe Kvantum Bomuldsgarn. Garnet brugtes jo af de store Bomuldsvæverier, og disse havde hjemme i andre Byer, navnlig i Kjøbenhavn, Odense, Fredericia, Horsens og Aalborg.

Det var saaledes ikke ydre eller særegne Betingelser, der gjorde Vejle til »*the second Oldham*«, men det var alene den Omstændighed, at Initiativet til at indføre denne nye Industri i Danmark toges af Mænd i Vejle. Banebryderne paa dette Omraade, de, der i Aaret 1892 byggede »Vejle Bomuldsspindri«, var Fabrikant J. C. Christiansen, Fabrikant M. Hansen og Sparekassedirektør J. Thisted, alle af Vejle, samt Grosserer P. M. Ørsnes af Aarhus. M. Hansen var administrerende Direktør. Det lykkedes snart at faa Spindriets Fabrikat anerkendt, og Fabriken udvidedes første Gang i Aaret 1894 og anden Gang i 1897 og fik da paa det nærmeste den Størrelse, den har nu.

DIREKTØR LØFBERG

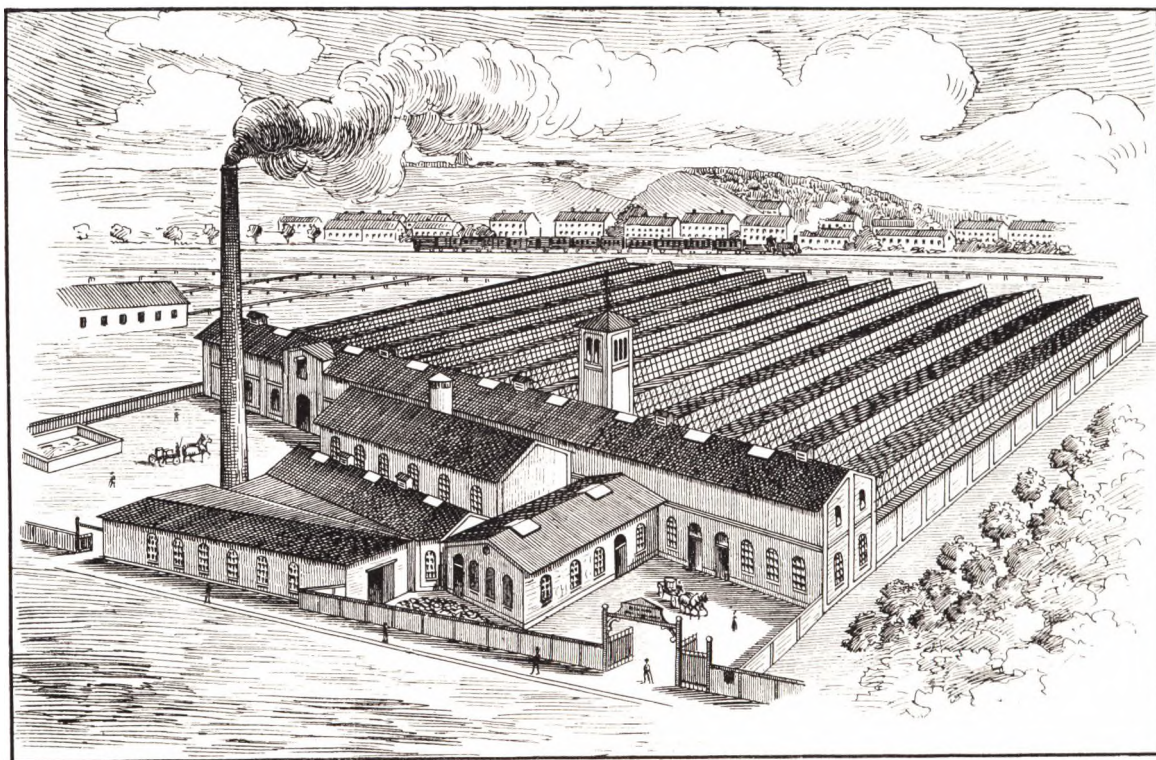
I Aaret 1895 tog da-værende Købmand Peter Løfberg Initiativet til Oprettelsen af det næste Bomuldsspinderi.

Efter at have foretaget mange forskellige Forundersøgelser henvendte han sig med sin Plan til da-værende Prokurist N. Houmann, og de to Her- rer arbejdede derefter i Fællesskab videre paa Sagen. I Efteraaret 1895 kunde det nye Firma »Vejle Bomuldsvarefabrikker«

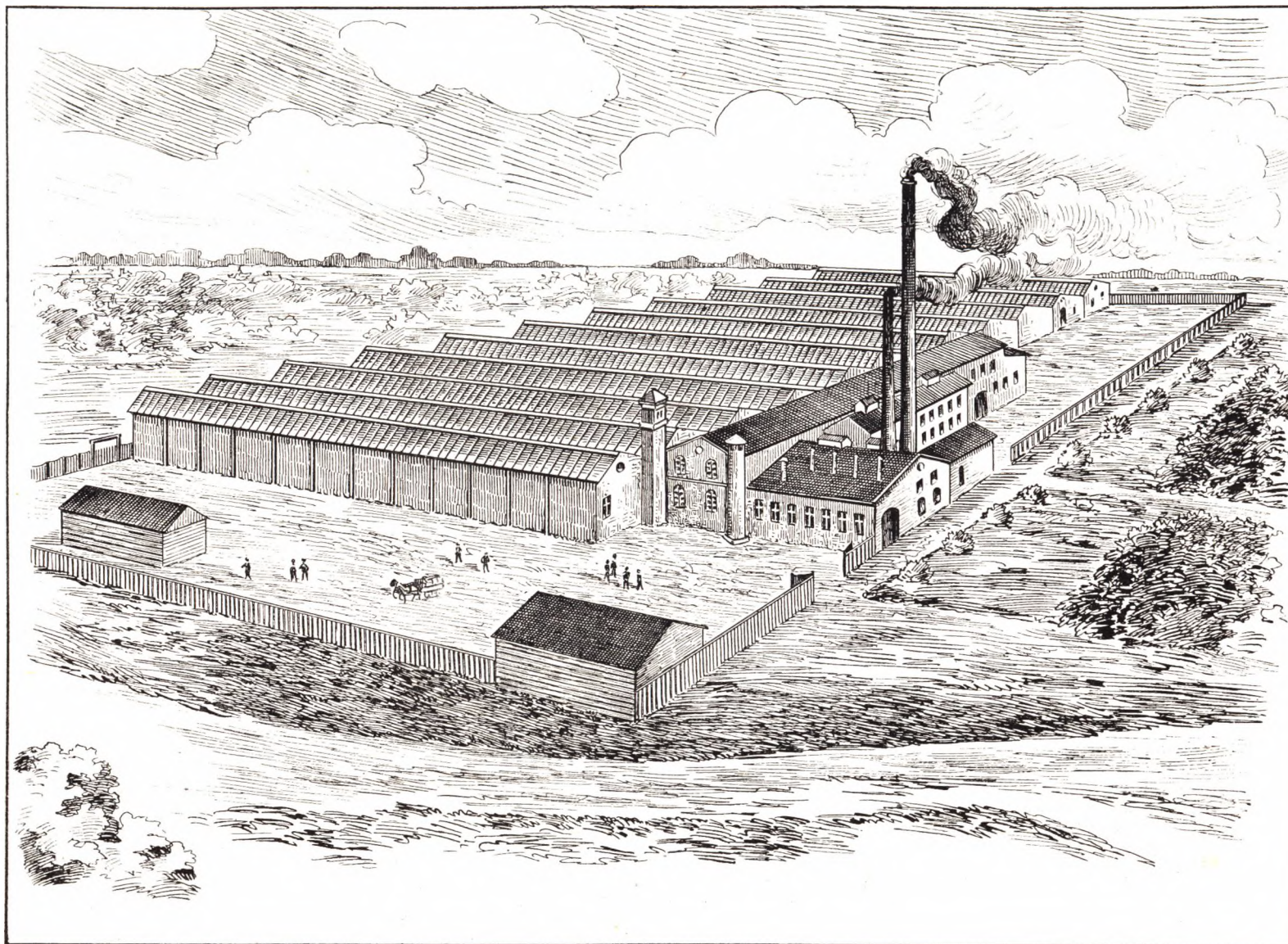

DIREKTØR HOUMANN

anmeldes til Firmaprotokollen. Løfberg og Houmann blev aktive Deltagere, og Købmændene Ad. Erasmi og Johs. Neckels af Lübeck (Firmaet C. G. Erasmi & Co.) var passive Interessenter. Den nye Virksomhed, der kom i Gang i Maj 1896, omfattede straks baade Spinderi og Væveri, men det gik snart op for Deltagerne, at denne Kombination mellem Spinderi og Væveri ikke

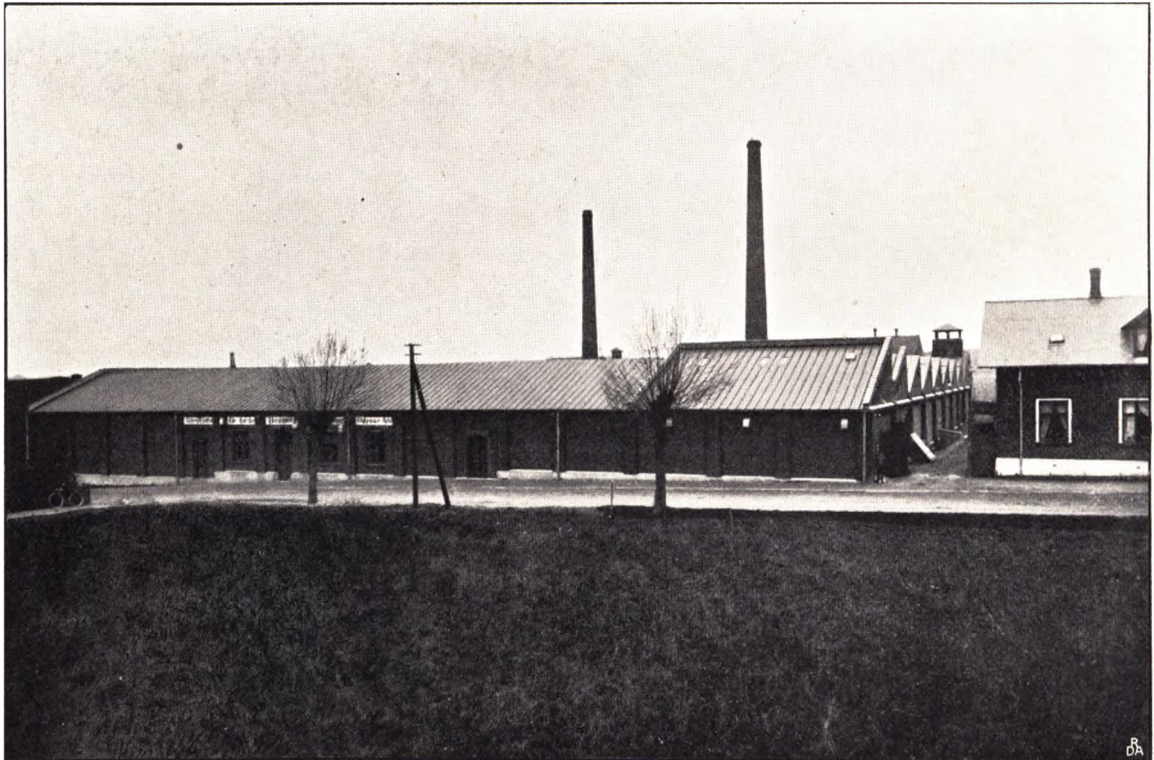
SPINDERIET I HAVNEGADE, VEJLE

SPINDERIET VED VARDEVEJEN I VEJLE

passede for vore hjemlige, smaa Forhold. Alle de til Væveriafdelingen hørende Maskiner solgtes derefter til Købmændene Jacob Bundegaard og Th. Eldrup, og Virksomheden overgik til kun at omfatte Bomuldsspinding. Efter to meget betydelige Udvidelser i 1897 og 1900 fik Bomuldsspinderiet ved Vardevejen paa det nærmeste den Skikkelse, det har endnu.

Imidlertid havde Konsul Chr. Mogensen, Odense, i Aaret 1898 bygget et nyt Bomuldsspinderi ved Ruggaardsvej i Odense, og Produktionen af Bomuldsgarn i Danmark var ved Slutningen af det nittende Aarhundrede bragt saa højt op, at man

ODENSE BOMULDSSPINDERI

begyndte at ængstes for den tiltagende Konkurrence. Saa opstod Tanken om at forene de ovenfor nævnte tre Spinderier, og Sammenslutningen fuldbyrdedes den 1. Januar 1901. Det nye Firma, der fik Navnet »Vejle Bomuldsspinderier«, startedes med en Aktiekapital af $1\frac{1}{2}$ Mill. Kr. samt et Laan paa 1. Mill. Kr.

Alle de Fordele, man havde ventet sig af Sammenslutningen, naaedes. De tre Fabriker indrettedes efterhaanden til hver at spinde sine Specialiteter. Derved formindskedes Driftsomkostningerne, og man opnaaede, at hvert Spinderi kunde spinde netop den Bomuld, der var bedst egnet til den paagældende Fabrikation. Siden 1903 har Produktionen været jævnt stigende. Den andrager i Øjeblikket daglig 25,000 lbs.

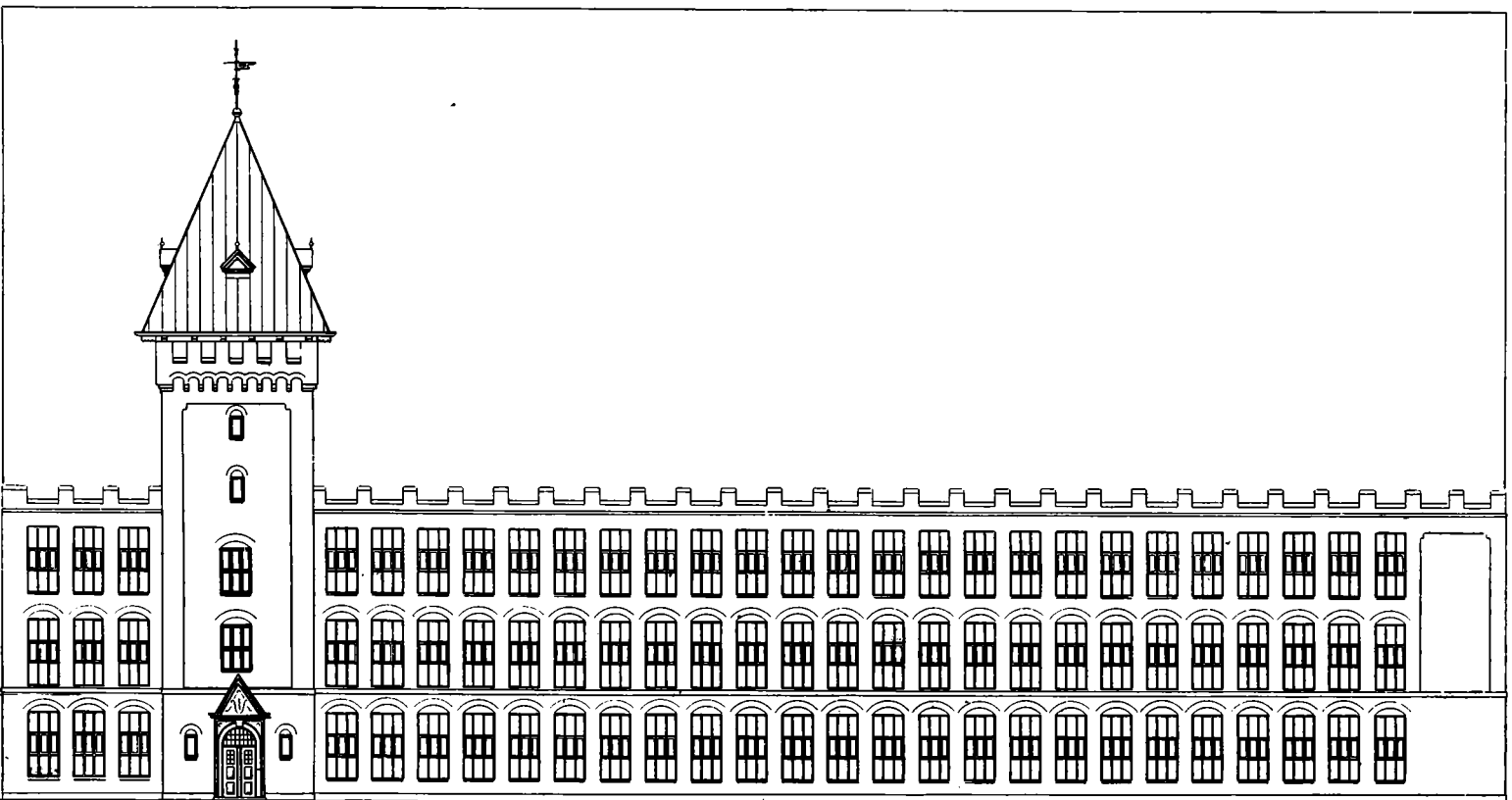
I de to sidste Aar har Spinderierne trods den ovennævnte betydelige Produktion ikke fuldt ud kunnet tilfredsstille Efterspørgslen, og Bestyrelsen besluttede derfor i Sommeren 1906 at forelægge Aktionærerne Forslag om at bygge et nyt, større Bom-

uldsspinderi i København og i den Anledning at udvide Aktiekapitalen fra 1 1/2 til 2 Millioner Kroner samt at forandre Firmaavnet til »De danske Bomuldsspindere«. Disse Forslag vedtoges enstemmig, og det nye Spinderi er allerede under Opførelse og ventes at komme i Gang i Maj 1907.

Naar det nye Spinderi er kommet i fuld Drift, vil Selskabets 4 Spinderies eje et samlet Spindelantal af ca. 75,000, der drives ved ialt 2500 Hestes Kraft. De fire Fabrikker vil komme til at beskæftige ialt ca. 1000 Mennesker.

Vejle Bomuldsspindrier er saaledes blevne Byens største Foretagende og har haft en overordentlig stor Betydning for Næringslivets Udvikling i Vejle. Med Anlægget af det nye Spinderi, der bliver betydelig større end noget af de tre ældre, ophører Foretagendet maske nok at være specifikt vejleensisk, men det faar dog derfor fremtidig ikke mindre Betydning for Vejle end hidtil.

Aktieselskabet »De danske Bomuldsspind-

BOMULDSSPINDERIET I VALBY, F. T. UNDER OPFØRELSE

derier«s Bestyrelse bestaar af følgende Herrer: Fabrikant J. C. Christiansen, R. af D., Vejle; Grosserer Ad. Erasmi, Lübeck; Direktør N. Houmann, Vejle; Bankdirektør Albert Høeg, Odense; Sagfører C. Jensen, Odense; Direktør P. Løfberg, Kjøbenhavn; Konsul Chr. Mørgensen, R. af D., Odense; Grosserer Johs. Neckels, Lübeck; Justitsraad Johs. Schiødt, Vejle; Sparekassedirektør J. Thisted, R. af D., Vejle, og Grosserer P. M. Ørsnes, Aarhus.

Justitsraad Schiødt er Bestyrelsens Formand, og Løfberg og Houmann er Selskabets administrerende Direktører.

VEJLE DAMPVÆVERI

BÆRER Vejle i sit Ydre Præg af Handelsstaden, har *Industrien* i ikke ringere Maal givet den Karakter. I højere Grad end nogen anden dansk By af tilsvarende Størrelse er den bleven Hjemstedet for en livskraftig og levedygtig Industri, — den er blandt danske Provinsbyer Fabrikstaden *par excellence!*

Ret levende fæstner dette Indtryk sig, naar man gennem den nordvestlige Del af Byen kommer ud til det store Fabrikskompleks ved Vardevejen.

Her strækker sig paa begge Sider af Spinderigade to Rækker røde Murmasser. Paa den ene Side har »De danske Bomuldsspinderier« en af sine store Fabrikbygninger, og paa den anden Side ligger — i nært og naturligt Naboskab — *Vejle Dampvæveri*.

Denne Virksomhed, som baade i Henseende til Anciennitet og Betydning indtager en Førsterangsstilling blandt de industrielle Foretagender i Vejle, har sit Udspring i Aaret 1890. I dette Aar begyndte nemlig *Jacob Bundegaard* en lille Virksomhed med 8 Væve, som han drev sammen med Manufakturforretning indtil 1896, da han overtog et af »Vejle Bomuldsvarefabriker« en kort Tid (i Forbindelse med Spinderiet) drevet Væveri og samtidig optog *Thorald Eldrup* som Kompagnon. Samtlige Maskiner blev nu installerede i den nybyggede Fabrikbygning, hvor Driften straks blev udvidet til 62 Væve. Foretagendet viste sig ret snart at være i god Gænge, idet Indehaverne havde et praktisk Blik og det rigtige Greb paa Tingene, Udvidelse fulgte paa Udvidelse, og flere og flere blev Rækkerne af Vævestole samt andre nye og tidssvarende Hjælpemaskiner, saaledes at der i Øjeblikket arbejder ca. 200 Væve i den store Vævesal.

Dette mægtige Rum, hvis Dimensioner er 102 Alen × 45 Alen, virker overordentlig betagende. Først har man næsten Indtrykket af at staa ved et Hav i Brænding; Larmen af Maskinerne er øredøvende, Skytterne raser gennem Rendingen, Lyset

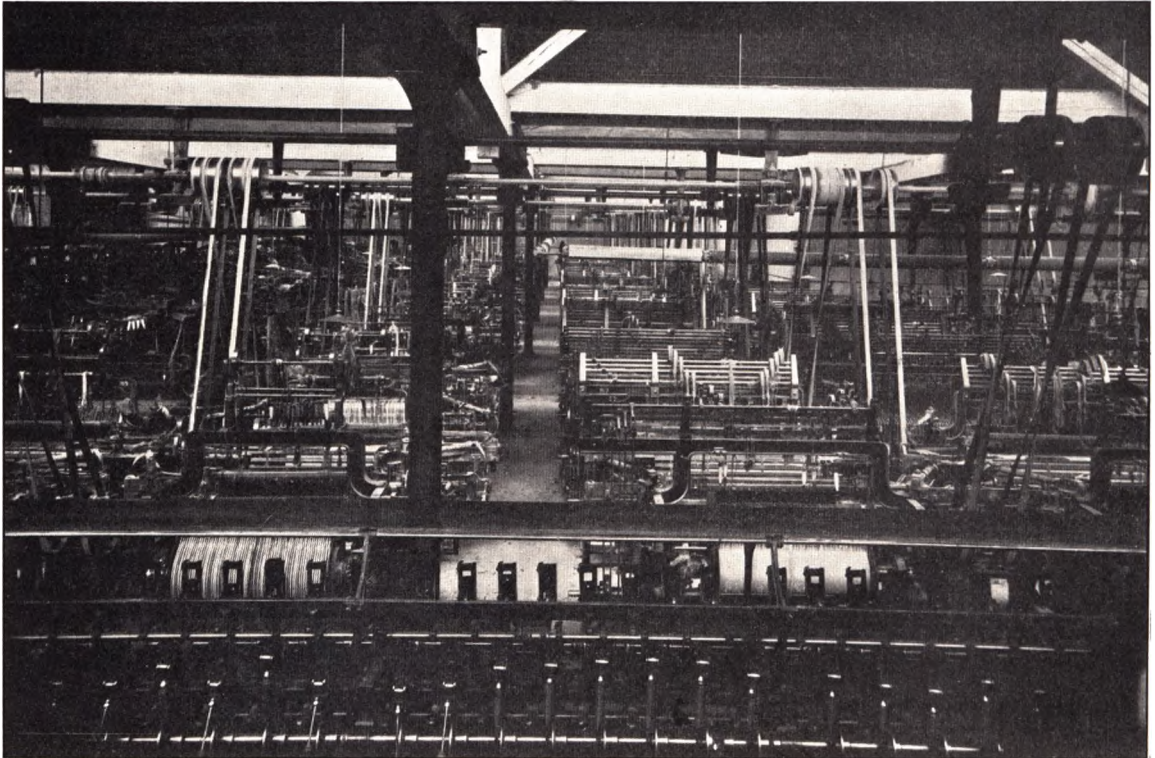
JACOB BUNDEGAARD

TH. ELDRUP

fra Shedtagene falder skarpt over de lange Rækker af Vævestole, hvorimellem Arbejderne færdes — man modtager kun et overvældende Indtryk af Travlhed og Forvirring. Men efterhaanden udskiller Enkelthederne sig, man opdager, hvor regelmæssigt, veldisciplineret, akkurat og zirligt alt dette saa komplicerede Maskineri arbejder, og atter en Gang bøjer man sig i Beundring for det tekniske Snille og Tidens Opfinder-Vidundere.

Fabrikens Maskinkraft udvikles nu af to Dampmaskiner med ca. 200 Hestekræfter — et godt Spring fra den 2 Hestekræfters Gasmotor, hvormed man begyndte

INTERIØR FRA VÆVESALEN

— og der beskæftiges godt halvandet Hundrede Mennesker. Hele det maskinelle Anlæg er af bedste og fuldt moderne Art. Til Virksomheden hører ogsaa et Farveri, i hvilket de nyeste Maskiner og Fremgangsmaader paa dette Omraade benyttes, og gennemgaaende kan det siges, at Vejle Dampvæveri i enhver Henseende er fuldt paa Højde med, hvad Tiden kræver, og hvad Tiden byder paa. Blandt Fabrikens Fordele kan ogsaa — som allerede berørt — særlig fremhæves dens Beliggenhed i umiddelbar Nærhed af Bomuldsspinderiet, der leverer den Raamateriale i Garn.

Hovedproduktionen bestaar af »Stabelvarer«, en Massetilvirkning af Specialartikler, der sælges Aaret rundt uden at være undergivet Modens Svingninger. Sit Marked har Væveriet i alle danske Købstæder, som det til Stadighed lader berejse, og desuden har det et meget betydeligt Salg til københavnske Grossister.

WINDFELD-HANSENS BOMULDS-SPINDERI

AKTIESELSKAB

ROMANTIKENS blaa Blomst trives kun daarligt paa vor praktiske og tekniske Tidsalders Arbejdsmarker, men der er sammen med Mylret af Opfindelser og Opdagelser spiret frem en ny Form for Poesi, den, som man maaske kunde kalde »Staalets Romantik«. Den kan findes i et stort Maskinanlæg, i en Panserkrydser, i en moderne Bygnings mange sindrige Indretninger, i ethvert sikkert funktionerende Led af »Samfundslegemet«. Kipling har bl. a. dyrket den i Renkultur; han skildrer Maskinernes Rasen i Helvedeshede i Oceanflyvernes Indre og digter om den traadløse Telegraf, saa vor Puls banker, og vore Nerver dirrer netop i Takt med *det* Højtryks-Tempo, der hører vor Tid og vor Slægt til.

— Og gaa nu ind i den nye Fabriksbygning ved

KONSUL WINDFELD-HANSEN

Vejle Havn, hvor Konsul Windfeld-Hansens Spinderi har til Huse!

Først ind i Maskinhallen, hvor en 160 Hestekræfters Dieselmotor ved Stemplers og Excentrikers rastløse Bevægelse og et mægtigt Svinghjuls Susen frembringer den Sum af elektrisk Kraft, som ved direkte Overføring, uden Spild, uden Uregelmæssighed, Døgn ind, Døgn ud, lader de Hundreder af Karter og Spindler og Spoler snurre rundt. Og derpaa ind i Spindesalen: Dags-

lyset strømmer klart og nøgternt ned gennem Shedtagets store Ruder, eller Hundreder af Glødelamper lyser ud i det store Rum, hvor et linje-ret, regelbundet Mylr af hvide Tene summer, og Rækker og Rader af blanke Maskiner øver deres Dont, pligttro, usvigeligt — man kunde fristes til at sige tænksomt, naar man sér, hvorledes blot en Traads Bristning, blot den mindste Uregelmæssighed kalder Vagt i Gevær, medfører en øjeblikkelig Standsning, en Arbejdsnedlæggelse af paagældende Maskine, indtil hjælpende Hænder lader den paany optage sin Gærning.

Og se saa, om der ikke over denne Sal — til Trods for den Trope-Temperatur, som Materialet fordrer for at lade sig villigt behandle — er en Stemning af Arbejdets Poesi, af Staalets Ny-Romantik, en egen betagende Festlighed af Liv og Virken, af lysende Renhed og veldisciplineret Regelrethed. Ogsaa over selve »Processen«, over Raastoffets gradvise Omformning fra Bomuldsplantens Frøuld til Traad, er der

INTERIØR FRA SPINDESALEN

en Sirlighed og Sikkerhed, der paavirker behageligt. Efter den første Rensning følger Kartningen; de lange, bløde Taver ordnes i Væger, og disse lægges sammen, strækkes, grovspindes, finspindes, hasples, spoles og pakkes — og Garnet er færdigt til at gaa i Handelen.

Ung, som denne Industri er, har den alligevel sin Historie.

Efter at Opfindelsen af Spindemaskinen i Slutningen af det 18. Aarhundrede efterhaanden havde sat et halvt Hundrede Millioner Spindler i Virksomhed alene i England, forsøgte man ogsaa i Lande, der i ringere Grad besidder Elementærbetingelser for Industridrift, Anlæg af Spindier. Dog ikke alle Steder med lige Held, og det Spinderi, der i 1892 blev anlagt i Vejle af daværende Købmand og Fabrikant Windfeld-Hansen i Forbindelse med tre andre Herrer som det første af sin Art her i Landet, blev da ogsaa hilst med adskillig Skepsis. Men Virksomheden blev snart ført frem til en ledende Stilling; »Vejle Bomuldsspinderi« efterfulgtes af andre, og i Aaret 1901 blev de to Spindier i Vejle og et Odense-Spinderi slaede sammen i ét Aktieselskab. Efter et Aars Forløb fratraadte W.-H. imidlertid sin Stilling i Selskabet og paabegyndte senere sin egen Virksomhed paa Havneterrænet i Vejle, hvor han har gjort sine mangeaarige Erfaringer paa Tekstilindustriens Omraade frugtbringende.

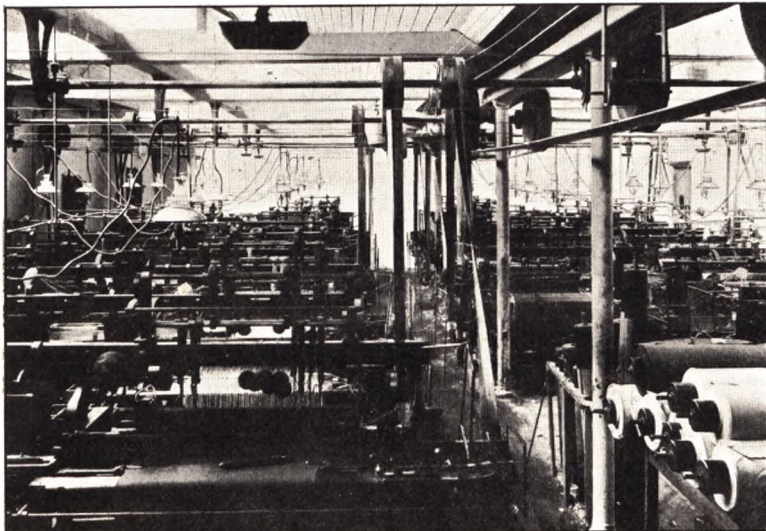
— Som man kunde vente det af en Mand, hvis Virksomhed ejer hans Kærlighed, og hvis Initiativ er saa rigt, har hans Løsen været: det bedste og det nyeste! Spindriet er planlagt og baseret paa elektrisk Drift med direkte Kraftoverføring, et System, som paa det Tidspunkt end ikke havde vundet Hævd i selve Tekstilindustriens Moderland, England. Ingen Fabriksskorsten, men en kraftig og moderne Motor! Lyst, renligt, rummeligt og godt ventileret Lokale. Elektricitet over hele Linjen, anvendt foruden til maskinel Bevægkraft til Belysning, til Tørring, — ja endog til Kogning.

I November 1904 aabnedes den nye Virksomhed for Drift, og den viste sig snart at svare til Opretterens Forventninger; de nye Principper var rigtige Principper, de elektrisk drevne Maskiner fremstillede Garnet jævnt og fortræffeligt. Man kunde sige, at Spindet var i den Forstand »flyvende Sommer«, at det bar Vidne om Fremgang og Medgang, Solskin og aaben Vej fremad. — En stor Udvidelse staar da ogsaa paa Dagsordenen for Virksomheden.

Enhver, der har set Konsul Windfeld-Hansen færdes i Spindriet, en lys Dag eller en Nat, naar de Hundreder af Lamper gløder over hvidt lysende, iltert surrende Spindler og Spoler og en Hær af Arbejdersker, vil vidne, at han kender Arbejdets Poesi, — er taget af vor travle Tids ejendommelige Form for Romantik.

AKTIESELSKABET HANSENS MEKANISKE VÆVERI

MAN giver en By et Tilnavn og lader den løbe. Som Kjøbenhavn er bleven »Nordens Athen«, er Eshjerg — med *mindst* lige saa ringe Føje — bleven »Danmarks Chicago«. Og Vejle, ja, tænker man paa Munkebjerg-Dejligheden eller Nedblikket fra Møllebakken, maatte man vel snarest hente Kælenavnet fra en eller anden norsk Fjordby eller maaske allerbedst fra hin Stump af Paradis, der blev tilbage, da Resten gik tabt — den sydengelske Idyl Dartmouth. Men Vejle, som med

PARTI FRA VÆVESALEN

Rette er stolt af sin Naturskønhed, har maattet hente Navn fra det sodede Lancashire og er bleven til »Danmarks Manchester«. Med hvor stor eller hvor ringe Berettigelse faar staa hen; man skal ikke tage det saa nøje med Øgenavne. Men hvorom alting er; den østjydske Fjordby, der i det Hele indtager en saa fremskudt Plads indenfor dansk Industriliv, er ogsaa paa Tekstilfagets Omraade bleven Fører og Leder. Her startedes saaledes i 1882 af Konsul Windfeld-Hansen et mekanisk Væveri i en Gaard ved Torvegade. Der blev ikke slaaet stort paa det med ydre Udstyr, Rammen var ikke særlig prangende, men des mere lod man sig det være magtpaaliggende, at det Indre, den tekniske Side af Sagen, blev *up to date* — eller helst lidt forud for Datoen. Den mekaniske Vævestol, som gennem de tre Snese Aar, der var forløbne siden dens Opfindelse, allerede var udviklet til et Vidnesbyrd om menneskelig Snille, blev yderligere fuldstændiggjort ved en Opfindelse — den automatiske Magasinæv — i hvilken Skytten indføres automatisk efter et Princip ikke ulig det, der kendes fra de moderne Skydevaabens Repetermekanisme. Patentet paa denne automatiske Væv er Fabrikens Ejendom og gaar nu sit Sejrstog gennem Lande.

I 1897 blev Fabrikken overdraget til et Aktieselskab og ledes nu af Direktør C. Müller. Dens Specialitet er Bomuldsvarer, og ved dens af en Sugegåsmotor drevne Vævestole sysselsættes et halvt Hundrede Personer. Som et Eksempel paa, hvor højt man i »Hansens mekaniske Væveri« er naaet i Retning af teknisk Fuldkommenhed, kan nævnes, at 1 Mand her er i Stand til at passe 12 Væve.

WORNING & PETERSEN

VEJLE SÆBEFABRIK

UNDER Ledelse af J. P. Worning begyndte Vejle Sæbe- og Parfumefabrik i 1888 sin Virksomhed i meget beskedne Forhold i Vestergade 27, hvor underste Etage i et Baghus afgav tilstrækkelig Plads. Fabrikationen blev drevet udelukkende ved Haandkraft og omfattede Cocos-Toilettesæber samt enkelte Husholdningssæber; Konkurrencen kunde til Tider være haard nok, men ved Paapasselighed og pinlig Nøjagtighed i Fabrikationen opnaaedes dog en Plads i Markedet for Fabrikens Artikler, og den var allerede i sine første Leveaar repræsenteret i Byerne Randers, Aarhus, Skanderborg, Horsens, Vejle og Kjøbenhavn.

I 1891 traadte A. Chr. Petersen ind i Forretningen, som nu antog Firma-navnet Worning & Petersen, Vejle Sæbefabrik. En større Udvidelse blev foretaget samme Aar, men snart gjorde den forøgede Omsætning det nødvendigt at tænke paa Flytning af Fabriken; i Tønnesgade blev der da købt Byggeplads, og i 1895 kunde Firmaet flytte ind i en pyntelig, nyopført To-Etages Fabriksbygning, i hvilken var indlagt Dampkraft, dels for at drive de nyanskaffede Maskiner, der var efter nyeste fransk Mønster, dels for Kogning af Husholdningssæber o. desl.

Fabriken var nu fuldt paa Højde med de bedste Anlæg i Udlandet og i Stand til at fremstille de meget fine Sæber, som hos Købmanden sælges til 75 Øre, 1 Krone, ja 2 Kroner Stykket; men tillige rustet til at gaa i Gang med den — vi kan godt sige Reformation — af Forholdene indenfor Sæbetilvirkningen og Sæbebehandlen, der er bleven en af Firmaets Hovedopgaver.

Man maatte den Gang betale mindst 50 Øre for et virkelig godt Stykke Sæbe, idet de billigere Sæber var de saakaldte »rørte« Cocos-Sæber, hvorom vi senere skal fortælle mere. Men da 50 Øre vel nok er mere, end de fleste Mennesker har Lyst til at betale for et Stykke Sæbe, sysselsatte Firmaet sig stadig med den Tanke at faa fremstillet et Stykke virkelig god Sæbe, der kunde sælges for den halve Pris, altsaa 25 Øre, og dog besidde de dyrere Sæbers, ved Maskinforarbejdningen betingede, Fortrin.

Og i 1897 kunde Firmaet raabe »Heureka«! Det var lykkedes Fabriken at virkeliggøre sin Tanke; i »Worning & Petersens maskinforarbejdede Xeroformsæbe«, som nu blev ført frem paa Markedet, havde Drømmen faaet Liv. Xeroformsæbens første Fremtræden blev en ubetinget Succes; Publikum var straks klar over, at her blev der budt dem noget godt, og dette Stykke Sæbes Fremkomst medførte bogstavelig en Revolution paa de 25 Øres Sæbers Omraade, og det baade hvad Kvalitet og Indpakkingsmaade angik. Nu maatte et Stykke Sæbe til 25 Øre for at være godt absolut være maskinforarbejdet, og Dampen blev i egentligst Forstand sat op

VESTERGADE 27, HVOR FABRIKEN BEGYNDTE
SIN VIRKSOMHED

Vi maa nu forudskikke den Bemærkning, at til al »piléret« Sæbe, som maskinforarbejdet Sæbe hedder, hører en Grundsæbe, der bestaar af raffineret Oksetalg tilsat Cocosolie. Det er denne Grundsæbe, vi her i det første af Fabrikens Rum ser blive fremstillet, idet Raastofferne koges sammen med Natronlud, hvorved der fremkommer en *neutral* Sæbe, — et saare vigtigt Moment i hele Tilvirkningen.

Naar denne Sæbe er kogt, kommer Massen i Maskiner, hvor den skæres i Spaaner, og for saa vidt muligt at faa alt Vandindhold ud tørres den dernæst i Rum med indtil 40 Graders Varme (Reaumur); der kan herved fjærnes ca. 25 pCt. Vand. Det næste Stadium er Behandlingen i Blandingsmaskinen, hvor Salver, Parfumer og andre Ingredienser tilsættes, og derfra gaar Sæben gennem et Valseværk, hvor den ved Granitvalser underkastes baade Tryk og Gnidning, saa at Massen sammenarbejdes inderligt og forlader Maskinen lig lange pyntelige Silkebaand. Dis- ses Tilværelse er imidlertid kun kort; de opluges af en Maskine med det tiltalende Navn »Peloteuse«, der ved en snegleformet Bevægelse sammenpresser dem, saa at Massen udgaar i Form af firkantede Stænger, omtrent som man ser Dejgen forlade en Kagesprøjte. Og hermed er i Virkeligheden Sæben færdig; i Længder paa $\frac{5}{4}$ Alen føres Stængerne op i Etagen ovenover, skæres af en Skæremaskine i passende Stykker og presses, gaar atter en Etage højere og forsynes her af hurtige Hænder med den nu saa velkendte Emballage.

Dette var nu Xeroformsæbens Tilblivelseshistorie, som ogsaa i

over hele Linjen. Men Worning & Petersens Xeroformsæbe, der foruden at være af fin Kvalitet var stærk medicinal, holdt stadig og besidder den Dag i Dag den Førsterangs Stilling, som Forbrugerne straks gav den, og Aar for Aar stiger Omsætningen jævnt.

Men her kunde det nu være passende, om vi bad Læseren følge os paa en lille Ronde gennem Fabrikken, under hvilken vi kortelig skal optrække Hovedlinjerne i Fremstillingen af Xeroformsæben og samtidig berøre Fabrikationen af de billigere, de saakaldte »rørte« Sæber.

VESTERGADE 27, SET FRA AAEN

FABRIKEN SET FRA TØNNEGADE

J. P. WORNING

Blandt de til Fremstillingen af koldrørte — og tildels de kogte — Sæber tjenlige Indretninger skal vi iøvrigt kun her i Fabriksbygningens Førstesal henlede Opmærksomheden paa Tørrerummet, men vi kan ikke anbefale et længere Ophold herinde; thi Temperaturen er endnu højere end i Tørrerummene for de maskinforarbejdede Sæber — indtil 50 Grader Reaumur.

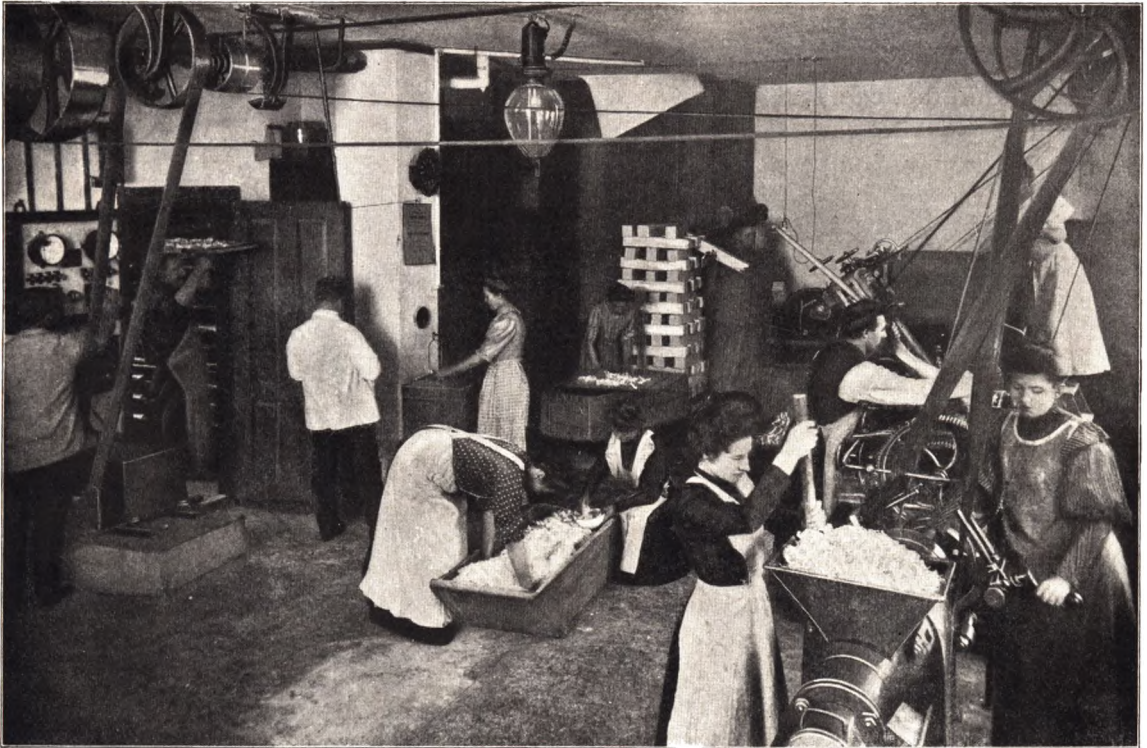
— Vi kommer nu imidlertid til at beskæftige os lidt med et andet af Worning & Petersens Specialer. I 1897 udvidedes Fabriken til at omfatte Fremstillingen af Extraits (Parfumer) — og den blev den første danske Fabrik, der paa dette Omraade indførte rationel Dampdrift. Med godt Resultat blev Konkurrencen optaget med de franske Firmaer, der tidligere drev denne Virksomhed som Monopolsforretning, og Worning & Petersens Extraits har nu for en stor Del slaet de udenlandske Extraits af Marken herhjemme.

Overordentlig interessant er det at følge en af Firmacheferne ind i Fabrikens Allerhelligste, det Rum, hvor Extraittilvirkningen foregaar, og hvor de kostbare Essenser, opsamlet og kondenseret Blomsterduft, opbevares i Glaskrukker bag Laas og Slaa. Det er væsentlig Blomster fra Sø-Alperne, der anvendes til Extrait-Udvinding, men da man ikke med Resultat kan føre Blomsterne fra Vokstedet, har man udfundet en særlig Fremgangsmaade til Opsamling af Duften. De afplukkede Blomster — Reseda f. Eks. — sættes i Fedtplader og skiftes Gang efter Gang, indtil Duften er optagen i Fedtet. Saa intensiv kan Blomsterduften være paa de Steder, hvor denne Virksomhed drives, at man langt derfra næsten kan overvældes af den stærke Vellugt; f. Eks. i Omegnen af Cannes sporer man tydeligt Duften fra den temmelig fjærne By Grasse, der er en af de vigtigste Pladser for denne ejendommelige Erhvervsgren.

alt væsentligt har Gyldighed for alle maskinforarbejdede Sæber. Foruden disse er der imidlertid ogsaa »kogte« Sæber og »koldrørte« Sæber, blandt hvilke sidste kan nævnes »Renâl«, en god, men billig Haandsæbe (50 Øre for 6 Stykker), der er saa nevtral, som et Stykke rørt Sæbe kan blive, og som fortrinsvis benyttes til den grovere Haandvask. Det kan jo nemlig ikke nytte, at en Husmoder, efter at have været travlt beskæftiget i sit Køkken, vadsker sig med en med Vandglas eller andre skadelige, ætsende Stoffer fyldt Sæbe for derefter at fuldende sit Toilette ved Vask med selv det fineste Stykke Violsæbe; Huden tager uundgaaeligt Skade af det første Stykke Sæbe, og den Dame, der sætter Pris paa at kunne præsentere et Par smukke og velplejede Hænder, sky'r omhyggeligt alt andet end »nevtrale« Sæber.

A. CHR. PETERSEN

AFDELING FOR MASKINFORARBEJDEDE SÆBER

SÆBERNE SKÆRES OG FORMES

Dette duftmættede Fedtstof kan nu forsendes, og paa Fabriken udvadskes Parfumen af Fedtstoffet paa dertil indrettede Maskiner ved Hjælp af Alkohol. Denne Alkohol overføres, for at alt Fedt kan blive fjærnet — thi det gaar jo ikke an at fremstille en Extrait, der kan plette en Silkekjole — paa en Frysemaskine, og efter at være saaledes behandlet ejer Alkoholen i sig den rene og uforfalskede Blomster-nes Vellugt. De 7 Grundparfumer, hvoraf de allerfleste Extraits fremstilles, er: Rose, Cassie, Orange, Jasmin, Tubereuse, Reseda og Violette. Af disse 7 Grundpar-

INTERIØR FRA INDPAKNINGSSALEN

fumer komponeres saa Parfumerne — som vi kender dem i Handelen under de forskellige Navne, alt efter den bestemte Blomst, Parfumen skal erstatte — ved Til-sætning af fine ætheriske Blomsterolier, f. Eks. den fine Florentiner Irisolie, den milde og uundværlige ægte Rosenolie, den berøgtede Patchouliolie, der udvindes af en ostindisk Plante af samme Navn, Ylang-Ylang-Olien, som kommer fra Filip-pinerne o. s. v. o. s. v.

*

*

*

Endnu skal til denne lille Skildring af Fabrikens Historie og Virksomhed blot føjes, at den paany i 1900 maatte udvides for at kunne magte Fremstillingen af — foruden de allerede nævnte Specialmærker — Toiletsæber med al tænkelig fin Blomsterduft, alle Husholdningssæber, medicinalske Sæber, tekniske Sæber og alle kosmetiske Artikler. Til Bedømmelse af Virksomhedens Opsving kan anføres, at Worning & Petersen nu lader hele Danmark berejse ved 7 Rejsende, af hvilke de to udelukkende varetager Firmaets Interesser.

BRØDRENE BRINCKER

GREJSDAL HAMMERVÆRK PR. VEJLE

MED Loven af 1. Juni 1861 var Kedelførernes og Kobberhandlernes Saga ude. De havde i Aarhundreder berejst Landet ifølge kgl. Privilegium og leveret Landboerne de nødvendige Redskaber, der til dels var fremstillede i Udlandet. Kobberhandlerne, der var indvandrede Hollændere, havde i Aaret 1839 købt Haraldskjær Fabrik i Vejledalen og indrettet den til Fabrikation af Kobbervarer, Leer og Spader. Til Ledelsen af denne Fabrik indkaldte de i Aaret 1842 fra Westfalen Frederik Brincker, der forestod Fabrikationen paa Haraldskjær indtil sin Død i Aaret 1872, hvor-

FR. BRINCKER

efter Fabriken blev solgt.

Paa Haraldskjær Fabrik oplærtes Brødrene Fritz og Carl Brincker, ovennævnte Fr. Brinckers Sønner, og disse havde allerede 1866 købt den Ejendom med tilhørende Vandkraft i Grejsdalen, hvor Firmaet Brødrene Brincker den 1. April 1867 startedes.

Til at begynde med fabrikeredes der kun Høstleer, Spader og Hakkelseknive, men senere optoges stadig flere Artikler.

I 1875 anlagdes nye Stemmeværker, og ny Vandkraft blev indkøbt, og da der i Aaret 1879 anlagdes en fortrinlig Landevej gennem Grejsdalen, skabtes der en saa-

dan Forbindelse, at den fulde Udnyttelse af den forhaandenværende Vandkraft blev muligjort.

I 1894 udtraadte Carl Brincker af Firmaet, og samme Aar optog man Fabrikation af Vognaksler.

I 1902 optog Fr. Brincker sin Søn, A. Brincker som Kompagnon. Samtidig foretoges gennemgribende Forandring i Fabrikationen, og 6 Vandhjul afløstes af 2 Turbiner paa 80 Hestes Kraft, der nu leverer den fornødne Drivkraft.

Fabriken ligger overordentlig naturskønt en halv Mils Vej fra Vejle i Dalstrøget mellem Bakkerne, hvis skovklædte Skrænter og stort svungne Aaslinjer tegner en

AKSEL- OG GREBEFABRIKEN 1906

pragfuld Ramme om Fabrikkomplekset med den herregaardsagtige Hovedbygning ved Grejsaaen og den lille Sø, der danner Reservoir for Vandtilløbet. I Værkstederne, hvor man fornemmer Vandets Brusen og Hjulenens Duren og Malen som et mystisk Akkompagnement, flammer Esserne for Blæsebælgenes Pust. Glødende lægges Jærnet paa Ambolten, og tungt og drønende eller hidsigt og iltet arbejder de af Vandet drevne Kæmpehamre løs paa det, saa Funker og Gnister flyger deraf. Og mens Slagene falder præcist og sikkert, antager Jærnet mere og mere den ønskede Skikkelse; man ser Spadebladet udformes af den raa kiledannede Stump Raametal, og efter Gang paa Gang at være bleven glødet og underkastet fornyet Behandling fremtræder det endelig som det færdige Redskab. Der er Stof baade for en Digter og en Maler i de gamle Værksteder og ved Omløbene, i hvis Malstrømme Træerne drysser deres Blade. Og inde i de nye Værksteder, hvor Vandet, Naturens egen Urkraft, er lagt i Aag af den moderne Teknik og gennem Turbinen reguleret

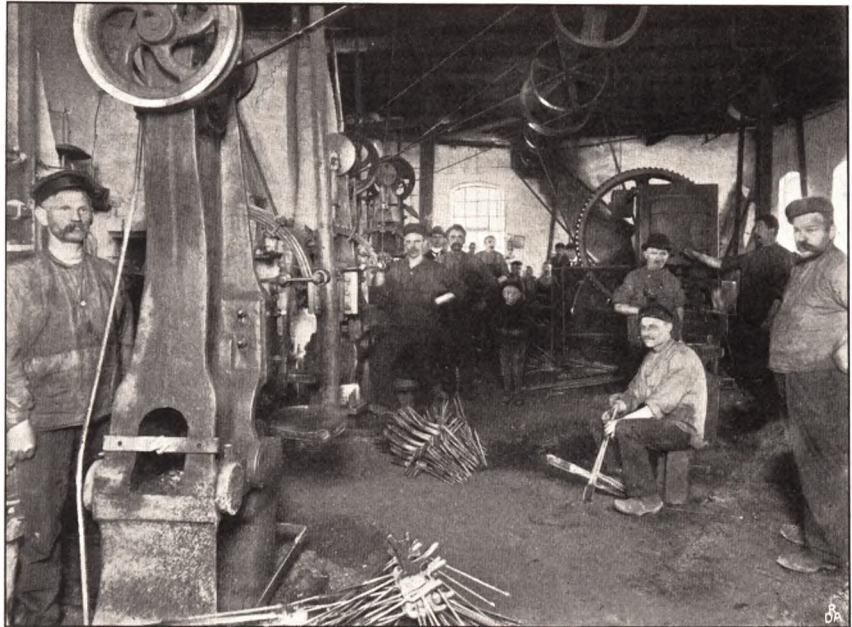
og fuldt udnyttet, staar man optaget og fængslet af den Udfoldelse af Styrke og Snille, der kan byde Maskinhamrene at drive knusende ned eller forsigtigt at knække Skallen paa en Nød uden at berøre Kærnen.

Grejsdal Hammerværk har sit Marked over hele Landet, samt Slesvig og Frisland, dets Kunder er hele Befolkningen, men dog fortrinsvis Landboerne, idet der tilvirkes følgende Artikler: Høstleer, Forke, Hakkelseknive, Hesterivetænder, Spader, Grebe og Stegepander, Økser, Hamre, Haveredskaber og Vognaksler.

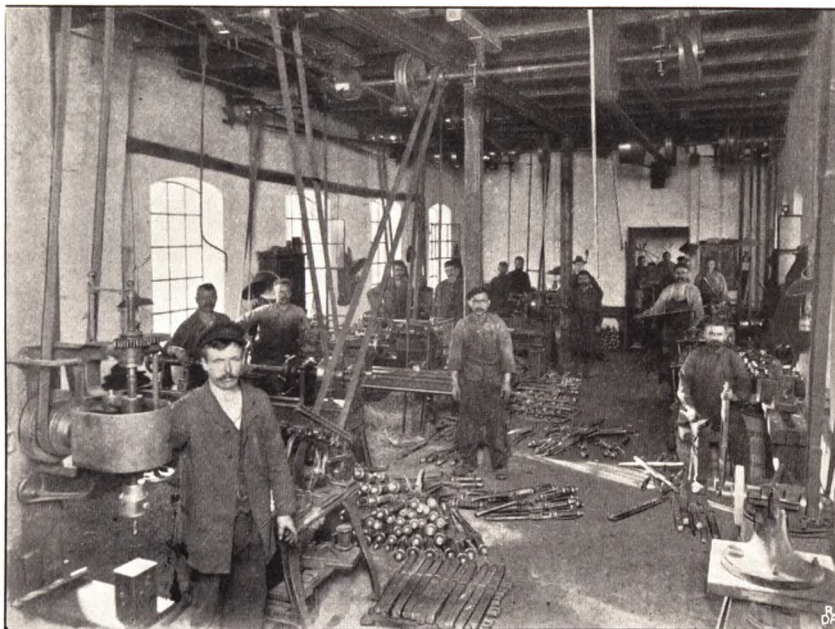
Til Belysning af Fabrikationens Omfang kan eksempelvis anføres, at der i Aaret

1905 produceredes 40,000 Stkr. Grebe, og at der efter en nylig foretagen Udvidelse af Aksel-fabrikationen aarligt kan leveres Aksler til 7000 Vogne.

Desuden fremstilles der 25,000 Stkr. Knive, 1000 Dusin Spader.

INTERIØR FRA GREBEFABRIKEN

INTERIØR FRA AKSELDREJERIET

AKTIESELSKABET VEJLE BOLTE- OG MØTRIKFABRIK

AKTIESELSKABET Vejle Bolte- og Møtrikfabrik startedes i Aaret 1899 af en Kreds af Mænd hovedsagelig fra Vejle By.

I Aaret 1902 udvidedes Fabriksvirksomheden betydeligt og indrettedes til at omfatte alle Handels-Bolte og dermed beslægtede Artikler som Specialitet, og samtidig overtoges den administrative Ledelse af Fabrikant A. Brincker, Grejsdal Hammerværk.

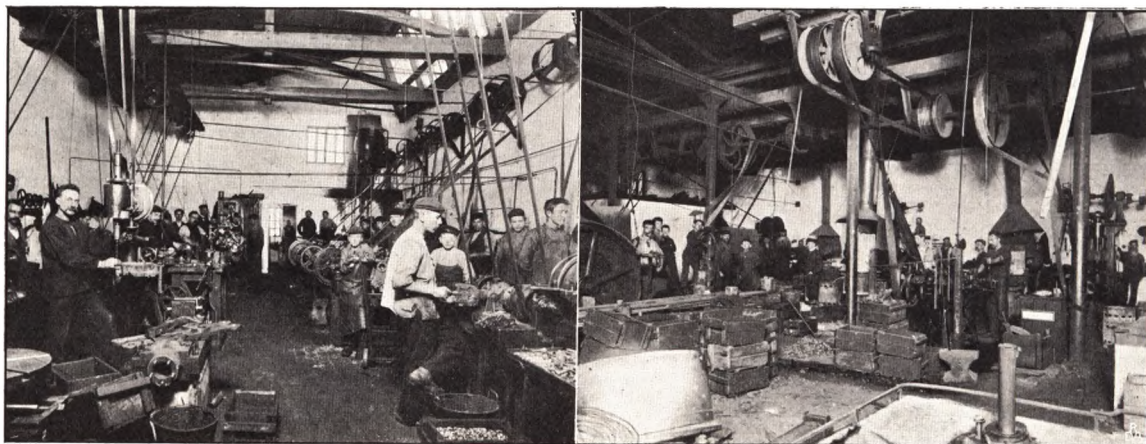
Aktieselskabets Bestyrelse bestaar af følgende Herrer:

Grosserer A. Schjøth, Vejle, Formand.

Fabrikerer C. M. Hess, R. af Dbrg., Vejle.

Grosserer Carl Jensen, Aarhus.

Fabriken producerer alle Slags Bolte, saasom Maskinbolte, Brøddebolte, Hjulbolte,

INTERIØR FRA SKÆRERIET

INTERIØR FRA SMEDIEN

Plovbolte, Laskebolte, Taskebolte, Træskruer, Stilskruer, Vognskruer etc. — endvidere Møtriker, Nagler, Skinnespiger, Dragebaand o. m. a.

Den beskæftiger ca. 50 Mand, og den daglige Produktion andrager ca. 15,000 Stkr. Bolte af alle Slags og omkring 25,000 Stkr. Møtriker, foruden Nagler, Skinnespiger etc.

C. BRINCKERS ISENKRAMFORRETNING

C Brinckers Isenkram-, Udstyrs- og Galanteriforretning *en gros & en detail*, C. Nørregade Nr. 1, blev grundlagt i Aaret 1862 af J. S. Nødager fra Randers.

Forretningen, som allerede dengang var den bedst assorterede i denne Branche i Vejle, blev ledet med Energi og Dygtighed, tog derfor hurtigt Opsving og blev en efter Provinsforhold meget betydelig Virksomhed. Efter at have tjent sig en Formue solgte J. S. Nødager Forretningen og Gaarden, hvori den blev drevet, til Emil Brincker fra Grejsdal Hammerværk, som overtog den den 1. April 1878.

FIRMAETS EJENDOM

Skønt Konkurrencen allerede dengang var skarp i den foretagssomme og fremblomstrende By, forstod Emil Brincker dog ved Flid og Dygtighed ikke alene at bevare Forretningen og hævde dens Position, men yderligere udvidede han *en gros*-Forretningen betydeligt. Imidlertid naaede han ikke længe at høste Frugten af sin Flid, idet han den 18. November 1893 afgik ved Døden, ramt af et Hjerteslag.

Emil Brinckers Broder (den nuværende Indehaver af Forretningen), C. Brincker af Firmaet Brødrene Brincker, Grejsdal Hammerværk, som sammen med Broderen Fr. Brincker havde anlagt denne Fabrik i 1867 og siden drevet den, købte nu af den Afdødes Arvinger Forretning og Gaard og overtog Virksomheden den 1. April 1894, idet han samtidig udtraadte af Firmaet Brødrene Brincker.

Ved at lede Forretningen i samme Spor som tidligere er det lykkedes C. Brincker — trods den stadig stærkt stigende Konkurrence

C. BRINCKER

— at drive den fremad, saa at det flere Gange har været nødvendigt at ombygge og udvide Lokalerne, som nu ogsaa er en af de største Isenkrambutiker i Provinsen, helt imponerende ved sit udstrakte Salgslokale med den brogede Mangfoldighed af Varer og sine store, velordnede Lagere, der indtager mange Hundrede Kvadratalen Fladerum i Bygningens forskellige Etager.

H. BRINCKER

Indehaveren C. Brinckers Søn, Hans Brincker, som havde lært Isenkramhandelen hos Joh. Koch i Randers, og som derefter havde været i Udlandet for at uddanne sig videre, blev, efter at have aftjent sin Værnepligt, optaget i Forretningen, og efter at han har sat sig grundigt ind i den hjemlige Virksomhed, er han bleven en betydelig Kraft for denne, hvilket da ogsaa har vist sig ved en stedse større Fremgang saavel i *en gros*- som i Detail-Forretningen.

I dette Efteraar er Virksomheden atter udvidet, idet der yderligere er inddraget Jærn og Staal (Stangjærn, Bølgeplader til Tag, Artikler for Smede o. s. v.) samt Smedekul, til hvilken Afdeling der i Løbet af sidste Sommer er bygget en større Lagerbygning.

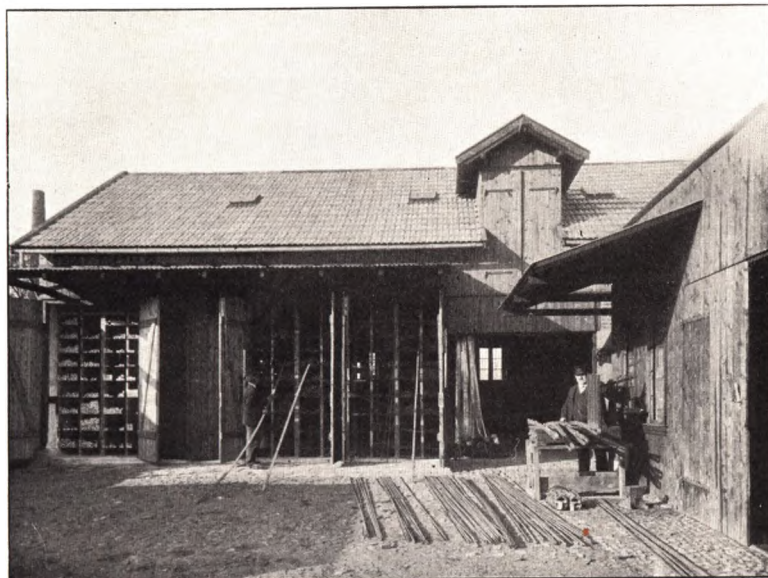
INTERIØR FRA PORCELÆNS-AFDELINGEN

Et saadant Lager maa jo nemlig for at kunne tilfredsstille alle Kravomfatte Mængde Variationer, et Utal af Kvaliteter og Dimensioner, fra de mindste Smaating til Stang- og Baandjærnet; Smeden og Husbygningshaandværkeren maa her kunne finde meget af det samlet, som han har Anvendelse for i sin Gærning. Som en moderne Isenkram- og Udstyrsforretning maa være forsynet med snart sagt alt, hvad Husmo-

deren kan ønske sig til Køkkenet, til Hjemmets Belysningsvæsen o. s. v. o. s. v., og desuden hvad Gartneren, Arbejdsmanden, Landmanden og Jægeren kræver til *sin* Virken og Idræt, saaledes maa ogsaa Jærnlageret være belavet paa at kunne møde Hundreder af Ønsker og Tarv. Der er ikke mange Faktorer i det daglige Liv *saa* absolut uundværlige som Isenkræmmeren og Jærnhandleren.

INTERIØR FRA BUTIKEN

JÆRNLAGERET

Endnu skal blot berøres, at C. Brincker, der fra sin tidligere Virksomhed sammen med Broderen paa Grejsdal Hammerværk havde bevaret levende Interesse for Jærnindustrien, i 1899 var medvirkende ved Anlæget af Aktieselskabet Vejle Bolte- og Møtrikfabrik, der begyndte under hans Ledelse.

CARL HANSEN & SØN

Op imod Slutningen af første Halvdel af det 19. Aarhundrede havde Provinsbyerne — og da særlig de jydskke — løst sig ud af Afhængighedsforholdet til Kjøbenhavn og gennem Forbindelsen med Hamborg og Lübeck lært, hvad det egentlig vilde sige at drive Forretning. Vel blev denne Forbindelse til Dels sprængt ved Trearskrigen, men Købstæderne havde imidlertid faaet en Købmandsstand, og under den økonomiske Blomstringsperiode, der nu fulgte, udfoldede Næringslivet sig frit og frodigt. Handelsflaaden øgedes, i Bod og bag Disk smedede Flid og Paapasselighed lidt efter lidt Velstand, og efterhaanden som de moderne Samfærdselsmidler kom til, fandt Vindskibeligheden ny Vej.

Det var midt i denne Overgangs-og-Blomstringsperiode, at den Vejle Skipper, Lars Hansen kom i Tanker om, at nu havde han sejlet nok; nu vilde han i Land og være Køb-

FREDERIK HANSEN

mand. Og den 10. Januar 1857 aabnede han saa en Forretning med Brænde — det laa nu saa nær for denne Skovegn — samt med Kul, Korn og andre Sager. Lars Hansen maa have haft en ligesaa heldig Haand til Købmandshandel som til at holde paa en Rorpind med, thi saa beskedent end Forretningen var begyndt, blomstrede den hurtigt frem, og snart havde han en meget betydelig Virksomhed med Import og Eksport af Korn, Kul og Brænde, og tillige drev

han Skibsrhederi og havde til Tider et anseligt Antal Sejlskibe i Søen.

Det var endnu, før Telegraf, Jærnbaner og Dampskibe, hele det moderne Kommunikationsapparat, var blevet af nogen Betydning for det daglige Liv, men Lars Hansen forstod Værdien af den hurtige Forbindelse og havde en Tid i sin Tjeneste tre Ryttere, der var stationerede henholdsvis i Bremen, Lübeck og Flensborg, og som var nøje instruerede i Stafettjeneste. Saasnart der var Svingninger i Kornmarkedet, traadte dette private Underretningsvæsen i Virksomhed, og Lars Hansen havde *sin* Underretning, et Par Dage førend den langsomme Diligence bragte Posten frem til Konkurrenterne.

Intet Under, at Lars Hansen i Aarenes Løb blev en velstaaende Mand, og at han ved sin Død, der indtraf den 16. Maj 1873, kunde efterlade sin Søn Carl en god og vel funderet Forretning.

Imidlertid var ved denne Tid Egnen om Vejlefjord bleven »opdaget«; Englænderne havde anlagt den jydskke Længdebane, og der var ligesom bleven aabnet Adgang til et Paradis af landskabelig Skønhed. En Del af dette Paradis tilhørte Gaardejer Ole Nielsen, og selv om han var »Indfødt«, havde han baade Forstand paa og Kærlighed til den Skønhedens Gave, Naturen saa gavmildt havde skænket hans Egn,

og »Munkebjerg« blev aabnet for Turister og Malere, der snart spredte dets Ry om Lande.

Ogsaa Carl Hansen havde Blik for, hvad Fjorden og dens Kyster var værd i turistlig Henseende: i 1880 lod han i Göteborg bygge den lille Dampbaad »Delfin«

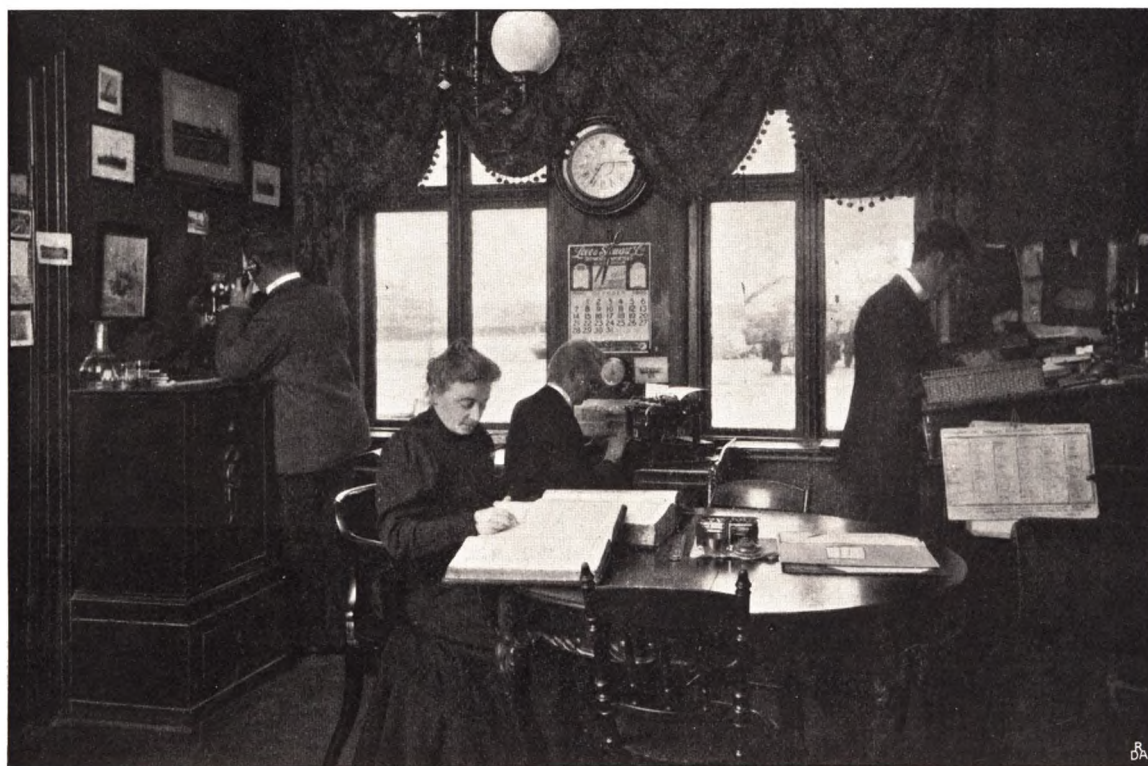
FIRMAETS EJENDOM

til Passagerfart paa Fjorden og startede hermed »Vejle Dampbaadsselskab«, som hurtigt udvidedes og nogle Aar efter omdannedes til et Aktieselskab, for hvilket Carl Hansen var Direktør indtil sin Død.

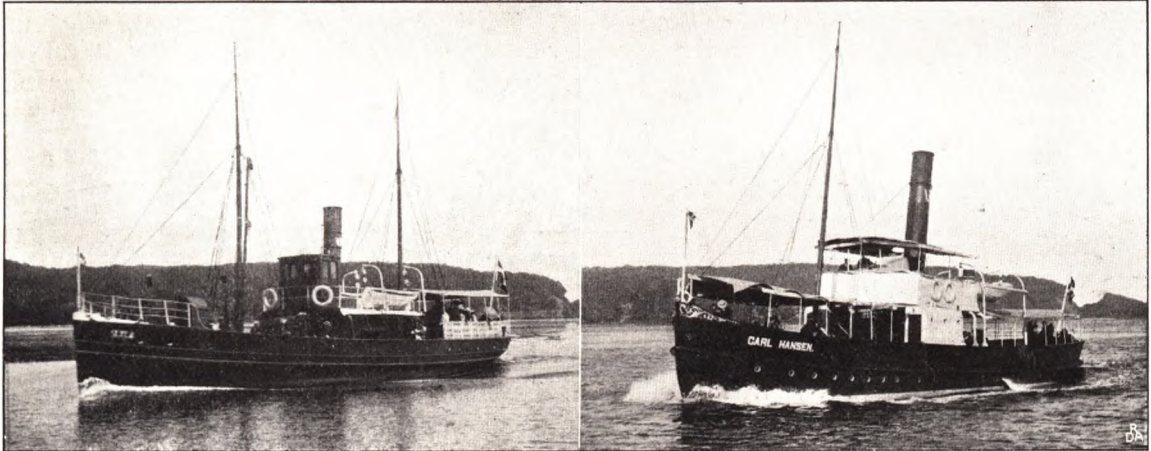
Den 1. April 1902 optog Carl Hansen sin Søn, Frederik Hansen — som allerede i flere Aar havde været knyttet til Forretningen som Prokurist — i Firmaet, hvis Navn herefter blev »Carl Hansen & Søn«. Frederik Hansen kom, straks efter at have

PRIVATKONTORET

INTERIØR FRA KONTORET

S/S SKJOLD

S/S CARL HANSEN

taget sin Præliminæreksamen, til Forretningen og fik en grundig Handelsuddannelse fra Ungdommen af. Blandt andet har han rejst en Del i Udlandet, særlig England, og har erhvervet sig de Kundskaber, som en moderne Forretningsmand behøver. — Den 26. Januar 1904 døde Carl Hansen, og Frederik Hansen overtog da Firmaet for egen Regning, idet han gav sin Søster, Julie Hansen, Prokura.

Samtidig blev Frederik Hansen Direktør for og Hovedaktionær i Aktieselskabet *Vejle Dampbaade*, som efterhaanden er blevet en stedse mere og mere betydende Faktor i hele Trafiklivet paa Vejle Fjord og nærmeste Farvande; Selskabet raader nu over en anselig Flaade bestaaende af de smaa Turistbaade »Delfin« og »Falken«, Passagerdamperne »Munkebjerg« og »Skjold« samt den nye Bugser- og Bjærgningsdamper »Carl Hansen«. Desuden har Selskabet erhvervet sig til Ejendom Ankjær Hage, Ibæk ved Munkebjerg, Brønsodde og andre Steder ved Fjorden til Anløbssteder.

Carl Hansen & Sons Kulforretning er nu en af Jyllands største og kan glæde sig ved stadig Fremgang. — Traditionerne fra Lars Hansens Dage er holdte i Ære.

KULDAMPER UNDER LOSNING

VEJLE KULIMPORT OG TRÆLASTHANDEL

DET er muligt, at Dalgas' Ord om at gøre Landet »laadent« en Gang vil fuldkommes, saa at vi kan lade Svenskerne og Finnerne sejle deres Tømmer, hvorhen de lyster, og det kan være en smuk national Drøm at tænke sig Kullene overflødiggjorte af Tørvene fra Sparkjær, la Cours Lysmølle og Gassen under Vendsyssel.

Men det er Langsigts-Veksler, og vi maa regne med Forholdene, som de er. Endnu i en uoverskuelig Fremtid vil vi se de skrutryggede Skuder fra »Botten«, de højt lastede Dampere og Tog efter Tog af Jærnbanevogne slæbe de gode faste Kalmarbord og det lettere Nordlandstømmer hened. Og selv om det siges de Tusinde Gange, at Danmark ikke er et Fabrikksland — en Paastand, som Vejle iøvrigt synes at modsige — er det mere end selvfølgeligt, at ogsaa for os er Kullene — og vil fremdeles vedblive at være - - intet mindre end en Livsfornødenhed. Morgen, Middag og Aften skingrer over hver By Fabriksfløjternes Piben, kaldende til Arbejde eller Hvile; Landet over peger Mejeriernes Skorstene mod Sky; Lokomotivet sender i Forbifarten en flygtig Hilsen til sin mere jordbundne Halvbroder Lokomobilet paa de gule Marker; Mulmet, der sænker sig over Byerne, fortrænges af Gassens gule eller Glødelampernes hvide Lys - alle disse Livsytringer og Hundreder til er fremstaaet ved en Forbrændingsproces; det er Kullene, der omsættes i Kraft og Virken, som Næringsstofferne i Legemet forbrænder og omsættes til Livet selv.

Men det er ikke nok, at Tømret hugges i Skovene, at Kullene brydes i Minens Skakter, — heller ikke nok, at det slæbes indenfor Landets Grænser. Varerne maa *fordeles*, de maa staa til Befolkningens Raadighed paa let tilgængelig Vis, og denne Fordeling, denne Tilrettelæggelse er Købmandens Virksomhed.

Paa nærmest Hold ser vi disse Købmandsforretninger, hvis Virkeomraade er Import af og Mellemandel med Trælast og Kul, i Provinsbyerne. Her præger de Livet, deres Skibe dominerer i Havnen, deres vidtløftige Pladser, deres Gaarde strækker sig langs halve Gader, Tømmerstablerne og Kulbjærgene rager op over Plankeværker og Haver. Og ofte er der over disse store gamle Gaarde med deres Krinkelkroge, deres rødtagede Pakhuse, deres Overflod paa Plads en egen Stemning, en Suffisance, en Tradition af Stortid, som ejer en vis uudtalt Magt over de Voksne og gør dem til Eventyrriger for Børnene. Fra Lie og Kielland kender vi de norske »Plankebaroners« Domæner; herhjemme har de bl. a. haft deres Skildrere i Goldschmidt og Schandorph.

En af disse store Provinsforretninger er »*Vejle Kulimport og Trælasthandel*«.

I en gammel Gaard paa Søndergade, med et Terræn paa ikke mindre end 23,000 Kvadratalen bag Gaarden, helt ud i Vejledalens Begyndelse, drev her Familien Gylding — en af de ældste Borgerfamilier i Vejle — Forretning gennem halvhundrede Aar. I 1902 skiftede imidlertid Ejendommen Ejerskab, idet den af Fru Ka-

ANTHON JACOBSEN

thrine Gylding, Enke efter Købmand Erh. Gylding, blev solgt til to unge Købmænd, som her stiftede Firmaet »Vejle Kulimport og Trælasthandel«. Begge Stifterne — d'Herrer Becker Christensen og Anthon Jacobsen — havde forinden i mange Aar været Medarbejdere i en gammel Forretning, Aktieselskabet Vejle Trælasthandel, og Becker Christensen havde i en kortere mellemliggende Tid drevet selvstændig Kulfor-

BECKER CHRISTENSEN

retning med Firma »Vejle Kulimport«.

Efter Overdragelsen af Ejendommen begyndte der at røre sig et usædvanligt Liv i den gamle Gaard, og stedse stærkere er det blevet, eftersom Aarene er gaaede, saa at denne forholdsvis unge Forretning nu allerede er bleven Vejles største i sin Art.

FIRMAETS EJENDOM PAA SØNDERGADE

Af Kul importeres der aarlig ikke faa Ladninger paa 12—1600 Tons, og man ser ofte en af Firmaets Dampere udlosse sine sorte Varer ved Bolværkerne i Vejle Havn.

Trælasthandelen er dog Forretningens Hovednerve og den Del af Virksomheden, som de energiske Indehavere særlig har kastet sig over, hidtil med et overordentlig heldigt Resultat, idet der foruden en meget betydelig Detailomsætning i Vejle By og nærmeste Opland er oparbejdet en stor *en gros*-Forretning med Kunder i saa godt som alle Jyllands Egne; hertil har ogsaa været medvirkende, at Firmaet im-

TRÆLASTLAGERET

porterer nogle af Sveriges fineste Produktioner.

Foruden fra Sverige importeres iøvrigt ogsaa fra Finland, og Importen andrager ialt ca. 2000 Stdr. aarlig og er saaledes en af de største i Jylland.

Som man kan tænke sig, beskæftiger en saa betydelig Forretning en meget stor Arbejdsstyrke, der — foruden Kontorpersonalet — i den travle Tid mange Uger naar op til 70—80 Mand.

Til Virksomheden hører endvidere et Kalkværk med en Produktion af ca. 7000 Tdr. om Aaret. Paa det store Terræn, hvis Grænser ind imod Gaden er de svære Pakhuse, Stalde og Lagerbygninger, men hvis Horizont ud imod Vest først lukkes af Vejledalens skovklædte Bakker, findes den store Kalkovn, i hvilken ved Brændingen Kulsyren uddrives af Kalkstenen.

Kul, Kalk, Tømmer — tre Hovedfaktorer i Menneskenes Myretuetravlhed — er saaledes »Vejle Kulimport og Trælasthandel«s Specialer, som her udnyttes af en ung, livskraftig og moderne Forretningsevne.

A. SCHJØTH

JÆRN, STAAL, SMEDEKUL OG ARTIKLER FOR SMEDE

DER kunde skrives mange og lange Kapitler om Jærn. Det er *vor* Tidsalders Materie *par excellence*; med Dampen som Haandlanger har vort Aarhundrede først ret gjort sig det haarde Malm underdanig, og intet Eventyr har dristigere Flugt end de moderne Hverdagshistorier, som fra Arbejdsdag til Arbejdsdag af Ingeniørhjørner og Arbejderhænder skrives i Kul og Sod og Jærn.

Rigere og mere indbydende er visselig faa Emner. Og hvor uendelig varieret det er, hvor mangfoldig dets Anvendelse, ser man *in nuce*, naar man følger Grosserer A. Schjøth gennem hans Oplagspladser og Lagere mellem Nørregade og Dæmningen i Vejle. Her ligger store Masser af Staal, Jærn, Plader og Baandjærn, raat og galvaniseret i forskel-

CHR. SCHJØTH
FORRETNINGENS GRUNDLÆGGER

lige Kvaliteter og Façoner i flere Hundrede Dimensioner — for ikke at tale om Beholdningerne i Volmersgade, hvor særlig Staalbjælker, støbte og trukne Rør, galvaniserede Bølgeplader og Smedekul er lagrede, eller i det tidligere Kornpakhuss nede og oppe: Maskiner, Værktøj, Vogn-, Plov- og Hestebeslag samt Artikler for Vand-, Damp- og Gasindlæg eller alt, hvad en Smedehjørne kan drømme om og begære.

Efterhaanden som der er opstaaet Mejerier og Fabriker paa Landet, og Anvendelsen af Maskiner i Landbrugets Tjeneste er bleven almindelig, stilles der jo stadig forøgede Krav til Smedene, som maa anskaffe flere Maskiner til Jærnets Behandling og helst en lille Bevægkraft — altsaa en hel lille Fabrik, og dette har atter medført, at Smedenes Forretningsforbindelser stadig maa anlægge og føre nye Artikler; thi Smeden vil have alt det, han skal bruge, paa *et* Sted, ligesom det af ham kræves, at han skal kunne udføre saa at sige alt, hvad der forefalder: Beslaa en Hest, reparere en Cykle og kurere en genstridig Mejemaskine. Og endelig vinder som bekendt Jærn stadig voksende Indpas til Bygningsbrug; Staalbjælker, Monier og galvaniserede Bølgeplader fortrænger mange Steder Tømmerdragere og Bræddeloft, Tegl- eller Straatag.

Men lad os nu efter en Runde gennem Lagrene fæste Opmærksomheden lidt paa Forretningens Udvikling og paa Manden selv.

Forretningens Grundlægger var Chr. Schjøth, der i 1853 etablerede en blandet Forretning, Kolonial, Hørkram, Korn og Trælast, som Skik var i Provinsen den Gang. Trælastforretningens Overgang til et Interessentskab i 1872 gav Anledning til,

A. SCHJØTH
FORRETNINGENS INDEHAVER

at Jærn herefter særlig forceredes, og Sønnen, A. Schjøth, der under sin købmandsmæssige Uddannelse i særlig Grad følte Lyst til at komme i Lag med denne Branche, søgte bl. a. at erhverve sig fornøden Indsigt og Erfaring heri i en af Tysklands største Jærnforretninger. Da han kort før Faderens Død i Sommeren 1881 overtog Forretningen, blev denne imidlertid endnu i 7 Aar fortsat i det gamle Spor, før han fik Mod til at bortleje Kolonial- og Foderstofforretningen og til helt at slaa sig paa Jærnhandelen, der i den forløbne Tid selvfølgelig var bleven særlig plejet, — han begyndte saaledes allerede i 1882 at lade alle Vestkystens Smede regelmæssig besøge. Afsætningen til disse gav et stort Plus til den lokale Omsætning, forøgede Købeeften og derved Konkurrence-dygtigheden, og hertil kommer som nævnt det stadigt tiltagende Forbrug af Jærn, og at Grosserer Schjøth har forstaaet at knytte en fast Stab til sig af Medhjælpere, der alle er blevene gamle i Gaarde. Endelig kan nævnes,

at Jærn er en Artikel, der ret jævnlig er underkastet Konjunktur, saa at den nu og da giver Importøren Chancer for at gøre en *virkelig* Forretning; alt i alt er Virksomheden i de forløbne 25 Aar vokset frem til at blive en af de største og mest konkurrencedygtige af sin Art her i Landet.

— Ved Siden af Ledelsen af sin egen Forretning har Grosserer A. Schjøth tillige gennem mange Aar viet Aktieselskabet Vejle Telefonselskab's Drift og raske Udvikling meget Arbejde; han har som Købmand stedse interesseret sig stærkt for at skaffe Telefonen Udbredelse i sin Fødebys Opland, og siden 1897 har han været Formand for Selskabets Bestyrelse. Men ogsaa i det offentlige Livs Tjeneste, i Menighedsanliggender og for humane Formaaes Fremme har han ydet et betydeligt Arbejde. Det skal saaledes nævnes, at han indtil Septbr. 1906 har været Formand for Vejle Købstads Ligningskommission, et Hverv han overtog paa det vanskelige Tidspunkt, da de nye Skattelove traadte i Kraft; sidst, men ikke mindst skal endelig nævnes, at han har ydet flere Aars Arbejde for den nye skønne Kirke, der er rejst i Vejle, og som om kort Tid skal indvies.

— Det haarde graa eller staalblaa Metal, der i saa meget er vor Tidsalders Symbol, har været Grosserer Schjøths Omraade som Forretningsmand; men ingen af dettes Egenskaber har præget hans Sind eller Virke.

N. F. MØHL, SPRIT- & GÆRFABRIK

KØBMANDSFORRETNING og drede hyppigt knyttet mand N. F. Møhl i 1831 sin Virksomhed paa Søndergade i Vejle. Da han i 1860 døde, overtog hans Søn P. Møhl Forretningen, og efter at han 8—9 Aar senere havde nedlagt Købmandshandelen, blev Spritfabrikationen udvidet, og hertil føjedes yderligere Gærfabrikation. I de første Aar eksporteredes betyde-

Brænderi var i den første Halvdel af forrige Aarhundredet sammen, og under denne Form grundlagde ogsaa Køb-

lige Kvanta Gær — for hvilket der da intet Marked var herhjemme — til England, men denne Eksport er nu ophørt, da Indlandet aftager alt, hvad der kan fremstilles. Møhls Spritfabrik, et Navn, der allerede fra Grundlæggerens Tid havde god Klang, blev i denne Periode mere end

P. MØHL

GRUNDLÆGGEREN N. F. MØHL

landskendt, og Produktionen var stadig tiltagende.

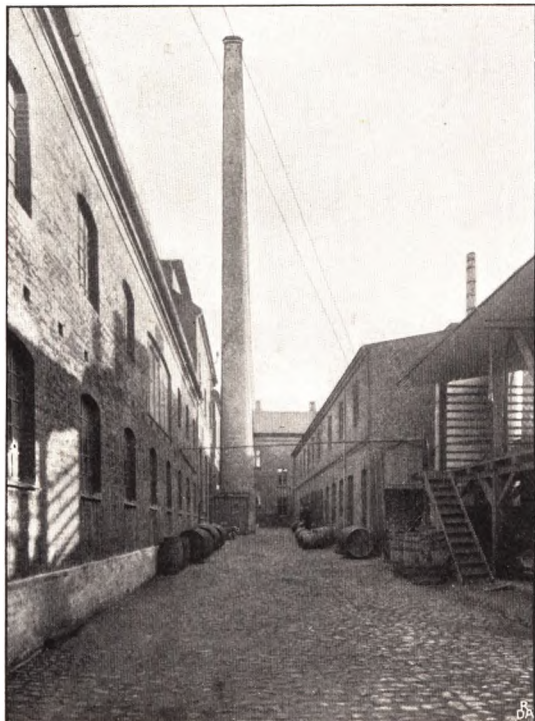
Blandt Mærkepunkterne i Forretningens Historie maa nævnes en Ildsvaade, som i 1890'erne lagde hele Fabriken i Ruiner; men snart opstod den som en Fugl Fønix af Asken, genopbygget fra Grunden og forsynet med Nutidens bedste Maskiner.

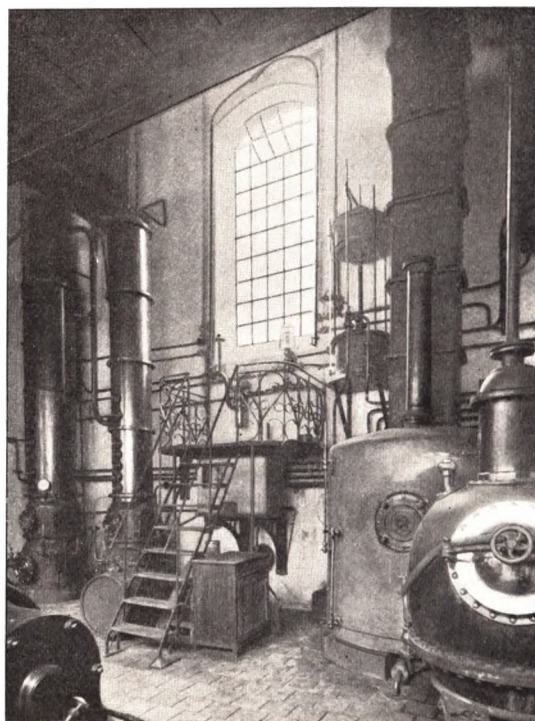
N. F. MØHL

I 1903 afgik P. Møhl ved Døden, og Forretningen, som indehaves af Enkefru Møhl, ledes nu af Sønnen, der bærer samme Navn som Grundlæggeren. Den er den næststørste Virksomhed i sin Art her i Landet, og til Trods for den skarpe Konkurrence fra de store sammensluttede Selskabers Side har den formaaet at hævde sin Stilling og fuldtud bevare den ærefulde Tradition.

Paa alle Omraader er Fabriken fuldt paa Højde med Tidens Krav; alle tekniske Fremskridt og Finesser er tagne i Anvendelse, og ved en Vandring gennem de forskellige Afdelinger med de sindrige Anlæg, det blankt pudsede Kobbersmedearbejde osv. faar man det sikre Indtryk, at Løsenet her har været at fremskaffe det

FRA GAARDEN

FRA MASKINSALEN

bedst mulige. Den hele Fremgangsmaade ved Tilvirkningen af Sprit — Processen fra Melets »Formæskning«, Forsukringen, Gæringen, Fordampningen og Fortætningen indtil Rectificeringen — er overordentlig interessant og kan nok sætte Fantasien i Svingninger hos den, der for første Gang overværer Tilvirkningen af »den ædelige Brændeivin«.

Der fabrikeres i N. F Møhls Fabrik Sprit saavel til teknisk Brug som til Brændeivin, og de Akvavitsorter, der strømmer fra Fabrikens Rectificerapparater — Fulfri Akvavit, Kommen- og Taffelakvavit — finder ikke alene Afsætning til By og Opland, men ogsaa til Kjøbenhavn og til Hamborg, hvorfra Produktet sendes videre til oversøiske Markeder.

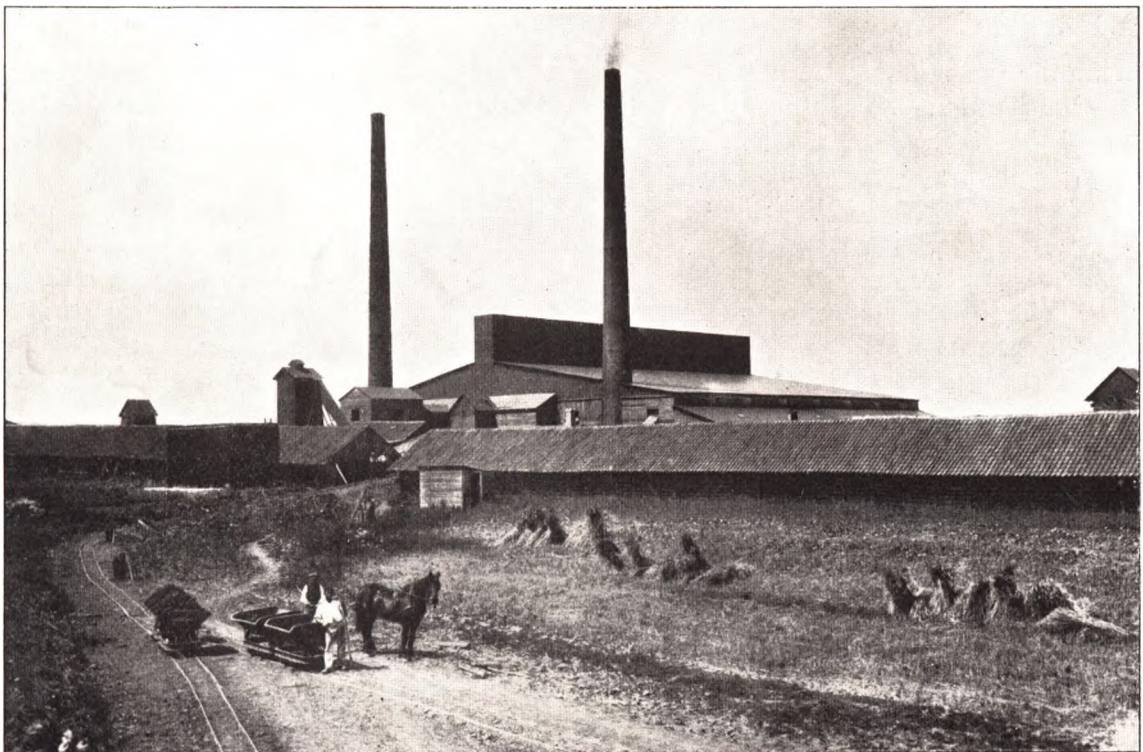
Fabriken fremstiller cirka 300,000 Potter Brændeivin og $\frac{1}{4}$ Million Pund Gær om Aaret.

AKTIESELSKABET BØGEAGER TEGLVÆRK

I Foraaret 1892 købte nu afdøde Justitsraad, Købmand H. C. Thorkilsen og Gaardejer, Teglblænder Chr. Andersen af Hesselballe i Fællesskab en halv Snes Tdr. Land under den bekendte og naturskønt beliggende »Skræderbakke« i Grejsdalen, for her at drive Teglværksbrug, og samme Aar opførte de en moderne Ringovn, beregnet paa at brænde en aarlig Produktion af 3 $\frac{1}{2}$ Million Sten.

Det værdifulde Anlæg havde, da det begyndte sin Virksomhed, kostet 79,000 Kr.

Paa dette Tidspunkt var det endnu ikke almindeligt i Teglværksindustrien at brænde Sten i Ringovn (hvorved der spares Mængder af Brændsel), saa det viste sig snart, at Værket ved sin gode Beliggenhed, sit ensartede Materiale, som kun behøver en ganske enkel Fabrikationsbehandling, var i høj Grad konkurrencedygtigt og hvilede paa en sund Grundvold.

BØGEAGER TEGLVÆRK

JUSTITSRAAD H. C. THORKILSEN

Aaret 1896 bragte en synlig Opkomstperiode i Bygningsfagene, og det blev nu fundet nødvendigt at udvide Værket med endnu en Ringovn til en Produktion af $3\frac{1}{2}$ Mill. Sten, et Anlæg, der kostede 67,000 Kroner. Endvidere byggedes en Hestestald til 14 Heste og en Forvalterbolig. Samtidig med den nye Ringovn indrettedes kunstige Tørrekanaler over begge Ovne.

Stenene bringes hertil med Elevator og tørres

DIREKTØR H. C. THORKILSEN

tildels ved Spildevarmen fra Ovnene; Driften kan saaledes fortsættes Vinteren igennem uafhængig af Vejret.

Nu indkøbtes endvidere af Skræderbakken Resten af den der anvendelige Jord og desuden en Nabogaard Bøgeager Gaard paa 34 Tdr. Land, hvor der findes et Ler af sjælden Ensartethed og Dybde.

Ved sin ejendommelige Beliggenhed, flere Hundrede Fod over Havet, er Bøgeager Teglværk i det sjældne Tilfælde, hvad Teglværksfolk vil kunne forstaa, aldrig at kunne faa ophobet Vand i sin Lergrav, men kan bortlede det fra en stor Dybde.

Fabrikationen paa Bøgeager Teglværk er hovedsagelig maskinstrøgne Mursten, men i det sidste Aar er Virksomheden udvidet med en Afdeling for haandstrøgne Mursten, hvortil Raamaterialet ypperlig egner sig.

For en Del Aar siden døde en af Grundlæggerne af Bøgeager Teglværk, Gaardejer Chr. Andersen, Hesselballe, og Justitsraad, Købmand H. C. Thorkilsen købte da dennes Andel i Foretagendet.

Justitsraad Thorkilsen administrerede Teglværket fra dets Grundlæggelse indtil sin Død i 1903 med stor Dygtighed og sammen med sin øvrige Virksomhed, Eksport af Landbrugsprodukter. Han var bl. a. den næstførste i Landet, der anlagde en Ægpræserveringsforretning, et Foretagende, der har fundet mange Efterlignere — nu sidst og ikke mindst af Landboere, igennem deres Andelsforetagender i denne Branche.

Efter Justitsraad H. C. Thorkilsens Død valgtes hans Søn, Købmand H. C. Thorkilsen, som har været Selskabets Bogholder fra dets første Startning, til Direktør.

I Henseende til Størrelse anses Bøgeagers Teglværk for at være blandt de første i Jylland.

C. J. BIERREGAARDS SØNNER

DEN 30. November 1858 kom en ung Garver til Vejle og hængte sit Skilt med Navnet Carl Johan Bierregaard ud over en lille Butik paa Hjørnet af Vestergade og Nørregade — dér hvor nu Svaneapotheket er. Han var født i Kjøbenhavn den 25. Marts 1830, men havde fra sit 10. Aar opholdt sig i Vejle, hvor han ligeledes havde udstaaet sin Læretid. For at uddanne sig videre i sit Fag havde han rejst 6 Aar i Udlandet og Indlandet, og siden havde han lejet et lille Garveri i Husemose paa Fyn, hvor han forblev 2½ Aar, efter først at have gjort den første Krig med som frivillig. Det var kun med meget faa Penge paa Lommen, han nu begyndte sin Forretning, derimod havde han en god Portion Ungdom og Arbejdslyst, og var der end i Butiken ved Nørreport kun et beskedent Lager af Lædervarer, fandt Byens Folk og Egnens Folk dog snart Vej ind gennem Døren for at slaa en Handel og en Passiar af med den joviale unge Mand, og allerede et Par Aar efter kunde han paabegynde Driften af et lille Garveri.

Saa kom — et Par Aar efter — Krigen med dens

CARL JOH. BIERREGAARD

Trængselstid for den stærkt udsatte By Vejle. De fremmede Artillerister og Ryttere havde naturligvis tid Ærinde hos Bierregaard og var ikke lige behagelige eller kontante Kunder, men noget føleligt Tab led han dog ikke. Forretningen var stadig i Opkomst, og i 1866 kunde han købe Ejendommen Vestergade 20, hvor Virksomheden endnu har til Huse. For at omtale et Par Stadier paa Forretningens Vej fremad skal

vi nævne, at i 1871 anskaffedes det for en Garverivirksomhed saa overordentlig vigtige Redskab: en Spaltemaskine. Den var den første af sin Art her i Landet og kom som saadan og som det Kuriosum, den da ansaas for, toldfrit ind over Grænsen. I 1879 anlagdes *Lakeriet*, det eneste af sin Slags i Skandinavien, og den hertil knyttede Gren af Virksomheden blev nu snart den alt overvejende; de lakerede Sager fandt Afsætning over hele Landet, ja ud over Landets Grænser. Endog saa langt som til Lima i Sydamerika fandt de Vej, men Eksporten hertil blev dog senere opgivet paa Grund af de urolige og usikre Forhold.

Imidlertid udvidedes Forretningen successive; i 1888 blev det nødvendigt at foretage den første større Udvidelse; i 1890 blev der indlagt Damp, og i 1894 maatte Bierregaard paany udvide meget betydeligt og bygge til.

Aarene gik, og Bierregaard var jo ingen Yngling mere; han var nu en af Byens større Næringsdrivende, var bleven kgl. Agent, derefter kom Ridderkorset. I 30 Aar havde han haft Sæde i Byens Raad, i en lang Aarrække i Ligningskommissionen.

WILLIAM BIERREGAARD

Det kunde da vel være Tid nu at unde sig Fyraften. Og den 1. September 1902 overtog saa C. J. Bierregaards Sønner, Jørgen Wiggo og William Bierregaard, Forretningen under dette Firmanavn og drev den i Forening indtil den 1. April 1906, da den blev delt saaledes, at William Bierregaard overtog Fabriksvirksomheden med Ejendom.

Dennes Hovedartikel er, som allerede nævnt, lakerede Sager, særlig Laklæder og Vognlæder. Men nu kan det maaske være hensigtsmæssigt at følge med William Bierregaard en lille Tur ned langs Haven, tværs over Vejle-Vandel-Banens Spor over til det anselige Garveri, hvis Dampskorsten knejser op imod de skovklædte Bakker.

Duften er ikke netop af Roser og Lavendler, men den er vistnok sund, thi siger det gamle Ord ikke, at ingen Kolera eller anden Smitsot bider paa

en Garver, og Shakespeare har fortalt os, at Garveren ligger et Aar længer i Graven end et andet Menneske.

Her ser vi da først de raa Huder blive behandlede med Kalk, saa at Haarene løsnes; Huden »gaar op«, som det hedder, saa at Køddele og Hinder let fjærnes. Dernæst bliver Huden »pyret«, d. v. s. Kalken udtrækkes, og naar den et Par Gange er bleven behandlet med skarpe Jærn, hvorved de sidste fine Haar fjærnes, begynder selve Garvningsprocessen, der er tilendebragt i Løbet af 5—6 Uger. Det kan her indsky-

des, at Garvningen i de senere Aar er bleven betydelig forbedret ved nye

Metoder, uden at man derfor er gaaet helt bort fra de gamle prøvede.

Fra Garvebasinerne kommer Huderne gennem Spalte-maskinen, hvor de flækkes, op paa »Tougstuen«,

GARVERIET SET FRA VANDEL-GIVE-BANEN

hvor de færdigbehandles, lakeres og ovntørres, indtil de endelig præsenterer sig som spejlblanke, pragtfuldt sorte Flader.

Produktionen er nu oppe paa ca. 5000 Huder om Aaret samt et Par Tusind Spaltstykker (Coupons), og Fabriken sysselsætter ca. 20

TOUGSTUEN

Mand; Omsætningen andrager ca. 160,000 Kroner aarlig.

Som et Kuriosum kan nævnes, at en særlig Vare af Laklæderet har en udstrakt Anvendelse til Udstyrelse af Vestjydernes Træsko — en Harbørebo stiller meget betydelige Fordringer til Søndagsudgaven af denne nationale Fødbeklædning. Men af større Interesse er det dog vistnok, at den 13. August 1906 leverede Fabriken det første Stykke Læder af *sin* Slags, der hidtil er fremstillet her i Landet, et halvlakeret Vognlæder. Dette er en Artikel, der hidtil i store Mængder er indført fra Tyskland, en Vare, til hvilken der stilles store Fordringer i Henseende til Kvalitet, og som spiller en betydelig Rolle i den fine Vognfabrikation. Et nyt Omraade er da her indvundet for dansk Industri.

Paa Verdensudstillingen i Paris 1900 var Fabriken repræsenteret ved forskellige Artikler, særlig da ved lakerede Kalveskind. Den fik Sølvmedaille, hvilket jo var meget fornøjeligt. Men hvad der var mindst lige saa fornøjeligt og betegnende for Fabrikatets Godhed, var dette, at da Sagerne kom hjem efter at have gennemgaaet alle Udstillingens Strabadser og den meget betydelige Varme, var der ikke Brist eller Lyde at se. Lakken havde dokumenteret sin Holdbarhed, den Egenskab, der paa dette Omraade paaskønnes mest.

VEJLE SAALELÆDERFABRIK

ALT og alle er undergivet Forvandlingens og Udviklingens Lov. »Tiderne forandrer sig, og vi forandrer os med dem«, er et Ord, ved hvis Gyldighed der ikke kan rokkes. Og saaledes ser vi da ogsaa, alt som den industrielle Udvikling skrider frem, enkelte Haandværk forgaa, hele Fag og deres Udøvere forsvinde, medens Virksomheder i ny Form eller helt nye Erhverv opstaar.

Garveriet er et af de Haandværk, der uddør, idet Virksomheden stedse mere og mere forvandles til Fabrikation. For 100 — ja for 50 Aar siden garvede endda de fleste Skomagere selv; for en halv Snæs Aar siden brugte man endnu kun den sene Garvning, hovedsagelig ved

A. SELIGMANN

Egebark. Nu er man gaaet over til den rationelle »Fadgarvning«, hvorved Garvningen foregaar i roterende Fade, og vore Fabriker paa Garveriomraadet evner nu at levere til Skotøjsfabrikanterne og Skomagerne Størstedelen af de Materialer, som tidligere indførtes fra Udlandet.

En af de ældste Virksomheder her i Landet indenfor Læderfabrikationen er *Vejle Saalelæderfabrik*.

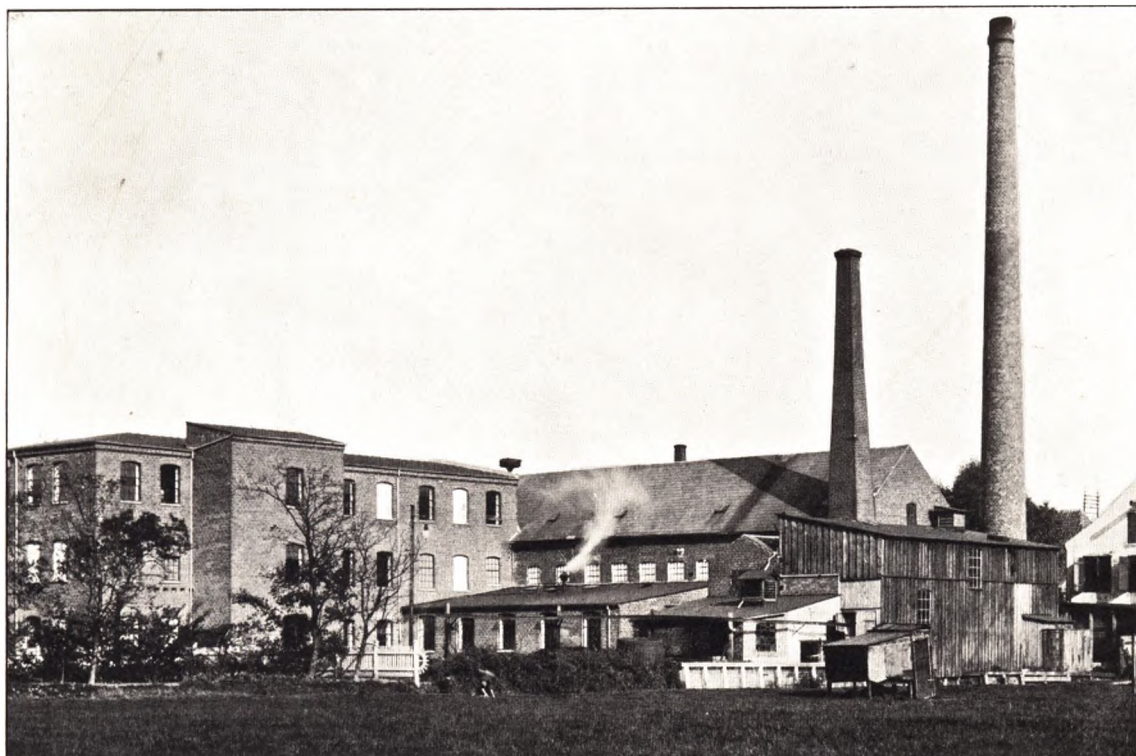
Den blev anlagt i 1849 af Garvermester Ludvig

Seligmann, en dygtig og driftig Fagmand, der drev Garveriet ikke som den Specialforretning, det nu er, men med Fremstilling af al Slags Over- og Underlæder. Grundlæggeren døde 1874, og Forretningen fortsattes derefter uforandret med Alfred Seligmann som Leder, indtil den i 1884 omdannedes til Aktieselskab med A. Seligmann som Direktør, samtidig med at man gik over til Specialfremstilling af Saalelæder.

Fabriken, der i Tidens Løb har undergaaet en betydelig Udvikling og Udvidelse, og som for et Par Aar siden er bleven fuldstændig ombygget, er i sin Art en Mønsteranstalt, og det fortjener at nævnes, at den er en af de første Fabriker her i Landet, der har indført Elektricitet som Drivkraft, idet den selv fremstiller Elektriciteten og overfører denne til de Motorer, der driver de forskellige sindrige Arbejdsmaskiner. Ialt beskæftiges paa Fabriken ca. 30 Mennesker.

Overordentlig interessant er det ved et Besøg paa Vejle Saalelæderfabrik at følge den Proces, Huden maa gennemgaa fra det Øjeblik, da den raa og saltet tages under Behandling, indtil den er omformet til Saalelæder. Huden oplødes og renses

først, befries for Haar og Køddele og underkastes dernæst selve Garvningsprocessen, hvorved Huddelene mættes med den vegetabiliske Garvesyre, som arbejdes ind, medens Huderne er i stadig Bevægelse i store roterende Fade. Derefter kløves hver Hud i to Halvsider for lettere at kunne forarbejdes og færdiggøres under forskellige

FABRIKEN

Maskiner, hvorefter den som færdigt Salgsprodukt sorteres i lettere og sværere Vare.

Fiks og moderne som hele Anlægget og Fabriksdriften er paa Vejle Saalelæderfabrik, anerkendes ogsaa Fabrikatet af Fagmænd som fortræffeligt. Det er da ogsaa bleven prisbelønnet paa flere forskellige Udstillinger herhjemme og i Udlandet, senest med Diplom af 1. Klasse (Sølvmedaille) paa Udstillingen i Horsens i 1905.

M. KASTBERG-ANDERSEN & CO.

DET er et af Romanforfattere hyppigt benyttet Emne: Historien om den fattige Dreng, der bag Bodens Disk midt i Slidet og Læreaarenes Trængsler drømmer ubestemte, halvt vaagne Drømme om en Gang i Tiden at kunne indtage Chefens Plads i Kontorets Allerhelligste, at kunne disponere, at være den, der hersker over Pakhusenes udstrakte Riger, den, der byder Storkunderne til Sæde og slaar Cigar-kassen op, medens det højtidelige Øjeblik: Afgørelse af Kontrabog eller Afregning staar for Døren. Det svier i Læredrengens Hænder af Frostsprækker, og hans Øjenslaage er tunge af den tidlige Morgentjeneste og af Timerne i Aftenskolen. Men for hans Barnesjæl klinger det — inderst inde, dragende og ansporende — Du vil fremad og opad.

Nogle af Trækkene i dette Romanindlednings-Kapitel vilde man sikkert kunne finde i M. Kastberg-Andersens Livsførelse.

Paa Nørregade i Vejle havde der fra Slutningen af 1870'erne indtil 1888 været drevet en lille For-

M. KASTBERG-ANDERSEN

retning med Produkt- og Kolonialvarer — en af den Slags, som nu snart er ved at forsvinde. Den havde ikke ret kunnet trives; to Indhavere led Skibbrud paa den, og det var saaledes ikke med noget glimrende Udstyr af Tradition og grundmuret gammelt Navn, den i Marts Maaned 1888 blev overtaget af den 25-aarige Kastberg-Andersen. Smaat med Plads var der ogsaa, og som Lejer af Gaarden stillede den unge Købmand, der nu rykkede

ind, som første Betingelse, at Gaarden skulde udvides til det tredobbelte, — han vilde have Plads til at røre sig. Udvidelsen lod sig foretage ved Inddragning af en Have, og inden længe rejste sig nu her et 3-Etages Pakhus.

I Begyndelsen var Virksomheden nærmest Detailforretning, men Kastberg-Andersen slog omtrent med det samme ind paa *en gros*-Handel med Kolonial- og Grovvarer, Korn- og Foderstoffer, og efterhaanden blev Forretningen med Grovvarer (Cement, Kunstgødning, Mel o. s. v.) langt det vigtigste, og Hovedvægten blev lagt paa *en gros*-Siden. Den Tid var jo forbi, da Provinskøbmanden var afhængig af Grosserereren i Kjøbenhavn eller Hamborg — den direkte Forbindelse, den hurtigere og billigere Hjemførsel af Varerne var bleven Løsenet.

Og samtidig meldte en Kursændring med Hensyn til Kundekredsen sig af sig selv. Oprindelig havde Bondehandelen været det vigtigste, men efterhaanden som Privatbanerne førtes ud i Landet, indtraadte der en Forandring i dette Forhold, og Butiksforretningen blev lagt om mere med Bybefolkningen for Øje. Og da det tillige viste sig, at Detail- og *en gros*-Forretningen vanskeligt forligedes, lejede Kastberg-Andersen i Oktober 1901 Butiksforretningen og Støbegodsudsalget ud og beholdt selv

Kolonial-Forretningen *en gros* — med Kundekreds baade i Byen og paa Landet — saamt Forretningen med Grovvarer, Korn- og Foderstoffer, Markfrø o. s. v.

Som et synligt Vidnesbyrd om Virksomhedens Vækst og Fremgang havde der allerede i 1897 rejst sig et Pakhus ved Havnen, og dette maatte udvides ved Tilbygning i 1903.

Løsenet opad og fremad, som vi i Indledningen nævnte som det, der stedse klinger for den unge Handelsmand i Romanen, havde Kastberg-Andersen gjort til sit. Han var begyndt med tomme Hænder, og enten det nu var i Erkendelsen

PAKHUSET VED HAVNEN

af Sandheden i Digter-Ordet: »Den er stærkest, der staar alene«, eller ud fra det gode gamle Jydeord: »Fælle er sælle« — nok er det, han foretrak at være alene om sit Arbejde, og Tilføjelsen »& Co.« til Firmanavnet var nærmest af rent formel Natur.

Men Dag for Dag, Maaned for Maaned gik det fremad. Der var adskillige Aar, hvor Omsætningen mere end fordobledes, og medens den, da Kastberg-Andersen begyndte i 1888, androg det beskedne Beløb 30,000 Kroner, er den nu oppe paa 6-700,000 Kroner aarlig. Den lille forhutlede og halvt havarerede Forretning paa Nørregade i 1880'erne er nu arbejdet op til at være en af de første og største i sin Art i Jylland. Paa Lagerlofterne i Købmandsgaarden og ved Havnen omskiftes Aaret igennem Bjærge af Varer — de fjærne Eventyrrigers og vort eget Lands Frembringelser — medens den hele store Virksomhed er et betydeligt Led i alt *det*, der gør Vejle til en af de driftigste og mest vaagne blandt danske Provinsbyer.

DE DANSKE BLODFODERFABRIKER

AKTIESELSKAB

EN ganske ejendommelig industriel Virksomhed er »De danske Blodfoderfabriker» i Vejle.

Ikke alene er Fabriken uden noget Sidestykke i hele Verden, men selve Industrien er tillige fra første Færd bygget op her; den er arbejdet frem gennem Forsøg udførte af den Mand, der endnu leder Virksomheden, og i *den* Grad er den uden Forbillede eller Holdepunkt i Andres Erfaringer, at hver Maskine, der anvendes, har maattet udtænkes og gennem Forsøg tilrettelægges for Øjemedet. Mere original og oprindelig kan ingen Virksomhed være.

I Aaret 1895 begyndte P. Sørensen at eksperimentere med Blodet paa Vejle Amts Svineslagteri for deraf at danne et Foderstof, og i det følgende Aar optog han i Forening med en københavnsk Kompagnon Fabrikationen af »Blodfoder« i en Ejendom i Fredericiagade. 1898 flyttedes Virksomheden til Hjørnet af Skovgade og Nørrebrogade. Det viste sig imidler-

DIREKTØR P. SØRENSEN

tid snart, at skulde Foreretningen blive lønnende, maatte der gøres betydelige Bekostninger, og efter at Kompagnonen var udtraadt, blev der straks taget fat paa Indlæg af Damp og forskellige nye Maskiner m. m. Allerede nu havde det nye Foderstof i betydeligt Omfang vundet Indpas i de danske Landbrug, hvor man hurtigt maatte erkende dets stærkt mælkebevarende Evne, og det blev snart nødvendigt at give Fore-

tagendet større Former. Det gik derfor i Aaret 1900 over til et Aktieselskab, og da Pladsforholdene snart blev altfor indskrænkede, flyttedes Virksomheden i 1905 til egne, nyopførte Lokaler paa Vejle Havn.

Samme Aar overtog Selskabet en Blodmelasse-Fabrik i Hamborg og omdannede denne efter det samme System som det, der benyttes i Vejle, og man opkøbte for et længere Aaremaal Blodet fra de offentlige Slagtehusene i Hamborg og i Magdeburg. Og med *saa* hurtige Skridt er Foretagendet gaaet frem, at Fabrikslokalerne i Hamborg allerede har vist sig at være altfor smaa, saa at man har maattet købe Grund i Eidelstedt (1 Mil fra Hamborg), for dér til Sommer at opføre en tilsvarende Fabrik, som skal kunne tilvirke 10 à 12 Millioner Pd. aarlig. Sidste Aar er Fabrikationen i Hjemlandet naaet op til 10 Millioner Pd. og i Hamborg til 5 Millioner, — og dog har denne anselige Produktion ikke kunnet dække Efterspørgselen.

Fabriken i Vejle modtager Blodet fra de fleste danske Svineslagterier samt fra flere offentlige Slagtehusene i Danmark og Sverrig. Blodet undergaar den første

Behandling paa Slagterierne og kommer i Form af Kager til Fabriken, hvor Massen findeles, blandes med Melasse og Klid eller Korn og Klid, indtil det som Salgsvarer fremstiller sig i Form af Pulver; blandt de Vanskeligheder, der har maattet overvindes, er netop Konstruktionen af de Maskiner, der paa rette Maade kan findele den sejge Masse, hvoraf Blodkagerne bestaar. Paa Selskabets udenlandske Fabriker behandles Blodet fra første Færd, idet det her modtages i raa Tilstand fra Slagtehusene.

Hvor stor Anerkendelse, Produktet har vundet, fremgaar noksom af den livlige

FABRIKSBYGNINGERNE VED VEJLE HAVN

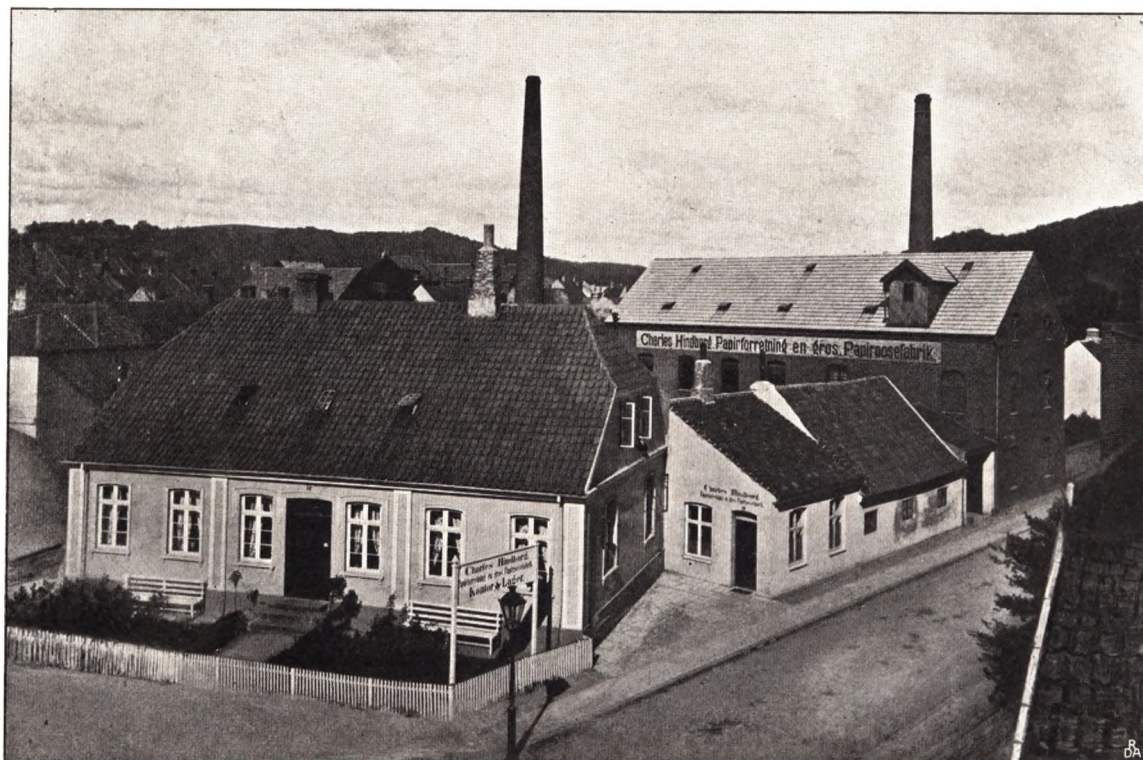
Efterspørgsel, der som nævnt hidtil har været saa stærk, at der ikke har kunnet skaffes Blodmasse nok til Fabrikationen. Ogsaa en Række Medailler fra Udstillinger, Skuer og Landmandsforsamlinger samt en Mængde rosende Udtalelser fra danske Landmænd vidner om Produktets Fortræffelighed. Det var Opgaven at fremstille et sundt og smittefrit Foder, som tillige i Forhold til sin Nyttetvirkning var prisbilligt, og denne Opgave er fuldtud løst. Foruden sine nærende og mælke drivende Egenskaber har Blodfoderet ogsaa en helbredende og forebyggende Evne overfor den bekendte Stivsyge, der ofte optræder som en hel Landeplage. Foderet er hovedsagelig beregnet for Kvæg og Svin, men ogsaa Heste tager det gærne, og for Fjerkræavlerne er det blevet et Fodermiddel af stor Betydning.

Aktieselskabets Bestyrelse bestaar nu af Grossererne M. Christiansen i Vejle og Chr. Roose i Kolding samt Hr. P. Sørensen, som er administrerende Direktør.

CHARLES HINDBORGS PAPIRPOSEFABRIK

DER kan skrives Eventyr om alt, om Prinsesser og om Knappenaale — og i Virkeligheden er der om sidstnævnte lille Uundværlighed skrevet en Historie: »En Knappenaals Roman«, som ingenlunde er uinteressant. Det hænger sammen med, at »de smaa Ting«s Magt og Betydning i Livet er saa overordentlig stor; tænk blot Verden en Dag berøvet Staalpenen eller Synaalen, — hvor vilde ikke Samfundet være i Vaande!

Sagen er jo, at disse smaa Ting er Nødvendighedsartikler. De fremstilles hver Dag i Milliardvis, bruges, forbruges, forgaar. Man skænker i det daglige Liv ikke Papirposen en Tanke, den kommer fra Urtekræmmeren med Gryn og Sukker og

FABRIKSKOMPLESET

CHARLES HINDBORG

Kaffe — og forsvinder. Men Papirposen er i *den* Grad »en Artikel«, at der f. Eks. alene fra den Fabrik, Talen her er om, fremstilles ikke færre end godt 50 Millioner — 50,000,000 — Poser om Aaret, d. v. s. over 150,000 om Dagen. Dette er Tal, der taler.

— I 1888 paabegyndte Charles Hindborg sin Virksomhed med Fabrikation af Papirposer i Lokaler paa Vestergade i Vejle, men flyttede i 1900 Fabriken hen paa Nørrebrogade, hvor den nu har til Huse i et pynteligt lille Kompleks af Bygninger med Damp-Maskinanlæg, Fabrikationsrum, Bogtrykkeri og Lagerrum. De Maskiner, der anvendes til Fremstillingen af Poserne, er overordentlig sindrige, og Processen er interessant og morsom at følge. Fra store Ruller løber Papiret op forbi et Hjul, hvis Rand, der har passeret en Klisterbholder, klistrer den sammenbøjede Papirstrimmel paa langs, d. v. s. ned langs den tilkommende Poses Side; dernæst

passerer Strimmelen en lille Kniv, som i Forbifarten slaar et halvmaaneformet Hak — *det*, der skal gøre det lettere at aabne Posen med Haanden og overflødiggøre den uappetlitlige og lidet hygiejniske Pusten deri. Videre passerer Papiret en Mekanisme, der falser Posens Bund og afskærer, saa at Posen *nu* først egentlig er Pose; derpaa forbi et Hjul, som klistrer Bunden, og sluttelig passerer en Tromle, der paa én Gang varmer og presser.

Nu er Poserne færdige, og en for en »spyttes« de ustandseligt ud af Maskinen for derefter at sammenbundtes paa en Bundtningsmaskine, et Apparat, der ligner en stor Symaskine.

Fra Fabrikationslokalerne vandrer Poserne op i Lokalerne paa 1. Sal, hvor de i Bogtrykkeriet, der er udstyret med Rotationspresse, 4 Hurtigpresser og 3 Digelpresser, Sætterier og Clichéstøberi, forsynes med Firmanavne, Ornamentering, eller hvilket Udstyr der nu ønskes.

Her er de saa fuldfærdige og gaar sammen med alle mulige andre Sorter Papirvarer ud til Fabrikens Kundekreds, der omfatter alle Egne af Landet.

MARTIN HANSEN

NUTIDENS Krav til et Hjem kan sammenfattes i tre Ord med H, nemlig Hensigtsmæssighed, Hygge og Hygiejne. Til Opnaaelsen af den sidste Egenskab har den moderne Husbygningsteknik fundet et vigtigt Hjælpemiddel i Stoffet Linoleum, som ved sin Uigennemtrængelighed for Vand, ved sin Holdbarhed, glatte Overflade, Elasticitet og lyddæpende Evne i fortrinlig Grad opfylder de sanitære Fordringer.

Og Hensynet til Hygge, d. v. s. til Skønhed og Harmoni, kræver bl. a. — og ingenlunde i sidste Række — smukke og gode Tapeter. Saadanne er i Virkeligheden en Hovedbetingelse for Hjemmets Evne til at give et Indtryk af Skønhed og Af-

INTERIØR FRA BUTIKEN

C. A. KAYSEN
FIRMAETS GRUNDLÆGGER

stemthed, med andre Ord af Velvære, og det er da særdeles heldigt, at Kunsten med Forkærlighed har taget sig af Tapetet, har gjort det til en selvstændig dekorativ Kunst, som ved Tegning og Farve glæder Øjet og virker velgørende paa Sindet.

Det vil herefter være umiddelbart indlysende, hvilken Faktor i Livet Farvehandelen og Farvehandleren er, — vi undgaar ham ikke, han betinger i mangt og meget hele vort Milieu.

Farver, Tapeter og Linoleum er Hovedartiklerne i den gamle — mere end halvhundredaarige — Forretning, som Martin Hansen med Dygtighed og Smag driver i Nørregade Nr. 7. Virksomheden paabegyndtes i 1848 som blandet Forretning af C. A. Kaysen, som var en kendt Mand i sin Tid, udvikledes efterhaanden fuldstændig til Specialforretning i Malervarer og Tapeter, og i 1891 overtoges den af Martin Hansen, som hos J. C. Juuls Efterfølger i Aarhus havde erhvervet sig Specialuddannelse i Tapet- og Farvehandelen. Den nye Indehaver udvidede hurtigt Forretningen, førte den frem i Overensstemmelse med Tidens Krav og bragte Omsætningen meget betydeligt i Vejret. I Fjor overtog han Bygningen, hvori Forretningen drives, som Ejendom.

Særlig Linoleumsforretningen er efterhaanden bleven af meget anseligt Omfang; saaledes har Martin Hansen udført store Bestillinger for flere offentlige Institutioner, samt til mange større og mindre private Bygninger i Vejle og Omegn.

MARTIN HANSEN
FIRMAETS INDEHAVER

VEJLE DAMPMØLLE

DE to Aaer, Vejle Aa og Grejs Aa, der gennemstrømmer Vejle for til Slut forenede at ende deres Løbebane i Fjorden, har fra umindelige Tider maattet bruge de Kræfter, som Engdragenes Væld og Smaastrømmene fra Bakkerne gav dem, til Drift af Møller og andre industrielle Virksomheder. En af disse var den gamle Vejle Vandmølle ude ved Byens Banegaardsterræn; Aar ud og Aar ind var Grejs Aaens Vand brusset gennem dens Hjul, indtil dette efterhaanden var blevet træet og Værket mørt og muldent.

Den 1. Maj 1876 indlededes imidlertid en ny Æra for den gamle Mølle, idet den blev købt af Alsingen H. Hansen-Møller.

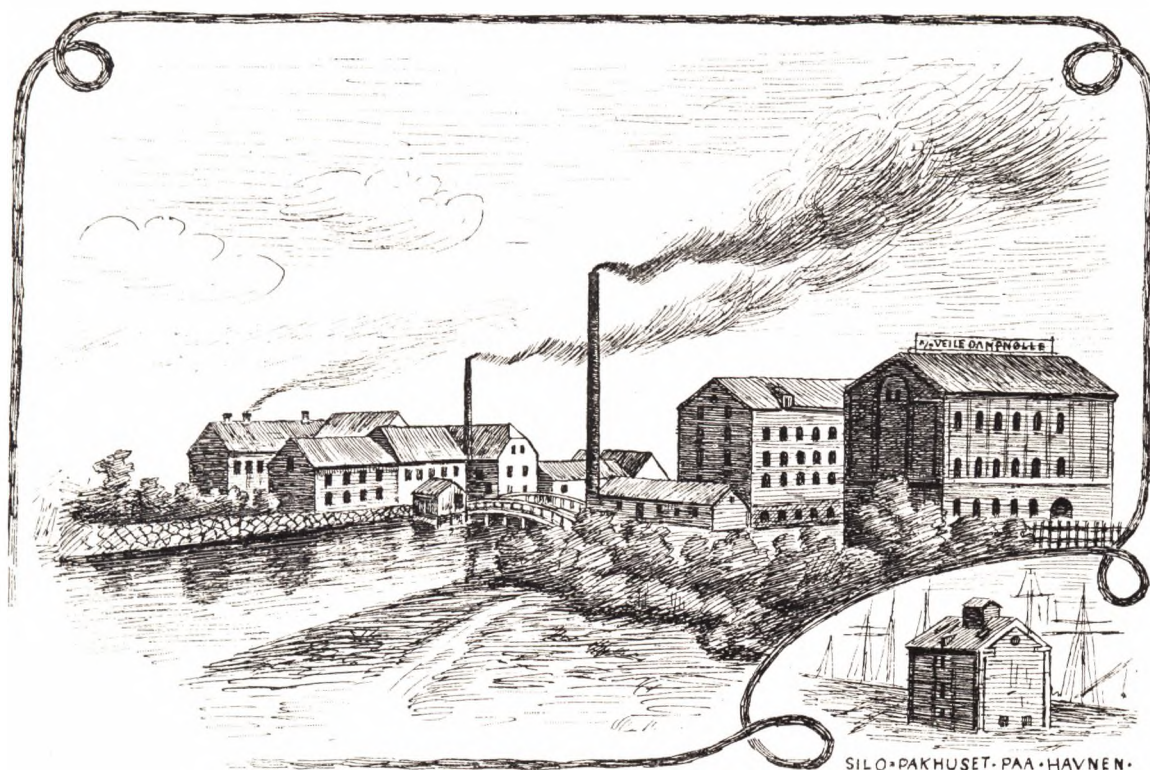
Det var dengang endnu i Møllenæringens Opsvingsperiode, inden svensk Meltold, tysk Eksportpræmie og altovervældende amerikansk Konkurrence havde tilføjet vor Melindustri og særlig da Eksportmølleriet saa haarde Slag, og der syntes at være lyse Udsigter for de danske Møllere. At det ikke var saa lyst altsammen, viste sig dog snart, men Løsenet blev da for Mølleriet ved Energi og Paapasselighed, ved forbedret Drift og fuldkommengjort Teknik at forsvare sin Plads i Erhvervslivet. Dette blev da ogsaa Parolen for Hansen-Møller; den gamle Vandmølle blev bygget om, og i 1883 blev der indlagt Dampkraft.

Men den stadig voksende Virksomhed krævede snart større Udvidelser, og i 1889 byggedes Dampmøllen, som med sit automatiske Mølleri evnede at male 300 Tdr. Hvede i Døgnet. Medens Dampmøllen udelukkende fremstiller Hvedeflormel, blev den gamle Vandmølle dog fremdeles holdt i Drift til Formaling af Rug o. a. I 1894 byggede Hansen-Møller et stort Silo-Pakhus, i Stand til at rumme 14,000 Centner, ved Havnen, og i 1895 anlagde han en Vandmølle i Grejsdalen bestemt til Fremstilling af Byggryn og Bygmel, thi der er jo det tiltalende ved Vandkraft, at den er billig, medens det naturligvis er mindre morsomt, naar man en Gang imellem maa vente et Par Timer eller flere paa Kraften. Denne Vandmølle er iøvrigt i indeværende Aar gaaet over til andre Ejere, der agter at anvende den til Fabrikation af Havregryn.

I Kraft af sin Produktions gode Kvalitet øgede Vejle Dampmølle imidlertid stadig sin Afsætningskreds og sin Virksomhed, og i 1903 fandt Ejeren det hensigtsmæssigst at lade den gaa over til et Aktieselskab, hvilket dannedes med en Aktiekapital af 300,000 Kroner; Bestyrelsen kom til at bestaa af Møllens Grundlægger og Ejer, H. Hansen-Møller, sen. og hans to Sønner Erik og H. Hansen-Møller, junr., af hvilke sidstnævnte, der i en Aarrække havde været Prokurist hos sin Fader, nu blev administrerende Direktør.

Kun faa Aar efter blev atter en Udvidelse nødvendig for Vejle Dampmølle. Som ovenfor omtalt havde Møllen allerede fra 1894 et stort Silo-Pakhus ved Havnen,

men i Sommen 1906 paabegyndtes et endnu større Anlæg. Paa Terrænet ud imod Jærnbanen blev bygget et 45 Alen langt og 20 Alen bredt Pakhus, i hvis ene Ende der er indrettet Siloer i Stand til at rumme 16,000 Centner Korn, medens den øvrige Del er bestemt til at optage Mel og Klid — ialt 14,000 Ctr. Pakhuset staar i automatisk Forbindelse med Møllen; Korn, Mel og Klid føres fra det ene Sted til det andet ved Snegle og Rør, og helt igennem er den mest moderne og fuldkomne Mølle- og Pakhus-Teknik bragt til Anvendelse. Der er saaledes en automatisk Mel-

blandingsmaskine, som tillige med Elevatorerne m. m. bevæges ved to Elektromotorer, som modtager Strøm fra Møllens Dynamo, der tillige leverer det elektriske Lys o. s. v.

Fra hin beskedne Fortids-Tilværelse, da Grejsaaens brungrønne Vand gennemstrømmede det frønnede Hjul og drev de gammeldags Stene og Kværne, har Vejle Dampmølle gennemgaaet de forskellige Udviklingstrin, indtil den nu staar rustet med hele den moderne Tekniks sindrige Apparat som et af de bedste Anlæg og en af de største Virksomheder indenfor sin Art her i Landet.

C. S. NIELSEN

KOLONIALFORRETNING EN GROS

I en stor og vidtstrakt gammel Gaard paa Nørregade — tidligere Agent Linnemans Gaard — har C. S. Niensens Kolonialforretning *en gros* Domicil. Her drev oprindelig N. F. Petersen blandet Forretning og fortsatte, efter at have delt Virksomheden og skilt Købmandshandelen ud, i et Aars Tid Grossistforretning med Kolonialvarer. I Foraaret 1883 afstod han imidlertid denne til Hr. C. S. Nielsen, der som Bestyrer af Klintrups Forretning i Horsens — den største dér i Byen — havde erhvervet sig megen købmandsmæssig Indsigt og Erfaring, og Omsætningen og Kundekredsen blev nu snart betydelig forøget. Tillige oparbejdede Hr. C. S. Nielsen en stor Forretning i Petroleum, som

C. S. NIELSEN

dog senere gik over til Andenmand og derfra til »Dansk-tysk Petroleumskompagni«, — dog saaledes, at Nielsen fremdeles har Aftapningsanstalt og Udlevering af samme.

Lagrene i den gamle Købmandsgaard, hvorfra ikke blot Kunder i selve Vejle og paa Landet, men ogsaa Nabobyerne forsynes — Fredericia besøges saaledes regelmæssigt — omfatter naturligvis alle

de fjærne Landes Frembringelser, saasom Ris, Kaffe, The, Svedsker osv. osv., men ogsaa hjemlige Produkter som Margarine, Fedt o. lign. En ikke ubetydelig Importartikel er Salt til Høsaltning, samt Klipfisk, hvoraf der indføres omkring 50,000 Pd. aarlig.

Ved Indehaverens Flid og Forretningssans er Virksomheden efterhaanden dreven op til et meget anseligt Omfang. Den beskæftiger ialt en halv Snes Mand, og den karakteristiske og hyggelige gamle Gaard faar ingenlunde Lov til at falde hen i Tornerose-Søvn. Der rører sig endnu et virksomt Liv i dens mange Gaardspladser, Porte og Gennemkørsler, og til og fra C. S. Niensens Lagerlofter strømmer Varerne i livlig Omsætning.

GULDSMED J. SØRENSEN

»IKKE os, Herre, ikke os, men giv Dit Navn Ære« staar der med gamle, snørklede Bogstaver i Bjælke-Snitværket over Indgangen til Guldsmed J. Sørensens Forretning paa Torvegade. Salmisten synes herved at tage Afstand fra den menneskelige Forfængelighed, som ogsaa før Faust' Dage gerne paakalder Mester Guldsmeds Kunstfærdighed. Men Advarslen — som naturligvis iøvrigt har haft noget helt andet for Øje — hjælper slet intet, thi fra Vuggen til Graven har Mennesket Ærinde til Guldsmeden: Daabsbægeret, »Bestikket«, Konfirmationsbroschen, Forlovelsesringen, Bryllups-, Sølv- og Guldbryllupsgaverne — og saa til sidst Sølvkransen paa Baaren betegner altsammen Stadier paa Livets Vej.

GULDSMED SØRENSEN

I det interessante gamle Hus, der er bygget af Jens Fevejle i Aaret 1769, har J. Sørensen — hvis Fordannelse iøvrigt er en for Guldsmede ret usædvanlig, idet han er exam. juris — drevet Guldsmedeforretning siden 7. Oktober 1875. Forretningen blev oprindelig grundlagt af Obbekjær, som i 1863 kom hertil fra Ribe, og havde først i en Del Aar til Huse ved Nørreport. Men Sørensen, der overtog den efter O., flyttede den til Torvegade 22 og har her drevet den op til det Omfang, som den vistnok vanskeligt kan føres ud over i en By af Vejles Størrelse. Forretningen er ganske naturligt vokset med Velstanden i Byen og har holdt Skridt hermed, idet Indehaveren er fulgt med Udviklingen og altid har søgt at tilfredsstille

de Krav, der har været oppe. Virksomheden er vel i Tidens Løb noget mere gaaet over til *Forretning*, men der forfærdiges dog fremdeles paa dens Værksteder en betydelig Del af de Sølvvarer, der bruges, særlig »Bestikarbejde« (Skeer, Gaffler o. lign.).

Medens saaledes Forretningen maa betegnes som særdeles anselig efter Byens Størrelse og Forholdenes Natur, indtager ogsaa dens Indehaver en hædret og anset Stilling i sine Værkfællers Kreds og blandt sine Medborgere. J. Sørensen er saaledes Formand for Provinsguldsmedenes Hovedbestyrelse, Sekretær og Bestyrelsesmedlem i Jydsk Guldsmedeforening siden dennes Stiftelse. Endvidere er han Næstformand i Vejle Haandværkerforening og i Teknisk Selskab, har været Byraadsmedlem i 12 Aar og er Medlem af Skatteraadet samt Forligskommissær.

FORRETNINGENS EJENDOM PAA TORVEGADE

HANS JESSENS MASKINBYGGERI

STOR-HANDELEN med Korn, saaledes som den har formet sig i de sidste Ti-Aar, kræver som nødvendigt Apparat »Siloen«. Rundt om ved Havnene har vi set disse Bygninger rejse sig, taarnagtige, rummende i deres Indre den gyldne Sæd, der opbevares — ikke paa Loer og Loftet — men i Rum, som deler Bygningen efter Højden. Ved sindrige Transport- og Hejseapparater føres Kornet fra Skibets Last op til Toppen af Silopakhuset, renses og luftes undervejs og havner i Beholderen, hvorfra det atter paa lige saa sindrig Maade kan udtages og fordeles.

Opførelsen af disse moderne Pakhuse med hele deres sammensatte mekaniske Installation kræver nødvendigvis Specialister, og *en* saadan har vi herhjemme: Hans Jessens Maskinbyggeri paa Dæmningen i Vejle.

Hans Jessen er født paa Als. Som saa mange andre danske Sønderjyder blev han gjort hjemløs af de tyske Myndigheder, hvorefter han med unge Kræfter og godt Mod drog til Amerika, arbejdede gennem en Aarrække paa forskellige Pladser paa Stillehavskysten, men vendte saa hjem til det gamle Land

HANS JESSEN

for at drage Nytte af alt det, han havde set og lært i det fremmede. Yderligere har han søgt at erhverve sig Viden og Indsigt ved Rejser i Tyskland og England. I 1891 aabnede han — under beskedne Forhold, i lejede Lokaler og med kun én Mand i Arbejde — et mekanisk Værksted paa Dæmningen i Vejle.

Som nævnt var det særlig Hejse- og Transportappa-

rater, Skibselevatorer og Silopakhuse, Jessen havde gjort til sit Speciale, og efter at han i 1893 havde opført det første Silopakhus, for M. Christiansen i Vejle, kom der snart Fart i Virksomheden. Grænserne for Jessens Kundekreds blev de samme som Landets; de naar fra Frederikshavn til Esbjerg, fra Vesterhavet til Øresund.

Tidligere havde tyske Firmaer været dominerende paa dette Omraade her i Landet, men nu tog Jessen Têten, og Maskinanlægene i de allerfleste Silopakhuse herhjemme har deres Oprindelse i hans Værksteder, hvor de enkelte Dele udføres for derefter at samles og stilles op paa Pladsen. Blandt de Anlæg, Jessen har udført, kan nævnes Erichsen & Christensens meget store Silo i Esbjerg, Korn- og Foderstofkompagniets Elevator i Aalborg, Siloer for Mammen & Drescher i Nyborg, Th. Rasmusens Sønner i Korsør og Vejle Dampmølle, Vejle; Skibselevatoren paa Larsens Plads i Kjøbenhavn, 3 Silopakhuse med Skibselevatorer i Svendborg, Maskiner for Cloos & Co.s Silo, Frederikshavn, Aalborg Dampmøllens Silo, De Danske Spritfabrikkers Silo i Roskilde og J. J. Lotz's Pakhus i Skjelskør; — desuden mekaniske Indretninger i ældre Pakhuse f. Eks. for Kornkompagniet i Aarhus, Hans Larsen i Aalborg og Bøttern i Nakskov samt m. m. a.

Husrummet i de lejede Lokaler paa Dæmningen var da ogsaa efterhaanden blevet for trangt, og i 1899 flyttedes Maskinbyggeriet til Bygninger, som Jessen selv havde opført længere oppe i Gaden, Dæmningen Nr. 16. Paa Værkstederne sysselsættes der nu til Stadighed en Snes Mand.

CHR. HANSEN'S

GLARMESTERFORRETNING OG KUNSTHANDEL

I mere end 100 Aar og gennem fire Led har denne Forretning været drevet af samme Familie, — det er skøre Sager, Indehaverne har arbejdet med, men Stammen har været stærk og støt!

Juleaften 1803 fik den nuværende Indehaver, Chr. Hansens Oldefader, der kom til Jylland fra Rudkjøbing, Borgerbrev og Kaarde udleveret og begyndte sin Virken som Glarmester i Vejle. Og Juleaften 1903 modtog Chr. Hansen — foruden mange andre Lykønskninger — en Adresse, underskrevet af en Kreds af vejleenske Borgere, deriblandt Haandværkerforeningens samlede Bestyrelse, »i Erkendelse af den Dygtighed, hvormed han har drevet sit Haandværk

GLARMESTER HANSEN

og ført det frem til stor kunstindustriell Højde«.

Imellem disse to Mærkedage i Forretningens Tilværelse, og videre ud indtil Dato, ligger en Udvikling fra et saare beskedent Format indtil en Position som en af de største og mest omfattende Virksomheder i Provinserne i sin Art. I Brug den Dag i Dag som for 103 Aar siden er en gammel Blymaskine til Tilvirkning af Bly-

sprosser til Glasmosaik, thi *den* har vor Tid ikke kunnet skaffe bedre; men ellers vil Billederne af Forretningen dengang og nu ikke dække hinanden i mange Punkter. Nu er der elektrisk Drivkraft til Rammefabrikation, Specialiteten Glasmosaikarbejde er udviklet til en betydelig Højde, hvorom mange Kirker og andre offentlige Bygninger samt Privathjem bærer Vidne, og Glarmesterforretningen tør paatage sig Leverancer i stor Stil, saasom Glasarbejdet til Sindssygeanstalten i Middelfart, Sanatorier, Aandssvageanstalter, Jærnbanestationer, Badhoteller osv., samt Glaslofter til en Mængde Bygninger rundt om i Landet.

Og som Forretningen ved sin Alder og smukke Position er ude over det almindelige, er Indehaveren ingenlunde en dagligdags Personlighed. Vidt berejst gennem sine Vandreaar som Svend og som stadig Deltager i Rejsestipendieforeningens Rejser og selv to Gange Stipendiat (til Paris og til Østrig-Ungarn, Tyrol, Bayern, Sachsen) har han faaet udvidet sin Horizont og sine Kundskaber, og aandslivlig og alsidig interesseret som han er, har han draget nye Felter ind under sin Virksomhed og Syslen. Det kan saaledes nævnes, at han paa Grundlag af Vejleegnens Ry for Naturskønhed har oparbejdet et meget betydeligt Forlag af Prospektkort og en stor Omsætning af Souvenirs, og endelig har han til Forretningen knyttet en meget anseelig Kunsthandel, der sikkert er den største udenfor Kjøbenhavn og til Stadighed forsynet med mindst et Par Hundrede Malerier af danske Kunstnere.

Chr. Hansen, der har været Indehaver af Forretningen siden 1883, er Bestyrelsesmedlem for Glarmesterlaugets jyske Afdeling. For hans Glasmosaikarbejder er der gentagne Gange tildelt ham Præmier ved Udstillinger i Udlandet, samt Sølvmedaille for disse og for moderne Rammer paa Udstillingen i Horsens 1905.

H. SCHMIDTS MØBELFABRIK OG KUNSTSNEDKERI

EN Dag i Februar 1889 aabnede den unge Snedkermester Henrik Schmidt for første Gang Døren til sit eget Værksted. Han havde en grundig og alsidig Uddannelse gennem 5 Aars Ophold i Tyskland og Frankrig — deraf hele tre Aar i Paris — men det var ikke under store Forhold og med rundelige Midler, han nu paabegyndte sin egen Virksomhed; han havde foreløbig kun sine to Hænder og et godt Mod til at tage fat med.

H. SCHMIDT

Næste Aar var der imidlertid Raad til og Brug for en Læredreng, og der blev snart Brug for flere. Sansen for gode og smukke Møbler og for Hjem, der var noget andet og bedre end en færdigkøbt Afdeling af Møbelfabrikantens Lager, var paa dette Tidspunkt ved at vaagne her i Landet, og efterhaanden fik Schmidts Byesbørn — og efter dem mange andre — Øjnene op for, at her var en Mand, som forstod at formidle Haandværk og Kunst, som havde baade Evne og Lyst til at lave et Stykke Møbel saaledes, at det samtidig blev en Fryd for Øjet og en Nyttegenstand. Schmidt ikke alene udarbejdede sine egne Tegninger og gik personlig i den Grad i Enkeltheder, at han f. Eks. med egen Haand

skar Modellerne til sine Empiremøblers Bronzebeslag — han valgte ogsaa selv sine Materialer og lod det være sin Stolthed, at Stoffet og Behandlingen nøje kom til at holde Maal med hinanden.

Nu arbejder der 30-40 Mand i Schmidts lange Værkstedssale i Grønnegade, og det er 9 Aar, siden der blev »sat Damp til«. Hans Navn er kendt ud over baade By- og Amtsgrænse, og mange Privathjem prydes af hans smukke og ærlige Arbejde. Der kan saaledes nævnes et pragtfuldt Bibliothek i hollandsk Renæssance, en Spisestue i Egetræ med gammelgothiske Motiver — dejlige Stuer baade hos Vejleensere og hos københavnske Rigmænd. Fra Udstillingen i Malmø forgangent Aar huskes hans Montre som langt den smukkeste paa Udstillingen.

Blandt større Arbejder kan nævnes Montering af Vejleffjord Sanatorium.

Det er helt anderledes nu end hin Februardag for 17 Aar siden. Men Schmidts Kærlighed til sit Haandværk — det han øver som en Kunst — er ikke mindre ung og begejstret end da.

INTERIØR AF EN SPISESTUE I MAHOJNI

J. J. JENSEN

H. P. JENSEN

FOTOGRAF H. P. JENSEN

FORHOLDSVIS ung af Aar, som Fotografien er, kan man dog allerede indenfor dens Udøvere begynde at tale om Generationer, og H. P. Jensen er saaledes indenfor sin Slægt det andet Led, der har svoret til Kameraet. Hans Fader, J. J. Jensen, der boede paa samme Sted paa Kirkegade, var oprindelig Malermester, men tog til Fotograferingen i Krigsaaret 1864, og ihvorvel denne Virksomhed atter kom til at ligge brak, saa ogsaa Sønnen, H. P. J., maatte lære at bruge Malerpenslen, var Sporet dog angivet. I 1872 gav H. P. Jensen sig endelig Fotografien i Vold,

DEN NYE GAARD

rejste derpaa nogle Aar i Udlandet og overtog i 1881 efter Faderens Død Gaarden og Forretningen.

I 1892—93 ombyggede han den gamle Gaard og indrettede et tidsvarende 1ste

DEN GAMLE GAARD

Klasses Atelier. Han har stadig fulgt med Udviklingen og ved Rejser f. Eks. til Brüssel og Paris og i 1902 med Rejsestipendieforeningen til fotografisk Udstilling i Düsseldorf, Nürnberg og Dresden — udvidet sine Erfaringer og derved oparbejdet sin Forretning, ligesom han stedse har forstaaet at bevare Publikums Gunst.

De til indeværende Værk fremstillede Originalfotografier er udgaaet fra Jensens Atelier.

BUNDDGAARD-ANDERSEN

PAPVAREFABRIK

DET er altid interessant at se Resultaterne af selvhjulpnen Mands Arbejde, men ikke mindre tiltalende er det at se den Mand, der med Flid og Udholdenhed har vist, at hvor der er Vilje, er der Vej, tillige med Paaskønnelse huske dem, der hjælp, da det kneb, og uforbeholdent give Hjælpen til Selvhjælp, hvad der rettelig tilkommer den.

Det er ikke hver Dag, man møder dette Fænomen, men man finder det hos Bundgaard-Andersen i Stormgade i Vejle, en interessant og ejendommelig Virksomhed med Fabrikation af Papvarer.

Det begyndte saa smaat, som det *kunde* være.

Bundgaard-Andersen, der oprindelig havde lært Kolonial- og Produkthandel i Vejle, men hvis Evner iøvrigt allerede tidligt havde

BUNDDGAARD-ANDERSEN

vist sig at gaa mere i Retning af Haandværket, var kommen til Skade ved et Ulykkestilfælde og var ikke mere helt arbejdsfør. Han saa sig da henvist til at søge at tjene det nødvendige ved Tilvirkning af Manillamærker, de kendte Mærkesedler. Og dette Arbejde — i hvilket hans Hustru med den største Energi og Udholdenhed daglig deltog gennem flere Aar — kom til at angive Sporet for hans fremtidige Livs-

virksomhed, idet han gav sig til at ridse Papæsker med Haanden og sysle med andet Papvarearbejde. Det lod til at ville gaa, han mødte Hjælpsomhed fra flere Sider, og selv om det endnu ikke var Fremgang med Kæmpeskridt, fik Fliden dog sin første Belønning. Bundgaard-Andersen havde Held til at gøre en lille Opfindelse, en Indsats til en Æg-Transportkasse, der frembød den Fordel, at den var fremstillet uden Anvendelse af Lim eller Klistet, saa at den ikke var udsat for den for Æggenes Holdbarhed skadelige Skimmeldannelse. Han fik Opfindelsen patenteret, den vandt Indpas baade herhjemme og i Udlandet, og Tilvirkningen øgedes ganske naturligt sammen med Ægproduktionens Stigen.

Senere opfandt han en Ramme til Eksporkasser, som blev mønsterbeskyttet, og i 1899 begyndte han at tilvirke Margarineæsker, opfandt endvidere senere en Maskine til at sømme dem med, medens de tidligere havde maattet sømme med Haanden, og da netop ogsaa Margarineproduktionen i disse Aar tog et mægtigt Opsving, steg Tilvirkningen af Emballage selvsagt ogsaa meget betydeligt; i enkelte Uger laver Papvarefabriken nu op til 10—12,000 Stk. Margarineæsker.

Fabriken, der beskæftiger en betydelig Arbejdsstyrke, tilvirker foruden de allerede nævnte Emballageartikler en Mangfoldighed af Papvarearbejder og frembyder med sine talrige smaa fikse Maskiner og det hvide Træpap, som er Fabrikationens Raamateriale, et livligt og fornøjeligt Skue.

Fornøjeligt desuden ikke mindst *derved*, at den afgiver et Eksempel paa, hvad der ved en tilsyneladende næsten slagen Mands Udholdenhed og Paapasselighed kan skabes ud af en ringe Begyndelse.

A. CHRISTENSEN

SKRÆDERI OG HERREEKVIPERING

SAMTIDIG med at det er blevet en *saga blott*, at en Kjøbenhavnner for at blive rigtig velklædt maatte søge til London, Paris eller Berlin — en Berliner vilde vist iøvrigt med lige saa stort Udbytte kunne søge til Kjøbenhavn — har Udviklingen ført det med sig, at de større Skræderforretninger og Herreekviperingsetablissementer i vore Provinsbyer har sørget for at blive fuldt leveringsdygtige og i Stand til at tilfredsstille enhver Fordring om Velklæthed, der maatte blive rejst fra Byens Matador, fra den unge *dandy* eller fra Omegnens Herregaards-Ungdom.

At dette er rigtigt, vil man kunne overbevise

A. CHRISTENSEN

sig om ved et Besøg hos A. Christensen ved Vejle Nørreport, ved at gennemgaa hans Lager af Klædevarer og Herreudstyr og ved at stifte Bekendtskab med Prøver paa hans Skræderkunst.

Som ung Kjøbenhavnner, der nøje havde sat sig ind i alle sit Fags Mysterier, kom A. Christensen i 1881 — altsaa for over 25 Aar siden — til Vejle og etablerede

sig i Ejendommen Nr. 4 Nørreport. For 7 Aar siden erhvervede Christensen sig til Ejendom Nr. 9, hvor Forretningen med Skræderi, Færdig-Skræderi, Klædevarer og Herreekvipering blev betydelig udvidet.

Ved altid at yde en reel Behandling, ved den Grundighed og Soliditet, som stedse bærer Vidne om Kærlighed til og Respekt for Faget, lykkedes det efterhaanden A. Christensen at erhverve sig en meget stor Kundekreds. Forretningen udvidedes stadig og sysselsætter nu 20 Mand hele Aaret igennem. Det meget betydelige Lager af færdige Herreklæder fremstilles i alt væsentligt i Forretningens egne Værksteder. Hr. Christensen er ogsaa sin egen Importør af Klædevarer, indenfor hvilket Omraade han særlig har lagt Vægt paa de engelske Ting, den solide, elegante Vare, der let følger sig for Haanden og bedst egner sig til at give et Udtryk paa én Gang for Bærerens Individualitet og Mesterens Færdighed.

CAPTAIN P. POULSEN

DAUGAARD DAMP- OG RINGOVNS-TEGLVÆRK

MANGT et dansk Kystlandskab har sin særlige Karakter af det gule Ler, der i Brinker og bratte Fald tegner sig mod Havet — Gult, Grønt og Blaåt: Lerets, Agerens og Havets Farver, er Danmarks.

Og at meget af dette Ler er tjenligt til Teglbænding, og at dets Tjenlighed har været kendt allerede for 6—700 Aar tilbage, derom vidner vore gamle Borges Mure. Kong Valdemar den Stores Dannevirke viser det og Atterdags Vordingborg Slot, hvor man endnu i en gammel Munkesten ser Aftrykket af en Barnefod, der har traadt i det vaade Ler før Brændingen, — i en anden Aftrykket af Fandens Hestehov, som jo for saa vidt godt kan være fæstnet deri under selve Brændingsprocessen.

Men brændte Mursten var i lange Tider en kostbar og sjælden Vare; man rev gerne gammelt ned for af Stenene at bygge nyt. Og i mange Tidsrum, naar Landet ved Sot eller Krig eller Misrøgt stod i Vaade, byggede man vel slet ikke, klinede kun Hytter op af Straa og raat Ler og usselt Bindingsværk. Efterhaanden, samtidig med Landbrugets

CAPTAIN POULSEN

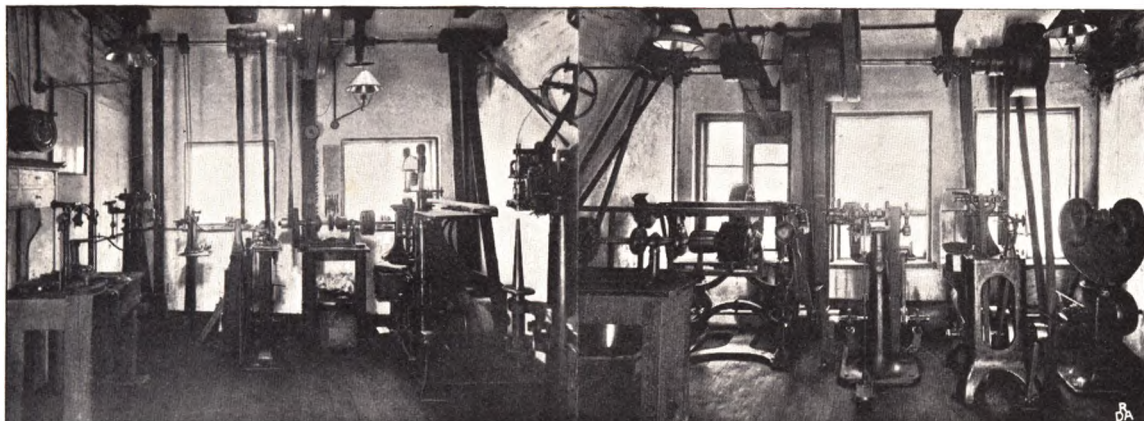
Opkomst, blev Forholdet vel noget anderledes, Bønderne indrettede sig, nogle Stykker i Fællig, smaa Ovne og brændte, hvad de havde Brug for; men man maa dog helt ned til Fyrerne i forrige Aarhundrede, før man finder Teglværket som en virkelig Industri, affødt af Befolkningens Vækst og Krav om bedre Boliger.

I denne Periode, da Efterspørgslen efter Byggematerialer blev mærkbar, og Teglværkerne langs de sønder-

jyske Fjorde ikke længer kunde tilfredsstille Behovet, blev Daugaard Teglværk paa Nordsiden af Vejle Fjord anlagt. Det havde først forskellige Ejere og tilhørte saaledes i Aaret 1864 Proprietær Ernst, som tidligere havde været Ejer af Daugaarden. Det var en efter den Tids Forhold ret storstilet Virksomhed, idet Teglværket producerede ca. 1½ Million Sten aarligt, og sammen med det blev drevet en Købmandsforretning og Kornhandel ved Stranden.

I 1890 købte Captain P. Poulsen, som indtil da havde faret til Søes som Skibsfører, Værket, og tre Aar efter overgik det til Brødrene C. og P. Poulsen, idet førstnævnte nu fulgte Broderens Eksempel og holdt op med at sejle. Samtidig anlagdes Ringovn og indrettedes Dampmaskiner, og udrustet med alle den moderne Tekniks Hjælpemidler under agtpaagivende og energisk Ledelse gik Værket stadig frem, saaledes at der nu produceres 4½ Million Mursten foruden hollandske Teglsten og andre Teglværksprodukter. Hele Produktionen udskibes fra egen Bro og afsættes ved Hjælp af en hel lille Eskadre paa 5 Jagter og Galeaser langs de danske Kyster. Der er til Stadighed ca. 80 Mand i Arbejde.

I indeværende Efteraar afgik C. Poulsen ved Døden, hvorefter Virksomheden ledes af Capt. P. Poulsen alene.

BRØDRENE SCHOLLERT

VIRKSOMHEDEN er grundlagt i Aaret 1873, da de to Brødre Johan og Christian Schollert i en beskeden lille Bygning paa Søndergade paabegyndte en Forretning som Skomagere. Det solide Arbejde, der udgik fra Forretningen, og dens hele reelle og vederhæftige Præg medførte, at Folk snart fandt Vej derhen.

Et Tab led Forretningen i 1895, da dens ældste Medindehaver, Johan Schollert, afgik ved Døden, men den efterlevende Broder fortsatte Virksomheden i uforandret Form, og dens gode Navn var da saa fæstnet i den almindelige Bevidsthed og Kundekredsen saa trofast, at Forandringen ikke mærkedes udadtil. Senere indtraadte den nuværende Ejer, A. Schollert, som Associé i Firmaet, og i 1901 overtog han alene Forretningen, som han derefter har ført videre, yderligere forskønnet og udvidet.

I Aaret 1905 føjede saa A. Schollert en rationel Fabriksvirksomhed til den øvrige Bedrift. Hele Ejendommen maatte tages i Brug, og Forretningen beskæftiger nu ca. 25 Mand. Af færdigsyet Fodtøj er mange Hundrede Prøver og Façoner udstillede, men tillige synes en ny Æra for det gode gamle solide haandsyede Fodtøj at oprinde, idet Firmaet i sidste Efteraar har haft Held til efter udenlandsk Mønster

at gennemføre en ny Arbejdsfordeling, hvorved haandsyet Fodtøj kan fremstilles til de samme Priser, som der betaales for almindeligt Fabriksfodtøj. At her ligger noget i Retning af en ny Landvinding paa Skomagererhvervets Omraade, fremgaar af, at Varen allerede har vundet Indpas hos større Forretninger i andre Byer. Den Menneskealder, der er forløbet, siden Brødrene Schollerts Virksomhed først lagde ud, betegner i det hele for Forretningen lutter Fremgang. Det gode gamle Navn er bevaret, og paa intet Punkt har man ladet Udviklingen løbe sig forbi.

HOVEDKONTORET

C. CHRISTOFFERSEN'S

MURERVIRKSOMHED OG CEMENTVAREFABRIKER

DET er næppe for meget sagt, at Vejle i Løbet af den sidste Menneskealder i væsentlig Grad har skudt Ham. Og en Mand, der i fremtrædende Grad har været medvirkende i Arbejdet med at iklæde Byen denne nye Dragt, er Murermester C. Christoffersen.

I 1882 startede Christoffersen efter 7 Aars Uddannelse i Kjøbenhavn sin Murerforretning i Vejle. Hans første større Arbejde var Opførelsen af Taarnet ved Vejle gamle Kirke og Restaurering af Kirken, og herefter fulgte Opførelsen af Vejle Haandværkerforenings Festsalsbygning og det nye Missionshus. Blandt den Mængde større Bygningsforetagender, der efterhaanden i Aarenes Løb er bleven C. overdraget, kan endvidere nævnes Vejle Margarinefabrik, Fabrikant Steensens Villa, Vejle By- og Amtssygehus, Vejle Latinskole, De danske Bomuldsspinderiers Fabriksbygninger, Vejle nye Kommuneskole, Vejle Saalelæderfabrik, Vejle Banks nye Bygning, Fabrikant C. M. Hess' nye Fabrik og Villa, De danske Blodfoderfabrikers Bygning paa Vejle Havneplads samt den nye smukke »Vor Frelzers Kirke« i Vejle og Opførelsen og Restaureringen af flere Landsbykirker.

I 1892 anlagde Christoffersen sin Tagstensfabrik paa Vejle Havneplads og i 1896 Cementvarefabriken ved Strandgade, og endelig købte han i 1905 Cementvarefabriken »Svanholm« med Sandgrav ved Vardevejen. Paa Fabriken ved Strandgade produceres væsentlig Monier-Rør og andre Monierarbejder samt Bygningsarbejder; paa »Svanholm« fabrikeres Cementrør.

De mange store Arbejder, og ikke mindst de mange offentlige og kommunale

Arbejder, det har været overdraget Murermester Christoffersen at udføre, taler mere end mange Ord om hans faglige Kvalifikationer. At han er Formand i Vejle Haandværkerforening, Medlem af Byraadet, Vurderingsmand o. a. m., vidner om hans Medborgeres Paaskønnelse af hans personlige Egenskaber.

C. CHRISTOFFERSEN

OPLAGSPLADSEN

ESBJERG

SØREN ALKÆRSIG:

HAVNENS, BYENS OG NÆRINGS-
LIVETS HISTORIE

FABRIKENS BYGNINGER

INTERIØR FRA KONTORET

I. HAVNEN.

ESBJERGS *Historie er Esbjerg Havns Historie*. Allerede i Fyrreerne med den stærke nationale Vækkelse og Had til alt Tysk begyndte man at spejde mod Vest, om der ikke skulde findes et Sted, hvor der kunde anlægges en Havn, saa vi kunde blive fri for denne Afhængighed af Tyskerne, som vor gamle Handelsvej gennem Hertugdømmerne førte med sig, men efter Trearskrigen og efter nogle mislykkede Tilløb faldt Tankerne atter til Ro, — vi havde jo sejret — — —

Det var 1864, som rev os ud af disse Drømme. Da blev Jylland som et Træ, man har hugget Rødderne fra, nu gjaldt det om at fæste nye, at finde nye Veje ud til den store Verden, hvis man ikke vilde spærres inde og forsumpe. Det var nødvendigt for hele Landets Skyld, men især for *Jyllands*. Skulde der vindes nyt Land, da maatte det være her; i denne forsømte, hidtil af alle Østdanske oversete Provins, laa de fleste af vore Fremtidsmuligheder, og at Folkets bedste og dygtigste Mænd saa det dengang, og derfor satte Kraft og Alvor ind paa Havneplanerne (saa vel som paa Tilplantningen), er et Vidnesbyrd om, at vi endnu havde en Fremtid som Folk. Og Anlægget af en Havn ved Esbjerg er derfor ikke blot en økonomisk, en forretningsmæssig Sag, her ligger i højere Grad end sædvanlig en ideel Betragtning bag. Dette Anlæg er *en Daad*, en af dem, som Ulykken lærte os at øve!

Regeringen tøvede heller ikke. Saa hurtigt ske kunde efter Fredsslutningen forelagde Indenrigsminister Tillisch, 14. September 1865, Rigsdagen et Udkast til Lov om *en Jærnbane fra Vamdrup til Strandby og Anlæg af en Havn paa sidste Sted*. Motiverne begynder med de Ord: »Med Hertugdømmet Slesvig har Danmark mistet Raadigheden over de for den danske Handel saa vigtige Veje gennem dette Hertugdømme. Regeringen har derfor straks maattet tage det Spørgsmaal under Overvejelse, om der ikke maatte kunne aabnes nye Veje for den danske Handel.«

Havnen skulde være en *aaben Søhavn* paa 10,000 □ Favn, forbundet med Land ved en Dæmning; Bekostningen var anslaaet til 550,000 Rigsdaler. Dybden skulde være 13 Fod ved daglig Højvande, idet den skulde rette sig efter Dybden paa *Barren i Graadyb*.

At man dengang i det hele maatte staa meget usikker overfor et saadant Anlæg kan ikke undre, men især gælder det netop *Graadybsbarren*, — om den vilde tilstede Havnens Besejling eller muligvis helt lukke af var en højst usikker Ting, og det var derfor ogsaa især paa det Punkt, at Sagens Fjender angreb, baade i og udenfor Rigsdagen. I Rigsdagen kom dertil, at man i disse Dage netop havde *den nye Forfatning* at tænke paa, og da Flertallet heller ikke havde Tro til Planen eller Interesse for Vestjylland, saa varede det ikke længe, før den blev lagt til Side, — det hjalp ikke, at der fra Varde og Fanø blev agiteret ivrigt for den.

Men Regeringen vedblev dog at have den i Tanker. Samme Sommer blev Farvandet for første Gang ordentlig undersøgt, og Resultaterne blev trykte (Juni 1866). Det ses af disse, at man nu har opgivet baade Hjerting og Strandby og har fundet den heldigste Plads for Havnen nedenfor Højdepunktet *Esbjerg* (80'), 1000 Alen Syd for Strandby. Her er 1) en stor og dyb Rhed med god Ankerbund, 2) en mindre stærk Strøm paa Grund af Profilets Bredde og 3) en naturlig beskyttet Beliggenhed. Ogsaa den aabne Søhavn er opgivet. For ikke at indsnævre Løbet maa man nemlig helst bygge ved Land, men da skal man, hvis det skal være en *aaben* Havn, meget dybt ned for at have Vand nok paa Ebben, og desuden vil en saadan Havn let tilslukkes. Det maa derfor tilraades straks at bygge en *Dokhavn*. Denne særdeles klare Redegørelse blev af stor Betydning, da Sagen igen kom frem i Rigsdagen.

Den 6. Januar 1868 forelagde Estrup, Indenrigsminister siden 6. November 65, saa Folketinget et Lovforslag om *Anlæg af en Havn i Esbjerg*, som skulde være færdig inden 1. Januar 1871, og hvortil søgtes bevilget 600,000 Rigsdaler.

Den 14. Januar begyndte Diskussionen i Folketinget og den blev skarp, det viste sig nu ret, hvor ringe Tro mange havde til, at Vestjylland kunde drages ind under Kultur, og hvad Købstadrepræsentanterne angik, da ønskede de det heller ikke, og dertil kom, at det for dem gjaldt om at opponere, hvor de netop sammensluttede »store og smaa Bønder« vilde have en Sag frem.

Men Ministerens Svar er klare og slaaende, han synes i denne Sag at repræsentere det dygtige Fremskridt overfor en stor Bornerthed og Snæversynethed. Men han kom heller ikke til at staa ene, mange ansete Mænd tog til Orde for Forslaget og da det store Flertal baade i Folketing og Landsting viste sig at være for det, var det ikke vanskeligt at faa det ophøjet til Lov. 24. April blev det underskrevet af Kongen.

HAVNENS ANLÆG.

Efter Vandbygningsvæsenets Forslag skulde Havnen altsaa graves ud i Stranden nedenfor Esbjerg og bestaa af: 1) En *Dokhavn* paa c. 8½ Td. Land, 13 Fod dyb, omgivet af et stærkt Dige til 18 Fod over daglig Højvande; anslaaet til 210,000 Rdl. 2) En i Diget anbragt *Skibsfartssluse* med tilhørende Slusegab 120,000 Rdl. 3) En Forhavn, indesluttet af to Moler, 205,000 Rdl.; til den ene (den søndre) slutter sig en *Lededæmning*, som antages at kunne lede en større Del af den udgaende Strøm ud gennem Forhavnen, end der ellers vilde komme, og saaledes holde Forhavnen fri for Tilslukning. Det kan her tilføjes, at denne Antagelse har slaaet til paa den smukkeste Maade. Forbilledet for hele Værket er de Havne, som i Aarene før var anlagt langs Hollands Kyster.

Hele Anlægget, som altsaa ansloges til 535,000 Rdl. — Resten var beregnet til Administration o. s. v. — blev 31. Juli udbudt i samlet Entreprise. Arbejdet blev, efter nogle Forandringer ved Bygningsmaaden, for den nævnte Sum overladt til Svejtseren Louis Carlé, som havde udført endel Havnearbejder baade her og i Sverrig; 17. November undertegnede han Kontrakten med Tietgen som Kavtionist og den egentlig ansvarhavende Entreprenør.

Arbejdet begyndte 15. April 1869 med 50 Mand, som dog snart blev til 200 og længere hen paa Sommeren 3—400, og det gik ogsaa rask fremad med den Del af Arbejdet, som Carlé havde mest Øvelse i og først tog fat paa, nemlig Udgravningen

af Dokhavnen og Bygningen af Dokdigerne. Tørvejordslag under Slusen og Forandringer ved denne sinkede Arbejdet meget, men denne Del deraf kunde dog nok være blevet færdig til den bestemte Tid. Værrer var det med Arbejdet tilsøs, især *Lede-dæmningen*, som Carlé vilde bygge af Betonblokke, der vejede 25—30,000 Pd. Stykket. Den Slags var han ret ukendt med og havde derfor i høj Grad undervurderet Vanskelighederne og Bekostningen, som øgedes meget ved den svære Bro, der skulde bygges, og af det urolige Farvand. Der kunde kun sættes 2—3 Blokke ud om Dagen. Men ogsaa Vandbygningsvæsenet havde undervurderet alt dette, saa det kom til at

HAVNEPLADSEN 1869

stille urimelige Fordringer. Ganske vist var Tiden for dette Arbejdes Aflevering rykket frem til 1. Oktober 1871, men det viste sig snart ganske umuligt at opfylde Kontrakten paa det Punkt, ja end ikke Dokhavnen blev færdig til Brug. Dette havde man dog nok fundet sig i, idet man sikkert erkendte, at man havde taget fejl af Vanskelighederne; derimod kunde man naturligvis ikke finde sig i, at Carlé paa andre Maader misligholdt Kontrakten. Han viste sig i det hele meget upaalidelig og som en stor Praler og Humbugmager og svarede i Virkeligheden saare lidt til det første imponerende Indtryk. Længe havde man dog Taalmodighed og beholdt ham et helt Aar efter, at Arbejdet skulde været færdigt. Men i Efteraaret 1872 maatte han fra-træde og overlade Arbejdet til det Selskab, som havde paataget sig Bygningen af den vestjydske Bane, og som nu lovede hele Anlægget færdig til Juli 1874. 15. August d. a. blev ogsaa Havnen endelig afleveret — allerede 6. Oktober 1873 var det første Skib,

Dampskibet »Esbjerg«, gaaet ind i Dokken —, men hvad den øvrige Del angik, da viste det sig snart, at ogsaa de nye Entreprenører i høj Grad havde undervurderet Vanskelighederne, og da de kort efter gik fallit, maatte Tietgen, som fremdeles var Kavtionist, paatage sig at fortsætte, men efter et Aars Forløb var ogsaa han træt af det, og fra 1. April 1876 laa Arbejdet helt stille. Der blev nu afholdt en Synsforretning, som viste, at der endnu manglede Arbejde for 108,000 Kr., en Sum, som dog ved Bortliciteringen gik op til 119,330 Kr., mens der kun var c. 80,000 Kr. i Kassen dertil. Resten skulde altsaa Tietgen betale. De nye Entreprenører, Hoffmann & Gunnarson, fik saa endelig Arbejdet afleveret 30. August 1878, efter at det havde staaet paa i 10 Aar!

HAVNEN 1874

Det vilde være højst usandsynligt, baade naar man ser paa den lange Tid og de uventede Vanskeligheder, at den bevilgede Sum kunde slaa til, men hvor meget den er overskredet, vil man aldrig faa at vide. Dog kan man ad forskellige Veje skønne, at det maa være godt 600,000 Kr., hvoraf Staten har betalt c. 120,000, Tietgen c. 350,000 og Jærnbaneselskabet c. 150,000 Kr.

Havnens Udvidelser. Da Anlægget i Sommeren 1878 blev endelig afleveret, havde selve Dokhavnen altsaa været benyttet i 4 Aar, og man havde haft rigelig Lejlighed til at erfare dens Mangler: for ringe Dybde og for lille Kajplads. Helst ønskede man *Forhavnen*, som dengang egentlig kun bestod af Slusegabet, udvidet, idet mange Skibe, navnlig om Dybden blev øget et Par Fod, kunde losse og lade der og spare Tiden og Bekostningen ved at gaa ind i Dokken, og da denne ogsaa kun med store

Bekostninger kunde uddybes, fordi *Slusen* saa skulde ombygges, saa blev det denne Gang og i en lang Aarrække *Forhavnen*, som man ofrede Penge paa. Allerede i Samlingen 1875—76 blev Sagen drøftet, men en Bevilling til den første Udvidelse, 500,000 Kr., kom dog først paa næste Aars Finanslov, og Arbejdet blev først paabegyndt Sommeren 1877 og varede til 1881. Det bestod dels i Uddybelse af *Forhavnen*, dels i Anlæg af en ny Kaj, 500 Fod lang, ved denne og endelig i en Forlængelse af nordre Mole paa 600 Fod. Men Trafiken steg, og der maatte ny Udvidelser til. De blev drøftede i flere Samlinger uden Resultat, og da Arbejdet endelig Sommeren 1886 blev paabegyndt, var Pengene »bevilgede« ad provisorisk Vej. Det bestod atter i en *Udvidelse af Forhavnen*; men hertil kom Bygningen af en *Fiskerihavn*, idet Fiskeriet fra omtrent 1880 var begyndt at blive en Næringsvej af stor Betydning. Hele Udvidelsen kostede 390,000 Kr., og hele Anlægget stod nu, 1889, i 2½ Mill. Kr.

I 1892 blev Dokspørgsmaalet for Alvor taget op. For at skaffe Plads, mens Arbejdet stod paa, maatte man dog først for tredie Gang, 1894, udvide *Forhavnen*s Bolværk til ialt 2000 Fod. Paa samme Aars Finanslov, 94—95, bevilgedes dernæst 1,180,000 Kr. For disse Penge blev i de følgende Aar *Slusen ombygget*, *Dokhavnen blev uddybet til 19 Fod og fik stærkt forøget Kajplads*. Og næppe var man færdig med det, før man tog fat paa ogsaa at uddybe *Forhavnen* til 19 Fod. De to sidste *Forhavnsudvidelser* havde kostet godt 500,000 Kr. — Samtidig var den gamle *Fiskerihavn* blevet altfor lille til den stærkt øgede *Fiskerflaade*, og efter mange *Forhandlinger* blev det besluttet at bygge en helt ny *Havn* for denne *Flaade* vesten for hele Anlægget paa ialt 8½ Td. Land og af 18 Fods Dybde. Pengene dertil, 1,340,000 Kr., blev bevilget paa *Finansloven* 1897—98 og Arbejdet udført i de følgende Aar. — Naar de *Summer medtages*, som bør med, saa staar hele *Havneanlægget* nu (1907) i godt 6,000,000 Kr., og den nu projekterede *Udvidelse* vil komme op til en lignende *Sum*, men som vi ved *Omtalen af Trafiken* skal se, maa disse Penge betragtes for vel anvendte.

For at *Havnen* kunde gøre sin fulde *Nytte*, viste det sig efterhaanden nødvendigt ogsaa at uddybe *Graadysbarren*. Thi vel øgedes *Dybden* efterhaanden fra 12 til 17 Fod, som det synes nærmest ved *Dampskibsskruernes Virksomhed*, men naar *Havnen* nu var 19 Fod, maatte der jo mere til. De første *Forsøg* blev foretaget 1898 og 99, og da de navnlig sidste Aar faldt heldigt ud, besluttede man at fortsætte og satte sig som *Maal* at faa en *Rende* paa 600 Fods *Bredde* og 22 Fods *Dybde*. Med en *Bekostning* af hidtil omkring 1,000,000 Kr. er dette *Maal* nogenlunde naaet, og *Dybden* nu endog omtrent 25 Fod. Paa *Rigsdagens Bord* ligger *Forslag* til en *Udvidelse* af baade *Trafikhavnen* og *Fiskerihavnen* til et samlet *Beløb* af 6 Mill. Kr. *Havnens Dybde* derefter 24 Fod og maaske 26!

TRAFIKEN PAA HAVNEN.

Eksporsten. Indtil 1864 havde Danmark været *sydvendt*. Vi havde faaet baade vore *Ideer* og vore *Varer* fra *Tyskland* og havde udført dertil, hvad vi kunde undvære. Men med *Sønderjyllands Tab* kom der en stærk *Bestræbelse* frem for at aabne *Vej* mod *Vest* og faa os i *Forbindelse* med *England*, — det var jo netop som *Frugt* af disse *Bestræbelser*, at *Esbjerg Havn* var blevet til, og de begunstigedes yderligere ved stigende *Priser* i *England* først i 70'erne og ved den fordelagtige *Stilling*, som dansk *Landbrugsekspert* da havde paa det engelske *Marked*.

Ikke saa snart derfor var Esbjerg Havn færdig, før der begyndte en ret stærk *Landbrugseksport* derfra, navnlig af *levende Kreaturer*. Konsul Bork fra Fanø fik det første Dampskib »Esbjerg« i Gang paa England 1873, og det fulgtes snart af andre. Allerede 24. Juni 1875 begyndte »Det forenede Dampskibsselskab« den Sejlads paa Esbjerg, som skulde øges Aar efter Aar og faa saa stor Betydning baade for det og for Landet. De første 10 Aar sejledes der mest med *Kreaturer* (Gennemsnit 1875—83: 20,145 om Aaret); siden, da Produktionen af Fedevarer kom i Forgrunden, ikke mindst i Vestjylland, var det især *Smør og Flæsk*, der udførtes, og Skibene indret-

HAVNEN 1893

tedes dertil. Især fra 1888, da Tyskland begyndte at lægge Hindringer i Vejen for Indførsel af danske Svin, og den danske Stat støttede Udførslen til England ved en *Subvention*, hvorved Fragten kunde nedsættes, gik Eksporten fra Esbjerg til England fremad med Kæmpeskridt, — ikke blot i samme Grad, som Fedevarereproduktionen gik fremad, men endnu stærkere, thi der skulde Tid til, før man »opdagede« Esbjerg Havn, og først efterhaanden, som dette skete, kunde ogsaa det bidrage til, at den blev benyttet i stigende Grad. — Det er her Stedet at omtale en Faktor af meget stor Betydning, nemlig *Havnens Isfrihed*. Ogsaa her er 1888 et Mærkeaar, thi om det end flere Gange før havde vist sig, at Esbjerg kunde besejles, naar andre Havne var lukkede, saa var det dog først den strænge Vinter 1888, som slog Kendsgerningen fast i alles Bevidsthed. De senere Isvintre, især 1893 og 95, har yderligere bidraget til at styrke Esbjergs Stilling, thi den Havn, man tvinges til at bruge endel af Aaret,

benytter man ogsaa helst den øvrige. Esbjerg er nu Landets største Eksporthavn for Landbrugsprodukter, hvad der ogsaa maa siges at være det naturligste, saa længe England er vor vigtigste Kunde.

Til denne Eksport knytter sig naturlig en Mængde *Eksportforretninger*, hvoriblandt nogle af Landets største, især naturligvis dem, som behandler og udfører Smør og Flæsk. Da Tyskland efterhaanden lukkede for levende Svin, og *Slagterierne* opstod, var Esbjerg et naturligt Hjemsted for saadanne. Det store *Andelsslagteri* oprettedes 1888, har flere Gange maattet udvides og slagter nu ca. 100,000 Svin om Aaret, *Aktie-*

HAVNEN 1904

slagteriet og *Statens Eksportslagteri* behandler betydelige Mængder, det sidste dog mest Kreaturer, efter at England 1892 lukkede for levende Kvæg. Af Smøreksporthandlinger kan nævnes: *Danske Mejeriers Andelssmøreksport*, *Smørpakteriet*, *Lauritzens Smørforretning*, *Hedegaards Eksportforretning*, *Ladefoged & Co.'s Smør- og Ægeksport*, *Fabrikant Lunds Smørforretning*, endvidere har *Maypole Dairy Co.*, *Carl Holbek*, *Pollock & Co.*, *Manchester*, og *Co-operative Wholesale Society Ltd.* Filialer i Esbjerg. Flere af disse Forretninger eksporterer ogsaa Æg, og som særlige Ægeksporthandlinger kan nævnes *Esbjerg Ægeksport Comp.* og en betydelig Filial af *Dansk Andelsæggeksport*.

Importen. Det var jo for Eksportens Skyld, at Esbjerg Havn var bygget, og det varede ogsaa længe, før der kom en nævneværdig Import. Skibene var ikke indrettet dertil, Byen havde ikke Kreditoplagsret, men den væsentlige Grund var vel nok, at Tilliden til Esbjergs Betydning og Fremtid i næsten 20 Aar var overordent-

lig ringe og det baade hos Skibsførere og Handelsfirmaer. Først fra Eksportens store Opsving i 1888 begyndte dette sidste at blive anderledes, og ved den Tid begyndte saa ogsaa de Mænd at komme til Byen, som kunde skabe dens Storhandel, men de maatte rigtignok i de første Aar tillige selv være Rhedere, thi Frygten for at sejle paa Eshjerg var stor. En af disse Mænd, og tilmed den betydeligste, var dog kommen allerede 1884, nemlig Ditlev Lauritzen. Med sjælden Dygtighed satte han i Aarenes Løb en Mængde Foretagender i Gang, som han saa efterhaanden overlod til andre. Og hans Menneskekundskab er sjælden slaaet fejl, saa han har haft den Glæde at se andre dygtige Mænd arbejde disse forskellige Grene op til store Forretninger, hvoraf først og fremst maa nævnes den af Grosserer Eriksen ledede Korn- og Fødestofforretning. Grosserer Thorvald Møllers Forretning i Bygningsartikler, en Kunstgødningsforretning, en Smørforretning, to Dampskibsrhederier o. s. v. er andre Grene; Lauritzen selv leder fremdeles et stort Rhederi og en Kulforretning. — Som selvstændig Begynder maa, næst Lauritzen, især nævnes Henrik Pagh, som 1889 begyndte en engros-Forretning i Kolonial. Ved disse Mænds Initiativ fik Byen i 1889, mens den endnu var Landsby, *Kreditoplagsret*. Især i Spekulationsperioden 1895—97 tog Importen et vældigt Opsving, men da Kracket kom, gik den nødvendigvis noget tilbage og var i flere Aar stillestaaende. Fra 1901 er det dog atter gaaet jævnt og sundt fremad, og da det er Importen, Byen især skal leve af, maa dette Forhold anses for meget heldig.

Til en saa betydelig Havn knytter sig naturligvis en Mængde andre Virksomheder, hvoraf de fleste bor paa Havnepladserne, hvor de har lejet Grund af Staten. Her er to *Skibsværfter*, som især bygger Fiskerkuttere og Motorbaade, det ene er grundlagt af Th. Dahl, 1872, nuværende Indehaver er Raun Byberg, det andet er grundlagt 1890 af den nuværende Ejer, Abrahamsen. En Sodafabrik, et Saltværk, en Fiskekassefabrik, et Røgeri, en Mængde Lagerbygninger, tilhørende de forskellige Importgrene, har ogsaa Plads her. D. F. D. S. har en stor Kontorbygning foruden flere andre til forskelligt Brug. Endelig er her bygget et *Fisker- og Sømandshjem*.

De fremmede Magter, som ved *Konsuler* er repræsenteret ved Eshjerg Havn, er følgende: Tyskland, England, Sverrig, Norge, Frankrig, Portugal, Rusland, Holland og Belgien.

Til denne Fremstilling af Eksportens og Importens Udvikling skal føjes følgende oplysende Tal:

Eksport.

	Hornkvæg	Faar	Smør Ⓔ	Flæsk Ⓔ	Kød Ⓔ	Æg Snese	Fisk Ⓔ
1878	14,729	28,649	463,575	624,979	24,180	46,083	
1883	34,106	36,912	3,228,811	2,089,095	18,947	351,865	
1888	25,159	17,248	14,231,039	30,790,248	231,972	514,656	535,572
1892	4,371	304	10,372,262	54,006,940	656,138	276,768	2,241,156
1896	30,516	4,205	20,601,468	106,400,230	1,781,682	1,110,556	3,132,406
1899	15,436	2,169	38,847,946	109,283,148	8,898,815	3,789,588	4,779,250
1902	7,259	»	52,451,897	115,847,675	11,458,450	7,024,684	4,875,105
1905	19,935	»	54,824,807	130,251,569	5,884,869	8,454,509	2,622,626
1906	13,458	»	58,330,000	130,154,000	3,860,000	7,777,092	2,344,000

		Import.		Netto Toldintrader.	
	Kul	Korn- og Foderstoffer Ⓔ	Kunstgødning Ⓔ	Kr.	
1878	{ Kmlstr. 203 Tdr. 24,698	181,966	812,718	62,238	
1883	{ Km. 696 Td. 39,543	156,593	935,217	74,578	
1888	{ Km. 2,773 Td. 60,246	373,902	4,388,607	82,279	
1892	{ Km. 2,124 Td. 134,699	1,062,190	11,845,178	144,194	
1896	{ Km. 446 Td. 105,085 61,309,220 Ⓔ	29,163,554	14,068,393	270,320	
1899	{ Td. 1,325 140,457,099 Ⓔ	60,371,872	20,695,352	299,100	
1902	116,955,463 Ⓔ	98,840,373	22,294,276	296,813	
1905	136,552,678 Ⓔ	151,008,536	25,007,517	407,322	
1906	192,556,000 Ⓔ	135,210,000	32,818,000	423,700	

Banegaarden. En væsentlig Betingelse for, at Havnen kunde komme til at opfylde sin Bestemmelse, var, at den ved *Baner* kom i Forbindelse med Landets forskellige Egne og da navnlig Vestjylland. Loven om Tværbanen og Vestbanen blev derfor ogsaa vedtaget sammen med Loven om Havnen, og disse Baner blev aabnet omtrent ved samme Tid som Havnen: henholdsvis 3. Oktober 1874 og Sommeren 1875. Banegaarden i Esbjerg blev bygget af *Træ*, fordi man vanskelig i Øjeblikket kunde bestemme dens endelige Størrelse, der jo vilde bero meget paa Trafiken ved Havnen, og heller ikke var man ganske sikker paa, at det var den endelige *Plads*, der var valgt. Trafiken steg imidlertid ud over alle Forventninger: Den begyndte med 4—5 indkomne Vognladninger om Ugen, og inden den gamle Banegaard faldt, var den oppe paa 200! Især i *Isvintrene* var Trafiken overvældende, da maatte Personalet dølge baade stræng Kulde og haardt Arbejde, og ofte fik det for lidt Søvn.

Gang paa Gang maatte da det gamle Træskur udvides, uden at det dog kunde gøre Fyldest, og tilmed laa Banegaarden meget ubekvemt for Byen. Gang paa Gang skete ogsaa Henvendelser til Regeringen om at faa en ny, men da Trafiken stadig steg stærkt, vilde man helst vente saa længe som muligt. I Rigsdagssamlingen 98—99 fremkom endelig et Forslag derom, som dog først blev til Lov i næste Samling. Til en ny Banegaard, Anlæg af en ny Havnebane, to Viadukter o. s. v. bevilgedes 1,150,000 Kr. I Februar 1904 blev det nye Anlæg aabnet, den smukke Hovedbygning, tegnet af Arkitekt Wenck, havde kostet 300,000 Kr., — havde man ventet længe, saa havde man nu ogsaa faaet en af de fineste Banegaarde i Landet! — Om Udviklingen skal istedetfor Tallene kun anføres, at allerede 1901—02 kom Esbjerg næst efter København med Hensyn til Indtægt af *Godsfærdslen* (644,684 Kr., Aarhus 601,940 Kr.) og som Nr. 3 med Hensyn til *hele* Indtægten (794,980 Kr., Aarhus 981,574 Kr.).

FISKERIET.

Til denne Næringsgren var der under Havnens og Banegaardens Udvikling stadig taget ikke mindre Hensyn end til Eksporten og Imparten. Og med god Grund. Thi paa Grund af de gode Betingelser for Fiskeriet (Havnen og Banen), voksede Fiskerbefolkningen nok saa hurtig som Byen i Almindelighed. Fra 1894 til 1896 var Fiskerfartøjernes Antal vokset fra 18 til 33, men deres Drægtighed fra 228 til 634 Tons! Dette hænger sammen med, at Fiskeriet i den Tid skiftede Karakter, idet man nu fiskede med Snurrevaad (Trawl) efter Rødspætter, istedetfor med »Bakker« (Kroge) efter Torsk og Kuller. Man maatte derfor nu længere til Havs, men saa maatte ogsaa Fartøjerne være større. En anden betydningsfuld Forandring var, at mens man til den Tid havde forhandlet Fisken i død Tilstand, saa omfattede denne Handel fra nu af udelukkende levende Rødspætter.

Esbjergfartøjer har i de nedenfor angivne Aar fisket saaledes:

1881	8	Baade	fisket for c.	20,000	Kr.			
1885	10	Baade	— —	30,722	—	Flaadens Værdi c.	30,000	Kr.
1889	17	Baade	— —	44,264	—	—	—	75,200 —
1895	28	Kuttere	— —	84,606	—	—	—	110,000 —
1901	53	Kuttere	— —	359,440	—	—	—	488,000 —
1906	88	Kuttere	— —	680,670	—	—	—	1,275,890 —

Men foruden disse Fartøjer har gennemsnitlig dobbelt saa mange fra det øvrige Land søgt Esbjerg Havn og fisket derfra, men har ikke opnaaet et saa godt Resultat som Esbjergfartøjerne.

II. BYEN.

De første Nybyggere. De kan deles i dem indenfor og dem udenfor de tre Plovfurer, som Regeringen lod drage om de 33 Td Land Havneterræn. De første interesserer os i denne Forbindelse mindst, eftersom deres Ophold i Almindelighed kun var midlertidig, men ellers er de nok værd at se lidt paa: En sammenløben Skare paa 2—300 Mand, hvoriblandt mange pjaltede og elendige, som havde prøvet næsten al tænkelig Nød, og som derfor ofte ikke kunde udholde det haarde Arbejde, men maatte gaa fra det efter faa Dages Forløb. De fleste var dog kraftige og dygtige Arbejdere og heller ikke saa raa og fordrukne, som der er fortalt, men det forstaar sig: De sagde ikke Nej til en stor Dram, naar de kunde faa den, og Hænderne sad lidt løst paa Skaftet. Det kunde derfor ofte være en vanskelig Opgave at holde Styr paa dem, især da man — og det endda først langt om længe — kun fik *en* Politibetjent dertil. De maatte da i Hovedsagen styre sig selv, og om end der var nogle Spektakler, saa var der dog ingen ondartede, — den væsentlige Anledning var *Skinsygen* mellem Nationerne, især mellem danske og svenske, ikke, mærkeligt nok, mellem danske og tyske.

En anden vanskelig Opgave var det paa denne øde Kyst, hvor der kun var to smaa Gaarde, at skaffe en saadan Flok Kost og Logi. En halv Snes entreprenante Vardekøbmænd paatog sig at løse den. De byggede et stort Træskur, »Tutten«, hvor Arbejderne kunde faa Mad og Drikke, Klæder og Redskaber, og naar de købte alt der, saa fik de gratis Logi. Forplejningen var dog nok saa som saa, og »Tutten«

FRANTZ MØLLER

blev heller ikke uden Konkurrenter, hvad der vel kunde være heldig nok. Lørdag Aften og om Søndagen kunde der være livligt nok dernede i Havnekolonien, men fremmede kunde dog meget godt komme og gaa uantastede, kun var det lidt vanskeligt, efter Siggende, at komme »ene« derfra.

De egentlige Nybyggere, dem udenfor Plovfurerne, var Folk af en anden

FRU MØLLER

Slags. Det var ikke altid gaaet dem godt, saa var de vel heller ikke kommen der, men de havde endnu Mod og Foretagsomhed til at prøve de Muligheder, her bød sig til, der var virkelig for saa vidt noget amerikansk ved dem. De første, der vovede sig herud, var Smedemester Frantz Møller og Hustru fra Kolding, — allerede 1868 blev det Hus bygget til dem, som ses paa det ældste Esbjergbillede. De var et Par dygtige Folk, som efterhaanden arbejdede sig op, og 1876 kunde han endog, sammen med en anden, begynde det første *Jærnstøberi* i Esbjerg. Saa godt gik det ikke for alle, der maatte slides haardt og spares meget for at holde Sulten borte, men de fleste holdt dog ud, til det omkring 1875—76 begyndte at gaa raskere fremad. Og da viste det sig, at her var skabt et dygtigt lille Nybyggersamfund, som havde Sundhed og Levedygtighed, om end det dengang var vanskeligt at tro, at den Flok Hytter, som her paa denne sandede og forblæste Kyst stod og krøb sammen som en Flok Faar i Stormvejr, engang skulde udvikle sig til en anselig, driftig og moderne By!

Udenfor de omtalte Plovfurer kunde man de første Par Aar bygge, omtrent som man vilde, der var billig Jord nok — omkring 5 Øre pr. □ Alen — og ingen Byggesregler, »man kørte, hvor man vilde, væltede, hvor man skulde og gik, hvor man kunde«. Da Byen i Sommeren 1870 havde 460 Indbyggere, indsaa man, at dette ikke kunde gaa i Længden, og 10. November blev der saa vedtaget en *Bebyggelsesplan*, hvorefter alle skulde rette sig. »Gader« blev afpælet og fik Navne, Grøfter gravet; men forøvrigt varede det længe, før alt dette kom til at ligne en By. Der var i lange Tider ingen Brolægning og med Vestenstormene føg Sandet ind alle Vegne!

— Saa længe Havnen ikke var aabnet, og hver Mand i Byen altsaa — direkte eller indirekte — skulde leve af Havnekassen, kunde Fremgangen ikke være stor. Men selv da det var sket, og Eksporten af Kvæg var begyndt, blev det ikke meget bedre, thi Eksport, navnlig af den Vare, kunde Byen ikke leve af, og med Importen havde det — som ovenfor vist — lange Udsigter. Naar dertil kommer, at Byens nærmeste Opland var lille og magert, saa vil det forstaas, at Fremtidsudsigterne slet ikke var saa glimrende; der var heller intet som helst »amerikansk« ved de første 20 Aar af Byens Liv, 1878 havde den 1400 Indbyggere, 1888 3000. Den almindelige Mis-

tillid til Udviklingsmulighederne er da ikke saa uforstaaelig, naar der er Tale om Folk i Almindelighed. De Forretninger og Industrier af Betydning, som kom frem i disse Aar, er derfor heller ikke mange: *Mads Jørgensens Manufakturforretning*, stiftet 1871, *Dahls Skibsværft* fra 1872, *Møllers og Poulsens Jærnstøberi* fra 1876, *Brinchs Klædefabrik* fra 1876 og et Par *Teglværker* er de vigtigste.

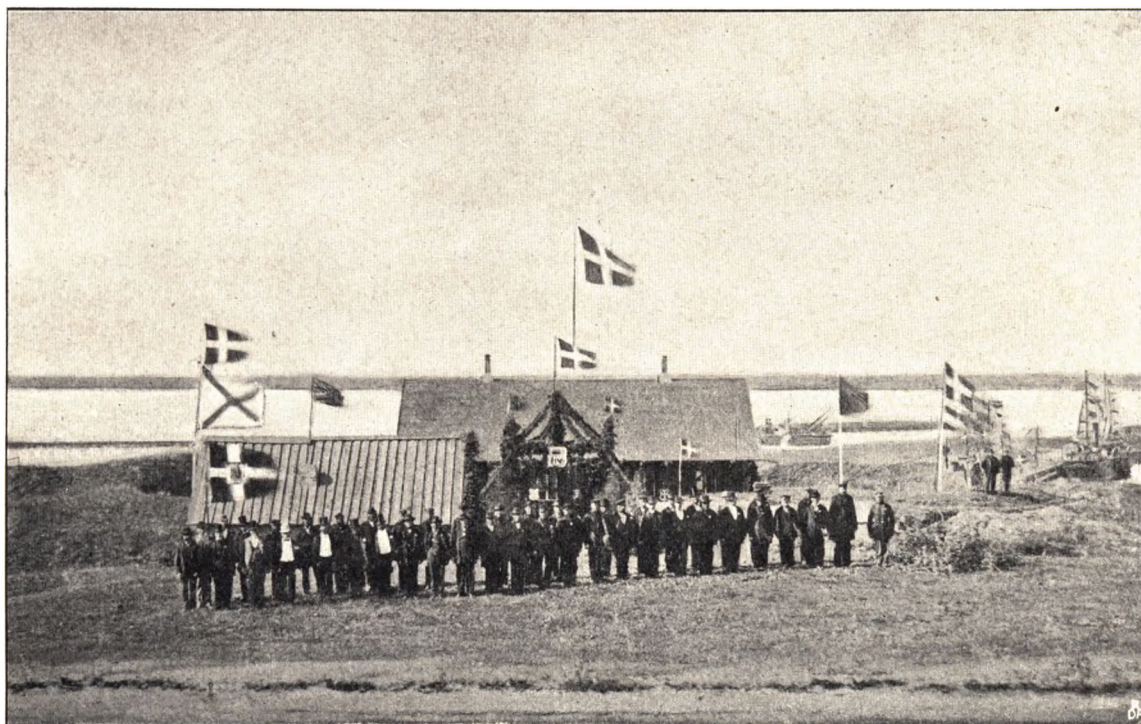
Kampen for kommunal Selvstændighed 1885—93. Tidligt kom Vanskeligheden ved at styre en forholdsvis stærkt voksende By som Esbjerg, der tilmed havde ringe Rod i Oplandet, sammen med Landkommunen: Jerne Sogn, hvori Esbjerg ligger, og

DE FØRSTE HUSE I ESBJERG

Skads Sogn. Fattig-, Skole- og Vejudgifterne maatte nødvendigvis blive store, og da den fattige By ikke selv kunde afholde dem, saa maatte den øvrige Kommune træde til. Ganske vist gjorde Sogneraadet, hvis Flertal lige til 1891 var valgt af Landkommunen, ikke mere for Esbjerg, end det var haardt nødt til, hvorfor ogsaa de omtalte Ting blev skammelig forsømte; men *noget* maatte man dog spæde til, og navnlig blev der et stærkt øget Arbejde med at faa fattige og syge hjemsendt, afholdte Udgifter refunderet o. s. v., og snart rejste der sig ogsaa en permanent Strid om Skole- og Vejspørgsmaalet i Esbjerg. Fra begge Sider kom da tidligt det Ønske frem, dog først 1885 med nogen Vægt, at Esbjerg blev en Kommune for sig, imod at Staten og Amtet gav et aarligt Tilskud til Byens Kasse, — en Fordring, som ikke var urimelig under disse Forhold: hele Egnen var fattig, det var Statens Havneanlæg, som var Skyld i, at Byen kom frem, og 1885 var der 30 pCt. af Befolkningen, 1894 27 pCt.,

som var tilflyttet fra *Amtskommunen* og henholdsvis 40 pCt. og 49 pCt. *fra det øvrige Land* og det for største Delen meget fattige Folk! Der har dog ikke fra Amtets Side, og derfor heller ikke fra Statens, været mindste Anerkendelse af dette Forhold, og derfor vendte man atter og atter det døve Øre til, naar Esbjerg bad om Hjælp, skøndt Herredskontoret, som havde Vanskelighederne paa nært Hold, anbefalede det Gang efter Gang. Og da man havde sat sig fast i den Opfattelse, at Landkommunens Støtte var aldeles nødvendig for Esbjerg, saa vilde man heller ikke bevilge Adskillelsen. Først da Esbjerg 1891 fik Flertal i Sogneraadet, og der saaledes var Udsigt til, at

KONGENS FØRSTE BESØG I ESBJERG (1875)

den fortsatte Forbindelse kunde blive til Skade for Landkommunen, begyndte Amtsradet at blive opmærksom; det anbefalede nu ivrig Sagen, og 29. Juli 1893 gav Ministeriet Tilladelse til, at Esbjerg maatte være selvstændig *Sognekommune* fra 1. Januar 1894 at regne. Da havde Byen 6400 Indbyggere, den øvrige Del af Kommunen havde c. 1600! — Reformen var forøvrigt paa flere Maader forberedt, idet Esbjerg f. Eks. fra 1888 havde sin egen *Politivedtægt*, fra 1891 var et eget *Sognefoged-distrikt*, fra 31. Oktober 1890 et *egent Kirkesogn* (Kirken dog bygget allerede 1887) med egen Præst (fra 29. Januar 1891, da Byen havde 4500 Indbyggere!). Fra 1. April 1893 var endvidere Skads Herreds Kontor flyttet til Esbjerg (Herredsfoged Jespersen).

Esbjerg som selvstændig Sognekommune 1894—98. En Maanedstid før Ministeriet gav sit Minde til Adskillelsen, fra 28. Juni til 2. Juli, havde *Esbjerg fejret sit 25 Aars Jubilæum* i Forbindelse med en stor Haandværkerfest. Kongen, Kronprinsen og Estrup (den sidste var jo næsten Byens Fader) var tilstede som Æresgæster. Festen, som

var meget vellykket, blev omtalt i de fleste af Landets Blade, og ved samme Lejlighed blev Esbjergs Historie fortalt i korte Træk. Dette virkede som en vældig Reklame for Byen, thi det var første Gang, at *Publikum* fik denne usædvanlige Udvikling klart og tydeligt fremstillet, og for en Gangs Skyld havde man lagt den skeptiske Mine af og ikke sparet paa Ros og Anerkendelse. For Byen selv var Festen *Skellet mellem gammelt og nyt*, — den oversete, landsbyagtige Tilværelse var nu et tilbagelagt Stadium, man følte sig voksen og selvstændig, og i Tro til, at Esbjerg havde Lykken med sig, saa man fremad med ungt Mod og Fortrøstning til at tage fat paa

BYEN, SET FRA HAVNEN 1876

de foreliggende Opgaver. Men det kunde ogsaa nok gøres nødvendig, thi de var meget store. Skøndt Esbjerg nemlig i Størrelse forlængst havde overfløjet Nabobyerne, saa havde den dog hverken Brolægning, Kloaker, Gadebelysning af Betydning eller Vandværk, og dens Skolevæsen var forsømt. Den hidtil eksisterende Kommune havde hverken villet eller kunnet løse disse Opgaver, — til Gadebelysning gav man f. Eks. sidst i 80'erne Esbjerg 25 Kr. aarlig!

Nu tog det nye Sogneraad og Byens Borgere imidlertid fat med overordentlig stor Iver. En længe opstemt Virksomhedstrang fik nu Luft, og det blev en Æressag for Byens Børn, at deres Sager var i fuldt saa god Orden som i enhver anden By. Ved Adskillelsen blev der ganske vist ikke Tale om det Tilskud, som man trængte saa haardt til og ofte havde bedt om; derimod fik man i 1896 et nogenlunde billigt Statslaan paa 350,000 Kr. (4½ pCt., deraf 3⅔ pCt. Rente), som blev brugt til *Kloaker*,

Brolægning og to nye *Skoler*. Samme Aar maatte man i »Bikuben« laane 400,000 Kr. og næste Aar 75,000 Kr. til Anlæg af *Vand- og Gasværk*, som kostede henholdsvis 212,000 og 285,000 Kr. Endvidere blev Byens Hovedgade, *Kongensgade*, i disse Aar (1897) asfalteret. Samtidig byggedes der meget stærkt. Kirken, som var bygget 1887, udvidedes 1896, Raadhuset byggedes 1892, samme Aar et Epidemihus og et Højskolehjem, en Skole i 1893 og to i 1896, Banken og Toldkammeret 1897, dertil en Mængde private Bygninger, tildels ret pragtfulde. Derfor var Byen, da den i fire Aar havde styret sig selv, heller ikke til at kende igen. Der var ogsaa kommen et større og

BYEN, SET FRA HAVNEN 1888

raskere Sving over alle Forhold, der var Mod til at gaa fremad og Tro til Lykken som aldrig før. Fremmede strømmede til i Massevis, thi her var Arbejde at faa og Penge at tjene, og blandt dem mange dygtige Forretningsfolk og Arbejdere, men desværre ogsaa mange Eventyrere. Det var Byens »amerikanske« Periode.

Et ret væsentligt Grundlag for Fremgangen er *den stærke Stigning af Eksporten og Importen i disse Aar*. — Isvintrene i Begyndelsen af 1893 og 95 har her deres store Betydning. Dette Grundlag er solidt, thi det er *stadig* tilstede og i stigende Grad. Dette kunde jo ikke være Tilfældet med *de offentlige Arbejder* og med det Byggeri, som fulgte med, og *desværre spiller disse en langt større Rolle for Udviklingen* i denne Periode. Kommunen ofrede i Aarene 1895—97 c. 1,000,000 Kr. paa de ovennævnte Arbejder og Bygninger, men da det var forbi og Pengestrømmen hørte op, saa kom *Reaktionen* og for mange *Krachet*. Maaske kan alt ikke forkla-

res ud fra denne ene Aarsag, Jubilæumsreklamen spiller ogsaa en Rolle, men det vilde dog have formildet Krisen betydeligt og været heldigt for Byen, om de omtalte Arbejder var blevet fordelt over et længere Tidsrum, — om man f. Eks. havde ventet nogle Aar med Vand- og Gasværket. Saa vilde den kommunale Skattebyrde heller ikke være steget til den usædvanlige Højde, som nu har været Tilfældet.

Men foreløbig gik alt godt og vel. Der byggedes og handledes og spekuleredes — især i Jord. Jordhandelen og Jordspekulationen samler Interessen i hine Aar, og »Jordgrossereren« er, om ikke just den mest *agtede*, saa dog den mest *respek-*

KONGENS ANDET BESØG I ESBJERG, JUBILÆET (1893)

terede Mand. Han tjener en Formue, mens andre tjener en lumpen Krone, Bladene omtaler hans Handeler uden at vove at tage til Orde mod det usunde deri, og tilsidst bliver *Jordtørsten* en Epidemi, og det er ikke de hjemmehørende, eller dem, der er vant til Byforhold, den angriber haardest, men stakkels Bønder, som sælger deres Gaarde eller bytter dem bort for Jord i Esbjerg, — i begge Tilfælde saare ofte for helt eller delvis at miste, hvad de ved mange Aars Stræbsomhed og Flid har sparet sammen. Det var i de sidste Maaneder af 1895 og de første af 1896, at det især gik løs, daglig var der lange Lister i Bladene over Jordkøb og Salg. Siden faldt man lidt efter lidt tilbage til nogenlunde normale Tilstande; men den Dag i Dag ses Sporene: De alt i alt flere Mil lange Gader med klingende Navne, som i 1896 blev stukket ud, er vel for en stor Del forsvundne, men store, tomme Pladser ligger inde midt i Byen, og langt udenfor dens Grænser ligger smaa For-

stæder, thi kun der kunde mindre bemidlede dengang købe Jord eller faa Raad at leje Bolig.

Da Reaktionen kom og de offentlige Arbejder efterhaanden holdt op, begge Dele i Løbet af Aaret 1897, kom der en trist Tid for Esbjerg. At det gik ud over en stor Del af Jordspekulanterne og dem, der, med eller uden Hensigt, paa anden Maade havde været med at forcere Udviklingen, var der intet at sige til. Værre var det, at mange Detailhandlere og Smaahaandværkere, som var lokket hid i de gode Aar, nu enten gik fallit eller førte en kummerlig og fortrykt Tilværelse i de følgende Aar, mange Arbejderfamilier og især en Mængde ugifte Mennesker rejste bort. En lang *Stilstandsperiode* blev da ogsaa Følgen af den forcerede Udvikling. Mens Befolk-

ningen fra Juli 1893 til November 1896 steg fra 6400 til 12,400, saa stod den i de følgende 5 Aar saa godt som stille, ja gik en Tid endog tilbage! Af ikke mindre Betydning var *den moralske Tilbagegang*. Retsbegreberne forvirredes og sløvedes, blot man kunde slippe vel fra at tjene Penge, saa spurgtes der ikke saa meget efter *hvordan*. »Et stort Antal Forretninger kunde ikke staa for Moralens Domstol, og

der foretoges ikke faa Transaktioner, som var paa Grænsen af det lovlige.« Under dette led Byen vel en Tid, men Rygtet synes dog at have overdrevet betydeligt; efter nogle Aars Forløb var det lykkedes at faa næsten alle de uheldige Elementer skilt ud.

Ret længe kunde Byens Udvikling heller ikke standses, thi den er afhængig af *Eksperten og Importen*, hvoraf den første slet ikke lader sig paavirke af en saadan lokal Krise, og den sidste kun i mindre Grad, efterhaanden som det er lykkedes den at erobre hele Vestjylland som Opland. Derfor klarede Importforretninger og i det hele de større Forretninger sig ogsaa rigtig godt igennem de vanskelige Aar, skøndt der var nogen Stilstand, ikke at tale om Eksporthandlinger, som blev ganske uberrørt af dem, ligesom ogsaa de fleste af disse Forretningsfolk havde holdt sig udenfor Spekulationerne; flere *Fabriker* blev ogsaa byggede og klarede sig godt. Alt dette var selvfølgelig til Gavn for Byen, ligesom ogsaa de *Havnearbejder*, som foretoges i disse Aar, hjalp mange til at komme over Vanskelighederne. *Fra 1. Januar 1899 var Byen bleven Købstad* (Lov af 19. Marts 1898), ogsaa dette var i flere Henseender

ESBJERG 1906

en Hjælp, især derved, at udenlandske Handelsrejsende nu maatte indfinde sig i Byen og fremlægge deres Varer. Endel betød det vel ogsaa, skøndt det er formelt, at Esbjerg nu ogsaa af Navn og i sine Styrelsesformer var en Købstad, nu kunde de andre Byer ikke længer pege Fingre af den paa det Punkt!

Esbjerg som Købstad fra 1899. Endnu et Par Aar varede Stilstanden, først hen i 1901 er der atter Tegn til en Smule Fremgang; men til en retfærdig Bedømmelse af Forholdene i disse sidste Aar hører, at man tager den *almindelige* Stilstand eller endog Nedgang i Betragtning, som da gjorde sig gældende i alle vore Købstæder undtagen København. Først i 1903 synes man dog helt at have forvundet Følgerne af Spekulationsperioden, — *Importen* gaar atter fremad og endnu stærkere de følgende Par Aar; der *bygges* atter ret livligt: En stor Ægpakningsanstalt, et Tarmrenseri, et Smørpakkeri, en stor Kommuneskole med 25 Klasseværelser, en Udvidelse af Gasværket, et Fisker- og Sømandshjem, den nye Banegaard, St. Joseph-Søstrenes Hospital blev paabegyndt, men blev først færdig 1904. Et godt Vidnesbyrd om, at man var ved at komme til Kræfter, er ogsaa den stærke Forøgelse, især 1904, af Byens *Handelsflaade*, som nævnte Aar blev forøget med 13 Dampskibe med c. 5000 Tons, især ved Konsul D. Lauritzens Initiativ, og Esbjerg Dampskibsflaade var nu, næst Københavns, Landets største. Paa *Fiskeriets* Omraade er der ogsaa de sidste Par Aar gjort Nybegyndelser, idet man har begyndt at drive Sildefiskeri med større Fartøjer, og en Række større Kuttere, som er bestemt til Fiskeri under Island, er under Arbejde. Det er atter Konsul Lauritzen, som har taget Initiativet og sat Pengene i Foretagendet.

Ved *Byens Styrelse* er der den Ejendommelighed, at *Socialdemokraterne* her har haft mere Indflydelse end i nogen anden dansk Provinsby, og i de senere Aar har de helt taget Magten. Dette kendes bl. a. paa, at den stigende Skala er stærkt anvendt i Paaligningen af Skatterne; endvidere synes det socialistiske Byraad noget tilbøjelig til at lade foretage store offentlige Arbejder. Det sker sagtens i den gode Mening at skaffe Arbejderne god Fortjeneste, men samtidig vil disse Arbejder paany forøge det store Skattetryk. Ogsaa i Skolens Styrelse har de socialdemokratiske Anskuelser gjort sig stærkt gældende, saa meget mere, som endel af Byens Lærere synes at hylde dem.

Indbyggerantallet, som de sidste Aar atter er gaaet godt fremad, er nu oppe paa godt 16,000.

H. BOESGAARD

NUTIDENS NÆRINGS LIV

ESBJERG-FANØ BANK

DET var i Aaret 1892, at Esbjergenserne realiserede et længe næret Ønske: at skaffe Byen dens egen Bank.

I Esbjerg har man altid yndet at handle hurtigt, og saaledes gik det ogsaa her. De ledende Mænd i Byen — og blandt dem skal særlig nævnes Proprietær P. Breinholt, — »Gamle Breinholt«, som han altid hed i daglig Tale, — Skibsbygmester Th. Dahl og Grosserer H. Pagh — skikkede Bud til Mænd baade i Esbjerg, dens Omegn og paa Fanø, som de troede havde samme Mening om den Ting som de selv.

Tanken slog udmærket an, Planen blev lagt, og paa en Generalforsamling den 25. Juni samme Aar blev Banken stiftet, fik Navnet »Esbjerg-Fanø Bank« og begyndte sin Virksomhed straks efter, den 22. Juli. Esbjerg var den Gang med sine ca. 4000 Mennesker endnu kun en Landsby, i hvis ubrolagte Gader det var besværligt at færdes i daarligt Føre og ved Aftentide. I hele Hovedgaden var der nemlig kun to Lygter — hos Doktoren og paa Apotheket.

Vardenserne, der hidtil ved Filialer af Varde Bank og Vestjyllands Landmandsbank havde besørget de paa dette Tidspunkt endnu beskedne Penge-transaktioner i Byen, saa' naturligvis ikke paa den nye Bank med lutter Velvilje — hvornaar gør en Konkurrent vel det — og Firsernes skarpe Politik var heller ikke helt forvunden. Men efterhaanden kom man over disse smaa Fortrædeligheder, og Banken gik sin raske og støtte Fremgang i Møde.

Med nogle Tal skal dens Udvikling her i korte Træk illustreres, — en Udvikling, der ikke er helt almindelig for en Provinsbank.

BANKENS EJENDOM

Banken begyndte med en Aktiekapital paa 125,000 Kr., der i 1897 forhøjedes til 250,000 Kr., i 1899 til 500,000 Kr. og endelig i 1904 til 1 Million Kroner. — Om sætningen, der i 1893 androg ca. 10 Millioner Kroner, var i 1906 naaet til den betydelige Sum af 105 Millioner Kroner, og Bankens Balance til ca. 4,600,000 Kroner med en opsparet Reservefond paa 216,000 Kr.

I de forløbne Aar har Banken betalt sine Aktionærer i Gennemsnit 7 pCt. p. a.

Banken boede først til Leje i Nr. 40 i Kongensgade, men efterhaanden blev disse Lokaler for smaa, og man besluttede derfor at se sig om efter en passende Bygge-

INTERIØR FRA EKSPEDITIONSLOKALET

grund og paa denne opføre en Bygning til Brug for Banken.

Bygningen, der opførtes i 1897, blev af Udseende, som omstaaende Billede viser, med store og rummelige Lokaler og velbeliggende i Byens Centrum, paa Torvet.

Naar Banken kom saa godt over de vanskelige og brydsomme Aar for Esbjerg — »Esbjergs Lømmelalder« — skyldes dette forskellige Omstændigheder og særlig

den, at Banken som det lokale Pengeinstitut i udpræget Grad blev Købmandsstandens og Forretningslivets Bank.

Proprietær P. Breinholt beklædte Posten som Formand for Bankraadet til sin Død i 1897, og efter ham valgtes til Formand Skibsbygmester Th. Dahl, der døde i 1898. Siden da har Konsul C. Breinholt været Formand. Skibsreder C. H. Nielsen, Nordby, har været Næstformand siden Bankens Oprettelse.

Ved Bankens Stiftelse valgtes til administrerende Direktør tidligere Assistent i Københavns Handelsbanks Filial i Randers J. Nielsen og til Meddirektører Fabrikant P. Brinch, fhv. Højskoleforstander I. Madsen og Sagfører C. H. Brasch. Senere er Sagfører Brasch udtraadt og Overretssagfører Andr. Jensen indtraadt i Direktionen. — Siden 1896 har C. I. Hansen været Bogholder ved Banken.

Banken har Filialer i Nordby og Sønderho paa Fanø. I Nordby bestyres Filialen af Skibsrederne C. C. Nielsen, H. H. Clausen, P. N. Harbye og P. N. Winther; Filialen i Sønderho bestyres af Skibsrederne N. H. Brinch og S. A. Fischer.

FABRIKANT N. J. POULSEN

LIVSVILKAARENE i Esbjergs første Dage var ikke blide; der maatte arbejdes haardt og undertiden begyndes forfra igen mere end én Gang. Men mange af de Mænd, som kom derud, ofte med tomme Hænder, ejede en sejt Energi og stor Arbejdsdygtighed, et frejdigt Mod og en Uforsagthed, der gjorde dem fortjente netop til Benævnelsen Pionerer. Omstaaende Portræter viser Esbjergs første Haandværker og Stedets første Industridrivende; de var blandt dem, der var med til at stampe Esbjerg op af Lyngen og Sandet og ingenlunde de ringeste af dem. En Skildring af deres Virksomhed har da særligt Krav paa Interesse.

— — —

Fabrikant N. J. Poulsen er født i Østerby paa Samsø den 13. Oktober 1853, Søn af Mølle- og Maskinbygger Poul Nielsen. Han lagde allerede som Dreng mekanisk Snille og Forretningstalent for Dagen, lærte hjemme hos Faderen til sit 18. Aar, kom saa paa en Maskinfabrik i Haderslev, derefter paa Allerups Maskinfabrik i Odense, hvor han samtidig fik teoretisk Uddannelse paa den tekniske Skole og var en Del af Tiden paa Fabrikens Tegnestue. Det var derefter hans Agt at søge til Udlandet for yderligere at uddanne sig i Faget, men da Varde Jærnstøberi i Slutningen af 1875 var til Salg og blev ham tilbudt, rejste han ved Nytaarstid 1876 derved over for at se paa Forholdene, — som imidlertid ikke tiltalte ham. Samtidig besøgte han den fremvoksende By Esbjerg, som da talte ca. 1000 Indbyggere og lige var kommen i Jærnbaneforbindelse med det øvrige Land, og det stod ham da straks klart, at »her var Rhodos, her skulde der danses« — Esbjerg med sin Havn maatte naturnødvendigt blive til noget, her maatte ogsaa kunne oparbejdes et Jærnstøberi med Maskinfabrik, og Tiden maatte egentlig være inde til at begynde.

Det rygtedes straks som en Begivenhed, naar der til Byen kom Folk, som kunde se ud til at ville starte en Virksomhed, og Poulsen kom hurtigt i Forbindelse med daværende Smedemester Frantz Møller, som allerede havde et efter Forholdene godt Smedeværksted. De to blev nu enige om Kompagniskab, og den 16. Marts 1876 traadte de sammen og begyndte straks at bygge Jærnstøberi og Maskinværksted.

Frantz Møller, der var Søn af en Smed i Kolding, var Esbjergs første Nybygger, han var kommen hertil allerede i 1868, da Havneanlægget skulde paabegyndes. Han fandt da, som Dr. Bruun siger i »Fra Pionertiden«, »en Lyngbakke og tre Plovfurer«, men med frejdigt Mod byggede han sin Smedie, det første Hus i Esbjerg, »og lod sin friske Sang ledsage Hammerens Slag paa Ambolten«. Han var en dygtig Smed og en flink Mand at arbejde sammen med.

Den nyanlagte Fabrik slog nu ind paa at lave Kakkelovne og andet Bygningsstøbegods, Landbrugsmaskiner, og hvad der ellers kunde falde for. Men det gik slet

FRANTZ MØLLER

ikke saa let at skaffe Arbejde nok; Udviklingen i Byen var kun ringe, Befolkningen bestod mest af Arbejdere med Familier, og Omegnen brugte ikke meget. Havnen, der endnu kun bestod af Dokken (som havde Kaj paa østre Side), besejledes kun regelmæssigt af de to smaa Dampere »Riberhus« og »Esbern Snare«, samt lejlighedsvis nogle Nordmænd og Blankenesere. Naar man stod i Fabriken paa Hjørnet af Smedegade og Havnegade, havde man fri Udsigt over Lyngen til Bane-
gaarden og Strandby. —

Møller døde imidlertid allerede i Februar 1883, kun 45 Aar gammel, efter at han den 1. Januar s. A. havde overdraget sin Andel i Fabriken til Poulsen. Og P. gjorde sig det nu klart, at skulde Virksomheden blive til noget rigtigt i denne Afkrog af Landet, som Esbjerg endnu var, da maatte der tages kraftigt fat paa større Opgaver og findes en Specialitet, der kunde sælges over

hele Landet. Han kastede sig da over Fabrikationen af Vindmotorer, — som den første her i Landet, — og ved at møde frem paa større Udstillinger, Landmands-forsamlingen i Aalborg i 1883, Industri- og Landbrugsudstillingen i Odense 1885 og den store nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1888 (fra hvilke tre Steder han hjembragte Medailler) og ved at anvende en storstilet Reklame Landet over opnaede han i faa Aar at levere en stor Mængde Vindmotorer til forskellige Formaal, deriblandt et større Antal til de danske Statsbaner til forskellige Stationer, hvorfra mange Rejsende sikkert kender dem. Som Specialitet fabrikerede han ogsaa en udmærket Maskinpumpe, der passer til forskellige Øjemed og særlig anvendes paa Mejerierne Landet over.

Dernæst byggede Fabriken en Mængde Dampmaskiner og Dampkedler og monterede et stort Antal Mejerier; det første Andelsmejeri i Landet fik sit Kærneværk leveret fra Poulsens Fabrik. Blandt større Arbejder udført herfra kan iøvrigt nævnes Jærnbanebroen over Nipsaa ved Ribe, Jærnbanebroen over Aaen ved Vejle, Viadukten over Skanderborg Jærnbanestation, det store Pumpeværk i Forbindelse med Vindmotor ved Stadil Fjords Udtørring, Pumpeanlægget for Dampkraft ved Sneum Aa til Vanding af 300 Tdr. Land Eng, to store Jærnpramme til Kolding Havnevæsen og tre større og mindre Kraner til Esbjerg Havn. Desuden leveredes en Del større Støbearbejde, og skønt selve Støberiet ikke var særlig indrettet derpaa, blev der støbt enkelte Stykker paa ca. 11,000 Pds. Vægt.

Imidlertid var Poulsen efterhaanden bleven fuldstændig overanstrengt, og den 1. Januar 1896 solgte han Fabriken til dens nuværende Ejere, d'Hrr. Jensen og Olsen, der fortsatte Virksomheden under Firma N. J. Poulsens Efterfølgere. Det siger sig selv, at Fabriken i de forløbne 20 Aar var undergaaet betydelige

N. J. POULSEN

JÆRNBANEBOEN OVER NIPSAA VED RIBE

vilde slaa sig til Ro og opgive al Forretning, men da der var gaet et Par Maaneder, kunde han ikke — virksom og ivrig, som han al Tid havde været, — finde sig i Uvirksomheden længer, og i den raske Opgangtid, der nu indvarsledes i Esbjerg med Byggeriets begyndende Floreren, fandt han nye Gøremaal. Der manglede i høj Grad Mursten, og Poulsen besluttede da at anlægge et Teglværk i Gammelby. Og saa kraftigt tog han fat i Marts Maaned, at han, foruden at bygge Teglværket op fra bar Bund, samme Aar producerede 3 Mill. Mursten. Derefter har han drevet Teglværket med større eller mindre Kraft, eftersom Begæret efter Mursten har været. Opførelsen af Værket, der har Lerareal for mange Aar, har kostet ca. 100,000 Kroner.

— Som det vil ses, falder Poulsens Manddomsgærning sammen med Byens Vækst op fra Sandets og Lyngens Uføre til en betydelig Handelsplads, og han har troligt taget Haand med i Udviklingen ogsaa udenfor sin Forretningsvirksomhed. Han har i Tidens Løb været med til at stifte forskellige Institutioner og Foretagender, og da Esbjerg 1. Januar 1894 blev selvstændigt Sogn efter at være skilt ud fra Jerne-Skads Sogn, blev han valgt ind i Sogneraadet og var Medlem af det indtil

POULSENS VILLA I HAVNEGADE

Udvidelser og Forbedringer, og at Folketallet var steget betydeligt, varierende fra ca. 60 til ved enkelte Lejligheder ca. 90 Mand; Fabrikken indtog da ogsaa et betydeligt Areal mellem de tre Gader, Smede-, Havne- og Kronprinsensgade.

Efter Salget af Fabrikken var det Poulsens Mening, at han

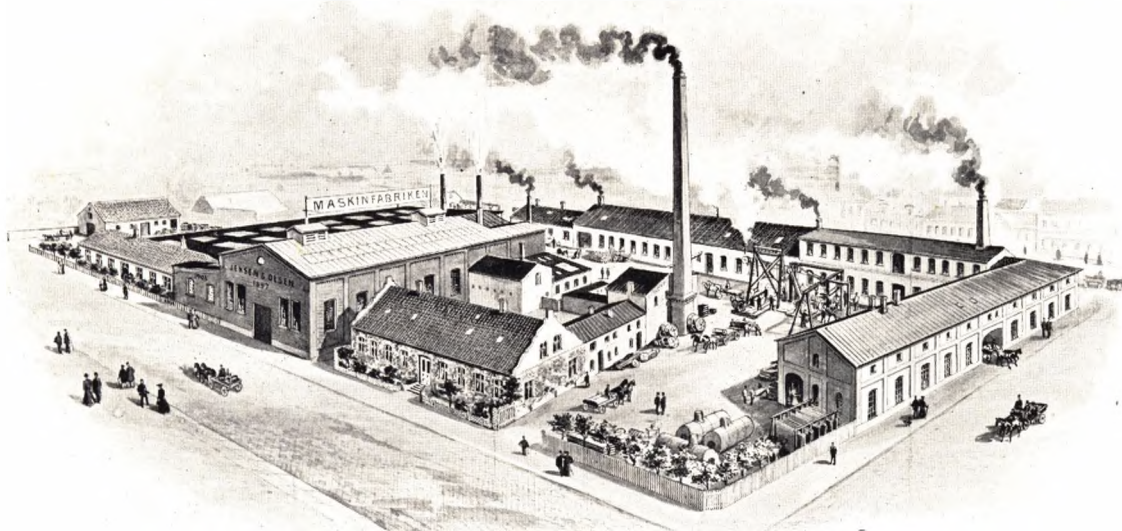
1. Januar 1899, da Esbjerg blev Købstad. Det sidste Aar var han Sogneraadets Formand og blev ved dets dødelige Afgang dekoreret med Ridderkorset. Derefter blev han valgt ind i det ny Byraad, men af Helbredshensyn maatte han trække sig tilbage i Juni 1900.

En bevæget og interessant Tid havde det været i Aarene 1894—99; der manglede saa at sige alt, hvad en By, som nu ved Begyndelsen af 1894 var paa mellem 6 og 7000 Indbyggere, trængte til i kommunal Henseende; der var mange og store Op-gaver at løse, rig Virkeplads for en Mand med Poulsens kommunale Interesse og Arbejdsiver. I den femaarige Periode blev der da ogsaa her udrettet omtrent det samme, som de gamle Byer har været Menneskealdre om at gennemføre. De 9 Sogneraadsmedlemmer arbejdede godt sammen, og der var ikke lang Snak om Tingene. Der blev bygget ikke mindre end tre Skoler, Gasværk, Vandværk og Brandstation, udført Asfaltering, Brolægning, Makadamisering og Kloakering af en Mængde Gader, — alt uden at gøre tilnærmelsesvis Gæld for, hvad det kostede, idet Sogneraadet, der samtidig var Ligningskommission, sørgede for at faa noget af alt det Guld, der flød paa Jordspekulationens Bølger, ind i Kommunekassen.

Det var derfor meget betegnende for Udviklingen, hvad Poulsen som Formand for det afgaaende Sogneraad udtalte i sin trykte Beretning:

»Det er min Overbevisning, at Sogneraadet, naar det nu fratræder sin Virksomhed, kan gøre det med Bevidstheden om, at Byen i de forløbne 5 Aar fra at være en i kommunal Henseende uordnet By gaar ud af Sognekommunernes Række som en moderne Købstad.«

— — —
Med Føje skrev Byens Avis ved Poulsens 25-Aars Borgerjubilæum den 26. Marts 1901: »Naar Esbjerg med Tiden bliver en stor Fabriksby, skal med Hæder nævnes Banebryderne Frantz Møller og N. J. Poulsen!«

ESBJERG JÆRNSTØBERI OG MASKINFABRIK

JENSEN & OLSEN

DENNE Virksomheds Tilblivelse staar i egentligste Forstand i Forbindelse med Byens, da det første Hus, som byggedes i Esbjerg, var den nu forsvundne Smedie, hvorom Fabriken og Byen er vokset op.

Det var i 1868, at Esbjergs første Nybygger, Smedemester Frantz Møller, kom hertil for at købe Jord i Nærheden af det af Staten indtagne Havneterritorium og derpaa at bygge et Smedeværksted. Møller var kommen fra Baneanlægene paa Jyllands Østkyst, og saa snart Rigsdagen havde vedtaget Havneanlægget ved Esbjerg, satte han Kursen herhen ud fra det Ræsonnement: »Hvor der bygges en Havn, maa der være Brug for en Smed.«

Paa Hedelodden ved Havnegade, mellem nuværende Smede- og Kronprinsensgade, laa en rød Ko i sine Betragtninger. Ved Frantz Møllers Tilsynekomst rejste den sig, hvilket foranledigede M. til at udbryde: »Her skal Smedien staa.«

Af Gaardmand P. C. Christensen i Strandby købte han en Lod og byggede det første Hus, startede det første »Byerhverv« i Esbjerg. Huset blev til en Stad, — Smedien til: »Esbjerg Jærnstøberi og Maskinfabrik«.

Men om Frantz Møller, hans Samarbejde med N. J. Poulsen og Virksomhedens Udvikling op gennem Aarene er for-

LEHDE B. JENSEN

HOLGER OLSEN

ESBJERG VANDTAARN, BYGGET AF FIRMAET

talt andet Steds i dette Værk. Vi maa her springe helt op til 1. Januar 1896, da Fabrikens nuværende Indehavere, Lehde B. Jensen og Holger Olsen, overtog Virksomheden.

Om begge Indehaverne kan i Korthed meddeles: Jensen er født 1866 paa Engholm pr. Nørresundby, kom 1881, efter at have taget Afgangseksamen fra Hjørring Realskole, i Maskinlære hos Jochumsen, Nøddelund & Co. i Randers, hvor han var til 1885. Aaret efter kom han til Esbjerg og traf her Olsen, som han siden slog Følge med ud i Livet. Olsens Fader var ogsaa en af de Nybyggere, der med Familie kom til Esbjerg allerede 1868. Olsen er født 1866 i Vejle og er altsaa tidlig bleven »gammel Borger« i Byen.

De to unge Mænd aftjente deres Værnepligt i Kjøbenhavn samtidig 1887—88. Derefter rejste de til Udlandet, hvor de arbejdede forskellige Steder, og efter et 3-aarigt Studium paa en Maskiningeniørskole i Sachsen vendte de hjem i 1895 og købte, som før nævnt, Fabrikken af Poulsen, som ønskede at afhænde Virksomheden.

Ved Overtagelsen beskæftigedes ca. 60 Arbejdere, men Antallet steg efterhaanden, saaledes at der i 1902 var ca. 100 Mand og nu, i 1907, ca. 150 Mand. I 1897 byggedes et nyt tidssvarende Støberi, som senere er bleven betydelig udvidet. Eksempelvis kan nævnes, at Støbegodsproduktionen ved Overtagelsen 1896 var aarlig ca. 200,000 Pund, medens den nu er paa ca. 2½ Million Pund.

Fabriken fremstiller Dampanlæg, Køleanlæg, Pumper, Vindmotorer, Vandsnegle, Teglværksmaskiner, Jærnkonstruktioner, Gangtøj til hollandske Møller, Støbegods af enhver Art indtil 15—20,000 Punds Stykvægt, ligesom Firmaet for Tiden er Eneleverandør af de danske Statsbaners Støbegodsforbrug.

Af større Anlæg, som Fabriken har udført, kan nævnes: Jærnbaneviadukten over Borgergade i Esbjerg; Maskinanlægget i Statsbanernes Lokomotivremise i Esbjerg og som det i sin Art mest interessante Arbejde: Esbjergs nye kommunale Vandtaarn, opført i Aaret 1904 i fritstaaende Jærnkonstruktion, efter Firmaets eget Projekt. Følgende Tal vil illustrere dette Anlæg: Taarnets Totalhøjde er 125 Fod, Beholderens Diameter 35 Fod, Dybde 25 Fod, Rumindehold 600 Kubikmeter = 4410 Tønder med en Vandvægt af 1,200,000 Pd., hvortil kommer Materialets Egenvægt, ca. 200,000 Pd., saaledes at hver af de 8 fritstaaende Jærnpiller bærer en Vægt af ca. 175,000 Pund.

— Esbjerg Jærnstøberi og Maskinfabrik har rejst sine udstrakte Bygninger og travle Værksteder paa den samme Grund, hvor for 40 Aar siden den røde Ko maatte rejse sig for at give Plads for Frantz Møllers lille Smedie. Kontinuiteten er der. Men Væksten paa de magre Bakker har været stærk og frodig — for Esbjerg som for denne særlige Virksomhed, hvis Udvikling nøje har fulgt Trit med Byens.

D. LAURITZEN

SAMMEN med saa at sige hver dansk By kan nævnes et Navn eller Navne — paa Handelshuse, Købmænd eller Fabrikanter, — der hører *saa* nøje sammen med Byens eget, at de for Tanken melder sig næsten uløseligt sammenkædede: Hans Broge — Aarhus; Ankerstjerne — Randers; Hess — Vejle o. s. v. Der er blevet en Sam-Klang mellem disse Navne, Byens og Mandens, saa at de for Bevidstheden rent umiddelbart staar som næsten *ét* Begreb.

Det kan sikkert ikke om nogen af disse Mænd eller noget af disse Navne siges, at de har skabt deres By, at den overhovedet ikke vilde være naaet frem uden dem. Men for flere af dem gælder det, at *uden* dem vilde Fremgangen visse- lig været langsommere og ringere; *deres* var Idéerne og Initiativet, *o:* Evnen og Viljen til at tage fat, til at gribe Øje-

KONSUL LAURITZEN

blikket, til at begynde, — og derfor er det med fuld Føje, at »den offentlige Bevidsthed«, den daglige Tale ved at kæde Byens Navn sammen med Mandens har tildelt ham et Slags uofficielt Æresborgerskab.

Nu kan det med positiv Sikkerhed siges, at for *ingen* dansk By har nogen Mand betydet det, som Konsul D. Lauritzen har betydet for Esbjerg. Han har ikke grundlagt Byen, den vilde

ligget der uden ham, den har sin naturlige Begrundelse og Berettigelse og sine naturlige Hjælpekilder. Det er ogsaa sandt, at netop den hurtige Fremvækst og de nævnte »naturlige« Forhold muliggør og begunstiger den enkelte Mands store Indflydelse og Virken — Konsul D. Lauritzen lægger selv Hovedvægten herpaa; men Esbjerg vilde *alligevel* ikke været det Esbjerg, Byen nu er, uden D. Lauritzen, — en ganske simpel Henvisning til dens Handelsregistre er nok til at dokumentere det!

Her har været et medfødt Handelstalent, en stor Arbejdsevne og en heldig Haand. Men der har været mere end dette; der maa hos Konsul Lauritzen have været en — man tør maaske vove Udtrykket »lyrisk« — Trang til og Glæde ved at skabe Værdier og Virksomheder; en Fryd i Slægt med den, Agerdyrkeren fra Arilds Tid har følt ved at mærke det *gro* om sig, en maaske halvt ubevidst, instinktiv, driftmæssig Higen efter at udvide Grænser, vinde ny Jord, finde nye farbare Veje.

— — D. Lauritzens Historie, der begynder med Aaret 1884, da han, 23 Aar gammel, grundlagde en Forretning med Kul og Trælast i Esbjerg, falder i store Stykker sammen med Byens Erhvervslivs Historie. Han ledede i de første Aar Forretningen, der efter hans Fader havde Firmanavnet I. Lauritzen (D. L. var den Gang endnu ikke myndig), fra sin Fødeby Ribe, idet han først en Gang om Ugen og senere

oftere og oftere rejste derop, indtil han i Foraaret 1888 tog fast Bopæl i Esbjerg. Og fra nu af ser vi Forretningen i stærk og stadig Fremvækst, stedse skydende nye Skud og forgrene sig, idet den i stærkere og stærkere Mon bliver en »Planteskole« for unge Virksomheder, som efter at have opnaaet tilstrækkelig Styrke og Frodighed plantes ud for at faa Lov til at fortsætte Væksten mere eller mindre — som oftest fuldstændigt — paa egen Haand. Det er stadig Lysten til at skabe, til at se det gro om sig, vi ser være Ledemotivet i Lauritzens Virken.

— Paa den Plads, her staar til Raadighed, vil en Beretning om de af Lauritzen grundlagte Virksomheder blive lidet andet end en Nomenclatur, en Liste. Alene dens Længde er imidlertid tilstrækkeligt talende, og man vil hist og her paa andre Sider i dette Værk faa fyldigere Skildringer af nogle af de saaledes udplantede Forretningsvirksomheder.

I Sommeren 1888 lagde Lauritzen Grunden til sin senere saa betydelige Reder-virksomhed, idet han købte sit første Dampskib »Uganda«. I 1891 startede han sammen med Proprietær Breinholt, Grosserer Pagh o. fl. »Esbjerg-Fanø Bank«, og det følgende Aar oprettede han Firmaet S. Meinertz & Co., som senere overgik til »Esbjerg Trælasthandel« og overtog Lauritzens Trælasthandel. I Efteraaret 1893 startede han Firmaet Eriksen & Christensen, der overtog hans Korn- og Foderstofforretning, og i April 1895 Dampskibsselskabet »Vesterhavet«, der overtog L.'s to Dampere »Nordsøen« og »Nerma« og nu er et af de største Dampskibsrederier her i Landet, med en Flaade paa 16 Skibe.

Det er især fra den Tid, at Lauritzens rige Virksomhed ret udfolder sig, og det kan vel staa som et Vidnesbyrd om det sunde og ædruelige deri, at mens saa meget ramlede sammen i Esbjerg i disse Aar, saa blev disse Virksomheder staaende og slog dybere Rod.

Vi nævner: I Januar 1896 startedes Firmaet »Thorvald Möller & Co.«, der overtog Lauritzens Forretning i Bygningsartikler, og i August samme Aar startede L. sammen med Direktørerne Clausen, Bøtke og Meinertz »Handelsbanken«. I Begyndelsen af 1897 solgte L. sin Kunstgødningsforretning til Firmaet Beckett & Meyer i Kjøbenhavn, der samtidig oprettede »Det danske Gødningskompagni«, hvoraf L.'s Forretning blev en Filial, og kort efter startede han sammen med Jens Christensen og R. Jacobsen en Trikotagefabrik, som nu drives af Lauritzen og C. Olesen m. fl.

I Foraaret 1898 startedes Interessentskabet »Lauritzens Smørforretning«, der overtog den af L. hidtil drevne Eksporthandel med Smør; samme Sommer indkøbtes Fiskedamperen »Nelly« til Trawlfiskeri i Nordsøen, og om Efteraaret grundlagde L. sammen med Møller Ebbesen og Grosserer Eriksen »Esbjerg Valsemølle«.

I Maj 1899 startedes Dampskibsselskabet »Jylland« og det følgende Foraar Dampskibsselskabet »Dania«, i hvilke to Selskaber Lauritzen fremdeles er Bestyrelsesformand. Det træder nu i stedse stigende Grad frem, at, medens Lauritzens Virken omfatter saa at sige de fleste af Erhvervslivets Omraader, indtager det, der hører Søen til, en foretrukken Plads i hans Interesse. Af rent filantropisk Art er »Bombøbøssen« (oprettet i December 1901), hvis Formaal er — i Lighed med den københavnske Institution af samme Navn — at understøtte Enker efter Søfolk og gamle, syge eller tilskadekomne Søfolk. Og hovedsagelig af filantropisk Art og dertil et Udslag af den foran nævnte Trang til at finde nye farbare Veje, tilføre Landet nye

Værdier og yde Hjælp til Selvhjælp er det i 1903 optagne Arbejde for at udvide Grænserne for Fiskeriet, et Arbejde, der nu har antaget meget store Dimensioner. Begyndelsen blev gjort med, at Lauritzen hjalp henvendte Snes Fiskere til billige Prioritetslaan i Handelsbanken, hvorved den Esbjerg Fiskerflaade udvidedes med ca. 20 nye Rødspættekuttere, og lige saa mange af Stedets driftige Fiskere fik Adgang til at erhverve eget Fartøj. I samme Spor fortsattes i 1905 ved Bygningen af den første Sildekutter til Nordsøfiskeri, hvilken Virksomhed i Aar er bleven udvidet med 2 Damptrawlere, og endelig — d. v. s. det vil sikkert *ikke* blive Enden — lod Lauritzen i indeværende Aar bygge 6 Motorkuttere til Forsøgs-Fiskeri efter Torsk under Island, et Foretagende, der er anlagt efter samme Plan, saaledes at Fartøjerne efterhaanden, idet Fiskerne selv faar hele Udbyttet, overgaar til disses Eje.

— — I naturlig Forbindelse med den til Havet knyttede Del af Lauritzens Virksomhed er ogsaa et Foretagende, som vi her, indskudsvis, maa give en lidt udførligere Omtale: »Esbjerg Tovværksfabrik«.

Denne Virksomhed paabegyndtes ved Nytaarstid 1905 paa Grundlag af Lauritzens Dampskibsrederi og den i Esbjerg hjemmehørende store Fiskerflaade. Man sluttede Kontrakt med en Tømrmester om Opførelsen af en Reberbane paa 10 Alens Bredde og engagerede 4 Rebersvende, men allerede inden Banens Bygning var ret paabegyndt, opdagede man, at der var Grundlag for en langt større Virksomhed, saa hvad der alt var stillet op, blev revet ned igen og Banen anlagt med en Bredde af 20 Alen. En Maaned efter, at man var begyndt med 4 Mand, var 12 Mand beskæftigede, og Aaret efter — uden at der var bleven agiteret synderlig, og uden at man havde holdt Rejsende — var der Arbejde nok for 35 Mennesker, og i Aar udvides hele Virksomheden til Fabriksdrift. Paa Landsudstillingen i Horsens 1905 blev der tildelt den unge Virksomheds Fabrikater 1ste Præmie.

— —
Godt i Traad med denne Trang og Lyst til at se det gro om sig falder ogsaa Lauritzens Virksomhed for Plantningssagen. I Foraaret 1891 anlagde han sammen med Thorvald Nielsen, Møller Hansen o. fl. a. Esbjerg-Gjesing Plantage, og i Foraaret 1902 købte og paabegyndte han Opdyrkning og Beplantning af ca. 200 Tdr. Land Hede i Jerne samt beplantede 15 Tdr. Land Plantage ved Esbjerg og nu i Aar 500 Tdr. Land Hede i Nærheden af Esbjerg. Af hermed beslægtet Natur er ogsaa den af ham paabegyndte Agitation for Eksport af Kartoffler til England, som blev iværksat ved, at han i Foraaret 1903 indførte og fordelte 4000 Sække Kartoffler (»Up to date«) blandt Landbrugere i Vestjylland.

Af offentlige Ombud og Anerkendelsesbeviser, der er blevene D. Lauritzen til Del, kan nævnes, at han har været Formand i Handelsforeningen fra 8. November 1898 til 3. September 1902; Medlem af Byraadet fra 15. Juli 1898 til 1. November 1900; Medlem af Havneraadet fra 1. April 1899 til 1. April 1905. I 1893 blev han, 33 Aar gammel, udnævnt til R. af Dbg. og i 1894 til fransk Konsul.

— Blandt de for Lauritzen karakteristiske Egenskaber er ogsaa den, at han i særlig Grad har forstaaet at vælge sine Folk, at knytte dem til sig, og — naar han fik Forvisning om, at han havde valgt rigtigt — at vise dem fuld Tillid uden smaalig Indblanding. En Egenskab, som hører med til, og som fuldstændiggør Billedet af den gode Planter, — han, som ønsker at se det gro om sig, og som nærer Tillid til, at det, der er sundt, vil fæste Rod, og at Heldet vil give sit Solskin til!

C. BREINHOLT

KONSUL — SKIBSREDER — SKIBSBEFRAGTNING
ASSURANCEFORRETNING — HAVARIAGENTUR

NAVNET Breinholt har i Vestjylland sin egen Klang, kendt som det er fra Thisted til Ribe og længere endda. Dets Bærere danner en gammel Slægt — »en Mellemting mellem Storbønder, Handelsmænd og Herremænd«*), som synes i mange Stykker at have Egenskaber og Karakterpræg fælles med de gamle danske Adelsfamilier i det 16. og 17. Aarhundrede. Vi træffer saaledes hos de Breinholter en stærkt udtalt Slægtsfølelse, et ved vidtdrevet Indgifte frembragt Fællespræg i ydre og indre Egenskaber, blandt hvilke sidste megen Selvstændighed — maaske ogsaa noget Stivsind; dertil Foretagsomhed og Virkelyst, en bred og aaben Elskværdighed og Vennesælhed samt en, vistnok for en stor Del ved den gennem Slægtled fortsatte ivrige Deltagelse i den ejendommelige jydsk Studehandel, udviklet Evne til at bedømme Mennesker og Forhold. Alt i alt et Konglomerat af specifikt vestjydske Egenskaber, rendyrkede og forædlede saa at sige ved »Avlvalg« og nøje stemmende med den sociale Position, Breinholterne i Løbet af forrige Aarhundrede kom til at indtage paa deres Egn, en Position, der f. Eks. for et Par Generationer siden karakteriseredes ved, at de hilstes ved Hatteaftagning og aldrig tiltaltes med »Du«, ligesom det ikke var ualmindeligt, at Slægtens Ælde fremhævedes sammen med Antydninger af, at der med det gamle og ansete Navn fulgte visse Forpligtelser.

En ægte Breinholt, en af de mest kendte og agtede af Slægten, var Poul Breinholt (f. 1825, d. 1897), Ejer af Boddum-Bisgaard i Thy. Som sine Frænder ivrig og dygtig Studehandler ved Siden af sin Virksomhed som Landmand, havde han tidlig aabent Øje for, at den gamle Studetrafik — Driften ned gennem Jylland til Foraaers- og Efteraaersmarkederne i Hertugdømmerne — maatte ligge under for Forvandlingens Lov og omformes ved Dampskibes og Jærnbanners Indgriben i Trafiken, samtidig med at England meldte sig som Konkurrent til de gamle Afsætningssteder. Da saa Esbjerg Havn blev anlagt, og Det forenede Dampskibs-Selskab tog Englands-Ekspporten op, behøvede det »en dygtig, velkendt Mand, som alle stolede paa,« til at være dets Repræsentant paa Stedet og valgte ham. Breinholt gik i den Grad med Liv og Sjæl op i de forandrede Udførselsforhold, at han — efter i 1½ Aar paa saare anstrængende Maade at have delt sig mellem sin hjemlige Virksomhed og Varetagelsen af Eksport-Interesserne — i Aaret 1876 flyttede fra Boddum-Bisgaard til Esbjerg, hvorfra han med udmærket Dygtighed ledede Udførslen ad de nye Veje. Hans stigende Anseelse holdt Trit med Nybyggerbyens Vækst, og der startedes næppe noget betydeligere Foretagende her, uden at man henvendte sig til »Patriarken i Esbjerg« eller »Esbjergs Fader« om Raad og Bistand. Hjælpsom og trofast, jævn og beskeden og til Trods for sin meget mangelfulde Skoleuddannelse af en ualminde-

*) Se »Slægten Breinholt« ved Max Grohshennig og »Nogle Slægtserindringer« af Etatsraad N. B. Breinholt (Kjøbenhavn 1907), hvorfra mange af de her fremsatte Oplysninger er hentede.

lig Dygtighed og Hjærtets Dannelse, var han — som det hedder om ham i Slægtbogen — »et af de smukkeste Skud paa den gamle Breinholt-Stamme«.

Hans Forretning overtoges 1897 af den næstældste af hans Sønner, Christian Brandt Breinholt, medens Hjemmets Traditioner bevaredes af de to ældste Døtre Frkn. Kirstine og Lise B.

— Det har altid ligget til Breinholterne at være tidligt paafærde, og Christen Breinholt (født 1863 paa Boddum-Bisgaard) var kun 20 Aar gammel, da han den 1. Juli 1883 — efter en toaarig Rejse til Udlandet for at uddanne sig i Sprog og et Aars Arbejde paa Det forenede Dampskibs-Selskabs Kontor i Kjøbenhavn — blev ansat som Bestyrer af D. F. D. S.'s Kontor i Esbjerg.

Samme Aar blev han Forretningsfører for »Søassurance-Selskabet Esbjerg« (Kreaturforsikring), i 1885 Repræsentant for Statsanstalten for Livsforsikring, 1892 for Lloyd's i London. 1885 udnævntes han til svensk-norsk Vicekonsul i Esbjerg, i 1893 til tysk Konsul for Ribe Amt.

Af Helbredshensyn fratraadte B. imidlertid sin Stilling ved D. F. D. S. i 1902, men da han snart efter, væsentlig takket være hans Hustrus (Marie, f. Jespersens) gode Omsorg, vandt sin fulde Arbejdsdygtighed tilbage, indsaa han, at der i Esbjerg manglede en Specialforretning i Assurance og oprettede i 1904 en saadan. Princippet deri skulde være: Kun danske Selskaber og deraf atter kun af de allerbedste; endvidere ønskede han at repræsentere dem alle for hele Ribe Amt, idet ogsaa denne Forretning ønskedes som Led i de Bestræbelser, enhver god Borger i Esbjerg arbejder paa: at gøre Esbjerg til det saavel kommercielle som kulturelle Midtpunkt for Ribe Amt, ja egentlig for hele Vestkysten. Forretningen kom da til at omfatte:

Livsforsikring: »Statsanstalten.«

Søforsikring: »Det kgl. oktr. Søassurance-Kompagni.«

Brandforsikring: »Nye danske Brandforsikrings-Selskab.«

Syge- og Ulykkesforsikring: »Haand i Haand.«

Desuden de lokale Kreaturforsikrings-Selskaber: »Søassurance-Selskabet Esbjerg« og »Dansk Karantæne- og Sø-Assurance-Selskab«, oprettet 1906.

For alle disse Firmaer er der nu oparbejdet en meget god Afdeling i Esbjerg. I 1905 oprettedes et Filial-Kontor i Varde.

I 1904 startede han »Sejlskibs-Selskabet Scandia«, der nu ejer fem Skibe med en samlet Tonnage af 1190 Tons; de tre største af disse Skibe er hovedsagelig i Labrador-Farten, de to mindre i lokal Fart, væsentligst Esbjerg-Limfjorden. Tillige er Breinholt siden 1906 bestyrende Reder af Aktieselskabet »Fanø Skibs-Rederi«, der ejer fire Skibe, og driver endvidere Skibsmægler- og Skibsbefragtnings-Forretning væsentligst for Sejlskibe. Til Medhjælp i denne mangeartede Virksomhed har B. forstaaet at finde dygtige Folk, som han har gjort interesserede i Forretningerne; saaledes er J. Chr. Gram siden 1904 Forretningsfører for Assurancevirksomheden og fhv. Skibsfører H. N. Skou fra Horsens Skibsinspektør samt Medarbejder i Rederi- og Mæglerforretningen.

C. Breinholt blev i 1905 efter Unionsopløsningen svensk Vicekonsul, han er Formand i Bankraadet for Esbjerg-Fanø Bank siden 1898, Formand for Esbjerg Handelsforening, Medstifter af Bombebøssen, samt Medlem af Bestyrelsen for »Historisk Samfund for Ribe Amt«.

N. M. KROMANN

KEMISK-TEKNISK FABRIK

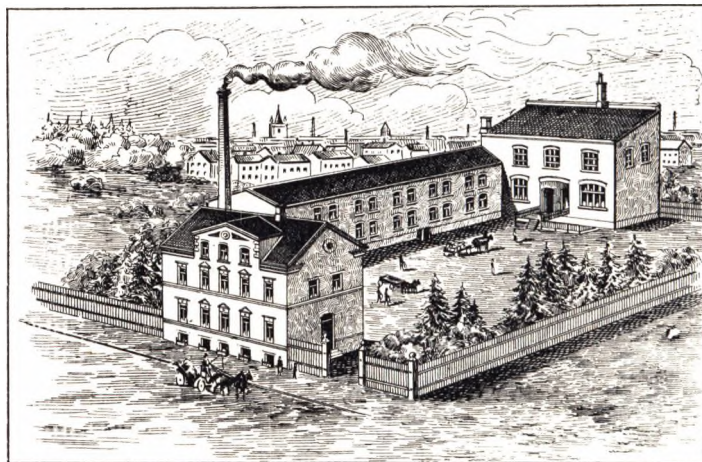
PAA sin 25-Aars Fødselsdag grundlagde i Aaret 1895 N. M. Kromann, hvis Vugge havde staaet paa Fanø, hinsides Graadyb, sin kemisk-tekniske Fabrik i Esbjerg.

Særlig storstilet var Begyndelsen ikke, — den unge Fabrikant lagde ud i lejede Lokaler og med en Arbejdskraft af kun 2 Mand; men allerede Aaret efter byggede han sin egen Fabrik i Fyensgade, og tre Gange senere — i 1898, i 1901 og i 1904 — har Udvidelser og Tilbygninger været paakrævede. Efter den første Udvidelse i 1898 indlagdes Petroleumsmotor, senere indførtes elektrisk Drift; Fabriken er nu udstyret med de nyeste Maskiner og beskæftiger, naar Arbejdsstyrken er fuldtallig, 25 Mand. Til Virksomheden hører ogsaa en Guldprægeanstalt, idet Fabriken selv fremstiller alle sine guldprægede Etiketter samt al Blik- og Pap-Emballage.

Som det vil ses, ligger Fabrikens Oprindelse hinsides de Begivenheder i Esbjerg, som man maaske kan kalde »Syndfloden«. Det er saaledes en forholdsvis ærværdig Virksomhed og i Virkeligheden en af de meget faa Fabriker i Esbjerg, der har overlevet Krisen. Ved Indehaverens Paapasselighed og rigtige Greb paa Tingene er Forretningen stedse gaet jævnt frem og kan for sidste Aar opvise den største Om sætning, den endnu har haft.

En kemisk-teknisk Fabrik er en mangeartet Virksomhed, der giver sig af med Fremstillingen af en Mængde Artikler. Fabrikationen omfatter saaledes Toilette- og Husholdningssæber (Hovedforretningen i Sæbe er en Salmiak-Husholdningssæbe af Fabrikant Kromanns egen Komposition), farmaceutiske Artikler, Sværter, Bittere og Krydderier. Sidste Aar har Fabriken endvidere paabegyndt Fremstillingen af Frugtsafter, og under Anlæg er nu en egen Plantage paa syv Tdr. Land til Dyrkning særlig af Jordbær og Solbær. En Specialitet er nemlig — og vil i stigende Grad blive — Tilvirkningen af alkoholfri Likører af Frugtsafter, en Opgave, som Fabrikant Kromann har syslet med en Del Aar med det smukke Resultat, at han — som den eneste her i Landet — har naaet at fremstille et absolut alkoholfrit og holdbart Produkt.

Fabriken har Kunder over hele Landet — ogsaa i Hovedstaden, men særlig fortjener det at nævnes, at en meget betydelig Del af de fremstillede Artikler eksporteres til Island og Færøerne.

KROMANNS FABRIKER

FAARUP & SØNDERBY

KOLONIAL EN GROS

DE direkte Forbindelser, Varernes Import saa vidt muligt fra selve Produktionsstederne, Emancipation fra Mellemlhandlere og al anden unødvendig Forsinkelse og Fordyrelse er den moderne Engroshandels Løsen — for Købmanden i Provinsbyen saa godt som for Hovedstadsmanden. Den førstnævntes Handelsveje til de forskellige Steder paa Jordkloden, hvor hans Varer blomstrer frem af Jorden eller

N. FAARUP

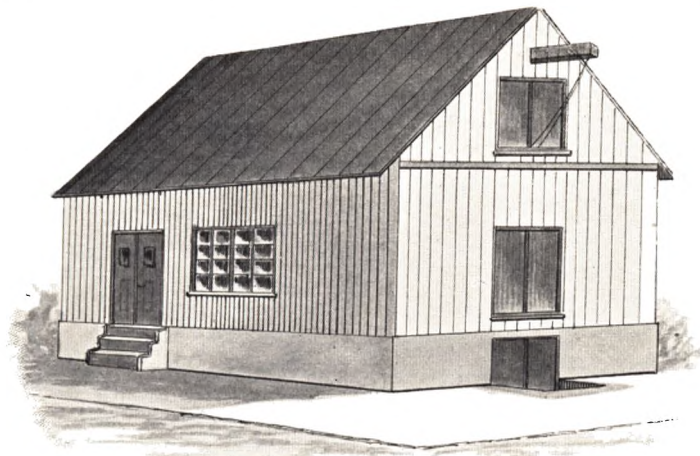
tilvirkes og forædles, er ikke længere, og den driftige Forretningsmand i Købstaden finder — navnlig da naar gunstige naturlige Betingelser støtter hans Bestræbelser — det Marked, der gør ham det muligt at tage de store Partier hjem, som den direkte Import betinger. Som »enhver Grenadér bærer Marskalstaven i sit Tornyster«, finder enhver virkelig Handelsmand sit Omraade, sin Kundekreds, — og er Jordbunden god, og Vinden blæser en Kende fra det rigtige Hjørne, naa'r han det betydelige.

N. SØNDERBY

I Tillid til, at den Esbjerg Jord ikke var gold, og med unge Kræfter og godt Mod var det, at Faarup og Sønderby ved Nytaarstid 1897 lagde ud som selvstændige Forretningsmænd. Af særlig imponerende Omfang var Forretningen, som først

havde Lokaler paa Hjørnet af Havnevej og Borgergade, ikke; den omfattede enkelte grove Artikler og maatte nøjes med et Træpakhuis. Men der var Fremgang fra første Færd, og 2 Aar efter maatte man

LAGERET I 1897

flytte og installere Forretningen i et nybygget Pakhus i Havnegade. Her forblev man i 4 Aar, men da saa ogsaa Pladsen her blev for lille og indkneben, købte Firmaet Thorvald

LAGERET I 1899

Havregrynsfabrik ved Vejle. Paa Kaffen baseres dog stadig en meget væsentlig Del af Forretningen; ikke alene paa Indførselen af den raa Kaffe, men ogsaa paa Frem-

Nielsens store Gaard paa Kongensgade — det første 2-Etages Hus i Esbjerg — ombyggede Forhuset og byggede et stort Pakhus samt Kafferisteri.

Virksomheden havde nemlig efterhaanden udviklet sig mere og mere til ren Kolonialforretning *en gros* med Import af raa Kaffe i alle Sorter fra de oversøiske Dyrkningssteder, Import af andre Kolonialvarer, Sydfrugter, Ris, Sago osv., osv. samt af amerikansk Flormel og amerikanske Fedevarer, Kød, Fedt og Spæk. Endvidere er Firmaet Hovedforhandler for Vejle Dampmølles meget ansete Produkter, ligesom det i det sidste Aar har faaet Hovedforhandling for den nyanlagte

FIRMAETS NUVÆRENDE LAGERLOKALER

stillingen af brændt Kaffe, der drives ved moderne Siroccoristerier.

Meget er, som sagt, forandret siden Begyndelsen i 1897. Omsetningen er i den forløbne halve Snes Aar bleven 6 Gange saa stor, og Forretningen er nu en af Jyllands største i denne Branche; Firma-navnet pranget fra en stor og statelig Bygning paa Esbjergs Hovedgade, og Pakhusforhold og hele Installationen svarer til Forretningens Omfang og Tidens Krav.

Nyt Landomraade er efterhaanden vundet for Salget, og Kundekredsen omfatter nu ikke alene Sydjylland, men ogsaa Vest- og Midtjylland. — Byens Beliggenhed er bleven udnyttet, og Firmaets Indehavere har ikke sparet paa de unge Kræfter, med hvilke de tog fat. Arbejdet har i det væsentlige været delt saaledes mellem de to Kompagnoner, at Faarup særlig har besørget Salg og Rejser, medens Sønderby hovedsagelig har taget sig af Kontorforretningerne og den øvrige hjemlige Drift. —

Blandt de Virksomheder, der i de senere Aar har taget Del i Arbejdet for at gøre Esbjerg til en levedygtig, driftig og solid By, indtager Faarup & Sønderby en smuk Plads.

Det er paa den solide og driftige Handelsstand, Fremtidens Esbjerg skal bygges.

FIRMAETS EJENDOM, KONGENSGADE 70

MØLLER & DROST

EN By som Esbjerg, hvis Tempo aldrig har været »March paa Stedet«, hvis Op-land er stort, og hvis Forbindelse med den store Verden er let og Førstehaands — en saadan By bliver ganske selvskreven Hovedkvarter for Importforretning. Og særlig da for Import af Kul, den sorte »Værdiskaber«, et af alt moderne Erhvervs-livs Hovednæringsmidler, som den Esbjerg Handelsmand har lettere og kortere Ad-gang til end nogen af sine Kolleger i Danmark, thi ligger ikke »Stenkulsøen« lige hinsides Vesterhavet!

Allerede i Aaret 1889 startedes det her omhandlede Kulimportfirma af Grosserer Carl Emil Møller, og i 1893 indtraadte Th. Drost — en Broder til de bekendte kjøbenhavnske Kulimportører — som Associé, efter at han et Aar forinden havde

S/S »ENGLAND« LOSSER KUL

været Bogholder i Forretningen. Da dernæst C. E. Møller udtraadte i Aaret 1896, blev Th. Drost Ene-Indehaver, men bibeholdt det allerede vel kendte Firmanavn Møller & Drost.

Forretningen omfatter, som nævnt, Import af Kul og Kokes, og af førstnævnte Artikel da fortrinsvis specielle Mærker, som Firmaet har indarbejdet og samtidig arbejdet sig selv frem paa. Grænserne for Kundekredsen kan angives som Thisted

TH. DROST

i Nord og Lunderskov i Øst og Syd; navnlig med Mejerierne drives der meget betydelig Forretning.

Da Th. Drost overtog Virksomheden for egen Regning, importeredes der 6—7000 Tons aarlig, men flere blev de store Dampere, der langs Esbjerg Kajer udløste Kulladninger til Møller & Drost, og nu importeres aarlig ikke mindre end 17—18,000 Tons, d. v. s., at Forretningen i Esbjerg i Omfang kun overgaas af ét Firma. Der er nu fire Mand

paa Kontoret og to fastlønnede Formænd paa Lagerpladserne, men naar der er Skib i Havn, sysselsættes der selvfølgelig en Mængde Arbejdere.

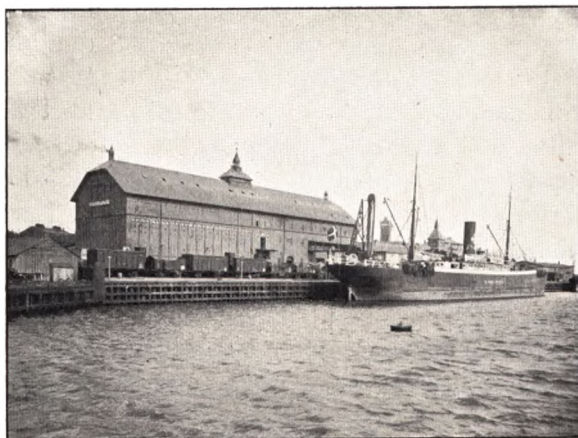
Firmaet driver tillige Befragtningsforretning og Skibsklarering ved Siden af Kulimportforretningen.

A/S ERIKSEN & CHRISTENSEN

KORN OG FODERSTOFFER

AKTIESELSKABET ERIKSEN & CHRISTENSEN blev stiftet den 18. November 1893 paa Foranledning af forskellige Esbjerg-Borgere med Grosserer D. Lauritzen som Formand for Bestyrelsen, der iøvrigt, foruden de to Direktører, H. Eriksen, tidligere af Odense, og S. P. Christensen, tidligere af Varde, bestod af Grosserer H. Pagh og Konsul C. Breinholt.

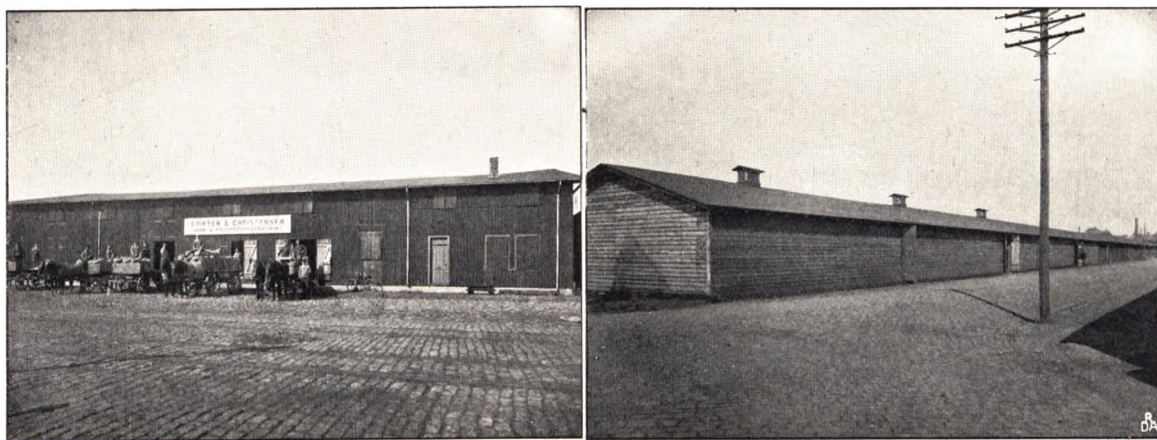
Efter Direktør Christensens Død ledes Selskabet udelukkende af H. Eriksen.

DET STORE PAKHUS

Virksomheden har, paa Grund af Pladsens gunstige Beliggenhed for en Forretning af denne Art, haft en forholdsvis stærk Udvikling i saa kort Tid, saa den nu er 7—8 Gange større end ved Starten. Pakhusforholdene var til at begynde med saare beskedne, idet en af Statens gamle Krea-

turstalde ved Havnen maatte gøre Fyldest. I dette første Pakhus var kun Plads til 3—400 Tons, medens de anselige Pakhuse, som Billederne viser, nu rummer 12,000 Tons.

Forretningen har i Tidens Løb været ført efter de samme Principer, efter hvilke den blev grundlagt, og en vis Konservatisme har stedse været raadende, saa at Bestyrelse og Ledelse endnu tæller delvis de samme Navne som ved Begyndelsen.

THORVALD MÖLLER & CO.

FIRMAET Thorvald Möller & Co., Indehavere D. Lauritzen og Thorvald Möller, hvis Hovedomraade er Specialforretning i Bygningsartikler, d. v. s. alt, hvad der vedrører en Bygning, undtagen netop Træ, Jærn og Glas, har nylig tilbagelagt sit første Decennium, idet det blev grundlagt i 1896.

THORVALD MÖLLER I SIT PRIVATKONTOR

Thorvald Möller, der er født 1862 i Silkeborg og uddannet hos Købmand C. Knap dersteds, hvis Forretning den Gang var den største i Provinserne, havde, før han kom til Esbjerg, allerede tidligere dokumenteret sin Købmandsdygtighed, idet han i den første Halvdel af 1890'erne drev en meget betydelig Forretning i Askov ved Vejen. Da nu Samarbejdet med Lauritzen etableredes og kom til at omfatte Bygningsartikler, et Felt, der særlig har Thorvald Möllers Interesse, overlod Lauritzen ogsaa sin Kompagnon Ledelsen, thi det hører til L.'s Karaktertræk, at han ser stort paa en Sag,

— og den Mand, der ejer hans Tillid, ejer den helt og fuldt; her er ingen smaalig Seen paa Fingrene.

Forretningen er da efterhaanden drevet op til at være den største i sin Art uden for Kjøbenhavn og er i stadig fortsat Udvikling og Fremgang. Den omfatter først og fremmest Skifer, Cement, glaserede Lervarer, Tagpap, Fliser, Tagsten, ildfaste Materialer o. m. a., og tillige har den udvidet sit Omraade til Tilvirkningen og Forædlingen af mange af de Produkter, der hører ind under den. Saaledes blev i 1900 Esbjerg Teglværker købt ved Auktion efter de Aktieselskaber, der ejede dem, og drives nu som to selvstændige Værker, der er i Stand til at producere 10 Millioner Sten om Aaret, og som sysselsætter omkring 60 Mand. Endvidere er Thorvald Möller Indehaver af Patent paa sort Tjæremaling til Imprægnering af Træværk, Pap o. a., hvilket udnyttes af en paa EsbjergHavn beliggende Fabrik. Fremdeles har han udfundet en forbedret Maade til Imprægnering af Mursten, hvorved man undgaar den Skimmel, der sætter sig paa det færdigbrændte Produkt, og hvorved Stenen farves ensartet helt igennem. Endelig maa det nævnes, at han, sammen med Aktieselskabet Emanuel Jensen og Schumacher, Kjøbenhavn, driver en Montier- og Cementvarefabrik i Esbjerg.

Endvidere udvidedes Forretningen 1906 til ogsaa at omfatte Import og Eksport af amerikanske Cylinder- og Maskin-

INTERIØR FRA KONTOR OG PRØVELAGER

olier Konsistentsfedt etc., og i Aar (1907) har Thorvald Möller opnaaet at faa Patent paa et nyt Paastrygningsmiddel til Husfaçader, til Isolering og Hvidtning af Tage etc., der føres i Handelen under Navn af »Palæmaling« og sikkert vil vinde meget stor Udbredelse overalt.

Foruden flere Eneforhandlinger for Fabriker i Danmark har Firmaet efterhaanden erhvervet Eneforhandling for Danmark for en Del udenlandske Fabriker, saaledes for: Hyllinge Stenkols- og Lerindustri, Aktiebolag, Hyllinge, Sverige (Klinker, Fliser og ildfaste Materialer), Aktiengesellschaft Jeserich, Hamborg (Tagpap), High Pressure

INTERIØR FRA BOGHOLDERKONTORET

Oil Company, G. m. b. H., Hamborgs Frihavn (Amerikanske Cylinder- og Maskinolier etc.), Taylor & Co., Newcastle on Tyne (Slibesten), Lincrusta Walton & Comp., Hannover (Relief-Linoleums-Tapeter).

Dette er saaledes en meget forgrenet og omfattende Virksomhed; men Konsul Möller — han blev efter Unionsophævelsen udnævnt til norsk Vicekonsul — har alligevel fundet Tid og Kræfter til Arbejde ogsaa i andre Retninger og er ved sin Aandslivlighed og ved sine mangesidede Interesser og sunde Sans kommen til at betyde særdeles meget for de kommunale Fremskridt og den hele Udvikling i Esbjerg. Som et særdeles betegnende Træk kan saaledes anføres, at han paa de gamle Lergrave ved Teglværket har tilvejebragt et smukt Anlæg, sat Fisk i Dammene, plantet og hæget, saaledes at der nu her, kun 400 Alen fra Vesterhavet er en frodig og smilende Oase, hvor selv Morbærtræet trives. Og dette Anlæg staar aabent for

alle og søges flittigt af Esbjergenserne, saa at der undertiden om Søndagen er indtil 600 Mennesker derude; — det er saadan Id, der vidner om »Borgersind« i Ordets bedste Betydning. Det er gode Mennesker, der planter, siger et gammelt Ord. Og i det barske og aabne Vestjylland er det dobbelt fortjenstfuld Gærning.

I nogle Aar var Konsul Möller Medlem af Esbjerg Byraad, og i Handelsskolen, der for en væsentlig Del skylder ham sin Tilblivelse, har han nedlagt et meget betydeligt Arbejde og indtil nu i Aar fungeret som Formand. Han er Medlem af Esbjerg-Fanø Banks Bankraad, Formand for Esbjerg Højskolehjem og for Esbjerg Skytteforening samt Medlem af Menighedsraadet.

Ved et Besøg i Konsul Thorvald Möllers hyggelige og pyntelige Forretningslokaler tager man intet Øjeblik fejl af, hvor man er; Trappegangen med de brogede Klinker og Kontorernes hele Udstyr vidner om, hvor langt man indenfor de moderne Bygningsartiklers Omraade er naaet i Sirlighed og Hensigtsmæssighed. Man tager heller ikke fejl af Manden. Det er den moderne, maalbevidste Forretningsmand, den frisindede og ligefremme Borger, for hvem »intet menneskeligt er fremmed«, man her møder.

JESSEN & OLSEN

KUL- OG KOKESIMPORT

CHR. OLSEN

LANGS Havnegade i Esbjerg, der hæver sig højt over det udstrakte Havneterræn, frit og luftigt, med aaben Front mod Vesterhavet, ligger Handelshusenes Kontorer i Rad og Række. Her pranger de brogede Konsulatskilte, her kan Esbjerg, som Sven Vonved, »se sig ud,« — nærmeste Genbo er England.

Mere passende Domicil for en Kulforretning kan da ikke ret vel tænkes.

Firmaet Jessen & Olsen, Havnegade Nr. 31, blev grundlagt i Februar 1896 og omfattede Kul- og Kokesimport, Smørekspport og Kommissionsforretning. Allerede tre Aar efter traadte imidlertid den ene af de unge Indehavere, W. Jessen, ud for at overtage sin Faders Forretning i Nakskov, og da Firmaet herved mistede sin paa Smøromraadet sagkyndige Kraft, opgav man Smørekspporten,

og Forretningen har siden, med Olsen som Eneindehaver, været dreven udelukkende i Kul og Kokes.

Det var unge Kræfter, der tog sig for at bære Forretningen frem, og den har da ogsaa stadig været i Udvikling og Fremgang, har sit Marked over hele den jyske Vestkyst og en Del af Østkysten og vejer godt med til at gøre Esbjerg til en af de betydeligste Kulimporthavne.

Grosserer Olsen, der er naturaliseret Esbjergenser siden 1894, har ikke kunnet undgaa at stille sine Evner og sin Arbejdskraft til Raadighed for sin Stands almene Bedste. Han er saaledes Næstformand i Handelsforeningen, Medlem af Bestyrelsen for Handelsstandens Hjælpekasse og af Bestyrelsen for Foreningen af Arbejdsgivere. Grosserer Olsen er desuden russisk Vicekonsul.

FIRMAETS EJENDOM

LAURITZENS SMØRFORRETNING

VED BRUHN & LAURITZEN

H. BRUHN

BLANDT de mange Forretningsgrene, Firmaet J. Lauritzen tidlig havde optaget i sin omfattende Handelsvirksomhed, var ganske naturligt ogsaa Smør-Eksport, — naturligt, fordi Danmark, i Kraft af vort Mejerivæsens Udvikling og Landbrugets Omlægning netop i *den* Retning, var bleven Englands største Smør-Leverandør i det samme Tidsrum, i hvilket Esbjerg blomstrede frem til at blive den Eksport-Havn, fremsynte Politikere og Landøkonomer en Menneskealder forinden havde forudsagt, den vilde blive. Den lette og hurtige Forbindelse med England ved Dampere i fast Rutefart gav særlig gunstige Trivselsvilkaar for denne Forretning, og i Foraaret 1898 var det Tidspunkt kommet, da Lauritzen mente, at den burde staa paa egne Ben. Han startede da et nyt Firma, Interessentskabet »Lauritzens Smør-

forretning« ved Bruhn og Lauritzen, — hvis eneste Indehavere er Grosserer H. Bruhn og Konsul D. Lauritzen —, som overtog den af Firmaet J. Lauritzen hidtil drevne Forretning paa dette Omraade. Leder af Forretningen blev Grosserer H. Bruhn, som fra sine tidligere Virksomheder medbragte Erfaringer, der kunde gøres nyttebringende her. At man har ønsket at lade denne efterhaanden øgede Erfaring og Kyndighed komme vor Smørhandel til Gode ogsaa paa officiel Vis, fremgaar bl. a. deraf, at Bruhn blev valgt til Medlem af Bestyrelsen for »Foreningen for Eksportører af dansk Smør«, der for kort Tid siden er startet.

Smørekseport-Forretning her i Landet er jo i mange Stykker saa at sige Købmands-Dygtighedens Prøvesten fremfor nogen anden Handelsvirksomhed. »Lauritzens Smørforretning« har bestaaet denne Prøve; — dens Leder har forstaaet at udnytte de Fordele, Esbjerg frembyder, men tillige vist sig at være i Besiddelse af det rette Købmandstalent, uden hvilket Havn og Ruter i og for sig vilde lidet forslaa.

INTERIØR FRA SMØRKÆLDEREN

STRUER-MIKKELSEN

EN GROS FISKEEKSPORT & FISKERØGERI

INDEHAVER G. TAABEL

DENNE for Esbjerg — Landets største Fiskerihavn — karakteristiske Virksomhed blev i 1894 grundlagt som Filial af C. Mikkelsens Forretning i Struer. Ved sin Død i 1893 havde C. Mikkelsen testamenteret Forretningen til sin Adoptiv søn, I. Mikkelsen, og sin unge Svoger, G. Taabel, af hvilke sidstnævnte tog til Esbjerg for at oprette Filial her. Efter et Aars Forløb ophævedes imidlertid Kompagniskabet, og Taabel overtog Esbjerg-Forretningen som Ene-Indehaver, men bibeholdt det gamle Firmanavn.

Her var nu for saa vidt helt ny Jord at opdyrke, som Fiskeriet paa dette Tidspunkt — da Snurrevaadsfiskeriet nylig var begyndt i Vesterhavet — hovedsagelig var baseret paa Eksport af døde Rødspætter til England, medens det var Taabels Hensigt at oparbejde Forretningen navnlig ved Salg af levende Rødspætter i Indlandet.

Der var adskillige Vanskeligheder at kæmpe mod,

G. TAABEL

men Taabel mødte frem med særlig gode Forudsætninger for at kunne faa noget ud af en Virksomhed som denne. Som ungt Menneske havde han, — der er Thybo af Fødsel, — haft Ansættelse i baade detail- og en gros-Forretninger i Tyskland og England og derved erhvervet sig indgaaende Kendskab til Branchen i sin Helhed.

De personlige Betingelser kunde saaledes ikke være bedre, men der var ikke faa

Begynder-Vanskeligheder at overvinde i Esbjerg, bl. a. den Fordom, at Folk mente, at levende Rødspætter nødvendigvis skulde være fra Frederikshavn. Forretningen paa Indlandet fik da heller ikke i de første Aar noget betydeligere Omfang, men des større Terræn vandt den udadtil, særlig i Tyskland og England, paa hvilke Lande Firmaet endnu gør sin Hovedforretning. Dog — efterhaanden som Fiskeriet i Vesterhavet tog til, blev ogsaa Afsætningen til Indlandet bedre; Fiskeriet i Kattegat blev samtidig ringere og ringere, og man begyndte at regne med Esbjerg som en af Landets betydeligste Fiskepladser.

Udvikling og Udvidelse har stedse været Løsenet. Taabel udvidede i 1901 sin Forretning ved Opførelse af en Bygning med Fiskerøgeri og Kontorlokaler ved den planlagte nye Fiskerihavn, i Arbejdet for hvis Gennemførelse han tog ivrig Del. Endvidere har han oparbejdet en betydelig Forretning med en stor Del af Landets øvrige Fiskepladser, hvor han har grundlagt Filialer eller ved Agenter lader opkøbe Fisk, dels til Forhandling fra Esbjerg, dels til *direkte* Forsendelse. Omsætningen er da ogsaa stegen naturligt med Fiskeriets Opblomstring og Fiskerflaadens kolossale Vækst.

I denne Forbindelse bør ogsaa nævnes, at Taabel er interesseret i flere Fiskerfartøjer, og at Forretning med saltet Sild (Vesterhavssild) agtes optaget i den nærmeste Fremtid.

ESBJERG VALSEMØLLE

ESBJERG VALSEMØLLE startedes som Aktieselskab den 22. September 1898 af Konsul D. Lauritzen, H. Eriksen, Johannes Lauridsen, Vejen, Anders Petersen, Brørup, og E. Ebbesen, den Gang Sønderkov Mølle. Sidstnævnte ansattes som Direktør. Aktiekapitalen var 100,000 Kr. fuldt indbetalt.

Paa Grund af Arbejdsstandsning kom Virksomheden dog først i Gang 1899 og begyndte med en Produktion, beregnet paa 100—150 Sække Hvede og 100 Sække »groft« daglig.

Allerede det første Aar viste det sig imidlertid, at denne Produktion var for lille, og efter 2 Aars Forløb blev der foretaget Forandringer i Mølleriet, saa at Produk-

tionen steg med ca. 100 Sække daglig. Til Trods for denne Forøgelse vilde Produktionen dog ikke slaa til, hvorfor man i 1905 besluttede at ombygge Møllen fuldstændigt og indlægge helt nye Maskiner. Dampmaskinen, der fra Begyndelsen var paa 80 Hestes Kraft, blev ved Ombygningen forøget til 300 H. K. og er forsynet med Høj- og Lavtryk med Kondensator. Samtidig indrettedes Kedelanlæg med overhedet Damp, og alle Mølleriets Maskiner er nu af nyeste Konstruktion. Ombygningen blev foretaget af Gebrüder Seck, Dresden, hvorved man har Garanti for at have faaet det bedste, der findes paa Mølleriets Omraade. Efter Ombygningen er Møllens Produktion nu 500 Sække Hvede og 200 Sække groft daglig.

Valsemøllen er beliggende ved Siden af Bolværk og har Skibselevator (leveret af H. Jessen i Vejle), som losses 350 Sække i Timen. Den har sit eget dobbelte Jærnbanespor og er saaledes i enhver Henseende fuldt ud i Stand til at konkurrere med lignende Virksomheder.

ESBJERG MASKINFABRIK, JÆRN- OG METALSTØBERI

CHRISTOFFERSEN & LARSEN

I Kraft af den stedse stærkere og stærkere Trafik paa den store Havn, den hurtigt voksende Fiskerflaade, det opblomstrende Industriliv og Byens hele dominerende Stilling paa Jyllands Vestkyst er der i Esbjerg — og vil der utvivlsomt i stigende Grad blive — Brug for meget betydelige Arbejdspræstationer paa det jærindustrielle Omraade. I Erkendelse heraf afkøbte i April Maaned 1899 daværende Maskinmester A. Larsen og Værkfører L. Christoffersen Enkefru Dahl en Villa, anlagde paa dens Grund mellem Strandbygade og Havnegade et Maskinværksted samt tilbyggede Grovsmedie, Jærn- og Metalstøberi og oprettede Firmaet »Esbjerg Maskinfabrik, Jærn- og Metalstøberi — Christoffersen & Larsen«. I Maj 1906 indkøbtes yderligere Naboejendommen, som blev lagt til Fabriken.

Den ældste af de to Indhavere, Ludvig Christoffersen, er født i Odense 1853, kom i Maskinlære hos M. P. Allerup i 1867, arbejdede fremad i Faget, blev Montør hos Eickhoff i Kjøbenhavn i 1875 og Værkfører i Holstebro i 1882. I Januar 1883 kom han til Esbjerg som Værkfører hos daværende Fabrikant N. J. Poulsen, hos hvem han forblev, indtil han i 1899 startede sin egen Virksomhed.

Alexander Larsen er født i Nyborg 1857, kom i 1871 i Maskinlære paa Nyborg Jærnbaneværksted, arbejdede senere paa Holmen i Kjøbenhavn, tog Maskinmestereksamen i 1878 og gik i 1880 til Søs og sejlede som Maskinmester i Det Forenede Dampskibs-Selskabs Skibe, indtil han sammen med Christoffersen oprettede den her omhandlede Virksomhed.

Begge Firmaets Indhavere er Medlemmer af Kommissionen for Tilsyn med Dampfartøjer. L. Christoffersen er tillige Byens Brandinspektør.

Som det vil ses af de anførte Data, har begge Indhaverne en solid og grundig maskinel Fordannelse, der i Forening med Energi og samvittighedsfuld Flid har skaffet dem en anset og fremblomstrende Virksomhed. Fabriken, der beskæftiger ca. 40 Mand, har som væsentligste Arbejdsfelt Skibsarbejde og Reparationer, men udfører iøvrigt Bygning og Forstærkning af Jærnbanebroer, Tilvirkning af Træbearbejdningsmaskiner, Vindmotorer, Vandsnegle, Møllerimaskiner, Isknuere, Pumper, Dampmaskiner og Kedler, Transmissioner o. m. m.

L. CHRISTOFFERSEN

ALEX. LARSEN

A/S DAMPSKIBSSELSKABET „DANIA”

CHR. ANDRESEN

DIREKTØR CHR. ANDRESEN

DAMPSKIBSSELSKABET »Dania« startedes i April 1900 med to smaa Skibe »Lilly« og »Mary« paa henholdsvis 900 og 850 Tons d. w. og med en Aktiekapital paa 200,000 Kroner. Aaret efter solgtes »Lilly«, hvorved Selskabet led et Tab af 18,000 Kroner, som dækkedes af Reservefonden. I Slutningen af 1901 anskaffedes »Dagny« og i Oktober 1904 »Lilly« samt i Juni 1906 »Alexy«, hvorved Aktiekapitalen bragtes op paa 300,000 Kroner. Grunden til Tabet ved Salget af den første »Lilly« var den stærke Nedgang i Skibspriserne, der atter var en Følge af, at Fragterne var gaaet meget betydeligt ned.

Iøvrigt hidsættes følgende Oversigt over Selskabets Drift:

1900 (8 Mdr.)	Netto-Overskud	Kr. 35,397.06.	Dividende til Aktion.	7 %
1901	do.	» 32,204.09.	do.	do. 7 %
1902	do.	» 17,943.29.	do.	do. 4 %
1903	do.	» 25,798.22.	do.	do. 5 %
1904	do.	» 21,837.47.	do.	do. 4 %
1905	do.	» 14,616.00.	do.	do. 4 %
1906	do.	» 68,482.36.	do.	do. 7 %

S/S »Lilly«.	Anskaffelsessum	Kr. 166,330.36.	— 1700 Tons Dødvægt;	anskaffet	1904
S/S »Alexy«.	do.	» 160,472.62.	— 1550 do.	do.	do. 1906
S/S »Dagny«.	do.	» 168,821.51.	— 1550 do.	do.	do. 1901
S/S »Mary«.	do.	» 160,934.51.	— 850 do.	do.	do. 1900

Afskrivning paa Skibene 1900/1906. Kr. 51,559.00 }
 Reservefond & Vedligeholdelsesfond 1906 » 30,000.00 } *Total Kr. 81,559.00.*

S/S »DAGNY«

Det lille Overskud for 1905 skyldes en større Reparation af »Dagny«, hvilket beløb sig til 30,000 Kroner.

Skibene anvendes hovedsagelig i Nord- og Østersøfarten samt i Middelhavsart.

Selskabets Bestyrelse bestaar af Konsul Lauritzen, R. af Dbg., Esbjerg, Formand i Bestyrelsen, Direktør H. Heilbuth, Kjøbenhavn, Købmand Julius Schou, Skive, samt Forretningsføreren.

Selskabets Forretningsfører er belgisk Konsul Chr. Andresen, som, forinden han tiltraadte sin nuværende Stilling, i ca. 7 Aar havde haft Ansættelse i store Skibsmæglerforretninger i Udlandet, saaledes i Newcastle, i Hamborg og i Antwerpen, paa sidste Sted hos De Leeuw & Philippsen, for hvilket Firmas Filial i Rotterdam han desuden en Tid havde været Chef.

PAGH & QVIST-PEDERSEN

HELT tilbage til den graa og fjærne Fortid maa man for at finde dette Firmas Udspring. Den fjærne Fortid! Ja, det vil her sige Slutningen af 1880'erne, men det er et langt Spand af Tid at regne med, naar Talen er om Esbjerg. Vi kommer herved helt op imod »Pionerdagene« — hine Tider, da Esbjerg visselig ikke i meget lignede den nettede civiliserede By, som nu breder sine regelmæssige, velbrolagte, velbebyggede Gaders Dambælt mellem Banegaarden og den statelige Havn.

Lidet indbydende var der da i det fremspirende »Danmarks Chicago«, især i daarligt Vejr. Og den Dag i 1887, da H. Pagh gjorde sin Introduktion i Esbjerg, medens Regnen skyllede ned, og Stormen tog hans Hat, og Pløret beholdt hans Galoscher, var ikke egnet til at vække Forbaabninger. Man kan ikke sige, at Pladsen indsmigrede sig. Det havde ogsaa til Følge, at Forretningen, der skulde have været paabegyndt 1888, blev opgivet. Men Pagh glemte alligevel ikke Esbjerg, hans *flair*, hans Forretningsinstinkt sagde ham, at her alligevel var Guld under Sandet og Mudderet, og næste Aar kom han igen — for at blive.

Den 2. April 1889 grundlagdes da Forretningen med Kolonial *en gros* af H. Pagh og J. Qvist-Pedersen. Førstnævnte, der var født i Fredericia i 1859, havde faaet sin første Uddannelse hos N. Dujardin i Vejle og senere været Rejsende hos J. P. Justesen & Co. i Randers. Qvist-Pedersen, født i Randers 1861, blev oplært i Faderens Grovvare- og Trælastforretning der i Byen, søgte Uddannelse paa Grüners Handelsakademi og var en Tid ansat i en Bankierforretning i Berlin.

Havde Esbjerg ikke vist den første af Kompagnonerne noget smilende Ansigt, da han Aaret i Forvejen gæstede Byen, saa var det heller ikke lutter Solskin og glat Bane, da de nu lagde ud og skulde til at arbejde Forretningen frem. Her om nogetsteds gjaldt Ordet: Aller Anfang ist schwer. Her var ingen Bank, ingen brugelig Dampskibsforbindelse — thi Det Forenede Dampskibs-Selskab tænkte kun paa Eksporten og beregnede sig altfor høje Importfragter — Havnen var lidet kendt, og Sejløbet ind dertil paa Skippernes sorte Tavle. Firmaet samlede sine Varer i Hamborg og maatte fragte Skibe til at føre dem hjem derfra, men allerede det første Forsøg medførte Vanskeligheder, idet Skibet med den første Last strandede paa Øen Føhr. Dér stod man saa uden tilstrækkelige Varer, da Forretningen startedes den 2. April, man maatte have nye hjem, og de naaede ikke til Esbjerg før ind i Maj.

Dette belærte Firmaet om, at det selv maatte være Rheder for at være Herre over, at Varerne kunde komme hjem i rette Tid, og det anskaffede da (i 1890) to Sejlskibe, »Helga« og »Astrid«, med hvilke det besørgede sin Import indtil 1895. Da var Forretningen, som trods alle Begyndervanskeligheder var gaaet stærkt og stadigt fremad, bleven saa stor, at den daarligt kunde være tjent med at være afhængig af Vind og Vejr, og Indehaverne startede da Aktieselskabet »Esbjerg Damp-

J. QVIST-PEDERSEN

skibsselskab«, anskaffede en Damper, »Mercur«, der lastede 280 Tons, og aabnede med denne en fast ugentlig Rute paa Hamborg. Samtidig optoges Eksport af Kreaturer til Hamborg, og denne Rute, der senere er bleven opretholdt, besørges nu af den tredie »Mercur«, en Damper, der laster 800 Tons.

I 1895 anlagdes en Salt- og Cindersfabrik, som den 1. Januar 1901 overgik til et Aktieselskab, for hvilket Pagh og Qvist-Pedersen er Forretningsførere.

H. PAGH

I de forløbne Aar har *en gros*-Forretningen i Kolonial udviklet sig til at blive en af de største i sin Branche udenfor Kjøbenhavn — de omfattende Lagere i Esbjerg er beliggende saaledes, at Jærnbansesporet fører umiddelbart dertil, og Indladningen

LAGERBYGNINGEN

af Varerne foregaar derfor lige fra Lageret til Jærnbanevogne. Alle Indkøb gøres fra første Haand; Varerne samles som nævnt i Hamborg, og et Punkt, paa hvilket Firmaet har sin Styrke, er jo, at det kan fragte dem hjem herfra med eget Skib. Hovedforretningen er, foruden direkte Import af Kolonialvarer af alle Slags, Import af amerikansk Mel. Det væsentligste Marked er Syd- og Vestjylland, som Firmaet til Stadighed lader berejse.

S/S »MERCUR« LOSSER STYKGODS OG SALTSTEN VED FIRMAETS SALTVERK I ESBJERG

Medens Qvist-Pedersen har taget Ophold i Kjøbenhavn, er H. Pagh forbleven Borger i Esbjerg og har taget virksom Del ikke alene i Byens Erhvervsliv og Arbejdet for dettes Fremme, men ogsaa i det offentlige Liv. Han har saaledes været med til at starte Esbjerg-Fanø Bank og er Medlem af dens Bankraad; er Medstifter af Kornfirmaet Eriksen & Christensen; Formand for Esbjerg Arbejdsgiverforening, Formand for Esbjerg Handelsstands Hjælpekasse og for Fællesudvalget for Handel, Haandværk og Industri i Esbjerg; var i 12 Aar Medlem af Byens Raad og i sin Tid Medlem af den jydske Jærnbanekommission af 1898. Ogsaa indenfor Kredsen af sine egne Fagfæller og Kolleger indtager H. Pagh en fremskudt Hæders- og Tilidspost, idet han er Formand for Jydsk Kolonial Grossistforening.

CARL B. HOFFMANN

MASKINFABRIK, JÆRN- OG METALSTØBERI

DET er med Rette bleven sagt, at der er ved at opstaa en ny Type langs vore Kyster, den *moderne* Fisker, der kræver sin egen Fagskole og med den nye Baad — Motorbaaden — og nye Muligheder vil blive en Mand, som man nødvendigvis maa regne med, en Mand, som ikke mere vil lade Franskmænd, Tyskere og Englændere ene om Gildet paa de store rige Fiskepladser.

Det er i ganske væsentlig Grad Motoren, der er ved at fremkalde — eller rettere allerede *har* fremkaldt — denne »det danske Fiskeris Renæssance«. Og Danmark er — det bør nævnes samtidig — Moderlandet til den praktiske, enkle og let skøttede 4 Takts Petroleumsmotor; vore Motorers Ry er naaet vide om Lande; vor Industri paa dette Omraade indtager et meget højt Standpunkt.

CARL B. HOFFMANN

Carl B. Hoffmanns Maskinfabrik i Eshjerg er en af de yngre danske Motorfabriker, men tillige en af de mest energiske. Fabriken blev 1. Juni 1903 overtaget af Hoffmann, — den havde da været i Drift allerede en Snes Aar, men været paa flere Hænder og ikke arbejdet med Held, — og efter et halvt Aars Forløb begyndte han at optage Tilvirkningen af Petroleumsmotorer som Specialitet. Det var

det rette Tidspunkt. Og da det straks lykkedes Fabriken at fremstille en haade driftssikker og økonomisk Maskine, anvendelig saavel til Fiskeri som til Industri og Landbrug, vandt den hurtig Terræn, — den havde allerede efter de første 2 Aars Arbejde udsendt Motor Nr. 142, — og har siden forstaaet at udvide sit Omraade og ved Paapasselighed og Omhu sørget for at bevare det allerede indvundne.

Et meget stort Antal danske Industridrivende og Fiskere benytter nu Hoffmanns Motor og vil vidne om dens Fortræffelighed; men samtidig er der erhvervet et stort Marked i Udlandet, saa at Firmaet med god Føje kan pryde sit Katalog med mange Nationers Flag og med en Globus, thi dens Maskiner er nu i Drift fra Island til Mandsjuriet, fra Nordkap til La Plata Floden, den har arbejdet sig ind i Rusland og Kina, i Argentina og New Zealand, og endda kan det med Sikkerhed siges, at Grænserne vil blive flyttet endnu videre ud. Hovedmarkedet udenfor Kongerigets Grænser er dog Island, hvor Fabriken nu maa holde Montører hele Aaret rundt, og hvor Anvendelsen af Motorer til Udnyttelse af Fiskerigdommen er tiltagende efter en stærkt stigende Skala; men tillige afsættes et meget betydeligt Antal Motorer til Færøerne, til Norge og Sverige samt til Slesvig og de frisiske Øer.

Dette smukke Resultat, der vistnok er en Rekord, er opnaaet ved Lederens Energi og Omsigt; han har knyttet de bedste Kræfter til Fabriken, anskaffet de bedst mu-

INTERIØR FRA MASKINHALLEN

Jærn- og Metalstøberi samt Grov- og Kleinsmedier, hvorfra de forskellige Dele gaar videre til Dreje- og Skruestiklokalerne og dernæst til Samle- og Montérrummene, som de først forlader i fuldt færdig Tilstand med alle Egenskaber og Styrke nøje fastsatte gennem en Række omhyggelige Prøver, — enhver Motor bliver, før den afleveres fra Fabrikken, prøvet saavel i Henseende til Styrke som til Brændselsforbrug.

— Stærk som Udviklingen og hurtig som Marchen fremad har været for Carl B. Hoffmanns Fabrik, er der ingen Udsigt til, at Gangarten i Fremtiden vil blive langsommere. Umiddelbart forestaaende er nu Udvidelser til det dobbelte af det nuværende Omfang ved Tilbygninger og den størst mulige Udnyttelse af den Plads, der er forhaanden. I et og alt er Fabrikken en Pryd for det danske Byerhverv, et højst interessant Led i den unge Industri, der har aabnet nye Veje til Velstand, og som alt har kaldt Fiskeren frem fra den beskedne Plads bag Garnpælene, hvor vi har været vant til at søge ham.

INTERIØR FRA MASKINHALLEN

lige Arbejdsmaskiner, benyttet det bedste Materiale, der er tilvirket under den strengeste Kontrol, og har stedse fulgt med i Udviklingen og intet sparet, for at Arbejdet skulde blive saa fuldkomment som muligt. Virksomheden, der som nævnt har været i stadig Vækst og Fremgang, beskæftiger nu 80 Mand. Den bor til Huse i gode, velindrettede Lokaler, hvor hver Specialitet har sine egne Rum; her er saaledes Tegne- og Konstruktionsstuer, Modelsnedkeri,

N. HEDEGAARD

DET kan synes saa ligetil: England har Appetiten, Danmark er Spisekammeret, og Esbjerg er ganske naturligt den aabne Dør, gennem hvilken det gode Smør og Æggene føres fra Kælder og Fadebur ind til den stærke Spiser. Det er alligevel ikke saa nemt; den skrappe Konkurrence, Nødvendigheden af til det yderste at bevare sine Mærkers Ry, hele den ejendommelige Form, under hvilken Smør-eksport-Forretningen med den officielle Prisnotering foregaar — alt dette kræver, om Virksomheden skal trives, en sikker Mand til at besørge Anretningen.

Men Sikkerhed mangler N. Hedegaard heller ikke. Ingen Uddannelse kunde tænkes bedre end

N. HEDEGAARD

hans at tage Sigte paa Ledelsen af en Eksport-Virksomhed af denne Art; han har givet baade Mejeribrug og Købmands-Kyndigheden, hvad der tilkommer dem.

Tyve Aar gammel rejste Hedegaard i 1877 fra sit Hjem Refshedegaard i Thy til Thune Landbrugsskole; satte sig dernæst under Professor Segelckes Vejledning ind i praktisk Mejeribrug paa forskellige Herregaarde, netop paa et Tids-

punkt, da vort Mejerivæsen tog saa kraftigt et Opsving; gennemgik et Kursus paa Grüners Handelsakademi og var derefter dels Lærer i praktisk Mejeri ved Thune Landbrugsskole for unge Piger, dels optaget af at rejse rundt og bibringe Gaardmandsdøtrene Viden i samme Fag.

Det var da med grundigt Kendskab til det, der skulde blive Fremtidens Løsen for dansk Landbrug, at Hedegaard i 1883 rejste til London, hvor han startede en Importforretning med Smør og andre Landbrugsprodukter. Og yderligere rig paa Erfaring vendte han i 1886 hjem og grundlagde i Esbjerg en Eksportforretning, som han først drev et Aar alene, gik derefter i Kompagni med Kreaturkommissionær L. Nielsen-Ladefoged i London og startede Firmaet L. Nielsen-Ladefoged & Co.

Efter 12 Aars Samarbejde med Nielsen-Ladefoged hævede Hedegaard i 1899 Forbindelsen og fortsatte i eget Navn Forretningen med Eksport af Smør og Kød samt Preservering og Eksport af Æg. Det gælder paa dette Omraade om

FRA ÆGPAKKERIET

har flere Gange — sidst i indeværende Foraar — maatte foretage betydelige Udvidelser. Som den gode Varekenner og grundigt uddannede Fagmand, han er, har Hede-gaard meget hyppigt maattet yde sin Bistand ved Smørbedømmelser saavel i Ribe Amt som i andre Amter og har i mange Aar været Dommer ved Mejeri-Foreningernes Udstillinger.

at komme Konsumenten saa nær som muligt, saa vidt gørligt at undgaa Mellemlandlere, hvorfor Smørret maa afskibes to Gange ugentlig direkte til Detaillisterne.

Forretningen har til Trods for livlig Konkurrence hævdet sin Stilling som en af de største Eksport-Virksomheder paa Pladsen og

FRA SMØRLAGERET

L. HARTOGS EKSPORTFORRETNING

ESBJERG spekulerer ikke mere i Jord, den handler, fabrikkerer og fisker. Det ene driftige Handelsforetagende skyder op ved Siden af det andet i frodig Vækst, og særlig Eksporthandelen er i stærk og stadig Stigen.

Æg og Smør sendes i store Kvantiteter over Vesterhavet, men Britten har Brug ogsaa for det danske Kød. En betydelig og ejendommelig Forretning er paa dette Omraade startet af L. Hartogs, en ung Hollænder, som i 1901 kom til Esbjerg og, med den for hans Nation egne Vindskibelighed, gik i Gang med en til Dels ny Form for Eksportslagteri.

Han vidste fra Holland, hvad de engelske *meat-markets* behøver af Kødvarer af forskellig Slags, og optog — som den første her i Landet — Eksporten af Kalve samt af Polte (smaa Slagterisvin) i hel Tilstand og Faar, hvilket alt udføres til England i slagtet Tilstand. Forsøget lykkedes, Forretningen har været i stadig Udvikling og har nu i Løbet af de faa Aar naaet et saadant Omfang, at der slagtes og eksporteres alene af Kalve op til 200 Stkr. om Ugen, medens det samlede Antal, — som jo iøvrigt varierer efter Aarstiderne og Prisforholdene, — naa'r op til ca. 1000 Stkr. ugentlig.

Desuden har Hartogs optaget en anden ny Virksomhedsgren, som vistnok ikke savner Udviklingsmuligheder. Under Firmanavn »Dansk Kanin-Eksportslagteri« har

L. HARTOGS

INTERIØR FRA SLAGTE-HALLERNE

han i Fjor paabegyndt Eksporten af Kaniner i slagtet Tilstand til England, hvor denne Gnaver er i høj Kurs som Næringsmiddel, og det er allerede lykkedes H. at faa en Mængde Landboere interesserede i Kaninavl, som sikkert har Betingelser for at blive et indbringende Bierhverv for vort Landbrug.

ESBJERG ÆG-EKSPORT COMP.

DET er saa ganske selvfølgelig, at Udførslen af Æg har fundet gode Livsbetingelser i Esbjerg, Eksporthavnen *par excellence* med korteste Vej til Hovedaf-tageren af vor Ægproduktion, England. Fra at være et ret planløst drevet Bierhverv havde Ægproduktionen her i Landet gennem de sidste Tiaar af forrige Aarhundrede udviklet sig til at blive en meget betydende Indtægtskilde, der hvert Aar tilførte Lan-det et stedse stigende Antal Millioner blanke Kroner, og saa stærk var Udviklingen, at Eksporten henimod Slutningen af Aarhundredet havde en aarlig Tilvækst af 1 Million Snese.

Selvfølgelig maatte da Esbjerg med sin dygtige og driftige Handelsstand være med i dette, og den 1. Maj 1899 startedes Aktieselskabet »Esbjerg Æg-Eksport Comp.« eller, som Firmanavnet af Hensyn til de engelske Kunder lyder: *The Esbjerg Egg-Export Company Limited*. Allerede det første Aar efter Starten var man saa vidt ude over Begyndelses-Vanskelighederne, at Selskabet byggede egen Forretningsejendom i Nørregade med Preserveringsanstalt — den første af sin Slags i Esbjerg. Forret-ningen gik herefter meget hurtigt fremad, Selskabet afskiber nu hver Dag i Ugen undtagen Torsdag og preserverer aarlig ca. 195,000 Snese. De preserveede Æg, der udføres i Tidsrummet Oktober—Januar, medens der jo iøvrigt hele Aaret rundt for-sendes store Kvanta friske Æg, har vundet det bedste Renommé for fin Kvalitet og

Holdbarhed; som et Be-vis paa Fortrinligheden i sidstnævnte Henseende kan nævnes, at man har foretaget det Forsøg at sende en Kasse til New Zealand, — Indholdet viste sig, da Kassen aab-nedes en Maaned efter Ankomsten, at være fuld-kommen frisk.

Aktieselskabets Be-styrelse bestaar f. T. af Konsul Chr. Breinholt og Bankdirektør, Konsul I. Nielsen. Siden Marts 1901 har Direktør Bech været Forretningens Le-der.

FRA PAKKERIET

ESBJERG SKIBS- OG BAADEBYGGERI

TH. DAHLS EFTERF. — N. RAUN-BYBERG

I Aaret 1871 anlagde Skibsbygmester Kragh Fr. Theodor Dahl et Skibsbyggeri i Esbjerg, og to Aar efter udgik herfra det første større Skib, Skonnerten »Esbjerg«. I Tidsrummet indtil 1879 byggedes fremdeles ikke saa faa mindre Skibe og Fiskerfartøjer, og samtidig udførte Th. Dahl alle de Arbejder, der forefaldt ved Esbjerg Havn. I Aarene 1880—83 byggede Dahl dernæst Baadehavnen i Esbjerg, Havnen ved Masnedsund, alle Signalbaaker paa Jyllands Vestkyst lige fra Skagen til Blaavand samt Havnene ved Lemvig og Struer.

Kun 52 Aar gammel afgik Dahl i 1898 ved Døden, efter at han kort forinden havde overdraget Forretningen til dens nuværende Indehaver.

Denne, Skibsbygmester N. Raun-Byberg (født i Aarhus 27. Oktober 1840), mødte med de bedste Betingelser for at kunne føre

N. RAUN-BYBERG

Virksomheden videre. I et meget langt Tidsrum, fra 1870 til 1898, havde han været ansat ved Burmeister & Wains Skibsbyggeri i København, de sidste 23 Aar som Skibsbygmester, og ganske naturligt lagde han nu i Kraft af sin Uddannelse og tidligere Løbebane mere Vægt paa Skibsbyggeriet end paa Havnearbejdet, saa at Værftets Drift fortsattes hovedsagelig med Reparationsarbejder paa saavel Damp- som Sejlskibe samt med Ny-

bygning af Sejlfartøjer. Paa dette Tidspunkt var det imidlertid, at Fiskeriet i Nordsøen tog et saa vældigt Opsving, i væsentlig Grad som Følge af, at Motoren nu rigtig begyndte at finde Anvendelse som Drivkraft for Fiskerfartøjer, og i Løbet af faa Aar havde Esbjerg en Fiskerflaade paa ialt 100 større og mindre Fartøjer. Der var saaledes her et meget betydeligt Virke-Omraade for Værftet, som i den Tid, der er forløbet, siden N. Raun-Byberg overtog det, har bygget 21 større Fiskerfartøjer og 46 større og mindre Motorbaade, — i disse Tal medregnet de nu under Bygning værende Fartøjer. Det fortjener bl. a. at nævnes, at i Fjor afleveredes fra Værftet et Forsøgs-Fartøj paa 55 Brutto Reg.-Tons, bygget for østerrigsk Regning til Fiskeri i Adriaterhavet, hvor det siden har været i Virksomhed med Hjemsted i Triest.

— Under N. Raun-Bybergs kyndige og erfarne Ledelse har »Esbjerg Skibs- og Baadebyggeri« vundet det bedste Navn. Dansk Skibsbygning har gennem Aarhundreder staaet saa højt, at Fagets Udøvere paatager sig Forpligtelser; ved Samvittighedsfuldhed, Grundighed og den virkelige Mesters Kærlighed til Arbejdet har Raun-Byberg dokumenteret, at han har været sig disse Forpligtelser bevidst.

M. JØRGENSEN

DER er i Esbjerg ikke mange Forretninger med Historie, med »Fortid«. M. Jørgensens er en af de faa, der er over en Menneskealder gammel, og hvis Oprindelse næsten falder sammen med Byens.

Helt tilbage til 1872 maa vi, da de første Antydninger af Gader havde rejst sig paa den nøgne Banke, »Eshjerg Kleve«. Banen fra Lunderskov var bleven aabnet, og efter en haard Kamp med Tidevande, Bølgeslag og Tilsanding havde Ingeniør Carlé bygget den første Slusehavn. Folk begyndte at strømme til Handelspladsen, der allerede var ved at faa Ry som Eksporthavn og Fremtidsby, og blandt de første, der aabnede Forretning, var Mads Jørgensen.

Forretningen, som oprindeligt laa i Havnegade — i et af de første Huse, der byggedes her over Skrænten ud imod Hav og Havn — omfattede til at begynde med særlig Salg af færdigsyet Tøj til Mængden, der droges til det »nyopdagede« Sted, Arbejdstøj til Pionererne, der flokkedes i dette Danmarks *Far West* for at grave deres Lykke op af Sandet. Mads Jørgensen blev en kendt Mand og en betydende Mand, hans Forretning blomstrede, og ny Felter droges ind under den, saa at den efterhaanden udvikledes til at omfatte alt til Manufaktur henhørende.

I 1890 flyttedes Virksomheden til Kongensgade, hvor Mads Jørgensen havde bygget sig en Ejendom, som var stor og anselig efter den Tids Forhold. Imidlertid var

allerede 2den Generation under Opmarch. Grundlæggerens Søn, Martin Jørgensen, som havde faaet sin første Handelsuddannelse i Randers, kom hjem fra Berlin, hvor han havde perfektioneret sig, og i 1900 deltes Forretningen, saa at M. Jørgensen *sen.* skilte Herreekviperingsforretningen (som han endnu driver) ud og overdrog Sønnen den egentlige Manufakturforretning.

M. JØRGENSEN SEN.

M. JØRGENSEN JUN.

INTERIØR FRA BUTIKEN

er en af de faa virkelig »indfødte« esbjergensiske Forretningsmænd, men som jo tillige havde erhvervet sig Erfaring og Kundskaber paa fremmede Steder, tog nu fat med unge Kræfter og byggede videre paa den gode, gamle Grundvold, der var lagt. Han har saaledes særlig — med afgjort Held — arbejdet hen paa at drage den bedre Dameforretning med Konfektion ind under Virksomheden, har anlagt Systue og har i et og alt forstaaet at hævde den Stilling, som Forretningen i Kraft af Traditionen bør indtage, og drevet den frem til en ledende Stilling paa Pladsen.

BANG KNUDSEN

ISENKRAM- OG Udstyrsforretning

FORVÆNTE var de første Nybyggere i Esbjerg ikke. I den rigtige Pionertid, da alt gik fremad, da der syntes at gro Velstand og Sundhed frem af Sandet, havde man næppe Tid til at huske paa Savnene og mødte med et glad Hjærte til Bal i Kjole med Hvidt og — Fedtstøvler udenpaa Benklæderne. Men der kom dog Dage, da man fik Fornemmelsen af, at man befandt sig paa »Civilisationens Overdrev«.

Bl. a. savnede man Isenkram- og Udstyrsforretninger, som det da i det hele taget var smaat med Butiksforretningerne i den nyopvoksede By. Man kunde vel nok faa de almindeligste Isenkramvarer hos Kolonialhandlerne, men naar Folk skulde have noget ud over det almindelige, var det den Gang Skik

BANG KNUDSEN

og Brug, at man rejste til Varde og gjorde sine Indkøb. Esbjergs første Historie-skriver, Dr. O. Bruun, fortæller saaledes i sin ypperligt sete og elskværdigt fortalte lille Skildring »Fra Pionertiden i Esbjerg«, at han, da han i 1876 vilde etablere en lille Ungkarlehuusholdning, maatte rejse op til Varde for at faa et tarveligt Bordservice, — det var ikke til at faa paa Stedet.

Helt op til 1887 maa vi, førend vi finder den første egentlige Isenkramforretning i Esbjerg. Den etableredes af Chr. Møller fra Ribe, som et Par Aar efter overdrog den til Georg Gotschalk, af hvem Forretningens nuværende Indehaver, Bang Knudsen igen købte den og overtog den d. 15. Marts 1893 — endnu paa det Tidspunkt som Byens eneste Isenkrammer.

Bang-Knudsen, der er født Vestjyde, kom i 1882 i Lære hos Isenkrammer Strange i Horsens og havde derefter været i to af Jyllands betydeligste Isenkramforretninger, Emil Brinckers i Vejle og M. Nielsens i Aarhus. Som det er gaet næsten alle, der har paabegyndt deres Livsvirksomhed i Esbjerg, gik det ogsaa Bang Knudsen; der var ikke lidet Besvær at kæmpe med de første Aar. Navnlig var der Vanskeligheder forbundet med Indkøb af Varer, idet Esbjerg ikke den Gang var Købstad

og saaledes ikke maatte besøges af Repræsentanter for udenlandske Firmaer, — vilde man se Prøver fra dem, maatte man opsøge de Rejsende i andre Byer. Med Aarene gik Forretningen dog godt fremad, og 1902 flyttedes den til større og bedre Lokaler i Nr. 61 paa Kongensgade. Herfra driver Bang-Knudsen nu en meget specificeret Forretning, saavel i Værktøjs- og Bygningsartikler som i Udstyrsbranchen, med en Kundekreds i vidt Omfang. I Efteraaret 1905 købte han Ejendommen og har siden udvidet Forretningen til ogsaa at omfatte *en gros*-Handel, for hvilken Esbjerg jo byder særlig gode Betingelser. Nær som Byen ligger ved den alfare Handelsvej og med let Adgang til Tyskland, Belgien og England, hvorfra saa mange Isenkramvarer indføres, bliver Fragterne paa de grovere Artikler her billigere end i de fleste andre danske Byer. — Nu behøver man visse- lig ikke at tage fra Esbjerg andet Steds hen for at forsyne sig!

FIRMAETS EJENDOM

CROME & GOLDSCHMIDTS FABRIKERS
ENE-OPLAG OG UDSALG FOR ESBJERG OG OMEGN
VED

I. LAUGESSEN-PETERSEN

DET første Indtryk, man udefra faar af denne Forretning, er Soliditet. Og kommer man indenfor, gør man snart den Opdagelse, at den smukke og stilfulde Façade kun er Rammen om et yderst tiltalende Billede: en i fuld Blomst værende Forretning, der er saa gammel, at den har erhvervet sig en stor og solid Kundekreds, og alligevel ikke ældre, end at den ikke vil nøjes med det allerede vundne, men søger at vinde nye Sejre.

Betingelserne herfor er da ogsaa til Stede i ualmindelig rigt Maal. Den smukke Butik paa Byens flotteste Gade — Kongens-

I. LAUGESSEN-PETERSEN

gade er med Rette Esbjergs Stolthed — virker alene ved sit Ydre særdeles tiltrækkende. Indenfor de store Spejlglasruder findes et Manufakturvarerlager saa moderne, saa rigt og velassorteret, som man kan vente det i et af Crome & Goldschmidts Fabrikers Udsalg. Disse Udsalg har den i Sandhed enestaaende Fordel, at de staar i direkte Forbindelse med de kæmpemæssige Fabriker, der selv producerer alle de Varer, som

det kan betale sig at fremstille. Og for de øvrige Varers Vedkommende sker Indkøbene i Fællesskab med alle de andre Udsalg over hele Landet.

Hvor iøjnefaldende denne Fordel — det absolut billige Indkøb — end er, har Indehaveren af Crome & Goldschmidts Fabrikers Udsalg i Esbjerg, I. Laugesen-Petersen, dog indset, at dette ikke var tilstrækkeligt. Der maatte en tilsvarende stor og hurtig Omsætning til. For det første, fordi kun den store Omsætning tillader det store Udvalg, der i vor Tid kræves, hvis hver enkelt Smag skal tilfredsstilles. For det andet, fordi kun en hurtig Omsætning sætter Forretningen i Stand til atter og atter at møde frem med det nyeste paa de forskellige Omraader. Og endelig fordi den store Omsætning formindsker Driftsudgifterne paa de enkelte Varer.

En Forretning, der ledes efter disse Principper — de eneste, der i Virkeligheden muliggør Prisbillighed og stort Udvalg af de nyeste og bedste Varer — skal slaa igennem, naar den bliver tilstrækkelig kendt af det købende Publikum. Her har

denne Forretnings Leder ogsaa haft en lykkelig Haand; han har evnet ved en solid og vederhæftig Reklame at gøre sin Forretning fordelagtig bekendt viden om.

Med Forretningen er forbundet et Herreskræderi og en Systue for Dame-Spadsere-dragter. En Række Filialudsalg paa Fanø og i Omegnens større Byer har bidraget betydeligt til den store Omsætning i Forretningens Specialartikler, af hvilke kan nævnes: Kjøletøjer, Klædevarer, Bomuldstøjer, Tvistlærred, Dowlas, Dækketøjer, Haandklædedrejler, Sengeudstyr o. m. m. Paa disse Artikler har Crome & Goldschmidts

INTERIØR FRA UDSALGET

Fabriker svunget sig op til at være absolut den største Virksomhed paa Tekstilindustriens Omraade her i Landet, ja, i hele Skandinavien. Disse Fabriker har saaledes erobret en i sin Art enestaaende fremragende Stilling, som de trofast hævder ved at fremstille Varer, der kan konkurrere fuldtud med tilsvarende udenlandske Fabrikata i Udseende, Styrke og Holdbarhed og overgaar disse i Prisbillighed.

I. Laugesen-Petersen har faaet sin første Uddannelse i den By, der nu tæller ham blandt sine første Købmænd; siden har han drevet Forretning i Bramminge og i Varde.

I 1901 overtog han Crome & Goldschmidts Fabrikers Udsalg, der i Løbet af den korte Aarrække er kommet til at indtage en saa smuk og hæderlig Plads iblandt Handelsbyen Esbjergs Forretninger.

BRØDRENE BOJSEN

ISENKRAM *EN GROS*

ESBJERGS naturlige Beliggenhed giver den særlige Betingelser som den rette Plads for Import af Varer af mange forskellige Arter, og disse Betingelser er da ogsaa særlig bleven udnyttede af den her omhandlede Virksomhed.

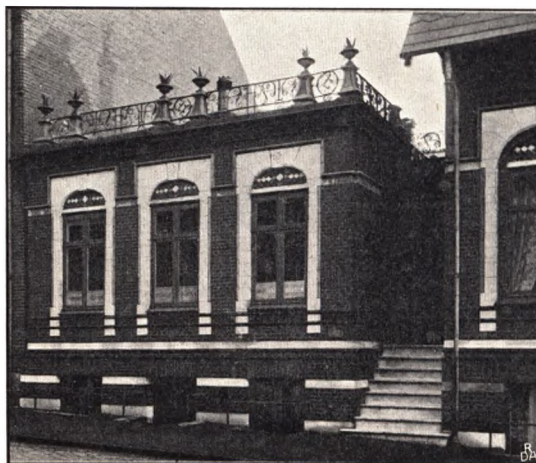
FIRMAETS EJENDOM

godt Samarbejde bragt til at blomstre frem til et meget betydeligt Omfang.

I Firmaets store og særdeles praktisk indrettede Lagerbygning paa Hjørnet af Englandsgade og Havnegade huses nu en broget og imponerende Mængde Varer: Cykler, Maskiner, Isenkram og Udstyrsartikler af alle Slags med Marked over hele Landet. Men skulde alle de Varer, som Firmaet sælger, ekspederes fra Lager, vilde der udkræves mange Pakhuse. Og her er da endnu en Side af Forretningens Virksomhed, der kan belyses ved et Eksempel: Fra to Fabrikker her i Landet, der er startede paa Firmaets Initiativ, har dette i Aaret 1906 fra hver solgt ca. 700 Maskiner i et enkelt Nummer af en enkelt Slags; tillige beskæftiger Firmaet et Rebslageri og sysselsætter saaledes — direkte og indirekte — en Mængde Mennesker.

Firmaets Indehavere er Christian Bojsen og Peter Bojsen; B. M. Bojsen og M. M. J. Bojsen er dets Prokurister.

Firmaet Brødrene Bojsen etableredes i Vinteren 1898—99 og omfattede fra Begyndelsen dels Agenturvirksomhed, dels Salg for egen Regning med Specialiteter i Importartikler, amerikanske, engelske og tyske Varer. Efterhaanden som Forretningen — der hele Tiden udelukkende er ført *en gros* — voksede med Kundekredsen, optoges stedse flere Artikler. I Aaret 1900 optoges saaledes ogsaa Cykler og Landbrugsmaskiner til alt det øvrige; ogsaa dette slog godt an, og i Løbet af forholdsvis kort Tid — kun 8 Aar — er Forretningen ved Indehavernes Energi og Flid, ved gennemført økonomisk Drift og

EKSTERIØR AF KONTORET

K. BRUHNS MØBELFABRIK

K. BRUHN har nu været Forretningsdrivende i Esbjerg i 13 Aar; han har oplevet Spekulationstiden her, har set Byens Erhvervsliv løftes og sænkes og atter hæves paa den rullende Flodbølge, har evnet ved Flid og Paapasselighed at føre sin egen Virksomhed frem, men har ogsaa nu og da maattet kæmpe med Vanskeligheder. Forud for hans esbjergensiske Periode ligger imidlertid en Uddannelsesetid og en Række »Vandreaar«, som ogsaa frembyder Interesse.

Bruhn lærte Snedkerhaandværket i Landsbyen Starup hos sin Fader, der ogsaa — det var den Gang en Sjældenhed paa Landet — var Møbelsnedker. Dernæst gennemgik han en teknisk Uddannelse paa Tegneskolen paa Vallekilde Højskole, hvor Haandværkerskolen da under Bentzens Ledelse indtog et højt Standpunkt, og drog derefter til Kjøbenhavn, hvor han dels tegnede en Vinter paa Teknisk Skoles Dagskole, dels gennemgik Aftenskolen og arbejdede om Dagen. Efter Udstillingen i 1888 rejste han til Hamborg, hvor han opholdt sig et Aarstid, var en kort Tid i Berlin og vendte efter Ophold i Sachsen og Bayern tilbage til Hamborg. Senere foretog han en Lystrejse langs Rhinen og til Schweiz og Italien og tog derpaa Arbejde hos Bembe i Mainz, et af Tysklands største og fineste Snedkerfirmaer. Hos dette, blandt hvis Specialiteter er Udstyrelse af de store Paladsdampers Saloner samt Montering af Slotte, tilbragte han et særdeles frugtbringende Aarstid, som bl. a. medførte interessante og lærerige Rejser, naar Borge og Palæer i Eisenach, i Thüringen o. a. Steder skulde udstyres.

Det var saaledes med en rig og alsidig Uddannelse, Bruhn vendte tilbage til Danmark. I 1894 etablerede han sig sammen med en Kompagnon i Esbjerg, men overtog senere Virksomheden alene. I 1905 købte han den tidligere tekniske Skoles Bygning i Englandsgade og installerede Forretningen, som udelukkende omfatter Møbelarbejde, her. Esbjerg er ikke — endnu ikke — en By, der giver mange Bestillinger paa kostbare, kunstnerisk og luksuriøst udførte Møblement, men det reelle, solide og ærlige Arbejde vil altid evne at gøre sig gældende, og Bruhns Møbelabrik gaar utvivlsomt en smuk Fremtid i Møde.

Medborgerne har tildelt K. Bruhn forskellige Tillidshverv. Han er saaledes for Tiden Medlem af Byraadet og Bestyrelsesmedlem i Haandværkerforeningen.

A. C. LARSENS EKSPORTFORRETNING

A. C. LARSEN

DIREKTØR A. C. Larsen hører til det *unge* Esbjerg, til den unge, driftige Handelsstand, som mødes under Fremskridtets og Udviklingens Tegn i Arbejdet for at føre den energiske og dygtige By fremad i hurtigt, men støt og sikkert Tempo.

En flereaarig Virken som Handelsrejsende i England for Salget af danske Landbrugsprodukter havde været en ypperlig Forskole for A. C. Larsen, da han i 1899 nedsatte sig som Købmand i Esbjerg og med Iver kastede sig over Eksporthandelen. Han overtog Agenturet for det store Londoner Firma L. Nielsen-Ladefoged & Co., som alle-

rede i mange Aar havde haft Forretning i Esbjerg, beskæftigede sig særlig med Opkøb af og Eksporthandel med Smør og Æg og begyndte i 1903 med Preservering af Æg, hvilket senere er udvidet til at blive en ret betydelig Virksomhed med godt Renommé ude og hjemme; — det kan saaledes nævnes, at de efter Larsens Metode konserverede Æg fik Sølvmedaille paa den nordiske Bager- og Konditor-Udstilling i Kjøbenhavn 1906.

Desuden er A. C. Larsen Direktør for Statens Eksportslagteri paa Esbjerg Havn,

ET AF LAGERRUMMENE FOR SMØR

KONTOR OG PRIVATBOPÆL

der nu drives af Aktieselskabet »Den danske Kødeksport«, et Selskab, bestaaende hovedsagelig af jyske Landmænd. Slagteriets Hovedvirksomhed er Eksporten af fersk Okse- og Faarekød til England.

Det er saaledes Virksomheder specifikke for Vesterhavnsbyen, for den jyske Eksporthavn Esbjerg, A. C. Larsen har taget op, — Virksomheder, som nøje falder i Traad med det, man tilsigtede ved Anlægget af en Havn her, og som i Kraft af de naturlige Forhold og Lederens Energi har alle Betingelser for at trives og blomstre.

ESBJERG SKIBSVÆRFT

SAA haardt end Dampen og Jærnet har trængt det i egentligst Forstand *nationale* Erhverv, Træskibsbyggeriet, har Tømmermandsbilen endnu ikke sunget det sidste Vers her i Landet. Flere Steder, som i Svendborg-Eggen, paa Ærø, i Frederikshavn og Esbjerg, bygges der endnu Træfartøjer, og det stærke Opsving og de Omraade-Udvidelser, vort Fiskeri i de sidste Aar har kunnet opvise — for en stor Del som Følge af at Motoren er taget i Anvendelse — har i ikke ringe Grad tilført Træskibsbyggerierne Arbejde.

En Virksomhed, der netop fortrinsvis er baseret paa den stærke Tilgang til vor Fiskerflaade, er Esbjerg Skibsværft. Indehaveren, S. Abrahamsen, anlagde Værket i Aaret 1900 efter tidligere i over 25 Aar at have drevet Skibsbyggeri paa Fanø, hvor han udelukkende byggede store Fartøjer paa en 400 Tons. I Esbjerg var der fuldt op at gøre, Fiskeriet havde fundet til Dels nye Veje og nye Arbejdsplaner, og i de Aar, der er gaaet siden Grundlæggelsen, er der paa »Esbjerg Skibsværft« bygget ikke færre end 36 Fartøjer, alle med Motor. Størstedelen af disse Fartøjer — af hvilke det største er en 100 Tons Kutter til Sildefiskeri — er bygget til Redere i Esbjerg, medens nogle er gaaede til Lemvig.

Ogsaa med Havnearbejder har Værftet været beskæftiget; saaledes anlagde det i 1902 for Vandbygningsvæsenet Beddingen til Sandpumperen ved Nymindesgab; i 1903 udførte det et større Arbejde ved Ophalingsbeddingen i Esbjergs nye Fiskerihavn, og i 1905 anlagde det Ringkjøbing Havn.

Paa Værftet beskæftiges i Reglen 50—60 Mand, undertiden flere. Et meget talende Billede har det afgivet i indeværende Foraar, da paa én Gang fem 30 Tons Kuttere, bestemt til Torskefiskeri under Island, stod paa Stabelen. — Den Tid er længst forbi, da vore Skove maatte afgive Ege i Tusindtal til Bygning af Orlogsskibe; men endnu lægges der Køl og rejses Spant, — det danske Skibsbyggeri, der har saa stolte Traditioner, er livskraftigt endnu og evner at tilføre vort Erhvervsliv Værdier.

EKSTERIØR FRA VÆRFTET

AKTIESELSKABET L. BÖTKERS TØMMERHANDEL

DET var i Aaret 1893, da det raske »Avancer« blæstes gennem Esbjergs endnu mindre end halvfærdige Gader, at L. Bötker brød op fra den store vestjydske Stationsby Tarm, hvor han havde drevet Tømmerhandel i en halv Snes Aar, og flyttede til den unge virkelystne By, der havde Hovedet helt fuldt af store Planer.

Bötker byggede sig Hus paa Hjørnet af Hovedgaden Kongensgade og Østergade og grundlagde her en Tømmerhandel samt en Forretning med Isenkram og Støbegods, som snart fik et meget betydeligt Omfang. I 1896 overdrog han Ejendommen og Isenkramforretningen til en Brodersøn, byggede sig nyt Hus paa Hjørnet overfor og fortsatte her Støbegodsforretningen (senere afstaaet til Soph. Erichsen, L. Bötkers Eftf.), medens Trælastforretningen gik over til et Aktieselskab, for hvilket B. blev Direktør.

Men imidlertid var Fremmarchen bleven til Stormløb og de store Planer til utøjlede Fantasier; der skulde i en Fart rejses Bygningskomplekser til de Tusinder, som inden føje Tid vilde strømme til Danmarks Chicago. Bygningerne blev ogsaa rejst — en Del af dem i alt Fald — men alt det andet gik ikke i Opfyldelse, ikke lige straks, og de Revner, Jorden slog, da den store »Opgangs«-Bølge var rullet bort, fik meget til at ryste, — medens mangan stod forbavset og spurgte:

»Meine gülden den Dukaten,
Sagt, wo seid ihr hingerathen?«

Ogsaa det ovenfor nævnte Aktieselskab geraadede i Vanskeligheder og maatte opheves i 1901. Men L. Bötker oprettede straks derefter et nyt Aktieselskab og tog fat med ærlig Vilje og Energi, og *denne* Gang, da Opgangen i Byen viste sig at være sindigere, men ogsaa sundere, blev Fremgangen ogsaa for denne Virksomhed jævn og sikker og i det rette Tempo. A./S. L. Bötters Tømmerhandel driver nu en meget betydelig og særdeles anset Forretning med Trælast samt desuden med Staalbjælker, Cement, Tagsten og andre Bygningsartikler.

Esbjerg er ingenlunde færdig med at bygge og med at vokse endnu — ingenlunde! Kun regner man nu ikke med en fantastisk Millionby, men med en i Virkeligheden funderet driftig og dygtig dansk Handelsstad.

Og i en saadan vil der ogsaa blive Vej fremad for den ærlige og ufortrødne Vilje.

A/s C. MOLLERUPS MASKINFABRIK

SAA ung end Motorindustrien er, har den allerede formaaet at sikre sig en Plads, og det en meget fremtrædende, indenfor Erhvervslivet. Særlig Fabrikationen af Baad-Motorer er tidligt og med afgjort Held taget op herhjemme; vore Fiskere fik meget snart Øjnene op for, hvad Motoren vilde komme til at betyde saavel til Betjening af Redskaber som til Middel til at føre Fangsten hurtigt til Salgspladserne, og da denne moderne »Maskine med indvendig Forbrænding« saaledes uden lang Tøven var taget i det praktiske Livs Tjeneste, blev det Fabrikanterne magtpaaliggende at søge at fremstille stedse bedre og billigere Konstruktioner. Det er

C. MOLLERUP

ikke for meget sagt, at det danske Fiskeri nu er baseret paa Motoren; saavel i Flynder-Sjægten paa Limfjorden som i de søgaaende Vesterhavs-Kuttere finder vi Motoren, og Kravet lyder stadig paa kraftigere og bedre Maskiner, thi her om noget Sted gælder det, at »Tid er Penge«. Udlandet har paa dette Omraade kunnet lære af os; vore Fiskere har her været hurtigere i Vendingen end deres Kaldsfæller i andre

Lande, og som en naturlig Følge heraf staar ogsaa vor Motorfabrikation fuldt paa Højde med — eller over — hvad Udlandet kan fremvise.

Som Esbjerg ligger, umiddelbart ved et fiskerigt Hav, med en god og rummelig Havn og med gunstige Betingelser for Fangstens hurtige Videreforsendelse til det fiskespisende Udland, er det naturligt, at Byen er bleven Hjemsted for en betydelig Fiskerflaade og dermed tillige for en livskraftig Motorindustri. —

Landskendte, ja mere end landskendte, er da ogsaa C. Mollerups Motorer til Fiskerfartøjer.

Forretningen blev grundlagt i 1896 af C. Mollerup, som tidligere havde faret som Skibsmaskinmester og gennem denne Virksomhed erhvervet sig adskillig praktisk Erfaring, der senere kunde bringes til Nytte. Til at begynde med var Fabriken dog ingeniørlunde af imponerende Dimensioner; den boede i lejede Lokaler, Personalet bestod kun af en Svend og en Dreng, og Virksomheden tog særlig Sigte paa Reparation af Dampskibe og Maskiner. Men Fremgangen lod ikke længe vente paa sig; allerede i 1897 beskæftigedes 30 Mennesker, der blev købt Grund, og en Fabriksbygning blev opført.

Imidlertid begyndte man omkring 1898 at lave Motorer til at betjene Fiskeriredskaberne med, til Trækning af Vaad o. lign., og saa blev et Par Aar efter — i 1900 — Spørgsmaalet om *Drivkraft* til Fiskerfartøjer for Alvor brændende.

C. Mollerup vendte ikke det døde Øre til her. Han optog straks Tilvirkningen af Motorer, og da hans Fabrikat hurtigt fik godt Ry paa sig, og Anvendelsen tog til i meget stor Maalestok, voksede Forretningen hurtigt. Samme Aar overtog Mollerup Klæbels Fabrik Vest for Byen, men det følgende Aar voksede Forretningen ham over Hovedet. Han var begyndt uden egen Kapital, der indtraf en Række Vanskeligheder, og han maatte standse sine Betalinger.

Forretningen var imidlertid i og for sig god nok; den fortsattes da ogsaa, først i Mollerups Broders Navn, og kort efter traadte Grosserer Chr. V. Quaade af Kjøbenhavn ind som Interessent. I 1905 gik Virksomheden over til et Aktieselskab, der fik Hovedsæde i Kjøbenhavn med Grosserer Quaade som merkantil Direktør, medens C. Mollerup vedblev at være praktisk Leder af Fabriken i Esbjerg.

Denne er da nu atter i god Gænge; den beskæftiger 80 Mand og leverer Motorer — hvis Driftssikkerhed og øvrige fortræffelige Egenskaber er ubestridte — saa at sige over hele Verden. Til Norge og Island, til Tyskland og England, ja, selv til Australien og Japan har Mollerups Motorer fundet Vej og erhvervet sig Venner. Firmaet arbejder stadig paa Forbedring og Fuldkommengørelse af Fabrikatet — det sysler saaledes for Tiden med Forsøg, hvorved Forbruget af Petroleum til Motoren vil gaa ned til det halve.

Indenfor den vigtige Gren af dansk Industri, som Tilvirkningen af Motorer til Fiskeri-Øjemed har udviklet sig til, indtager C. Mollerups Fabrik med Rette en anerkendt Position.

A. LYKKE THOMSEN

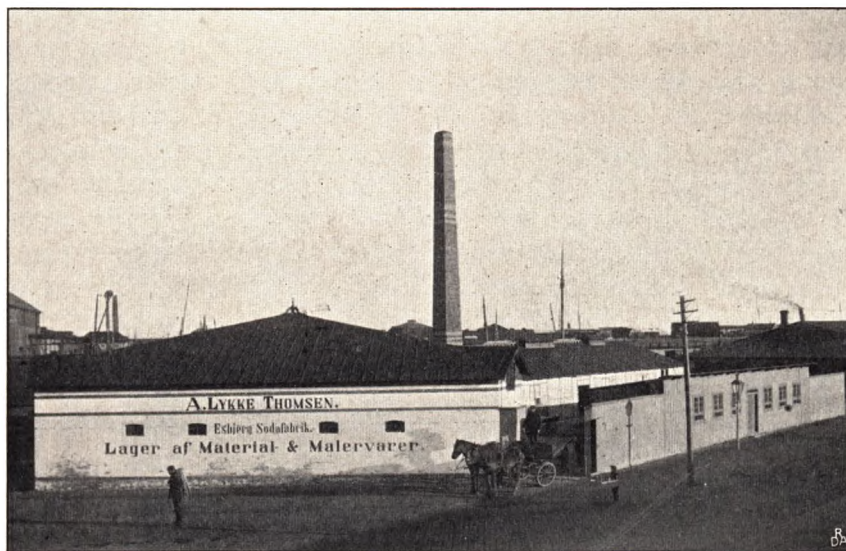
KEMISK FABRIK — IMPORT & LAGER AF MATERIAL- & MALERVARER

EFTER »Sturm- und Drang«-Perioden i Esbjerg i Slutningen af 1890'erne var Byen paa en Maade at ligne ved en af en Vandflod opduknet Egn. De store gamle Firmaer stod urørte, Bølgerne havde skyllet om deres Fod, men de havde stedse holdt Hovedet frit af Vandene. I Lavningerne derimod var der Ruiner, adskillige var skyllet bort, og Jordbunden var *endnu* ikke overalt givtig, — der laa Sand over Mærskene.

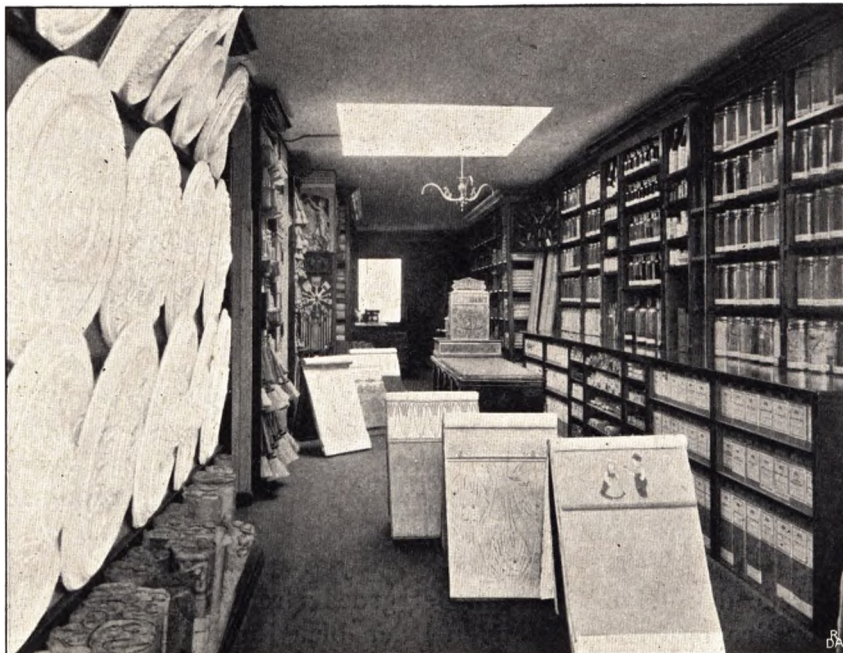
Men efterhaanden spirede det. Nye Virksomheder groede frem, det viste sig, at der virkelig *var* Bund for Gro og Grøde, »Manden i den blaa Kappe«, Vesterhavet, var her en naadig Nabo.

Blandt de Virksomheder, der saaledes voksede frem, er den af A. Lykke Thomsen paa Esbjerg Havneterritoriums vestre Kaj startede Fabrik og *en gros*-Forretning i Material- og Malervarer. Fabrikationen omfatter Soda i dens forskellige Former samt flere mindre Fabrikationer i Material- og Malervarebranchen. Paa Grund af Fragtforhold bliver Afsætningen af Soda hovedsagelig bunden til Vestkysten og Esbjergs nærmeste Opland, men Handelsvirksomheden har videre Rammer. Esbjerg er med sine forskellige regelmæssige Dampskibslinier og sit nære Naboskab til de to store konkurrerende Industrielande, England og Tyskland, en god By for driftige og intelligente Købmænd; det har ogsaa Lykke Thomsen indset, da han optog sin Import og *en gros*-Forretning i Material- og Malervarer.

Med disse Artikler lader A. L. T. nu hele Landet berejse, og som Hovedoplagshaver for Danmark, Slesvig

FABRIKS- OG LAGERBYGNINGERNE

INTERIØR FRA DETAILUDSALGET

og Holsten for det over 100 Aar gamle London-Firma Naylor Brothers — et Firma, der er verdensberømt for sine Vogn-, Møbel- og Japan-Lakker, — har han, i Forbindelse med sine andre Artikler i Material- og Malervarebranchen, skabt sig en stor Kundekreds af Købmænd, Farvehandlere og Malermestre. Det er ikke Smaasendinger, der saaledes fra A. L. T.'s Varelager sendes ud over Landet,

endog til Hovedstaden. Ogsaa andre udenlandske Fabriker paa det her nævnte Omraade repræsenteres ved A. L. T. som Eneforhandler for Danmark, og hans Omsætning er betydeligt stigende Aar for Aar.

I Fabrikens og en gros-Lagerets umiddelbare Nærhed i Havnegade 71 har A. L. T. i indeværende Foraar bygget og indrettet et overordentlig fikst og smagfuldt Udstillingslokale med Prøvelager og Detailudsalg af Firmaets Artikler.

— A. Lykke Thomsen, som endnu er en yngre Mand paa godt 40 Aar, har for nogle Aar siden taget livlig Del i Esbjergs politiske og kommunale Udvikling. Det fortjener saaledes at nævnes, at det var ham, der efter en mangeaarig Kamp mellem modstridende Interesser, et Utal af Møder og et trælsomt Arbejde endelig som Formand for et Udvalg fik opfyldt et af Befolkningens brændende Ønsker ved Gennemførelsen af Esbjerg—Darum-Vejen, et Anlæg, der kostede ca. 50,000 Kr., og som er ret enestaaende her i Landet, idet Vejen byggedes privat gennem fire Sogne og ved frivillige Bidrag fra Esbjerg og Darum Kommuner og fra de interesserede Beboere i de mellemliggende Sogne. Dette Vejanlæg bragte Esbjerg i betydelig nærmere Forbindelse med en Del af sit Opland, og det tilførte ydermere nyt.

A. Lykke Thomsen blev af de Næringsdrivende i sin Tid valgt til Direktør for den daværende Esbjerg Kreditbank. Denne Stilling opgav han dog efter nogle Aars Forløb paa Grund af manglende Forstaaelse fra de Interesseredes Side, og han er nu udelukkende optaget af sin Forretning.

ESBJERG BRYGHUS

BLANDT de større Virksomheder, der voksede op i Esbjergs »store Dage« i det sidste Tiaar af forrige Aarhundrede, var ogsaa »Esbjerg Bryghus«. Det blev grundlagt i 1896 af et Aktieselskab, bestaaende af de fleste af Byens Borgere, med en Aktiekapital af 200,000 Kr., og Opførelsen blev betroet Ingeniør Victor Bagger.

Opført efter Planer og under Tilsyn af en Autoritet paa Bryggerianlægs-Området som Ingeniør B., blev Esbjerg Bryghus i alle Maader et Førsteklasses Bryggeri; det kan saaledes nævnes, at her blev anlagt det første »Tromle-Malteri« her i Landet, hvilket senere blev efterlignet af andre. Man kan bl. a. heraf se, hvorledes man fra første Færd bestræbte sig for, at Bryggeriet, — der var anlagt til en aarlig Produktion af 8000 Tdr. bayersk Øl og et lignende Kvantum overgæret, — skulde staa paa Højde med Tidens Fordringer.

Men Esbjerg blev pludselig og voldsomt revet op af sine altfor forfløjne Storstadsdrømme, og under Overgangsperiodens vanskelige og usikre Forhold delte Bryggeriet Skæbne med saa mange andre Virksomheder, — det kunde ikke klare sig, og paa det Tidspunkt, da man var længst nede i Bølgedalen, maatte det standse sine Betalinger. Aktionærene blev da enige om at stryge Aktiekapitalen og søge at realisere Bryggeriet paa bedst mulig Maade for at holde Driften i Gang. I 1901 solgtes det til S. Fischer paa et mindre Konsortiums Vegne. Det var øjensynligt, at Bryghuset var anlagt for stort i Forhold til den Afsætning, der kunde regnes med, og det ny Konsortium tog da den Beslutning at anlægge en Sprit- og Gærfabrik i Forbindelse med Bryggeriet, hvorved dets Maskineri og Malteri kunde blive fuldt udnyttede.

Vanskelige Tider og daarlige Aar har øvet deres Indvirkning ogsaa paa denne Virksomhed, men baade Brænderi og Malteri er nu i regelmæssig Drift, der beskæftiges ca. 50 Mand, og Brænderiet fremstiller aarlig ca. 400,000 Pd. Gær og ca. 400,000 Potter Spiritus.

Esbjerg Bryghus har — som saa mange andre Virksomheder — haft sine Børnesygdomme, men ved Ihærdighed og ved ikke at sky Bekostninger er disse Besværligheder nu overvundne. Fabrikatet nyder den største Anseelse saavel i Esbjerg som viden om; godt Vand og gode Gæringsforhold har været medvirkende til at skabe et fortrinligt Produkt, der, f. Eks. i Form af »Esbjerg Pilsner«, er kendt og skattet i alle Egne af Landet.

BRYGGERIETS BYGNINGER

ESBJERG SVINESLAGTERI

DA »den jydsk Sammensværgelse«, som Professor Frederiksen kalder den i Slutningen af 1860'erne rejste Bevægelse for Anlægget af en Havn ved Esbjerg og Etableringen af passende Baneforbindelse i Sammenhæng hermed, havde naaet sit Maal, knyttedes Fremtidsforhaabningerne væsentligst til Havnens Betydning for

SLAGTERIETS BYGNINGER

Kreatureksporten. Da en af Planens Modstandere paa Thing, Tuxen, spottende spurgte, om de 438 Stude, der aarlig passerede Hjerting, skulde bære Udgifterne, svarede daværende Indenrigsminister Estrup med at raade ham til at gøre Tallet 10 Gange saa stort*). Han kunde trøstigt, uden at de kommende Begivenheder synderlig vilde have modsagt det, have multipliceret med 100; — og *dog* vilde Udviklingen, at det ikke netop skulde blive Kreatur- (specielt Stude-) Eksporten, der kom til at bære Esbjerg frem. Der frembød sig en Rigdom af andre Udviklingsmuligheder, og blandt disse blev da ogsaa den Virksomhed at samle, behandle og udføre Landbrugets Produkter: Eksportslagteri-Virksomheden.

Motiveringen var da saa lige til, da den 6. April 1895 »Esbjerg Aktie-Svineslagteri« startedes for henimod syv Fjerdingaar senere, den 21. December 1896, at begynde sin Virksomhed under Ledelse af H. C. Hansen som adm. Direktør med Slagteriets

*) O. Bruun: »Fra Pionertiden i Esbjerg.«

nuværende Direktør C. L. Okholm som Bogholder. Saa god end Jordbunden var i Esbjerg, trivedes dog ikke alt lige godt, og 4 Aar efter, den 22. December 1900, vedtoges Slagteriets Likvidation. Den 2. Februar 1901 overtoges saa Slagteriets Aktiver og Passiver af Verdensfirmaet van den Bergh i London, og det nye Firma blev »Esbjerg Svineslagteri«. Firmaet v. d. Bergh *limit.* ejede og drev allerede forinden et Slagteri i Aarhus, og Direktøren for dette, H. P. Hansen, blev nu tillige *general manager* for Virksomheden i Esbjerg, medens C. L. Okholm blev Meddirektør, for senere — efter Hansens Død i April Maaned 1906 — at overtage Ledelsen alene.

Slagteriets Virksomhed falder væsentlig i to Grupper, nemlig Bacon-Tilvirkningen og Kreatur-Afdelingen. Tilvirkningen af Bacon (samt af saltede Svinehoveder og Tær) er bestemt udelukkende for det engelske Marked, hvor Produktet har opnaaet et velfortjent Renommé.

Slagtningernes Størrelse har i de 11 Aar, i hvilke Slagteriet har bestaaet, varieret fra 40,000 til 50,000 Stkr. Svin aarlig og har kun et enkelt Aar — i 1898 — været under 30,000.

1200 SIDER BACON, FÆRDIG TIL AFSKIBNING

Sideordnet med denne Virksomhed besørger Esbjerg Svineslagteri Slagtning og Forsendelse af Kreaturer til det tyske og engelske Marked og tillige Slagtning af Kalve, Faar og Polte (smaa Slagterisvin) for det engelske Marked. Slagtningen udføres udelukkende for Kreaturafsændernes Regning, og Slagteriet besørger derefter Forsendelsen og Salget af Produkterne gennem sine Forbindelser i Tyskland og England. Kreaturslagtningen har varieret i Størrelse mellem 2000 og 4000 Stkr. — Højdepunktet naaedes i 1902 — men som Følge af de daarlige Priser paa danske slagtede Kreaturer i England og hele Vanskeligheden ved Forretning med slagtede Kreaturer i Tyskland, de besværlige Indførselsforhold m. m., er Slagtningen gaaet noget nedad og androg i Aaret 1906 kun 900 Kreaturer. Kalve er slagtede i et Antal af fra 1500 op til 5000 Stkr. aarlig, og endelig er af Polte slagtet og sendt til det engelske Marked (dels for egen, dels for andres Regning) 7,000—11,500 Stkr. aarlig.

Til Slagteriet, hvis hele Indretning er fuldt tidssvarende, hører endvidere et Fedt-smelteri og Pølsemageri. — Produkterne, der i London sælges udelukkende gennem

v. d. Bergh *limit.*, har som nævnt opnaaet ubetinget Anerkendelse paa det engelske Marked, og Slagteriets Varemærke, *tip-top*, er kendt og skattet, netop nøje svarende til selve Navnet.

Udnyttende de gode naturlige Betingelser, optaget som Led i et rigt og anset Verdensfirmas mangesidede Virksomhed og under Ledelse af en ung og energisk — til det yderste

SVALEGANGEN
SVINEKROPPENE UNDER AFSVALING

KREATURSLAGTERIET
KØDKROPPE FOR TYSKLAND

fagkyndig — Mand indtager Esbjerg Svineslagteri nu en fremskudt Stilling blandt Foretagender af tilsvarende Art. Det kan godt siges at være optaget i »den jyske Sammensværgelse« i moderne Forstand, den Bevægelse, der giver sig Udslag i et lysvaagent, driftigt Forretningsliv med vid Horisont, en maaltbevidst Stræben paa den Basis, som klog Forudseenhed skabte for fire Decennier siden.

P. SLOTHS MARGARINEFABRIK

SOM saa mange Esbjergenske Virksomheder har P. Sloths Margarinefabrik sit Udspring i Perioden omkring Midten af 1890'erne — og som saa mange af disse Virksomheder maatte ogsaa *den* gennemgaa Trængselstider og Vanskeligheder, før end den — i de rette Hænder og under gunstigere Kaar — kom i Trivsel og voksede sig sund og stærk.

Fabriken blev grundlagt af et Aktieselskab i 1897, men standsede Virksomheden efter et Par Aars Forløb og laa hen ude af Drift, indtil den i April 1902 blev overtaget af P. Sloth. Den nye Ejer havde allerede siden sit 20de Aar drevet selvstændig Forretning som Mejerist i Jannerup ved Varde, men han kom ikke med stor Kapital, han begyndte saa at sige paa bar Bund. Han medbragte imidlertid Ungdommens Fremdrift og Virketrang, Flid og Vindskibelighed af den gode vestjydske Art, og han fik da snart Fabriken sat i Stand og anskaffede nye og fuldt ud tidssvarende Maskiner, saa det blev ham muligt at oparbejde en betydelig Produktion og at fremstille et Produkt, der var egnet til at skaffe sig Indpas. Til Trods for den ret skrappe Konkurrence er Sloths Margarinemærker saaledes efterhaanden bleven kendte og efterspurgt over hele den jyske Halvø og da navnlig i Esbjerg. Fabriken har Lager i Randers og i Aalborg og lader til Stadighed Landet berejse ved to Rejsende.

Fabrikant Sloth, der som nævnt fra sin første Ungdom havde næret Interesse for Mejerifaget, er ogsaa stadig paa forskellig Maade forbleven knyttet til denne Virksomhed; og han er saaledes kommen til i sin egen Person og i sin egen Ger-ning at afgive Bevis for, at Margarinefabrikationen i Stedet for, som i sin Tid kortsynet hævdede, at være en Fjende af Produktionen af Natursmør og den danske Smørekseport, netop fortræffeligt kan arbejde sideordnet og i fornuftigt Alliance-Forhold hermed.

P. SLOTH I SIT PRIVATKONTOR

H. B. JENSEN

SPECIALFORRETNING I MEJERIARTIKLER

DEN sidste Menneskealders vældige Udvikling af det danske Mejerivæsen, som bogstavelig har gjort Landet »pigget af Mejeriskorstene«, har ikke alene revolutioneret Landbruget; ogsaa vor Industri er denne Udvikling paa mange Maader kommen til Gode. Man behøver blot at nævne det ene Ord Centrifugen for at se aabnet et Perspektiv af travle Værksteder med Hundreder af Hænder i rastløs Virksomhed.

Men det er ikke alene Centrifugen med dens Tilbehør af Pasteuriseringsapparater, Kærne- og Æltemaskiner osv., det moderne Mejeri sætter i Gang; det kræver til Udøvelsen af sin Gærning et helt Arsenal af de saakaldte »tekniske Artikler«, af Beholdere, Rør, Haner, Maaleapparater, Pumper, Rensnings- og Pudsemidler o. s. fr. for slet ikke at tale om det Gros af Transportspande, der hver Dag Aaret rundt ringler henad de danske Veje.

Mejerivæsenet har saaledes affødt bestemte Specialforretninger, blandt hvilke Esbjerg-Firmaet H. B. Jensen, Indehaver: Fabrikant H. J. Barslund, har erhvervet sig et landskendt Navn og en — navnlig om Midt-, Vest- og Sydjylland samlet — meget betydelig Virksomhed.

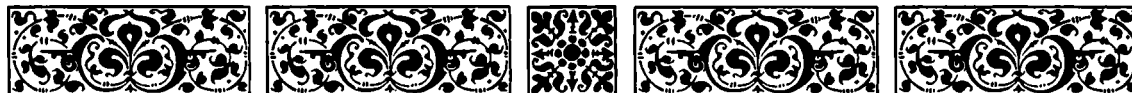
H. B. JENSEN

Forretningen grundlagdes i Aaret 1894 og blev fem Aar senere overtaget af den nuværende Indehaver, som siden Midten af 1880'erne havde været aktiv og praktisk Mejeriemand og i Tidsrummet 1894—99 selv drevet Mejeri i Østjylland. Enhver til Mejeribruget hørende Artikel fra den mindste til den største og dertil Reparationsarbejde og Anlægget af komplette Mejerier hører ind under Firmaets Interessessfære. Det har anlagt og installeret mange store jydsk Mejerier, saaledes i 1905 det store Mønster-Anlæg, Mejeriet »Danalyst« i Herning; ogsaa Egnene Sonden Aa har det — saa vidt de vanskelige Toldforhold har gjort det muligt — draget ind under sit Virke-Område. Et aneligt og fuldt moderne Maskinværksted er det nødvendige Supplement til denne Virksomhed, som i Tempo med Mejerivæsenets Udvikling og under fagkyndig Ledelse har kunnet opvise stadig Fremgang og en jævnt stigende Omsætning.

FREDERICA

BERING LIISBERG

BYENS OG NÆRINGSLEVETS
UDVIKLING GENNEM TIDERNE

MAN behøver blot at kaste et Blik paa Fredericias Kort for at se, at det er en By af en ganske anden Støbning end vore andre Købstæder. Her er intet af den Tilfældighed, den Uregelmæssighed, som Udviklingen medfører; alting skyldes her en fast Plan, en bestemt Hensigt. Det er en By, der er anlagt paa et Magtbud, den har ikke faaet Lov til at udvikle sig af sig selv, dens Grænser har været afstukne, som Klæder i gamle Dage blev syet til Børn, til at kunne vokse i, og dens Gader er blevet trukne efter lige Linier og rette Vinkler, som det sømmer sig i en By, der er blevet anlagt af militære Hensyn.

Fredericia, den eneste By i Danmark, der er blevet til som Fæstning, var — til for ikke saa mange Aar siden — en Soldaterby. Dens Historie var Krigshistorie, dens Minder Kampminder. Men Militærbyen er ikke mere til; Fæstningen er nedlagt. Som Knudepunkt i Danmark for de moderne Kulturmidler, Jærnbane og Telegraf, er Fredericia blevet en borgerlig By med mange og store Fremtidsmuligheder.

Fredericias Anlæg skyldes den Opdagelse, det danske Folk gjorde i første Halvdel af det XVII. Aarhundrede, at Ledet til dets dejlige Vang og Vænge var af Lave. I Aarhundreder var al Ufred ude fra kommen til os fra Østen; mod Syd var der ingen Fare, mente man, der lukkede Thyras ældgamle Vold. Men Wallensteins Tog ind i Jylland under Kejserkrigen og Torstensons Indfald 1643 havde viist, at dette var en Skuffelse, og i December 1646 skrev Rigsraadet til Christian IV., »at alle Mand i Jutland begærer underdanigst og erindrer om nogen Forsikring i Landet mod videre Overfald at maatte anordnes med Fæstninger at anligge paa nødtørftige Steder enten ved Hals eller ved Biersodde, hvilket Eders kgl. Majestæt bedst behager.«

Christian IV. synes ikke oprindelig at have været stemt for Anlægget af en Fæstning ved Lille-Bælt, og om Skanseanlægget ved Snoghøj skriver han spydigt, at de gode Folk, der havde været virksomme for det: »havde intet set Landkortet vel igennem, men alene holdt fynsk Grød og Skælfisk i stor Estime.« Efter Torstensonsfejden synes det dog, som om han er kommen til at se paa Forholdene med andre Øjne, og en Skanse blev anlagt paa den yderste Pynt af Biersodde (Bjærgsodde).

Det var Rigmarsken, Anders Bille, der hævdede Nødvendigheden af et Fæstningsanlæg her, til Værn saa vel for Nørre Jylland som for Overfarten til Fyn, og det var endelig paa hans Forslag, at Frederik III. snart efter sin Tronbestigelse bestemte sig for Anlægget af en befæstet By paa Biersodde, den retvinklede Trekant, der skyder frem fra jyske Kyst ret Nord for Færgestedet Strib paa Fyn.

Anlægget af Byen blev begyndt i 1649. Først maatte Grunden gøres tjenlig til Bebyggelse, Skoven omhugges, Kær og Sumpe opfyldes og de tre Landsbyer, Kirkebyen Ullerup samt Hannerup og Hyby nedrives. Og den 15. Decbr. 1650 udstedte Kongen for den nye By Privilegier, der skulde give Fremmede Lyst til at bosætte

sig i Byen. Ti Bønderne i de nedlagte Landsbyer, der paa engang og meget mod deres Villie omskabtes til Borgere i den nye By, har ikke fyldt ret meget paa det store Terræn, der blev udlagt til Bebyggelse.

»Vi Frederik III. af Guds Naade Konge til Danmark« o. s. v. hedder det i Indledningen til Privilegierne, »gøre Alle vitterligt, at eftersom vi vore Riger og Lande til Defension, Gavn og Bedste naadigst haver ved vort elskelige Rigens Raads Samtykke for godt anset en ny Købstad og Fæstning udi vort Land Nørrejylland ved Biersodde at lade fundere og anlægge, da paa det førnævnte Købstad desbedre maatte bebygges, tiltage og forbedres, ville vi af synderlig Gunst og Naade unde og give førnævnte By og alle dem, som derudi agte at bo og bygge, ikke alene udi Almindelighed al borgerlig Ret og Rettigheder, som andre Købstæder udi vort Rige Danmark have og nyde, men endogsaa udi Særdeleshed efterskrevne Privilegier, Friheder og Benaadninger. . . .«

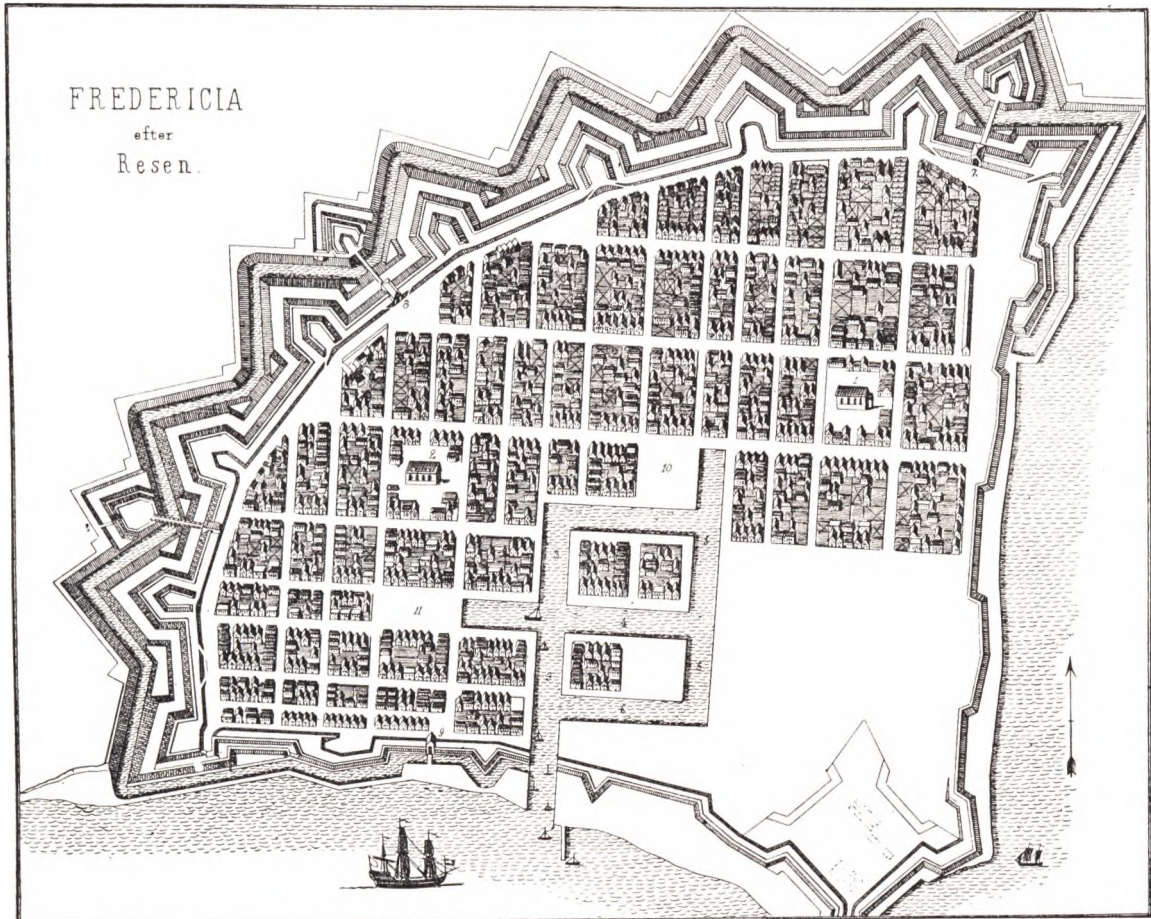
De vigtigste af disse Privilegier og Benaadninger er Frigivelse for et Tidsrum af et halvt Hundrede Aar fra Brevets Dato at regne for alle Skatter, Byrder og Afgifter, som ellers er almindelige i danske Købstæder. Dernæst Toldfrihed i samme Tidsrum for alle døde Varer, som ind- eller udskibes i Byen, og Indførselsforbud mod alle industrielle Produkter, som maatte fremstilles i Staden. Endelig tilstaas der alle Udlændinge, som vil nedsætte sig her, lige Delagtighed med Landets egne Børn i de her nævnte Friheder og Privilegier.

»Og dersom udi Fremtiden noget videre kunde optænkes, hvorved førnævnte By og dens Indbyggere uden vor og Kronens Skade kunde beneficeres og befordres, da ville vi, naar saadant af os underdanigst begæres, os saaledes derpaa erklære, som vi naadigst kunne eragte, Byen og dens Indbyggere efter Tidens Tilstand og andre Omstændigheder at kunne være til Gavn og Bedste. Og vi have til denne Ende Fuldmagt givet os elskelige Hr. Anders Bille til Damsbo, Ridder, vor Mand, Raad og Rigens Marsk og Embedsmand paa vort Slot Skanderborg, at hvo sig hos hannem angiver og nogen Plads der paa samme Sted begærer at antage og bebygge, da skal han gøre en Anordning, at den dennem vorder udvist inden visse Aar at besætte og bebygge, hvorefter de siden hos os fuldkommen Skøde paa samme Plads og Ejendom have at erlange og bekomme.«

Den første købstadmæssige Bebyggelse synes at have rejst sig i den østlige, højeste Del af Byen, mellem nuværende Bjærgegade og Stranden, Nord for Biersskanse, og her lagde Kongen selv 29. Maj 1655 Grundstenen til Byens Kirke, der først blev opført af Bindingsværk og helliget Trefoldigheden. Den Sten, han knælede paa under Højtideligheden, er nu indsat i Kirkens Mur. 1654 var Præsten ved den nedbrudte Ullerup Kirke flyttet ind til Byen; han blev nu dens første Sognepræst. Aaret efter stiftede Kongen Latinskolen i »Frederiksodde«; den laa oprindelig i Dalegade. Saa længe der endnu ikke var rejst noget kunstigt Værn, kunde det være ret naturligt at bygge her, umiddelbart under Skansens Kanoner og bag det sumpede Terræn mellem nuværende Dale- og Købmagergade, der i Tilfælde af fjendtligt Overfald dog kunde yde nogen Dækning. Navnet Frederiksodde synes først anvendt i 1651, men Skansen ude paa Odden, det senere Kastel, bar endnu en lang Tid Navnet »Skansen paa Biersodde«.

Voldene begyndte at rejse sig i 1652. Fæstningsanlægget — som selve Byens Anlæg i det hele — skyldes vistnok Ingeniørofficeren Gotfred Hoffmann. Gadernes Anlæg min-

der i meget om de omtrent samtlige Planer for Gadeanlægene i »Ny København« med de lange Kanaler imellem. Mellem de 24 lige og vinkelrette Gader blev der afstukket to Torve, Kongens Torv, der endnu er til, og Fisketorvet, der fra Gotersgade skulde række hen til Norgesgade og paa Nordsiden begrænsedes af Fyns Gade. Imellem Prinsessegade og Gotersgade skulde en Kanal — Kongens Kanal — føre ind fra Bæltet op til Sjællandsgade og langs denne hen til Dronningens Kanal. Denne

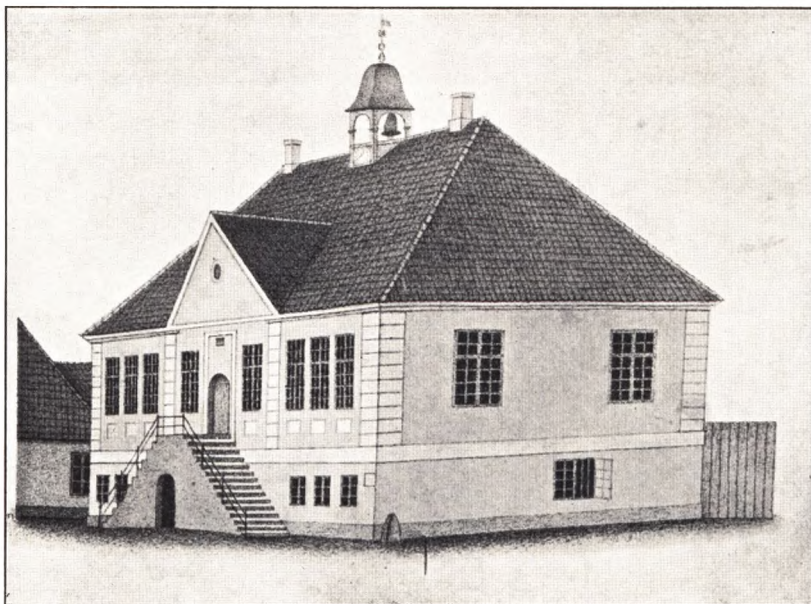

1 Danfæ Kirche. - 2 Jylland Kirche. - 3 Kongens Canal. - 4 Prindsens Canal. - 5 Dronningens Canal. - 6 Prindsessin Canal. - 7 Kongens Fort. - 8 Prindsens Fort.
9 Søe Porten. - 10 Kongens Torff. - 11 Dronningens Torff. - 12 Dronningens Fort.

KORT OVER FREDERICIAS ANLÆG

førte, parallelt med Kongens Kanal, mellem Bjærgegade og Dalegade, og naede omtrent fra nuværende Carolinelund op til Jyllandsgade. Disse to Længdekanaler skulde forbindes indbyrdes ved tre Tværkanaler, en Del af Kongens samt Prinsens og Prinsessens Kanaler, af hvilke den første blev forlænget mod Vest helt hen til Dronningens Torv eller Fisketorvet. Paa de to aflange, firkantede Øer, der fremkom mellem Tværkanalerne og de to Længdekanaler, skulde der lægges Tøjhus, Børs og Værft.

Dette Kanalsystem, der vilde have dannet en fortræffelig Havn, blev dog aldrig udført. Paa Rygtet om, at »Sejladsen skulde forlægges« til Fredericia fra Vejle, der i de sidste Krige havde været Landets Fjender til stor Hjælp og Støtte, kom Vejle

DET GAMLE RAADHUS I VENDERSGADE

Borgerskab i Bevægelse for at forhindre deres Bys fuldstændige Ruin. De havde alt lidt saa meget ikke blot ved Krigene, men ved det dem paa tvungne Skansearbejde ved Biersodde, den ulidelige Proviantering og den store Indkvartering, de i samme Anledning havde maattet døje, — skulde nu den Smule Sejlad, de havde tilbage, det eneste, hvorpaa de kunde bygge deres Bys Fremtid, tages fra dem, saa var alt Haab

ude, og det var jo da ogsaa stik imod deres af saa mange Konger i Danmark, sidst af Kong Frederik III. selv, besvorne Rettigheder og Privilegier.

Naar Vejle blev fri for den truende Konkurrence, — Frederiksodde kom til at vente lige til 1808 paa Anlægget af en Havn — var det ikke saa meget Interesse for Byen, der var Skyld deri, som de daarlige og urolige Tider. Ti i den første Tid syntes man at ville gøre noget stort ud af den nye Fæstningsby. Ligesom den bar Navn efter Kongen, skulde Striboddeovre paa Fyn, hvor der ogsaa skulde bygges en Fæstning, have Navn efter Dronningen og kaldes Sofieodde. Fæstningen skulde hedde Amaliaborg. Paa denne Maade vilde Lille Bælt fuldstændig kunne beherskes. Men Planerne blev aldrig til Virkelighed. Befæstningen paa Stribodde blev nok paa-begyndt, men snart efter opgivet.

Den nye By var næppe kommen ud over sine første, spæde Barndomsaar, før den gjorde Bekendtskab med Livets barske Storme. Til Trods for de truende Udsigter til en Krig med Sverige, mente man ikke der var nogen Fare her til Lands, ti Svenske-Kongen laa jo langt nede mod Syd og sloges med Polakken. Selve Krigens Udbrud i Februar 1657 fremskyndede derfor ikke Arbejdet paa Byens Volde og Grave, der ogsaa maatte siges at være nogenlunde fyldestgørende mod Landsiden, hvor Fæstningen bestod af syv hele og to halve Bastioner. Forbindelsen langs Søen, særlig paa Sydsiden, mellem »Stormværket« eller Skansen (Kastellet) ude paa Biersodde lod derimod meget tilbage at ønske.

Men ingen tænkte sig, at Frederiksodde saa snart skulde komme til at bestaa sin Ildprøve. Hen i Sommeren 1657 saa det dog ud til at blive til Alvor. Svenskerne under Anførsel af deres sejrige Konge var draget mod Nord. Nu rykkede de op gennem Sønder-Jylland. Den danske Konge var, ledsaget af sin Dronning, selv kommen til Frederiksodde, hvor man kunde vente, at det første alvorlige Sammenstød vilde finde Sted.

Det kom i de sidste Dage af August, og det faldt ud til Held for de Danske. I Kongens og Dronningens Nærværelse afsloges det første Angreb af de svenske Tropper, maaske fordi man i det svenske Hovedkvarter havde anset Frederiksdode for en befæstet Lejr og ikke for en virkelig Fæstning og som Følge deraf ikke havde været forberedt paa en saa kraftig Modstand. Carl X. Gustaf gik nu over til en Belejring af Fæstningen og lagde sine Tropper i Lejr ved Landsbyen Bredstrup. Men trods dette lykkedes det midt i September Rigsmarsken Anders Bille at slaa sig igennem og trække sig ind i Fæstningen med omtrent 6000 Mand.

Hjulpet af de mørke Nætter lærte ivrige, svenske Officerer, blandt dem den utrættelige Erik Dalberg, snart Fæstningens svage Sider at kende. De vovede sig helt ind over Løbegravene, kravlede paa alle fire ned i Gravene og loddede sig deres Dybde til og maalte deres Brede. De listede sig i Baade ind til Værkerne langs Stranden og opdagede, at Fæstningens hele Værn mod Syd kun bestod af en tredobbelt Række Palisader paa saa lavt Vand, at man kunde vade ind til dem.

Uheldigere end dette var det dog, at der herskede daarlig Disciplin inde i Fæstningen, og at der blev holdt daarlig Vagt. »Mange af Officererne forlod paa egen Haand selv om Natten deres Poster«. Og dette forklarer tilstrækkeligt, at de svenske Spejdere kunde gøre sig saa bekendt med Forholdene, som de gjorde.

I den forløbne Maaned havde General Wrangel trukket alle disponible Tropper til, og da han endelig gav Ordre til, at Fæstningen skulde stormes Natten mellem 23. og 24. Oktober, talte hans Styrke 5000 Mand. Kl. 5 Søndag Morgen blev et Bondehus stukket i Brand paa Bredstrup Mark, det var Signal til Angreb. I tre Kolonner rykkede Svenskerne frem; venstre Fløj og Centrum mod Nord- og Nordvestfronten for at vildlede Forsvarerne. Ti Hovedangrebet skulde føres af højre Fløj under Anførsel af Wrangel selv mod Fæstningens svageste Punkt, Palisaderækken mod Syd.

Inde i Fæstningen, hvis Besætning var alt for lille til at kunne forsvare den, var man fuldstændig ukendt med Svenskernes Planer og blev især paa Nordvestfronten ganske overrumplet af den fremstormende Fjende. Paa Nordfronten, ved Kongens Port, holdt Ejler Holck en Tid Stand og ligeledes paa Sydfronten blev der kæmpet med stor Tapperhed af de jyske Dragoner. Men efter at Svenskernes Kærnetropper, Upplænderne og Sødermanlænderne, havde hugget Palisaderne bort og der blev Plads for Rytteriet til at trænge frem,

WRANGELS HUS

var Modstanden brudt. Haardt saaret trak Anders Bille sig med sine Tropper under stadig Kamp ud paa Skansen paa Odden i Haab om at kunne komme om Bord paa Skuder og Baade og slippe over til Fyn. Men ved Solopgang gav det sig til at blæse op med østlig Vind, — en Baad med Kvinder om Bord, deriblandt Anders Billes Hustru, kuldsejlede og de fleste i Baaden druknede —, og da dette sidste Haab om Redning svandt, strakte Tropperne Gevær. Fæstningen med alt dens Skyts og alle dens Forraad, Rigsmarsken og hans Stab og over 3000 Mand var faldet i Sejrherrenes Hænder. Og efter Stormen gav Wrangel den ulykkelige By til Pris.

Men ude paa Kirkegaarden, dækket af Kirken i Ryggen, hvor nu en Sten er rejst med et Sværd og en Krans af Jærn, holdt endnu en lille Skare jydsk Dragoner Stand. De vilde ikke overgive sig, men kæmpede til sidste Mand.

Frederiksoddes Navn var paa en sørgelig Maade bleven skrevet ind i Landets Historie. Det var muligvis en Grund til, at Frederik III. ved kongl. Befaling i 1664 lod Navnet forandre til Fredericia.

Efter Stormen opslog Svenskerne deres Vinterkvarter i den plyndrede By. Bebyggelsen indskrænkede sig, som alt omtalt, kun til den østlige Del, Nord for Skansen. Hele det store Terræn mellem Dalegade og Volden laa mere eller mindre hen i Uføre. Belærte af Erfaringen tænkte de krigskyndige Svenskere da heller ikke paa at forsvare Fæstningen i hele dens Udstrækning og tilbragte Vinteren med at sløjfe en stor Del af Værkerne. Da Krigen udbrød igen i August 1658 var de endnu ikke kommet af Sted. De stak i Marts 1659 den ulykkelige By i Brand paa Rygtet om Brandenborgernes og Polakkernes Fremmarch som den danske Konges Forbundsfæller, og kastede sig ind i den stærkt befæstede Skanse, men vovede dog ikke at oppebie et Angreb af selve Kurfyrsten af Brandenburg, som midt i Maj begyndte at belejre dem. Natten til 18. Maj rømmede de Skansen. Midt i Juni blev Biersoddeskansen paa ny besat af svenske Tropper, som blev sat i Land fra en Flaade i Bæltet. Men det var kun en kort Visit, og 29. Juni blev den endelig igen besat af de Danske.

Ved Freden i København var de gamle danske Landsdele Øst for Sundet gaet tabt, og Hovedstaden kommet til at ligge i en Yderkant af Riget. Det synes en Tid, som om Frederiksoddes Beliggenhed i Rigets Midte og det store Omfang — man kan vel sige det skæbnesvangre store Omfang — man havde givet Fæstningen ved Værkernes Afstikning, samt Gadernes Regelmæssighed og anselige Bredde, har bragt den Tanke frem, at gøre Fæstningen til Landets Hovedstad og Kongens Residens. Men det blev ved Tanken, sandsynligvis paa Grund af Landets hele forandrede Tilstand, der bandt Regeringens Hænder paa alle Maader. Frederik III. viste nok sin Interesse for Byen ved at gøre den til Stapelstad og give den nye og udvidede Privilegier, men Penge til at skaffe Byen en Havn, — hvilket dog skulde synes nødvendigt for en By, der kaldte sig Stapelstad — var ikke til at opdrive.

Man tog straks efter Krigen fat paa Fæstningens og paa Byens Genopførelse. I Modsætning til tidligere blev nu Byggegrundene anvist mod Vest, og Danmarksgade og Vendersgade fremstod. Af Hensyn til Kastellet, der 1664 afløste den gamle Skanse paa Odden, blev der nedlagt Forbud imod at bygge inden for en Demarkationslinie, der blev trukket ca. 600 Alen fra det nye Fæstningsværk.

Det er sandsynligt, at Fredericia efter den ødelæggende Krig, der havde standset alle Næringsveje og bragt de danske Købstæder til Afgrundens Rand, ret hurtigt

blev befolket paa ny. I alle andre Byer hvilede der trykkende Byrder paa Borgerne, her var der forholdsviis faa. Man ser da ogsaa, at der i 1665 lægges Grundsten til en ny Kirke, St. Michaelis, der i Modsætning til den danske Trinitatis Kirke blev kaldet Tysk Kirke, og hvor der i Begyndelsen udelukkende holdtes Gudstjeneste paa Tysk, senere, lige til 1864, afvekslende paa Dansk og Tysk; i det XIX. Aarhndr. taltes der dog kun paa Tysk enkelte Gange om Aaret.

Men kunde det uden stor Vanskelighed lade sig gøre at flytte til Fredericia og bosætte sig, saa kunde det maaske nok knibe med at finde en Næringsvej her. Byen var anlagt ved Kunst, og den maatte opretholdes ved Kunst. Hvor der er naturlige Betingelser til Stede for en By, et godt, stort og rigt Opland at hente Bondens Produkter fra og afsætte Byens Kramvarer og Haandværksgods til, samt en god, sejlbar Havn at ind- og udskibe Ladninger i, der vil Handel og Virksomhed altid af sig selv vokse frem. Men Fredericia havde intet Opland og ingen Havn. En saadan har nok været paatænkt, men det blev ved Tanken. I Christian V.s Privilegier af 11. Marts 1682 hedder det, at naar Havnen bliver færdig, skal Havnepengene forundes Byen til Havnens Vedligeholdelse; men det varede som sagt over Hundrede Aar endnu, inden man kom saa vidt.

Saa var der den Udvej at søge at gøre Byen til en Fabrikby, og det lykkedes efterhaanden, men det tog Tid. For at drive Fabriksvirksomhed var det nødvendigt at indkalde Udlændinge, ti Landets egne Børn havde kun ringe Erfaring og Øvelse paa dette Omraade. Derfor tilstodes der ved ovennævnte Privilegier baade Jøder og Kristne, som ikke bekendte sig til den Augsburgske Konfession, fri Religionsøvelse. Og endelig gav Kongen Staden Asylret, *Jus asyli*, hvad der just ikke kan siges at have pyntet paa den. Ti herved aabnedes Portene for udenlandske Fallenter og Misgærningsmænd, ja endog Manddrabere, som mod at betale 4 Rdlr. til Byens Magistrat om Aaret og forblive bosat i Byen ti Aar i Træk opnaaede Borgerskab i Fredericia. Dog kunde de, atter mod at svare 4 Rdl. faa Rejsepas, saa de kunde drage rundt i Kongeriget og Hertugdømmerne og besøge alle Markeder. Men denne Asylret havde tilfølg, at Borgerne i de andre danske Byer betragtede alle Fredericiamændene som Gavtyve, og endnu længe efter, at den var ophævet, hvilket skete 1821, kunde man i Jylland høre det Mundheld: »Gud fri os vel for at komme til Frederits.«

I 1672 talte Byen 1,591 Indbyggere — et Hundrede Aar senere, i 1769, havde den 2,528. De første, der benyttede sig af den alle Trossamfund tilstaaede Religionsfrihed, var Jøderne. Den første Jøde der tog Borgerskab var Moses Jacobsen 1679, men der har alt tidligere været Jøder bosat i Byen. I Tiden 1676—1700 tog 313 nye Borgere Borgerskab, deriblandt 14 Jøder. Til de store Højtider strømmede der altid en Mængde Jøder til Byen fra Fyn og Jylland, »hvorfor Fredericia er som Jerusalem i Jylland«. I 1700 var der kun 4 jødiske Familier, i 1769 over 30 med 140 Personer »og formeres daglig.« De fleste Fremmede var Katolikkerne. Allerede 1674 var der oprettet en katolsk Mission i Fredericia, sandsynligvis for forskellige, der drev Soldaterhaandværket og som var kommet herind som Hjælpetropper, og i 1686 byggedes den romerske St. Knuds Kirke, ligesom oprindeligt alle Byens Kirker af Bindingsværk. Men de tilstaaede Friheder virkede ikke saa lokkende, som man havde ventet og haabet. Maaske paa Grund af den Mangel paa Tolerance, der vistes her trods Religionsfriheden. En Haandværkssvend, Christian Hagelsten, der ikke

LATINSKOLEN

Pige, der havde ladet sig besvangre af en Jøde, ikke nøjes med det almindelige aabenbare Skrifte og Lejermaalsbøder, men maatte udstaa Kagstrygning m. m. Men ligesom hver Menighed skulde holde sig for sig selv og slutte sig til sin egen Kirke, saaledes taaltes ingen, som ikke hørte til de store anerkendte Trossamfund. Det fik en Halvhundrede stakkels Sionister at føle, der i 1744 fra Sverige var draget til Fredericia, lokkede af Rygtet om den Frihed, de her kunde nyde. Med kongelig Tilladelse gik de i Land og opslog, som det hedder, deres Hovedkvarter i »Prinsesindegaden«, men de havde gjort Regning uden den nidkære lutherske Gejstlighed. Ti da de havde været saa uforsigtige straks at begynde at hverve Tilhængere for deres Tro, da de udbad sig Jord til at bygge en Kirke paa og endelig betænkte sig paa at aflægge Troskabsed til Landets Konge, var det forbi med Langmodigheden, og de fik Ordre til snarest at fortrække.

En værdifuld Forøgelse fik Fredericias Befolkning ved de Reformerte Flygtinges Indvandring i 1720. Det var en fransk Officer, Oberstløjtnant du Boulet,

trods mange Paamindelser og Advarsler havde villet gaa til Alters og nyde det højværdige Sakramente, maatte paa Grund af Provstens Klage møde for den velvise Magistrat, der meddelte ham, at han maatte være belavet paa at blive viist ud af Byen, om han ikke bekvemmede sig til at gaa til Alters nu til Paaske.

Her gik det saaledes ud over en af Landets egne Børn, en Lutheraner. Og et Par Aar senere kunde en luthersk

REFORMERT PRÆSTEGAARD

der havde interesseret sig for sine Trosfæller i Mark Brandenburg, Efterkommere af en Del Huguenotter, der var flygtet fra Frankrig efter det nantiske Edikts Ophævelse. Af den preussiske Regering blev de forulempet paa forskellig Maade, og da den begyndte at tage deres Sønner til Soldater, besluttede de at udvandre. I nævnte Aar kom først en Skare paa 84, senere endnu 60 Personer, i alt 30 Familier, og samme Aar i November Maaned fik de deres Privilegier. I 1767 var deres Tal vokset til 50 Familier »og havde været endnu talrigere, hvis de ikke Tid efter anden havde skikket en Del fra sig som Plantører til Slagelse, Roskilde og andre Købstæder.« De nye Borgere var nemlig væsentlig Tobaksplantører og fik anvist det ubebyggede Terræn mellem Kastellet og Byen til Marker og Plantager. 1735 byggede de en Kirke i den Bydel, der var anvist dem til Bolig, særlig paa »Søbjærget«, hvor der 1723—29 rej-

MARKEDSSCENE I FREDERICIA

ste sig et halvt Hundrede nye Huse. Gaderne her siges endnu at bære Præg af disse flittige og nøjsomme Beboere. 1797 var der 112 Familier med 540 Personer, saa det synes ikke urigtigt, naar det i en gammel Beskrivelse af Byen hedder, at »de gifte sig meget tidlig og have gerne Velsignelse af Børn, som de vænne tidlig til Arbejde. Deres Levemaade er simpel, ordentlig og vindskibelig; deres

Spise er mest Jordfrugter og Grønt, hvilken Kost de har bragt meget i Brug her.«

Ligesom de Reformerte havde bevaret Franskmændenes Forkærlighed for Grøntspiser, havde de ogsaa til Trods for det lange Ophold i Brandenburg saa nogenlunde bevaret deres Sprog. Lige til 1783 holdtes der udelukkende Gudstjeneste paa Fransk i deres Kirke, derefter afvekslende paa Fransk og Tysk og endelig efter 1821 Tysk alene. Og det er ogsaa et ægte fransk Træk, naar det endvidere hedder, at »de vide at forene gode Sæder med maadelige Vilkaar og Fattigdom.«

I Aaret 1700 udløb Tiden for de i Byens Privilegier af 1650 tilstaaede Friheder og Rettigheder. Paa Grund heraf, og paa Grund af Garnisonens Indskrænkning det første halve Aarhundrede derefter, spores der en stærk Tilbagegang. Der var i nævnte Aar ikke mindre end tyve Købmænd i Byen, i 1750 var Antallet gaaet ned til seks. »Det er vanskeligt her at leve af Købmandsskab alene. Jøderne drive Handel snart med alle Ting, men de profiteere vel ti Gange saa meget ved at flakke omkring til Markederne end ved nogen Handel hjemme, naar jeg undtager Veksellererne, som

have god Næring af Veksler, helst paa Hamborg. Hamborger-Courant (d. v. s. Hamborgsk Mønt) er mere gyldig og bekendt her end i København.«

Det var ikke ualmindeligt, at en Købmand inde i Byen paa engang drev Handel og Agerdyrkning. Denne tillige med Tobaksavl var Byens Hovednæring, og ved Midten af Aarhundredet levede 70 Familier af at dyrke Jorden. Ligesom Handelen kun med Vanskelighed kunde nære sin Mand, saaledes kunde en Haandværker ikke leve af sit Haandværk alene. »Det er meget brugeligt her at have mere end eet Slags Haandværk, paa det at, om det ene slaar fejl, det andet maa lykkes.« 1767 anføres dog i alt 102 Haandværkere: 12 Skræddere (før 16), 8 Vævere, 9 Snedkere (før 11), 6 Bagere, 14 Skomagere, 7 Smedde, 6 Murmestre, 4 Slagtere, 1 Farver, 2 Guldsmedde, 1 Feldbereder, 1 Rebslager, 2 Urmagere, 1 Saddelmager, 2 Parykmagere, 1 Handskemager, 2 Malere, 3 Hattemagere, 2 Bødkere, 2 Gørtlere, 1 Gartner, 2 Tømmermænd, 4 Tobakspindere, 2 Glarmestre, 2 Skærslibere, 1 Barometermager, 2 Kleinsmedde, 2 Pitzerstikkere (Signetstikkere). Af disse dannede kun de syv førstnævnte Haandværk Lav. Omkostningerne ved at blive Lavsmester beløb sig under almindelige Forhold til 15 Rdlr., men en Svend, der ikke havde staaet sit Mesteraar ud, slap ikke under 22—23 Rdlr.

I en By, hvor Handelen var ringe og hvor der ingen Søfart dreves, maatte det som sagt falde naturligt at anlægge Fabrikker. Men Forsøgene paa at faa Industri-drivende til at nedsætte sig her, havde ikke ført til noget. Først ved Midten af 1700-Tallet nævnes der Fabrikker i Fredericia:

1) En Tøjmagerfabrik, anlagt 1762, oprindeligt indrettet med 8 Væverstole, »men for Mangel af Debit nu paa et Aar alene 3 Væverstole.« Der blev vævet Sas de Nîmes, Chalons, Barcan, Flos og Multum, »det sælges raat fra Fabrikken. Driften haabes at vedblive, saa længe Kongen lønner Fabrikøren.«

2) En Klæde-Fabrik, ligeledes med 3 Væverstole. Foruden Klæde væves her Chalons og Ems, men Varerne maa sendes til København for at farves.

3) En Baandfabrik, som nu er nedlagt.

4) Et Sæbesyderi, der betegnes som anseligt og havde Frihed til at afsætte sine Varer over alt i Ribe Stift. Interessenterne var Kammerraad Richter og Kancelliraad Hvalsøe af Fredericia og Agent Iversen af Middelfart. Der blev kogt 5 Tdr. Sæbe ad Gangen, »hvilket fordrer Indfyring i 48 Timer, hvortil der gaar i det mindste 3 Læs Brænde. Der koges kun om Sommeren.«

5) Et Tobaksspinderi, som er i god Drift.

6) Et Potaskesyderi paatænkes. Derimod har

7) den skønne Oliemølle, som blev anlagt 1757, staaet stille i de sidste fem Aar.

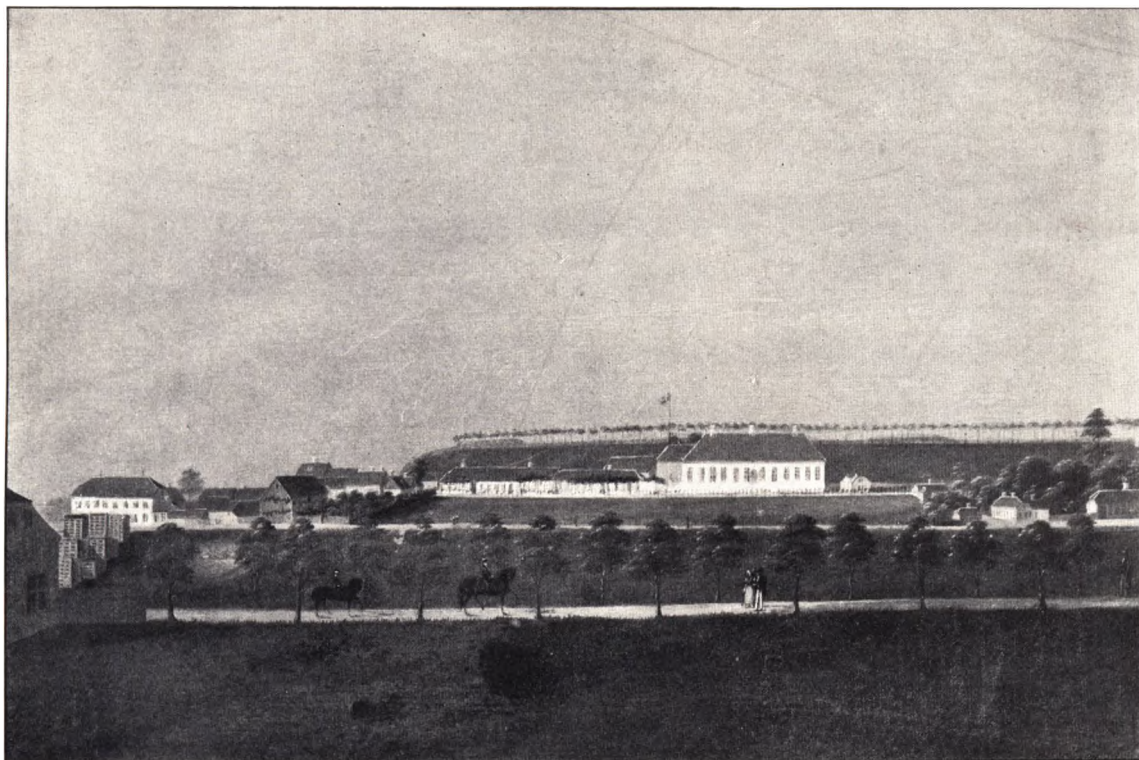
8) Et Vitriolværk blev anlagt 1758 under Bakken Nord for Byen, men findes ikke yderligere omtalt.

9) Endelig er der to Vejrmøller og fire Hestemøller inde i Byen og en Vandmølle uden for Byen.

Fabrikvirksomheden i Fredericia, som i vore Dage har taget saa betydeligt Opsving, var saaledes ikke stort bevendt endnu ved Midten af 1700-Tallet. Der var Stilstand over det hele. Der var ingen Færdsel til Byen, ingen Sejlads, ingen Skipper og ingen Fartøjer, kun et Par Fiskerbaade. Om den Uberørthed af Yderverdenen, som i hin Tid betegner Livet i Fredericia, faar man en klar Forestilling ved at høre, at Byen intet Rum havde til fremmede Rejsende, hverken et Hotel eller

Gæstgivergaard eller almindeligt Herberge. Naar det Særsyn indtraf, at en Fremmed forvildede sig til Fredericia, maatte han paa gammel Vis lægge sig ind hos Apotekereren, eller i Vinstuen eller endelig hos Urmageren.

Men der skulde blive endnu mere stille i Fredericia. Under den store nordiske Krig var Fæstningsværkerne blevet udvidede og forbedrede. 5000 Mand havde arbejdet paa dem, Garnisonen var blevet forøget og Kongen havde viist Byen en Del Interesse. Han kom selv oftere til Fredericia og undlod aldrig paa sine Besøg at spadsere Volden rundt. Mere indbringende havde det været, om han havde bragt

PRINS FREDERIKS (VII.) BOLIG UNDER HANS OPHOLD I FREDERICIA 1834—1839

nogle af de Planer til Udførelse, som var oppe i de Tider til Byens Trivsel og Vækst og som ikke blot omfattede Anlægget af en Havn m. m. men endog Opførelsen af et kongeligt Slot, men med dem fik det Lov at gaa som det kunde; der blev i Virkeligheden slet intet gjort — tværtimod, efterhaanden kom det til at gaa i modsat Retning. Garnisonen, der dog havde givet Byen nogen Indtægt, blev mere og mere indskrænket. Slaverne, der en Tid havde arbejdet paa Voldene, blev ført til København, og i 1764 hørte ikke blot Vagten paa Voldene op, men Kanonerne blev ført bort. Artilleristerne afskediget, Lavetter og Rustvogne solgt og alt overladt til Forfald. Men Embedsmænd og Skatter var der nok af. Der er ingen Handel og intet Haandværk; der er nok Folk af alle Stænder, men dog »langt flere af Tærestand end af Nærestand.«

I 1767 gjorde Byens Præsident — ti som en Erindring om Fortidens Storheds-

drømme stod der en Præsident i Spidsen for Magistraten — Etatsraad de Hofmann et sidste Forsøg paa at skaffe Byen en Havn, men forgæves. Der var andet at bruge Landets Penge til.

I Ly af de høje Volde, der ses overalt inde i Byen for Enden af hver Gade, laa da den lille By og sov sin Tornerosesøvn. »Over Halvdelen af Byggepladserne inden for Voldene henlaa ubebyggede og brugtes til Dels til Agerdyrkning og Græsning, men meget laa ogsaa hen i Morads, blandt andre Steder der, hvor nu Ryes Monument er rejst.« De Gadestrækninger, der førte gennem de ubebyggede Dele af

UDSIGT OVER FREDERICIA

Byen, var ikke brolagt, ti Brolægningen paahvilede Grundejerne, og var derfor undertiden saa godt som ufarbare. Og i de brolagte Gader beskrives Brolægningen som yderst mangelfuld. Midt igennem de fleste Gader førte »en dyb og bred med Mudder og Vand opfyldt Rendesten eller rettere Grøft, der var omgivet af et frodigt Vildnis af Brændenælder og Græs, og som det ikke al Tid var muligt at komme over uden ved Hjælp af en Bro.«

Gadernes Bredde og Retlinethed, der oprindeligt skyldtes Planerne om at gøre Fredericia til en Storstad, bidrog — og det ikke blot ved den ringe Færdsel, der fandt Sted i dem — til at fremkalde Forestillingen om Forfald og Fattigdom. Husene var smaa, lave og uanselige Bindingsværksbygninger, selv Kirkerne vidnede, endog efter deres Ombygning af Sten, om de smaa, fortrykte Forhold. Der var i hele Byen — i Modsætning til de fleste andre danske Provinsbyer — ikke en ene-

ste større, anselig Bygning, der kunde minde om en lys og lykkelig Tid. Den eneste offentlige, borgerlige Bygning var Raadhuset, der 1682 var bleven bygget i »Princesindegaden«, men inden et Hundredaars Forløb saa faldefærdigt, at et nyt maatte opføres i »Ventisgade«, d. e. Vendersgade. Under den høje Trappe gemtes Halsjærnet og Bøddelens uhyggelige Redskaber, og lige over for stod »Kagen«, hvor Kagstrygningen d. v. s. Piskning m. m. i Reglen udførtes.

Naar man ser, at Fredericias Indbyggerantal fra 1801 til 1840 — alt-saa i en Periode, hvor Landets Handel i det hele taget laa nede, er steget med omtrent et Tusind Mennesker — fra 3,474 til 4,433 — skyldes det væsentlig Byens Havn, der endelig efter mange Aars Løfter blev til Alvor i 1808. Indtil dette Aar havde de yderst faa Skibe, der havde haft Bud til Byen, maattet losse og lade paa aaben Red, medens Fiskerbaade havde kunnet lægge til ved en meget primitiv Anlægsbro Syd for Vendersgade.

Havnen blev anlagt netop der, hvor man i Byens første Tid havde planlagt Indløbet af Kongens Kanal, og dannede et aflangt Bassin. Dette blev betydeligt udvidet i 1879, og en Baadehavn blev anlagt Vesten for dette.

Fredericias Havn, der udmærker sig ved altid at være isfri, selv i de strengeste Vintre, danner nu et Areal af 30,000 □-Alen (12—18 Fods Dybde), hvortil kommer Baadehavnen med 7000 □-Alen. 1872 fuldførtes Dampfærgen, der kun er tilgængelig for Statsbanernes Skibe.

Der var i 1900 37 Fartøjer og maatte Baade paa i alt 995 Tons hjemmehørende i Fredericia. Den største Drægtighed faldt paa Byens Dampskibe, der maatte 726 Tons. Fiskeriet er i de senere Aar af voksende Betydning.

Det var dog ikke Havnen og Søfarten, der skulde blive af Betydning for Fredericias Udvikling, men derimod de danske Jærnbaner, for hvilke Fredericia ifølge sin naturlige Beliggenhed blev et Knudepunkt. Men inden dette skete, var Torne-

DANSKE SOLDATER UNDER 1. SLESVIGSKE KRIG I BIVOUAC
I TRINITATIS KIRKE

rose en Dag vaagnet op af sin Slummer, vaagnet ved Kanonernes Drøn under en klar, blaa Julihimmel med straalende Sol over det friske Bælt, de grønne Skove og sejrsmældende danske Flag. Den 6. Juli gjorde Fredericia berømt. Det var Oprensningen for Fortidens Nederlag, det var Retten, der endelig en Gang sejrede over Uretten. Ti det var de slesvig-holstenske Oprørere, der blev kastet tilbage.

Til Trods for de Erfaringer, der var vundet under den første Slesvigske Krig, blev Fredericia som Fæstning ganske forsømt efter Fredslutningen. Det kom atter og atter paa Tale, at der skulde gøres noget, men endnu i Maanederne kort efter Frederik VII.s Død, da Uvejret trak tættere og tættere sammen over vort Land, betegnes Fæstningens Tilstand som meget daarlig. Oberst Lunding var ligesom i 1849 dens Kommandant.

Den 8. Marts

1864 lagde

Preusserne og snart efter

Østerrigernesig foran Byen og bombarderede den 19.—21.

Marts, hvorved der fuldstændig eller delvis ødelagdes omtrent 128 Huse og dræbtes en Del Mennesker.

Den 25. April lod Regeringen Fæstningen

rømme, og et Par Dage senere blev den

besat af Fjenden. Og dermed er Fredericia som Fæstning gledet ud af Danmarks Historie, og om end den er til af Navn, maa den betragtes som nedlagt.

Sejrsmonumentet, Landsoldaten, der svinger den grønne Bøgegren over sit Hoved, Monumenterne over Bülow, Lunding, Rye og Kæmpegraven over de Faldne paa Trinitatis Kirkegaard staar som Vidnesbyrd om Fredericias korte Lysperiode i Danmarks Krigshistorie.

Mere dagligdags og jævnt vidner de mange blanke Jærnbanespor, som Tid efter anden blev lagt ud fra Fredericia By, om dens Betydning i den nuværende Samfærdsels Tjeneste. Naar Indbyggerantallet i Tiden fra 1840 til 1900 er steget fra 4,433 til 10,042, er det Jærnbanernes Skyld. I 1866 aabnedes Linien Fredericia—Vamdrup, i 1868 Linien Fredericia—Aarhus, 1869 forlænget til Aalborg. 1872 kom endelig Byen ved Dampfærgen i Forbindelse med den fynske Stambane.

Ligesom Fredericia ved sin Beliggenhed danner det naturlige Midtpunkt for

BYENS NUVÆRENDE RAADHUS

Jærnbanerne, danner den et Hovedpunkt for Telegraflinierne. Telegrafstationen, der fra 1871 er beliggende ved Banegaarden, er en af de største i Nord-Europa.

Havnen og Jærnbanerne havde skabt Betingelser for Handel, men en Handel af samme Art som i de andre jydsk Kystbyer kunde ikke skabes, ti Fredericia manglede Opland. Den var kommen for sent til Verden, de andre Byer mod Syd og Nord havde taget, hvad der var, da Fredericia blev til. Fredericia blev da endelig langt om længe en Fabriksby. Og op over Voldene og over de lave Huse i den gamle Bydel mod Nord rager de høje Fabrikskorstene i det nye Fredericia, der vokser frem ved og omkring Banegaarden.

Man kunde, om man havde Lyst, se en Afspejling af Fredericias Overgang fra Fæstningsby til Fabriksby i dens første Stor-Fabrikants Livsvej, Oberst Ernst Voss, Skaberen af det store Jærnstøberi og Maskinfabrik, grundlagt 1879, en Mand, der — uddannet som Militær — opgav Soldatervejen og slog ind paa Fabriksvæsenet. Ganske paa samme Maade gik det Byen, den kastede Uniformen og blev en Borgerby. Fredericia Jærnstøberi var alt blevet oprettet i 1852, men det er først efter Jærnbaneanlægene, at Fabrikkerne rigtigt dukker op. Den store Tæppefabrik, der blev grundlagt 1873, Bloch og Andresens Bomuldsvæverier, Loehrs Sæbefabrik og Talgsmæleri, Schmidts Tobaksfabrik, oprindeligt grundlagt i Flensborg og 1865 flyttet til Fredericia, o. m. a.

»De Dage, da Fredericia var sine Kanoner, er forbi«, siger en Forfatter, der kender Byen, »Fredericia bliver mere og mere sine Skorstene.« Det er et Fremskridt, ti det betegner ikke — saaledes som Kanonerne før i Almindelighed — Stilstand og uvirksom Ro. De er Udtryk for borgerlig Virksomhed og Flid, og tillige Udtryk for en Kamp, om man vil, Kampen for Livet, for Fremgang og Udvikling paa Menneskearbejdets Omraader.

H. BOESGAARD

NUTIDENS NÆRINGSLIV

FREDERICIA BYES OG OMEGNS SPARE- OG LAANEKASSE

Op gennem Midten af forrige Aarhundrede vandt Sparekasseinstitutionen, hvis Formaal blev saa ligetil og fyndigt udtrykt i den gamle Parole: »at forekomme Armoden og gøre Sparsommeligheden let«, efterhaanden Fodfæste i de danske — og da særlig i de jydskke — Provinsbyer. Den 30. August 1851 stiftedes »Fredericia Byes og Omegns Spare- og Laanekasse« af 11 Mænd i Staden og dens Opland, nemlig Landvæsenskommissær, Kammerraad Betzer, Provst Boisen, Købmændene B. Brøchner og Byberg; Konsistorialraad J. Gad, Herredsfoged, Kammerjunker Holck, Oberst Krabbe, Fabrikant, Agent D. Kracke, Sognefoged, Gaardejer J. N. Lassen, Kammerherre J. Lorentz og Borgmester, Kammerjunker Rosenørn.

Den 16de September begyndte Sparekassen, som først havde til Huse i lejede Lokaler i Riddergade, sin Virksomhed med Tirsdag som Kontordag, og ved Udgangen af sit første Regnskabsaar, den 31. December 1852, kunde den opvise en indskudt Kapital af 53,282 Kroner fordelt paa 241 Konti.

SPAREKASSENS BYGNING

Ved Udgangen af Regnskabsaaet den 31. December 1876 var den indskudte Kapital vokset til 1,168,194 Kr. 32 Øre paa 2293 Konti og ved Udgangen af Regnskabsaaet 31. Marts 1901 til 2,595,594 Kr. 83 Øre paa 5955 Konti samt endelig ved Udgangen af sidste Regnskabsaar, 31. Marts 1907, til 3,189,903 Kr. 21 Øre paa 6831 Konti. Overskudet eller Reservefonden udgjorde den 31. Marts 1906 277,789 Kr. 03 Øre.

I 1872 købte Sparekassen af Etatsraadinde Holck Ejendommen Vendersgade 24, hvor den siden har haft Lokaler. — Direktionen bestaar nu af Borgmester, Overretsassessor C. Scharling, *R., Dbmd.*, Formand (indtraadt i Direktionen 1. April 1885), Sagfører M. Madsen, *R.*, (indtr. 16. Januar 1891), Gaardejer Henrik S. Kring (indtr. 13. Juli 1896) og Proprietær N. M. Nielsen (indtr. 3. Juni 1901). — Administrerende Direktør er Sagfører M. Madsen. Bogholder er H. H. A. Jacobsen, *Dbmd.*, *F. M.*

BANKEN FOR FREDERICIA OG OMEGN

AKTIESELSKAB

I Eftersommeren 1895 kom Købmand S. F. Sørensen, Fredericia, under et Ophold i Kjøbenhavn som Delegeret ved et Møde af Handelsorganisationer, i en Samtale med Direktøren for den nylig oprettede Detailhandlerbank, H. P. Hansen, og flere Medlemmer af dette Pengeinstituts Bankraad, ind paa Tanken om at oprette en ny Bank i Fredericia, eventuelt som Afdeling af Detailhandlerbanken.

At det var et godt og spiredygtigt Tankefrø, der her blev saaet, og at der ogsaa var Jordbund for det, var umiddelbart indlysende.

Fredericia var ikke mere nogen lille By, dens Horizont var ikke mere de grønne Volde og intet derudover; den var bleven en Stad i jævn og sund Udvikling med Evne og Vilje til at udnytte sin centrale Beliggenhed og holde fast paa sit lille, men fortrinlige Opland, der hører til Landets bedste Egne, og der var dertil hos ikke faa af Byens og Omegnens Beboere et levende Ønske om at se et nyt og moderne Pengeinstitut træde i Virksomhed og tage Konkurrencen op med de alt bestaaende. Betingelserne for at føre Planen ud i Virkeligheden og faa den til at lykkes maatte følgelig synes at være for Haanden.

Efter sin Hjemkomst fra Kjøbenhavnsrejsen forelagde nu S. F. Sørensen sin Tanke for Sagfører Reinholdt Jacobsen, der var Medlem af Bestyrelsen for og Bogholder i »Elbo m. fl. Herreders Sparekasse« — en mindre Sparekasse, der var stiftet i 1891 af By- og Landboere i Forening, og hvis Virkemidler paa dette Tidspunkt var ca. 100,000 Kr. I Forening drøftede de to Mænd Spørgsmaalet, forelagde det underhaanden for formaaende Forretningsfolk og Landboere, som med Glæde sluttede sig til Planen, og det besluttedes at virkeliggøre den — dog ikke i Form af Oprettelsen af en Afdeling af en kjøbenhavnsk Bank, men som en tidssvarende og selvstændig lokal Bank for By og Land.

Det første egentlige Møde om Sagen fandt Sted den 20. Februar 1896 og gav sig Udslag i en Bekendtgørelse om *Indbydelse til Aktietegning*, der indrykkedes i de stedlige Blade den 22. April 1896.

Denne Bekendtgørelse efterfulgtes af en Artikel i »Fredericia Dagblad« for 28. April s. A., i hvilken der henvises til, hvorledes der overalt rejser sig nye Instituter

til Afhjælpning af de stedse stigende Krav til Pengeomsætningen, og hvorledes særlig for Fredericias Vedkommende Tiden nu maatte være inde til Oprettelsen af en ny Bank, der vel vilde kunne trives ved Siden af den alt eksisterende. Den Sag, der her skulde tages op, kunde blive det ofte savnede Sammenknytningspunkt mellem By og Land — man burde herved søge at drage Oplandets Beboere til Byen. Banken skulde søges dannet paa et bredt Grundlag for at vinde Interesse for den hos saa mange som muligt; den skulde byde Publikum rimelige Vilkaar o. s. v.

EKSPEDITIONSLOKALE

Det vedtoges, at »Elbo m. fl. Herreders Sparekasse« skulde gaa op i Banken.

Da den fornødne Aktiekapital, der blev fastsat til 65,000 Kr., var tegnet, afholdtes den 30. Maj s. A. konstituerende Generalforsamling paa Hotel »Kronprins Frederik« i Fredericia, hvor Love vedtoges, og Banken saaledes stiftedes.

Til Medlemmer af Repræsentantskabet valgtes: Landstingsmand, Fabrikant A. Schultz, R., Fredericia, Formand. Købmand, Byraadsmedlem H. Utzon, Fredericia, Næstformand. Redaktør, nuv. Byraadsmedlem Joh. Jensen, Fredericia, Sekretær. Købmand Carl J. Christensen, Fredericia. Fabrikant W. Ebling, Fredericia. Snedkermester, nuv. Byraadsmedlem H. Thomsen, Fredericia. Købmand, Kammerraad H. A. Bech, Fredericia. Proprietær H. Holt, Grønlandgaard, Haastrup. Sognefoged, Gaardejer Th. Andersen, Pjedsted. Sognefoged, Gaardejer J. Gydesen, Dbmd., Kongsted. Sognefoged og Gaardejer P. Thuesen, Højgaard, Egum.

Til Direktører valgtes Sagfører Reinholdt Jacobsen, Købmand S. F. Sørensen, Fabrikant Chr. Loehr, alle af Fredericia, samt Proprietær, Amdsraadsmedlem J. L. Christensen, Tolstrupgaard.

Til kritisk Revisor valgtes Forretningsfører H. Petersen. »De danske Spritfabrikker«, Fredericia; til daglig Revisor Skoleinspektør, Byraadsmedlem S. P. Thygesen-Schmidt, Fredericia.

Efter at der ifølge Andragende af 25. Juni samme Aar af Generaldirektoratet for Skatlevæsenet var indrømmet Banken de ifølge Lov af 11. Februar 1863 § 3 nævnte Stempelbegunstigelser og truffet Overenskomst med »Kjøbenhavns Handelsbank« om Forretningsforbindelse, og efter at tidligere Assistent i Ribe Diskontobank, daværende Bogholder i »Esbjerg-Fanø Bank«s Hovedkontor i Esbjerg, J. F. Kiær, var valgt til Bogholder, begyndte Banken sin Virksomhed den 18. Juli 1896 i et hos Sagfører Jacobsen lejet Lokale paa 1ste Sal, Danmarksgade 13.

Paa Grund af den knebne Plads og navnlig paa Grund af, at der ikke paa 1ste Sal kunde indrettes brandfrit Rum, flyttedes Bankens Kontorer den 27. Maj 1897 til Handskemager Bardrams Ejendom Gothersgade 11, hvor de forblev indtil den 20. Oktober 1902, da Banken flyttede ind i sine nuværende Lokaler, Gothersgade 3.

Paa en ekstraordinær Generalforsamling den 13. November 1902 vedtoges nye Love for Banken, hvorefter Repræsentantskabets Antal øgedes fra 11 til 12 Medlemmer, ligesom Direktionen kom til at bestaa af 2 administrerende Direktører i Stedet for som hidtil af 4 Medlemmer, samt et Revisions- og Kontroludvalg paa 3 Medlemmer, hvoraf den ene skal være Medlem af Repræsentantskabet og den anden daglig Revisor.

Da Medlem af Direktionen, Proprietær J. L. Christensen, i Januar 1902 var afgaaet ved Døden, og Fabrikant Loehr havde trukket sig tilbage, kom Direktionen efter de nye Loves Ikrafttræden i November 1902 til at bestaa af Sagfører Reinholdt Jacobsen og Købmand S. F. Sørensen. Reinholdt Jacobsen trak sig imidlertid ca. 3 Maaneder efter tilbage af Helbredshensyn, og i hans Sted valgtes da den 10. Marts 1903 Bankens hidtidige Bogholder J. F. Kiær til Direktør.

— Af omstaaende statistiske Oversigt vil det ses, at der fra Aaret 1903 kom stærkere Fart i Bankens Virksomhed. Aktiekapitalen forhøjedes fra 65,000 Kr. til 130,000 Kr. og atter i 1906 til 250,000 Kr.

I 1903 indrettedes i Bankens brandfri Kælder en Boksafdeling indeholdende 45 større og mindre Bokser, hvorved man ved Siden af at have tilfredsstillet et hos Bankens Kunder længe næret Ønske tillige opnaaede at have rigelig Plads til Bankens egne Dokumenter og Værdier samt Arkiv.

DIREKTØR S. F. SØRENSEN

DIREKTØR J. F. KIÆR

STATISTISK OVERSIGT OVER BANKENS VIRKSOMHED

Ultimo	Aktie-Kapital	Indlaans-Kapital	Folio-Kapital	Veksler,Udlaan, Kassa-Kredit	Inkasso	Netto-Overskud	Udbytte	Samlet Reservefond	Omsætning Kassa-Indtægt
	Kr. Ø.	Kr. Ø.	Kr. Ø.	Kr. Ø.	Stk.	Kr. Ø.	%	Kr. Ø.	Kr. Ø.
1897	65,000.00	320,014.08	74,091.08	374,566.00	834	3,955.35	4	343.14	3,564,962.51
1898	65,000.00	415,333.63	111,356.68	496,554.95	1010	5,101.55	5	983.41	4,356,132.64
1899	65,000.00	466,639.97	82,398.61	573,989.51	1022	10,021.80	6	4,689.28	5,135,268.76
1900	65,000.00	548,018.98	61,927.40	643,746.00	1538	12,128.40	6	10,131.14	6,583,534.24
1901	65,000.00	648,553.80	63,019.07	767,077.84	1534	15,506.95	7	16,000.00	7,048,852.97
1902	65,000.00	760,624.85	133,937.36	754,738.80	1724	10,673.99	7	20,000.00	9,784,170.89
1903	130,000.00	899,846.75	196,595.09	1,085,810.47	2202	14,312.83	7	26,673.12	12,447,344.84
1904	130,000.00	1,038,424.07	242,896.77	1,363,223.55	4058	24,562.88	7	37,000.00	16,432,308.25
1905	130,000.00	1,265,276.33	410,308.03	1,586,819.09	5400	31,202.40	8	52,000.00	18,798,123.74
1906	250,000.00	1,416,247.43	352,911.87	1,922,502.45	6325	30,795.20	8	72,000.00	22,286,683.82

Det fremgaar heraf, at det var rigtigt og klart set, naar det ved Oprettelsen af Banken blev gjort gældende, at der baade var Plads for den og Trang til den, og at den har gjort *sit* til at lette Pengeomsætningen til Fremme og Støtte af Udviklingen i Fredericia By og Omegn.

Følgende Herrer har været Medlemmer af Repræsentantskabet:

Kancelliraad, Kæmner J. C. Henningsen,
Kancelliraad A. Jørgensen og
Købmand, Skatteraadsmlem Lorenzen-Brinck.

Det nuværende Repræsentantskab bestaar af:

Købmand, Byraadsmedlem H. Utzon, Fredericia, Formand.
Konsul, Fabrikant Christian Loehr, Fredericia, Næstformand.
Redaktør, Byraadsmedlem Joh. Jensen, Fredericia, Sekretær.
Sognefoged, Gaardejer Th. Andersen, Pjedsted.
Snedkermester, Byraadsmedlem H. Thomsen, Fredericia.
Sognefoged, Gaardejer J. Gydesen, Dbmd., Kongsted.
Købmand Carl J. Christensen, Fredericia.
Proprietær H. Holt, Grønlandgaard, Haastrup.
Købmand P. M. Pallesen, Fredericia.
Sognefoged, Gaardejer P. Thuesen, Højgaard, Egum.
Fabrikant W. Ebling, Fredericia.
Sognefoged, Gaardejer J. Hauerballe, Hauerballegaard, Højrup.

Revisions- og Kontroludvalget bestaar af:

Forretningsfører H. Petersen, De danske Spritfabrikker, Fredericia.
Inspektør S. P. Thygesen-Schmidt, Fredericia.
Konsul, Fabrikant Christian Loehr, Fredericia.

Bankens Direktører er S. F. Sørensen og J. F. Kiær.

AKTIESELSKABET ERNST VOSS'S FABRIK

OPPE paa det højtliggende Terræn, der fra »Slesvigs Bastion«s grønne Voldskrænter skraaner ned mod Fredericia Bys rødtavlede Dambrædt, ligger et ejendommeligt Komplex. Op over store gamle Træers sagte susende Kroner peger et Par høje Fabriksskorstene; mellem Havernes Løvfyldte ligger Værksteder og svære Fabriks- og Lagerbygninger Side om Side med venlige Villaer — deriblandt den kønne gamle »Kavallerbolig«, i hvis Havestue General Bülow og hans Kammerater samledes hin Julinat, før de red ud til Fredericiaslaget. Fra de udstrakte Fabriksbygninger lyder en rastløs Virksomheds Summen og Duren, og udenfor i Haverne synger Solsorten. En ejendommelig »Modsætningernes Harmoni« behersker Stedet, — uvilkaarligt mindes man Fredericias Byvaaben, Løven med det løftede Sværd og Oliegre-

OBERST VOSS
Firmaets Grundlægger

nen og derunder Ordene:
Pro pace armatus.

Og ypperligt bygger denne Stemning sig op paa Baggrund af hele Virksomhedens Historie. Den verdenskendte Fabrik, der nu sysselsætter en Hær af Arbejdere, og hvis Varer forhandles overalt i Europa, har sit Udspring i et Amatør-Værksted i en Villahave; den er grundet af en djærv og brav Krieger og Adelsmand, som ihukommende sin Faders Ord: »Hvordan det end

gaar Dig, saa pas paa, at Du aldrig kommer til at kede Dig«, altid sørgede for at have noget at virke med. Mangesidet som Virksomheden er, med Bud til hvert Hjem, skylder den sin Tilblivelse en Mand, for hvem i egentligst Forstand intet menneskeligt var fremmed.

I Aarene 1857—1864 laa daværende Premierløjtnant Ernst v. Voss, som med Hæder havde deltaget i Trearskrigen og været med, hvor det gik varmest til — dekoreret med Dannebrogskorset paa Leerbæk Mark og saaret ved Frederiksstad var han — i Garnison i Flensborg. Virksom og praktisk, som han var, og kun angst for »at komme til at kede sig«, fik han Adgang til det derværende Jærnbaneværksted, hvor hans Interesse for Arbejde i Metal blev vakt. Efter Krigen 1864 forflyttedes han til Fredericia, hvor han i sin Villa indrettede sig et lille Værksted og forfærdigede forskellige Smaating, Tøjklemmer med Spiralfjedre, drejede Ravgenstande o. m. a., som han forærede Venner og Bekendte. Senere byggede han sig et Træskur i Haven og begyndte at støbe Messing- og Zinkgenstande, vejledet paa Støb-

DIREKTØR DITLEV VOSS

ningens Omraade af en Former, der senere blev Meister paa et stort Støberi i Kjøbenhavn. Da han saa i 1878 tog sin Afsked fra Militærtjenesten, opførte han en mindre Fabriksbygning med Støberi og paabegyndte saaledes, skønt han da allerede var en Mand, der havde passeret de halvtreds Aar, en ny Livsvirksomhed — brød sig med den Flid, Energi og praktiske Sans, der ikke tillod ham at søge Hvile, en ny Bane. Saa at sige paa bar Bund skabte han den store Fabrik, som skulde blive enestaaende i sin Art i Norden.

Allerede efter faa Aars Forløb viste den første Fabriksbygning sig at være for lille, og Voss købte da en større Naboejendom til Udvidelse af Virksomheden. Det blev til Udvidelse paa Udvidelse. Siden Fabrikens Grundlæggelse er der mindst hvert andet Aar kommet nye Bygninger til; stadig er der optaget nye

Artikler. Det er en uafbrudt Indvinding af Omraade, en Landvinding i bogstavelig Forstand, idet Fabrikatet efterhaanden næsten helt har fortrængt de tyske Varer, specielt Lamper og støbte Galanterivarer, som tidligere dominerede her i Landet, og samtidig har vundet Indpas under alle Himmelstrøg. Voss' Lamper lyser i Tusinder af danske Hjem, — men ogsaa mange af de »orientalske« Metalvaser, der falbydes i Kairo, eller de Bedeskamler, fra hvilke den rettroende Muselman sender sine Bønner mod Mekka, er forarbejdede i Værkstederne bag Fredericias Vold!

De Forretningsprinciper, som Voss altid hævdede, og som i Forbindelse med hans Dygtighed og Energi var medvirkende til den gode Fremgang og Trivsel, var i det væsentligste følgende: Gennemført stræng Orden; altid fremad, men ingen Udvidelser, før man kunde magte dem og til enhver Tid være pekuniær uafhængig; godt Fabrikat og rimelige Priser, saa at Afsætningen kan gaa villigt fra Haanden; samt fremfor alt en dygtig og paalidelig Stab af Medarbejdere. Disse Principer stod deres Prøve. Og samtidig ansaa Voss det for en Fabrikants Pligt at foregaa Arbejderne med et godt Eksempel ved egen Flid og Paapaselighed, samt til enhver Tid at gøre sit yderste for at skaffe Arbejde. Følgen heraf er bleven, at da det for en stor Del er Sæsonvarer, Fabriken tilvirker, har der stadig maattet optages nye Artikler for i den stille Tid at afskedige saa faa Folk som muligt — det er en Kæde uden Ende, stadig Udvidelse af Omraade.

— Imidlertid havde Ernst Voss (udnævnt til Oberstløjtnant i 1883 og til Oberst i 1899), som tillige fandt Tid til at øve et omfattende og udmærket Arbejde af kommunal og filantropisk Natur (bl. a. Medlem af Byraadet, valgt af den alm. Vælgerklasse, og Formand for Fattigudvalget uafbrudt i 18 Aar), faaet Medhjælp i sine Sønner. Den ældste, Ditlev Voss, knyttede ved Rejser Forbindelser for Fabriken for derefter at gaa ind i den hjemlige Ledelse, medens en yngre Søn, Gustav Voss,

INGENIØR G. VOSS

i Udlandet satte sig ind i forskellige Ting vedrørende Fabrikationen, saasom Galvanisering o. a.

Der kunde da ogsaa nok blive Brug for yngre Kræfters Medhjælp. Da Ditlev Voss kom hjem i 1879, var Omsætningen ikke større, end hvad Fabriken nu betaler *ugentlig* i Arbejdsløn, og næste Aar var den omtrent lig med, hvad der nu udbetales i en Maaned. Men Udviklingen gik frem med Kæmpeskridt, Eksportsalget oparbejdedes i stor Maalestok, og i 1897 overgik da Virksomheden til et Aktieselskab med Oberst Voss som Formand og Ditlev Voss som administrerende Direktør. *Hvor* stor Fabriken i Aarenes Løb har vokset sig, kan man danne sig en Forestil-

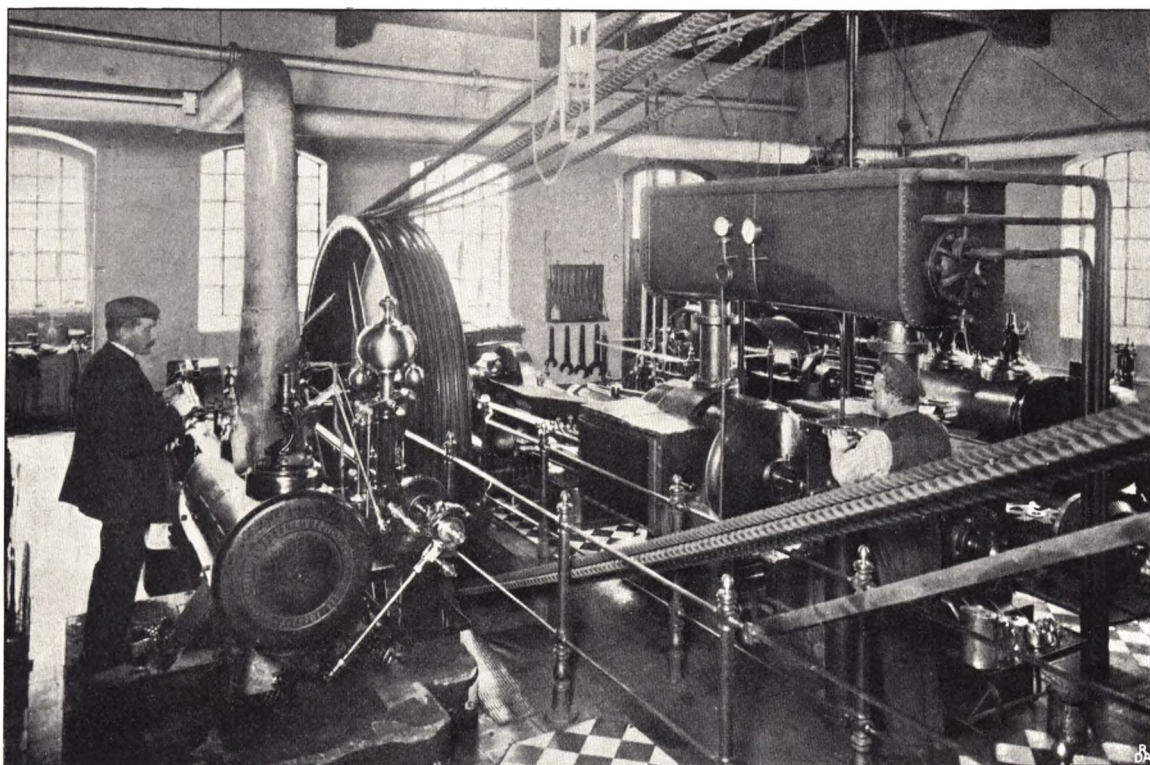

INTERIØR FRA ET AF VÆRKSTEDERNE

ling om, naar man hører, at dens Grundareal allerede i Aaret 1899 var 140,000 Kvadratfod, og at dens Værksteder, Galvanoplastik, Jærn-, Zink- og Messingstøberi samt Lagerbygninger da havde en Gulvflade paa ca. 75,000 Kvadratfod. Hertil er siden yderligere kommet Udvidelser og Nybygninger; Fabriken raader nu over en Maskinkraft paa 325 H. K., den har, foruden det vældige Lager i Fredericia, i »Ferum« paa Raadhuspladsen i Kjøbenhavn et Prøvelager, der er et Verdensfirma værdigt og fuldt paa Højde med, hvad der findes af lignende Lagere i de store Stæder i Udlandet. 2000 Forhandlere fører Fabrikens Artikler, der omfatter *saa* mange forskellige Varer i Metal, at det snart sagt vilde være lettere at nævne, hvad der *ikke* findes, end at opremse hele Uendeligheden af de fremstillede Artikler. Som væsentlige Omraader kan dog nævnes hele Belysningsbranchen, Lamper til Petroleum,

Gas og elektrisk Lys, støbte Galanterivarer i Messing, Malm og Jærn, Stegeovne, Komfurer, Dørgreb o. s. v. o. s. v.

Nu udbetaler Fabriken i Gager og Lønninger aarlig *mere*, end der udbetales hele Fredericia Garnison, og den beskæftiger henved 400 mandlige og kvindelige Arbejdere. Det gode Forhold til Arbejderne, som lige fra første Færd har været raadende, og som i væsentlig Grad er skabt ved Oberst Voss' djærve, ligefremme og retliniede Personlighed, har, trods de Brydninger, den nyere Tid har ført med sig, indenfor Arbejderforholdenes Omraade, stedse været bevaret. Det viste sig bl. a. særdeles tydeligt derved, at da den største Fabriksbygning brændte i 1899, var Fa-

MASKINRUMMET

briken leveringsdygtig allerede efter 3 Ugers Forløb. Som Tak for, hvad Arbejderne har været for Fabriken, er der da ogsaa truffet forskellige Velfærdsforanstaltninger — ialt til et Beløb, der omtrent svarer til 25 pCt. af Aktiekapitalen. Og da de daarlige Aar kom, da saa at sige alle andre Fabriker i Jærnindustrien maatte indskrænke Arbejdstiden og Arbejdsstyrken, rejste Direktøren til Holland, Belgien og Rusland og solgte der saaledes, at Fabriken hverken behøvede at indskrænke Arbejdstiden eller Arbejdsstyrken. Og siden den Tid er Fabriken Eksport stadig vokset, saa at den nu udgør henved $\frac{1}{3}$ af dens samlede Omsætning. Af Produktionen kan man omtrent regne, at 1 pCt. sælges i selve Fredericia, medens de 99 pCt. gaar til Indland og Udland; og uden Overdrivelse kan det hævdes, at Fabriken her har øvet en kulturel Mission ved at fortrænge de smagsforladte tyske Godtkøbsvarer, som tid-

ligere oversvømmede Danmark; ud over Grænserne har det trængt dem og videre endnu, idet Krigen med Held er ført ind i Fjendens eget Land, og en stor Del af Nord- og Østevropa, ja — som nævnt — endog saa fjærne Egne som Ægypten og adskillige oversøiske Pladser er indvundne.

Hæderfuld er Virksomhedens Historie fra Udgangspunktet og op gennem Tiderne.

Det er nævnt, hvorledes Grundlæggeren i sine unge Aar som en modig og dygtig Soldat vovede sit Liv for Fædrelandet, og i Fredericia Bys Annaler har hans

LAMPELAGERET

uegenyttige, aldrig trættede Arbejde for Borgervel, for Mindernes Bevarelse, for Byens Administration, for dem, der levede paa Livets Skyggeside, rejst ham et Minde-mærke, der vil bevares til sene Tider. Og nu indenfor hans Forretningsvirksomhed. Ja, der synes næsten at være noget symbolsk i, at det er det kløgtige, aarvaagne Dyr, Fabelens »Reineke Fuchs«, der har givet Slægten Navn, og som springer i den gamle pommerske Officersfamilies Skjold, — der maa have været et oprindeligt Snille, et medfødt Haandelag og en vaagen Virkelyst hos den Mand, som ud fra den ringeste, helt dilettantmæssige Begyndelse skabte denne storstilede, livskraftige Virksomhed — og som, vel at mærke, først tog fat paa dette Arbejde paa *det* Tidspunkt i Livet, der for de fleste andre vilde have været Indledningen til Alderdommens Hvile. Ejendommelig var Fabrikens Begyndelse, og et Særpræg, noget ud

over det almindelige, er der vedblevet at være. Ernst Voss forstod at »tage« sine Arbejdere; han omfattede deres Ve og Vel med Interesse, og de ældre — de, der havde været med til at arbejde Fabriken op fra dens første Begyndelse — var hans Venner mere end hans Undergivne; selv om han, djærv og hurtig i Vendingen, som han var, buldrede løs, meldte de sig ikke fortrydelige. Hans Retsindighed og varme Hjærte kunde ikke skjules bag den tilsyneladende haarde Skal, og Folkene tog fat paa Arbejdet med Liv og Lyst.

— I samme Spor, tro mod Traditionerne og nøje efter den af Grundlæggeren angivne Kurs har Fabriken siden været ledet af hans to Sønner. Der er noget lyst og ligesom personligt over denne Virksomhed, saa stor den end er. I Støberierne, hvor Jærnet gløder, eller hvor de grønne Flammer med et sælsomt Skær slikker op af Diglerne med smættet Bronze — i alle Værkstederne gennem de mange Eta-ger, hvor der drejes, stanses, pudses og poleres — i den vældige Prøvelagersal, hvor de fuldfærdige Artikler, næsten alle af smagfuld og elegant Dessin, er udstillede, *overalt* møder man det samme Præg, den samme Stemning af munter Travlhed, af at »Lysten driver Værket«, at det Hele falder godt for Haanden. Som Oberst Voss i sit Livs Aften (han afgik ved Døden 1903) med Tilfredshed kunde se ud over den store Fabrikvirksomhed, der var et af hans lange og travle Arbejdsdags Resultater, har hans Efterfølgere haft den Tilfredsstillelse, at de har set sig i Stand til at løfte Arven og føre Gærningen videre paa værdig Maade i stedse større Stil under fortsat Udvikling og Blomstring. I Øst og Vest, i Syd og Nord kendes Metalvarerne fra Ernst Voss' Fabrik; ude i den store Verden har de vakt Opmærksomhed og skabt sig et udstrakt Marked, og er Fredericia derved gjort til en Fabriksby, der aarlig besøges af Indkøbere for de store Forretninger i Udlandet. Og hjemme har Fabriken faaet den hele Befolkning til sin Kundekreds, samtidig med at henved 10 pCt. af Beboerne i den By, hvor den har Hjemsted, direkte eller indirekte lever af den. — Dette er dog visselig Resultater!

— — —

Som nævnt blev Ditlev Voss i 1897 ved Virksomhedens Overgang til Aktieselskab administrerende Direktør, medens Gustav Voss, der har udført hele Fabrikens store elektriske Anlæg, er Leder af den moderne, i stor Stil drevne Galvanoplastik.

Aktieselskabets Bestyrelse bestaar af Departementschef Wulff, K. af D. (Formand), Kaptain i Marinen E. E. Andersen, R. af Dbg., samt af Fabrikant Gustav Voss og Direktør Ditlev Voss.

C. LOEHRS FABRIKER

EFTER at det første danske Sæbesyderi i Aaret 1616 var anlagt i Kjøbenhavn af Hans Röper, varede det en rum Stund, inden nogen anden By i den danske Konges Riger fik en lignende nyttig Indretning.*) Først fulgte Bergen og Kristiania i Sporet, men intet af de her anlagte Sæbesyderier fik nogen større Betydning; efter mange Besværligheder lykkedes det i 1746 en jydsk Herremand, Thøger Benzon til Buderupholm at opnaa Privilegium paa at drive et Sæbeværk, og da hermed Modstanden fra Kjøbenhavn var brudt, begyndte omkring Midten af det 18. Aarhundrede de danske Sæbesyderier at myldre frem, og en lang Række Privilegier udstedtes, deriblandt til Landfiskal Holm og Købmand Peter Eilschou i Odense samt til Borgemester Henrik Mølrath Richter i Fredericia. Men medens Forretningen i Odense stadig gik fremad, fik det Fredericia Foretagende kun en krank Skæbne, ihvorvel

KONSUL CHR. LOEHR

det var ret stort anlagt med en Heste-Oliemølle i tre Etager. Efter forskellige Genvordigheder nedlagdes baade Oliemølle og Sæbesyderi, og et Par senere Forsøg paa at faa lignende Virksomheder i Gang her mislykkedes ligeledes.

Men saa anlagde Flensborgeren F. W. Loehr i 1860 et lille Sæbesyderi, der med Fragtvoغن sendte grøn Sæbe til de nærmeste Byer, og denne lille Virksomhed udviklede sig efter-

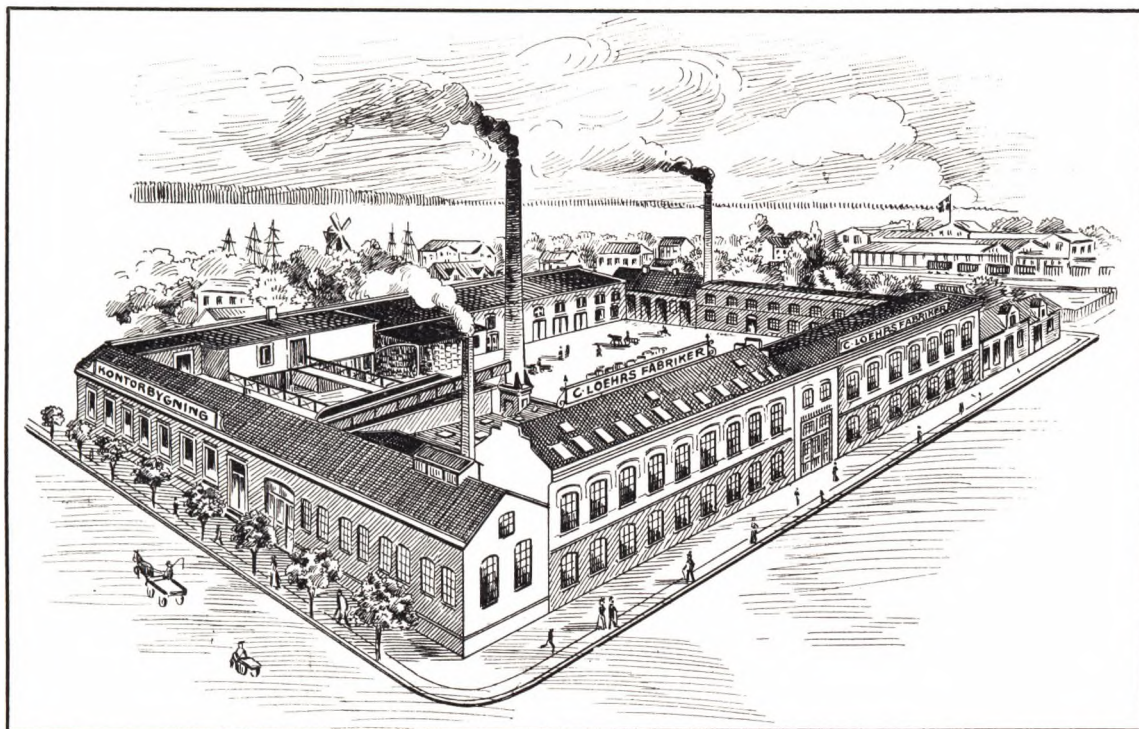
haanden til at blive af meget betydeligt Omfang. Det var en Broder til F. W. Loehr, Konsul C. W. Loehr, indehaver af en af ham selv oparbejdet stor Forretning i Saltkøgeri, Sildesalteri, Skibsrederi og Kulhandel, der havde givet Stødet til, at Sæbesyderiet blev anlagt, og det blev under en Søn af ham, Christian Loehr, at Forretningen ret voksede op.

I 1888 kom Chr. Loehr hjem fra Udlandet og købte da af sin Onkel Virksomheden, som endnu paa dette Tidspunkt var af temmelig beskedent Format og udelukkende med de nærmeste Byer som Marked. Nu blev under den nye energiske Ejer Tempoet sat op, Fabrikationen udvidedes og moderniseredes, allerede i 1890

*) Se her og for det efterf.: »Om danske Sæbesyderier og Oliemøller» af C. Nyrop.

var man oppe paa en betydelig Omsætning, og Virksomheden er for Tiden Landets største.

Efterhaanden som Fabriken under Chr. Loehrs Ledelse voksede sig større, blev imidlertid en Regulering af Forholdet mellem denne og Odense Oliemølle stedse mere ønskelig. Mellem de to Virksomheder havde der allerede i en Aarrække bestaaet en nær Forretningsforbindelse, idet Sæbesyderiet i Fredericia i det væsentlige havde faaet sin Olieforsyning fra Odense. Nu fremtraadte dog nogen Interessesmod-sætning, der bundede i, at Olien er Sæbefabrikationens vigtigste Raastof, og medens Odense Oliemølle maatte søge at udvide sin egen Sæbefabrikation og samtidig knytte andre Sæbesyderier til sig som Købere af sin Olie, maatte ganske naturligt ogsaa

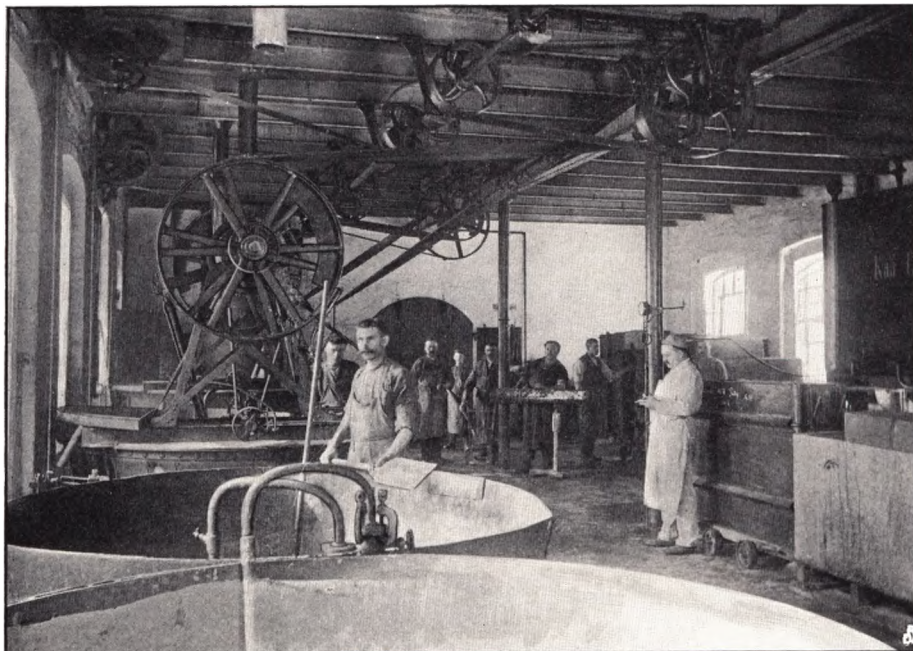

FABRIKENS BYGNINGSKOMPLEKS

for C. Loehr ved hans Fabriks stærke Vækst det Spørgsmaal opstaa, om det ikke vilde være rigtigst at supplere Virksomheden med et Olieværk, saa at Fabriken selv kunde fremstille sit væsentlige Raamateriale. Efter nogen Tids Forhandlinger fremkaldtes der dog en gensidig Forstaaelse af, at begge Parters Interesser var bedre tjente med et Samarbejde end med en Uddybning af Modsætningsforholdet, og i Efteraaret 1898 fandt en Sammenslutning Sted mellem Odense Oliemøllens & Carl Petersens Fabrik, Odense og Kjøbenhavn, og C. Loehrs Fabrik, Fredericia.

Herefter blev Fabrik anlæget yderligere moderniseret, og forskellige ny Fabrikationer indførtes, særlig den kemiske Fabrikation blev udvidet og et Laboratorium knyttet til den, yderligere blev der bygget et Dampalgs melteri, væsentlig baseret paa Afsætning til teknisk Brug og af Premier jus.

C. Loehrs Fabrikers Virksomhed inddeles i: Sæbefabrikation — Oliefabrikation — Kemiske Fabrik — Dampalgs melteri.

KOGERI-AFDELINGEN

Loehrs bløde brune Olie-sæbe er kendt over det ganske Land, ligeledes Mejeri-sæben til Rengøring af Pasteuriserings-apparater; Valkesæber til Brug for Tekstiltfabrikerne, som tidligere blev indført fra Tyskland, er med Energi gennemført, saaledes at den tyske Indførsel nu er

ubetydelig mod forhen, samtidig er i Aar optaget Fabrikationen af Indfedtningsolier, Appreturolier og Smøreolier, alle Olier for Tekstilvirksomheder, og Fabrikernes Spinderialie *Sapon* eksporteres allerede til Norge og Sverige.

Virksomheden har i det hele været undergivet en meget betydelig Udvikling og drives rationelt og moderne. Aar for Aar har det været nødvendigt at udvide Etablissementet, og netop nu er saaledes en meget betydelig Udvidelse umiddelbart forestaaende. Ved Ordningen af Forholdet til Virksomheden i Odense er opnaaet Ligevægt indenfor Selskabets forskellige Produktions- og Afsætningsomraader, og Forretningen i Fredericia har under den kyndige og faste Ledelse vist, at den har evnet at vokse samtidig med de stedse større Opgaver, som hele vort Erhvervslivs Udvikling har stillet til den. Her er da ogsaa et omfattende og ikke utaknemligt Felt for en moderne og virkelysten Forretningsmand med Udsyn og Fremskridt: Rammerne for Omraadet falder ikke sammen med Landets snævre Grænser — i oversøiske Lande er nye Vidder at indvinde og Kappestrid at optage.

— Konsul Christian Loehr, som endnu er en yngre Mand, i Begyndelsen af Fyrerne, er netop af den rette Støbning for Ledelsen af en saadan Virksomhed; hurtig i Vendingen, i Besiddelse af den rigtige Handels-*flair*, altid ude efter nye Ideer og Opfindelser paa sit Omraade, berejst og aandslivlig — en Mand af vor Tid, som forstaar at arbejde uden at forbenes i Arbejdet.

Efter Unionsophævelsen i 1905 blev Chr. Loehr svensk Vicekonsul. Han er endvidere Medlem af Fredericia Handelsforenings Bestyrelse, Medlem af Bestyrelsen for »Banken for Fredericia og Omegn« m. m.

BLOCH & ANDRESEN

AKTIESELSKAB

» **V**i Christian den Ottende, af Guds Naade Konge til Danmark o. s. v. gøre vitterligt, at vi ved denne Bevilling allernaadigst tillade Peter Henrich Lassen Bloch, efter at have taget Borgerskab i Fredericia, sammesteds, og under Firma Bloch & Petersen, at anlægge og drive en Tøjfabrik til Forfærdigelse af alle Slags Silke-, Bomulds-, Linned- og Uldentøjer, samt dertil at betjene sig af de behøvende Arbejdere«

Saaledes indledes den Bevilling af 22. Maj 1847, i Følge hvilken den unge Handelsfuldmægtig — eller Handelsbetjent, vel snarere efter Datidens Sprogbrug — P. H. L. Bloch begyndte sin Virksomhed som Tøjfabrikant, og Grunden til den store Forretning blev lagt.

Unge Hænder var det visselig, som her tog fat, thi P. Bloch, der var født i Stegeden 1. September 1822, havde endnu ikke opnaaet Myndighedsalderen, men havde et Par Maaneder forinden erholdt Myndighedsbevilling. Han havde ikke desmindre set sig ganske godt om, havde først lært Handelen i Lübeck, dernæst haft Ansættelse i

P. H. L. BLOCH
Firmaets Grundlægger

Hamborg og var efter sit Ophold i disse i Datidens nordiske Handelsliv saa dominerende Stæder kommen til Ahlmanns kendte og ansete gamle Købmandshandel i »Stabelstaden« Fredericia. Her stiftede han Bekendtskab med Skibskaptain C. A. Petersen, de blev enige om at anlægge en lille Tøjfabrik, og da Papirerne var i Orden, paabegyndte de Virksomheden med 12 Væve. Nytaarsaften 1847 afleveredes det første Stykke Tøj.

Til Trods for den unge og energiske Virketrang og det utvivlsomt rigtige og sunde Forretningsblik, hvormed Foretagendet var sat i Gang, vilde dog Lykken ikke ret tilsmile det i Begyndelsen. Faa Maaneder efter Starten »brast det dernede«, og Krigen lammede naturligvis Virksomheden — Fredericia havde jo Begivenhederne paa allernærmeste Hold. Og vel kom Fabriken i Gang igen efter Fredslutningen, men kort efter kom de vanskelige Aar, i hvilke man med Besvær red Stormen af — for saa, just som der var begyndt at komme Liv og Vækst i det hele, paany at standses af nye Hindringer i Form af Krigens *vis major*. Atter laa Fjenden for Fredericias Volde, Indbyggerne flygtede, og hele Næringslivet blev lagt øde. Selvfølgelig maatte da ogsaa Væveriet standse, men Bloch var ikke den Mand, der opgav Ævred. Brød skulde han selv og hans have, og Brød, vidste han, skulde alle de have, der

C. A. PETERSEN

var blevne tilbage i Byen. Resolut anlagde han da et Bageri, i Havnen havde han en Jagt liggende med Mel og Rosiner — Tekstilfabrikanten var ifølge den »Tillempningens Lov«, som Begivenheder af denne Art nok skal vide at gøre gældende, forvandlet til Bagermester.

Imidlertid optog Bloch dog sin gamle Virksomhed, saasomt der igen var Fred i Landet; men han og Kapt. C. A. Petersen bestemte sig nu til at skilles, og medens

A. ANDRESEN

sidstnævnte efter at have faaet udbetalt sin Part startede en Tobaksfabrik i Fredericia, beholdt Bloch Væveriets Fabriksbygning og Maskiner og lagde ud paany. Samtidig skaffedes der Foretagendet nogen frisk Kapital, idet S. Seidelin og I. C. Hedemann af Kjøbenhavn indtraadte som passive Deltagere, og Andreas Andresen (hidtil Rejsende for sin Svoger S. Seidelin) blev aktiv Kompagnon og Medleder, hvorefter Firmanavnet blev det nuværende: Bloch & Andresen.

Saaledes som Foretagendet nu var situeret, forsynet med Driftskapital og i Stand til at drage Nytte af Blochs rige og grundige Erfaring, aabnede sig den virkelige Fremgangs- og Trivselsperiode for det. Driften antog straks større Former, og da i Aaret 1871 en større Udvidelse var paatrængende nødvendig, indrettedes der foreløbig et Væveri i et forhenværende Jærnstøberi, hvor senere den kgl. Døvstummeskole byggedes. Og endelig opførtes i 1874 en stor og moderne Fabrik i Danmarks-gade, hvor i Aarenes Løb en Række Naboejendomme — store gamle Avlsgaarde — var købt op, og i denne Fabrik indgik derefter det interimistiske Væveri.

— Under gunstige Forhold og stadig Fremgang fortsattes nu Virksomheden efter samme Plan og under samme Former indtil Aaret 1888, da Andresen afgik ved Døden. Seidelin og Hedemann var allerede tidligere udtraadte af Firmaet, og det besluttedes nu at omdanne det til et Aktieselskab, hvis første Bestyrelse kom til at bestaa af Bankdirektør, nuværende Geheimeetatsraad, Is. Glückstadt og Gros-serer P. C. Thamsen (af Firmaet S. Seidelin), begge af Kjøbenhavn, samt P. H. L. Bloch, der vedblev at lede Virksomheden som Direktør indtil Aaret 1892, da han frattraadte. Han vedblev dog at være Medlem af Selskabets Bestyrelse indtil 1896, da han afgik ved Døden efter et langt og virksomt Liv. En travl og ofte brydsom Arbejdsdag havde han haft; han var begyndt saa at sige paa bar Bund uden nogen Kapital, var tre Gange næsten slaaet til Jorden, men havde stedse med ukuet Mod arbejdet sig op igen. Sine Medborgeres Agtelse havde han erhvervet sig; som mangeaarigt Medlem af Byraadet havde han øvet et betydeligt og fortjenstfuldt Arbejde. Som officielt Anerkendelsesbevis var Ridderkorset blevet ham tildelt.

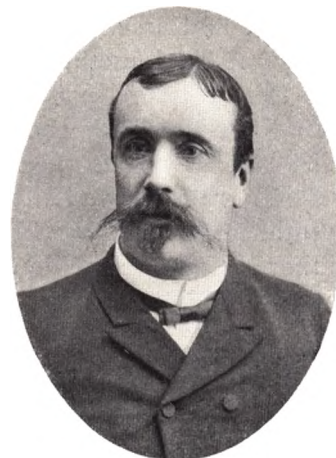
— I fuldt moderne Forfatning, i udmærket Drift og med det fineste Renommé efterlod P. H. L. Bloch sig den Fabriksvirksomhed, han havde grundlagt, og Arv-

tagere af Driftsledelsen blev nu hans Søn K. C. Bloch og Sønnen af den tidligere Medindehaver Hans Holger Andresen, hvorved Kontinuitet i Navn og Tradition paa det nøjeste bevaredes. Begge havde lært Manufakturforretning, Andresen i Bogense, Bloch i Sorø, og Andresen havde senere erhvervet sig Uddannelse i England, Frankrig og Tyskland (bl. a. paa Væveskolen i Chemnitz), medens Bloch efter at have gennemgaaet Handelsskole i Kjøbenhavn og efter et 3aarigt Ophold i Hamborg havde drevet en mindre Manufakturforretning *en gros* i Kjøbenhavn, den han nu opgav for at løfte Arven efter sin Fader i Fredericia. Allerede efter $\frac{3}{4}$ Aars Forløb afgik imidlertid H. H. Andresen ved en altfor tidlig Død, og K. C. Bloch blev derefter, 30 Aar gammel, ene Leder af Virksomheden.

Som nævnt var denne i udmærket og fuldt leveringsdygtig Forfatning, hvilket ogsaa fremgaar deraf, at den efter den sidste Udvidelse i 1875 kunde arbejde, fuldt paa Højde med Situationen, lige indtil 1892, uden at nogen yderligere Udvidelse var paakrævet; Udviklingen var i dette Tidsrum rolig og jævn. Men Begyndelsen af 1890'erne indvarsler en ny Æra; der indtræder fra dette Tidspunkt vældige Forandringer paa Tekstilindustriens og Farveriets samt i ikke ringere Grad paa Arbejderforholdenes Omraade, og det blev nu nødvendigt at omlægge hele Fabrikationen. Store Ombygninger og Udvidelser følger Slag i Slag: Aarene 1898, 1901 og nu sidst indeværende Aar betyder alle for Fabriken omfattende Reforme og Udvidelser.

Saaledes som Virksomheden præsenterer sig nu, kan den da ogsaa regnes for fuldkommen mønstergyldig, det smukkeste tænkelige Anlæg indenfor sit Omraade. Det gør sig gældende straks ved det første Indtryk. Her er Plads, Lys, Luft og den mest pilne Orden og Properhed. Alt paa sin rette Plads er aabenbart Løsenet. Og et tilsvarende Indtryk giver Arbejdsstyrken; der er adskillige gamle mellem Folkene, men det er saa at sige Fabrikens Garde, prøvede Gamlinge, der har været knyttede til Virksomheden gennem Aartier, og hvis Efterkommere i 2den og 3die Generation som en Selvfølge er gaaet ind til den samme Gærning. Man bliver gammel i Gaarde her; flere har holdt deres 50 Aars Jubilæum i Forretningen og er nu pensionerede. Det er øjensynligt, at Arbejderne virker under gode Forhold, og man faar i det hele et godt Indtryk af Arbejdsstyrken paa Bloch & Andresens Fabrik — 350 ialt, Fabrikens Funktionærer medregnede.

Det kan i denne Forbindelse nævnes, at Fabriken har sin egen Pensionskasse, grundet i 1872 — altsaa længe før der fra offentlig Side var tænkt paa Alderdomsforsørgelse. Naar en Arbejder har været 10 Aar i Forretningens Tjeneste, er han berettiget til Under-

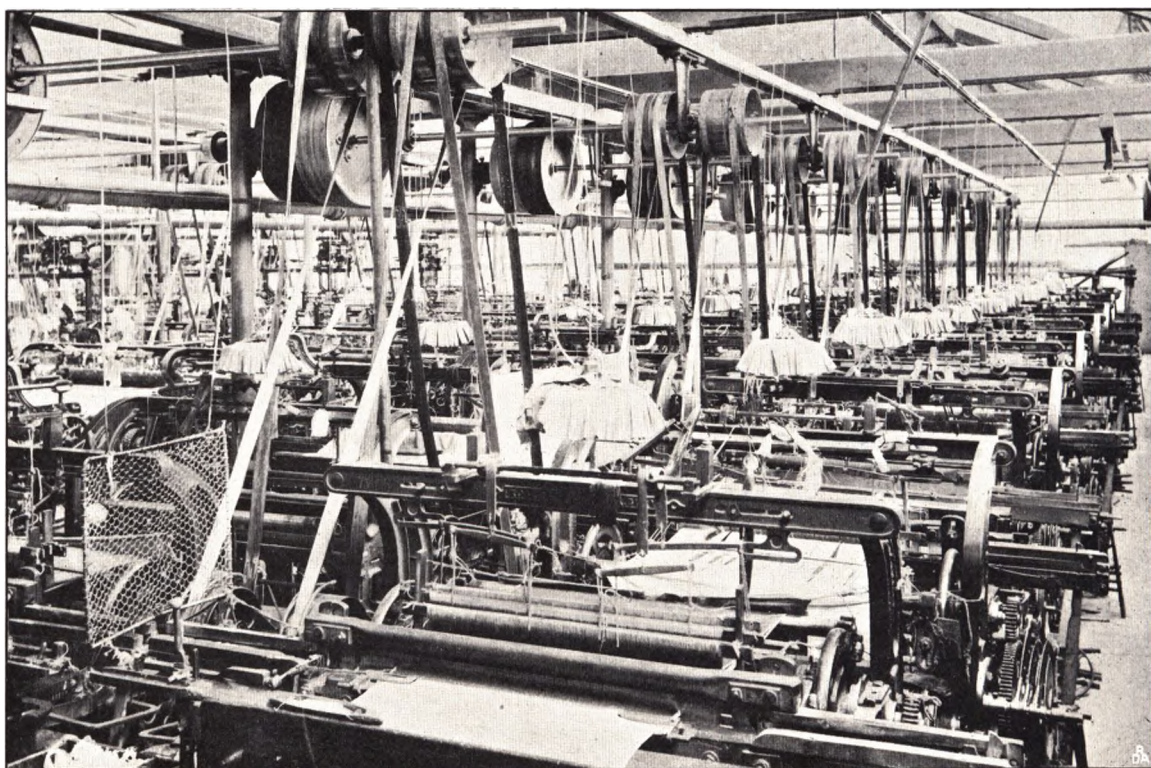
DIREKTØR H. H. ANDRESEN

DIREKTØR K. C. BLOCH

støttelse af Kassen, der udelukkende opretholdes ved Fabrikens Tilskud (visse Procenter af Ugelønnen).

Det er i stort som i smaat, det gode Indtryk gør sig gældende. Imponerende som Fabriken er alene ved sit Omfang, ved sit 19,000 Kvadratalens Areal, hvoraf 14,000 er bebygget, virker Anlægget tiltalende og respektindgydende ved sin maskinelle Indretning, ved til det yderste at tilfredsstille ethvert af Tidens Krav i Henseende til Teknik og Hygiejne. Den har 300 Vævestole med tilhørende Hjælpemaskiner og oplyses af henimod 1000 elektriske Glødelamper, hvortil Strømmen leveres fra eget Elektricitetsværk. Der findes 3 Dampkedler paa tilsammen 2000 Kvadratfod

EN VÆVESAL

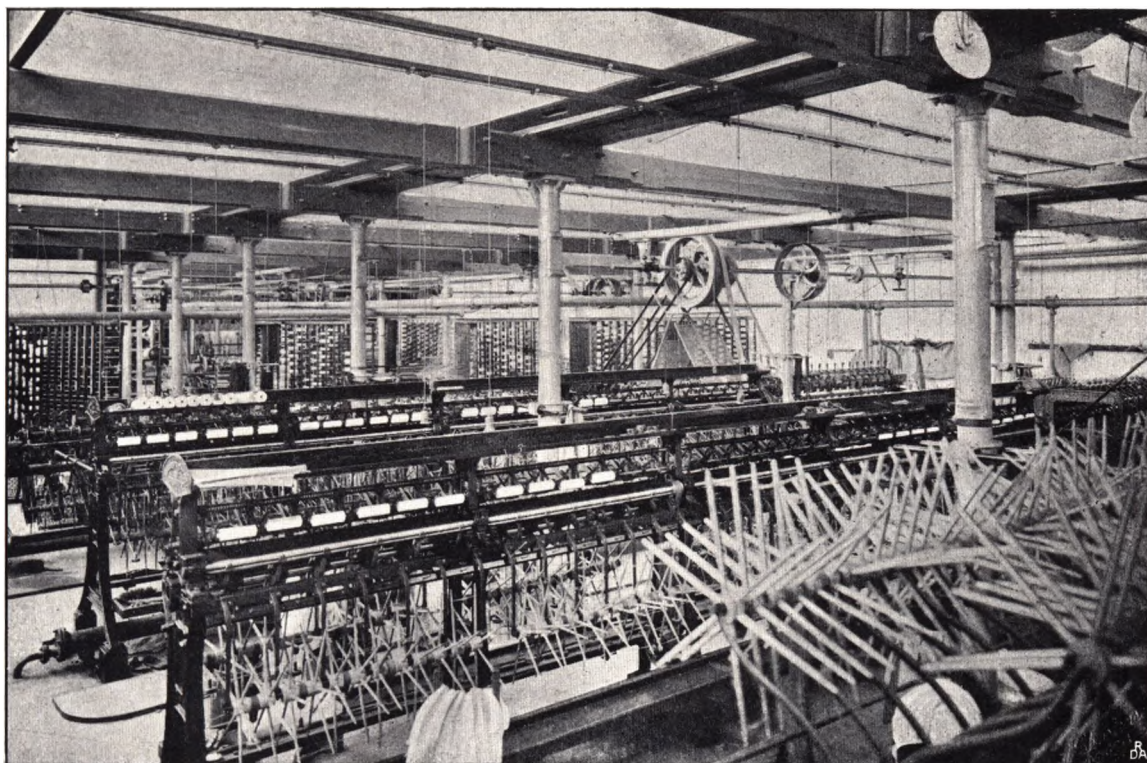
Hedeflade, 2 Dampmaskiner af tilsammen 300 Hestes Kraft samt flere Elektromotorer. Overalt er de nyeste Maskiner og Hjælpemidler tagne i Anvendelse; nogle af de nye Afdelinger drives af deres egne Motorer, der kan stoppes i et Nu, hvis et Uheld skulde indtræffe, idet de udløses automatisk ved Tryk paa en Knap. Som et lille Eksempel paa, hvorledes Udnyttelsen af mekaniske Hjælpemidler er gennemført til det yderste, kan nævnes, at Lommetørklæder sømmes paa en ved Elektricitet dreven Maskine!

— Alle Artikler, som Aktieselskabet forhandler, tilvirkes paa egen Fabrik og består hovedsagelig af Bomuld. Der fabrikeres blegede og ublegede Lærreder — fra Lommetørklæder indtil Lærred til Automobilringe, de letteste Foerstoffer og de sværeste Bolstre, Gardiner, Frottérstoffer, Sejldug (kendt af hver dansk Skipper), Neg-

ligéstoffer, Floneller og Satiner, men Special-Artiklen er dog mønstervævede Bomuldstøjer til Kjoler og Forklæder. Paa Lager findes altid henved 1200 Mønstre, og Firmaet sørger stadig for nye og originale Tegninger hertil.

Med Undtagelse af en mindre Eksport til Sverige, Tyskland og Frankrig afsættes hele Fabrikationen i Danmark. Om Fabrikatets Godhed vidner Medailler fra Aarhus (1876), Kjøbenhavn (Den nordiske Industriudstilling i 1872) og Paris 1880. Senere har Fabriken ikke udstillet. Firmaet lader hele Danmark berejse og er desuden repræsenteret i Kjøbenhavn ved en dør bosiddende Agent.

Alle de Finesser, der er bragt i Anvendelse ved Fabrikationen, den helt ud mo-

PARTI AF SPOLERI, BOBBINERI OG KÆDESKÆRERI

derne og fortrinlige Drift kan naturligvis kun af en Fagmand værdsættes tilfulde, men ogsaa en Lægmand vil dog kunne have stor Fornøjelse af et Besøg paa Fabriken i Danmarksgade. Det rastløse Liv, den pilne Ordenssans, der hersker overalt, de sindrige Maskiners tilsyneladende saa forvirrede Rasen, der i Virkeligheden er det mest regelbundne og automatiske, usvigtelige Pligtarbejde — alt dette maa nødvendigvis fængsle og interessere enhver, der har blot mindste Følelse for det snilde og storladne i vor Tids industrielle Liv.

Man passerer paa en saadan Runde gennem Fabriken først de omfattende Lagre med ublegede Garner samt Farveriet, hvor Driften selvfølgelig ogsaa nu er mekanisk, og kommer dernæst paa Vejen til selve Fabriken gennem en mægtig Lagerkælder, hvor elektriske Glødelamper lyser over lange Reoler fyldte med Garnnøgler

PARTI FRA LAGERET

INTERIØR FRA KONTORET

(»Bobbins«) i alle Farver. Herefter kommer man op i Bobbineriet, Spoleriet og Kædeskæreriet, hvor Garnet spoles, og »Kæderne skæres«, idet der flyver som et broget Spind af mange Traade fra Bobbinerne over til Skærerammen. Den næste Afdeling er de 4 mægtige Vævesale med deres Hundreder af Væve af forskellige Typer og til Fremstilling af forskellige Slags Stoffer, et brusende, øredøvende Hav, en Potensering af Virksomhed — og man naaer dernæst gennem den pyntelige Maskinhal med Maskinerne til Kraft og Lys over til Lagerbygningens mere fredelige Egne, hvor Varerne efterses, pudses, maales og vejes, inden de gaar op paa Lagrene. — En saadan Runde vil huskes længe som en pragtfuld Time Anskuelsesundervisning og som en kraftig Manifestation af, hvilken Højde der *kan* naaes, og i hvilket Omfang Industri *kan* drives i en dansk Provinsby.

— —

Som allerede nævnt har Direktør K. C. Bloch siden H. H. Andresens Død i 1893 været Eneleder af Fabriken. Ved Siden af denne Virksomhed, der i allerhøjeste Grad har hans Interesse og Kærlighed, har han øvet et betydeligt offentligt Arbejde som Medlem af Byens Raad og som Indehaver af forskellige andre Hverv; han er tillige norsk Vicekonsul.

Aktieselskabet Bloch & Andresens Bestyrelse bestaar nu af Bankdirektør, Geheimeetatsraad Glückstadt, Kjøbenhavn; Fabrikant, Konsul C. W. Loehr, Fredericia, og Bryggeridirektør Johan Bloch, Odense.

—————

P. STOUSTRUP

CYKLEHANDEL EN GROS

DEN Fremmede, der kommer til Danmark, forbavses stedse over to Foreteelser: den evindelige Hatteaftagning og det umaadelige Antal Cykler. Den første Ejendommelighed maa sagtens have sin Begrundelse i et velvilligt, ekspansivt Naturel, den sidste forklares vel til Dels ved Landets Fladhed. Hvorom alting er, det er utvivlsomt, at intet Land i Verden har forholdsvis et saa stort Forbrug af Cykler som Danmark.

Dette har atter ganske naturligt medført en overordentlig livlig Opblomstring af Cyklehandelen. Cyklehandlere skød op af Jorden som Paddehatte. Men lige tiltalende var det ikke alt-sammen; adskillig Usoliditet — eller for at sige det lige ud — halv eller hel Svindel var der imellem, men det maa da være en Trøst, at Ærlighed alligevel varer længst, og at Forholdene i Reglen regulerer sig selv, saaledes at kun det Firma, der leverer gode Varer til rimelige Priser, i det lange Løb bevarer sine Kunder.

— Et af Provinsens bed-

P. STOUSTRUP

ste Navne paa Cyklehandelen Omraade er P. Stoustrups.

Han begyndte i 1886 at drive Købmandsforretning i Herslev i Nærheden af Fredericia, løste endvidere Borgerskab her i 1892 og drev begge Forretninger i Fællesskab i 8 Aar. I 1898 begyndte han at kaste sig over Cykleforretningen, idet Cykler optoges i Forretningerne. Et Par Aar derefter gik Virksomheden helt over

til at blive *en gros* Handel med Cykler og Cykle-Tilbehør, samtidig med at der dreves Fabrikationsvirksomhed.

I de siden forløbne Aar er Forretningen vokset frodigt, saa at den nu er en af Provinsens betydeligste paa dette Omraade. Den drives nu udelukkende *en gros*, med Kundekreds over hele Landet (dog særlig paa Fyen og i Jylland), der berejses ved faste Rejsende, medens P. Stoustrup selv besøger sine udenlandske Forbindelser og selv foretager sine Indkøb. Hovedmærket, »Atla-Cyklen«, har overalt hos det cyklende Publikum vundet megen Anerkendelse og ved sine Egenskaber skaffet Firmaet mange Venner, ikke mindst i Fredericia med Opland, hvor der nu findes ikke mindre end 9 Forhandlere af »Atla-Cyklen«.

Ved Indehaverens Vederhæftighed, sunde Købmandssans og Dygtighed har P. Stoustrups Forretning opnaaet den smukke Position, som den fortjener.

I. P. SCHMIDT JUN.'S

CIGAR- & TOBAKSFABRIKER, AKTIESELSKAB

GRUNDLAGT 31. JULI 1778

UNDER 30. April 1778 ansøgte »deputirte Bürger« og Købmand i Flensborg Hans Petersen Schmidt »ganske allerunderdanigst« »das Königl. höchstpreysl. General-Landes Oeconomi und Commerz-Collegium« om, at han maatte blive benaaudet med det i den allerhøjeste Forordning angaaende Tobak »allerhuldreichst« til-sagte Privilegium, og han henviser i sin »Petitium«, som anbefalende Moment, til sin ufortrødne Flid og uaddelelige borgerlige Vandel.

Hans Petersen Schmidt havde dog allerede før dette Tidspunkt drevet en lille Virksomhed med Forarbejdning af og Handel med Røg- og Snustobak, »til sit og sinnes nødtørfelige Behov«, men uden at holde Butik. Nu finder han Anledning til at udvide Bedriften og at erhverve det ovenomtalte Privilegium »wegen des Tobacks«, hvilket da ogsaa tilstaas ham under 31. Juli 1778, og som Varemærke indregistres et kronet Vaaben

DIREKTØR JOH. KORCH

med to Løver, det samme, som Firmaet stadig benytter. I Ansøgningen tales kun om »Raucher Schnupf-Toback-Spinnen, Kerben und Fabriciren«; først lang Tid efter udvidedes Forretningen til ogsaa at omfatte Cigarer, en Form for Tobak, som jo iøvrigt endnu langt op i forrige Aarhundrede nærmest var en Luksus og Kuriositet.

Forretningen, hvis egentlige Fødselsdag saaledes kan ansættes til den sidste Dag i Juli 1778, gik efter Hans Petersen Schmidts Død over til hans Søn og senere til en i det Flensborg Næringsliv meget bekendt Personlighed, Storkøbmanden Kancelliraad Jacob Schmidt. Flensborg og i det hele Stæderne i Hertugdømmerne var jo indtil Midten af forrige Aarhundrede Hovedsædet for den danske Tobaksindustri, og ved Toldloven af 1863 ydedes der denne Produktionsvirksomhed en ikke uvæsentlig Støtte ved Toldhegnet ved Elben. Forretningen gik da ogsaa roligt og sikkert fremad og erhvervede sig et landskendt og ansét Navn. Men Krigen i 1864 nødvendiggjorde en Omlægning, idet Toldgrænsen jo nu flyttedes op Norden for Flensborg, til Kongeaaen. Af Hensyn hertil, idet Fabriken altid havde haft væsentlige Forbindelser i Kongeriget, blev der da anlagt en Filial i Fredericia under Ledelse af Kancelliraad

FABRIKENS BYGNINGER

INTERIØR FRA KONTORET

Schmidts Brodersøn, Harald Schmidt, og denne Filial voksede snart saaledes, at den blev Hovedforretningen.

Da Schmidt døde barnløs, gik Fabrikken i Fredericia over til hans Mester C. H. Petersen og Firmaets ældste Rejsende, H. C. Andersen; sidstnævntes Enke var derefter Indehaver af den, indtil den i 1894 solgtes til Fabrikant J. L. Korch, der atter i 1899

overdrog den til et Aktieselskab, for hvilket Korch vedblev at være Leder.

Med de gode Tider og under de for Tobaksindustrien i det hele ret gunstige Forhold tog Forretningen yderligere Fart. Cigarfabrikationen blev optaget og antog, efterhaanden som Fabrikatet ved en omhyggelig Tilvirkning og Behandling vandt Publikums Yndest og Ry for Velsmag, et meget betydeligt Omfang. Og i samme Grad som Omsætningen steg, udvidedes selvfølgelig Fabrikken, saaledes at den, der

i 1865 begyndte med 25 Arbejdere, nu sysselsætter ca. 150 Mennesker. Foruden Fabrikken og Lageret i Fredericia har Selskabet Filial med Kontor og Lager i Kjøbenhavn, Badstuestræde 7, samt faste Rejsende og ialt ca. 3000 Forhandlere.

Som nævnt var det i Begyndelsen Røgtobakker og Snustobak, der var Fabrikens Hovedartikler, men i Kraft af den skiftende

EN DEL AF SPINDESTUEN

EN AF CIGARMAGER-STUERNE

SORTÉRSTUEN

Smag gik Snustobak efterhaanden mere og mere ud, og Cigartilvirkningen blev Hovedforretningen, hvilket kan illustreres ved at anføre, at der siden 1865 er udgaaet mindst 250 Millioner Cigarer fra Fabrikens Lagere. Men endvidere blev i 1899 Skraafabrikationen optaget og er efterhaanden kommen til at spille en meget betydelig Rolle — Fabrikens »Saucer«, Tilvirkningens

dyrebare Hemmeligheder, hvorpaa det hele kommer an, er faldne i Forbrugernes Smag, og mangen forfaren Feinschmecker paa dette Omraade vilde nu — det være i Storm eller Stille — ikke kunne tænke sig at ty til andet end en Skraa af I. P. Schmidt's i Fredericia.

I Fabriksbygningen, hvis hyggelige hvide Mure lyser frem mellem de gamle Træer ved »Landsoldaten«, er alt præget af Orden og Sirlighed, Maskiner og Former de bedst mulige, Behandlingen den omhyggeligste, og fra Strippestuen, hvor Ribberne pilles fra det fugtige Tobaksblad, til Tørrestuen, hvor Cigaren er færdig — Hovedmærket »Cyclop«, »El Garrardo« eller den lille Cigarillo »Picant« og Hundreder af andre Mærker — faar man Indtrykket af en fuldt tidssvarende, sikkert og omsigtsfuldt drevne Virksomhed.

— Lederen af Fabriken, J. L. Korch, kom, efter en alsidig og grundig Handelsuddannelse, i 1892 i Forbindelse med I. P. Schmidt *jun.*'s Filial i Kjøbenhavn og efter i det følgende Aar at have været knyttet til Fabriken i Fredericia, overtog han den, som nævnt, i 1894 — kun 24 Aar gammel. Ved Overtagelsen beskæftigede Fabriken endnu kun ca. 60 Mand, men allerede i 1898, da den kunde fejre sit 120 Aars Jubilæum, — ved hvilken Lejlighed Firmaet uddelte blandt sine Forbindelser en meget smuk Platte, — var der nok at gøre for 140 Arbejdere. Stærkt interesseret for sin Virksomhed, som J. L. Korch er, har han siden yderligere forstaaet at drive den fremad, og I. P. Schmidt *jun.*, den ærværdige gamle Forretning, der grundlagdes af hin vindskibelige Borger i Flensborg, er endnu ungdommelig livskraftig, kendt og ansét indenfor Kredsen af dem, der er tagen fangen af »den sælsomme Urt«s Tryllemagt — og videre endda.

KAMGARNSSPINDERIET „YORKSHIRE“

MANGEN god gammel Forretning i vore Købstæder er grundlagt under den blaasorte Farver-Fanes Tegn.

Medens det tidligere var Reglen, at Landbefolkningens Forbrug af Klæder og Linned fremstilledes ved Kvindernes Husflid, var det sjældnere, at man i Hjemmene gav sig af med Farvningen. For at faa *den* besørget, maatte man ty til Farveren i Byen, og Følgen var da, at mange af disse Farverier blev meget betydelige Forretninger samt ikke sjældent søgte Tilholdssteder, hvor man i Købet kunde vente at faa sig en Pas-siar og et og an-det godt Raad.

Netop saa-dant et Farveri af den gode, gamle Slags var det, Chr. Frederiksen den 1. August 1851 aabnede paa Hjørnet af Danmarksgade og Vestervoldgade. Medens Frederiksen passede

CHR. FREDERIKSEN OG HUSTRU

Farveriet, tog hans Hustru sig af Butiken — det gik helt godt. Store var Forholdene ganske vist ikke til at begynde med, men allerede det følgende Aar blev dog Ejendommen Nr. 2 i Norgesgade købt — Forretningen var be-

gyndt i lejede Lokaler — og ved Arbejdsomhed og Paapasselighed gik det altsammen fremad, saa at der efter Krigen 1864 kunde optages Uldspinderi til den tidligere Virksomhed. I 1867 blev der indlagt Damp, i 1872 tilkøbtes Naboejendommen Nr. 4, og herhen blev nu Spindriet flyttet, medens der paa 1ste Sal blev indrettet Haandvæveri af Klædevarer og Hvergarner.

Det læses saa let og selvfølgelig. Men i Virkeligheden dækker disse korte Linier om Fremgang og Udvidelser over en lang og trofast Livsgærning, over mange mødige Dages Arbejde fra tidlig Morgen til langt ud paa silde Aften. Chr. Frederiksen og Hustru var flittige Mennesker, og Fliden bragte jævn Velstand til Huse, samtidig med at de vandt sig Venner og et agtet og anset Navn; men det gik ingenlunde som en Leg altsammen — her kan i egentligst Forstand tales om en Virksomhed, der er *arbejdet* frem. Ikke mindst bør her gamle Fru Frederiksens trofaste og usvigtelig flittige Gærning mindes.

Imidlertid kom det Tidspunkt, da unge Kræfters Hjælp var ønskelig, og i 1894 blev Sønnen, Carl Frederiksen, som var kommen hjem fra Tyskland, hvor han havde sat sig ind i Farveri og Væveri, optagen som Medindehaver af Forretningen, som nu blev udstyret med større Dampkraft og nyt Spindereinventar, ligesom der i de nærmest paafølgende Aar blev gjort Begyndelsen til Indlægning af mekanisk Væveri. Men saa hjemsogetes i 1896 Fabriken af en Ildsvaade, der ødelagde Farveriet,

INTERIØR FRA SPINDESALEN

medens Spinderiet reddedes -- hvilket sidste var saare heldigt, da de her umiddelbart forinden installerede Maskiner endnu ikke var asurerede — og det besluttedes da at lade Forretningen gaa over til et Aktieselskab. En stortreetages Bygning blev opført til Fabrikation af Klædevarer og Kjoletøjer samt Spinderi og Farveri, og som Leder af Virksomheden ansattes Carl Frederiksen. Under

denne Form blev Forretningen drevet indtil Oktober 1904, da den røde Hane atter galede over Fabriken; en tidlig Morgenstund, en halv Time efter at Arbejdet var begyndt, opstod der Brand i Tørremaskinen, og hele Komplekset nedbrændte til Grunden.

Herefter besluttede Selskabet — særlig med de uvisse Toldforhold for Øje — at likvidere, og hermed oprinder en helt ny Æra for den gamle Forretning ved »Landsoldaten«. Direktør Carl Frederiksen købte nemlig Grunden af Aktieselskabet, opførte nye Fabriksbygninger og begyndte ved Nytaarstid 1907 en Virksomhed under Firma »Kamgarnsspinderiet Yorkshire«.

— Nu er vi komne langt bort fra den gamle Tid, fra den blaa Farverdugs og de smaa Forholds Dage. I den *tip top* moderne, saa at sige absolut brandfri, Fabriksbygning store, lyse Rum summer og bruser Maskiner af nyeste Type. Den lange, fine Uld kæmmes gennem Heglernes Staalnaale, strækkes ud i Finhed og egaliseres for sluttelig at færdigspindes paa de forskellige Systemer af Spindemaskiner og udgaa som Trikotagegarn, Vævegarn eller Strikkegarn. Elegant og sikkert over de sindrigt udtænkte, vidunderligt fikse Maskiner deres Dont, drevne af en 51 Hestekræfters Sugegasmotor, som tillige frembringer Strøm til Lysanlægget. 22 Spindemaskiner er paa nærværende Tidspunkt i Drift, men Fabriken er anlagt med en Udvidelse indtil det dobbelte for Øje.

Kamgarnsindustrien er paa dansk Jordbund et ret nyt og lidet udnyttet Omraade, og ung, som Fabriken er, kan det da siges, at det her for saa vidt drejer sig om »Fremtidsmusik«. Men saa mange gode Minder, som der knytter sig til Hjørnet ved Vestervold, saa vaagen og sikker en Energi Indehaveren har taget i Arv, og saa ypperligt et Fabriksanlæg, der nu er skaffet til Veje, er der kun Grund til at vente en munter Harmoni.

W. EBLING

FORRETNINGEN er grundlagt den 29. April 1852 af Købmand P. M. Ebling og var oprindeligt baseret paa Landhandel, idet den førte, foruden Kolonialvarer, alt hvad Landboerne brugte, saasom Isenkram, Fajance og Markfrø, og tillige gav sig af med Opkøb af Landbrugsprodukter. I 1881 overtoges Forretningen af P. M. Eblings Søn, W. Ebling, som i 1894 til den øvrige Virksomhed knyttede Cigarfabrikation og Handel med Raatobakker og hermed, saa at sige paa den danske Tobaksindustri »klassiske Grund«, optog et Erhverv, der har naaet en betydelig Udvikling.

W. Ebling er født og har levet hele sit Liv midt iblandt Tobaksdyrkerne og har i de sidste 20 Aar opkøbt næsten hele Tobaksavlens i Fredericia foruden en stor Del af den paa Fyen avlede Tobak, som han direkte fra Plantørerne igen sælger til de Fabrikanter rundt om i Landet, der fabrikkerer billig Røgtobak. Han er saaledes nøje knyttet til denne for Fredericia ejendommelige Næringsvej, om hvilken det samtidig vil være naturligt at fremdrage nogle Træk.

Indtil Midten af forrige

P. M. EBLING
Firmaets Grundlægger

Aarhundrede var der egentlig kun i Hertugdømmerne nogen dansk Tobaksindustri af Betydning. Men mange af de til Fredericia indvandrede reformerte Familier havde i den sidste Trediedel af det 18. Aarhundrede paabegyndt *Dyrkning* af Tobak, en Virksomhed, der blev af ganske storstilet Omfang og i ikke ringe Grad kom til at præge Byen og dens Erhvervsliv.

Oprindeligt var Avlen baseret paa Dyrkning af

den amerikanske (eller, om man vil, hollandske) rød-blomstrede, spidsbladede Tobak, som Indvandrerne havde ført med sig fra Brandenburg, hvor de reformerte Familier havde slaaet sig ned en Tid, efter at de var fordrevne fra Frankrig. Avlen og Behandlingen af Tobakken blev dreven rationelt, Tobaksbladene blev fermenterede (svedede), og Produktet havde ingenlunde noget daarligt Ry. Allerede ved Aar 1786 var Erhvervet dog allerede i Tilbagegang baade kvantitativt og kvalitativt, idet Kolonisterne efterhaanden gik over til Dyrkning af den gulblomstrede asiatiske Tobak, der er ringere, men hvis Behandling tillige er simplere og nemmere. Efterhaanden overførtes iøvrigt Tobaksdyrkingen til Fyen, hovedsagelig af de i Krigsaarene fordrevne Fredericianere, og her dyrkes nu mere Tobak end omkring selve Fredericia.

Levende interesseret for Næringslivets forskellige Ytringer i sin Hjemby og ved Slægtstraditioner særligt knyttet til Kolonisterne, som W. Ebling var, førtes han

W. EBLING
Firmaets nuværende
Indehaver

ældre, Avlsbrugerne, maatte tidligere op og arbejde langt ud paa Aftenen.

Hvad W. Eblings Fabrikationsvirksomhed angaar, paabegyndtes den under ret beskedne Former med kun nogle ganske faa Svende. Men ret gunstigt, som Industrien var stillet, og samvittighedsfuldt, dygtigt og kyndigt som Virksomheden blev dreven, antog den snart større Omfang, saa at Produktionen i Aaret 1906 var oppe paa 1 Million Cigarer. Specialiteten, der præger Fabrikationen er: *faa* Mærker, men gode og reelle Ting — intet billigt Kram og intet Gøgl. Fra Konsignationslageret i Kjøbenhavn og ved to faste Rejsende indføres Produktet over hele Landet og har længst erhvervet sig et godt Navn. Dette er opnaaet dels ved, at der kun indkøbes reelle og gode Raatobakker af fineste Kvalitet, dels derved, at der i Fabriken udelukkende beskæftiges faglærte *Svende* og hverken Lærlinge eller Maskiner, saa at der er Sikkerhed for, at den fremstillede Vare svarer til det, den giver sig ud for; — Eblings Cigarer kan altid *trække*, en saare paaskønnelsesværdig Egenskab ved en Cigar!

Af god gammel Borger-Æt (Familien har i 200 Aar boet i Fredericia), retliniet i Karakter og mangesidigt interesseret og erfaren, som Ebling er, har hans Medborgere i Aarenes Løb kaldet ham til en Mængde offentlige Hverv. Han har saaledes været knyttet til Fattigvæsenet som Fattigforstander og Medlem af Fattigudvalget i 23 Aar, er Formand for den frie Fattigkasse, Medlem af Værgeraadet og sad i 6 Aar i Byraadet. Endvidere er han Repræsentant for »Banken for Fredericia og Omegn«.

— Den gamle Gaard paa Hjørnet af Danmarksgade og Kongensgade, ligeoverfor Trinitatis Kirkegaard, hvor mange Generationer af de gamle indvandrede Familier hviler, rummer i sig et smukt og interessant Stykke af den mindere Asylstads borgerlige Historie.

E. THIELLESEN & W. JOHANSEN

SAGFØRERE

VOR Tids Dramatikere — den sidste Menneskealders Literatur i det hele — har hidtil valgt Lægen og derefter Ingeniøren til Helt. Den aandfulde Læge, hvis bidende Sarkasme skærer endnu dybere end hans elegant førte Kniv, Ingeniøren i *knicker-bockers*, Haanden i Siden, Feltherreblik udover Arbejdsmarken — disse to Typer er blevne vore Bøgers og Skuespils Forgrundsfigurer.

Andre Tider, andre Typer. Medens Franskændene omkring Midten af forrige Aarhundrede helst satte en Hertug eller dog mindst en Marquis øverst paa Personlisten, havde de engelske Forfattere ikke noget imod af og til at føre deres Læsere ind i gamle *London-towns* højtidelige Retssale og mørke Sagførerkontorer; Dickens har herfra hentet flere af sine sikrest tegnede Figurer.

Det 19. Aarhundredes »Gennembruds-Literatur« kender saa at sige ikke Sagføreren. Først de seneste Aar opdager ham, den *moderne* Sagfører af forskellig Type, *smart*, raadsnar, Gründer, Levemand; — eksempelvis kan nævnes den Profil, Otto Rung har ridset op i »Sidste Kamp«. Og alt som vi mere og mere fjærner os fra Aarhundred-Slutningens vage, æstetiserende Drømmeaar og tages fangne af vort eget Decenniums Realitetssans, vil vi nødvendigvis hyppigere og hyppigere træffe Sagføreren i Literaturen. Den vil slet ikke kunne komme uden om ham, fordi han i væsentligt Mon er den, der »bevæger Verden«.

— — Der bevæger Verden! Et Blik paa Skildringen af det Sagførersfirma, der her skal omtales, vil vise, hvor Udtrykket passer, af *hvor* indgribende Betydning en ivrigt og praktisk dreven Sagførervirksomhed — ledet i Takt med Tiden og dens Gærning og Væsen — kan blive for Samfundet, dette Ord brugt baade i snævrere og videste Forstand.

E. Thiellesen & W. Johansen. Vi føres ikke som hos Dickens ind i Inner Temples Krinkelkroge, ad knagende gamle Trapper op til gravalvorlige Kontorer, hvor Aarhundreders Støv drysser langsomt ned over svinelæderbundne Foliaer med falmet Guldtryk paa Ryggene, medens Fjederpennene skratter over Papiret, og Kontorstolen knirker diskret. *Her* strømmer Dagslyset fuldt og rigt ind fra en bred og aaben Gade, Skrivemaskinerne rasler Linie ned ved Linie i flyvende Fart, og Telefonerne kalder med Bud og Besked fra Syd og Nord. Vi staar midt i det tyvende Aarhundredes første travle, utrættede Aarti.

Men for at faa det rette Indtryk af, hvorledes den Virksomhed, der her øves, er bygget op og har udviklet sig, er det nødvendigt at gaa en halv Menneskealder tilbage i Tiden.

SAGFØRER E. THIELLESEN

I Aaret 1890 kom den unge Sønderjyde, *exam. juris* E. Thiellesen fra Kjøbenhavn, hvor han havde haft en Fuldmægtigplads, til Fredericia og nedsatte sig som Sagfører. Ikke netop, at han blev modtaget »med aabne Arme«, eller at han straks syntes at skulle fylde et Savn! Byen var allerede vel forsynet med praktiserende Jurister, han var uden Forbindelser, og det vilde være Synd at sige, at nogen opmuntrede ham. Men han gik paa med frejdigt Mod — Trapperne blev ikke straks slidt i Stykker, og Udbyttet var ikke det mest glimrende — men Kunder *kom* der, og de, der én Gang var komne, kom igen og førte nye med sig, saaledes at Forretningen efter fire Aars Forløb gav Thiellesen, som da var uden videre Medhjælp, nok at bestille.

Paa dette Tidspunkt fik da Thiellesen en skøn Dag Besøg af en ganske ung Jurist ved Navn W. Johansen, som hidtil havde været Fuldmægtig paa et Sagførerkontor i en anden By, og som havde haft Lejlighed til at iagttage den Maade, paa hvilken Thiellesen arbejdede udadtil, og følt sig saa tiltalt heraf, at han nu foreslog Th., at han skulde antage ham som Fuldmægtig. Thiellesen syntes om Manden og egentlig ogsaa om Forslaget, men han mente ikke, at han turde binde an med Udgiften til en Fuldmægtig. Imidlertid erklærede Johansen, at Gagen ikke var det afgørende, blev der ikke Fortjeneste til noget synderligt Vederlag foreløbig, kunde det endda blive godt. Paa denne Maade mødtes disse to Mennesker, hvis Forretning nu under Firmanavnet Thiellesen & Johansen hører til Landets bedste, og sikkert er Provinsens største. Et Særkende for dem begge var, at de siden deres 15. Aar havde maatte sørge for sig selv, selv havde bestemt den Vej, de vilde gaa, selv bekostet og ordnet deres Studier — og i det hele uden Midler, uden Forbindelser eller Støtte fra nogen Side havde banet sig frem. — Johansen var da 22 Aar, Thiellesen 30.

Efter at Johansen havde været Fuldmægtig hos Thiellesen i henved 3 Aar, indgik de Kompagniskab, og i den Anledning oprettede de med Iagttagelse af alle Former en Interessentskabskontrakt, ved hvilken det mest mærkelige skal være, at den siden den Dag, da den for en halv Snes Aar siden blev oprettet, ingensinde har været aabnet af nogen af dem.

— De to unge Sagførere optraadte med stor Beskedenhed, men i Forretningsverdenen forstod de ret snart at gøre sig gældende, idet man inden længe fik Øjnene op for, at her var ikke alene Energi — en Egenskab, som jo er særdeles prisværdig, men som ofte lidt for rundhaandet tilkendes den moderne Sagfører — her var ogsaa en ganske ualmindelig Forretningsdygtighed, støttet af en klar juridisk Indsigt. Det var i første Række *det praktiske Erhverv*, Firmaets Virksomhed tog Sigte paa, og betegnende nok deltes dets Interessessfære nogenlunde ligeligt mellem selve Fredericia og — Udlandet! Derimod

SAGFØRER W. JOHANSEN

syntes, særlig i de første Aar, de kjøbenhavnske Forretningshuse ikke at være blevne opmærksomme paa det unge Firma, som i Løbet af nogle faa Aar skulde komme til at indtage en saa fremskudt Plads i den danske Sagførervirksomhed.

— Efterhaanden som nu Forretningen voksede — og Aar for Aar gik den fremad med raske Skridt og med en Udvikling, der er ganske usædvanlig herhjemme — deltes naturnødvendigt Ledelsen og Arbejdet mellem de to Indehavere, saaledes at hver for sig tog Opdyrkningen af det Omraade, der interesserede ham mest; men for de forskellige Omraader, for hele Forretningen forblev de ledende Principer de samme: en absolut omgaaende Ekspedition, praktisk Afgørelse af Sagerne, ingen Omsvøb, Udfinden af den Ordning, der reelt maatte tjene Klienten bedst — og i videst Omfang Undgaaelse af Retstrætter.

Delingen af Arbejdet udformedes i Hovedsagen saaledes, at den ene Afdéling i det væsentlige beskæftiger sig med Handelsincasso, særlig udadtil, og den anden med lokale Forhold.

Som allerede nævnt, havde Firmaet straks faaet et godt Tag i Forretningsforbindelser med Udlandet, og det er nu et meget betydeligt Antal Handelshuse, særlig tyske, som benytter Firmaets Assistance i de danske Provinser, adskillige endogsaa derudover; vel sagtens i Erkendelse af, at de har været vel tjente med at drage Nytte af Firmaets særlige Arbejdsmetode og indgaaende Kendskab til Forretningsforholdene, særlig i Jylland og paa Fyen.

Denne Forbindelse med Udlandet har ført til, at Firmaet korresponderer i de tre Hovedsprog — og næppe en Dag gaar, uden at der dikteres Stenografen en Mængde Breve i fremmede Sprog. Tillige har den Omstændighed, at Firmaet har Forbindelser paa de vigtigste Hovedpladser i Evropa og enkelte oversøiske Steder, ført til, at omvendt Danske benytter Firmaets Assistance i Udlandet, hvor Indehaverne gennem personlige Ophold og — undertiden længere — Forretningsbesøg har faaet større Indsigt i Forholdene end almindeligt for Sagførere her i Landet.

Medens Repræsentationen af Udlændinge paa Danmark væsentlig angaar Handelsforhold og da særlig Incasso af Handelsfordringer, vedrører Repræsentationen af Danske i Udlandet tillige andre Forhold, bl. a. Arvesager.

Aar for Aar er Incassoforretningen vokset, i de senere Aar endogsaa i ganske betydelig Grad, idet de gamle Kunder er forblevne tro og har ført nye til. Som et Bevis paa, hvorledes den ene Klient, naar han føler sig godt behandlet, fører andre med sig, efter et Slags Sneboldsystem, kan nævnes, at det har vist sig, at saa godt som alle Firmaer i et større Kontorhus efterhaanden har betroet Thiellesen & Johansen deres Incasso paa de danske Provinser, efter at et enkelt Firma i Ejendommen for nogle Aar siden satte sig i Forbindelse med dem.

— Den anden Gren af Forretningen, der mere angaar de lokale Forhold, er imidlertid ikke bleven tilsidesat, og det er næppe for meget sagt, at Fredericia er præget af dette Firmas Virken. Ganske forbavsende er det, hvorledes man overalt støder paa Navnet Thiellesen & Johansen, naar man fordyber sig i Byens Erhvervs- og økonomiske Forhold. Paa saa godt som alle Omraader har Firmaet sat Spor. Ikke blot har næsten alle Byens større Forretningsvirksomheder — og de fleste mindre iøvrigt ogsaa — benyttet sig af Firmaets Indsigt og Erfaring i saavel rent juridiske Spørgsmaal som i praktisk finansielle Forhold, men tillige har Thiellesen & Johansen selv taget Initiativet til Oprettelsen af flere Virksomheder og har om-

organiseret eller sammensluttet andre — ligesom mindst en af Indehaverne er Medlem af flere af de stedlige Aktieselskabers Bestyrelser eller paa anden Maade har Indflydelse paa de paagældende Virksomheders Udvikling.

Men medens Thielsen & Johansen saaledes paa saa mange Maader og ofte paa afgørende Punkter er komne til at spille en Rolle i Byens Liv, har de aldrig befattet sig med offentlige Hverv. De har ikke fundet, at Resultatet af saadan Virksomhed kunde svare til det Offer af Tid og Interesse, som saadanne Hverv kræver. Sagen er nemlig, at der arbejdes og nødvendigvis *maa* arbejdes med amerikansk Forretningshurtighed i deres Kontorer, om der — alt medens Forretningen gaar stedse stærkere frem — skal kunne bibeholdes den Ekspeditthed og Nøjagtighed i Besørgelsen, som i saa væsentlig Grad har givet Firmaet Ry. Ekspeditionernes Tal *maa* jo selvfølgelig være ganske betydeligt; for at nævne nogle Tal, der kan illustrere det, skal blot anføres: over 25,000 Brevekspeditioner aarlig; telefoniske og telegrafiske Meddelelser i et Antal af mellem 50 og 100 om Dagen, undertiden mere; daglige Kasseposter af et tilsvarende Antal med en Kasseomsætning af gennemsnitlig ca. 10,000 Kr. daglig. Hertil kommer endvidere det daglige store Antal af personlige Konsultationer, Retshandlinger, Affattelse af Dokumenter, Bobehandlinger, større Formueadministrationer o. s. v., kort sagt et betydeligt Arbejde paa alle de Omraader, i hvilke en praktisk ledet Sagførerforretning almindeligvis griber ind. Alt dette fordrer selvfølgelig, at hvert eneste Øjeblik *maa* udnyttes af Lederne til at holde alle Traade i Orden. Under et saadant Højtryk bliver der ikke Tid til offentlig Virksomhed.

Hvilken Indflydelse Thielsen & Johansen alene i det sidste Aars Tid har øvet paa Byens Forhold — man *maa* erindre, at det her drejer sig om en By paa kun ca. 14,000 Indbyggere — vil fremgaa af efterfølgende Overblik over blot det væsentligste af det, Firmaet i denne Periode har været medvirkende til:

1) Det har gennemført Sammenslutningen af Byens to Trælastforretninger i ét Selskab, A/S. »Fredericia Trælast-Handel« med en Aktiekapital af 200,000 Kroner. W. Johansen er Medlem af Bestyrelsen.

2) Firmaet har medvirket til Oprettelse af Carl M. Cohrs Sølvvarefabriker, A/S. — Nordens største Virksomhed i sin Art — med en Aktiekapital af 500,000 Kr. E. Thielsen er Medlem af Bestyrelsen.

3) Firmaet har oprettet et A/S. under Navn af »Fredericia kemiske Fabriker«, der beskæftiger sig med Tilvirkning af kemiske Præparater; Aktiekapital 50,000 Kr. W. Johansen er Medlem af Bestyrelsen.

4) Firmaet har oprettet A/S. »Fredericia Teglværk« med en Kapital af 40,000 Kr., for hvilket Teglværk Firmaet har Prokura.

5) Firmaet har som Likvidationsbo behandlet og drevet en stor Kulimportforretning, som derefter ved dets Medvirkning er overgaaet til et Aktieselskab ved Navn »Fredericia Kulkompagni«. Endvidere har det som Likvidationsbo i Aarets Løb behandlet og drevet forskellige Teglværker m. v. og ved en fornuftig Administration hidført, at nogle i og for sig gode Virksomheder er bevarede til Gavn for Byen og indgaaede i gode og nye Rammer.

6) Byens Teater med tilhørende større Forretningsbygning administreres af Firmaet og paa en Maade, som har gjort dette til et lukrativt Foretagende for Ejerne i Modsætning til, hvad der er sædvanligt for Teatervirksomheder.

Ogsaa paa mange andre Maader har Thiellesen & Johansen vist deres Interesse for og taget fat med i Anliggender, der kan gavne Byen og dens Opkomst. De har saaledes indkøbt større Arealer omkring Byen til Kolonihaver, for i passende Lodder paa rimelige Vilkaar at afstaa dem til Selvejendom. Endvidere har Firmaet været med i Agitationen for den ny Havn, der sikkert vil være af afgørende Betydning for Byens Opkomst, og det har indlagt sig Fortjeneste af Byens økonomiske Udvikling ved med den Indsigt i finansielle Forhold, som det raader over, at arbejde paa at skaffe Grundejerne de billigste og fordelagtigste Prioritetsforhold. Det første store Arbejde i den Henseende gjorde det i Konverteringsperioderne, men stadig arbejder det videre i samme Retning, og naar Fredericia staar blandt de forreste i Rækken af Byer, der ved Optagelsen af Kreditforeningslaan holder sig til $3\frac{1}{2}$ pCt.-Typen, skyldes dette i væsentlig Grad, at Firmaet har gjort sine Kunder begribeligt, hvor dyrt den øjeblikkelige Fordel ved 4 pCts. Papirer som Regel betales i Tidens Løb. Betydningen illustreres yderligere derigennem, at Firmaet aarlig behandler og ordner henvendte et Hundrede Prioritetslaan.

— Dette synes i det hele at være Thiellesen & Johansens Forretningsprincip at se bort fra den øjeblikkelige Fordel for at vælge det, der i det lange Løb er fordelagtigst. Ogsaa selve Firmaets Forretnings-Udvikling er et Udtryk herfor, det viser sig, naar man følger dets Bane fra den beskedne Begyndelse til dets nuværende ansete og fremstaaende Position. »Ej fanger sovende Mand Sejre« har Thiellesen & Johansen ladet indridse paa en af de Bygninger, Firmaet er knyttet til; de har i egentligst Forstand ogsaa vidst at holde sig vaagne og fange Sejre. Dygtighed og Held i Forening har muret deres Livs Bygning op, men Soliditeten og Hæderligheden er de Hovedhjørneste, uden hvilke den ikke vilde rage saa stout og saa rank op over det almindelige.

— Endnu er Indehaverne af Firmaet unge Mænd i deres bedste Aar, Thiellesen 42, Johansen 34, saa man har efter den allerede gennemløbne Udvikling Ret til at dem at vente sig betydeligt til Gavn og Glæde for dansk Erhvervslivs Fremme.

C. W. LOEHR

TÆT op til den alfare Landevej ud til den store Verden, Havnen og Lillebælts vandrige Strøm, og lige under Skanseoddens Fæstningsværker anlagde en dygtig og driftig Sønderjyde, C. W. Loehr, sammen med Konsul P. Hansen i 1853 et Saltværk, der herefter blev drevet i Forbindelse med en Kulhandel og Sejlskibsrederi.

Det første Naboskab var godt nok; men det nære Forhold til Fæstningen var paa et hængende Haar blevet skæbnsvangert for Virksomheden, idet den myndige Kommandant under Belejringen i 1864, Oberst Lunding, truede med at nedrive Fabriken, der laa paa et af Fæstningen lejet Terræn.

Faren blev dog afværget, og Forretningen fortsattes med stadig Fremgang, saaledes at Saltværket allerede i 2den Udgave af Traps »Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark« i Aaret 1874 nævnes som en af Byens største Virksomheder, der i anførte Aar havde forbrugt 3 Millioner Pund Saltsten og 10,300 Tdr. Stenkul.

Imidlertid var Konsul P. Hansen allerede i Midten af Treserne traadt ud af Firmaet og havde for egen Regning overtaget Rederiforretningen (han flyttede senere til Kjøbenhavn, hvor han blev en kendt og særdeles anset Mand — Medlem af Tivoli's Bestyrelse, Ejer af Søllerødgaard), medens Loehr alene drev Saltværket og Kulhandelen indtil 1882, da hele Virksomheden blev afstaaet til Aktieselskabet Christiansholms Fabriker i Kjøbenhavn og førtes videre med Konsul Loehrs Søn — den 23aarige C. W. Loehr — som Bestyrer.

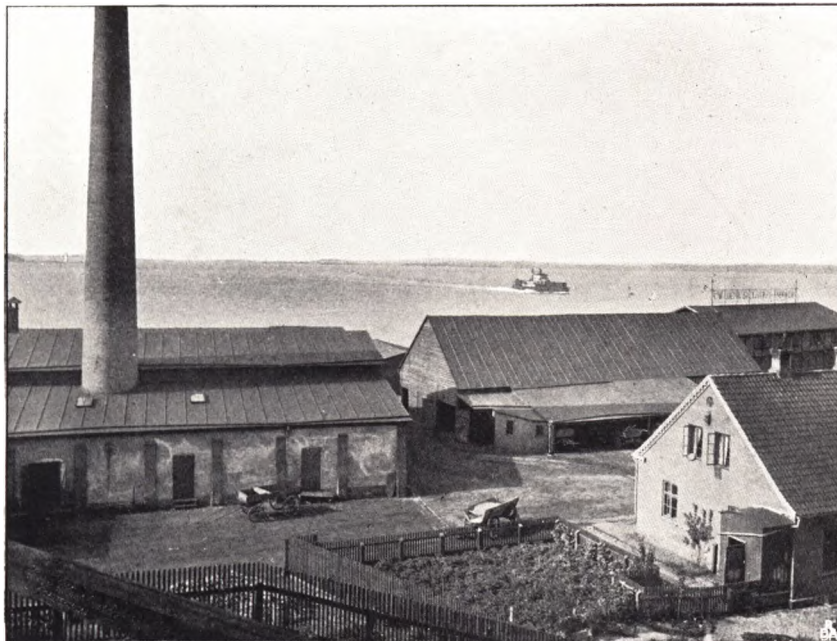
C. W. Loehr *jun.*, som saaledes i en meget ung Alder blev Leder af en betydelig Forretningsvirksomhed, havde bl. a. ved at gennemgaa Grüners Handelsakademi i Kjøbenhavn og senere Meiers Handelsskole i Hannover erhvervet sig merkan- til Uddannelse. Med Iver og Energi tog han nu Faderens

KONSUL C. W. LOEHR *sen.*
Forretningens Grundlægger

KONSUL C. W. LOEHR *jun.*
Forretningens nuv. Indehaver

PERSPEKTIV AF DEN VESTLIGE DEL AF FABRIKEN

Christiansholms Fabriker og har siden drevet Virksomheden for egen Regning. Under hans Ledelse har Forretningen fuldt ud holdt Trit med Tidens Udvikling og har befæstet og yderligere øget sit gode gamle Navn og sin Stilling som en af det sydlige Jyllands betydeligste og smukkeste Forretningsvirksomheder. I de senere Aar har Loehr særlig lagt Vægt paa Tilvirkningen af Smørsalt til Mejerierne — en Produktionsgren, der ganske naturligt fik

Vækstbetingelser sammen med vort Mejeribrugs og vor Smørekports stigende Betydning — og hans Stjærnesalt er baade kendt og anerkendt over hele Landet. Flere Udvidelser er som Følge af den stedse tiltagende Om sætning blevne nødvendige i Aarenes Løb, og Fabrikens Produktion er nu bragt saa højt op, at der kan fremstilles indtil 200 Sække

UDDRAGNING AF CINDERS FRA OVNENE

Gærning op. Saltværket, som allerede i Konsul Loehrs Tid var bragt op til et Standpunkt, der vidnede højt om hans Dygtighed og Foretagsomhed, blev nu yderligere udvidet og moderniseret, idet Fabrikken blev helt ombygget og indrettet med Cinders- og Kokesovne, og Grunden, hvor Værket laa, blev erhvervet til Ejendom.

Ved sin Faders Død i 1891 købte dernæst C. W. Loehr Fabrikken tilbage fra

Stjærnesalt i Døgnet. Siden den nuværende Indehaver overtog Ledelsen af Virksomheden, har Fremgangen i det hele været saa betydelig, at Omsætningen i Løbet af denne korte Aarrække er bleven forøget til næsten det dobbelte.

Fabriken er i teknisk Henseende udstyret efter alle Nutidens Fordringer, den er forsynet med 6 Saltpander, 10 store og 10 smaa Kokes-

ovne samt en Kalkovn og beskæftiger 30 Arbejdere og Funktionærer. Den aarlige Produktion er ca. 10 Millioner Pund Salt og 6 Millioner Pund Kokes.

Foruden Fabrikationsvirksomheden drives, som allerede nævnt, en meget betydelig Forretning med Kul. Paa de bedste Traditioners Grundlag og med Fremsyn og Fremdrift har C. W. Loehr saaledes bygget sin Forretning op.

Siden 1892 er Loehr tysk Konsul for Fredericia, en Stilling, han tog i Arv efter sin Fader, men iøvrigt har han hidtil fornemmelig kun beskæftiget sig med sin omfat-

tende private Virksomhed.

Fra 1896 til 1902 var han dog Medlem af Bankraadet for Fredericia

Bank, men nedlagde denne Post af Mangel paa Tid. Siden 1886 er han Repræsentant for Statsanstalten for Livsforsikring.

LOSNING AF EN DAMPER MED SALTSTEN

INTERIØR FRA ET AF SALTLAGRENE

CARL M. COHRS GULD- OG SØLVSMEDERI AKTIESELSKAB

D. M. COHR

NAAR man gennemvandreren de mange travle Værksteder i Carl M. Cohrs Ejendom, Danmarksgade 9, falder det svært at fatte, at denne Virksomhed er bygget op i Løbet af kun en Snes Aar. Eller ser man i Roskilde Domkirke den pragtfulde Guldkrans, som de danske Købstæder nedlagde paa Kong *Christian IX's* Kiste, eller de mange andre kendte og smukke Arbejder, der er udgaaede fra dette Etablissement, hvor Hundrede Hænder og en Mængde Hjælpe-maskiner nu bearbejder det ædle

CARL M. COHR

Metal, ja da er det ikke noget ringe Tankespring at søge tilbage til Udgangspunktet, det lille Værksted i en Bagbygning i Vendersgade.

Her blev i 1862 Guld- og Sølvsmederiet grundlagt af D. M. Cohr, der nedstammede fra en af de gamle franske Nybyggere, som søgte til den gæstfri Asylstad. Ærligt og dygtigt, men uden at komme ud over de smaa Forhold, øvede Mester Cohr her sit Haandværk indtil sin Død i Aaret 1884, hvorefter Virksomheden blev dreven videre af hans Enke, senere i Forening med Sønnen C. M. Cohr, som i 1887 overtog Forretningen. Endnu paa dette Tidspunkt beskæftigede Smederiet kun 2 Mand, men efterhaanden udvidedes det, saaledes at det i 1895 gav Arbejde til 16 Mand. Allerede i 1885 var Smederiet flyttet til Danmarksgade 17, og i 1892 købte C. M. Cohr Ejendommen Danmarksgade 9, hvor Baghuset indrettedes til Smederi.

Nu var man allerede inde paa den Vej, der i hurtigt Tempo skulde føre mod Virksomheden i *stor* Stil.

Gang efter Gang maatte Baghuset ombygges: Etage blev sat paa Etage. I 1895 anskaffedes en 4 Hestekræfters Gasmotor til Drivning af Hjælpe-maskinerne; denne forandredes senere til en 10 H. K. Maskine, og nu er det en 30 H. K. Sugemotor, der leverer Lys og Drivkraft, samtidig med at ikke færre end 120 Mennesker har fuldt op at gøre. Herved er kortelig betegnet de Stadier,

DEN FØRSTE BUTIK

ET AF BESTIK-VÆRKSTEDERNE

Guld-og Sølvsmederiet har gennemløbet, indtil det har naaet sit nuværende Omfang og sin smukke Position som den største og mest nutidsvarende Virksomhed i sin Art her i Landet, ja vel i hele Skandinavien. Hele den jyske Halvø — baa- de Nord og »Sønden Aa«

samt Fyen — forsynes fra Fabriken i Fredericia, medens der for Kundekredsen paa Sjælland med omliggende Øer samt for Bornholm, Island og Skaane er skabt et Center i Kjøbenhavn, hvor Carl M. Cohr allerede i flere Aar havde haft Lager, og hvor han

i Fjor overtog A. Flerons Sølvvarefabrik i Store Kongensgade, hvorefter Lager og Fabrik nu er samlet i Store Kongensgade 23. Firmaet holder tre faste Rejsende, og desuden har Carl M. Cohr privat — uafhængig af den øvrige Virksomhed, der i Oktober Maaned i Fjor

ET AF KORPUS-VÆRKSTEDERNE

gik over til Aktieselskab med Cohr som Direktør — en Filial i Kolding.

Er denne hurtige og heldige Udvikling og sejrrige Overvinden af mange Vanskeligheder i og for sig interessant og ualmindelig, frembyder ogsaa selve Virksomheden »inden Døre« mange Ejendommeligheder og fængslende Momenter. Alene det Materiale, der arbejdes i, betinger det, — det er dog noget for sig selv, dette at arbejde udelukkende i ædelt Metal uden at give sig af med nogetsomhelst ringere Stof. I Barrer eller i »Kørner« — en Formation omtrent som graa Ærter eller uregelmæssige Smaasten — kommer Sølvet hjem fra Hovedpladserne i Tyskland, Hamborg eller Magdeborg, smeltes om i Plader eller Stænger og gaar derfra videre dels til Hjælpemaskinerne, dels til Haandsmederiet, og det maa her bemærkes, at

alt, hvad der fremstilles, maa gaa gennem Menne-skehaand. Ogsaa herved særtregnes Virksomheden. Den kræver af sine Udøvere en speciel og omhyggelig Uddannelse, og da det i Begyndelsen var næsten umuligt at opdrive faglærte Folk, har Smederiet for en stor Del maattet oplæ-

HOVEDKONTORET

re sit eget Personale, hvorved Forholdet mellem Arbejder og Arbejdsgiver her har faaet en fastere og mindre flygtig Karakter end almindeligt i vore Dage; det kan i denne Forbindelse nævnes, at Cohrs første Lærling nu er en af hans Værkførere.

Selv om Virksomheden i Følge sit Omfang og ved at have taget den moderne Tekniks maskinelle Hjælpemidler i sin Tjeneste vel kan betegnes som Fabrik, bliver *Sølvsmederi* (Sølvet afgiver den langt overvejende Del af Arbejds materialet) saaledes den rigtige Betegnelse. Firmaet har sin egen Tegner, Osvald Møller, og benytter i betydeligt Omfang kunstnerisk Assistance; hver lille Genstand, der udgaar fra Værkstederne, er præget af det omhyggelige, *personlige* Arbejde.

Ganske ejendommeligt er det her i Smederiet at blive stillet overfor det ædle Metal i saadanne Kvantiteter, som det ellers næppe times En at møde. Her er en Mængde Sølvbarrer i forskellig Form! Yderst interessant er det at følge de forskellige Genstande, en Ske, et Bæger, en Kaffekande, fra den raa, embryoniske Form og til

Fuldendelsen, da den lyser i skæreste Glans med smukke, harmoniske Former.

Man vil forstaa, at der her i haandgribeligste Forstand tumles med Værdier; alene Stempelpengene, der betales for Statsmøntgardeinens Stempling af Prøvesølvet, løber op til adskillige Tusinder aarlig. Produktionen omfatter alle Slags Sølvvarer (samt, i ringere Omfang, Guldvarer) fra de mindste Skeer til de største og værdifuldeste »Korpus«-Arbejder. Som nævnt er den Guldkrans, som danske Købstæder og Købstadsforeninger den 8. April 1906 nedlagde paa Kong Christian IX's Sarkofag i Roskilde Domkirke, udgaaet fra Carl M. Cohrs Værksteder, og herfra skriver sig ogsaa det Kaffeservice, som Kong Frederik og Dronning Louise i Fjor købte paa Udstillingen i Horsens. Blandt andre store og kønne Arbejder, der skyldes Cohrs Sølv-

smederi, kan nævnes ialt 24 andre Kranse til Christian IX's Kiste samt flere til Dronning Louises Sarkofag, de danske Tobaksfabrikanters Hædersgave til Tobaksfabrikant Augustinus, Jubilæumsgaven (en Sølvhøvl) til Møbelfabrikant A. L. Johansen i Kolding samt en Mangfoldighed af Præmier til Skuer, Idrætsstævner o. lign. En Mængde af de dekorative Sølvbægere, der pryder vore Opdrætteres eller vore Sportsmænds Stuer, er udgaaede fra Carl M. Cohr, som da ogsaa for sin Part flere Gange har modtaget officiel Anerkendelse. — Endvidere bør nævnes, at alle Stempler og Forme samt alt Værktøj, der benyttes ved Tilvirkningen, fremstilles af Smederiet selv.

— En stor og ejendommelig Virksomhed er saaledes vokset frem fra det lille Guldmedeværksted i Baghuset i Vendersgade. Det er ikke altid gaaet lige glat eller lige hurtigt fremad, men ved Energi, Udholdenhed og en heldig Haand er alle Vanskeligheder overvundne. Ved Siden af sin private Forretningsvirksomhed har Carl M. Cohr ogsaa øvet et betydeligt Arbejde som Medlem af Haandværkerforeningens Bestyrelse gennem en lang Aarrække; endvidere er han Medlem af Byens kommunale Raad.

PRIVATKONTORET

C. GERLACH & SØN

FORRETNINGEN er grundlagt i 1865 af den nuværende Indehavers Fader, Købmand Caspar Gerlach, f. 1826. Denne drev oprindelig Handel med Kolonialvarer, og sagtens har der da hos den fødte Westphaler, hvis Vugge havde staaet nær Rhinens Strøm, været en medfødt nedarvet Interesse for Handel med Vin. Ved Familieforbindelser i Tyskland, Frankrig og Spanien kom han ind paa at føre ægte, direkte importerede Vine — kun en halv Snes Sorter, men god og gediegen Vare —, der ved mundtlig anbefaling fra Mand til Mand snart vandt Indpas som Sygevine og fik en sikker Kundekreds baade i og udenfor Staden.

Dette rummede for Caspar Gerlach en Opfordring til at lade sin Søn uddanne specielt med Vinhandelen for Øje. Og den unge Joseph Conrad Gerlach drog da til sin Slægts Hjemland, til de »klassiske« Vinegne, Egnene omkring Mosel og

INTERIØR FRA ET VINLAGER

C. GERLACH

Rhin (Rüdesheim) samt til Frankrig, hvor han var Volontør i de største og mest ansete Vinforretninger og Kyperier. Efter sin Hjemkomst i 1899 traadte han ind i Faderens Forretning, først som Prokurist, og overtog efter nogle Aars Forløb, den 29. Januar 1904, Forretningen for egen Regning som Eneindehaver.

Virksomheden, der efterhaanden var kommen til udelukkende at omfatte Vinhandel, blev nu betydelig udvidet;

J. C. GERLACH

den unge Indehaver skred straks til Opførelsen af nye Bygninger og Anlæg af nye Kældere forsynede med alle tidssvarende Indretninger; det sporedes straks, at der var tilført Forretningen ung og virkelysten Arbejdskraft, medens dog samtidig Grundlæggerens ansete Navn blev holdt i Ære og Tradition og Forbindelser omhyggeligt bevarede. Ved regelmæssigt at foretage Rejser til Vinegnene og gøre sine Indkøb paa Stedet, opnaar Gerlach jun. en personlig Garanti for de leverede Varers Ægthed og Renhed, og Firmaets Renommé for rene, lagrede og velbehandlede Vine er da ogsaa stedse hævdet. I Aaret 1901 blev Firmaet eneste edsvorne Leverandør af ægte Vin (Messevin) til alle katholske Kirker i Danmark og Bilande — er nu den største direkte Importør af Vin i Fredericia og har ogsaa Byens største Vinlagere.

Firmaets Grundlægger, som endnu i sin høje Alder har bevaret sin Interesse for Forretningen og et lyst og vennesælt Sind, kan saaledes se tilbage paa et arbejdsomt Liv, en veløvet Livsgærning, der med Troskab og Virkelyst er taget op og ført videre af næste Generation. Den nuværende Indehaver, J. C. Gerlach, blev i September 1905 udnævnt til fransk Vicekonsul.

FREDERICIA KULKOMPAGNI

FREDERICIAS centrale Beliggenhed og den gode og dybe Vandvej, der løber lige forbi dens Mure, burde — hvad dens kongelige Grundlægger vel ogsaa har tænkt sig — prædestinere den til at blive Byen med den *store* Handel. Dette er ikke — *endnu* ikke — blevet Tilfældet, men her er dog opvokset adskillige betydelige Handelsvirksomheder, som nu, da nye Muligheder og bedre Virke-Kaar — f. Eks. i Skikkelse af en ny Havn — synes at skulle frembyde sig, er parate til at tage fat og herigennem tilføre Byens Erhvervsliv det Blod og den Næring, som Mangel paa Opland og lange Tidens Stilstand har nægtet det.

Den her omhandlede Forretning blev grundlagt i 1874 af Konsul Rasmussen, hovedsagelig som Kulimportforretning, men tillige omfattende Soda, Cement, Jærn, Port Madoc-Skifer,

ildfaste Sten, glaserede Rør o. a. m. Virksomheden gik successivt fremad og opnaaede et meget betydeligt Omfang og et kendt og anset Navn. I Juli 1906 gik den imidlertid over paa andre Hænder, idet den blev solgt til Konsul C. W. Loeher, Fredericia, Konsul C. L. Schmidt, Kolding, og H. P. Boysen, Esbjerg, som kort efter besluttede sig til at føre Forretningen

S/S GIRALDA UNDER LOSNING

gen videre som Aktieselskab med sidstnævnte som administrerende Direktør, og den 15. August samme Aar lagde man ud under nye Former og under Navnet »Fredericia Kulkompagni«, men fra de samme Kontorlokaler, som har været benyttet siden 1879. Hovedvægten er nu i endnu højere Grad end tidligere lagt paa Kulimporten, og Kompagniet har paa dette Omraade meget betydelige Leverancer til Banerne samt til Teglværker og Mejerier. Tillige føres dog ogsaa Raajærn og Skifer.

Direktør H. P. Boysen, der er af sønderjydsk Æt, havde i en Aarrække været Kasserer hos Konsul D. Lauritzen i Esbjerg — en udmærket Skole at gennemgaa — samt tidligere i 6 Aar været Dampskibsekspeditor i Nordby paa Fanø. Han har saaledes været i Stand til at tilføre Forretningen gode Forbindelser i Syd og Vest; hans vaagne Handelsblik og støtte Energi borger for, at han vil vide at udnytte disse og vinde nye til.

SPINDLERS GLASINDUSTRI

SPINDLER

I et Par Hundrede Aar havde Glasmaleriet — Francesco Livis og Hirschvogel-Slægtenes ædle Kunst — været saa at sige død og skrinlagt, og først i Begyndelsen af forrige Aarhundrede levede den op paany sammen med den vaagende Begejstring for Gothiken.

Genfødsningen af Glas-Kunstindustrien her i Landet maatte nødvendigvis komme udefra, og Firmaet Spindler har med Ære indskrevet sit Navn blandt dem,

CARL SPINDLER

der har øvet et Arbejde paa dette Omraade. Forretningen grundlagdes i 1864 under saare beskedne Forhold, men ved Flid og Udholdenhed blev den ført fremad, saaledes at der i 1885 i Forbindelse med Glarmesterforretningen paabegyndtes Glassliberi og Rammefabrikation *en gros*. Tillige lærte Spindler ved mange Rejser i Udlandet, særlig i Tyskland, den dér stærkt fremskredne Glasindustri at kende, og i dette Spor fortsattes af hans ældste Søn, Carl Spindler (nu Medindehaver af Forretningen); i 1895 drog han paa Stipendierejse (A. R. Larsen & Hustrus Legat og A. Andresen & Hustrus Legat, Fredericia) til Berlin og dernæst til München, hvor han frekventerede Kunstgewerbeschule, for at sætte sig ind — teknisk saavel som praktisk — i alle Brancher indenfor Glasindustrien. Hans Studierejser strakte sig over 6 Aar. Forretningen undergik i Aaret 1902 en meget betydelig Udvidelse i Henseende til Maskiner og Lokaler, og atter i Aar er disse udvidede — denne Gang til det dobbelte — saa at Værkstedernes Grundflade nu udgør ikke mindre end 6000 Kvadratfod.

Virksomheden omfatter hovedsagelig Fremstillingen af facetslebne Ruder, Facetglas i Metalfatninger, Glasmaleri, Glasmosaik, ætsede Glas samt Fotografirammer; — en ikke ubetydelig Del af Produktionen afsættes til Udlandet. Forretningen har paa Udstillingen i Fredericia 1891 og i Horsens 1905 opnaaet højeste Udmærkelse, Sølvmedaille, ligesom den — som den eneste fra Provinserne — paa Kjøbenhavns Industriforenings Foraarsudstilling har vundet almindelig Anerkendelse. — En yngre Søn, der nu driver Forretning i Hjørring, har i flere Aar været knyttet til Hovedforretningen i Fredericia. Som vi begyndte med at sige: Navnet Spindler er nøje knyttet til den moderne danske Glasindustri Historie.

FAÇADE AF EJENDOMMEN

FIRMAET

MARTIN CHRISTOFFERSENS ENKE

SOLID og anselig, med hele Præget af de gode Købstadhusenes Hygge og Vederhæftighed, som Firmaets Ejendom ligger dér i Prinsessegade — saaledes er ogsaa Navnet Martin Christoffersens Vinhandel af en egen tilforladelig, hjemlig og beroligende Klang.

Vinhandelen, der i saa meget højere Grad end de fleste andre Handelsfag er en Tillidssag, kræver, om den skal trives, ikke alene det Varekendskab, der kan erhverves, men tillige Instinkt og en heldig Haand. Martin Christoffersen maa have ejet alle disse Egenskaber; thi smaat, som han begyndte den 15. Juni 1881 i Lokaler i Vendersgade, gik det baade sikkert og ret hurtigt frem for ham, og han erhvervede efterhaanden en stor og trofast Kundekreds. I Aaret 1896 købte han Ejendommen i Prinsessegade, hvorhen Forretningen flyttedes, og idet der her var baade Plads og alle andre Betingelser for at

MARTIN CHRISTOFFERSEN

skaffe Vinen alt, hvad der fordres af rigtig Behandlingsmaade, fik Virksomheden nu et nyt Opsving.

En dygtig Mand i sit Fag var Martin Christoffersen, en Mand med mange Interesser og besjælet af Virkelyst paa forskellige Omraader. Men altfor tidligt blev hans virksomme Liv afbrudt, idet han i September 1906 afgik ved Døden som Følge af et Ulykestilfælde, i en Alder af kun 50 Aar.

Forretningen er herefter, under Fir-

INTERIØR FRA EKSPEDITIONSLOKALET

GAARDINTERIØR

og anselig mod Gade og mod Gaard afgiver Martin Christoffersens Vinhandel netop Billedet paa den gode, tilforladelige Forretning, vel funderet i Fortidens dygtige Arbejde og stedse optaget af at bygge Fremtiden op. Der er over Ejendommen hele *den* grundmurede Sikkerhed og Soliditet, der umiddelbart vækker Tillid, og som nøje svarer til Traditionerne og til det, der fra første Færd har været Forretningens ledende Principer.

RØDVINSLAGERET

manavn »Martin Christoffersens Enke«, ført videre af hans efterlevende Hustru, som gennem en Aarrække havde været sin Mand den bedste Støtte og Medhjælp. Men samtidig med at Fru Christoffersen som sin afdøde Mands betroede Medarbejder selv evner at yde et betydeligt Bidrag til fremdeles at føre Forretningen videre, har hun sin unge Søn at støtte sig til. Gennem et flere-aarigt Ophold i Udlandet har den unge Christoffersen erhvervet sig den bedste faglige Uddannelse. Han har saaledes i Schlesien studeret Vin-Kemi og deltaget i Vinhøst i Grünberg. I Glogau havde han Lejlighed til at sætte sig ind i Vinens Behandling, ligesom han har været ansat hos det store Rødvinshus Eschenauer i Bordeaux o. a. St.

— Med sine rummelige og fortrinligt indrettede Lagere og Kældere, med det sikreste Præg af Orden og Reellitet overalt — pyntelig

„MESSEN“ VED A. CHRISTENSEN

A. CHRISTENSEN

DET Særpræg af Stilhed i Forretningslivet, som Fredericia med sine lave Huse og gammeldags Butiker tidligere har haft, har i de senere Aar mægtigt forandret sig; overalt ser man nu fuldt moderne Ejendomme. Særlig i den vestlige Ende af Danmarksgade, hvor den moderne Butikshandel og det tidssvarende Forretningsliv har samlet sig. Bag store Spejlglassruder pranger en Udstilling af Varer, der ikke giver de store og nærmere ved Verdenscentrerne beliggende Stæders Magasiner meget efter. Her fanges Blikket da ogsaa i første Række af den statelige Ejendom, i hvilken A. Christensens Manufakturforretning har til Huse. Lys, ny og pyntelig hæver den sig, og dens Indre rummer de største og mest tidssvarende Lokaler indenfor Manufakturbranchen i de danske Provinser.

Annæus Christensen, der er født i Nibe i 1867, har allerede kunnet fejre sit kvart Hundreedaars Jubilæum som Fredericianer. Han lærte Handelen hos Carl J. Christensen i Danmarksgade, var derefter borte fra Byen i nogle Aar og kom saa tilbage og etablerede sig i 1892 lidt længere oppe i Gaden i smaa Lokaler. Fra første Begyndelse havde A. Christensen Udsalget fra »Messen«, og Forretningen udviklede sig, og Omsætningen steg hurtigt og gradvis, saa at han allerede efter 6 Aars Forløb maatte udvide Lokalerne til det dobbelte. Dog heller ikke dette forslog, og i Aaret 1906 erhvervede han Ejendommen Danmarksgade 18, der havde tilhørt Familien Glückstadt, og opførte her den smukke og moderne Bygning. Forretningen omfatter alt, hvad der hører ind under Begrebet Manufaktur og Udstyr, men har dog som Specialiteter hvide Varer, Sengeudstyr og Damekonfektion.

Udvikling i Henseende til Omfang og stedse øget Grundfæstelse i Omdømme og Anseelse har naturligt holdt Trit.

Forretningsejendommen vidner mere end mange Ord om, hvor stærk denne Udvikling har været.

INTERIØR FRA LOKALERNE

KRAGH & UTZON

SOM en af de *rigtige* gode gamle Forretninger med Brænderi og Landeri, med Opkøb af Landprodukter og med Udsalg af det meste af det, Landmandens Hjærte kunde begære, blev Firmaet grundlagt i det mindeværdige Aar 1849 af Poul Kragh og hans Svoger Kancelliraad J. J. Utzon, der var af gammel jydsk Herremandslægt. Efterhaanden blev Jærn og Trælast optaget til de øvrige Artikler, og da ifølge Tidens Udvikling, Andelsvæsenets Opblomstring o. a. Forhold Forretningen nødvendigvis maatte omlægges, saa at man nu i Stedet for at opkøbe Landboprodukter kom til at sælge Korn og Foderstoffer, forceredes Handelen med Cement og Trælast, og Brænderiet blev nedlagt, medens dog det meget betydelige Landbrug bibeholdtes.

FIRMAETS EJENDOM I VENDERSGADE

KANCELLIRAAD J. J. UTZON

I 1876 kom Kancelliraad J. J. Utzons Søn, H. J. Utzon, som havde faaet handelsmæssig Uddannelse i Kjøbenhavn og Kolding, hjem, og da Kragh det følgende Aar afgik ved Døden, blev han efter et Par Aars Forløb optaget i Firmaet sammen med Faderen. Samtidig udvidedes hele Virksomheden, der nu ogsaa kom til at omfatte en betydelig Urtekramforretning paa Byen samt Oplag for Dansk Petroleumsk Aktieselskab; Jærnhandelen blev en af For-

H. J. UTZON

retningens væsentligste Sider, og Trælstforretningen tog saaledes Fart, at den, da den i 1906 blev slaaet sammen med Valeur & Co.s Trælsthandel under Firmaet »Fredericia Trælsthandel«, var dreven op til en Omsætning 5 Gange saa stor som oprindelig. I 1896 opførtes den anselige Ejendom i Vendersgade som Afløser af den gamle Bindingsværksbygning, og samme Aar overtog H. J. Utzon for egen Regning Forretningen, der siden stadig er ført fremad som en af de mest betydende i Byen.

Ved Siden af sin private, forgrenede og meget omfattende Virksomhed har H. J. Utzon fundet Tid og Kræfter ogsaa til Arbejde i andre Retninger. Han er saaledes Medlem af Repræsentantskabet for »Banken for Fredericia og Omegn«, Formand i Bestyrelsen for A/S. »Fredericia Trælst-Handel«, for »Fredericia Teglværk« og i Bestyrelsen for »Fredericia Mejeri« (et Selskab dannet af Landbrugere i Byen og Omegnen). Og selvfølgelig har han heller ikke kunnet undgaa at stille sine Evner og sin Arbejdskraft til Raadighed for sin Bys og sin Stands almene Bedste. I de sidste 13 Aar har H. J. Utzon saaledes uden Afbrydelse været Medlem af Byraadet, hvor han er Formand for det for et jordejende og landbrugsdrivende Borgerskab som Fredericias meget vigtige Udvalg for udenbys Anliggender (Skov- og Markudvalg), og desuden er han Næstformand og Kasserer i Handelsforeningen.

Agtet og afholdt af alle, der kender ham, forener H. J. Utzon med en solid Dygtighed en ualmindelig vindende Personlighed.

FREDERICIA TÆPPEFABRIK

FREDERICIA TÆPPEFABRIK, hvis svære Bygninger hæver sig dominerende over Landsoldat-Kvarteret, blev grundlagt i 1873 af Fabrikant Robby, som kom hertil fra hin Tekstilindustriens nordtyske Moderstad Neumünster. Efter fire Aars Forløb blev Virksomheden overtaget af et Interessentskab bestaaende af Robby, Raadmand Seidelin og Partikulier Krüger, Kjøbenhavn, (de to sidstnævnte som Hovedinteressenter) og samtidig udvidet. I 1888 hjem-søgte Fabriken af en Brand og opbygges derefter i større Maalestok og efter moderne Tilsnit.

I 1898 overgik Forretningen, som i Aarenes Løb var gaaet betydeligt fremad, til et Aktieselskab (med en Kapital af 300,000 Kr.), hvis Bestyrelse bestaar af Fuldmægtig i Kultusministeriet Seidelin, Fabrikant Seidelin, Fredericia, og Fabrikant Krüger; sidst-

nævnte, der er en Nevø af Fabrikant Robby, og som har været knyttet til Fabriken lige siden 1878, er administrerende Direktør.

Oprindelig fremstillede Fabriken hovedsagelig uldne Tæpper, men efterhaanden er Tilvirkningen gaaet over til at omfatte de forskellige grovere Uldvarer, kurante Artikler saasom Dækkener, Shawler, Sengetæpper samt grovere Ting i Klædevarer. Der sysselsættes nu ca. 100 Arbejdere og raades over en Maskinkraft paa 150 H. K., som driver 40 Vævestole og 5 Sæt Kartemaskiner med tilhørende Hjælpemaskiner til Appretur og Farveri. Fabriken spinner selv alt det Garn, den forbruger.

Størstedelen af Fabrikationen, der har et godt Navn for Soliditet og Reellitet, afsættes til Grossister og Konfektionister i Kjøbenhavn, men tillige lader Selskabet alle Provinserne berejse.

FABRIKEN

A/S FREDERICIA TRÆLAST-HANDEL

DEN Revolutionering af Næringslivet, som vore Købstæder fra den første Trediedel af forrige Aarhundrede har gennemløbet — Emancipationen først fra Kjøbenhavn og dernæst fra Hamborg, den ved Udviklingen af de moderne Samfærdselsmidler skabte stærke Opblomstring, den selvstændige *en gros*-Handels Opstaaen, det forandrede Forhold til Landbruget i Kraft af Omlægningen af dettes Drift og Eksport- og Andelsvæsenets Fremkomst — *alt dette* har naturnødvendigt maattet sætte Præg paa hvert eneste Omraade indenfor By-Erhvervene.

Saaledes ogsaa paa Trælast-Handelens.

Forhen var det hovedsagelig de norske Skipper, der med deres smaa Jagter og Slupper tilførte Danmark, hvad det forbrugte af Gavntræ, og For-

DIREKTØR F. VALEUR

retningen dreves ofte som Tuskhandel, idet Skipperne hjemførte Livsfornødenheder, Korn, Smør, Flæsk, som Betaling — en Form for Trælast-Import, der til Dels endnu, i lidt ændret Skikkelse, finder Sted paa Limfjordshavnene. Senere tog Sverige og Finland Têten i Tømmerproduktionen, og de store »blandede« Forretninger i de danske Købstæder besørgede

Fordelingen; men efterhaanden — alt som Importen mere og mere kom til at gaa for sig i store Ladninger, hvis Lagring krævede Plads — specialiseredes Forretningen og samledes paa færre Hænder: de egentlige Trælast-Forretninger fremstod.

I 1870 bestod der i Fredericia to blandede Forretninger, som drev Handel med Trælast, den ene Kragh & Utzons, som etableredes 1849, og den anden Konsul Bybergs, ligeledes en gammel Forretning.

I Aaret 1878 grundlagde Kaptain F. Valeur, som da i en Aarrække havde faret til Søs som Skibsfører, en Trælastforretning i Fredericia under Firma Valeur & Co. (med F. Valeur som eneste ansvarlig Indehaver).

Til Trælast-Handelen føjedes i 1880 den af Konsul Byberg drevne Trælastforretning, som købtes, og samtidig anlagdes et Savskæreri, først med lejet Kraft fra Dampmøllen og senere med egen Kraftmaskine. Forretningen havde fra først af Tømmerplads mellem Søndervoldgade og Oldenborggade, hvor senere Havnen kom

til at ligge, medens Pakhusene allerede da laa paa Forretningens nuværende Plads ved Prinsessegade.

Da for et Par Aar siden imidlertid Løsenet saa almindeligt blev *Sammenslutning*, blev det fundet formaalstjenligt at omorganisere Virksomhederne, og de to Forretninger gik da sammen over til et Aktieselskab, Fredericia Trælast-Handel, med en indbetalt Aktiekapital af 200,000 Kroner og med en Bestyrelse bestaaende af Købmand H. J. Utzon, Formand, Fabrikdirektør Ditlev Voss og Sagfører W. Johansen, medens den hidtilværende Indehaver, Kaptain F. Valeur, blev administrerende Direktør.

Under den nye Form og paa Grundlag af begge de to sammensluttede Forretningers gode Traditioner og godt indarbejdede og ansete Navne har »Fredericia Trælast-Handel« alle Betingelser for at kunne føres frem til en smuk og betydende Position. Virksomheden, hvis Omraade foruden Fredericia By og Opland tillige er noget af Fyen, omfatter foruden Trælast-Handelen, Save- og Høvleværk.

Direktør Valeur har ved Siden af sin private Virksomhed ogsaa maattet lægge et betydeligt Arbejde i forskellige borgerlige Ombud. Han har saaledes gennem 15 Aar haft Sæde i Fredericia Byraad og har været Søretsmedlem lige siden Søretternes Oprettelse. Djærv og ligetil, som han er, har han faaet Ord for altid at sige sin Mening lige ud. Visselig ikke det værste Skudsmaal, der kan gives en Mand!

H. MØLLERS MASKINFABRIK

H. MØLLER

DER skal altid — særlig da i et lille Land og allermest i en lille By — Mod og Mandsvilje til at vove sig udenfor den slagne Landevej. De to Brødre Møller, Hans og Johannes, der nu er Indehavere af H. Møllers gamle Maskinfabrik og Smederi, har haft dette Mod. I deres Specialiteter, Tilvirkning af Jærnpengeskabe og Kunstsmedearbejde, har de valgt *ikke* det, der bedst »gaar i Folk«, men taget den Opgave op, der mest fængslede deres Personlighed og Haandværker-Interesse og lod dem med Lyst svinge Hammeren over Ambolten — den direkte Arv fra Hefastos og Vølund Smed.

Men H. og J. Møller er ogsaa af en stærk og vovelysten gammel Slægt. Bedstefaderen var med de danske Hjælpetropper i Frankrig 1812 (i Familiens Eje findes endnu St. Helena-Medaillen af 5. Maj 1821 — fra Napoleon I.

»à ses compagnons de gloire sa dernière pensée«), og Faderen, der i Aaret 1856 i Prinsessegade grundede Smedeforretningen, optog straks, paa et Tidspunkt, da man i vore Købstæder nødig vovede sig ud over det jævne og almindeligste, Kunstmederiet og Pengeskabsfabrikationen. Et godt og solidt Haandværkernavn vandt han sig, han fik — for at nævne en enkelt Ting — meget tidlig Statsbanernes Arbejde, der siden stedse har været bevaret for Forretningen — og Virksomheden arbejdedes gradvis fremad, uagtet han aldrig søgte, med Tilsidesættelse af alt andet, kun at tjene Penge.

I Aaret 1885 blev Virksomheden flyttet til Fyensgade, hvor den nu i tidssvarende Form med Dampkraft og andre moderne Hjælpeidler drives som Maskinfabrik, dog stadig med Fremstillingen af brandfri Rum, Jærnpengeskabe, bukkede af Panserplader, Døre til Hvælvinger og Gitterporte og andet Kunstsmedearbejde som Hovedspecialitet. Blandt større Arbejder, der er udgaaet herfra, kan nævnes hele

Installationen af Sparekassen i Fredericia og en pragtfuld Gitterport til Herresædet Rosenholm, ligesom det rummelige Udstillingslokale i Gothersgade i Reglen indeholder smukke Vidnesbyrd om, hvad Forretningen kan præstere.

Saa vel Johannes som Hans Møller har arbejdet i flere Aar paa forskellige Steder i Udlandet og har stadig ved Rejser søgt at følge med Udviklingen paa deres Arbejdsomraade.

HANS MØLLER

JOHS. MØLLER

KOLDING

I

BERING LIISBERG

BYENS OG NÆRINGSLEVETS
UDVIKLING Gennem TIDERNE

DA vort Fædreland i en fjern Oldtid første Gang blev besøgt af Mennesker, var det de indskaarne Kyster og særlig de inderste Lukninger af de lange, smalle Fjorde, der tiltrak sig Opmærksomhed som Steder, hvor man kunde slaa sig ned og lettest friste Livet. Drikkevand kunde man faa fra Aaen, der løb i Dalen, Fortsættelsen af Fjordkløften ind i Landet, Østers og Fisk fandtes i Mængde paa Bankerne ude i Fjorden, og i Skovene rundt omkring var der Vildt i Overflod.

Hvor der var særlige Forhold til Stede, særlig Anledning til Handel og Skibsfart, udviklede de gamle Bopladser ved Aamundingerne i de dybt indskaarne Fjorde sig i Tidens Løb til Byer. Men det varede — for de flestes Vedkommende — længe, inden der blev noget at handle med, og de fleste Bopladser blev først i senere Tider andet og mere end Fiskerlejer. Saa længe man ikke kunde bygge i Ro paa Kysterne og sejle i Fred paa Søen for Sørøvere, kunde der ikke blive nogen Handel. Det er først, da Farvandene omkring de danske Kyster er blevet rensede af Valdemar den Store og Absalon, at Købstæderne i Danmark ret begynder at vokse frem. Det er da heller ikke før 1236, under Valdemar Sejr, at vi første Gang hører Tale om Byen Kaldyng. Ved Midten af 1400-Tallet forekommer Formen Kollinghe, der senere bliver til Kolling og Kolding.

Sagnet veed her, som ved andre danske Kystbyer, at fortælle om, at Byen ikke altid har ligget, hvor den findes nu, men oprindelig skal have ligget længere mod Vest inde i Landet. Og man nævner de nu forsvundne Stedbetegnelser: Sviegade og Svictorv — mellem nuværende Skolegade og Langelinie — som Minder om det ældste Kolding. Dette Sagn maa vistnok kun betragtes som Udtryk for, at Byen først i senere Tider har skudt sig frem mod Øst, nemlig efterhaanden som Fjorden og dermed Kystlinien trak sig østefter. Ti Fjorden har i den tidlige Middelalder gaaet langt højere op, har oversvømmet Aadalen Syd for Byen og staaet i Forbindelse med den nuværende Slotssø mod Nord, saa Byen og Bakken, paa hvilken senere Slottet kom til at knejse, har ligget paa et i Fjorden fremskydende Næs.

Man kunde fristes til at tro, at det var dette Næs, som 1242 i Omtalen af et Møde mellem Hertug Abel og hans Broder Erik Plovpenning, kaldes Eldenæs ved Kolding. Det var i alt Fald her, paa Slotsbanken, at Hertugen byggede »Ørneborgen«, hvad enten denne maa betragtes som en Ombygning og Udvidelse af en ældre Borg, eller som en Nybygning. Men er det rigtigt, at Kongen i 1247 opbrændte Byen Kolding, har han vel heller ikke skaanet Borgen, der kunde yde Abel Tilhold i Broderkrigen, og det bliver da vel naturligt at antage den Borg, som Abel 1248 paabegyndte »som til et Værn og Grænsehus« mod Indfald i Sønderjylland fra Kongeriget, som en Nybygning.

Der har iøvrigt i den tidligere Middelalder ligget en anden Borg Nord for Kol-

ding, som mulig kan være den Abels Borg, der omtales 1242. Den hed Skindalborg, og den mindes endnu i Navnet Skindalborgshave. Den laa paa Nordsiden af den inderste Del af Fjorden, den nuværende Slotssø. Murrester af den var endnu at se i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, og ved Voldstedets endelige Sløjfning i 1887 mente man atter at støde paa Levninger af denne gamle Borg.

Hertug Abel havde før og under Broderkrigen Kolding i Pant, men naar han i 1248 begynder Opførelsen af Ørneborgen — som der utvivlsomt hentydes til i Byens Segl — maa han vel næppe have haft i Sinde at slippe Pantet af Hænde igen. Som den nærmeste By ved Grænsen mellem Kongeriget og det sønderjydske Hertugdømme og som liggende ved den ældgamle Færdselsvej ned gennem Landet, og i Læ af den faste Borg havde Kolding en særlig Betydning. Vi ser da ogsaa, at Ørneborgen, der af og til kaldes Middelborgen, tidligt bliver Pladsen for historiske Begivenheder. I 1268 lykkes det Erik Glipping at indløse den, og den kaldes nu »en Port og en Nøgle for Riget«. Naar det hedder, at Kong Erik genopbyggede Borgen, maa den sagtens være bleven ødelagt i Kampene. Nu blev den igen befæstet og maaske atter ødelagt i 1313, da de oprørske Bønder ved Kolding havde slaadet de kongelige Tropper, der var sendt imod dem under Drostens Niels Olufsen Bille. Ti da Kongen selv havde taget Sagen i sin Haand og underkuet Bønderne, straffede han dem med svære Bøder og tvang dem til at rejse faste Borge, der kunde holde dem i Ave, og bl. a. hedder det udtrykkeligt, at Bønderne ogsaa maatte befæste Kolding, hvorved der kun kan menes Koldinghus, med hvilket Navn man fra nu af finder Ørneborg betegnet.

Den omtalte Angivelse, at Kolding oprindelig laa noget længere mod Vest, vinder i Styrke ved en gammel Optegnelse om, at Erik Glipping udvidede Byen og byggede dens sydlige Del. Hvor megen Betydning man tør tillægge denne Optegnelse er ikke godt at sige, men Sandsynligheden taler vel for, at Kolding By først har været i Stand til at udvikle sig, efter at Borgen paa Banken har formaaet at yde den nogen Beskyttelse. Og naar man ser, at Kirken, der var helliget St. Nicolai, de Søfarendes Beskytter, og dermed Torvet, Midtpunktet for den egentlige Byvirksomhed, er bleven opført paa 1200-Tallet, og erindrer Abels Interesse for Byernes Opkomst og den Betydning, han tillagde Kolding, er det vel naturligt at antage, at Kolding netop omkring og efter 1250 har faaet sit egentlige Bypræg, sin egen Kirke, sit Akseltorv og sit Byting.

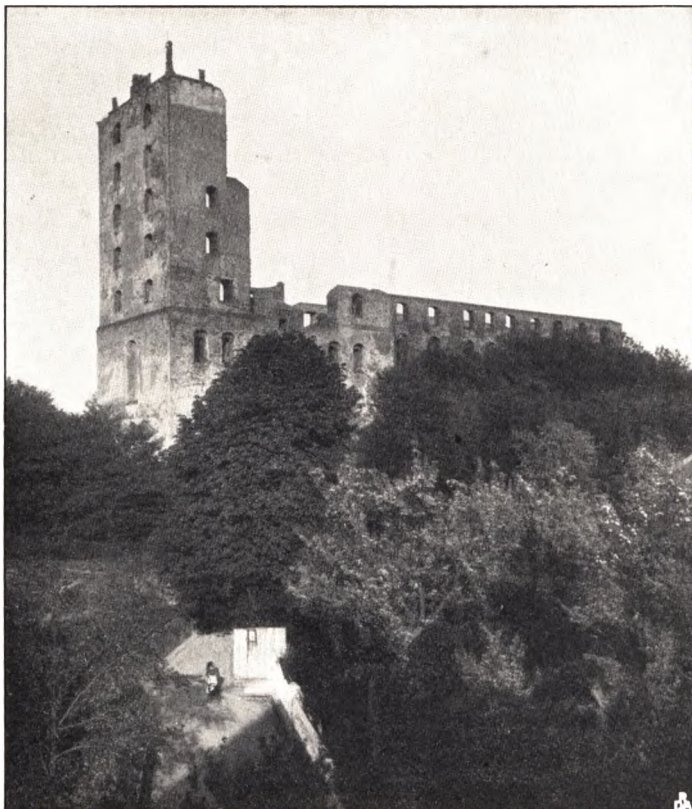
Men det var sikkert kun en ringe og ubetydelig Bebyggelse, man saaede ud over fra Borgens Mur endnu saa sent som ved Middelalderens Slutning, umiddelbart før Reformationen. Den samlede sig væsentligt omkring Kirken. Øst for den laa kun Torvet og derefter den store ubebyggede Plads, der optoges af Borgens Køkkenhave og Kaalgaarde. Ved dennes sydøstlige Hjørne laa det i 1288 stiftede Graabrødrekloster. Det var en Riddersmand, Henrik Dulmer, der havde gjort sin Gaard Dueholm til et Kloster, som han selv traadte ind i som Munk. Syd for Torvet førte den gamle Hovedvej i ret Vinkel — den ene Arm af Vinklen blev senere til Vestergade, den anden til Rendebanen — ned til Broen over Kolding Aa; mod Nordvest fortsattes den ud til Laasby, forbi St. Jørgensgaarden, der husede de ulykkelige Spedalske, og videre Nord paa, ad Vejle til. Aaen bugtede sig frem gennem brede Enge og Bebyggelsen strakte sig næppe noget Sted ned til den. Kun ved Skibsbroen Øst for Broen over Aaen, hvor Skibene lossede og ladede, laa der maaske et Par Boder.

Ved den nordre Ende af Broen laa Porthuset med Bommen, der spærrede Vejen, indtil Tolden var betalt. Ti Kolding var det ene af de to vigtige Toldsteder ved Grænsen, — Ribe var det andet — og den største Del af Færdslen mellem Nørre- og Sønderjylland foregik ad Koldingbro, som tilligemed Skoven derved menes at have givet Navn til Herredet, Bruskherred, hvilket Navn forekommer første Gang 1329 som Broskovherred.

Borgen gav Byen Læ til Vækst og Udvikling, og Kongernes Ophold paa Borgen trak Folk til Staden og fremmede Handel og Haandværk. Og paa Grund af Byens Beliggenhed kom Kongerne ofte hertil. 1254 forlenede Christoffer I »med Banner i Haand« Kong Abels ældste Søn Valdemar med Sønderjylland, og Aaret efter at Erik Mændved havde dæmpet det jydske Bondeoprør, var han atter paa Koldinghus og sluttede Forbund med Ditmarskerne. Christoffer II stadfæstede 1321 Kolding Bys Privilegier, — naar de er givet, vides ikke, — og i hans Haandfæstning nævnes Koldinghus udtrykkelig som et af de Slotte, der ikke skulde nedbrydes, hvilket viser dets Betydning for Riget. Men da samme Konge 1326 var bleven fordrevet, fik Marsken Ludvig Albertsen Byen og Slottet som Pant. Det var da ogsaa et af de Steder, som Valdemar Atterdag først tænkte paa at indløse i 1340, da Grev Gert havde det i Pant. I Folkevisen hedder det, at Grev Gert brændte Kolding af, men nærmere Oplysninger herom haves ikke. I 1365 sluttede Kongen Forlig med hans Sønner Henrik og Nicolaus paa Koldinghus, og i 1411 sluttedes der Vaabenhvile mellem Erik af Pommern og Hertuginde Elisabeth af Sønderjylland. Endelig fandt den store Forlening i 1440 Sted paa Koldinghus, hvorved Christoffer af Bayern overdrog Hertug Adolf Sønderjylland som et arveligt Len. Det var muligt ved denne Højtid, at Christoffer af Bayern fandt Lejligheden paa Slottet utilfredsstillende, ti snart efter lod han den nordlige Fløj rive ned og helt bygge om.

I lang Tid hører man nu intet om Kolding eller Slottet ved Kolding. Livet er gaaet sin rolige Gang, kun afbrudt af den Uro og Travlhed, som vaktet ved Kongernes hyppige Komme med deres store Følge, deres Fadebur som det hed, naar de drog paa Rejse gennem deres Rige. Saa, i 1522, finder vi Christjærn II paa Koldinghus. Han har været der ofte før, og det er ikke sikkert, at Byens Borgere har glædet sig ved hans Nærværelse, ti han forlangte Penge. I 1519 havde de maattet laane ham 400 Lod Sølv. Nu kom han til Møde med sin Farbroder, inden føje Tid hans Efterfølger paa Tronen, Hertug Frederik. 1534 mødtes Christian III her med Greven af Oldenborg for at søge at komme til Forlig, og ikke længe efter aabnede de svære Jærndøre til Fængselskælderens paa Koldinghus sig for en Mand, hvis Navn i 1534 havde bredet Frygt og Rædsel overalt, hvor det lød. Det var Skipper Clement, den gamle Konges berømte Partigænger, der nu som Fange blev slæbt med rundt af Hertug Christian og ogsaa en Tid sad fængslet paa Koldinghus.

Der forlyder intet om, hvorledes Stemningen var i Byen, paa hvilken Side Borgerne stod, i den Kamp, man kalder Grevens Fejde. Men det synes, som om den nye Lære her hurtigt har vundet Tilhængere. Det synes ogsaa, som om Munkene i Klosteret har ført et alt andet end klosterligt Liv og givet adskillig Anledning til Forargelse. Der blev ofte klaget over dem, men de havde næppe faaet Tid til at forbedre sig, før den Lutherske Lære begyndte at lade sig mærke. Den kom, som naturligt var, fra det nærliggende Sønderjylland, hvor den tidligt havde slaaet Rod, og blev bragt til Kolding af en forhenværende Dominikanermunk fra Haderslev Kloster.

KOLDINGHUS RUINER 1905

Det kunde næsten se ud, som om der havde været Uroligheder i Byen, under hvilke Graabrødreklostret i Kolding er bleven plyndret for sine Kostbarheder. Ti da ved Juletid 1529, som det hedder i en gammel Optegnelse, »den allerkristeligste Kong Christian I.s Søn Frederik, som var en Fjende af al kristelig Religion« kom til Byen for at udjage Munkene, »sendte han dem 100 Mark til Rejsepenge samt en Kalk og nogle Messeklæder, for at de endnu engang kunde holde Messe«, hvilket tyder paa, at der intet sligt fandtes længer i Klostret. Men Brødrene forsmaaede Kongens Gave og drog bort paa nær en, Broder Martin, der lagde Munkekutten og blev i Klostret som Lægmand.

Med den nye Tid, Tiden efter Reformationen, begynder Koldings Stortid. Christian III.

havde særlig Forkærlighed for Stedet; han foretog omfattende Byggearbejder paa Koldinghus og boede ofte paa Slottet. Her saa flere af hans Børn Dagens Lys, og her lukkede han selv sine Øjne Nytaarsdag 1559, efter Aaret i Forvejen at have givet den berømte »Kolding Recess«. Om Frederik II.s lystige Liv paa Koldinghus synger den gamle Vise:

Konning Frederik sidder paa Koldinghus,
med Riddere og Svende han drikker godt Rus.

Ogsaa under ham var Slottet hyppig Kongefamiliens Opholdssted, og her fik hans ældste Søn, den lille Hertug Christians Hofstat anvist Bolig, da hans Opdragelse og Skolegang skulde til at begynde.

Kongernes hyppige Ophold paa Slottet bragte en Mængde Gæster til Byen, og mange Adelsmænd købte sig Gaarde for til enhver Tid at kunne tage Bolig i Staden. Det er da sikkert ogsaa af Hensyn til de mange fornemme Herrer, der kunde ventes uden Lands fra, at der saa tidligt som i 1537 — før der bliver Tale om sligt i København — gives Ordre til, at Gaderne i Kolding skal brotlægges. Anlægget af »Rendebanen« eller Turneerpladsen skyldes utvivlsomt de forskellige Festligheder med Ridderspil o. a. l., der fandt Sted under Christian III. »Og lade vi tilfly«, d. v. s. istandsætte, »Rendebanen her udi vor Købstad Kolding«, hedder det i et af Christian III.s Breve af 1548, hvori Kongen indbyder sine gode Mænd til sin Datters Bryllup i Torgau, samt opfordrer dem til at øve sig i Dystløb forinden. Rendebanen siges at

være en aaben Plads endnu under Christian IV. Dog ser man, at der alt under Christian III. var bygget i alt Fald een Gaard paa Rendebanen, i hvilken senere den kgl. Drabant Jochim Platt havde Bolig.

Man faar en Forestilling om det Rykind, der stundom kunde være i den lille By, naar man ser, at Frederik II. i 1580 giver Borgmestre og Raad Ordre til at sørge for Staldrum hos Borgerne til 800 Heste, »saa at, naar vi holde vor Hoflejr her sammesteds, vore Hofsinder da kunne underkomme (d. v. s. faa Tag over Hovedet) og andre Fremmede som hænde os at besøge.«

I April 1583 — faa Dage efter at den lille Hertug Christian tillige med sine »Herremænd« (d. e. Skolekammerater) var bleven indlogeret paa Slottet, udbrød der en Brand, der synes særlig at have hjemsøgt den Del af Byen, der laa mellem Torvet og Kongens Urtehave. Denne blev udvidet ved samme Lejlighed, idet en Del af de brandlidte Borgeres Grunde blev inddraget i Haven. Og af et Brev fra Frederik II. af 16. August 1585 ser man, at Kongen var misfornøjet med, at nogle af Byens Borgere, som opførte nye Huse i »Strædet nærmest Slotsporten«, den østligste Del af nuværende Slotsgade, byggede dem højere, end de havde været før Ildebranden, og satte Vinduer i dem ud mod Kongens Have. Hvor gerne han end saa, at der blev opført gode Købstadbygninger i Byen, maatte han dog forbyde at lade lave Vinduer og Udsigt paa Husene ud mod hans Have, oven over Plankeværket.

Paa Grund af den Anseelse og Betydning Slottet gav Byen, havde Kolding den Ære at blive afbildet i Georg Brauns store Værk om Verdens mærkeligste Byer. Den vises, efter Tidens Skik, i Fugleperspektiv, paa en Gang et Billede og et topografisk Kort; man ser straks, at de fleste Huse efter nordtysk Skik ligger med Gavlenden mod Gaden, medens de faa større Gaarde vender Langsiden til. Den langt overvejende Del af Husene er lave Bygninger paa et Stokværk, kun i den østlige Del af Byen, Østergade og mellem den og Kongens Urtehave ses Stenhuse paa to og tre Stokværk og med kamtakkede Gavl. Her, paa Hjørnet af Østergade og Torvet, lige over for Raadhuset havde den rige og trættekære Adelsmand, Morits Podebusk, sin store Gaard. Og her boede den fortjente og højt betroede Borgmester og Tolder, Søren Kjær Skriver, der ved Siden af sine mange Embedsforretninger fik Tid til baade at oversætte og bearbejde forskellige Skolekomedier og skrive Psalmer, som f. Eks. den kendte: »Rejs op dit Hoved, al Kristenhed«. Længere mod Øst, omtrent hvor det gamle Kloster laa, finder vi Fru Karen Holgers Gaard og Peder Munks Gaarde. Karen Holgers var den myndige Karen Gyldenstjerne, Enke efter Holger Ottesen Rosenkrans, og Peder Munk var Rigens

GAMLE HUSE I HELLIGKORSGADE

Admiral. Som saadan optraadte han paa Herredagen i Kolding 1590, da han var vendt om paa sin Skotlandsfærd med den danske Prinsesse Anna, og anklagede Rentemesteren Christoffer Walkendorff for Forsømmelighed med Skibenes Udrustning. Sagen endte som bekendt med, at seks Hekse fik Skyld for at have vakt de svære Storme, der havde drevet Skibene ud af Kurs og slaaet dem læk.

Tæt ved disse Ejendomme er der paa Billedet vist en Bro, der fører over Aaen; den har Navn af Kongens Klappbro, idet den var indrettet til at klappes op, naar der skulde Skibe ind i Havnen til Skibsbroen. Denne laa for Enden af Søndergade og havde sandsynligvis ligget der længe, da Borgmestre og Raad i 1561 med stor Bekostning lod bygge en ny. I den Anledning tillod Kongen dem at hæve Bropenge af Borgere og Bønder, som udskibede Gods o. a. ved Broen — 1 Hvid af hver Hest, Øg eller Okse, 1 Skilling af hver Hest og Vogn eller Kramkiste og 4 Skilling af hver Læst Korn eller Gods. Men denne Skibsbro blev, hvor mærkeligt det kan lyde, de Riber Borgermænd som Peber og Salt i Næsen. De kunde ikke se andet, end at de Bropenge, Kolding Borgere fik Lov at hæve for Losning ved deres Skibsbro, stred imod Ribe Bys Privilegier, hvorfor de bad om en Gang for alle at maatte betale det Halve af, hvad Broen havde kostet, og derefter være fri for at betale Bropenge. Det blev de dog ikke, men ved Kongebrev af 30. April 1570 blev det bl. a. paabudt, at Ribe Borgere kun skulde betale 2 Sk. af hver Læst Gods eller Korn.

Skibsbroen findes antydnet paa Brauns Billede af Kolding Øst for Sønderbroens nordre Ende. Da imidlertid Pladsen Øst for den søndre Ende hos Fyhn: »Efterretninger om Købstaden Kolding« siges at have været kaldet »Lossepladsen« endnu i Begyndelsen af 1800-Tallet, maa Havnen eller Bolværkspladsen i Aaen sandsynligvis i Tidens Løb være bleven udvidet til at omfatte begge Sider af Vandløbet.

For Enden af Koldingbro stod Sønderport, og derfra førte Søndergade op til Rendebanen, der mod Øst fortsattes hen til Østergade i Helligkorsgade. Mod Vest mandede Vestergade ud i Rendebanen og fortsattes paa Sydsiden af en lille Smøge ned til Aaen, der har Navnet »Dievels Hul«. Ved Siden af denne Smøge laa Adelsmanden Hans Johansen Lindenovs Gaard, og for den nordlige Ende laa Kirken, mod Øst adskilt fra Torvet ved Raadhuset.

Naar Kolding har faaet sit første Raadhus, vides ikke. Men i 1581 omtales i et Kongebrev en ved »Raadhusgaarden« liggende Gaard, der tilhører en Mand, som hed Peder Johansen og vistnok var af de Lindenover. Og i dette Aar maa det gamle Raadhus være noget brøstfældigt, ti Kongen har, som det hedder i nævnte Brev, givet Borgerne et Hus til et Raadhus. Herved kan nu kun forstaas Tømmeret, Bindingsværket, til et nyt Raadhus. Kongen finder imidlertid, at Byen ved at købe Peder Johansens Gaard vil kunne faa Raadhuset bedre opsat og desuden, hvad der vil være hele Byen til Ære og Gavn, faa Torvet, der nu er meget lille og snævert, gjort større, hvorfor Kongen alvorligt befaler dem at købe Gaarden. Dette er da ogsaa sket, men mærkeligt nok meddelte en Indskrift over Døren ud mod Torvet, at Raadhuset var bygget 1609, saa de Kolding Mænd har — hvis ikke der foreligger en Fejllæsning af Aarstallet — været noget langsomme i Vendingen.

Lige over for Raadhuset, paa Torvet, var Bybrønden samt Skafottet med »Kagen«, den Pæl, hvortil Forbryderne blev bundet, naar de fik Pisk. Paa selve Raadhusets Hjørnestolpe hang Halsjærnet til Skræk og Advarsel særlig for trættekære og balstyrige Torvegæster og Torvebønder, og ved Siden af det hang en Jærnstang

med Klør, som blev brugt — gloende — ved den skarpe Justits til at knibe Syndere med som et lille skærpende Tillæg til Dødsstraffen.

Raadhuset blev ombygget 1839 og paany 1873—75.

Faa Aar efter at Brauns Billede af Kolding er bleven udført, i 1595, blev Apotheke Reimings endnu staaende Gaard — »Landets rigest udsmykkede Bindingsværkshus« — bygget paa Torvet lige over for Raadhuset.

Paa den anden Side Kirken, mod Vest, laa den latinske Skole, til hvilken Dronning Dorotea, Christian III.s Enke, særlig under Paavirkning af Borgmester Søren Kjær Skriver, skænkede en ny Bygning i 1560. Over Indgangsdøren fandtes en Sten, der endnu er at se paa den nuværende Skolebygning, med forskellige Fremstillinger, bl. a. et Medaillonportræt af Dronningen og hendes Navn og Valgsprog, der synes afbildet efter en Gulmedaille, som blev præget i Anledning af Skolens Grundlæggelse, og som sandsynligvis er bleven uddelt som Hæderstegn til dem, der havde været virksomme for Indretningen af Skolen og dens Bygning.

Skolen, der vises paa Brauns Billede som en grundmuret Bygning med kamtakkede Gavle, blev stærkt medtaget under de ulykkelige Krige i 1600-Tallet og helt ombygget i 1725, paa ny i 1845; udvidet i 1885.

Længere ude mod Vest, paa den anden Side Sviegade, laa en Bygning, der betegnes som Blæsbjærg, og som har givet Navn til den nuværende Blæsbjærggade, og længere ude endnu, Nord for den lange Laasbygade, der tillige med Laasby Dam eller Gadekær — ogsaa kaldet St. Vifs (eller St. Viufs) Dam — minder om en i Kolding indtaget Landsby, laa Hospitalet, der var bleven oprettet 1558 af Christian III. »til Bolig for saare og syge Mennesker«. Bygningen blev dog vistnok først rejst 1578. Efter en Brand 1617 blev den udvidet og fik bl. a. en egen Kirke. Denne blev inddraget, da Hospitalet helt blev ombygget i 1805.

Syd for Hospitalet og Blæsbjærg finder vi Provstegaarden og tæt Vesten for den, ned mod Aaen, St. Jørgens Hospital, der først nævnes 1525, men som har været til længe forinden. Det har ligget, — efter Fund af Murrester at dømme — omtrent for Enden af nuværende Blegdamsstræde.

Helt nede ved Aaen laa endelig Fiskerhuset med et Gangbrædt over Aaen.

Foruden Sviegade forekom der paa 1500-Tallet enkelte andre Gader, der nu ikke længer kendes, eller som har andre Navne. Saaledes Kattesundet, der fra Vestergade førte til Østergade, jævnløbende med Rendebanen, Fruergade, som stødte til Klostergade, Rakkerstræde eller Bøddelstræde, siden Skidenstræde, det nuværende Brostræde. Nørregade, siden Torvegade, den nuværende Adelgade.

Om Koldings Handel og Søfart i Middelalderen er kun lidet bekendt. Naar det i Christjærn I.s Privilegier for Byen, dateret Koldinghus 1452, bl. a. hedder: »Item unde vi dem (d. e. Borgerne i Kolding) deres fri Havne at have indtil Dregens Odde og deres Forstrand uden fore mellem bægge Lande«, maa det vel betyde, at Byen maa bruge den inderste Del af Fjorden inden for Drejens Odde som fri Havn og Lossested for de Skibe, der fører Varer til Byen, og man kan maaske deraf slutte, at den ikke har haft nogen Skibsbro endnu paa den Tid. Ved samme Lejlighed faar den altsaa ogsaa Forstrandsret over den inderste Del af Fjorden paa bægge Sider ud til og i Linie med Drejens Odde. Naar vi ovenfor saa, at Ribe Borgere i 1561 vil betale Hælvten af Omkostningerne ved Skibsbroens Bygning for at slippe for at

betale Bropenge, tyder det paa en mere levende Handelsforbindelse ad Søvejen, end man skulde være tilbøjelig til at tænke sig mellem de to Byer.

Handelen var i Middelalderen endnu Markedshandel. Ved det aarlige Marked søgte Handlende fra alle Landsdele, ogsaa fra Udlandet, til Byen og falbød deres Varer. Efter en gammel Beretning skal den Banke, hvorpaa Borgen blev bygget af Kong Abel, tidligere have heddet Gryderhøj, fordi Folk fra Udlandet sad her med deres Potter og Gryder. Kolding Marked blev oprindeligt holdt paa Mikkelsdag og varede i tre Dage, men af en eller anden Grund har man ønsket Forandring heri,

BORCHS GAARD, BYGGET 1595 AF APOTEKER REIMING

og i 1490 paabyder Kong Hans, at Michaelis Marked for Fremtiden skal holdes paa St. Francisi Dag (4. Oktober) og trende Dage derefter. Det blev imidlertid lavet om under Christian III., der i 1554 udstedte Brev paa »et ret Aarmarked i Kolding at begynde paa Dionysii Dag (9. Oktbr.) og holdes indtil 3die Dag Middag.« Dette Marked er siden atter bleven ophævet, og »Mikkelsmarkedet« fandt, indtil det blev afskaffet, Sted den 4. Oktober og følgende Dage. Dagen før fandt det store »Folkemarked« Sted, som nu er henlagt til 1. November og 1. Maj. I 1641 gav Christian IV. Byen Bevilling paa et almindeligt Marked for Heste og Kramvarer aarlig at begynde paa Mandag før Fastelavn og vare Ugen igennem.

Et Bevis paa, at Handelen i Kolding mod Slutningen af 1500-Tallet ikke var af synderlig Betydning, har man sikkert i den 1586 den 27. Juni indgivne Begæring fra »menige Købmænd og Købsvende i Kolding« om

at maatte danne et Lav og faa en Skraa eller Lavsvedtægt. Og dog kan der ikke være Tvivl om, at Købmændene tidligere har haft en Sammenslutning. Byens gode Borgere, og blandt dem var Købmændene de første, sluttede sig i Middelalderen her som andetsteds sammen i Gilder. Seglet for St. Knudsgildet i Kolding fra omtr. 1290 er endnu bevaret og Brudstykker af en Skraa fra 1393. Gildehuset laa i Laasbygade. Naar dette Gilde — Byen havde ogsaa et Kalentegilde — ganske gik ud af Tilværelsen uden at efterlade sig noget Spor, turde det være Tegn paa, at det er gaaet tilbage for Byens Handelsstand. Medens »alle andre Haandværksfolk« i Byen, klager Købmændene i deres Andragende, har deres Skraaer og kongelige Privilegier paa deres Lav og »Embede«, d. v. s. Haandværk, hvorefter de til Gavn for deres Haandværk vide at forholde sig, saa havde de, »som ikke bruge andet Haandværk end Køb og Salg«, hverken Skraa, Lav eller Lavret, som Tilfældet er i andre vel-

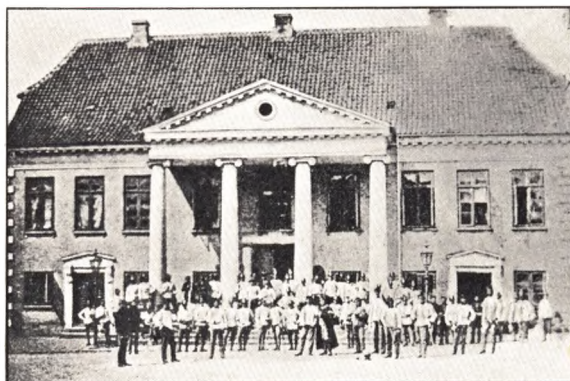
ordnede Købstæder. Følgen er, at Næringen betages Købmænd og Købsvende der i Byen, og der finder megen Uskikkelighed Sted i Handel og Købmandsskab. Ved at give dem Skraa og Lavsret vilde der kunne skabes tilbørlig Orden, hvorved Købmænd og Købsvende og Haandværksfolk kunde blive i deres Næring og nyde Ret og Skel lige over for hinanden.

Hvor ringe Handelen end kan have været, var det dog her som alle Vegne de Handlende, der førte an i Byens borgerlige Kredse. Fra Erik af Pommern bestod her som andre Steder den Bestemmelse, at ingen Haandværksmand maatte komme ind i Raadet endsige blive Borgmester, saa længe han brugte sit Haandværk. Den var bleven frisket op ved en Forordning for Kolding By af Frederik I. af 1526, i hvilken Kongen i det hele gik skarpt frem mod Haandværkerne, ophævede deres Gilder og Lav og gav udenbys Haandværkere Lov til at flytte ind til Byen samt paabød, at Magistraten skulde fastsætte Priserne paa »udsælgende Varer«. Men Lavene og Lavsvanerne var ikke saadan at faa Bugt med, selv for Regeringen. Netop fra Kolding faar man et meget talende Vidnesbyrd om, at der var noget at rydde op i. Det er Simon Kedelsmeds Klage over, at Smedene i Byen vil tvinge ham til at søge deres Lav »til Drik og ideligt Selskab«, hvorved han ganske vilde forsømme sin Forretning.

Det maa iøvrigt antages, at Haandværkerne i Kolding var noget mere fremmelige end i de fleste andre Provinsbyer. Paa Grund af Kongens og en stor Mængde Adelsmænds hyppige Ophold i Byen maatte der blive stillet større Fordringer til Haandværk end de fleste andre Steder her, hvor der ikke færdedes høje og fornemme Herrer. De forskellige Haandværkere og Kunstnere, der arbejdede paa Slottet i de forskellige Byggeperioder — om Christian III.s Byggearbejder er talt foran, Frederik II. byggede efter en Brand paa Slottet og ligeledes Christian IV., der efter en Brand 1597 paa ny opførte den vestlige Fløj samt Kæmpetaarnet — har sikkert bidraget til at højne Haandværket i Byen, der i en væsentlig Grad levede af de mange Gæster, som for kortere eller længere Tid opholdt sig i Byen. I den Retning er det meget betegnende, at Christian IV. 1641 fritager Kolding Borgere for Indkvartering af Soldater, men derimod paalægger dem at »herbergere Adel og Uadel«.

At Byen ogsaa paa anden Maade havde Fordel af det nære Naboskab med Slottet fremgaar t. Eks. af Frederik II.s Benaadning af 1567, at Kolding ikke skal skatte højere end Vejle, da Kongens Moder er gaaet i Forbøn for Byen.

Det var imidlertid ikke blot mange Adelsmænd og Embedsmænd, der søgte til Kolding for Kongen og Hoffets Skyld, det var tillige den store Mængde Mennesker, der kom hertil fra hele det østlige Jylland som Oksedriverere eller i Anledning af Øksenhandelen. Ved Kyndelmissetider drog Oksedrivererne rundt til de Herregaarde, der havde lagt sig efter at fede Okser om Vinteren paa Stald, og samlede deres Flokke, som de saa drev Syd paa over Toldstederne Kolding og Ribe til Holland

RAADHUSET 1864

og Tyskland. Omkring Aar 1600 regnede man, at der aarlig blev drevet henimod 50,000 Øksen gennem Kolding, af hvilke der i Sønderport blev betalt fra 2 Speciedaler, senere 3, i Told pr. Styk. Det var en betydelig Indtægtskilde for Landet, og det var med den for Øje, at Kolding Bro i sin Tid blev kaldet for en Guldgrube for Kongen af Danmark. Øksenhandelen har imidlertid ogsaa haft direkte Betydning for Kolding By, idet her fra gammel Tid havde været holdt det store Efteraarsmarked med disse Dyr. I 1515 tillader Christjærn II. hver Købmand i Nørrejyland aarlig at drive 100 Øksen til Salg alene paa St. Francisi Marked i Kolding.

Med Wallensteins Indfald i Landet efter Christian IV.s ulykkelige Deltagelse i Trediveaarskrigen begyndte den lange og svære Trængselstid for Landets og særlig for Jyllands Købstæder. I 1627, da de danske Lejetropper flygtede mod Nord for den fremtrængende Fjende, plyndrede de Kolding og stak den i Brand. Wallenstein selv laa paa Koldinghus i 1628. I 1643 faldt Torstenson ind i Landet, slog i Januar 1644 de danske Tropper under Frederik Buchwald ved Kolding og indtog Slottet. I Maj s. A. slog Rigsmarsken Anders Bille de Svenske paa »Kolding Bjærg«, men det var først, efter at disse havde ødelagt en Del af Byen, særlig Skolen og Kirken. Efter Fredslutningen betegnes 70 Gaarde og Huse som ganske ruinerede. Den Skade, Byen havde lidt, anslaaes til 63,643 Rdlr. Og saa kom endelig — efter en haard Pest i 1654 — Svenskekrigene 1657—60 med de frygtelige Hærgninger af de Brandenburgske og Polske Hjælpetropper. Og her blev, som tidligere, det nære Naboskab med Slottet en Ulykke for Byen. Den 23. August 1657 opslog Kong Carl X Gustav sit Hovedkvarter paa Koldinghus, medens hans Tropper laa i Kvarter i Byen. Aaret efter blev den taget af Polakkerne, som 14. December 1658 fejrede deres Julefest med at tage Slottet med stormende Haand, hvorved et af Taarnene blev sprængt i Luften. Under de vilde, tøylesløse Skarer gik Byen saa godt som til Grunde. »Summen af øde, ledige og aldeles ruinerede Gaarde, Huse og Boder udgør omtr. 150, og have næsten alle Beboerne Vedtegningen: Fattige, Forarmede, Hjælpeløse.« Af Byens Handelsflaade, som før Krigen talte 23 Skibe »og flere«, var kun 2 Skuder tilbage. »Efter Freden nedbrød flere Borgere deres Vaaninger og førte sammes Tømmer, Sten o. desl. til Frederiksdal og andre Steder«, og der maatte udstedes et kgl. Forbud af 1. Juli 1662 for at forhindre en mulig Affolkning af Byen.

Kolding kom — som Landets øvrige Købstæder — kun langsomt til Kræfter. Dens Handelssamkvem indskrænkede sig til de nærmeste Nabobyer Fredericia og Haderslev, samt til Assens, Middelfart og Sønderborg. Paa Samsø dreves der nogen Baadfart, men med Udlandet havde man ingen eller i alt Fald kun saare ringe Forbindelse. I det følgende Aarhundrede tiltog Handelen saa meget, at man med egne Fartøjer sendte Brænde, Jydepotter, hjemmegjort Lærred og fede Varer til København og tog særlig Kolonialvarer med hjem igen. Og nu begyndte der nogen Søhandel paa Lybæk, Wismar og Stralsund med Jydepotter samt nogen Udførsel til Lands med Skind, Huder, Voks, Honning, Svin, Stude og Heste. Men endnu ved Midten af 1700-Tallet hedder det, at Handelen er ikkun ringe formedelst Naboskabet af Hertugdømmerne, »hvis Indbyggere baade paa Land og i By bruge megen Frihed i Handel.« Byens fortrykte Forhold bragte da ogsaa Magistraten til 1731 at indgaa med udførligt motiverede Forslag til dens Opkomst. Men det hjalp intet. Christiansfeldt tog Luven fra Kolding, og det eneste Middel til at ophjælpe Byen, en Op-

mudring og Ubedring af Havnen, havde det fattige Borgerskab ikke Raad til at sætte i Værk.

For de smaa Byers Vækst er Befolkningens Tiltagen en god Maalestok. I 1672, næsten umiddelbart efter de store Ulykker, talte Kolding 1094 Sjæle, — omtrent 100 Aar senere, 1769: 1396. 1801 havde den 1662, 1834: 2309 og 1845: 2644.

For 1769 og 1845 har man Optællinger af Byens Næringsdrivende, som er ganske lærerige. Det første Tal angiver Antallet i 1769, det andet, i Klammer, Antallet i 1845:

Af Købmænd fandtes i 1769: 10 (i 1845: 33), Bagere 5 (8), Bogbindere 1 (og Bog-

RAADHUSET 1905

handlere 5), Bødkere 3 (3), Drejere 2 (7), Garvere 3 (2), Grovsmede 5 (14), Guldsmede 2 (5), Handskemagere 3 (5), Hattemagere 3 (4), Malere 2 (4), Murere 6 (6), Parykmagere 2 (0), Rebslagere 4 (10), Sadelmagere 4 (9), Skomagere 9 (39), Skræddere 7 (13), Snedkere 5 (14), Tømmermænd 4 (8), Vævere 3 (6).

Den umiskendelige Udvikling i alle Forhold, som betegnes ved disse Tal, og som særlig havde fundet Sted i den for hele Landet saa ulykkelige Tid efter 1807, i hvilken Periode der overgik Kolding en ny Ulykke ved Slottets Ødelæggelse under de spanske Troppers Besætning 1808, tog yderligere Fart efter 1843. I dette Aar anlagdes nemlig Byens Havn, der ved en lang, gravet Kanal staar i Forbindelse med Kolding Fjord. Det skete saa at sige i sidste Øjeblik, ti Indløbet til Aaen, Byens gamle Havn, var efterhaanden tilgroet, saa at Færdsel blev umuliggjort, og fra 1832 til 1841 aftog Dybden i Fjorden med 5 Favne (under Skibsodde fra 8 til 3).

Virkningerne af Havnens Anlæg — alle Skibe havde tidligere maattet losse og lade over en Kvartmil fra Byen — viste sig straks, idet der i 1844 indkom og udgik 314 Skibe i og fra Havnen. I samme Aar satte man sig ogsaa i Bevægelse for at faa en Jærnbane anlagt fra Haderslev til Kolding og over Snoghøj—Middelfart til Odense. Men medens Havnen gentagne Gange er bleven udvidet og forbedret — den er nu — ligesom det omtr. $\frac{1}{2}$ Mil lange Sejlløb — uddybet til 20 Fod — maatte Byen vente paa Banen til 1866, da den østjydske Længdebane aabnedes, medens Kolding—Egtved Banen aabnedes 1898. Det er da ogsaa Havnen og Banerne, der — her som alle Vegne — har bragt Liv og Udvikling, saaledes at Byens Ind-

KOLDING HAVN

byggerantal fra 2644 i 1845 er vokset til 12,516 i 1901. Og medens Kolding i 1848 kun havde enkelte faa og ubetydelige Fabrikker og industrielle Anlæg — et Tobaksspinderi, en Sæbe- og Lysefabrik, et Garveri, et Bryggeri, tre Farverier og fem Bomuldstøjsfabrikker — har den nu to store Maskinfabrikker, Hansen & Schrøders samt Leneth & Søns; Brødr. Volkerts Dampvæveri og Klædefabrik, A. L. Johansen & Søns Savskæreri og Møbelfabrik, S. W. Bruns Tobaksfabrik, Slotsmøllens Ølbryggeri og Maltgøreri; Kaalunds Sæbefabrik: Kolding Kalk- og Teglværker; Sydjysk Korn- og Foderstofkompagni, De danske Sukkerfabrikkers Saftstation samt en Mængde mindre Fabrikker og industrielle Virksomheder.

Heller ikke af de sidste slesvigske Krige er Kolding blevet uberørt. Den 20. April 1849 søgte den lille danske Styrke at standse Insurgenterne Syd for Byen; den 23. kom det til Kamp i selve Byen, da Bülow indtog den efter en hæftig Kamp,

men paa ny maatte forlade den paa Grund af den stærke Artilleriild fra Bankerne Syd for Byen. I 1864 blev den besat af Fjenden, men ved Freden fik dens Opland en ret betydelig Forøgelse ved Indlemmelsen af de 8 slesvigske Sogne i Nørre-Tyrstrup Herred, hvis Beboere hidtil havde søgt til Haderslev, men som nu blev henvist til Kolding.

Saaledes har Koldings Udvikling da fra først til sidst været bestemt af dens Beliggenhed ved det gamle Grænseskel mellem Kongeriget og Landet, Sønden for Aa.

II

H. BOESGAARD

NUTIDENS NÆRINGS LIV

KOLDING LAANE- OG DISKONTOKASSE

SAMTIDIG med den økonomiske Opgang og den voksende Selvstændighedsfølelse, der gav sig tilkende i vore Købstæder omkring Midten af forrige Aarhundrede, blev ogsaa Trangen til egne Pengeinstitutioner stedse mere levende, — det var et ganske naturligt Led i Emancipationen fra Kjøbenhavn og fra Hamborg. Vi ser Banker og Diskontokasser opstaa i de største og mest betydende af Provinsens Byer, og saaledes maatte da ogsaa Ønsket om i denne Henseende at kunne staa paa egne Ben melde sig for Handelsstanden i Kolding, Grænsestaden, som dygtig arret, men livskraftig og virkelysten var kommen gennem Krigsaarenes Trængsler.

Den 12. August 1856 udstedte tre agtede Borgere, Stadshauptmand Borch, Købmand N. P. Hansen og Kammerassessor Kralund, Indbydelse til Oprettelse af en Laane- og Diskonto-Kasse i Kolding; paa et Møde den 23. August s. A. fastsattes de første Vedtægter, og den 9. Januar 1857 aabnedes Virksomheden i Lokaler, man havde lejet i Fru Øllegaards Ejendom for 130 Rdlr. aarlig. Smaa og beskedne var Forholdene i Begyndelsen: vi ser, at Stadshauptmand Borch lover at levere det fornødne Brænde, man søger at *laane* et Jærnpengeskab, der holdes kun tre Kontordage ugentlig, og Omsætningen var det første Aar kun 261,677 Rdlr. 4 Mrk. 4 Sk.

Foruden de tre nævnte Mænd indtraadte Købmand H. W. Meyer og Kammerraad Ehnhuus i Bestyrelsen. Sidstnævnte udtræder allerede i 1857, og i hans Sted vælges Købmand J. F. Oxholm. Diskontokassens første Bogholder blev D. Grønlund, som senere gik over i Aarhus Privatbank og blev et af Jyllands kendte Banknavne. Ved Bankens Generalforsamling den 31. Maj 1872 vedtoges det imidlertid at indskrænke Bestyrelsens Medlemsantal fra 5 til 4 og ved Generalforsamling 22. November 1873 fra 4 til 3, hvilken Ordning vedvarede indtil 24. September 1903, da Antallet blev fastsat til 2; og endelig bestemtes det ved de nugældende Love, der traadte i Kraft 1. Juli 1905, at Banken bestyres af et Bankraad paa 10 Medlemmer — repræsenterende forskellige Erhverv, og hvis Formand f. T. er Grosserer N. Outzen — samt en Direktion paa 2 Medlemmer.

Blandt Direktører, der har fungeret i længere Perioder, kan nævnes Købmand Jacob Warburg (1866—1872), Grosserer E. A. Borch (en Søn af Stadshauptmand B.) fra 1879 indtil sin Død i 1903, samt Grosserer J. J. Christensen (1893—1896) og afd. Vinhandler Chr. Friis (1896—1898). Direktionen bestaar f. T. af Justitsraad C. Nielsen, som tiltraadte sit Hverv 1866, og K. Höwinghof-Petersen, der blev ansat som Bogholder 1898 og 1899 valgtes til Direktør.

I en Aarrække havde Banken Lokaler i Industriforeningens Bygning, indtil den i 1885 flyttede ind i sin egen nybyggede Ejendom i Jærnbangegade.

Selv om det forløbne halve Aarhundrede ikke har bragt lutter Medbør, har Kolding Laane- og Diskontokasse dog nu arbejdet sig op til en meget anset Plads blandt vort Lands Pengeinstitutioner og har udviklet sig til at blive en meget betydelig Virksomhed. Efter 25 Aars Forløb var det første Regnskabsaars beskedne Omsætning bleven til 9,131,012 Kr., og pr. 30. Juni 1906 var Omsætningen ikke mindre end ca. 57 Millioner Kr.

SPARE- OG LAANEKASSEN

FOR KOLDING BY OG OMEGN

DE 23. August 1856 mødtes paa Kolding Raadhus en Del Mænd fra Byen og dens Omegn for at forhandle om Oprettelsen af en Sparekasse. Til Stede var Prokurator Dahl, Gæstgiver Madsen, Købmand N. W. Bastrup, Købmand Søren Petersen, Agent Warming og Købmand J. H. Hansen, alle af Kolding, samt Gaardejer P. Mikkelsen, N. Bjært, Gaardejer Daniel Eiler, Ferup, og Kammerraad Thomsen, Eltanggaard. Det besluttedes at oprette Sparekassen; den 25. Oktober samme Aar erholdtes kongelig Bevilling til Fritagelse for Arrest og Beslag for de Indskud, der indsattes i Kassen, samt Stempelbegunstigelse, og efter Samraad med Kommunalbestyrelsen udarbejdedes Vedtægter af Stadshauptmand J. S. Borch, Prokurator Dahl, Konsul Grau, P. Mikkelsen og Hospitalsforstander Fønss. Til Formand valgtes Dahl; Fønss blev ansat som Bogholder, og den 21. November 1856 kunde Sparekassen optage sin Virksomhed.

Denne var til at begynde med særdeles beskednen. Kontoret var i en Stue i Hospitalet hos Bogholderen, Hospitalsforstander Fønss, som det første Aar skulde udføre de ham paahvilende Pligter »for en saadan Betaling, som af Sparekassens Overskud kan anvises«. Den første Dag mødte der kun 7 for at anbringe Penge i Kassen — Smaa-Indskud fra 5 til 50 Rdlr. — og det var i det hele i Begyndelsen kun mindre Summer, der blev indsat. Ved Udgangen af det første Regnskabsaar, den 31. December 1857, var der da ogsaa ialt kun indskudt 13,391 Rdlr. 48 Sk., og Udlaanet stod i Forhold hertil; der udlaantes kun mod Haandpant eller Selvskyldnerkaution — *ikke* mod Prioriteter —, og det højeste Beløb, der udlaantes paa ét Brædt, var 100 Rdlr. Først ca. 11 Aar efter Sparekassens Oprettelse, i Foraaret 1867, blev det vedtaget at udlaane Penge mod Pant i fast Ejendom. De indskudte Midler var ved samme Tidspunkt (Udgangen af Regnskabsaaet 1865—66) voksede til 241,423 Rdlr., og samtidig var der opsparet en Reservefond paa 7,402 Rdlr.

10 Aar efter udgjorde Indlaanskapitalen 1,352,333 Kroner og Reservefonden 78,143 Kr., og i de siden da forløbne Aar har Væksten været meget betydelig, idet Indskudskapitalen ved Udgangen af Regnskabsaaet 1905—06 beløb sig til 5,140,301 Kr., medens Reservefonden udgjorde det anselige Beløb af 475,615 Kr. I sidstnævnte Regnskabsaar var indskudt 1,740,970 Kr. 58 Øre og udtaget 1,290,680 Kr. 32 Øre.

I en Aarrække forblev Sparekassen til Huse under de beskedne Forhold, i hvilke den havde paabegyndt sin Virksomhed, indtil den i 1864 lejede Ejendommen paa Hjørnet af Slotsgade og Slotsstræde. I 1866 købte man dernæst denne Ejendom for 2500 Rdlr.; senere erhvervedes Nabogaarden, og hele Ejendommen blev ombygget, hvorefter dens Stueetage indrettedes til Lokaler for Sparekassen.

— Indenfor Direktionen, der ved Sparekassens Oprettelse bestod af de ovennævnte 9 Herrer, var der allerede i 1861 sket nogen Forandring, og den 30. August 1864 valgtes Justitsraad Saxild til Formand i Stedet for Dahl, der havde ønsket at

fratræde, og i Stedet for Fønss, der i Juni Maaned var afgaaet ved Døden, valgtes Hattemager Rosenkilde til Sekretær og Bogholder. Flere af Direktionens Medlemmer afgik i de følgende Aar ved Døden eller udtraadte, og i 1880 blev daværende Gaardejer Harboe, ved Rosenkildes Død, ansat som Bogholder. Den 4. April 1885 valgtes Prokurator Zahn ind i Direktionen (i Stedet for Saxild, der var afgaaet ved Døden), og samtidig overtog han Posten som Formand, efter at han havde betinget

SPAREKASSENS EJENDOM

sig, at Administrationsformen blev ændret. Det vedtoges saaledes bl. a., at Sparekassen fremtidig skulde bestyres af en Direktør, medens de øvrige Medlemmer af Bestyrelsen skulde danne et Repræsentantskab — en Omordning, ved hvilken Ledelsen i høj Grad simplificeredes. Til Direktør

valgtes Zahn, der endnu beklæder denne Stilling; til Formand for Repræsentantskabet valgtes Kammeraad Thomsen, der røgtede dette Hverv til sin Død. Repræsentantskabet bestaar nu af Grosserer C. S. Borch, Formand, Gaardejer J. Paulin, Vamdrup, Forstander A. Møller, Landerupgaard, Kancelliraad Jacobsen, Grosserer Chr. Roose, Kammeraad J. J. Schultz, Dalby, Proprietær J. Vyff, Poulinesminde, og Fabrikant A. L. Johansen.

Som det fremgaar af de anførte Tal, kan »Spare- og Laanekassen for Kolding By og Omegn« i Løbet af de sidste 20 Aar opvise en særdeles frodig Udvikling, og saavel ved Indlaanskapitalens Størrelse som ved den Sikkerhed, den yder sine Sparere, indtager den en smuk og fremtrædende Stilling blandt de danske Provins-Sparekasser. Ved Kassens 50 Aars Jubilæum den 25. Oktober 1906 kunde Sparekassedirektøren med Føje udtale, at den var en af de bedst ledede og bedst funderede Sparekasser her i Landet.

— Endnu skal nævnes, at Sparekassen i Aarenes Løb har uddelt i almenyttige og veldædige Øjemed et Beløb af 71,322 Kroner.

BRØDRENE VOLKERT

KOLDING KLÆDEFABRIK OG ULDGARNSSPINDERI

I November 1877 købte Brødrene Johann og Detlef Volkert — Neumünstere af Fødsel, men danske Borgere — en beskeden lille Forretning paa »Rendebanen« i Kolding. Klædefabrik og Uldgarnsspinderi kaldte den sig; det lød stort nok, men med Storheden var det ikke meget bevendt, Fabriken tilhørte et Fallitbo, havde kun gamle og daarlige Maskiner, næsten ingen Kunder og var i stærk Tilbagegang og daarligt Ry. Et almindeligt Værksted var det med for henved 5000 Kroner gammel-dags Materiel og en Produktion af kun omtrent 40 Pd. Garn om Dagen.

Nu mødte de nye Ejere — ikke med Kapital, ikke med et Aktieselskab i Ryggen, men med arbejdsdygtige Hænder og med Vilje til at kæmpe sig frem Skridt for Skridt. Der var intet andet for end at tage

JOHANN VOLKERT

Forholdene, som de var, der kunde ikke foreløbig blive Raad til nye Maskiner, og i 14 Aar maatte de gamle da gøre Tjeneste for alt det, de var værd, — der blev ikke undet dem mange Timers Lediggang i Døgnet!

Først i 1891 fik de gamle Hjul Lov til at gaa i Staa; da anskaffedes de første nye automatiske Maskiner — Karte- og Spindemaskiner — og fra nu

af blev Tempoet for Udvikling og Fremgang hurtigere. Allerede to Aar efter købtes Naboejendommen med Have bag Fabriken, og her opførtes et efter Forholdene moderne og hensigtsmæssigt Fabriksanlæg med Shedtagsbygninger, hvori installeredes flere nye Maskiner.

Udvikling og Udvidelser bliver fra nu af stadig Løsenet: i 1896 anskaffedes atter nye Kartemaskiner og Selfactorer samt forskellige Hjælpemaskiner, men saa var ogsaa begge Fabrikslokaler fyldte og Tiden inde for en mere gennemgribende og storstilet Udvidelse. Brødrene Volkert købte da i 1898 fire Tønder Land mellem Gl. Dalbyvej og Ny Agrupvej, og her paa det højtliggende, frie Terræn, hvorfra man ser ned over den rødtagede gamle By og vidt ud over den blaa Fjord — helt over til Fyens disslørede Skovkyster — paabegyndtes i 1899 Opførelsen af en helt ny Fabrik, som stod færdig samme Efteraar. Her troede man nu at have Plads nok

DETLEF VOLKERT

for mange Aar, men Produktionen tog saaledes til, at det allerede i 1903, efter at der atter var anskaffet flere nye Maskiner, viste sig, at Fabrikslokalerne blev for smaa, hvorfor der blev paabegyndt en ny Bygning, sammenbygget med den forhaandenværende.

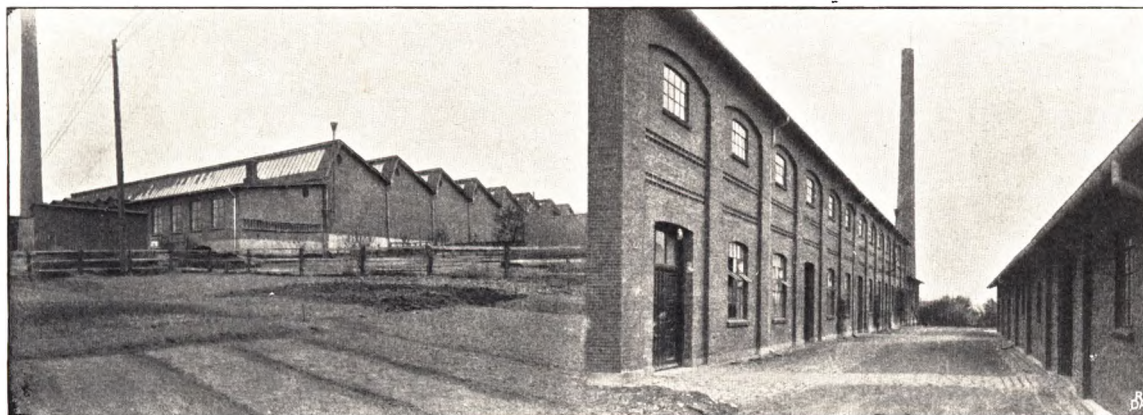
I dette Aar led Virksomheden imidlertid et føleligt Tab, idet den ene af Indehaverne, Johann Volkert, i Oktober Maaned afgik ved Døden. Men næste Generation var nu rede til at tage fat, og 1. Januar 1904 blev Jo-

hann Volkerts Søn, Heinrich V., optaget som Kompagnon i Forretningen, der bibeholdt det gamle Firmanavn, »Brødrene Volkert« (Indehavere Detlef Volkert og Heinrich Volkert).

Store Nyanskaffelser var nu atter nødvendige, og kun to Aar gik herefter, før der paany krævedes Tilbygning til Fabriken, og samtidig opførtes en stor Lagerbygning. Men ikke nok hermed. Atter i indeværende Aar har der maattet anskaffes nye, meget store Kartemaskiner og Selfactorer. Fabriken rummer nu, i 1907, ikke

HEINRICH VOLKERT

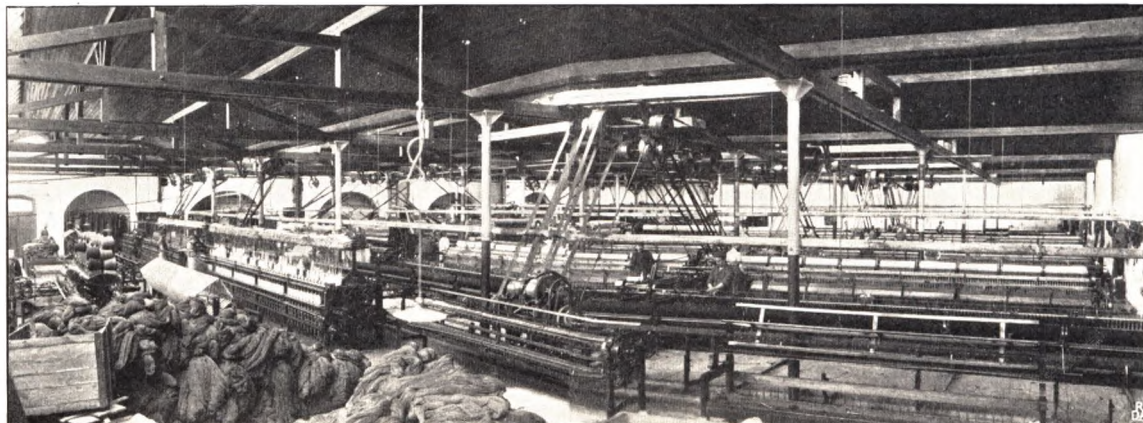
FABRIKSBYGNINGERNE 1907

mindre end 10,000 Kvadratalen Gulvflade og er udstyret med store nye Kartemaskiner, Selfactorer, Blandemaskiner, Væve og mange andre Hjælpemaskiner. Der findes nu overhovedet i Fabriken ingen Maskine, som er over 4—5 Aar gammel — med Undtagelse af de første primitive Slidere, der af Pietetshensyn og som Minder om de første Begynderaar opbevares og faar Lov at staa som Kuriositeter, underlig tunge og ligesom naive Modsætninger til den moderne Tekniks Vidundere, der i automatisk Rastløshed øver Hundreder af Hænders Gærning.

Alle de forskellige Slags Raamaterialer: den rene Faareuld i mange Arter og Kvaliteter, den kønne kinesiske Bomuld og de mangefarvede Iblandingsstoffer, passerer fra Lageret gennem Blandingsmaskiner, gennem Kartemaskiner og Spindema-

skiner, spindes og tvindes og spoles, indtil den sindrige Mekanisme afleverer det fuldfærdige Produkt rede til Salg.

— Efter alle de ovenfor nævnte Udvidelser er Brødrene Volkerts Virksomhed det største Uldgarnsspinderi i Danmark; de 40 Pd. daglig er blevne til ca. 2000 Pd.

INTERIØR FRA FABRIKEN — DEN ENE SPINDESAL I 1907

eller omkring 500,000 Pd. om Aaret. Firmaets Specialitet er fremdeles, som det har været fra første Færd, Uldgarnsspinderi, Fremstillingen af alle mulige Slags Trikotagegarner, Vævegarnner og Effektgarnner — Artikler, som vi tidligere har maattet indføre fra Tyskland og England. Desuden paatænkes det nu at udvide Væveriet og at sætte mere Kraft ind paa Klædevarer og Tæpper.

En storstilet og mønstergyldig Virksomhed har saaledes rejst sig paa den ringe Grundvold; Dygtigheden og Arbejdsomheden har faaet sin Løn i stadig Fremgang, og med berettiget Stolthed kan Firmaet henvise til, at ikke blot er Fabriken langt den største og betydeligste i sin Art herhjemme, men end ikke i Udlandet findes Spinderier, som er bedre indrettede eller arbejder med bedre Maskiner.

Og godt nok passer det ind som Slutning paa denne Hverdagshistorie, at naarsomhelst paa Arbejdsdagen man besøger den store Virksomhed paa Bakken Sønden for Kolding Aa, finder man den tilbageblevne af de to Brødre travlt optaget af sin Gærning, arbejdsklædt og arbejdsivrig, virksom og utrættet — og hans unge Slægtning og Kompagnon ved hans Side.

»Arbejdets Velsignelse« — det er denne Histories Moral!

FABRIKEN 1877

DANSK FRØHANDEL

DET ligger saa nær at finde en naturlig Allegori her — selve Frøkornets Spiring og Udvikling giver den. Som et lille Fnug, et Sandskorn er Frøet, og dog bærer det i sig Kimen til en frodigt voksende, god og nyttig Urt, maaske til et mægtigt Træ. — Som en beskeden Fritidssyssel i en sydjydsk Landsbyhave begyndte denne Virksomhed, der nu er bleven en af de allerbetydeligste i sin Art i Norden. Det vældige, moderne udstyrede, mangeloftede Pakhus i Havnegade, en Forretning, der har Bud til Tusinder af Mennesker, der sætter hele Jærnbaneløbet i Bevægelse og hvert Foraar lader vide Strækninger grønnes, — alt dette har som et godt og spiredygtigt Tankefrø været nedlagt i en Landsbylærers Sind og er ved hans kyndige Pleje og Dyrkning bragt frem til Trivsel, til en mægtig Vækst.

Direktør J. P. DREYER

— Det var for omtrent en Menneskealder siden, at daværende Lærer i Bramdrup J. P. Dreyer begyndte at avle Frø af Hævedkær og at afsætte dette til Naboer og Kendinger. Efterhaanden fik han Anmodning om ogsaa at skaffe almindeligt Markfrø, og da dette faldt udmærket godt ud, blev Tilslutningen stadig større, saa at det efter et Par Aars Forløb blev en Nødvendighed at bringe dette Tillids-

hvert ind under andre Former. Efter omhyggelige Overvejelser — der havde jo her i Landet gennem mange Aar udviklet sig den Overtro, at man for at faa godt Frø maatte ty til Udlandet — besluttede Dreyer sig da til at paabegynde en rationel Frøforretning i Kolding og formaaede daværende Partikulier J. Petersen til at støtte den med sit Navn og med Kapital.

I November Maaned 1881 var Planen gennemarbejdet, og den 2. December samme Aar*) traadte Forretningen frem for Offentligheden under Navnet »Dansk Frøhandel«. Efter 2 Aars Forløb indtraadte Side om Side med de to oprindelige Indehavere Proprietær Ræder, Dyrehavegaard, i Forretningen, og det følgende Aar overdrog J. Petersen sin Trediedel til 10 af Omegnens Landmænd. Allerede i 1887

*) Se her og i det følgende »Frø-Tidende« Nr. 2, 18. Aargang.

afgik Proprietær Ræder ved Døden, og Dreyer var saaledes ene Leder af Forretningen, medens dog Enkefru Ræder beholdt og fremdeles er Indehaver af den af hendes Mand erhvervede Trediedel.

De første Aar havde Forretningen til Huse forskellige Steder i Byen, men i 1884 erhvervedes den Ejendom i Havnegade, hvor Firmaet endnu har sine Kontorlokaler, og samme Aar opførtes det store Pakhus. Dette, vis Lofter tilsammen har

DANSK FRØHANDEL'S KONTORBYGNING

et Areal af over 5 Skp. Land, har i mange Aar været benyttet indtil sidste Krog og i de senere Aar endog i den Grad, at det ofte kniber med Plads, navnlig i Ekspeditionstiden. Denne Udvikling har ganske vist sin naturlige Begrundelse i — eller har i alt Fald Sammenhæng med — Landbrugets Overgang til mere og mere at lægge Vægt paa den dyriske Produktion og det heraf betingede Krav om hjemmeavlet Foder. Men det er tillige et Vidnesbyrd om, hvorledes Forbrugernes Tillid har baaret Forretningen frem fra den beskedne Begyndelse.

Et Foretagende som »Dansk Frøhandel«, der har været i uafbrudt, om end ikke til enhver Tid i jævn Vækst, har selvfølgelig ogsaa haft sine Modgangstider; men ikke mindst i disse, der krævede et stort Arbejde og et fast og sikkert Blik, fik J. P. Dreyer Lejlighed til at vise, at han magtede den Opgave, han havde sat sig. Det var ham, der begyndte i det smaa, ham, der gav Stødet til, at der i det hele blev lagt ud paa rationel Vis og under større Former, og da han tidlig mistede sine ældre Medarbejdere, blev han gennem mange Aar Foretagendets ledende og bærende Kraft. Det store Arbejde har røvet det bedste af hans legemlige Kræfter, men endnu lægger han et saa stort aandeligt Arbejde i sin Livsgærning, at Ledelsen i Hovedsagen er den samme, som den har været gennem alle de forløbne Aar og Løsenet det samme: at betjene Forbrugerne saa godt, som det overhovedet er muligt. Ved

Dreyers Side staar iøvrigt nu som Prokurister to unge Mænd, der saa at sige er opvoksede sammen med Forretningen, hans Søn, Ludvig Dreyer, og en Søn af den tidligere Medindehaver, Jacob Ræder.

Kun faa Forretninger er i Løbet af et kvart Aarhundrede fra en saa lille Begyndelse vokset saa stærkt, som det har været Tilfældet med »Dansk Frøhandel«, og Aar for Aar vokser den sig stadig større under den sikre og støtte Ledelse. Et af de Formaal, Forretningen fra første Færd satte sig, var at yde sin Hjælp til Omsetningen af Frø af dansk Avl, og de Masser af dansk Frø, som hvert Aar indgaar i Forretningen, og den Mængde Frøavlere, som stadig leverer deres Frø her, vidner

DANSK FRØHANDEL'S LAGERBYGNING

om, at heller ikke denne Side af Opgaven ligger uløst. Hovedparten af Salget sker direkte til Forbrugerne, og tro mod Traditionerne fra Foretagendets Barndomsaar effektueres endnu selv den allermindste Detailordre. Men hvilke imponerende Dimensioner Forretningen efterhaanden har naaet, kan illustreres ved blot at nævne, at den staar i Forbindelse med cirka 20,000 Mennesker og undertiden lægger Beslag paa 12 Jærnbanevogne paa én Dag og endda ikke sjældent kunde have flere behov.

Frøhandel er ingenlunde nogen let Forretning, den kræver i ganske særlig Grad Fremsyn og Dispositionsevne samt indgaaende Varekendskab. Men som Virksomhedens Udspring var *Amatør*-Gærningen, en Syssel, der var optaget af Kærlighed og Interesse, har den gennem Udviklingen bevaret Lederens hele Kærlighed, har været Genstand for al hans Tanke og hans rige Virkelyst. Derfor staar »Dansk Frøhandel« nu — ikke ranglet som en Plante, hvis Vækst er forceret — men støt og fuldt udviklet med Rødderne i sund og frugtbar Muld.

A. D. BURCHARTH & SØN

A. D. BURCHARTH

UDVIKLINGEN fra Haandværk til Fabriksdrift og Handelsvirksomhed ligger ofte lige for, naar der ved Siden af den faglige Dygtighed er Energi og virkelig Forretningssans. »Tiden« fører for saa vidt denne Udvikling med sig, men en solid Sum af ovennævnte Egenskaber vil i Reglen være nødvendig, for at Overgangen skal lykkes.

Malermester A. D. Burcharth, som i 1861 begyndte at udøve sit Haandværk i Kolding, maa have været i Besiddelse ikke alene af Færdighed i at føre Penselen, men ogsaa af ganske særlig Fremdrift og Virkelyst. Han fødtes i Bogense i Aaret 1833, og efter Konfirmationen kom han i Malerlære. Som ung Svend rejste han til Udlandet, hvor han opholdt sig i c. 7 Aar.

I 1861 vendte han tilbage til Danmark og nedsatte sig som Malermester i Kolding. Fire Aar senere begyndte han en Købmandshandel paa sin Broders Borgerskab,

og da Forretningen gik godt, tog han i 1880 selvstændigt Borgerskab og udvidede Forretningen. — Det var endnu ikke nok for A. D. Burcharth, han vilde selv fabrikere de Varer, han solgte; derfor lod han i Aaret 1885 bygge et Lakkogeri og fabrikerede i det smaa en Del af de Varer, han solgte. Ogsaa den Del af Forretningen lykkedes for ham, saaledes at tre Fjerdedele af den betydelige Omsætning nu er Fabrikationsartikler, som tilvirkes i Fabriken.

Sidst i Halvfemserne følte A. D. Burcharth sig træt, hvorfor han i Aaret 1900 afstod hele Virksomheden til Sønnen M. Häusermann-Burcharth.

A. D. Burcharth levede til 1905 og havde den Glæde, inden han døde, at se den Forretning, som han havde paabegyndt, og som han holdt af, gaa frem med raske Skridt under Sønnens Ledelse.

M. Häusermann-Burcharth er Fagmand, med en solid og grundig Uddannelse og stor Dygtighed. Som ungt Menneske lærte han Kontorarbejdet, satte sig ind i Lager- og Butiksekspeditionen, og senere satte han sig ind i Fabrikationen af de forskellige Varer, først hjemme i Forretningen i Kolding og senere i store Fabriker i Tyskland og Østerrig-Ungarn, hvor han opholdt sig i 6 Aar og stadig var sysselsat ved Fabrikationen af Lakker, kemiske Farver og Fernis'er.

Firmaet A. D. Burcharth & Søn er kendt over hele Landet for sin Ekspres- og Normal-Gulvfernis, for sine Lakker og Malervareartikler og for sine Fernis'er. Ikke alene i Danmark, men paa Island og i Norge forhandles Varer fra Fabriken i Kolding.

M. HAÜSERMANN-BURCHARTH

OLE SØRENSEN & CO.

LANDBRUGSMASKINER

DER var slet ikke saa megen Overdrivelse i de farvestærke Reklameplakater, som for nu mere end en Menneskealder siden rundt om paa vore Jærnbanestationer og Plankeværker begyndte at fortælle højlydt om den jomfruelige amerikanske Jordbunds Frodighed og om de amerikanske Landbrugsmaskiners vidunderlige Præstationer.

Gylden og toptung bølger jo i Dagene henimod Høst Hveden over Millioner af Acres derovre i det mægtige

Land; i den tynde klare Luft faar alle Farver den skingrende Højde som netop paa Afficherne, og den, der én Gang har set en amerikansk Storfarms Høst-Travlhed — en Artilleripark af Maskiner i ustandselig automatisk Funktion, en Hærs tavse, disciplinbundne Evolutioner, der i troldomsagtig Hast forvandler Agerens gule Dønninger til Lokomobil-Fø-

OLE SØRENSEN

de — ja han vil bevare et Indtryk af noget betagende og overlegent, af den rationelle og systematiserede Drifts Triumf, som paa sin Vis er lige saa vel egnet til at sætte Sindet i Svingninger som Høstpoesien i det nordiske Gammelland.

»Vipper springe over Klinge« og »brune Piger danse, spøge, flette Kranse . . .« staar der i Danmarks Melodier; ja Lyriken *hører* maaske bedre hjemme i den

gamle Tid og i det gamle Land end i vor *matter of fact*-Tidsalder og i U. S. A. Men mærk blot, hvor *handy* — hvor ligefrem lækkert — et amerikansk Værktøjsskaf falder i Haanden, eller se, hvor imponerende sindrigt en Selvbinders Mekanisme er ud tænkt, og man vil indrømme, at »maskinel Poesi« ikke er nogen *contradictio in adjecto*. Ikke for intet har en Kunstner af van de Veldes Rang fundet nye dekorative Motiver i den moderne Maskinkonstruktion.

Blandt de første og mest ihærdige Foregangsmænd i Arbejdet for i større Maalestok at indføre Maskinen, det rationelle mekaniske Værktøj i det danske Landbrug var Ole Sørensen.

Han havde været Landmand i Amerika og kom hjem i 1873 — uden Kapital, men med et sikkert Indtryk af, hvad Landbrugsmaskiner kunde bruges til, og *hvorledes* de skulde bruges. Han begyndte da, med Kolding som Hjemsted, en Agentur-

forretning i enkelte amerikanske Specialiteter. Og begunstiget af hele den Bevægelse i Retning af at højne og rationalisere det danske Landbrug, som netop da tog Fart, udvidede han hurtigt sit Omraade, hans Navn blev kendt og anset over hele Landet, »Ole Sørensen & Co.« i Kolding blev snart en kendt Adresse, som Landmanden tyede til, naar Bryderiet ved den gamle Driftsmaade fik ham til at istemme de Klager, som Landmænd nu en Gang siges at være saa geneagne til.

Der kunde da ogsaa være Omstændigheder nok, der tilskyndede til at gaa over til de moderne Arbejdsmetoder: vanskeligere og vanskeligere blev Arbejdsforholdene.

UDSTILLINGSHALLEN I KOLDING

Menneskekraft var snart sagt ikke til at opdrive, Hestekraft er alle Dage en dyr Vare, og vort lunefulde og uberegnelige Foraars- og Høstvejr samt endelig Løsenet over hele Linien: »intensiv Drift« — alt dette var kraftige Talsmænd for Anvendelsen af Maskiner. Og det var ikke alene det store Landbrug, Godsejeren, Herregaardsforpagteren eller Proprietæren, der fulgte Parolen, — nej ogsaa den lille Landbruger saa' efterhaanden mere og mere sin Fordel i at følge det nye Spor; — smaa Brug slutter sig sammen og gaar i Kompagni om den Maskine, der er den enkelte for dyr — gennem alle Lag revolutioneres Landmandslivet, saa Onkel Bræsig vilde vende sig i sin Grav, om han kunde se det!

— Ole Sørensen havde saaledes oparbejdet en meget betydelig Virksomhed, da han i Aaret 1900 — i en Alder af 63 Aar — afgik ved Døden. Hans Enke fortsatte Forretningen, først alene og derefter i et Par Aar i Fællesskab med Ole Sørensens yngre Broder Vilhelm S., som var vendt hjem efter 23 Aars Ophold i Durban i

Sydafrika. Men da ogsaa han — i Aaret 1905 — afgik ved Døden, udnævnte Enkefru Sørensen tre Prokurister, Købmand Conrad Andersen, Kancelliraad H. Jacobsen og Bankdirektør V. H. Laursen, som med Bistand af Firmaets mangeaarige Rejsende, D. R. Thomsen, nu leder Forretningen. Dennes Udsalg i Kjøbenhavn og i Odense forestaas henholdsvis af Carl Recke og Chr. Sørensen; desuden har Firmaet Udsalg i alle større Byer i Danmark.

Som allerede berørt, er der Forhold og Omstændigheder, som ganske naturligt medfører et stedse stigende Forbrug af Landbrugsmaskiner, men det er dog ingenlunde nogen let og helt ligetil Handel at drive, — det er ikke lige godt *alt* det, der kommer paa Markedet, og Konkurrencen vælger vel ikke altid lige kræsent sine Kampmidler. Men Ole Sørensen & Co. har ladet sig det være magtpaaliggende at føre første Klasses Sager fra verdenskendte og ansete Fabriker og har saaledes forstaaet at bevare sit Marked og vinde nyt til.

Som Ole Sørensen & Co.s Navn er kendt i alle Egne af Landet, kommer man heller ikke uden om det paa selve Hjemstedet Kolding.

Paa et i sig selv meget iøjnefaldende Terræn ved Banelinien ligger dets Lagerbygninger, som efter en fuldstændig Ombygning i Fjor præsenterer sig lyse, bazarlignende og i høj Grad egnede til at fange Opmærksomheden. Her er et Pakhus med henved 4000 Kvadratalen Gulvflade, Smedie og Maskinværksted samt en vældig Udstillingshal, 65 × 40 Alen i Udstrækning, hvor de mange forskelligartede Maskiner pranger med munter Maling og Blinken af Staal. Her finder man svære Lokomobiler, Tærskværker og Halmpressere fra Heinrich Lanz, Johnstons berømte Selvbindere, der har gjort en Hær af Rivere og Opbindere overflødig, Asnæs Tærskværker, Holeby Saamaskiner og Radrenserne, Kuxmanns Gødningsspredere, og hvad de hedder, alle de Vidnesbyrd om Opfindersnille og om sejt Energi og Taalmodighed til atter og atter at prøve, som det moderne Landbrugs Arsenal maa rumme. Her staar — for at nævne et Eksempel iblandt mange — en lille Maskine til Optagning af Kartoffler; af dens fire Staal-»Fingre« er den ene bøjet i en bestemt Krumning, afvigende fra de andres. Maskinen fungerer *nu* til Fuldkommenhed; men sikkert har det kostet en Sum af Skuffelser, af Forsøg og af Arbejde, før *den* Kurve for den fjerde Finger blev funden, som gjorde Maskinen til det villige, nyttige Redskab, som den er.

Blandt andre Specialiteter kan nævnes Rud. Sacks Plove, af hvilke Ole Sørensen & Co. nu sælger ca. 2000 Stkr. aarlig, samme Fabriks Radsaamaskiner, Ventzakis Staalkultivatorer o. m. m. a. Og foruden de færdige Maskiner huser Lagerbygningerne en Uendelighed af Dele og Tilbehør — en Vandring gennem Lokalerne er som et Besøg i et rigt og velordnet Museum.

— Den lille Agenturforretning, Ole Sørensen stiftede for en Menneskealder siden, er bleven en stor, omfattende og anset Virksomhed, som blandt Anerkendelsesbeviser, der er blevene den til Del, kan henvise til Det kgl. danske Landhusholdnings-Selskabs Guldmedaille, en Udmærkelse, som ikke er tilkendt noget andet Firma. Forretningens Grundlægger forstod at bruge sine Øjne, da han i sin Ungdom vandrede langs Amerikas gyldne Kornagre, og han gjorde her et Fund, som skulde blive til Guld i hans Haand.

Navnet Ole Sørensen, landligt dansk i sin Klang, er ikke alene kendt i tusinde Landmandshjem fra Vendsyssel til Falster; det rummer i sig en ikke ringe Del af vort Landbrugs Reformations-Historie.

J. O. BRANDORFF'S EFTF. A/S

FORRETNINGEN blev grundlagt af J. O. Brandorff i Aaret 1885, men gik den 1. Juli 1901 over til et Aktieforetagende. I Aarene op mod Slutningen af forrige Aarhundrede var Forbruget af Cement tiltaget efter en mægtig Maalestok, og da samtidig Fabrikations-Tekniken gennemgik en betydelig Udvikling, fik denne Industri, som da ogsaa i Ordets egentlige Forstand har Fodfæste i Landets Jordbund, en fremskudt Stilling i det danske Erhvervsliv. Samtidig med Firmaets Overgang til Aktieselskab besluttede da ogsaa J. O. Brandorff's Eftf. at sætte yderligere Kraft paa Cementfabrikationen, Fabriken flyttedes ned til Havnen; der blev indlagt en Elektromotor paa 10 Hestes Kraft og installeret nye Maskiner, saaledes en Flise-presser paa 400,000 Punds Tryk. Saaledes rustet blev Fabriken i Stand til at fremstille alle kurante Artikler henhørende til Branchen, saasom Rør, Tagsten, alle Slags Monier-Varer og Fliser.

Men ved Siden af Fabrikations-Virksomheden beskæftiger Firmaet sig ogsaa i meget betydelig Udstrækning med Import- og Handelsforretning. Det har efterhaanden optaget en Mængde forskellige Bygningsartikler, stedse søgende det bedste og det nyeste paa sit Omraade, og fører et yderst righoldigt og vel assorteret Lager, ligesom dets Forbindelser er de bedste. Saaledes har Firmaet Eneforhandling for det sydlige og vestlige Jylland af Skromberga og Höganäs' Fabriker saltglaserede Rør, ildfaste Varer og Trottoirfliser, Eneforhandling for hele Landet af Meerziger-Gulv- og Mejerifliser, Eneforhandling af Tagpap fra Stjernholm Fabriker i Horsens og Fabriken i Holbæk, Eneforhandling for Frederiksholms Tegl- og Kalkværker, for Aktieselskabet Hess & Søn (Støbegods) i Middelfart o. s. v. Til de her nævnte Artikler slutter sig endvidere en Mangfoldighed af andre, som den moderne Bygnings-teknik kræver, saasom Skifer, Asfalt, Imprægnerings-Olier og Tjære, Rørvæv, Gibs o. m. a.

Hvor vældigt et Forbrug af Artikler, der én Gang har vundet Indpas, hele Nutidens Udvikling medfører, kan eksempelvis illustreres ved at nævne, at Firmaet sælger ikke færre end 10,000 Stk. saltglaserede Svinetrug *aarlig*.

Efter at Firmaet i to Aar havde arbejdet sammen med Dansk Linotol Kompagni, saaledes at det besørgede Gulvlægning af det fra Linotolkompagniet leverede Materiale, har Brandorff's Eftf. i det sidste Aarstid selv fabrikeret disse fugefrie Magnesitgulve under Navn af Stentrægulve, og er disse en væsentlig Forbedring af forannævnte og regnes nu blandt Kendere for noget af det bedste i sin Slags.

Formand for Aktieselskabets Bestyrelse er Firmaets Grundlægger J. O. Brandorff; iøvrigt bestaar Bestyrelsen af Grosserer Chr. Roose og Direktør Lund-Petersen.

A. L. JOHANSEN & SØN

KUNSTSNEDKERI OG MØBELFABRIK

A. L. JOHANSEN

DER maa have været godt Stof, megen Sejghed og stræbsomt Mod hos den unge Generation af Haandværkere, som grundlagde deres Forretninger lidt over Midten af forrige Aarhundrede. Baade i Hovedstaden og i Provinsen ser man indenfor de forskellige Fag adskillige, der tilkæmper sig en ledende Position og et Navn, der har Klang endnu i vore Dage; mange af dem begyndte med knap nok en Daler i Lommen, men saa bar end Bunden var, maa Vækstbetingelserne have været gode. Det gaar ikke altid lige hurtigt, men forholdsvis mange naaer frem til solid Velstand og Anseelse. Maaske Grunden hertil for en Del maa søges i »Tiden« og Forholdene — troligt er det dog, at ogsaa *Stoffet* har været særlig godt i disse Aargange.

Netop paa dette Tidspunkt var det, A. L. Johansen tog fat som egen Mand.

Han kom som ung Snedkersvend fra Wasserkoog i Eiderstedt, gjorde Mesterstykke og nedsatte sig i 1855 i Kolding uden anden Medhjælp end sine to dygtige og arbejdsvante Hænder og sit uforsagte Ungdomsmod.

Begyndelsen var alt-saa beskeden nok, men Fremgangen lod ikke længe vente paa sig; allerede Aaret efter havde han 6 Mand i Arbejde, — efter et Par Aars Forløb er Styrken øget til 14 Mand, hans Navn og hans gode Arbejde bliver efterhaanden mere og mere bekendt, og Forretningen gaar med raske Skridt fremad. I 1876 bygger han i Havnegade Fabrik med Dampindlæg og anskaffer — som den første i Byen —

FORRETNINGENS FØRSTE LOKALE

J. C. JOHANSEN

Høvlemaskine, idet han indser, at det er nødvendigt at lade Haandværksdriften paa visse Omraader antage Formen af Industri; i 1878 bygges der Forhus med Udsalgslokale ud til Jærnbangade, og endelig opføres i 1899 — da Forretningen allerede længe har været den største i sin Art udenfor Kjøbenhavn — en mægtig 3 Etagers Lagerbygning, 100 Fod lang og 32 Fod bred, forsynet med 32 Udstillingsrum, i hvilke Møblerne arrangeres som i fuldt monterede Værelser, grupperede efter de forskellige Stilarter og saaledes, at Køberen kan faa et samlet Indtryk af det, der skal danne hans Hjem.

Kundekredsen var længst udvidet langt ud over Kolding og Opland; hele Jylland — ikke mindst Vestjylland — var draget med derind under, og det er ikke for meget sagt, at i mange Byer og Landsogne blev det — og er det den Dag i Dag — en ligefrem Selvfølge at søge

til Johansen i Kolding, naar Husets Datter skulde til at sætte Bo.

Til selve Møbelfabrikationen er desuden efterhaanden føjet andre beslægtede Brancher, saaledes en meget betydelig Stave- og Pakkasefabrik, som iøvrigt nu er overgaaet til et Selskab.

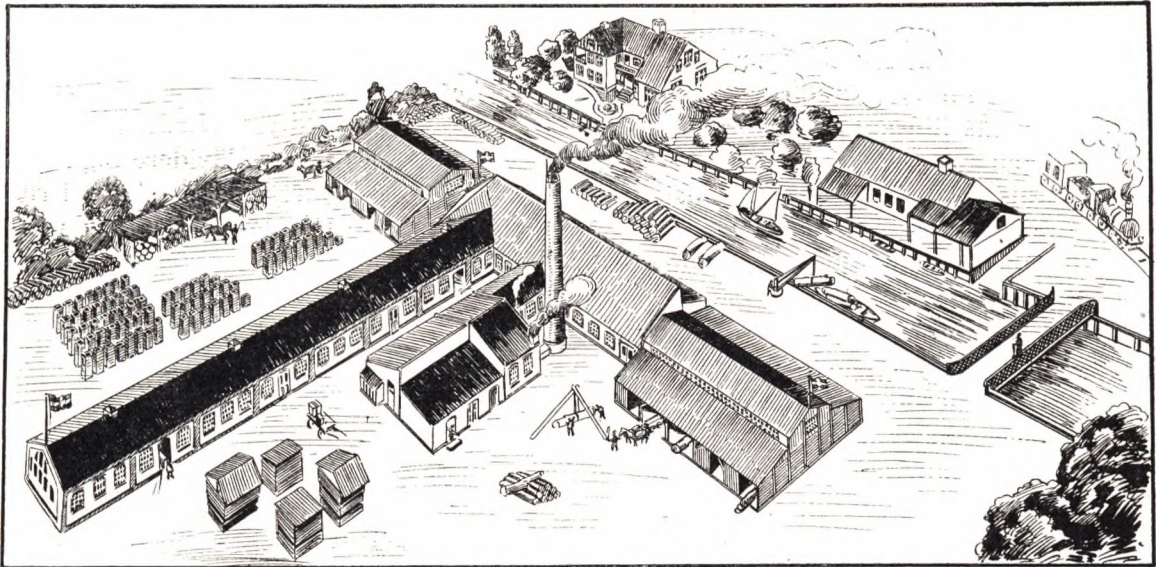
Virksomheden, hvis Begyndelse i 1855 vi har set som saare beskeden, havde saaledes efterhaanden udviklet sig til et storstilet Etablissement med 100 Mand i Arbejde. Men Aarene og Slidet var jo ikke gaaet hen over Johansen uden at efterlade deres Mærke; i 1888 optog han sin ældste Søn J. C. Johansen, som havde faaet den omhyggeligste fagligt kunstindustrielle Uddannelse, i Forretningen, og i 1903 traadte han helt ud af Virksomheden. Han følte sig træt og erkendte vel, at det kunde være ret og rimeligt at lade Ungdommen komme til Styret, — hver Tids Slægt har jo sine Idéer, som den higer efter at gennemføre, og som bør gennemføres, naar det melder sig som dygtige og godt uddannede Mænds Fortolkninger af Tiden og dens Krav. En yngre Søn, Aage Johansen, optoges samtidig i Forretningen, men Firmanavnet »A. L. Johansen & Søn« bibeholdtes, og de solide Traditioner forblev urokkede, ligesom hele den faste Stok af flinke Medarbejdere gik med ind i Arven. Der raader i det hele Konservatisme — i Ordets bedste Forstand — indenfor A. L. Johansen & Søns Enemærker; man bliver gammel i Gaarde dér, og ikke mange Forretninger kan vist møde op med en »Alders-Ordensliste« som denne: én Mand har været i Firmaets Tjeneste i 40 Aar, to i 37 Aar, syv har været der i over et kvart Aarhundrede, og to holdt 25 Aars Jubilæum i denne Sommer.

— Vi har i korte Træk fulgt Forretningens Udvikling gennem Aarene op til Nutiden — lige til Sommeren 1906. Da tilstøder der den noget, som i Øjeblikket paafører den store Vanskeligheder, men som tillige bliver Indledningen til et nyt og sikkert ikke mindre ære-

AAGE F. JOHANSEN

fuldt Afsnit. En August-Aften blussede det op i Firmaets Bygninger ved Havnen, to af Fabriksbygningerne nedbrændte til Grunden, og der anrettedes i det hele meget betydelig Skade. Men heldigvis reddedes Materiallageret, og ufortrødent blev hele Virksomheden holdt i Gang, saa godt det kunde lade sig gøre i de tilbageblevne Bygninger og i provisoriske Lokaler. At det overhovedet kunde lade sig gøre, var sikkert ikke saa lidt af et Mesterstykke. Og hurtigst muligt erhvervede Firmaet sig nu et 3 Tdr. Land stort Terræn ved Havnen (umiddelbart Syd for Aaen) i Nærheden af den gamle Plads, hvor der efter vidtløftige Opfyldninger opføres udstrakte Fabriksbygninger, som snart staar færdige: Savværk, Maskinsnedkeri og —

FORRETNINGENS NUVÆRENDE BYGNINGSKOMPLEKS

et Snedkerværksted paa ikke mindre end 204 Fods Længde! med et Kraftanlæg paa 150 H. K. Efter denne Udvidelse vil der blive Albuerum og frit Fremtidsperspektiv.

— — Det er allerede nævnt, at A. L. Johansen & Søns Møbler har været med til at skabe mange gode Hjemms Hygge. Blandt de mange større Arbejder af mere offentlig Karakter, som Firmaet har udført, kan nævnes Montering af Skørping og Krabbesholm Sanatorier, Kreditforeningen i Viborg, Hoteller i flere danske Byer samt alle Hotellerne og Kurgæst-Villaerne paa Fanø. Ogsaa til Færøerne har sidste Sommer anselige Leverancer fundet Vej.

Meget og dygtigt Arbejde er i Aarenes Løb udført af A. L. Johansen & Søn; Virksomheden er bleven en Pryd for den By, hvor den har Hjemsted, og videre ud har den øvet god Gærning ved at vække den sløvede og vildledte Sans for Smag og Hygge og ved at højne et Fag, hvori meget var Slendrian, daarlig Vane og banal Eftergøren. Grundvolden er saa god, som den kan være — det var det sejge Stof fra 1850'erne, som vi talte om i Begyndelsen af denne Fremstilling — og nu er det unge og vel trænede Arme, der bærer fremad.

Det er saaledes, det bør være.

KAALUND & HENRICHSEN

VORE Provinsbyers solide, dygtige Købmandsstand, saaledes som den nulevende Slægt ser den for sig som Type, har vel nærmest sin Oprindelse og sit Udspring i Tiden lidt før eller omkring Midten af forrige Aarhundrede, da Afhængigheden af Hovedstadens Storkøbmænd alt hørte Fortiden til, og det nordtyske Ledebaand var løsnet. Men Købstædernes egentlige Udvikling, Forretningslivet med videre Sigt, den selvstændige *en gros*-Handel, fremstod dog egentlig først i Aarene efter sidste Krig, da de moderne Samfærdelsmidler kom i Funktion, da nye Handelsveje aabnede sig, og Velstand og Købe-Evne voksede sikkert og hurtigt.

For Kolding havde den første Del af det 19. Aarhundrede været trang nok, Havnen groede til, Konkurrenter trængte paa Nord fra og Syd fra, og Byen fik svære Knubs i Krigsaarene. Men da Havneforholdene blev forbedrede, Toldgrænsen forlagt og Banerne aabnede, indvarsledes en ny Opkomstperiode, og Stadens Vaaben, Ørnen paa Højen, fik en dybere Symbolik end den, der ene knytter sig til det vejr-bidte gamle Kongeslot paa Banken. Indbyggerantallet tog stærkt til, Næringslivets Puls bankede raskere, og flere betydelige Handelsvirksomheder fremstod.

Blandt disse indtager Firmaet Kaalund & Henrichsen, Kolonialforretning *en gros*, en fremskudt Plads, netop fordi det straks fra Begyndelsen karakteriseres ved den større og friere Linie, ved at lægge Hovedvægten paa den *direkte* Forbindelse og ved i stedse stigende Grad at sørge for at være sin egen Importør.

Forretningen grundlagdes i 1876 af Chr. Henrichsen og Konsul Kaalund, som arbejdede sammen indtil 1. Januar 1886, da Kaalund udtraadte, hvorefter Henrichsen blev — og siden har været — Eneindehaver. Det var den første Forretning i Jylland, som tog hele Landsdelen ind som Opland for efterhaanden at udvide Rammerne yderligere. Allerede fra første Færd helligede Firmaet Kaffeimporten særlig Interesse, og efter at der var anlagt eget Brænderi, ofredes der Forretningen med brændt Kaffe speciel Omhu, og denne Branche er stedse bleven dyrket med megen Energi og Kyndighed. Men iøvrigt optoges efterhaanden hele Kolonialvare-Området, saaledes alle de amerikanske Standard-Artikler, Import af Mel og Fedevarer samt — fra Begyndelsen af 1880'erne — Import af Petroleum i Ladninger, hvilket nu har udviklet sig til en meget betydelig Forretning. Hertil kommer endvidere de østersøiske Artikler, Ærter, Vikker, Kartoffelmel m. m., og senere optoges en større Import af Sydfrugter — alt baseret paa den direkte Tilførsel lige fra Produktionsstedet med Undgaaen af al Mellemlhandel. Kundekredsen er, som allerede nævnt, hele Jylland, særlig dog Vestkysten og Østkysten indtil Horsens samt den vestlige Del af Fyen.

Forretningen var begyndt i Helligkorsgade, men flyttede efter 5 Aars Forløb til

Havnen og bor nu siden 1902 til Huse i Jærnbanegade i egen Ejendom, der ombyggedes og moderniseredes, samtidig med at der blev anlagt et tidssvarende Kaffebrænderi og installeret Elektricitet til Drift af Elevatorer og Brænderi.

Firmaets Indehaver, Chr. Henrichsen, ved hvis Dygtighed og solide Købmandsegenskaber Forretningen er arbejdet op til det Omfang og den ansete Position, den nu indtager, er født i Hads Herred i 1851. Efter at have gennemgaaet en solid Lære i H. W. Sechers ansete gamle Forretning i Aarhus, besøgte han Grüners Handels-

EKSTERIØR FRA FORRETNINGENS EJENDOM

akademi, hvorfra han vel udrustet med Kundskaber tog Afgangseksamen i Efteraaret 1874. Derpaa gik han over i H. P. Hansen jun.s Veksellererforretning, hvor han virkede som udenrigsk Korrespondent, indtil han i 1876 associerede sig med sin Fætter, Konsul Kaalund, og oprettede den her omhandlede Forretning. Hans Fordannelse havde saaledes nærmest været bankmæssig, men hans nye Virksomhed gav ham Lejlighed til at udnytte sine Sprogkundskaber, og intelligent og energisk — ret *wide awake* Forretningsmand, som han er — sad han inde med alle Betingelser for at føre sin Forretning fremad.

Dette er da ogsaa lykkedes. Og »Kaalund & Henrichsen« er blevet netop et af de Firmaer, der har baaret Næringslivet i de jyske Købstæder frem ad nye og friere Veje, ud fra Indestængtheden og de smaa Kanalers Stagnation, og et af dem, til hvem Kunderne med Tillid henvender sig, hvad enten det drejer sig om at betro det en Ordre eller paa anden Maade at varetage deres Interesser.

KAALUNDS SÆBEFABRIKER

INDEHAVER: H. CHR. PETERSEN

DEn privilegerede Stilling og det halvt mystiske Skær, der var over svundne Tiders »Olieslagning« og »Sæbesyden« — et Fag eller en »Kunst«, der var lidt i Slægt med Alkymien og Apothekerkunsten — er længst bortvejret, men Sæbetilvirkningen har endnu sin ejendommelige Karakter, ligesom *Duften* i Ordets egentligste Forstand er bleven tilbage. Der er noget pynteligt og renfærdigt over denne Industri; saasnart Sæben er ude over Grundformen, er den en særdeles tiltalende Substans, glat og smidig, en Renhedsforjættelse. Og over hver Krog af Fabriken hviler der en Duft — snart en tæt og mættet Blomster-Vellugt, snart blot en flygtig Anelse — som kildrer Lugtesansen, sætter Fantasien i Svingninger og bringer Bud fra fjærne og skønne Riger.

Der er saaledes endnu et Strejf af Poesi over denne Gærning. Men bag Poesiens og Vellugtens Lazurdis ligger Arbejdets Prosa, Teknikens Regelbundethed, Hverdagens nøgterne Klarhed. Der er ingen traditionsrig eller ætstor Fortids Patina, ingen mystisk Dunkelhed over »Kaalunds Sæbefabriker«; her er det ny og ung Foretag-somhed, travl og nutidsmæssig Virken, der fører Ordet.

Fabriken blev grundlagt af Konsul Kaalund i Aaret 1885, men gik allerede i 1899 over til H. Chr. Petersen (af den ansete horsensianske Tobaksfabrikant-Familie), som overtog Forretningen den 20. Marts. Og klartseende og paa det nøjeste *au fait* med, hvad der paa Fagets Omraade var fremme i Udlandet, lagde den nye Indehaver straks ud efter moderne Principer, overførte uden Tøven og Vaklen *det* af det fremmede, han saa' egnet for danske Formaal, optog Specialmærker og forsynede straks Fabriken med nye Maskiner og Anlæg.

For et Øjeblik at opholde os netop herved kan nævnes, som betegnende for Udviklingen, at Fabriken har maattet udvides tre Gange siden 1899. Bl. a. er bleven indlagt en ny stor Dampkedel samt to mægtige Sæbekedler, af hvilke den ene rummer 25,000 Pund Sæbemasse, som her dampkoges færdig i Løbet af fem Kvarter. Fra Kedlerne vandrer Produktet videre, gennemgaar den mekaniske Behandlings forskellige Stadier, Valsning, Blanding, Tørring ved Varme o. s. v. indtil Emballeringen. I Sammenhæng med sidstnævnte Proces bør nævnes en med betydelig Bekostning indrettet Tørrestue til Ballier til blød Sæbe, et meget vigtigt Led i Fabrikationen, da Produktets Holdbarhed og hermed dets Kvalitet i høj Grad afhænger af Emballagens absolute Tørhed.

Et særligt Omraade indenfor Forretningen indtager Fabrikationen og Eksporten af Vandglas, en Virksomhed, der i Løbet af kort Tid har udviklet sig til at blive den største i sin Art i Norden. Ved Anskaffelsen af de nyeste og mest fuldkomne Filtrérapparater er det blevet Fabriken muligt at fremstille en ren og vandklar Vare, som har anbefalet sig selv og hurtigt er bleven en meget stor Artikel.

Løvrigt omfatter Fabrikationen Tilvirkning af alle Slags Sæber, bløde Sæber,

Valkesæber og Indfedtningsolier til Tekstilindustrien, sidstnævnte er en Specialitet, som allerede tidligere har været meget anvendt i Tyskland, og som nu her er taget op ogsaa for Danmarks Vedkommende. Fremdeles Stangsæbe til Husholdningsbrug, der atter er et Specialomraade, som Fabriken særlig har taget Sigte paa at opdyrke, og endelig Toiletsæber og medicinske Sæber i mange forskellige Sorter og Kvaliteter fra de ganske billige til de efter fransk System fremstillede fint parfumerede, maskinforarbejdede Luksussæber.

Med særlig Interesse har Kaalunds Sæbefabriker ogsaa optaget Fremstillingen af

medicinske og antiseptiske Sæber og har paa dette Omraade ved Assistance af anerkendte Læger og Kemikere opnaaet udmærkede Resultater. Et Standardmærke her — landskendt og snart ligesaa nøje indgaaet i Bevidstheden som Randers Laks og Ribe Ret — er Naftalansæben, en maskinforarbejdet (»pileret«) neutral Haandsæbe af god Kvalitet, tilsat Naftalan, et antiseptisk, lægende og desodoriserende Naturprodukt. Forholdsvis billig, som den er, og i Besiddelse af særdeles tiltalende og hygiejniske Egenskaber har denne Sæbe gaaet en Sejrs gang over Lande, og Forbruget har været jævnt og stærkt stigende.

FRA SÆBEFABRIKEN

Sidst, men ikke mindst bør blandt Fabrikens Specialiteter nævnes dens Ludpulver »Lessivol«.

Der er jo i de senere Aar her til Landet indført store Masser udenlandske Ludpulvere af tvivlsom Vadskeevne, men ganske utvivlsomt rundhaandet tilsat med Fyldstoffer, og det laa da nær for en foretagsom dansk Virksomhed at søge at dæmme op for denne fremmede Invasion.

Der er noget lyst og frisk over dette pyntelige Fabriksanlæg i det smilende Villakvarter udenfor Kolding Banegaard. Muntert staar Røgen til Vejrs fra Skorstenene, og en Duft af Foraarsblomster slaar En imøde fra Lagre og Fabrikslokaler.

Her er ingen Dunkelhed, intet af de gamle Sæbesyderiers Mystik. Det er dagklar Virken, frejdigt *Avancér* altsammen.

P. CHRISTENSENS FISKEEKSPORT

I »Gaa paa« fortæller Jonas Lie om Gutten fra den trange Fjordbygd, »Juhle-Gutten«, som drømmer om den sølvblinkende Rigdom i Havet, og som efter med Kirkebaaden at have prøvet Sildefisket skikker det Bud til sin Mo'r, at hjem kommer han ikke, før han af egen Pung kan indløse Fædreneejendommen i Aafjorden. Og sammenbidt og maalsikker gaar han paa, slipper ikke den Tougende, han en gang har begyndt at hale i, førend han har sejlet saa tilpas mange Dalere sammen, at han kan tage fat derhjemme og bjærge sin Part af Rigdommen i Havet — virkeliggøre sin Ungdoms Drøm.

I Hovedtrækkene er P. Christensens Historie den samme som Rejer Jansen Juhls.

At der i vore Fjorde og Bælter laa Sølv i Barrer, en Skat, der blot ventede paa det rette Løsen og det rette Tidspunkt for at løftes, havde Christensen set allerede som ganske ung; men

P. CHRISTENSEN

han havde tillige set, at først naar den østjydske Bane var fuldendt, vilde det rette Tidspunkt til at tage fat paa en større Fiskeeksportforretning være inde. Naa, — han var ung og havde Tid til at vente, og med det faste Forsæt at tjene Penge gik han i Aaret 1862 til Søs.

Det var følgelig ikke meget af Hyren, der blev givet ud under Landlov, medens Christensen i disse Aar gik i Østersø-, Nordsø- og Mid-

delhavsfarten. Alt imens holdt han Øje med Forholdene hjemme, men Krigen i 1864 forhalede Fuldførelsen af Baneanlægget, og da han saa i Vinteren 1867 kom hjem og gik i Land for at tage fat, blev han taget til at aftjene sin Værnepligt til Orlogs. Nu kunde det imidlertid ikke gaa med den Slags Forsinkelser, han skaffede sig en Stillingsmand, rejste til Limfjorden, knyttede Forbindelser, købte Redskaber, — og samtidig med Banens Aabning paabegyndte han i Juni 1867 sin Forretning: nu slog den Time, han havde ventet paa og længtes efter paa de lange Vagter.

Forretningen, der straks fra første Færd — ligesom den Dag i Dag — fortrinsvis omfatter Eksport af Aal, fik hurtigt et betydeligt Omfang, rigtigt grebet an, som den var. Men et Par Aar efter Starten dukkede der rigtignok en slem Hindring op, — Krigen mellem Frankrig og Tyskland udbrød, og i saa vældigt et Omfang blev der herved lagt Beslag paa Jærnbane materiellet, at Stationen i Kolding nægtede at modtage Banevognsladninger. En Tid lykkedes det Christensen at komme uden om Vanskeligheden ved at sende Varerne med Kvaser til Haderslev, men den 25. Au-

KONTOR- OG PRIVATBOLIG

gust 1870 nægtede ogsaa Stationen her at modtage Jærnbaneladninger. Og nu var der ikke andet for Forretningen at gøre end at ligge stille og afvente bedre Tider, — saavel det Banemateriel, der var en nødvendig Betingelse for Driften, som selve Kundene var nemlig med den tyske Erobringshær i Paris.

Dog, alt faar en Ende, snart dagedes det igen, og de følgende Aar blev for Forretningen en Opgangs- og Udviklingsperiode.

Ved sit praktiske Blik, sin Sans for stræng Orden og Akkuratesse og nøje Kendskab til sit Arbejdsfelt lykkedes det Christensen at føre Virksomheden stadig fremad, saa at den nu er en af de allerbetydeligste i sin Art her i Landet, Hovedforretnin-

AALELAGERET PETERSHOLM

gen er, som allerede be-
rørt, Eks-
port af Aal,
som hele Aa-
ret rundt ud-
føres levende
(i Kasser) til
Udlandet,
væsentligst til
Tyskland
samt til Eng-
land via Es-
bjerg. Des-
uden ekspor-
teres tillige,
naar Sæso-
nen er inde,
Laks og Ør-
red, ligesom
der drives en

meget betydelig Importforretning af Aal fra Norge, Sverige og Tyskland.

Ogsaa paa andre Omraader har P. Christensen imidlertid gjort sine Arbejdsev-
ner og sin Virkestrang frugtbringende. Saaledes ejer han »Vejle Laxe- og Ørredfiskeri«

ved Vejle, en
interessant og
betydelig
Virksomhed,
der gaar ud
paa at levere
Æg og Yngel
til Udklæk-
ning; af hvor
anséligt et
Omfang, den
er, fremgaar
deraf, at den
beskattes ef-
ter 8 Td. Hart-
korn. Og en-
delig er C.
bleven stor
Ejendomsbe-
siddet i Kol-
ding; han har
ladet opføre

AALE- OG ØRREDPARKEN

LAGERPLADSEN, SET FRA AAEN

en Mængde store og statelige Bygninger, saasom »Ankerhus« og Komplekset »Skandinavi« m. m. m.; Vest for Kolding ejer han Øen »Trindholt«, som han har omdøbt til »Petersholm«, og hvor han nu er i Færd med at anlægge Lagerhus for Aal.

— — —

Som man vil se, har Eksportør Christensen ved at »gaa paa«, ved at holde sig sit Maal for Øje og støt følge den Kurs, han allerede i sin Ungdom havde sat ud i Kortet, naaet at gøre Drømmen til Virkelighed. Rigdommen derude i Fjorden og i Sundene, Skatten, der blinkede som Sølvskæl, har han løftet. Og glad, som han er i sit Arbejde, ikke uden berettiget Selvfølelse over, hvad han har naaet at udrette, djærv og frejdig, er der fremdeles noget af Søens Friskhed over ham. En Mand, der vil, at hans Kram skal være i Orden, en Mand, der véd, hvad han vil, og hvad han evner!

TH. JANSEN & PORS

TH. JANSEN

UNDER saare beskedne Former, som en lille Detailhandel, blev denne Virksomhed grundlagt af Th. Jansen i Sønder Klostergade den 1. Oktober 1884. De første Aar har sikkert ingenlunde blot været en Dans paa Roser, men Grundlæggeren, der saa, at hans egentlige Felt ikke var Butiksforetningen, ophævede i 1888 denne og gik over til udelukkende at drive *en gros*-Handel med Spæk som Hovedartikel, og under denne Form gik Virksomheden jævnt fremad.

J. J. PORS

Ti Aar efter — i 1898 — optog Th. Jansen, der følte sig meget optaget af aandelige Interesser, J. J. Pors som Bestyrer; den 1. Januar 1902 optoges denne dernæst som Kompagnon, og 5 Aar efter, 1. Januar 1907, trak Jansen sig helt tilbage, hvorefter Pors blev Ene-Indehaver.

Siden sit 18. Aar havde Pors arbejdet i *en gros*- og Eksport-Virksomhed, og i Besiddelse, som han var, af speciel Uddannelse, af ung og utrættet Virkelyst og det rette Handelsblod, lykkedes det ham snart at faa Vind i Sejlene. Han havde fra første Færd Forstaaelse af Fordelene ved de direkte Forbindelser, ved Varernes Import lige fra Produktionsstedet, og ved de gode Kvaliteter, der førtes, blev Firmaets Varer efterhaanden indarbejdede i en Kundekreds, der spænder over saa at sige hele Nørre- og Sønderjylland, fra Limfjorden til Kielerfjorden; siden 1903 har Firmaet en Filial i Flensborg (der drives under Firma S. Nommensen), og i Aar er anlagt en Filial i Esbjerg. I 1898 beskæftigede Forretningen 3 Mand; nu er der fuldt op at gøre for 18, og endvidere arbejder 2 faste Rejsende og en hel Stab af Agenter og Repræsentanter i de forskellige Byer i Firmaets Tjeneste. Omsætningen er da ogsaa i de sidste 9 Aar mere end femdoblet.

Hovedforretningen er fremdeles, som i Firmaets første Aar, i Spæk, hvis gode Kvalitet stadig er hævdet, og endvidere i alle Slags salte og røgede Fedevarer samt Ost og Konserves. Forretningen har sin egen Anchiovis-Nedlægning samt eget moderne Røgeri, og nylig er yderligere optaget Import af Sydfrugter samt dansk og tysk Frugt og Grøntsager. Hvor anseligt et Omfang denne Branche allerede efter ganske kort Tids Forløb har antaget, fremgaar eksempelvis deraf, at Firmaet i to Efteraarsmaaneder har hjemtaget ikke færre end 12 Vognladninger böhmiske Svedskeblommer.

Den hurtige Omsætning, de Krav til Disponering, som Importhandelen stiller, Inddragningen af nye Veje og Omraader — det er altsammen det rette Element for den unge virksomme Købmand af moderne Tilsnit, J. J. Pors.

FR. NECKELMANNNS EFTERFØLGER

ER Koldingenserne af et livligere Naturel end den øvrige danske Købstadsbefolkning? Det faar staa hen; men den fremmede, der gæster Byen, faar i alt Fald det Indtryk, at der her rører sig et raskere og mere intensivt »Gadeliv« end i de fleste af vore Provinsbyer.

I Byens Hjærte, paa Adelgade i umiddelbar Nærhed af Torvet, melder sig, mellem en Del andre pyntelige Butiker, Fr. Neckelmannns Efterfølgers Manufakturforretning med iøjnefaldende

INTERIØR FRA UDSALGET

Skilt og store Spejlglasrunder, bag hvilke pranger smagfulde Arrangementer, mangeartede Aabenbaringer fra Modens, de hvide Varers, Udstyrsbranchens og Damekonfektionens brogede Verden. Fuldt moderne i

Fysiognomi og sit hele Tilsnit, som Forretningen er, kan den dog se tilbage paa en lang og hæderfuld Fortid — dens halvhundrede Aars Jubilæum kan allerede øjnes ikke langt ude i Fremtiden. Den grundlagdes i Aaret 1863 af Købmand Nix og blev i 1879 overtaget af Fr. Neckelmann, som drev den indtil Juli 1907, da han overdrog den til den nuværende Indehaver, Carl Stotz, som da i 4 Aar havde været Fr. Neckelmannns Medarbejder.

Forretningen havde gennem Aarene erhvervet sig en stor og købedygtig Kundekreds — saavel fra Byen som fra det store og velhavende Opland — og var blomstret frem til at blive en af Sydjyllands betydeligste og mest ansete Virksomheder indenfor sit Omraade. Og navnlig i det sidste Par Aar har den taget et ganske overordentligt Opsving og erhvervet sig en stedse stigende Yndest hos Publikum. Den raader over et af de største og smukkeste Lokaler paa den jyske Halvø, og dens Ledelse — i Hænderne paa en ung, virkelysten og kyndig Mand — har været vel egnet til at bære den fremad.

HEINRICH FISCHER

UHRE EN GROS, ARTIKLER FOR GULDSMEDE

MANGE af de bedre og de bedste Lommeuhre, der nu er i Handelen her og i vore Nabolande, er bragt til vore Breddegrader gennem Heinrich Fischers *en gros*-Forretning i Kolding. Fischer paabegyndte i 1895 — allerede da som en erfaren Mand i Faget — for egen Regning i Fredericia en *en gros*-Handelsvirksomhed i Uhre og Artikler for Guldsmede, og Forretningen tog hurtig Fart, men maatte for

INTERIØRER FRA KONTORLOKALERNE

3 Aar siden flyttes til Kolding, da det i Fredericia var umuligt at opnaa tilstrækkelig og passende Huslejlighed. Forretningen, der udelukkende er baseret paa finere og bedre Ting, omfatter alle Slags Guldsmedeartikler, Guld- og Sølvvarer, Smykker, Kæder, Æsker, Etuier og Glasskabe samt — i første Række — Lommeuhre, der indføres i færdig Stand, bl. a. fra Verdensfirmaet A. Lange & Söhne, Glashütte i Sachsen, der fremstiller de fineste eksisterende Uhre.

Firmaet har i Kolding Transitlager for de nordiske Lande og berejser — dels ved Chefen personlig, dels ved to faste Rejsende — Sverige, Norge, Finland og Danmark. Navnlig det førstnævnte Land aftager mange af de kostbarere Ting, men ogsaa i Danmark kan det dog passere at sælge Lommeuhre til en Pris af op imod 1000 Kroner Stk.

Ved reelt og kulant Forhold og ved Varernes ypperlige Kvalitet har Forretningen under Heinrich Fischers kyndige og erfarne Ledelse været i stærk og stadig Fremgang.
